

CENTRUL PENTRU DREPTURILE OMULUI DIN MOLDOVA
ЦЕНТР ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА В МОЛДОВЕ
THE CENTER FOR HUMAN RIGHTS OF MOLDOVA

R A P O R T

privind respectarea drepturilor omului
în Republica Moldova în anul 2013

ДОКЛАД

*o соблюдении прав человека
в Республике Молдова в 2013 году*

REPORT

*on observance of human rights
in the Republic of Moldova in 2013*

CHIȘINĂU • 2014

CpDOM

**CENTRUL PENTRU DREPTURILE OMULUI
DIN MOLDOVA**

.....

**CENTRUL PENTRU DREPTURILE
OMULUI DIN MOLDOVA**

Str. Sfatul Țării, 16
MD-2012, Chișinău, Republica Moldova
Tel.: (+373 022) 23 48 00
Fax: (+373 022) 22 54 42
Web: www.ombudsman.md
E-mail: cpdom@mdl.net

Se distribuie gratuit

.....

Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova

RAPORT
privind respectarea drepturilor omului
în Republica Moldova în anul 2013

Chișinău, 2014

CUPRINS

CAPITOLUL I. Respectarea drepturilor omului în Republica Moldova	7
1. Nondiscriminarea și principiul egalității de șanse	7
2. Accesul liber la justiție	10
3. Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică	16
4. Dreptul la asistență și protecție socială	17
5. Dreptul la proprietate privată și la protecția acesteia	21
6. Respectarea dreptului la muncă și la protecția muncii.....	24
7. Dreptul la învățătură	27
8. Dreptul la ocrotirea sănătății	30
9. Protecția persoanelor cu dizabilități.....	33
10. Dreptul la un mediu înconjurător sănătos.....	37
11. Libertatea întrunirilor	38
12. Libertatea de gândire, conștiință și religie	40
13. Respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană și în localitățile limitrofe	41
CAPITOLUL II. Respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova.....	45
CAPITOLUL III. Influențarea politicilor publice în domeniul drepturilor omului și perfecționarea legislației din sfera dată	64
CAPITOLUL IV. Promovarea drepturilor omului în comunitate	72
CAPITOLUL V. Alte aspecte ale activității Centrului pentru Drepturile Omului în anul 2013	82
1. Activitatea Centrului pentru Drepturile Omului în cifre	82
2. Alte aspecte ale activității Instituției avocaților parlamentari	92

CAPITOLUL I

Respectarea drepturilor omului în Republica Moldova

1. Nondiscriminarea și principiul egalității de șanse

Protecția drepturilor minorităților este un element crucial al protecției drepturilor omului, care se regăsește atât în politicile și mecanismele de drept naționale, cât și în cele internaționale. Garantarea egalității tuturor ființelor umane în fața legii și asigurarea prin lege a unei protecții egale împotriva oricărei discriminări și incitări la discriminare este unul dintre angajamentele statului în procesul de democratizare. În scopul de a identifica problemele existente în domeniu și pentru remedierea lor, CpDOM a organizat în anul 2013 trei reuniuni de lucru în raioanele Rîșcani (pe 21.11.2013)¹, Cahul (pe 26.11.2013)² și în mun. Chișinău (pe 05.12.2013)³ la tema *„Respectarea drepturilor persoanelor ce aparțin minorităților naționale prin prisma Convenției-cadru”*.

Drept punct de pornire pentru discuții au servit prevederile Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, care promovează o egalitate deplină și eficientă a acestora prin asigurarea de condiții adecvate pentru integrare plină în viața societății, afirmarea și dezvoltarea identității etnice și culturale, în cadrul reuniunilor fiind abordată pe larg problematica de respectare a drepturilor minorităților naționale în Moldova.

Cu încredințare s-a constatat că un obstacol serios pentru incluziunea plină în societate a unor reprezentanți ai minorităților naționale, realizarea de către aceștia a drepturilor lor sociale, economice și politice îl constituie *cunoașterea*

insuficientă a limbii de stat. Avocații parlamentari au semnalat anterior această problemă⁴ și reiterează că statul urmează să depună eforturi pentru a facilita studierea de către alogingvi a limbii de stat. Este în egală măsură important ca statul să asigure minorităților naționale condiții adecvate de studiere a limbilor materne: ucraineană, bulgară, găgăuză, romani, ebraică, polonă etc., să asigure dezvoltarea culturii naționale comunitare prin implementarea adecvată a mecanismelor legale naționale existente⁵. Or, doar prin menținerea și dezvoltarea tradițiilor culturale, lingvistice și religioase specifice acestor grupuri se poate vorbi despre o societate cu adevărat multiculturală. În acest context considerăm necesar ca statul să asigure pregătirea conform necesităților cadrelor didactice specializate în predarea limbilor minorităților etnice.

Este important de a promova incluziunea socială a minorităților naționale, implicarea activă a acestora în viața publică, economică și culturală, precum și de a susține autoritățile locale, pe al căror teritoriu locuiesc compact minorități naționale, în eforturile de dezvoltare comunitară social-economică și de combatere a sărăciei. Este, de asemenea, imperios necesar ca să fie cunoscute și promovate atât cultura, istoria, religia, tradițiile minorităților etnice, cât și cele ale populației majoritare.

Participarea activă a romilor la procesul de luare a deciziilor și garantarea drepturilor fundamentale ale acestora au fost printre subiectele discutate în cadrul reuniunilor de lucru organizate de Instituția ombudsmanului⁶. Deși

¹ Comunicat despre întrunirea din or. Rîșcani: <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-respectarea-drepturilor-persoanelor-ce-apartin-minoritatilor-naționale-prin>

² Comunicat despre întrunirea din or. Cahul: <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/reuniune-lucru-tema-respectarii-drepturilor-minoritatilor-naționale-desfasurata-cahul>

³ Comunicat despre întrunirea din or. Chișinău: <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-respectarea-drepturilor-persoanelor-ce-apartin-minoritatilor-naționale-prin-0>

⁴ Raportul anual CpDOM 2012; pag.11.

⁵ Hotărîrea Guvernului nr. 336/09.07.91; Hotărîrea Guvernului nr. 428/23.06.92; Hotărîrea Guvernului nr. 219/25.04.91; Hotărîrea Guvernului nr. 494/08.07.2011.

⁶ <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/problemele-integrare-sociala-si-participare-romilor-viata-publica-atenția-avocatului>

romii au înregistrat unele progrese în procesul de incluziune socială, ei se mai confruntă cu fenomenul marginalizării.

Reprezentanții comunității rome au vorbit despre dificultățile pe care le întâmpină la angajarea în câmpul muncii. Totodată, reprezentanții agenției pentru ocuparea forței de muncă au menționat că, deși nu sînt excluse astfel de situații, motivul principal al ratei înalte a șomajului printre etnicii romi este nedocumentarea acestora. Membrii comunității rome refuză adesea ofertele de pe piața muncii din cauza salariului mic sau pentru că nu sînt tentați de locul de muncă propus. De altfel, din lipsa actelor de identitate, persoanele de etnie romă nu au acces nici la serviciile medicale, or aceștia nu dispun de polițe de asigurare medicală.

Un alt subiect sensibil este neșcolarizarea copiilor romi, cauzele fenomenului fiind, preponderent, de ordin social-economic. O influență nefastă în acest sens o au însă și unele tradiții ale etnicilor romi. S-a constatat că în unele cazuri înșiși părinții motivează că, pentru a-i ajuta, copiii trebuie să meargă cu ei la muncă peste hotare sau că studiile nu sînt importante atunci cînd este vorba de întreținerea familiei. Frecvent, copiii romilor nu sînt înscrși în listele de școlarizare, pentru că nu au acte de identitate. Pe de altă parte, este mare rata abandonului școlar în rîndul copiilor romi, ceea ce afectează procesul educațional și calitatea studiilor obținute de aceștia.

Considerăm că statul urmează să ia măsuri necesare pentru a-i determina pe reprezentanții acestei etnii să-și dea copiii la studii. De asemenea, pentru școlarizarea acestora, e nevoie să fie creat un mediu favorabil și prietenos de instruire, dar și să fie elaborate mecanisme care să le permită minorilor romi, care au absentat timp îndelungat de la școală, să finalizeze procesul de studii.

Principiul egalității de tratament constituie o valoare fundamentală a tuturor instrumentelor internaționale referitoare la drepturile omului, care condamnă execuțiile, detenția arbitrară sau încălcarea drepturilor omului pe motive de orientare sexuală sau identitate gender⁷.

Fiind parte la un șir de acte internaționale, Republica Moldova și-a luat angajamentul de

⁷ La 18 decembrie 2008, Adunarea Generală a ONU a audiat o declarație redactată de Franța și Țările de Jos în numele Uniunii Europene, susținută de șizeci și șase de țări. În declarație s-a făcut apel la dezincriminarea globală a homosexualității, fiind condamnate încălcările drepturilor omului pe criterii de orientare sexuală și identitate de gen.

a dezvolta politici nondiscriminatorii, inclusiv pentru persoanele ce aparțin grupului LGBT, iar adoptarea Legii privind asigurarea egalității nr.121/25.05.12 a fost un pas important în acest sens.

Avocații parlamentari au semnalat cu îngrijorare că unele autorități publice locale⁸ (APL) nu respectă prevederile prezentei legi atunci cînd sînt vizați reprezentanții LGBT. Ombudsmanii au solicitat APL-urilor menționate să manifeste un comportament tolerant față de această categorie de persoane.

Pe 30.04.2013, Adunarea Populară a UTA Găgăuzia a adoptat Legea privind asigurarea principiilor de egalitate, echitate și obiectivitate nr. 89-X/V, care ulterior a fost promulgată de către Guvernatorul UTA Găgăuzia, Mihail Formuzal, și a intrat în vigoare în aceeași zi, odată cu publicarea ei în Buletinul Oficial al Găgăuziei "Expres-Kanon". Legea în cauză a fost una care exclude orice protecție pentru minoritățile sexuale din această regiune, avînd ca argumentare păstrarea tradițiilor culturale și a obiceiurilor comunității găgăuze. Încă la etapa elaborării proiectului respectiv de lege, Instituția ombudsmanului a expediat Adunării Populare și Guvernatorului UTA Găgăuzia adrese în vederea revizuirii prevederilor acestuia, cu excluderea normelor ce aduc direct atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor ce aparțin grupului LGBT⁹. În condițiile în care la adoptarea actului normativ autoritățile vizate nu au ținut cont de recomandările propuse, actul în cauză a fost contestat în instanța de judecată¹⁰. Aceasta pe 20.06.2013 a emis o hotărîre prin care a admis acțiunea înaintată și a anulat prevederile ilegale din legea nominalizată.

Potrivit legislației naționale și internaționale în domeniu, toate persoanele trebuie să aibă perspective egale și echitabile de acces la oportunitățile disponibile în societate. Astfel, este important ca orice decizie a autorităților publice să nu devieze de la principiul egalității.

⁸ Instituția avocaților parlamentari a constatat că în anul 2012 unele autorități publice locale au adoptat decizii cu caracter de discriminare a minorităților sexuale, solicitînd anularea acestora (Raportul anual CpDOM 2012, pag. 15).

⁹ Actele de reacționare ale avocatului parlamentar //www.ombudsman.md/ro/stiri/avocatul-parlamentar-tudor-lazarprincipiul-egalitatii-trebuie-sa-ocupe-loc-prioritar-procesul

¹⁰ Actele de reacționare ale avocatului parlamentar http://www.ombudsman.md/ro/stiri/avocatul-parlamentar-tudor-lazar-ataca-instanta-legea-caracter-discriminatoriu-adoptata

Or, aplicarea unui tratament egal față de toți membrii societății, indiferent de rasă, de limbă, de sex, de religie etc., demonstrează gradul de democratizare a unui stat.

Principiul nondiscriminării este consfințit în Constituția țării noastre. El semnifică acceptarea ființelor umane, indiferent de caracterile care le deosebesc, recunoscându-le valorile și drepturile lor de a trăi în pace, fiind egale în fața legii.

Deși Republica Moldova pe parcursul ultimilor ani a întreprins și continuă să realizeze acțiuni pentru a asigura oportunități egale și pentru a combate fenomenul discriminării în societate, eforturile depuse sînt încă insuficiente pentru a vorbi despre eradicarea acestui fenomen.

Potrivit Convenției privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW), *“discriminarea față de femei vizează orice diferențiere, excludere sau restricție pe criteriu de sex, care are drept efect sau scop să limiteze, ori să anihileze recunoașterea, beneficiul și exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, în baza egalității dintre bărbați și femeie, a drepturilor omului și libertăților fundamentale în domeniile politic, economic, social, cultural, civil sau în orice alt domeniu”*¹¹.

Alineatul 2 al art. 5 din Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați nr. 5 din 09.02.2006 statuează că *„promovarea unei politici sau efectuarea de acțiuni discriminatorii trebuie să fie înlăturate de autoritățile publice competente, conform legislației”*.

Necesitatea de promovare a unor politici nediscriminatorii a fost reafirmată de Curtea Constituțională. Prin Hotărîrea sa din 01 noiembrie 2012¹², la cererea avocatului parlamentar, Curtea a declarat neconstituțional cuvîntul *“femei”* din cuvîntul compus *“femei-militari”*, articolul 32 alin.4 lit.d) și j) al Legii cu privire la statutul militarilor, precum și punctele 67 lit.j), 88 alin.4 lit.b), 108 lit.i), 116 lit.e), 131 din Regulamentul cu privire la modul de îndeplinire a serviciului militar în Forțele Armate.

Totodată, Curtea Constituțională a sistat procesul de control al constituționalității sintagmei *“dar nu se include în vechimea calendaristică a serviciului militar”* de la litera j) alineatul 4) articolul 32 din Legea cu privire la statutul

militarilor. În acest mod, în opinia noastră, au fost create noi oportunități pentru ca autoritățile publice competente să înlătore impedimentele de nivel legislativ în realizarea drepturilor sociale ale militarilor, prin includerea perioadei concediului pentru îngrijirea copilului în vechimea de muncă, cu achitarea indemnizației din bugetul asigurării sociale de stat.

În anul 2013 a început procesul de elaborare a proiectului codului militar¹³, care urmează să prevadă garanții sociale și aplicarea unui tratament egal pentru militari. Avocații parlamentari atenționează însă că, pînă la adoptarea acestui document, există motive pentru condamnarea Republicii Moldova la CEDO.

Problematica egalității de gen este actuală în mai multe domenii ale vieții sociale, inclusiv în sfera muncii. Deși legislația Republicii Moldova oferă șanse egale femeilor și bărbaților la

Cazul D.S.

Petiționara a relatat că după ce l-a informat pe angajator despre starea sa de graviditate, acesta i-a creat condiții nefavorabile și incomodități la locul de muncă. Astfel, angajatorul, fără a emite anumite dispoziții legale și fără de acordul petiționarei, a dispus detașarea acesteia în diferite subdiviziuni ale instituției, aflate la o distanță mare de zona în care era domiciliată petiționara. În acest mod, deplasarea femeii la serviciu a devenit mult mai complicată. Mai mult, petiționara a menționat că a fost lipsită la locul de muncă de calculator, rechizite de birou etc., pentru a-i crea dificultăți în realizarea la timp a sarcinilor ei de muncă.

Drept reacție la situația petiționarei, CpDOM a sesizat organul ierarhic superior al instituției vizate, adresîndu-i recomandările de rigoare în vederea realizării drepturilor petiționarei.

Deoarece organul vizat nu a reacționat în modul convenit, petiționara a fost nevoită să se adreseze instanței de judecată.

¹¹ Art.1 al Convenției privind Eliminarea tuturor formelor de Discriminare față de Femei (CEDAW)

¹² Hotărîrea Curții Constituționale privind verificarea constituționalității prevederilor Legii cu privire la statutul militarilor: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=429&l=ro>

¹³ Proiectul codului militar: <http://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=168&submenuheader=0>

angajarea în câmpul muncii, femeile care decid să devină mame cu greu își găsesc un loc de muncă. Garanțiile la angajarea în câmpul muncii a femeilor gravide deseori sînt percepute de patroni drept o povară, motiv pentru care aceștia refuză frecvent să le ofere un loc de muncă. Astfel, discriminarea femeilor gravide la angajarea în câmpul muncii este una dintre problemele-cheie care urmează a fi soluționate în contextul implementării strategiei gender de dezvoltare.

Crearea de către o autoritate publică sau privată a unor impedimente în dezvoltarea carierei profesionale denotă acțiuni discriminatorii pe criteriu de gen. Cazul cet. D.S. este edificator în acest sens.

Avocații parlamentari constată că, frecvent, autoritățile responsabile de implementarea politicilor în domeniul egalității de șanse nu promovează participarea activă a femeii în toate sferele vieții. În context, CpDOM recomandă de a împuternici comisii independente și obiective de efectuarea auditului de gen, cu implicarea reprezentanților societății civile.

Aplicarea violenței domestice este una dintre formele de discriminare a femeilor în societate. Fenomenul în cauză este monitorizat de Instituția avocaților parlamentari¹⁴. La fel ca și în anii precedenți, în plîngerile parvenite la CpDOM în anul 2013 cu referire la acest subiect sînt reclamate intervenirea întîrziată a reprezentanților organelor cu atribuții de prevenire și combatere

În anul 2013, Republica Moldova a fost condamnată la CEDO pentru acte de violență domestică ignorate de autoritățile locale. Victima violenței domestice, după depunerea mai multor plîngeri împotriva soțului ei, a solicitat în aprilie 2011 ordonanță de protecție, însă a trebuit să aștepte cinci luni pînă cînd cererea i-a fost aprobată. Curtea a afirmat că această întîrziere denotă o discriminare bazată pe sex.

a fenomenului, necunoașterea suficientă a mecanismelor de protecție garantate de stat etc. S-a mai stabilit că victimele violenței domestice, din frica față de agresor, ezită să facă uz de mecanismele de protecție oferite de stat. Deseori persoanele supuse violenței domestice renunță la

acestea la etapa adresării în instanța de judecată sau a emiterii ordonanței de protecție pentru înlăturarea agresorului de la domiciliu. Printre motivele mai frecvent invocate de victime sînt teama de a-și întretine de una singură familia și frica de a fi urmărită/hărțuită de agresor. Concluzia care se impune este că victimele violenței domestice nu au certitudinea că organele de asistență socială și de poliție le vor asigura protecția necesară. De aceea, considerăm că, pentru remediarea situației, este nevoie de o concluzie mai strînsă între organele de asistență socială, de poliție și psihologii specializați în domeniu.

2. Accesul liber la justiție

Pentru a edifica un sector al justiției accesibil, eficient, independent, transparent, profesionist și responsabil față de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii și respectarea drepturilor omului, al doilea an consecutiv este implementată Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016¹⁵. Considerăm că este în beneficiul țării și a societății faptul că Guvernul a început ferm reforma sectorului justiției, înregistrînd în scurt termen rezultate sesizabile. Au fost adoptate/modificate mai multe legi în contextul de asigurare a integrității actorilor justiției, au fost majorate salariile judecătorilor, mai mulți dintre ei au fost eliberați din funcție, unii fiind cercetați penal.

În același timp, o serie de sondaje demonstrează gradul redus de încredere a populației în justiție. De exemplu, cele bianuale realizate de Institutul de Politici Publice conțin o întrebare constantă privitor la gradul de încredere a cetățenilor în instituțiile statului, inclusiv în justiție. Răspunsurile la întrebarea "Cîtă încredere aveți în justiție?", obținute în anul 2013, denotă scăderea considerabilă a gradului de încredere a cetățenilor Republicii Moldova în justiție. Analiza răspunsurilor de tipul "Foarte multă încredere" și "Oarecare încredere" atestă că acest indicator a constituit 13% în aprilie și 15% în noiembrie, comparativ cu 24% în martie 2008 și 27% în octombrie 2008¹⁶.

¹⁵ Lege privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, nr. 231 din 25.11.2016; Hotărîrea Parlamentului privind aprobarea Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, nr. 6 din 16.02.2012

¹⁶ Barometrul de Opinie Publică – noiembrie, 2013, http://www.ipp.md/public/files/Barometru/BOP_11.2013_anexa.pdf

¹⁴ Raportul anual al CpDOM 2012, pag. 8-9.

Comparativ cu indicatorul de încredere în justiție, mult mai puțini cetățeni acceptă situația din domeniul pensiilor (4%), salariilor (5%), combaterii corupției (5%). Mai mulți sînt mulțumiți de ceea ce face statul în domeniul învățămîntului (30%), asistenței medicale (24,5%), culturii (24%), agriculturii (21%). Indicatorul de încredere în justiție este situat la mijlocul acestei scări și s-ar părea că situația în sfera justiției este una relativ satisfăcătoare. Trezește îngrijorarea însă faptul că doar 1% dintre respondenți consideră asigurarea unei justiții independente drept cea mai importantă problemă (printre direcțiile prioritare fiind menționate cele de ridicare a nivelului de trai (10%), de dezvoltare a economiei – 29,9 la sută, de întărire a ordinii în țară – 24,8%)¹⁷.

Sîntem conștienți de faptul că soluționarea problemelor social-economice are o importanță majoră pentru oamenii care cu greu supraviețuiesc zi de zi în condițiile în care venitul lor este mult sub minimul de existență (vezi capitolul "Asistență și protecție socială"). Cu toate acestea, lipsa de încredere a cetățenilor în sectorul justiției, pe plan social, se poate transforma în fenomenul periculos de neîncredere generală în eficiența și integritatea autorităților publice și chiar a statului.

Cetățeanul își percepe siguranța în funcție de nivelul de încredere pe care îl are în justiție, aceasta fiind autoritatea-terminus la care apelează pentru a-și revendica un drept legitim. Încrederea cetățeanului în justiție este condiționată de calitatea acesteia, importante fiind accesul liber, celeritatea, competența, eficiența și integritatea reprezentanților sectorului justiției.

Barometrul Global al Corupției (BGC) din anul 2013, realizat anual de Transparency International, denotă că 34% dintre respondenții (sau rudele acestora) din Republica Moldova au dat mită în ultimele 12 luni actorilor din sistemul judecătoresc. Potrivit aceluiași sondaj, în opinia respondenților, cele mai corupte sînt considerate a fi justiția (80%), organele afacerilor interne (76%), partidele politice (75%) și Parlamentul (75%)¹⁸.

Creșterea gradului de încredere față de justiție nu poate fi realizată în exclusivitate prin măsuri de ordin administrativ. O mare însemnătate o are atitudinea corectă a judecătorilor față de justițiabili. Astfel, repartizarea aleatorie a cauzelor, conduita personală ireproșabilă a judecătorilor, soluționarea cauzelor cu celeritate, practica judiciară unitară, anihilarea corupției sînt doar unele dintre premisele restabilirii încrederii în justiție.

Analiza statisticilor Curții Europene a Drepturilor Omului pentru anul 2013 denotă o creștere semnificativă a numărului de cereri repartizate unui organ judiciar – 1356, comparativ cu 934 în 2012 și 1017 în 2011. Totodată, a crescut numărul cererilor declarate inadmisibile sau radiate de pe rol – 3143 (în anul 2012 – 1905 cereri, în anul 2011 – 550 de cereri).

În privința Moldovei, pe parcursul anului 2013, Curtea a pronunțat 19 hotărîri, din care în 18 a fost constatată cel puțin o violare a Convenției.

Cea mai importantă hotărîre, din punct de vedere juridic, pronunțată de Curte pe parcursul anului 2013 împotriva Moldovei este pe cauza *Eremia c. Moldovei*, (cererea nr. 3564/11,

Analiza pe articole a hotărîrilor pronunțate de CEDO în privința Moldovei în anul 2013:

- *dreptul la viață (art. 2 din Convenție) – 1 violare (sub aspect material) și 1 violare (sub aspect procedural);*
- *tratament inuman și degradant (art. 3 din Convenție) – 8 violări (sub aspect material) și 8 violări (sub aspect procedural);*
- *dreptul la libertate și siguranță (art. 5 din Convenție) – 1 violare;*
- *dreptul la un proces echitabil (art. 6 din Convenție) – 5 violări;*
- *dreptul la respectul vieții private și de familie (art.8 din Convenție) – 3 violări;*
- *dreptul la un remediu efectiv (art. 13 din Convenție) – 4 violări;*
- *interzicerea discriminării (art. 14 din Convenție) – 2 violări;*
- *respectul proprietății (art. 1 Protocolul Adițional) – 3 violări.*

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ <http://www.transparency.org/cb2013country?country=moldova>

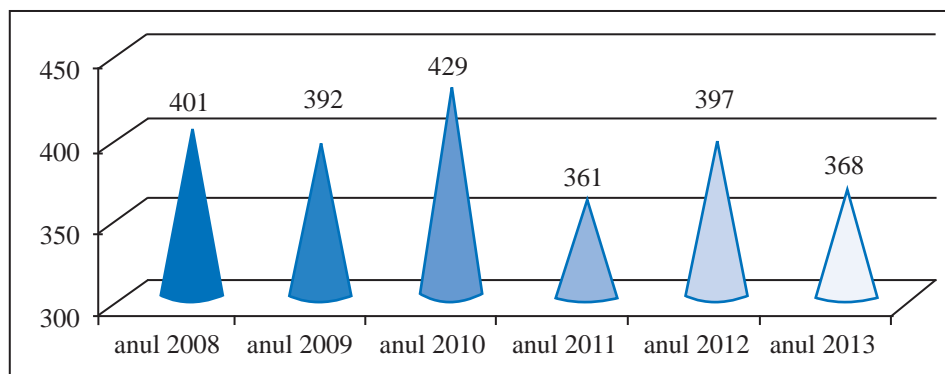
hotărîrea din 28 mai 2013), privind omisiunea autorităților naționale de a întreprinde măsuri adecvate pentru protecția reclamanților împotriva violenței domestice.

În perioada 1997–2013 CEDO a pronunțat în privința Republicii Moldova 273 de hotărîri privind violarea următoarelor drepturi: rele tratamente – 16%; libertatea și siguranța persoanei – 13%; proces echitabil – 25%; protecția proprietății – 20%; alte drepturi – 26%.

Prin hotărîrile pronunțate în 2013, Guvernul Republicii Moldova a fost obligat să plătească compensații în mărime de 315 363 euro (față de 842 856 euro în 2012 și 371 258 euro în 2011).

În anul 2013, cel puțin 368 de solicitanți s-au adresat la Centrul pentru Drepturile Omului cu plîngerii privind calitatea actului justiției, dintre care în 72 de cazuri a fost invocată tergiversarea examinării cauzei; în 78 – neexecutarea hotărîrilor judecătorești; în 167 de cazuri – nerespectarea principiului contradictorialității procesului.

În contextul problemelor abordate mai sus, datele privind petițiile înregistrate la CpDOM în perioada anilor 2008-2013 denotă că numărul de petiționari care au pretins încălcarea dreptului de acces liber la justiție rămîne, cu mici excepții, unul constant.

În rapoartele anterioare privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova, de mai multe ori au fost menționate probleme actuale ce se referă la asigurarea dreptului la acces liber la justiție și dreptul la un proces

echitabil¹⁹, înregistrîndu-se, în linii mari, aceleași deficiențe ca și în 2013. Acestea s-au referit la comportamentul judecătorilor contrar normelor deontologice; la tergiversarea examinării cauzelor civile și penale; neexecutarea hotărîrilor judecătorești; la examinarea îndelungată de Plenul Curții Supreme de Justiție a recursurilor în anulare, bazate pe modificările din Codul penal; la redactarea hotărîrilor motivate cu încălcarea termenului stabilit de lege; încălcarea termenului de expediere a hotărîrilor judecătorești; admiterea de către angajații instanțelor judecătorești a unor erori, ce au dus la încălcarea drepturilor și intereselor legale a participanților la proces, eliberarea titlurilor executorii în baza unor hotărîri care nu au devenit definitive; motivarea insuficientă a hotărîrilor judecătorești; dezacordul cu hotărîrile definitive și irevocabile.

O problemă nouă care a fost examinată de Centrul pentru Drepturile Omului în anul 2013 se referă la neexecutarea hotărîrilor judecătorești ale instanțelor naționale pe teritoriul altor state, condiționată de neacordarea de asistență juridică calificată. *Cet. P.L. a sesizat CpDOM că se află în posesia unei hotărîri judecătorești definitive și irevocabile²⁰ cu privire la încasarea prejudiciului material și moral în urma decesului soțului său, hotărîre ce urmează a fi executată pe teritoriul Statului Israel.*

Petiționara a solicitat în repetate ori autorităților statului să întreprindă măsurile necesare pentru executarea acestei hotărîri judecătorești.

P.L. susține că Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (Misiunea diplomatică și consulară a Republicii Moldova în Statul Israel) a

¹⁹ <http://www.ombudsman.md/ro/rapoarte-aniuale>

²⁰ Hotărîrea Judecătoriei sect. Rîșcani, mun. Chișinău din 20 iunie 2005

La Centrul pentru Drepturile Omului s-a adresat cetățeanul C.V., care s-a plîns că Judecătoria raionului Orhei tergiversează examinarea cauzei penale în privința sa. Dosarul se află pe rol mai mult de un an fără a avea loc nicio ședință de judecată, totodată fiind prelungită măsura preventivă – arestul.

Examinînd petiția în cauză, avocatul parlamentar a constatat indici de încălcare a drepturilor și libertăților omului, în special art. 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, dar și de nerespectare a prevederilor pct.3 și 25 din Regulamentul cu privire la volumul, metodele, temeiurile și procedura de verificare a activității organizatorice a instanțelor judecătorești la îndeplinirea justiției. După examinarea adresării avocatului parlamentar și a notei informative întocmite pe acest caz de Inspecția judiciară, Consiliul Superior al Magistraturii a luat act de intenția unui membru al CSM de intentare a unei proceduri disciplinare împotriva judecătorului.

lăsat-o într-o stare de incertitudine²¹ privind perspectiva soluționării problemei. Or, în scrisoarea autorităților Statului Israel²² se menționează expres că petiționarii i se recomandă avocat pentru a fi reprezentată în fața instanțelor pentru a pune în aplicare hotărîrea judecătorească pe teritoriul acestui stat.

Realizarea eficientă a drepturilor fundamentale ale petiționarei la un proces echitabil și la proprietate este condiționată de lipsa surselor financiare pentru serviciile unui avocat pe teritoriul Statului Israel.

Este de menționat că prevederile constituționale ale art. 120 privind caracterul obligatoriu al sentințelor și al altor hotărîri judecătorești definitive este aplicabil și procedurilor de recunoaștere și executare a hotărîrilor instanțelor străine, în conformitate cu actele internaționale de asistență juridică, la care Republica Moldova este parte.

În conformitate cu art. 5 din Convenția de la Viena cu privire la relațiile consulare²³, oficiului consular îi revine în mod expres funcția „sub rezerva practicilor și procedurilor în vigoare în statul de reședință, de a-i reprezenta pe cetățenii statului trimițător sau a lua măsuri pentru a asigura reprezentarea lor adecvată în fața tribunalelor sau a altor autorități ale statului de reședință pentru a cere, în conformitate cu legile și regulamen-

tele statului de reședință, adoptarea de măsuri provizorii în vederea apărării drepturilor și intereselor acestor cetățeni atunci cînd, datorită absenței lor sau din orice altă cauză, ei nu-și pot apăra în timp util drepturile și interesele”.

Pînă în prezent hotărîrea judecată nu a fost executată. În opinia noastră, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene trebuie să uzeze de toate pîrghiile legale posibile de care dispun pentru a asigura realizarea drepturilor cetățenilor Republicii Moldova pe teritoriul altor state.

Apreciem înalt eforturile întreprinse pentru dezvoltarea sistemului informațional judecătorec și armonizarea acestuia la standardele europene. Ne exprimăm însă repetat îngrijorarea²⁴ în legătură cu faptul că pe paginile web oficiale ale instanțelor judecătorești sînt plasate integral și în regim de acces nerestricționat hotărîri judecătorești care conțin un volum impunător de date cu caracter personal, cum sînt numele, prenumele, patronimicul, anul nașterii, originea, domiciliul, naționalitatea, cetățenia, studiile, informații ce se referă la caracteristicile fizice, fiziologice, psihice, economice ale persoanelor etc. În opinia noastră, aceasta vine în contradicție cu prevederile Convenției pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal Nr.108, Legii privind protecția datelor cu caracter personal nr.133 din 08.07.2011 și Recomandării R (95)11 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei și

²¹ Scrisoarea Direcției generale afaceri consulare din cadrul MAEIE din 26.11.2012

²² Legal Assistance to Foreign Countries, Jerusalem 18.01.2011

²³ Hotărîrea Parlamentului despre aderarea Republicii Moldova la convențiile internaționale, nr. 1135-XII din 04.08.1992

²⁴ Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2010, www.ombudsman.md

încalcă dreptul la viață privată al părților și altor participanți la proces.²⁵

Sușținem că includerea hotărârilor judecătorești care conțin date personale în surse de date accesibile publicului larg - ingerința forțată a reprezentanților autorității judecătorești - nu poate continua în afara limitelor proceselor judiciare. Utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicație pentru a asigura accesul la jurisprudență ridică temeri justificate privind protecția eficientă a datelor cu caracter personal. Din acest considerent sînt necesare schimbări cantitative și calitative de administrare a informațiilor și a datelor cu caracter personal. Urmează de asemenea a fi examinată posibilitatea de a asigura echilibrul dintre dreptul de informare a publicului și obligația statului, semnată al Convenției nr. 108, de a asigura dreptul la protecția datelor cu caracter personal, inclusiv în cazul prelucrării datelor pentru difuzarea electronică a deciziilor judecătorești. Acest echilibru poate varia în funcție de diverse criterii legate de natura litigiului ori categoriile persoanelor implicate. În opinia noastră, este necesară revizuirea Regulamentului privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești pe pagina web, aprobat prin Hotărîrea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 472/21 din 18.12.2008, și includerea liniilor directorii pentru publicarea deciziilor judecătorești, care ar stabili anumite reguli de prelucrare a datelor cu caracter personal.

În același timp, contrar dispozițiilor art. 10 alin. (4) din Legea privind organizarea judecătorească nr.514 din 06.07.1995²⁶, nu toate hotărîrile judecătorești se regă-

sesc pe paginile web oficiale ale instanțelor judecătorești.

Potrivit Recomandării nr.(81)7 a Comitetului de Miniștri privind mijloacele de facilitare a accesului la justiție, *urmează a fi luate măsuri pentru facilitarea sau, după caz, încurajarea concilierii părților sau a soluționării conflictelor pe cale amiabilă înainte de demararea procedurii judiciare sau pe parcursul unei proceduri deja inițiate*. În această ordine de idei, considerăm necesar a eficientiza funcționarea procedurii medierii în domenii specifice, cum sînt litigiile de familie, civile și comerciale, de muncă, de contencios administrativ, privind protecția consumatorului drept o alternativă oportună de soluționare a litigiilor. Ținînd cont de avantajele acestui mecanism, încurajăm concilierea părților sau soluționarea conflictelor pe cale amiabilă, înainte de demararea procedurii judiciare și sperăm că noua Lege cu privire la mediere²⁷, al cărei proiect a fost elaborat de Ministerul Justiției, va avea impact pozitiv pentru soluționarea rapidă a litigiilor și va contribui la evitarea supraaglomerării instanțelor judecătorești.

Dreptul la apărare aparține oricui, fără vreo excepție, iar limitarea acestui drept ar fi o încălcare evidentă a prevederilor art.26 din Constituția Republicii Moldova. Statului îi revine obligația pozitivă de a întreprinde măsuri pentru a asigura respectarea acestui drept și, respectiv, reglementarea în legislație și implementarea în practică a modalităților de apărare efectivă pentru persoanele care nu își pot permite să angajeze un avocat.

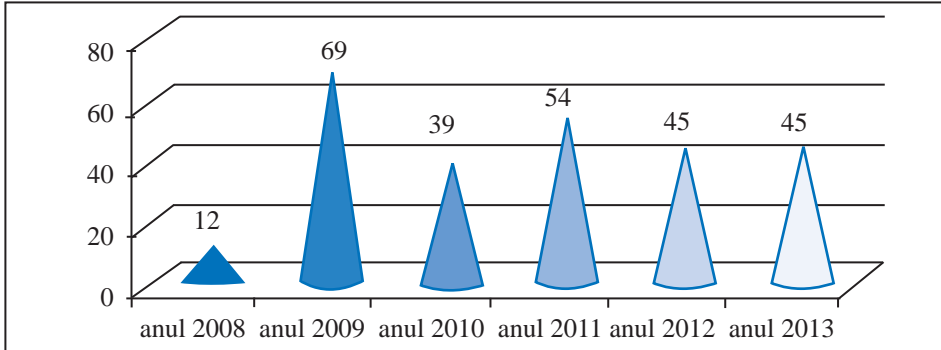
Datele privind cererile înregistrate la Centrul pentru Drepturile Omului în perioada anilor 2008-2013 denotă că numărul de petiționari care au invocat încălcarea dreptului la apărare rămîne, cu mici excepții, unul constant.

Pe parcursul anului 2013 au fost înregistrate 45 de adresări, avînd ca obiect, de regulă, următoarele alegeri: oficiul teritorial de asistență juridică garantată de stat nu răspunde la solicitarea cu privire la acordarea asistenței; calitatea nesatisfăcătoare a asistenței juridice acordate de

²⁵ Recomandarea R (95)11 a Comitetului de Miniștri către statele-membre cu privire la selectarea, prelucrarea, prezentarea și arhivarea hotărârilor judecătorești în sistemele automatizate de documentare juridică: orice aspect al vieții private și al protecției datelor personale care apare atunci cînd este vorba de sisteme de informatică juridică, trebuie să fie reglementat în conformitate cu dreptul național și cu principiile Convenției pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal.

²⁶ "Hotărîrile judecătorilor, ale curților de apel și ale Curții Supreme de Justiție se plasează pe pagina web".

²⁷ <http://justice.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=192>

către avocați; nerestituirea originalelor actelor prezentate la solicitarea avocaților; neinformarea clientului despre acțiunile întreprinse, refuzul oficiilor teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat de a acorda asistență juridică garantată de stat.

Petiționarul D.B, deținut în penitenciarul nr. 15 Cricova, a invocat refuzul acordării de asistență juridică calificată. Avocatul parlamentar a cerut Consiliului Național de Asistență Juridică Garantată de Stat luarea măsurilor de rigoare potrivit Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat. Ulterior, în urma adresării repetate a petiționarului la Comisia drepturilor omului și relații interetnice a Parlamentului, s-a constatat că instituția responsabilă nu a întreprins măsuri pentru a asigura deținutului acordarea asistenței juridice garantate de stat.

Ținând cont de faptul că acordarea asistenței juridice calificate, inclusiv a celei garantate de stat, reprezintă o garanție procedurală în contextul dreptului fundamental la apărare, această problemă a fost abordată de Centrul pentru Drepturile Omului și în rapoartele anuale anterioare, prezentate în Parlament²⁸.

Potrivit Raportului mecanismului actual de monitorizare a calității asistenței ju-

ridice garantate de stat²⁹, avocații au fost solicitați să dea o apreciere a activității sistemului de asistență juridică garantată de stat. În opinia a 89 % dintre respondenții la chestionar, activitatea sistemului este necesară și eficientă, 8 % consideră că acest sistem este necesar, dar ineficient, 3 % nu au dat niciun răspuns. În acest context, încurajăm Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat să promoveze în continuare un mesaj clar - că sistemul de asistență juridică garantată de stat este destinat păturilor vulnerabile, asigurând funcționarea eficientă a subdiviziunilor teritoriale.

Justiția independentă și eficientă este o condiție obligatorie pentru a avansa în dialogul cu Uniunea Europeană. Randalamentul celorlalte reforme scade în situația în care există dubii în ceea ce privește independența justiției și capacitatea ei de a răspunde imparțial situațiilor de conflict.

Complexitatea domeniului justiției și caracterul ei multilateral necesită o abordare continuă și integrată a fiecărui element de sistem. Instabilitatea sau discontinuitatea unui element poate genera o reacție în lanț capabilă să provoace criza sistemului. În acest sens susținem că în cazul în care alți actori implicați în realizarea reformei sectorului justiției fie vor întârzia în realizarea acțiunilor, fie nu vor avea susținerea necesară din partea statului, în sensul ajustării salariilor, cadrului normativ, condițiilor de muncă, acestea vor zădărnici și vor compromite procesul de reformă.

²⁸ Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2012, www.ombudsman.md

²⁹ Suportul pentru Reformarea sectorului Justiției în Moldova "Proiect implementat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova

3. Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică

Capitolul II Drepturile și libertățile fundamentale din Constituția Republicii Moldova începe cu art. 24 - **Dreptul la viață, integritate fizică și psihică**. Articolul 24 reglementează, de fapt, trei drepturi fundamentale:

- 1) dreptul la viață,
- 2) dreptul la integritate fizică,
- 3) dreptul la integritate psihică.

Dreptul la viață este cel mai natural drept al omului și este protejat prin lege. Acest drept este unul esențial, înscris în Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Respectarea drepturilor la viață, integritatea fizică și psihică implică în mod firesc interzicerea torturii, a pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante. Aplicarea unor asemenea procedee și tratamente este o infracțiune gravă împotriva demnității umane, aceste sînt practici primitive fiind reprimite prin lege.

Conform art. 23¹ din Legea nr. 1349 din 17.10.1997 cu privire la avocații parlamentari, avocații parlamentari sînt împuterniciți să asigure protecția persoanelor împotriva torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante. Împreună cu membrii Consiliului consultativ, avocații parlamentari sînt abilitați de a efectua periodic vizite preventive în locurile unde se află sau se pot afla persoane private de libertate, plasate la dispoziția unui organ de stat sau la indicația acestuia sau cu acordul ori consimțămîntul său tacit. În activitatea de prevenire a torturii și a altor tratamente și pedepse crude, inumane sau degradante, avocatul parlamentar prezintă autorității sau persoanei cu funcție de răspundere corespunzătoare recomandările sale în vederea ameliorării comportamentului față de persoanele private de libertate, a condițiilor de detenție și a prevenirii torturii. În cazul în care avocatul parlamentar nu este de acord cu măsurile întreprinse, el este în drept să se adreseze unui organ ierarhic superior pentru luarea măsurilor corespunzătoare în vederea executării recomandărilor cuprinse în avizul său și/sau să informeze opinia publică, inclusiv să divulge numele persoanelor autorizate să acționeze în numele acelei autorități.

Pe parcursul anului 2013 în adresa CpDOM au parvenit 224 de adresări în care a fost invo-

cată încălcarea dreptului la integritate fizică și psihică, dintre acestea fiind:

- 150 de plîngeri în care s-au invocat condiții inadecvate de detenție în instituțiile care asigură privarea de libertate;
- 32 de petiții în care au fost invocate acte de tortură;
- 32 de plîngeri în care s-a semnalat lezarea demnității personale;
- 10 adresări în care s-a invocat încălcarea procedurii de reținere sau arest.

Pînă la 31 decembrie 2013, CtEDO a pronunțat 273 de hotărîri în cauze contra Moldovei, dintre care 19 - în 2013. Dintre cele 19 hotărîri pronunțate în anul 2013, pe 11 - Republica Moldova a fost condamnată pentru violarea art. 3 al CEDO (*interzicerea torturii*), pe următoarele categorii:

- **Maltratarea** (*Iurcu v. Moldova* - cererea nr. 33759/10, Hotărîrea din 09.04.2013, prejudiciu încasat - 13500 euro; *Ipati v. Moldova* - Cererea nr. 55408/07; *Gorea v. Moldova* - Hotărîrea din 05.02.2013, prejudiciu încasat - 10500 euro);

- **Èsuarea autorităților de a proteja reclamații împotriva violenței domestice** (*Eremia ș.a. v. Moldova* - Cererea nr. 3564/11, hotărîre din 28.05.2013, prejudiciu încasat - 17150 euro; *Mudric. v. Moldova* - Cererea nr. 74839/10, Hotărîrea din 16.07.2013, prejudiciu încasat - 17150 euro; *B. v. Moldova* - Cererea nr. 61382/09, Hotărîrea din 16.07.2013, prejudiciu încasat - 18000 euro);

- **Investigarea inadecvată a maltratării** (*Iurcu v. Moldova* - Cererea nr. 33759/10, Hotărîrea din 09.04.2013, prejudiciu încasat - 13500 euro; *Ipati v. Moldova* - Cererea nr. 55408/07, Hotărîrea din 05.02.2013, prejudiciu încasat - 10500 euro; *Gorea v. Moldova* Feodorov v. Moldova - Cerere nr. 40424/06, Hotărîrea din 29.10.2013, prejudiciu încasat - 5650 euro; *Eduard Popa v. Moldova* - Cererea nr. 17008/07, Hotărîrea din 12.02.2013, prejudiciu încasat - 24000 euro; *Ceacir v. Moldova* - Cererea nr. 50115/06, Hotărîrea din 10.12.2013, prejudiciu încasat - 8000 euro);

- **Detenția în condiții proaste** (*Mitrofan v. Moldova* - Cererea nr. 50054/07, Hotărîrea din 15.01.2013, prejudiciu încasat - 6500 euro; *Ipati v. Moldova*, Cererea nr. 55408/07, Hotărîrea din 05.02.2013, prejudiciu încasat - 10500 euro; *Segheti v. Moldova*, Cererea nr. 39584/07, Hotărîrea din 15.10.2013, prejudiciu încasat - 6500 euro);

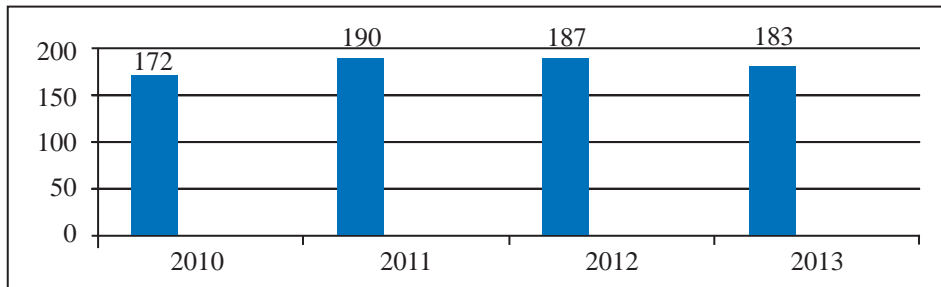
- **Investigarea inadecvată a unui viol** (*N.A. v. Moldova*, Cerere nr. 13424/06, Hotărîre din 24.09.2013, prejudiciu încasat – 11 150 euro).

Astfel, suma prejudiciilor încasate în anul 2013 pentru violarea de către autoritățile Republicii Moldova a art. 3 al CEDO constituie 148900 euro. Curtea europeană a condamnat țara noastră pentru violență domestică sau investigarea inadecvată a violului, mărind aria de aplicare a art. 3 CEDO la violența admisă tacit de autoritățile de stat sau investigații ineficiente a acestui fenomen.

Activitățile realizate în cadrul Mecanismului Național de Prevenire a Torturii sînt reflectate într-un compartiment separat, anexă a Raportului anual al CpDOM.

4. Dreptul la asistență și protecție socială

Problema respectării dreptului la asistență și protecție socială și în anul de referință a fost frecvent invocată în adresările persoanelor la Centrul pentru Drepturile Omului. În ultimii ani a fost înregistrat un număr relativ egal de petiții la acest capitol.

Și caracterul neregulilor semnalate este același: dificultățile pe care le înfruntă persoanele aflate în situații de risc social - familiile cu mulți copii, persoanele în etate, cele cu venituri mici, tinerii, persoanele cu dizabilități și care îngrijesc de acestea, șomerii, persoanele eliberate din locuri de detenție etc. În particular, petiționarii invocă nivelul derizoriu al veniturilor, prestațiile sociale sub minimul de existență, creșterea permanentă a prețurilor și a tarifelor la mărfurile de consum și serviciile de primă necesitate, deficiențele la stabilirea ajutorului social/ajutorului pentru perioada rece a anului, dezacordul cu modalitatea de stabilire/calculare a pensiilor, înrăutățirea situației materiale a persoanelor care au fost în imposibili-

tate să achite în termen plățile pentru serviciile comunal-locative și există titluri executorii etc.

Asigurarea unui trai decent pentru orice persoană, implicit pentru cele din grupurile sociale vulnerabile, așa cum stipulează Constituția Republicii Moldova³⁰, rămîne în continuare a fi o provocare pentru autoritățile publice competente pe fundalul evoluției prețurilor și tarifelor la mărfurile de consum și servicii de primă necesitate. În vederea depășirii acestei situații, considerăm că autoritățile urmează să depună eforturi consolidate pentru a identifica în scurt timp posibilități de susținere a populației, iar pe termen mediu să revizuiască cadrul normativ și mecanismele de ajustare a cuantumului salariului minim, al pensiilor minime, prestațiilor sociale la minimul de existență.

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică³¹, în trimestrul III al anului 2013, venitul mediu lunar al unei persoane a constituit 1755,5 lei, iar cheltuielile medii lunare de consum ale populației - 1888 lei pentru o persoană. Plățile salariale reprezintă cea mai importantă sursă de venit - 41,9% dintre veniturile totale disponibile, iar 20,3% revin prestațiilor sociale.

Potrivit aceleiași surse, transferurile bănești din afara țării rămîn a fi o sursă importan-

tă pentru bugetul gospodăriilor, acestea reprezentînd 17,5% din totalul veniturilor.

Totodată, statul reafirmă în Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”³² faptul că tendința de reducere a sărăciei și creșterea economică sînt strîns corelate în Republica Moldova cu fluxul de remitențe și consumul generat de acestea.

În acest context, Raportorul Special al ONU pentru sărăcie extremă și drepturile

³⁰ Articolul 47 din Constituția Republicii Moldova

³¹ <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4276>

³² Legea nr.166 din 11.07.2012 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare “Moldova 2020”

omului, Magdalena Sepulveda, aflată în vizită în Moldova în perioada 8-14 septembrie 2013³³, a atenționat: "creșterea economică bazată pe remitențele migranților nu este numai nedurabilă, dar un model de dezvoltare non-inclusiv. Mai mult decât atât, o astfel de abordare ascunde sacrificiile enorme ale celor care sînt forțați să plece în căutarea unor oportunități mai bune și impactul dramatic asupra celor rămași în urmă, în special copiii și persoanele în etate".

Datele oficiale arată că în I semestru al anului 2013 au fost înregistrați 35 248 de copii cu un părinte plecat și 13 316 copii cu ambii părinți plecați (în anul 2011 - 37 188 de copii cu un părinte plecat peste hotare și 14 814 copii cu ambii părinți plecați, în anul 2012 - 38 524 de copii cu un părinte plecat peste hotare și 15 599 de copii cu ambii părinți plecați).

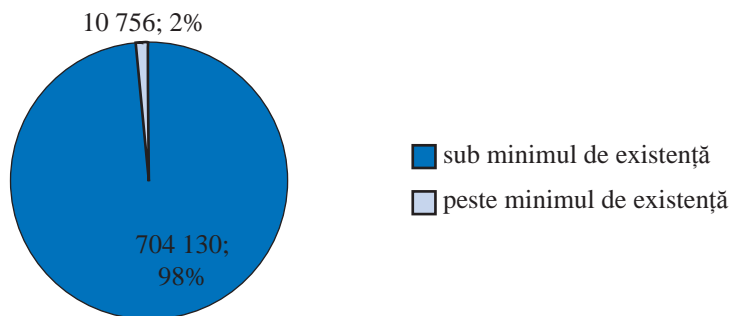
Persoanele ale căror venituri sînt constituite doar din prestații sociale, majoritatea sub minimumul de existență, se află într-o situație deosebit de dificilă. Pornind de la **informația privind numărul beneficiarilor de pensii și alocații sociale**

și alocații sociale de stat prin acordarea unui suport financiar de stat³⁵ în mărime de 90 de lei, 60 de lei sau 50 de lei. Considerăm însă că acesta nu este suficient pentru a asigura un nivel de viață adecvat beneficiarilor respectivi, în condițiile în care, anual, ba chiar lunar, se înregistrează scumpiri la serviciile și mărfurile de primă necesitate.

Elaborarea Planului de acțiuni³⁶ privind implementarea recomandărilor Comitetul ONU privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale din mai 2011 demonstrează interesul și angajamentul statului pentru realizarea în mod progresiv a unor acțiuni întru remediarea situației la capitolul asigurarea unui trai decent pentru orice persoană. În acest context, susținem opinia exprimată de Raportorul Special al ONU pentru sărăcie extremă și drepturile omului privind necesitatea unor mecanisme de implementare viabilă și de responsabilizare, a unei baze de date dezagregate în domeniile-cheie.

Or, avocații parlamentari au avut mari rezerve în ceea ce privește eficiența Legii cu privi-

Structura beneficiarilor de pensii și alocații sociale de stat în raport cu minimumul de existență

de stat, aflați la evidența Casei Naționale de Asigurări Sociale, la situația din 01.01.2014³⁴, putem conchide că majoritatea beneficiarilor (98%) primesc o pensie/alocație socială de stat sub nivelul minimumului de existență.

Este binevenită intenția Guvernului de îmbunătățire a situației beneficiarilor de pensii

³³ În iunie 2014, Raportorul Special al ONU pentru sărăcie extremă și drepturile omului, Magdalena Sepulveda, va pregăti un raport pentru Moldova, care va include și recomandările de rigoare.

³⁴ www.cnas.md.

³⁵ Potrivit Legii nr. 51 din 28.03.2013 privind completarea unor acte legislative, de la 1 aprilie 2013, se acordă lunar suport financiar de stat unor beneficiari de pensii/alocații sociale de stat, al căror cuantum, după indexarea de la 1 aprilie 2013, nu depășește 1300 de lei.

³⁶ Hotărîrea Guvernului nr. 974 din 21.12.2012 privind aprobarea Planului de acțiuni pentru implementarea Observațiilor finale ale Comitetului pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale, adoptate la Geneva la 20 mai 2011, pe marginea celui de-al doilea Raport periodic al Republicii Moldova de implementare a Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.

Evoluția prețurilor și tarifelor la mărfurile de consum și servicii în perioada anilor 2011-2013

Mărfuri și servicii	decembrie 2013 (%) față de:	decembrie 2012 (%) față de:	decembrie 2011 (%) față de:
	decembrie 2012	decembrie 2011	decembrie 2010
Produse alimentare / în medie	2,2	5,4	7,4
Legume	3,4	22,7	4,5
Fructe		11,4	14,1
Carne, preparate și conserve din carne	3,2	8,4	5,4
Lapte și produse lactate	4,2	4,8	11,7
Ouă	1,7	19,5	32,3
Mărfuri nealimentare/ în medie		3,6	5,2
Confecții	3,3	4,3	2,6
Încălțăminte	3,1	3,4	5,1
Combustibili	1,8	5,1	10,9
Servicii/ în medie	1,6	3,0	11,6
Servicii comunal-locative		3,6	22,0
Serviciul de alimentare cu apă potabilă și canalizare	6,9	15,2	6,6
Serviciul de furnizare a energiei electrice	1,4	7,3	10,3
Serviciul de furnizare a gazelor naturale prin rețea	1,8		40,1

Sursa: Biroul Național de Statistică

re la minimul de existență³⁷ care, în opinia ombudsmanilor expusă în raportul anterior³⁸, nu reglementează modalitatea/etapele de ajustare a cuantumului prestațiilor sociale, salariului minim pe țară cel puțin la nivelul acestui minim. Tot în aceeași sursă s-a menționat despre dificultățile obținerii datelor dezagregate privind persoanele/famiiliile social-vulnerabile.

Comitetul ONU privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale recomandă creșterea

rea pensiilor, astfel încât acestea să permită un standard de viață adecvat, și, ca prim pas, să atingă nivelul minim de subzistență³⁹. Totodată, acțiunile și indicatorii prevăzuți în Planul de acțiuni pentru implementarea acestei recomandări, în opinia noastră, nu vor putea asigura evoluții în acest sens.

În aceste circumstanțe, persoanele cu venituri mici acumulează datorii la plata serviciilor comunale și sînt acționate în instanțele ju-

Coraportul dintre mărimea medie a pensiei și minimul de existență în anii 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013, sem. I
Minimul de existență, medii lunare pe o persoană, lei	1187,8	1373,4	1503,0	1507,5	1608,3
Minimul de existență pentru pensionari, lei	1022,8	1184,3	1305,6	1302,8	1341,4
Mărimea medie a pensiei lunare stabilite ⁴⁰ , lei	775,5	810,9	873,9	957,6	1020,8
Coraportul dintre mărimea medie a pensiei lunare stabilite și valoarea medie a minimului de existență pentru pensionari, %	75,8	68,5	66,9	73,5	76,1

³⁷ Legea nr.152 din 05.07.2012 cu privire la minimul de existență.

³⁸ Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2012, www.ombudsman.md

³⁹ Recomandarea 12 din Observațiile finale ale Comitetului pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale, adoptate la Geneva la 20 mai 2011, pe marginea celui de-al doilea Raport periodic al Republicii Moldova de implementare a Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.

⁴⁰ Mărimea medie a pensiei lunare stabilită la 1 iulie 2013.

Familia G. din mun. Chișinău s-a plîns că veniturile acesteia, care constau din prestațiile sociale ale soției imobilizate la pat și alocația de îngrijire, nu-i permit să achite plățile pentru serviciile comunale. Din acest motiv a fost emisă o hotărîre judecătorească, iar executorul judecătoresc urma să întreprindă măsuri de executare silită, inclusiv urmărirea tuturor bunurilor pasibile întru executarea titlurilor executorii.

decătorești de către furnizori. Astfel, în anul de referință, tot mai multe persoane s-au adresat la Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, invocînd înrăutățirea situației din cauza lipsei de mijloace pentru achitarea serviciilor locativ-comunale, dar și a cheltuielilor de executare în vederea executării silită a titlurilor executorii. Avocații parlamentari își exprimă îngrijorarea în legătură cu starea în care se află aceste persoane. Petiționarii din categoria vizată, în majoritatea cazurilor, neavînd surse financiare, bunuri de valoare pasibile urmării în vederea executării, riscă să fie deposezați de spațiul locativ.

În alte cazuri, persoanele menționează că sînt nevoite să solicite debransarea locuinței de la agentul termic pentru a nu acumula datorii. Respectiv, ulterior acestea îndură frig și riscă să se îmbolnăvească de diferite maladii, inclusiv tuberculoză. Într-o altă petiție adresată avocatului parlamentar, o familie din raionul Anenii Noi, s. Maximovca (3 persoane cu dizabilități) s-a plîns că de 17 ani a fost sistată livrarea energiei termice în blocul în care locuiește. Din cauza condițiilor insuportabile în perioada rece a anului, unul dintre membrii familiei s-a îmbolnăvit de tuberculoză și a decedat. Autoritățile publice locale afirmă că nu dispun de resurse financiare pentru instalarea încălzirii autonome în acest caz. În cele din urmă, după sesizarea repetată a președintelui raionului Anenii Noi, avocatul parlamentar a fost informat că familiei respective i-a fost acordat ajutor material pentru procurarea și instalarea unui aparat electric pentru apă caldă.

Aceste cazuri ar trebui să pună în gardă autoritățile competente pentru a identifica familiile social-vulnerabile și a găsi soluțiile optime,

inclusiv prin gestionarea rațională a resurselor financiare disponibile.

Începînd cu anul 2011, în rapoartele sale⁴¹, Centrul pentru Drepturile Omului a menționat mai multe probleme ce țin de stabilirea ajutorului social/ajutorului pentru perioada rece a anului. Fluxul de adresări ale cetățenilor la Centrul pentru Drepturile Omului la subiectul vizat confirmă imperfecțiunea cadrului normativ, dar, pe alocuri, și atitudinea iresponsabilă a funcționarilor la stabilirea acestei prestații sociale. În unele cazuri, doar după intervenția avocatului parlamentar a fost recunoscută comiterea unor erori la stabilirea ajutorului social/ajutorului pentru perioada rece a anului, petiționarii fiind repuși în drepturi.

Cet. V.M. din r-l Anenii Noi s-a plîns la CpDOM că i-a fost stopată plata ajutorului social/ajutorului pentru perioada rece a anului. Avocatul parlamentar a sesizat Inspecția Socială, care a constatat că decizia Direcției Asistență Socială și Protecție a Familiei Anenii Noi a fost neîntemeiată. Ombudsmanul a recomandat repunerea în drept a petiționarului.

Reafirmăm importanța Inspecției Sociale în verificarea aplicării corecte și unitare a cadrului normativ care reglementează acordarea ajutorului social/ajutorului pentru perioada rece a anului și serviciilor sociale, dar nu mai puțin important considerăm rolul acesteia în perfecționarea cadrului normativ în domeniile supuse inspecției.

Într-o situație foarte dificilă se află persoanele fără adăpost. La Centrul pentru Drepturile Omului s-a adresat un reprezentant al societății civile, care a invocat mai multe probleme ale acestei categorii de persoane, cum ar fi documentarea, imposibilitatea de a beneficia de servicii sociale în lipsa actelor de identitate care ar confirma locul de trai permanent sau provizoriu. Unica formă de protecție socială posibilă este găzduirea temporară în centrele de plasament, dar acestea nu acoperă toate necesitățile categoriei vizate de cetățeni. Mai mult, în prezent nu există o bază oficială de

⁴¹ www.ombudsman.md

date/estimări privind numărul și profilul acestor persoane, ceea ce ar facilita elaborarea unor programe de asistență pentru categoria respectivă de cetățeni. După atenționarea autorităților de resort privind problemele cu care se confruntă persoanele fără de domiciliu, avocatul parlamentar a fost informat că Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a elaborat un proiect de hotărâre a Guvernului cu privire la aprobarea unui Regulament-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social de găzduire și adaptare socială pentru boschetri și a Standardelor minime de calitate.

Comitetul ONU pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale a îndemnat Republica Moldova să ratifice Protocolul Opțional la Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale, care recunoaște competența Comitetului de a primi și a examina adresări individuale sau de la grupuri de persoane din jurisprudența statului care susțin că sînt victime ale încălcării drepturilor prevăzute de Pact. Asemenea recomandări au fost făcute Republicii Moldova și în timpul primei Evaluări Periodice Universale (EPU) a Republicii Moldova.

În Studiul de fezabilitate, elaborat în anul 2013 privind aderarea la Protocolul Opțional al Pactului internațional privind drepturile economice, sociale și culturale, se recomandă ratificarea acestui tratat. **Centrul pentru Drepturile Omului, acordînd sprijin la elaborarea acestui studiu, optează pentru ratificare și încurajează promovarea acestui mecanism important pentru a spori realizarea drepturilor economice, sociale și culturale de către autoritățile relevante, dar și de societatea civilă.**

Republica Moldova a ratificat parțial Carta socială revizuită⁴², însă unele dintre cele mai importante articole ale tratatului nu au fost acceptate, cum ar fi articolul 14 (**dreptul de a beneficia de servicii sociale**), articolul 23 (**dreptul persoanelor vîrstnice la protecție socială**), articolul 30 (**dreptul la protecție împotriva sărăciei și a excluziunii sociale**).

Examinarea oportunității de a accepta aceste deziderate a fost una dintre recomandările formulate anterior de avocații parlamentari⁴³. Totodată, încurajăm Guvernul să accepte procedura de depunere a reclama-

țiilor colective la Comisia europeană pentru drepturile sociale, conform Protocolului adițional la Carta socială.

Este de menționat că în Raportul pentru Moldova, în 2013, Comisia europeană pentru drepturile sociale a deplîns faptul că țara noastră nu a acceptat articolele menționate, dar și procedura adresării colective, potrivit căreia cetățeanul poate depune plîngere prin intermediul unei organizații neguvernamentale internaționale.⁴⁴

5. Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia

Pentru a spori protecția dreptului omului la proprietate, conceptul de *bun* a fost extins prin jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului, astfel încît în prezent acesta cuprinde diverse relații patrimoniale existente în societate.

Curtea Europeană pentru Drepturile Omului în jurisprudența sa a stabilit că dreptul de proprietate cuprinde trei norme distincte strîns legate între ele: necesitatea respectării dreptului de proprietate, posibilitatea privării de acest drept a unui titular, prin acțiunea organelor statului și posibilitatea de a reglementa modul de folosință a bunurilor ce formează obiectul dreptului de proprietate.

Curtea a subliniat faptul că ultimele două norme trebuie interpretate în lumina primei norme, doar astfel fiind posibilă asigurarea unei protecții cît mai eficiente a dreptului de proprietate, or prima normă garantează esența dreptului de proprietate.

De regulă, litigiile aduse în fața Curții vizează raporturile între stat și particulari. Astfel de litigii se referă și la domeniul protecției dreptului de proprietate, în care obiectul unei plîngeri sînt măsurile de ordin legislativ, administrativ sau hotărîri judecătorești prin care a fost încălcat dreptul de proprietate.

În temeiul art.1 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului, statul semnatar va fi responsabil de încălcări săvîrșite de particulari, dacă aceste încălcări sînt permise în temeiul legislației interne sau al inacțiunilor autorităților. Or, drepturile fundamentale, consfințite de Constituția

⁴² Legea nr. 484-XV din 28.09.2001 pentru ratificarea parțială a Cartei sociale europene revizuite

⁴³ www.ombudsman.md /Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2011

⁴⁴ <http://www.infoeuropa.md/interviuri/carta-sociala-la-europeana-instrument-eficient-de-protectie-a-drepturilor-sociale/>

statului, trebuie respectate atât de stat în raport cu cetățenii, cât și de cetățeni între ei.

În acest sens, avocații parlamentari au evidențiat consecințele negative ale mansardării⁴⁵ unor blocuri în mun. Chișinău, efectuate de particulari cu acordul autorităților publice, notînd că avantajul dreptului de proprietate trebuie să fie mai mare ca dezavantajul ce se produce prin realizarea sarcinilor impuse proprietății și proprietarului. Or, realizarea sarcinilor în cauză trebuie să respecte principiul proporționalității.

Analizînd repetat situația la acest capitol, avocații parlamentari au ajuns la concluzia că starea de lucruri nu s-a ameliorat, o confirmare în acest sens fiind și plîngerile înregistrate la CpDOM. Petiționarii au invocat frecvent nerespectarea principiului de acord în procesul de construcție a mansardelor. Un exemplu în acest sens este cauza locatarilor blocului din bd. Moscova 5, mun. Chișinău, care se află pe rol în instanța de judecată. Instituția națională a ombudsmanului a intervenit pentru a depune concluzii în contextul art.74 CPC RM.

Totodată, avînd în vedere importanța unei reglementări legale corecte și proporționale atunci cînd e vorba despre poziția dublă a statului în raport cu proprietatea, avocații parlamentari au recomandat în mod repetat autorității publice locale îmbunătățirea concepției de construcție a mansardelor în procesul de modificare a cadrului normativ în domeniu.

Criteriul pe care se întemeiază respectarea dreptului la proprietate privată este cel al proporționalității, iar, în acest sens, Curtea Europeană a indicat că orice restrîngere a dreptului de folosință a proprietății private de către o autoritate publică trebuie să fie justificată și să nu depășească restrîngerile rezonabile prevăzute de legislația națională a statului semnatar.

Pe parcursul ultimilor ani, Instituția națională a ombudsmanului atestă mai multe cazuri de ingerință a autorităților publice locale în exercitarea de către cetățeni a dreptului de proprietate⁴⁶. Anul 2013 nu a fost excepție în acest sens. Avocații parlamentari au fost sesizați de cetățeanu O.P. precum că Primăria din

⁴⁵ Raport anual CpDOM, pag. 61;

⁴⁶ Instituția avocaților parlamentari a fost sesizată de un grup de petiționari care și-au manifestat dezacordul cu acțiunile ilegale ale APL în procesul de autentificare a unei procuri. Raportul anual CpDOM 2012; pag. 58.

Cazul locatarilor din blocul situat pe bd. Moscova 5

Instituția avocaților parlamentari a fost sesizată de un grup de locatari ai blocului din bd. Moscova 5, mun. Chișinău, care au relatat că Primăria mun. Chișinău a eliberat unei persoane juridice autorizația de executare a lucrărilor de mansardare a acestui bloc. Potrivit petiționarilor, decizia de mansardare a blocului locativ nominalizat emisă de autoritatea municipală este una care contravine normelor legale, fiind luată fără a se obține, cel puțin, acordul tuturor persoanelor domiciliante la ultimul etaj, fapt care i-au făcut să înainteze o cerere în instanța de judecată.

Ca urmare a examinării argumentelor invocate și a materialelor anexate la petiție, precum și a analizei legislației naționale, cât și internaționale în domeniu, am ajuns la concluzia că acțiunile autorității municipale vin în contradicție cu principiile de drept și că prin acestea se aduce atingere dreptului de proprietate garantat tuturor cetățenilor.

Lăpușna i-a refuzat neîntemeiat autentificarea semnăturilor fondatorului și membrilor unei gospodării țărănești, în acest mod fiindu-i-se lezat dreptul de proprietate. Analizînd argumentele petiționarei (persoană cu grad de invaliditate), legislația națională și internațională în domeniu, CpDOM a ajuns la concluzia că autoritatea publică a creat impedimente petiționarei în realizarea drepturilor și libertăților fundamentale, fapt pentru care avocatul parlamentar s-a adresat instanței de judecată în vederea revendicării acestora.

Astfel de acțiuni ale autorităților publice locale trezesc îngrijorare, avînd în vedere rolul pe care acestea îl au în realizarea politicilor statului. În opinia noastră, autoritățile ar trebui să revizuiască criteriile de eligibilitate a aleșilor locali, fie să asigure o pregătire profesională suficientă în materie administrativă a persoanelor

cu funcții de conducere din cadrul APL, fapt care ar diminua efectele negative survenite drept rezultat al activității acestora. Or, APL asigură realizarea politicilor de stat, a programelor naționale, prestarea serviciilor publice la nivel local.

Imperfecțiunea procesului juridic al arendei funciare a fost printre subiectele menționate în rapoartele anterioare⁴⁷ ale CpDOM. Continuând monitorizarea respectării drepturilor funciare și în anul 2013, angajații Instituției avocaților parlamentari s-au documentat în problema vizată în 15 localități din Unitatea Teritorial Administrativă Găgăuzia și în 21 de localități din 8 raioane de nord ale țării.

Cazul O.P.

Întru executarea prevederilor art. 13 din Legea privind gospodăriile țărănești (de fermier) nr. 1353-XIV din 03.11.2000, reclamanta O.P. a solicitat Primăriei Lăpușna, r-l Hîncești, să-i autentifice semnăturile fondatorului și ale membrilor acesteia. Fără nici o explicație petiționarei i s-a refuzat îndeplinirea solicitării, aceasta fiind îndreptată pentru rezolvarea problemei la un notar. Drept răspuns la avizul CpDOM de realizare a prevederilor actului legislativ în cauză, APL Lăpușna a indicat că refuzul său a fost unul întemeiat deoarece art.37 din Legea cu privire la notariat nr.1453 din 08.11.2002 nu prevede „autentificarea” semnăturilor de pe documente, ci doar „legalizarea” acestora.

Deși evidențiată anterior, problema privind lipsa contractelor de arendă funciară și/sau încheierea acestora cu încălcarea normelor legale rămîne a fi încă una actuală. Contractul de arendă funciară este unul sinalagmatic, cu titlu oneros, comutativ, pentru formarea căruia este necesar, mai întîi de toate, acordul de voință al părților. Acesta trebuie să conțină obligatoriu un șir de condiții⁴⁸ pentru formarea

lui valabilă și să fie întocmit conform contractului-tip de arendă a terenurilor⁴⁹. Categoria de contract-tip este una permisivă, care nu poate constrînge pe cei cărora li se adresează la respectarea strictă a clauzelor modelului. Or, în caz contrar, și-ar pierde finalitatea specifică: aceea de a fi un ghid celor care vor să dea sau să ia în arendă terenuri.

Ca urmare a monitorizărilor efectuate, constatăm cu îngrijorare - clauzele obligatorii din contractele de arendă a terenurilor, încheiate între arendași și arendator, nu corespund contractului-tip sau lipsesc cu desăvîrșire, nemaivorbind despre clauzele adiționale, care ar putea să manifeste voința uneia dintre părți, în special a celor care oferă în arendă terenuri.

Potrivit constatărilor, majoritatea contractelor de arendă a terenurilor agricole nu reglementează mecanismul de stabilire și termenele de realizare a plăților de arendă, precum și responsabilitatea pentru neachitarea acestora⁵⁰. Arendatorii deseori recurg la instanța de judecată pentru revendicarea plăților. Dat fiind faptul că nu au posibilitatea să-și lucreze de sine stătător terenurile, unul dintre motivele principale fiind starea de sănătate⁵¹, proprietarii de terenuri devin victime ale samavolniciei arendașilor manifestată prin întocmirea unilaterală a contractului de arendă.

Contractul de arendă poate cuprinde și alte clauze ce nu contravin legislației în vigoare pe lîngă cele obligatorii, însă neincluderea

tifică dreptul de proprietate sau alt drept al arendatorului de a da bunul agricol în arendă; d) înregistrarea contractului în modul stabilit; e) termenul arendei; f) componența, forma și cuantumul plății pentru arendă; g) modalitatea, termenul și locul achitării plății pentru arendă; h) drepturile și obligațiile părților; i) răspunderea părților; j) condițiile de modificare și de reziliere a contractului; k) condițiile de folosire a obiectelor situate pe terenul arendat, inclusiv a utilajului și a tehnicii agricole; l) condițiile de recultivare, după caz; m) obligativitatea respectării normelor ecologice.

⁴⁹ Anexa 1 din Hotărîrea Guvernului privind implementarea Legii cu privire la arenda în agricultură nr. 72/30.01.2004.

⁵⁰ Potrivit datelor unui raportul tematic al CpDOM, doar 50 la sută dintre arendași achită la timp plățile pentru arenda pămîntului.

⁵¹ Potrivit raportului Centrului de Investigații Strategice și Reforme din anul 2001, factorul vîrstă influențează transmiterea pămîntului în arendă: cu cît este mai înaintată vîrsta proprietarului funciar, cu atît mai subredă este starea sănătății.

⁴⁷ Raportul CpDOM 2012, pag. 60

⁴⁸ Art.6 alin.(3) din Legea cu privire la agricultură nr.198/15.05.2003 stabilește cerințe obligatorii care dovedesc valabilitatea contractului de arendă. Acestea sînt: a) părțile contractante, domiciliul ori sediul acestora; b) obiectul contractului; c) actul care auten-

unei clauze esențiale sau nerespectarea formei scrise a acestuia atrage nulitatea sa⁵². Cultura juridică redusă a proprietarilor de terenuri agricole fac ca aceștia să semneze contracte ce conțin clauze vădit abuzive. Unele contracte prevăd neefectuarea plăților de arendă în cazul obținerii unor recolte mici, urmare a calamităților naturale, ceea ce este inadmisibil având în vedere că în țara noastră există riscuri sporite de producere a acestora. Totodată, au fost depistate cazuri în care cotele valorice sînt gestionate în lipsa contractelor de arendă sau contractele nu conțin obiectul tranzacției încheiate, precum și bonitatea bunului arendat, fiind indicată doar suprafața terenului.

O altă problemă la capitolul arenda în agricultură este evidența contractelor de arendă funciară și înregistrarea acestora. S-a constatat că în majoritatea primăriilor nu se acordă o atenție convenită procedurii de înregistrare a contractelor de arendă. De regulă, în registre este indicată doar informația privind părțile contractante și termenul arendei. Au fost identificate cazuri în care unii cetățeni nu își cunoșteau locul terenului proprietate privată.

Potrivit art. 11 din Legea cu privire la arendă în agricultură, *„contractul de arendă a terenurilor și a altor bunuri agricole .... se înregistrează în registrul contractelor de arendă, ținut de primăria localității în a cărei rază teritori-*

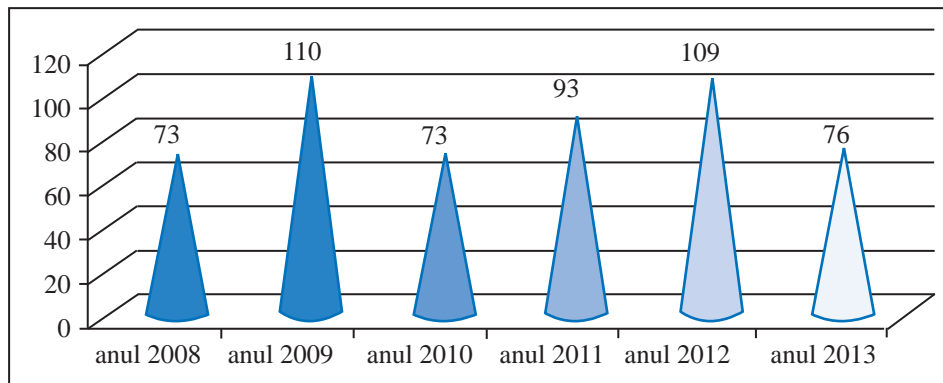
pot fi trase la răspundere persoanele vinovate. Despre această imperfecțiune a legislației se cunoaște foarte bine în primării, iar unii arendași admit nereguli pentru care știu că nu vor fi penalizați.

Analiza situațiilor descrise anterior impune îmbunătățirea procesului și a condițiilor de arendă funciară prin crearea unui mecanism legal, care ar permite aplicarea corectă a prevederilor Legii cu privire la arenda în agricultură. În acest sens, Instituția avocaților parlamentari vine cu un șir de recomandări⁵³, printre care reglementarea clară în partea ce ține de încheierea contractului de arendă a terenurilor, precum și crearea sau împuternicirea unui organ cu atribuții de control al clauzelor esențiale juridice contractuale. Or, acesta ar fi un prim pas în prevenirea și excluderea abuzurilor actorilor implicați și eventualelor adresări în instanțele judecătorești.

6. Respectarea Dreptului la muncă și la protecția muncii

Numărul adresărilor la Centrul pentru Drepturile Omului în perioada 2008-2013, în care se invocă încălcarea dreptului la muncă și la protecția muncii, este relativ constant.

De altfel, și problemele abordate de petiționari în ultima perioadă de timp rămîn ace-

ală se află terenurile și alte bunuri agricole”. Totodată, potrivit art. 10 din aceeași lege, *„pentru neînregistrarea contractului de arendă în termen, arendașul poartă răspundere în conformitate cu legislația în vigoare*”. Însă niciun act normativ nu prevede modul în care

leși: restanțe la salariu, nivelul de salarizare insuficient, nerespectarea legislației muncii, implicarea inadecvată a inspectorilor muncii în cercetarea accidentelor de muncă, discriminarea la angajarea în câmpul muncii, precum și la concediere, șomajul și munca nedecarată.

⁵² Art. 6 din Legea cu privire la agricultură nr. 198/XV din 15.05.2003

⁵³ <http://www.ombudsman.md/ro/rapoarte-tematice>

O problemă sensibilă rămîne a fi în continuare cea a restanțelor la salarii. Ea necesită o soluționare urgentă pentru asigurarea unui trai decent angajaților și familiilor acestora. Potrivit datelor Confederației Naționale a Sindicatelor din Moldova, în anul 2013, restanțele la achitarea salariilor în ramurile economiei naționale au constituit peste 108 milioane lei⁵⁴. Este și mai alarmant faptul că asemenea situații sînt atestate nu doar în sectorul privat, dar și cel public. În cazurile semnalate la Centrul avocații parlamentari intervin prin mijloacele specifice (avize cu recomandări, mediere etc.), dar și prin intermediul autorităților abilitate cu atribuții de control în domeniul legislației muncii.

Mai mulți angajați ai Gimnaziului-Internat Fălești s-au plîns că de trei luni nu li se achită salariile. După adresarea avocatului parlamentar la Direcția de Învățămînt Fălești și Inspectoratul de Stat al Muncii, restanțele la salarii pentru două luni au fost achitate.

Pe de altă parte, CpDOM menționează poziția refractară, adoptată de responsabilii de la Inspectoratul de Stat al Muncii (ISM), în cazurile în care sînt sesizați privind neregulile comise la unele întreprinderi. Avînd la bază petiția unui grup de angajați⁵⁵ ai ÎS „Giuvaier” din subordinea Ministerului Economiei, care au invocat încălcarea legislației muncii, inclusiv neachitarea salariilor din anul 2011, neefectuarea transferurilor corespunzătoare în fondul de asigurări sociale, avocatul parlamentar a solicitat ISM să verifice respectarea legislației muncii și a normelor de sănătate și securitate în muncă la această întreprindere.

În răspunsul expediat, Inspectoratul de Stat al Muncii și-a declinat responsabilitățile, motivînd că CpDOM nu a „anexat informații veridice susținute prin probe despre existența cazurilor de încălcare a legislației muncii sau a situațiilor de avarie, despre modificarea ori încălcarea regullor de securitate, fapt ce ar prezenta un pericol eminent pentru viața și/sau bunurile oamenilor și pentru mediu, cu un prejudiciu estimabil nu mai mic de 30 de salarii

medii lunare pe economie, prognozate de Guvern (3850 lei) pentru anul curent”.

În aceste condiții, specialiștii de la Inspecția Muncii „prezumă că Uzina de bijuterii din Chișinău ÎS „Giuvaier” respectă legislația muncii și normele de securitate și sănătate în muncă”. Totuși s-au dat asigurări că, la întocmirea graficului controalelor, Inspectoratul de Stat al Muncii va ține cont de informația adusă la cunoștință de CpDOM.

În opinia avocaților parlamentari, acest caz ilustrează lipsa de receptivitate și pasivitatea manifestată de Inspectoratul de Stat al Muncii – instituție menită să apere drepturile și interesele angajaților la locul de muncă.

Inspectoratul de Stat al Muncii a comunicat că în urma verificării unităților economice care admit restanțe la plata salariilor, la momentul efectuării vizitelor de control la 127 de agenți economici, suma restantă la plata salariilor constituia mai mult de 30 milioane de lei, inclusiv datorii din anii precedenți – mai mult de 11 milioane de lei. La 25 de agenți economici, conturile bancare erau blocate. Inspectorii de muncă au încheiat 58 de procese-verbale cu privire la contravenție în legătură cu admiterea restanțelor la plata salariului. La 01 ianuarie 2014 s-a raportat despre achitarea a peste 3,5 milioane de lei.

Avînd în vedere că munca constituie fie unica, fie cea mai importantă sursă de venit și existență pentru majoritatea angajaților, implicit pentru asigurarea cu pensii la bătrînețe, avocații parlamentari susțin că orice întîrziere la plata salariului afectează situația materială a angajatului și familiei acestuia, iar, prin urmare, este lezat și dreptul la un trai decent.

Reiterăm că salariul, în accepțiunea Curții Europene a Drepturilor Omului, constituie un “bun”, iar drepturile de natură salarială intră în sfera dreptului de proprietate reglementat de art.1 din Protocolul nr.1 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Un alt aspect îngrijorător constituie asigurarea securității și sănătății lucrătorilor la locul de muncă.

Conform unei note informative a Inspectoratului de Stat al Muncii⁵⁶, în anul 2013, în domeniul relațiilor de muncă au fost efectuate

⁵⁴ www.sindicat.md

⁵⁵ Petiția nr. 03-768/13

⁵⁶ http://www.inspectiamuncii.md/?lang=ro&menu_id=17

3122 de controale; în domeniul securității și sănătății în muncă - 3087 de verificări. Drept rezultat, s-a constatat că angajatorii comit cel mai frecvent încălcări ale normelor legale referitoare la stabilirea salariului, adaptarea condițiilor de muncă la cerințele de securitate și sănătate în muncă.

În anul 2013 la Inspectoratul de Stat al Muncii au fost înregistrate 443 de evenimente de accidentare a lucrătorilor în câmpul muncii, fiind accidentate 477 de persoane.

E de notat în context că președintele Comisiei europene pentru drepturile sociale, Luis Jimena Quesada, și-a exprimat îngrijorarea în legătură cu numărul mare al accidentelor de muncă produse în țara noastră. Ea a menționat că **"Moldova deține recordul la accidente de muncă. Asta înseamnă că în Moldova se produc în medie cele mai multe accidente de muncă din toate cele 47 de state membre ale Consiliului Europei..."**⁵⁷.

Cercetarea complexă și obiectivă a acestor

Cet. E.V. s-a plîns că procuratura r-lui Glodeni a investigat ineficient cazul accidentului grav de muncă, în urma căruia a decedat soția sa. Totodată, după ancheta efectuată, procuratura a privat petiționarul de dreptul de a cere despăgubiri materiale și morale. Ca urmare a intervenției avocatului parlamentar, Procuratura Generală a anulat ordonanța de încetare a urmăririi penale emise de Procuratura raionului Glodeni, cu dispunerea reluării urmăririi penale.

cazuri este deosebit de importantă pentru persoanele care au avut de suferit în urma accidentelor de muncă.

Și mai gravă este situația victimelor în cazurile muncii nedeclarate. Deși în vederea îmbunătățirii stării de lucruri în domeniu Guvernul a elaborat un set de acțiuni⁵⁸, această

⁵⁷ <http://www.infoeuropa.md/interviuri/carta-sociala-europeana-instrument-eficient-de-protectie-a-drepturilor-sociale/>

⁵⁸ Hotărîrea Guvernului nr. 477 din 28.06.2011 pentru aprobarea Planului de acțiuni privind minimizarea practicii de achitare a salariilor "în plic" și a "muncii la negru".

problemă rămîne a fi în continuare actuală. Potrivit informației Inspectoratului de Stat al Muncii, în anul 2013, la 148 de agenți economici au fost constatate 287 de persoane care activau fără forme legale de angajare, inclusiv 8 minori, fiind încheiate 126 de procese-verbale cu privire la contravenție.

În opinia avocaților parlamentari, pentru contracararea muncii nedeclarate se impune o abordare de ansamblu din partea autorităților, cu realizarea unor politici eficiente de ocupare a forței de muncă, asigurarea remunerării adecvate, a unui grad maxim de transparență și accesibilitate a sistemelor de impozitare și protecție socială.

Drept urmare a controlului inopinat realizat în luna februarie 2013 de către angajații Centrului pentru Drepturile Omului la Tîrgul locurilor de muncă, s-a constatat lezarea drepturilor omului la angajare în câmpul muncii, prin impunerea unor condiții discriminatorii. Astfel, după examinarea ofertelor și discuțiile în privat cu reprezentanții angajatorilor, colaboratorii CpDOM au stabilit că, din cele 6 instituții participante la Tîrgul locurilor de muncă, două au impus condiții discriminatorii pe criteriu de vîrstă și trei – pe criteriu de sex. S-a stabilit că patronii preferă lucrători care nu depășesc vîrsta de 40 sau 45 de ani. Mai mari șanse de a se angaja o au bărbații, iar pentru anumite funcții sînt preferate femeile tinere, dar nu și cele însărcinate. Din cauza criteriilor menționate, anumite categorii de persoane din start sînt lipsite de șansa de a se înscrie în concurs pentru o funcție vacantă.⁵⁹

Și mai alarmante sînt situațiile în care femeile însărcinate sînt supuse presiunilor din partea angajatorilor pentru a demisiona sau chiar sînt concediate. E și cazul unei foste angajate de la ÎS "Air Moldova", care a fost concediată, chiar și după restabilirea în funcție printr-o decizie judecătorească.

⁵⁹ www.ombudsman.md

7. Dreptul la învățătură

Dat fiind faptul că educația este un sector complex, cu multe nivele și numeroși actori implicați și interesați, reformele și rezultatele în educație pot fi vizibile doar în urma unor acțiuni consecvente pe parcursul mai multor ani. Ministerul Educației a identificat problemele majore în domeniu și propune, în proiectul Strategiei sectoriale de dezvoltare pentru anii 2014-2020 "Educația 2020", o viziune și direcții strategice de dezvoltare pe termen mediu și lung⁶⁰. Se prevede schimbarea accentelor în educație în favoarea calității procesului educațional și a competențelor pe care tinerii le obțin în cadrul acestuia.

În prezent, învățământul general⁶¹ este caracterizat printr-o rețea supradimensionată de școli, care nu sînt utilizate la capacitate maximă și nici nu pot fi modernizate din lipsa investițiilor necesare pentru dotarea cu echipamentul adecvat. În perioada anilor 1990-2012, numărul elevilor s-a înjumătățit, în timp ce numărul instituțiilor școlare s-a redus doar cu 14,6%. Numărul mediu de elevi per școală a scăzut de la 437 de elevi, în 1990, la 267, în 2012. În consecință, în anul 2005, Ministerul Educației a demarat un proces de reorganizare a rețelei școlare și de creare a unor școli de circumscripție. În perioada 2005-2013 au fost reorganizate 206 instituții din învățământul general. Majoritatea reorganizărilor constau în transformarea liceelor în gimnazii sau a gimnaziilor în școli primare. Drept rezultat, a fost stopată diminuarea numărului mediu de elevi pe instituție de învățământ: numărul mediu de elevi pe clasă a crescut de la 19,2 în luna mai 2012, la 20,0 în luna octombrie 2012 (pentru comparație, în anii 2002-2003 se înregistrau 22 de elevi pe clasă). Numărul mediu de elevi ce revin la un post didactic a crescut de la 10,9 în mai 2012, pînă la 11,2 în octombrie 2012 (media pentru țările Organizației pentru cooperare și dezvoltare economică alcătuia 14,0 în 2009).

Potrivit constatărilor noastre expuse și în rapoartele anterioare, una dintre cele mai grave probleme apărute drept rezultat al opti-

mizării instituțiilor educaționale este legată de asigurarea transportării elevilor către școlile de circumscripție: lipsa unităților de transport, insuficiența unităților existente sau neadaptarea acestora pentru transportarea copiilor. Astfel de cazuri au fost mediatizate și în anul 2013⁶².

În situația deplorabilă în care se află căminele culturale, în lipsa bibliotecilor sau dotării lor insuficiente cu fond de carte, a condițiilor precare de activitate a acestora, în lipsa cluburilor de interese și activităților extracurriculare, a specialiștilor în cadrul primăriilor pentru organizarea activităților destinate copiilor și tinerilor, școala rămîne a fi nucleul educațional al comunităților rurale, revenindu-i un rol important în formarea viitoarei societăți.

Susținem plener politica statului care vine să promoveze schimbarea accentelor în educație în favoarea calității acestui proces, încurajînd totodată autoritățile să se asigure că optimizarea instituțiilor de învățământ nu va afecta suflul vieții cultural-educaționale din localitățile rurale.

Conform aprecierilor Ministerului Educației, calitatea pregătirii profesionale este sub nivelul așteptărilor beneficiarilor de studii și angajatorilor, nefiind suficient de atractiv. Mecanismul de evaluare și certificare a rezultatelor instruirii este imperfect, ineficient și cu înalt grad de coruptibilitate, nu funcționează sistemul de asigurare a calității la toate nivelurile sistemului educațional. Deși în ultimii ani a fost revizuit curriculumul pentru învățământul vocațional/tehnic la unele specialități, lipsa unei structuri de evaluare și acreditare a instituțiilor și a programelor de formare/dezvoltare profesională nu a permis îmbunătățirea calității absolvenților. Rețeaua de instituții de învățământ secundar profesional și mediu de specialitate este supradimensionată și cu o infrastructură depășită fizic și funcțional, care nu este adaptată pentru a oferi acces la studii persoanelor cu nevoi educaționale speciale. Baza tehnico-materială existentă nu facilitează dezvoltarea competențelor profesionale solicitate pe piața muncii și necesită investiții majore pentru modernizare. Colaborarea acestor instituții cu

⁶⁰ <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=1112>

⁶¹ Starea de lucruri în învățământul preșcolar, primar și secundar general este reflectată suplimentar în capitolul "Respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova"

⁶² http://www.publika.md/video-elevii-din-copanca-sunt-transportati-la-scoala-ca-intr-o-cutie-de-conserva-cu-un-autobuz-vechi-de-30-de-ani_1668031.html <http://unimedia.info/stiri/video-parinti-din-s-cucioaia-gata-sa-plateasca-numai-sa-aiba-scoala-in-sat-64470.html>

mediul de afaceri pentru utilizarea echipamentelor și tehnologiilor moderne la pregătirea profesională a elevilor este slabă și episodică. În același timp, peste 1/3 din numărul total de șomeri sînt absolvenți cu studii secundare profesionale și medii de specialitate.

În pofida măsurilor întreprinse pentru modernizarea învățămîntului superior, armonizarea sistemului național cu cel european încă nu a fost finalizată: doctoratul abia în anul 2013 a devenit ciclul al III-lea de studii superioare⁶³, mobilitatea academică rămîne deocamdată formală, iar autonomia universitară nu s-a consolidat. Totodată, instituțiile de învățămînt superior nu sînt adaptate suficient nici pentru instruirea modernă, nici pentru a răspunde solicitărilor persoanelor cu cerințe educaționale speciale. Acestea duc lipsă de infrastructură de acces în blocurile de studii și cămine, de tehnologii specifice de instruire și programe de studii centrate pe student. Baza tehnico-materială nu permite implementarea noilor tehnologii didactice și realizarea cercetărilor relevante pentru piață⁶⁴.

Spiritul autocritic pe care îl are Ministerul Educației vizavi de situația în învățămîntul vocațional/tehnic și cel superior ne face să credem că această autoritate va reuși să asigure realizarea obiectivelor și sarcinilor pe termen mediu în vederea dezvoltării educației, astfel încît acest sistem să devină principalul factor de progres economic și social al țării.

Ținînd cont de faptul că instituirea Spațiului Unic European al Învățămîntului Superior impune drept cerință prioritară pentru întreaga comunitate academică asigurarea calității în învățămînt, este necesar de a interveni cu măsuri oportune menite să contribuie la îmbunătățirea continue a calității învățămîntului superior, în corespundere cu cerințele Procesului Bologna și pentru a deveni pe deplin competitiv cu învățămîntul european. În acest sens, acreditarea este recunoscută astăzi ca cea mai importantă modalitate de determinare a calității învățămîntului și cel mai eficient instrument de asigurare și îmbunătățire a calității în învățămînt.

Evaluarea calității serviciilor de educație reprezintă o activitate complexă, de lungă durată,

⁶³ Legea nr. 239 din 18.10.2013 pentru modificarea și completarea Legii învățămîntului nr. 547 din 21 iulie 1995

⁶⁴ EDUCAȚIA – 2020, Strategia sectorială de dezvoltare pentru anii 2014-2020

ale cărei rezultate pot fi apreciate abia după o perioadă mai îndelungată de un organ specializat și prin proceduri speciale, care să verifice corespunderea sistemului de formare profesională unor criterii și standarde unificate. În acest sens, înființarea, în anul 2013, a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Învățămîntul Profesional, în urma modificării Legii învățămîntului⁶⁵, reprezintă un pas decisiv în realizarea politicilor de stat în domeniul asigurării calității învățămîntului, pentru sporirea credibilității și atractivității învățămîntului profesional național în plan internațional, la fel pentru ridicarea nivelului de competitivitate a specialiștilor formați în cadrul sistemului educațional național, pe piața forței de muncă internă și externă.

Pe parcursul anului 2013, Centrul pentru Drepturile Omului a intervenit în cîteva situații de limitare a accesului la învățămîntul superior și încălcare a principiului egalității tuturor cetățenilor în fața legii.

În perioada desfășurării admiterii la studii superioare de licență (ciclul I) în instituțiile de învățămînt superior din Republica Moldova, comisiile de admitere refuzau să primească dosarele candidaților, deținători ai diplomelor de bacalaureat, alolingvi, care doreau să depună actele la o specialitate cu predare în limba de stat. Asta, deși cadrul normativ în vigoare⁶⁶ nu limitează dreptul absolvenților instituțiilor de învățămînt cu predare în limba rusă să facă studii superioare la facultăți cu predare în alte limbi.

Avocatul parlamentar i-a **recomandat⁶⁷ ministrului Educației să intervină urgent cu dispozițiile de rigoare pentru a înlătura orice practici administrative derivate din interpretarea neconformă a prevederilor Regulamentului de organizare și desfășurare a admiterii la studii superioare de licență (ciclul I) în instituțiile de învățămînt superior din Republica Moldova**. Trebuie de menționat că Ministerul Educației a reacționat prompt la demersul avocatului parlamentar, sesizînd imediat comisiile de admitere despre interpretarea eronată a

⁶⁵ Ibidem

⁶⁶ Regulamentul de organizare și desfășurare a admiterii la studii superioare de licență (ciclul I) în instituțiile de învățămînt superior din Republica Moldova.

⁶⁷ Recomandarea avocatului parlamentar Anatolie Munteanu nr. 01-14/10 din 26.07.2013, în temeiul art. 29 lit.b) din Legea cu privire la avocații parlamentari, <http://ombudsman.md/ro/stiri/comu-nicat-presa-13>

unor prevederi din regulamentul menționat și obligându-le să accepte dosarele candidaților alolingvi la o specialitate cu instruire în limba de stat, la solicitarea acestora, precum și să remedieze cazurile concrete⁶⁸.

Avocatul parlamentar a propus Guvernului să inițieze modificarea prevederilor art. 178 alin. (1) din Codul muncii și a punctului 1 al Regulamentului cu privire la acordarea unor garanții și compensații salariaților care îmbină munca cu studiile, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 435 din 23.04.2007, în sensul asigurării garanțiilor și compensațiilor în condiții echitabile pentru toate persoanele care îmbină munca cu studiile. Inițiativa a fost lansată având în vedere angajamentele luate de Republica Moldova la aderarea la Procesul de la Bologna, dar și obligația statului de a asigura egalitatea de posibilități și de tratament pentru orice persoană în sfera instruirii, asumată de țara noastră prin ratificarea Convenției privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului. Regulamentul menționat stabilește garanții și compensații care urmează a fi acordate salariaților care învață cu succes, fără scoatere din activitate, în instituțiile de învățământ superior și mediu de specialitate, în învățământul postuniversitar specializat (masterat), în instituțiile de învățământ secundar profesional (școli profesionale, școli de meserii), în instituțiile de învățământ secundar general (gimnazii, licee, școli medii de cultură generală), la secțiile serale și cu frecvență redusă. În prezent de garanții și compensații pot beneficia doar salariații care își fac studiile în instituțiile de învățământ din Republica Moldova acreditate în condițiile legii. Persoanele care îmbină munca cu studiile în instituții de învățământ din alte țări rămân în afara protecției speciale a statului, fără nicio justificare obiectivă și rezonabilă.

În opinia noastră, statul nu asigură pentru toate persoanele condiții egale și echitabile de acces la oportunitățile disponibile în societate, inclusiv oportunitățile de a accede la învățământul superior și creează o diferențiere între angajații care îmbină munca cu studiile, având ca efect suprimarea egalității de posibilități și de tratament în materie de ocupare a forței de muncă și exercitare a profesiei. Aceasta încalcă principiul egalității tuturor cetățenilor Republi-

cii Moldova în fața legii (art. 16 din Constituție) și aduce atingere dreptului la muncă și la protecția muncii (art. 43 din Constituție).

Pornind de la prevederile constituționale, dreptul de acces la instituțiile de învățământ trebuie să ofere șanse egale oricărei persoane de a accede la diverse tipuri sau grade de învățământ pe bază de merit, iar orice limitare urmează a fi proporțională scopului urmărit. Din acest considerent, avocatul parlamentar a solicitat Curții Constituționale controlul constituționalității unor prevederi⁶⁹ care instituie tratament diferențiat, bazat pe vîrstă, al candidaților pentru admitere la doctorat și înscriere la studii de masterat la Academia de Administrare Publică. Prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 26 din 19.09.2013, a fost acceptată sesizarea avocatului parlamentar privind controlul constituționalității unor prevederi referitoare la limita de vîrstă pentru admiterea la studiile de masterat și doctorat, fiind declarate *neconstituționale*, punctul 16 din Regulamentul privind organizarea și desfășurarea doctoratului și postdoctoratului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.173 din 18 februarie 2008 și sintagma "în vîrstă, de regulă, de pînă la 45 ani" din punctul 4 al Hotărîrii Guvernului nr.962 din 5 august 2003 privind asigurarea funcționării Academiei de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova. Totodată, este de menționat că acest subiect a fost abordat⁷⁰ în propunerea de îmbunătățire a cadrului normativ în vigoare, înaintată Ministerului Educației în octombrie 2011 și lăsată fără de examinare de către organul central de specialitate al administrației publice care promovează politica de stat în domeniul educației.

Interdicția de a pregăti cadre la specialitățile de profil medical și farmaceutic în învă-

⁶⁹ Punctul 16 din Hotărîrea Guvernului nr. 173 din 18.02.2008 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și desfășurarea doctoratului și postdoctoratului, conform căruia " *La învățământul de zi cu finanțare de la buget limita de vîrstă a candidaților este de 35 ani*"; Sintagma " *în vîrstă, de regulă, de pînă la 45 de ani*", din punctul 4 al Hotărîrii Guvernului nr. 962 din 05.08.2003 privind asigurarea funcționării Academiei de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova.

⁷⁰ Rapoarte privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2011 și 2012, <http://ombudsman.md/ro/rapoarte-anuale>

⁶⁸ Răspunsul ministrului Educației nr. 03/10-467 din 26.07.2013.

țămîntul privat⁷¹ constituie, în opinia avocatului parlamentar, o restrîngere nejustificată a dreptului fundamental la învățatură și o limitare a dreptului la libertatea alegerii opțiunii educative, fără a exista un echilibru just sau proporționalitate între restrîngerea acestor drepturi și scopul urmărit. Avocatul parlamentar a sesizat Curtea Constituțională privind controlul constituționalității prevederilor legale care vizează pregătirea cadrelor la specialitățile de profil medical și farmaceutic exclusiv în instituțiile de învățămînt de stat.

În cadrul examinării sesizării, Curtea a menționat că reglementarea cadrului organizatorico-juridic al instituțiilor de învățămînt superior de stat și privat și instituirea unui regim special pentru activitatea acestora, precum și stabilirea restricțiilor, sînt prerogative ale legiuitorului și a considerat că obiectul sesizării excede domeniului său legal de competență, deoarece problemele abordate în sesizare constituie o chestiune de oportunitate și nu de constituționalitate. Prin Decizia Curții Constituționale nr.7 din 04.07.2013, a fost sistat procesul pentru controlul constituționalității normelor contestate de avocatul parlamentar.

Cu toate acestea, ne menținem părerea că protecția efectivă a dreptului la libertatea de alegere în educație presupune recunoașterea prin lege a dreptului de a deschide instituții de învățămînt privat și posibilitatea ca aceste instituții să devină parte a sistemului educațional național. Apariția mai multor prestatori de servicii educaționale la nivel superior reprezintă un factor pozitiv, deoarece, datorită concurenței, serviciile devin mult mai diverse, mai calitative și centrate pe nevoile beneficiarului. Prin urmare, crearea și menținerea instituțiilor de învățămînt privat asigură că întreg sistemul educațional servește interesele societății.

Totodată, subliniem necesitatea de a păstra principiul neutralității statului și a pluralismului în sistemul național de învățămînt și recomandăm identificarea reformelor necesare pentru garantarea eficientă a dreptului la libertatea de alegere educațională.

⁷¹ Art. 2 alin. (3) al Legii nr. 1070 din 22.06.2000 privind aprobarea Nomenclatorului specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățămînt superior și mediu de specialitate; art. 3 alin. (2) al Legii nr. 142 din 07.07.2005 privind aprobarea Nomenclatorului domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățămînt superior, ciclul I.

8. Dreptul la ocrotirea sănătății

Garantarea de către stat a dreptului la sănătate presupune obligațiile și eforturile acestuia pentru scăderea mortalității nou-născuților, a mortalității infantile și dezvoltarea sănătoasă a copilului; ameliorarea situației privind igiena mediului înconjurător și igiena industrială; profilaxia și tratamentul maladiilor epidemice, endemice, profesionale și de alt fel, precum și lupta împotriva acestor maladii prin crearea de condiții ce ar asigura servicii medicale și un ajutor medical în caz de boală; organizarea prin lege a asistenței medicale și a sistemului de asigurări sociale pentru boală, accidente, maternitate și recuperare; controlul exercitării profesiilor medicale și a activităților paramedicale și alte măsuri menite să protejeze sănătatea persoanei. Această garanție, prevăzută în Constituție, are caracter general și impune statului să asigure, atît prin legislația adoptată, cît și prin aplicarea ei concretă, accesul la servicii medicale de calitate.

Încălcarea acestui drept a fost invocată în 52 de petiții, care au avut ca obiect nemulțumiri privind sistemul de ocrotire a sănătății: obligativitatea asigurării de asistență medicală și consecințele de neplată a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală în sumă fixă; organizarea și calitatea serviciilor medicale acordate în instituțiile medico-sanitare publice; erorile la stabilirea diagnosticului; condițiile deplorabile ale infrastructurii instituțiilor medicale; plățile informale; calitatea serviciilor de asistență medicală urgentă și lipsa/insuficiența transportului sanitar, preponderent în mediul rural. De altfel, existența problemelor în sistemul de sănătate (în particular legate de calitatea serviciilor medicale, plățile informale din partea pacienților, de atitudinea uneori neglijentă a lucrătorilor medicali față de pacienți) este recunoscută și de președintele Companiei Naționale de Asigurări în Medicină⁷².

În anul 2013 a fost extinsă lista categoriilor de persoane neangajate cu domiciliul în Republica Moldova pentru care calitatea de asigurat o are Guvernul⁷³ – studenții care își fac studii

⁷² <http://vocea.md/asigurarea-in-sanatate-intre-a-dorisi-a-putea/>

⁷³ Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr. 77 din 12.04.2013; Legea pentru completarea articolului 4 din Legea nr.1585-XIII din 27 februarie 1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, nr.141 din 14.06.2013.

ile peste hotarele țării, șomerii înregistrați la agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă, persoanele care îngrijesc la domiciliu o persoană cu dizabilitate severă ce necesită îngrijire și/sau supraveghere permanentă din partea altei persoane, străinii beneficiari de o formă de protecție, incluși într-un program de integrare, în perioada desfășurării acestuia.

Însă, ca și în anii precedenți, persoane neîncadrate în câmpul muncii și plătitori ai primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală în sumă fixă, care se asigură în mod individual, au continuat să-și exprime nemulțumirea cu privire la costul, în creștere anuală, al poliței de asigurare în contextul situației financiare precare și lipsei unor venituri stabile. O bună parte din petiționari nu susține principiul obligativității asigurării medicale și aplicarea amenzilor și penalităților pentru neplata în termen a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală în sumă fixă în contextul accesului anevoios la serviciile medicale, barierele birocratice și al fenomenului plăților neformale.

Corupția este o mare problemă a sistemului de sănătate. Circa 93% dintre moldoveni oferă în anumite condiții plăți informale medicilor și altor angajați din sectorul medical. Anual suma acestor plăți se ridică la peste 2 miliarde de lei. Chiar și populația asigurată recurge la asemenea experiențe. Oamenii recompensează financiar medicii în pofida faptului că sînt asigurați cu poliță medicală și beneficiază de servicii gratuite. Mulți dintre pacienții care oferă plăți neformale medicilor sînt persoane fără venituri, ale căror cheltuieli medicale (tratament și medicație) sînt acoperite prin transferurile din străinătate⁷⁴. Ministrul Sănătății a recunoscut că 80% dintre cetățenii care vin în audiență se plîng că sînt nevoiți să achite plăți neformale medicilor⁷⁵.

Astfel, cota plăților neformale din plățile directe constituie: 37% pentru serviciile oferite în cadrul asistenței medicale primare și specializate de ambulator și 94% pentru serviciile spitalicești⁷⁶. Deosebit de alarmantă este situ-

ția privind serviciile spitalicești și plata pentru medicamente în condiții de staționar, în contextul majorării anuale a primei de asigurare obligatorie de asistență medicală, al extinderii volumului asistenței acordate persoanelor asigurate și al listei medicamentelor compensate din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală.

Asigurarea obligatorie de asistență medicală nu și-a atins scopul – oferirea unui sistem autonom garantat de stat de protecție financiară a populației în domeniul de ocrotire a sănătății și a posibilităților egale în obținerea asistenței medicale oportune și de calitate tuturor cetățenilor. Este concluzia care se impune dacă, luînd în calcul obligativitatea asigurării medicale, vom raporta măsurile întreprinse de stat pentru acumularea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală la cuantumul primei de asigurare obligatorie de asistență medicală, veniturile populației, accesibilitatea și calitatea serviciilor acordate.

Deficitul de personal competent în domeniul sănătății publice, în special în mediul rural; exodul specialiștilor și distribuirea neuniformă a cadrelor medicale; asigurarea insuficientă a calității și siguranței serviciilor de asistență medicală; accesul redus la serviciile de urgență de înaltă calificare în localitățile rurale, infrastructura deplorabilă a instituțiilor medicale și starea sanitaro-igienică și sanitaro-tehnică a instituțiilor medicale nesatisfăcătoare; echipamentul medical depășit și dotarea tehnico-materială insuficientă; accesul inechitabil la serviciile de calitate – acestea sînt problemele-cheie cu care se confruntă sistemul de ocrotire a sănătății, identificate de funcționari din domeniu⁷⁷.

⁷⁴ Opinia directorului Companiei Naționale de Asigurări în Medicină, expusă la Ediția a II-a a Forumului Național de sănătate, 25-26 noiembrie 2013, Chișinău, www.moldova-suverana.md/article/plile-informale-n-sistemul-de-santate-se-ridic-la-peste-2-mlrd-de-lei_3872,

⁷⁵ Ibidem

⁷⁶ Strategia de dezvoltare instituțională a Companiei Naționale de Asigurări în Medicină pentru anii 2013-2017, www.cnam.md

⁷⁷ Strategia de cheltuieli pentru sectorul "Ocrotirea sănătății". 2012-2014, www.minfin.md/common/files/CCTM, Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020, aprobată prin Hotărîrea Guvernului nr. 1032 din 20.12.2013;

Deosebit de acută este problema eficienței și obiectivității procedurii de acreditare în sănătate - mecanism important prin care statul monitorizează calitatea serviciilor medicale. Acreditarea este procesul prin care prestatorul de servicii își demonstrează propria capacitate funcțională, organizațională și administrativă în acordarea serviciilor și una dintre pîrghiile de promovare a principiului de sporire continuă a calității serviciilor medicale. Obținerea certificatului de acreditate este condiționată de respectarea cerințelor referitor la baza tehnico-materială, de profesionalismul personalului medico-sanitar și farmaceutic, de documentație și activitatea economico-financiară, de conformitatea calității serviciilor medico-sanitare și farmaceutice, de eficiența procesului de diagnosticare și tratament din domeniul medicinei.

Principiile și modul de evaluare și acreditare a instituțiilor medico-sanitare și farmaceutice sînt stabilite în Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate nr. 552 din 18.10.2001.

Analiza cadrului normativ referitor la evaluarea și acreditarea în sănătate⁷⁸, raportată la procedura propriu-zisă de evaluare/acreditare și la atribuțiile Consiliului Național de Evaluare și Acreditare în Sănătate (CNEAS), stabilite în lege,⁷⁹ a constatat lipsa unei proceduri legal instituite de evaluare. Astfel, rezultatele evaluării sînt apreciate în baza unei metodologii elaborate de CNEAS, care, în opinia noastră, și-a arogat atribuții improprie de elaborare a actelor normative și astfel încalcă prevederile art. 9 din Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate. Or, prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 280 din 14.12.2007, CNEAS a fost privată de atribuția de a elabora acte normative privind evaluarea și acreditarea unităților medico-sanitare și farmaceutice și de a le prezenta Guvernului pentru aprobare.

Atestăm și încălcarea prevederilor legale în ceea ce privește acreditarea unităților care desfășoară activitate medico-sanitară și farmaceutică. Contrar prevederilor art. 3 alin. (2) din Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate nr. 552 din 18.10.2001, potrivit căreia "în Republica Moldova au dreptul să desfășoară

soare activitate medico-sanitară și farmaceutică doar unitățile care au obținut evaluarea și acreditarea și cărora li s-a eliberat certificat de acreditare", a fost instituită o practică care de facto evaluează și acreditează fiecare subdiviziune în parte, și nu instituția medico-sanitară.

Din Registrul instituțiilor acreditate⁸⁰ rezultă că în cazurile în care una sau mai multe subdiviziuni ale instituției nu corespund standardelor care reglementează calitatea serviciilor medicale, unitatea oricum este acreditată. De exemplu, conform Listei instituțiilor medico-sanitare publice acreditate, actualizate la 13 ianuarie 2014, IMPS Institutul de Cercetări Științifice în Domeniul Ocrotirii Sănătății Mamei și Copilului a fost acreditată la 25.07.2012 (certificat de acreditare nr. 1633) și își continuă activitatea, avînd cîteva subdiviziuni neacreditate (gastrologie, pneumologie, secțiile chirurgie pediatrică cu blocul operator (pediatrie), secțiile de internare (pediatrie, maternitate), laboratorul clinico-diagnostic, laboratorul bacteriologic, laboratorul imunologic, farmacie, bucătărie de lapte). Unele instituții sînt acreditate condiționat (cu rezerve majore) pe un termen limită de 6 luni, fără eliberarea certificatului de acreditare.

Există instituții neacreditate care funcționează și sînt contractate de Compania Națională de Asigurări în Medicină (CNAM)⁸¹, cum ar fi IMSP Spitalul raional Taraclia, IMSP Centrul Medicilor de Familie Drochia (acreditat condiționat la

Situația la acest capitol ridică mari semne de întrebare, societatea așteptînd mai multe răspunsuri de la autoritățile competente: În ce măsură este conformă cerințelor Legii nr. 552-XV din 18.10.2001 procedura de evaluare și acreditare? Cum poate fi considerată acreditată o instituție medico-sanitară, ale cărei subdiviziuni nu corespund standardelor? De ce o instituție medicală sau o subdiviziune a acesteia, care nu a fost acreditată, își poate continua activitatea?

⁷⁸ Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate nr. 552 din 18.10.2001; Hotărîrea Guvernului cu privire la Consiliul Național de Evaluare și Acreditare în Sănătate;

⁷⁹ Art. 9 din Legea privind evaluarea și acreditarea în sănătate nr. 552 din 18.10.2001.

⁸⁰ www.cneas.ms.md; www.ms.gov.md/activitate/evaluare-acreditare

⁸¹ <http://www.e-sanatate.md/News/2099/un-spital-raional-nu-are-acreditare-de-10-ani-dar-funcioneaza>

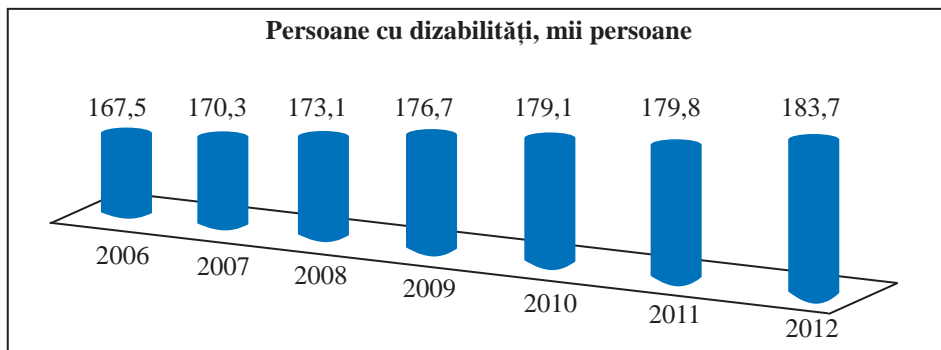
20.12.2013). Considerăm că instituțiile medico-sanitare neacreditate, pe de o parte, și CNAM, pe de altă parte, sfidează legislația în vigoare și își asumă riscurile nejustificate în cazurile în care permit continuarea practicii medicale. Or, în cadrul acestor instituții medicale, pacienții sînt supuși riscului sporit de a primi tratament necalitativ în condiții improprii. Printre consecințele acestui fel de tratament există și riscul de deces.

Responsabilitatea profesională în căutarea și găsirea unor soluții, nu de compromis în contextul situației economice grave, ci de perspectivă, în spiritul respectului pentru drepturile și interesele pacientului, ar putea aduce o schimbare de substanță în problema acreditării și evaluării instituțiilor medicale.

9. Protecția persoanelor cu dizabilități

Potrivit informației prezentate de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei⁸², la 01.01.2013 în țara noastră erau înregistrate 183 693 de persoane cu dizabilități.

Persoane cu dizabilități	Numărul
cu dizabilități severe	27 413
cu dizabilități accentuate	121 454
cu dizabilități medii	34 826
În total	183 693

Datele statistice pentru ultimii ani denotă o creștere continuă a numărului persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova.

Deși în ultima perioadă de timp Republica Moldova a realizat progrese în promovarea politicilor, elaborarea de programe ajustate

⁸² http://mpsf.gov.md/file/2013/rapoarte/Raport_implement_Strategie_%20FINAL_2012.pdf

la standardele internaționale în domeniul persoanelor cu dizabilității, nu putem vorbi despre o îmbunătățire semnificativă a situației persoanelor cu nevoi speciale.

Caracterul adresărilor la CpDOM privind problemele cu care se confruntă această categorie de populație a fost similar celor din anii precedenți: prestații sociale sub nivelul minimului de existență; insuficiența serviciilor sociale la nivel comunitar; accesul redus la infrastructura socială; accesul limitat la mediul informațional; nivelul scăzut de plasare în câmpul muncii și motivarea redusă pentru angajarea persoanelor cu dizabilități; toleranța societății față de problemele acestor persoane.

Reiterăm în context că autoritățile responsabile trebuie să-și conjuge eforturile pentru a stabili mecanisme viabile de implementare a prevederilor Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități⁸³, ceea ce va contribui la realizarea plenară a angajamentelor asumate de Republica Moldova la nivel internațional.

Problema asigurării accesului persoanelor cu dizabilități la mediul fizic și comunicațional a constituit una dintre prioritățile de pe agenda de lucru a avocaților parlamentari, începînd cu anul 2009⁸⁴. Problemele sesizate ani la rînd de avocații parlamentari privind accesul limitat al acestei categorii de persoane la infrastructura socială rămîn însă a fi actuale și în prezent. Persoanele cu deficiențe ale aparatului locomotor se confruntă cu mari dificultăți în realizarea

⁸³ Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nr.60 din 30.03.2012 (în vigoare 27.07.2012);

⁸⁴ Raport tematic „Accesul persoanelor cu nevoi speciale la infrastructura socială: realitate și necesitate”, www.ombudsman.md; Raport tematic „Accesul la educație a copiilor și tinerilor cu dizabilități locomotorii”, www.ombudsman.md;

drepturilor de care dispun. Din cauza lipsei sau asigurării neadecvate a căilor de acces la instituțiile de utilitate publică, dar și la spațiul locativ, acestea trăiesc aproape izolate în casele lor sau sînt neajutorate, deoarece pentru a se deplasa depind de o terță persoană.

Nici în anul 2013 nu au fost înregistrate progrese semnificative în ceea ce privește incluziunea socială a persoanelor cu nevoi speciale, asigurarea bunăstării și exercitarea deplină a drepturilor lor. În mare parte, situația nu diferă mult de cea din anii precedenți - instituții de utilitate publică și blocuri locative fără căi de acces sau impracticabile, acces redus la infrastructura rutieră, mijloace de informare și comunicare.

Cet. V.N., locuitoare a mun. Chișinău, dependentă de scaunul cu roțile, a invocat refuzul autorității publice locale de a instala o pantă de acces în scara casei unde locuiește. După intervenția ombudsmanului, Pretura sect. Ciocana a dat asigurări că în termene restrînse va fi amenajată o pantă în scara blocului respectiv. Cu toate acestea, pînă la momentul redactării raportului, autoritățile locale nu și-au onorat obligațiunile.

Deși există reglementări cu privire la edificarea căilor de acces la toate instituțiile de utilitate publică⁸⁵, acestea fie lipsesc, fie sînt impracticabile. În mod evident, problema în cauză nu este inclusă în lista de priorități ale autorităților publice responsabile.

Pentru ameliorarea situației, recomandăm elaborarea unui plan de acțiuni pe termen mediu privind înlăturarea graduală a barierelor existente pentru incluziunea socială plenară a persoanelor cu nevoi speciale, asigurarea mobilității acestora: adaptarea infrastructurii, asigurarea accesului la bunuri, servicii, tehnologii comunicaționale și informaționale, monitorizarea respectării normelor privind dotarea blocurilor, clădirilor aflate în construcție cu rampe de acces. Considerăm imperios necesar de a stabili un set de indicatori pentru evaluarea gradului de integrare a persoanelor cu

dizabilități din punctul de vedere al accesului acestora la infrastructura socială. Or, accesibilitatea trebuie considerată o condiție indispensabilă pentru exercitarea persoanelor cu nevoi speciale a drepturilor civile, politice, sociale, economice și culturale. Acest obiectiv este extrem de actual în contextul aspirațiilor Republicii Moldova de integrare europeană. Prin urmare, recomandăm Guvernului să țină cont în procesul elaborării politicilor publice de Avizul Comitetului Economic și Social European pe tema "Accesibilitate – un drept al omului pentru persoanele cu dizabilități", adoptat la 21 ianuarie 2014.

Asigurarea dreptului la asistență și protecție socială rămîne un subiect vulnerabil pentru persoanele cu dizabilități.

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în semestrul I al anului 2013 mărimea minimului de existență a constituit în medie pe o persoană 1608,3 lei⁸⁶.

Totodată, potrivit estimărilor Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei⁸⁷, la 01.01.2013 mărimea medie a pensiei de invaliditate constituia 828,40 lei/lunar⁸⁸. Analiza prestațiilor sociale, raportate la minimul de existență ținînd cont și de nevoile specifice pentru persoanele cu dizabilități (*necesitatea permanentă de tratament medical, proceduri de reabilitare, îngrijire de către un tert*), demonstrează că asistența acordată de stat nu corespunde necesităților elementare ale acestor persoane.

Asta în condițiile în care, potrivit datelor Biroului Național de Statistică, cheltuielile medii lunare de consum ale populației au constituit 1656,1 lei pe o persoană, fiind în creștere cu 9,6% față de aceeași perioadă a anului precedent. Bazîndu-ne pe aceste date, concluzionăm că persoanele cu dizabilități suportă cheltuieli ce depășesc cu mult minimul de existență. Mult mai gravă este situația beneficiarilor de alocații sociale de stat.

Tocmai din acest considerent, protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități constituie una dintre prioritățile stabilite în activitatea avocaților parlamentari. Nemijlocit în anul de referință am realizat o evaluare privind asigurarea dreptului la un trai decent pentru persoanele cu dizabilități severe.

⁸⁶ <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=445&>;

⁸⁷ http://mpsfc.gov.md/file/2013/rapoarte/Raport_implement_Strategie_%20FINAL_2012.pdf;

⁸⁸ <http://cnas.md/lib.php?l=ro&idc=244&nod=1&>.

Categoriile de beneficiari	Numărul beneficiarilor (persoane)	Mărimea medie de prestație (lei)
pensii pentru persoane cu dizabilități	133 642	826-20
Alocații sociale de stat		
pentru persoane cu dizabilități	6 068	110-87
pentru persoane cu dizabilități din copilărie	26 939	304-48
pentru copii cu dizabilități în vîrstă de pînă la 18 ani	14 044	307-32
în cazul pierderii întreținătorului	3 851	139-65

Sursa: Casa Națională de Asigurări Sociale, la situația din 01 ianuarie 2014

Concluzia care se impune după realizarea evaluării menționate, dar și luînd în calcul adresașările la Centru, este că, în cele mai dese cazuri, în familiile în care există persoane cu dizabilități severe, vulnerabilă devine și persoana care îngrijește de aceasta. De regulă, persoana care îngrijește rămîne fără de lucru, fapt ce se răsfrînge negativ asupra situației economice a întregii familii.

La CpDOM s-a adresat un petiționar din mun. Chișinău, care locuiește împreună cu soția sa imobilizată la pat mai mult de 15 ani. Petiționarul menționează că unica sursă de existență a acestei familii din prestațiile sociale acordate soției (în total 1100 lei/lunar) în mare parte este cheltuită pentru medicamente și achitarea serviciilor comunale, în măsura posibilităților. În aceste condiții, ambii se alimentează o singură dată pe zi, iar haine nu și-au mai cumpărat de mai bine de 20 de ani.

În prezent, de alocație pentru îngrijire⁸⁹, în cuantum de 500 lei, beneficiază doar persoanele care îngrijesc de:

- un copil cu dizabilități severe în vîrstă de pînă la 18 ani;
- o persoană cu dizabilități severe din copilărie;
- o persoană cu dizabilități severe nevăzătoare.

Începînd cu anul 2010, au fost create mai multe servicii sociale („Echipa mobilă”, „Asistentul personal”, „Locuința protejată”, „Casa

⁸⁹ Legea nr. 499-XIV din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, art. 14, 15

Comunitară”, „Respiro”), menite să acorde asistență celor mai vulnerabile categorii de persoane cu dizabilități, acestea însă nici pe de parte nu acoperă necesitățile persoanelor/familiiilor aflate în situații de dificultate.

Avînd în vedere faptul că cheltuielile ce țin de organizarea și funcționarea serviciilor enunțate sînt suportate de administrația publică locală și sectorul asociativ, una dintre problemele de bază invocate de direcțiile/secțiile de asistență socială și protecție a familiei o constituie insuficiența mijloacelor financiare pentru susținerea serviciilor respective. Din această cauză, autoritățile publice locale nu sînt în stare să creeze sau cu greu susțin serviciile sociale pentru acordarea suportului necesar tuturor persoanelor aflate în situații de risc.

Consiliul raional Drochia ne-a comunicat că a fost aprobată finanțarea serviciului social „Asistență personală” doar din luna iunie 2013 și doar pentru 30 de unități de asistenți personali, solicitările fiind de 109 (27% din necesități). Totodată, în r-nul Soroca sînt preconizate 30 de unități de asistenți sociale, în timp ce au fost înregistrate 214 solicitări sau 14 % din necesități. În unele raioane nu există niciun serviciu pentru persoanele cu dizabilități severe.

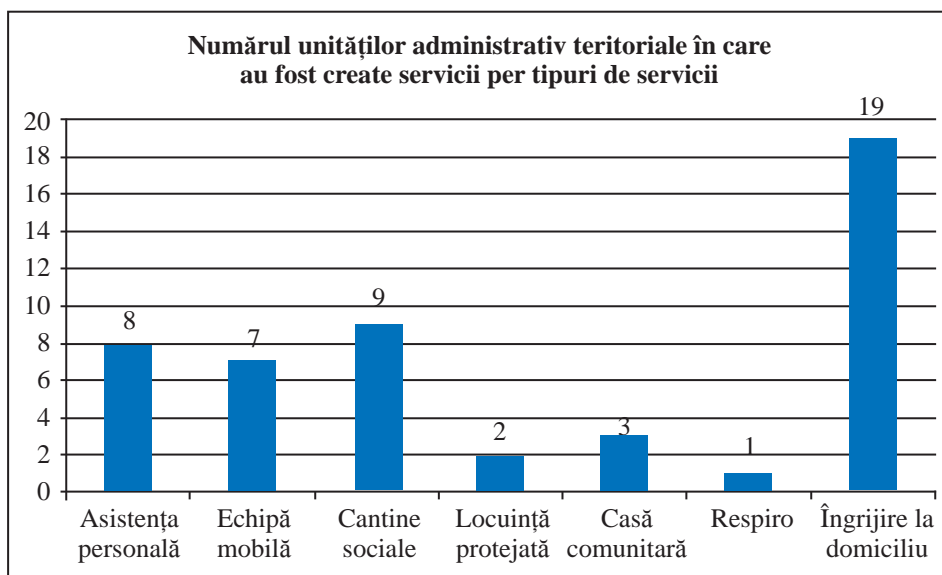
Potrivit informațiilor prezentate de direcțiile/secțiile de asistență socială și protecție a familiei (vezi Tabelul), serviciile sociale funcționează după cum urmează:

- „Locuința protejată” (în vigoare din 17.08.2010) – în două raioane (Călărași, Orhei);

- „Casa Comunitară” (în vigoare din 15.10.2010) – în trei raioane (Nisporeni, Orhei, Soroca);
- Echipă mobilă (în vigoare din 30.09.2011) – în 7 raioane;
- „Respiro”⁹⁰ (în vigoare din 22.06.2012) – într-un raion (Orhei);
- „Asistentul personal”⁹¹ (în vigoare de la 01.01.2013) – în 8 raioane.

Această îngrijorare a fost exprimată și de raportorul special ONU, Shuaib Chalklen, care a vizitat în anul trecut țara noastră: „Nu cred că o lege va funcționa dacă implementarea sa depinde de autoritățile locale care nu au bani. Nu le dai dreptul fără să le dai și bani suficienți pentru a implementa o lege”.

Considerăm oportune propunerile organizațiilor neguvernamentale care activează în

Sursa: Direcțiile/secțiile de asistență socială și protecție a familiei

Notă: Graficul nu conține informația din raioanele Cimișlia, Glodeni, Ialoveni, Taraclia și Vulcănești, care nu au prezentat informația solicitată.

În context menționăm eforturile depuse de autoritățile competente în realizarea obiectivelor Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități, sub aspectul adoptării cadrului normativ, dar sîntem rezervați în ceea ce privește eficiența implementării acestuia pentru obținerea unui impact pozitiv asupra persoanelor care mizează pe sprijinul serviciilor vizate.

⁹⁰ „Respiro” – serviciu specializat creat mai recent din iunie 2012. Este destinat să ofere asistență socială, suport, îngrijire și supraveghere 24 de ore persoanelor cu dizabilități severe, în cadrul unor centre specializate sau altor tipuri de servicii sociale, pentru ca familiile, rudele sau alte persoane care le îngrijesc să poată beneficia de un repaus de maximum 30 de zile pe an.

⁹¹ „Asistentul personal” – serviciu specializat pentru a oferi asistență și îngrijire copiilor și adulților cu dizabilități severe.

domeniu⁹² privind includerea în stagiul de cotizare pentru beneficierea de pensie a perioadei de îngrijire de o persoană/copil cu dizabilități severe.

Legislația în vigoare⁹³ stipulează că în stagiul de cotizare se include doar perioada de îngrijire a unei persoane cu dizabilități de pînă la intrarea în vigoare a Legii cu privire la pensiile de asigurări sociale de stat (1 ianuarie 1999). Prin urmare, în condițiile în care serviciile alternative nu asigură realizarea plenară a drepturi-

⁹² Asociația de Reabilitare a Copiilor cu Paralizie Cerebrală Infantilă, Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități, Asociația de Sprijin a Copiilor cu Dizabilități „Steaua Calauză”, Asociația de sprijin a persoanelor cu dizabilități intelectuale „Dor”;

⁹³ Art.50, alin.(1), lit.d) al Legii nr. 156-XIV din 14.10.1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat;

lor persoanelor aflate în dificultate este necesar ca autoritățile să ofere soluții/opportunități viabile, inclusiv includerea perioadei de îngrijire de o persoană/copil cu dizabilități severe în stagiul de cotizare.

Lipsa unor date statistice oficiale dezagregate cu privire la persoanele cu dizabilități și necesitățile acestora, care ar facilita adoptarea de politici publice și implementarea standardelor conform Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități⁹⁴, este o problemă foarte importantă despre care ținem să atenționăm repetat autoritățile responsabile. Vom sublinia că și în Studiul privind aplicarea sistemului de tutelă în Republica Moldova⁹⁵ s-a semnalat despre lipsa evidenței persoanelor care necesită suport în exercitarea capacității juridice/declareate incapabile și a persoanelor care oferă acest suport.

De asemenea, reiterăm necesitatea de a consolida mecanismele naționale de monitorizare a implementării Convenției menționate, dar și a prevederilor Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nr. 60 din 30.03.2012 (în vigoare 27.07.2012). Or, scopul nu poate fi atins doar prin adoptarea prevederilor legale, fără a fi asigurate mecanisme viabile de implementare și stabiliți indicatori de performanță în domeniu. Atât persoanele cu dizabilități, cât și organizațiile care activează în sfera dată menționează că mai multe prevederi din Legea nr. 60 din 30.03.2012 nu sînt respectate, implicit art. 20 privind asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la mijloacele de transport public, normele privind integrarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități etc.

Regretabil, dar statul nu a venit cu o variantă de alternativă privind desemnarea mecanismului independent de monitorizare a implementării Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, conform paragrafului 2 din articolul 33 al acesteia.

⁹⁴ www.ombudsman.md, Raportul privind respectarea drepturilor omului în anul 2012.

⁹⁵ Studiul a fost realizat cu sprijinul Oficiului Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR) cu scopul de a sprijini reforma în domeniul dreptului la capacitate juridică egală, conform prevederilor art.12 al Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, 2013.

10. Dreptul la un mediu sănătos

Protecția mediului vizează în mod direct condițiile de viață și sănătatea populației, dar și capacitățile de dezvoltare durabilă a societății, de aceea soluționarea problemelor ecologice trebuie să devină o prioritate națională. Existența unui mediu ambiant sănătos reprezintă o condiție incontestabilă a realizării drepturilor fundamentale ale omului, prevăzute de Constituția Republicii Moldova. Aceasta implică păstrarea calității principalelor componente ale mediului - aerului, apei, solului, florei și faunei în condițiile unei dezvoltări durabile.

Deși în adresările cetățenilor nu se invocă expres încălcarea dreptului la un mediu înconjurător sănătos, consfințit în articolul 37 din Constituție, avocații parlamentari au ținut să atenționeze autoritățile responsabile de mediu asupra măsurilor care se impun în legătură cu mai multe probleme la acest capitol, semnalate de mass-media.

Activitățile economice nechibzuite, indiferența consumatorilor față de starea și calitatea apei, precum și factorii destructivi au condus la degradarea râurilor și râulețelor. Apa este un element esențial pentru viață și pentru procesele naturale. Existența și activitățile noastre economice sînt în totalitate dependente de această prețioasă resursă. Mai mult, la nivel global, apa reprezintă o resursă limitată, fapt ce impune abordarea problemelor legate de aceasta, astfel încît să se asigure rezervele de apă pentru generațiile viitoare.

Deșeurile menajere reprezintă în Republica Moldova o sursă de poluare semnificativă. Problema gestionării necorespunzătoare a deșeurilor rămîne a fi o una actuală atât pentru urbe, cât și pentru localitățile rurale. În localitățile rurale, deșeurile menajere deseori sînt aruncate pe malurile râulețelor, pîrîiașelor și a râpelor. Aceste fapte conduc la poluarea esențială a apelor freatice, care sînt principala sursă de apă potabilă în ariile rurale.

Avînd în vedere împuternicirile Ministerului Mediului în problemele de protecție a mediului și de folosire rațională a resurselor naturale, implicit exercitarea controlului de stat asupra respectării legilor și actelor normative în domeniu, acesta a fost sesizat pe marginea

unor subiecte⁹⁶ difuzate în mass-media. Recomandăm autorităților responsabile de mediu, atât la nivel central cât și local, să întreprindă acțiuni concrete pentru a redresa în termene proximе situația la acest capitol. Se impun măsuri urgente, inclusiv elaborarea și implementarea politicilor și strategiilor în domeniul gestionării deșeurilor menajere solide și responsabilizarea sistemului instituțional al gestionării deșeurilor, bazat pe conlucrarea între organele administrației publice centrale și locale.

Coaliția ONG de mediu „Ziua Pământului 2014” a elaborat Cartea neagră a problemelor ecologice din Chișinău. Ecologiștii susțin că cele mai stringente probleme din capitală sînt legate de starea zonelor verzi și a râului Bîc⁹⁷, reciclarea gunoii, a deșeurilor toxice.

Ecologiștii au menționat, în primul rînd, problemele depozitării deșeurilor din capitală. De cîțiva ani, după sistarea accesului la rampa de la Țințăreni, administrația de la Chișinău transportă gunoii menajere la mina Purcel, din suburbia capitalei (satul Bubuיעi). Potrivit afirmațiilor președintelui organizației teritoriale Chișinău a Mișcării Ecologice din Moldova, „gunoiștea de la mina Purcel este o bombă cu efect întîrziat. Deșeurile sînt presate și acoperite cu lut. Nu se face nici hidroizolarea solului, deșeurile nici nu sînt îngădite”. Pe o suprafață de 3 ha deja au fost stocate 1,2 milioane tone de deșeuri.

De asemenea, împărtășim îngrijorările ecologiștilor privind tăierea ilicită a plantațiilor verzi de pe terenurile pentru construcții, precum și nimicirea gazoanelor pentru amenajarea parcurilor. În particular, avocații parlamentari s-au autosesizat pe marginea informației din presă⁹⁸ privitor la intenția autorităților municipale de a defrișa o pădure de pini de la periferia mun. Chișinău, unde se planifica construcția unui centru comercial. Ca urmare a adresării avocatului parlamentar, Inspectoratul Ecologic de Stat a anulat avizele de coordonare a atribuirii terenurilor respective eliberate agenților economici pentru efectuarea lucrărilor de construcție pe sectoarele din șos. Balcani, mun. Chișinău, ca fiind ilegale.

⁹⁶ [http://www.timpul.md/articol/\(reportaj-foto\)-gunoiul-din-vadul-lui-voda-invadeaza-satele-vecine-43766.html](http://www.timpul.md/articol/(reportaj-foto)-gunoiul-din-vadul-lui-voda-invadeaza-satele-vecine-43766.html)

⁹⁷ http://www.noi.md/md/news_id/34364

⁹⁸ Ziarul „Кишиневский обозреватель” din 24 ianuarie 2013;

Reiterăm necesitatea de a dezvolta și pune în aplicare un mecanism de informare a publicului conform dispozițiilor Convenției de la Aarhus⁹⁹ (idee menționată și în raportul anterior¹⁰⁰), care prevede că procedurile prin care autoritățile de stat furnizează publicului informații ecologice să fie clare și ca acestea să fie ușor accesibile. Pentru o protecție eficientă a mediului considerăm necesare acțiuni de evaluare a problemelor de mediu, elaborarea strategiilor corespunzătoare de rezolvare a acestora, promovarea culturii ecologice în comunitate. Schimbarea atitudinii și comportamentului față de mediul înconjurător, responsabilizarea civică sînt foarte importante pentru transmiterea către generațiile viitoare a unui mediu curat și sănătos, cu respectarea celor trei dimensiuni ale dezvoltării durabile – economică, ecologică și socială.

Avocații parlamentari își reafirmă recomandarea cu privire la educarea ecologică corectă a tinerei generații în cadrul unor programe elaborate de specialiști pentru un obiect școlar aparte - ecologia. Ținînd cont de faptul că educația ecologică ocupă un loc central în politicile comunității europene la care aspiră Republica Moldova, educația ecologică trebuie să devină o preocupare permanentă a tuturor cadrelor didactice. Cu siguranță, aceste propuneri sînt dictate de timp și se înscriu în dreptul fundamental la un mediu înconjurător sănătos.

11. Libertatea întrunirilor

Pe parcursul anului 2013 în țară, în particular în municipiul Chișinău, au avut loc mai multe întruniri și manifestații, în al căror cadru protestatarii au dorit să-și expună punctul de vedere pe marginea unor evenimente¹⁰¹. Modul de intervenire a forțelor de menținere a ordinii publice a fost unul adecvat situației, acționîndu-se în conformitate cu legea chiar și în cazurile în care manifestații au recurs la vio-

⁹⁹ Convenția din 25.06.98 privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului. Articolul 5. Culegerea și difuzarea informației ecologice;

¹⁰⁰ www.ombudsman.md, Raport privind respectarea drepturilor omului în anul 2012.

¹⁰¹ Statistica privind numărul și caracterul întrunirilor desfășurate în anul 2013, <http://intruniri.chisinau.md/#index.php?mod=meetings&do=Rapoarte&year=2013&targetid=maincontent>

lență¹⁰². De exemplu, în anul 2008 nu s-a reușit gestionarea situației în strictă corespundere cu normele legale privind libertatea întrunirilor.

Atît art.40 din Constituție, art.1 din Legea privind întrunirile nr.26/22.02.2008, cît și art.11 din CEDO conferă protecție doar întrunirilor pașnice. Problema care apare în această situație este dacă autoritățile au dreptul de a le interzice, pe motivul încălcării caracterului pașnic, înainte ca acestea să aibă loc. Relevantă sub acest aspect este abordarea Curții Europene a Drepturilor Omului în decizia Stankov împotriva Bulgariei din 2001, în care statul bulgar a interzis organizarea unei demonstrații considerînd că "în mod clar" nu va fi de natură pașnică. Curtea a precizat că statul nu poate pur și simplu invoca intențiile violente posibile, iar pentru a interzice un protest pe acest motiv i-ar reveni obligația de a proba intențiile violente ale fiecărui participant și organizator. O astfel de obligație este mai mult că imposibil de realizat, înșă statul nu trebuie să vizeze intenția, ci comportamentul violent.

La fel, nici invocarea de către stat a posibilității unei contra-demonstrații violente și nici posibilitatea unui eveniment ilegal, cu ocazia desfășurării protestului, nu constituie motive de interzicere sau limitare a întrunirii, autoritățile avînd obligația de a lua măsuri corespunzătoare pentru siguranța desfășurării pașnice a acesteia (*cauza Platform "Artze fur das Leben" contra Austriei*).

Deși CEDO a catalogat acest fel de refuz drept unul ilegal¹⁰³, autoritățile au continuat să-l invoce și în anul 2013, pentru a îngrădi desfășurarea de către grupul LGBT a marșului în cadrul festivalului "Curcubeul peste Nistru".

Caracterul și scopul întrunirilor sînt direct proporționale cu gradul de maturitate politică a unei societăți, iar aceasta nu se manifestă doar prin garantarea respectării drepturilor fundamentale ale omului, dar și prin respectarea de către cetățeni, reprezentanți ai formațiunilor politice și societatea civilă a normelor de drept în realizarea proceselor democratice, inclusiv în ceea ce vizează desfășurarea mitingurilor, întrunirilor și demonstrațiilor.

¹⁰² <http://www.jurnal.md/ro/news/protest-cu-imbranceli-la-re-edin-a-prezinden-iala-foto-video-1148094/>; <http://trm.md/ro/social/imbranceli-si-proteste-la-primaria-chisinau/>; <http://www.prime.md/rom/news/social/item590/>

¹⁰³ *Cauza "Gender Doc-M" versus Moldova, CEDO, 2012*

Marșul "Curcubeul peste Nistru"

În anul 2013, Judecătoria sectorului Centru, mun. Chișinău a decis că marșul grupurilor LGBT, desfășurat în cadrul festivalului "Curcubeul peste Nistru", nu va putea fi organizat în centrul capitalei, ci la Teatrul de Vară din Parcul "Valea Morilor". Și asta după ce Primăria Chișinău a venit cu solicitarea de a schimba locul desfășurării marșului minorităților sexuale, exprimîndu-și și în acest an temerea că vor exista altercații între protestarii homofobi și susținătorii grupului LGBT. Deși cererea de a desfășura o contra-manifestație a fost depusă ulterior solicitării grupului LGBT, instanța de judecată a decis în defavoarea ultimului, modificînd traseul desfășurării marșului.

În cadrul întrunirilor izbucnesc des altercații. Reamintim de confruntările produse în luna martie 2013 dintre simpatizanții unei formațiuni politice și forțele de ordine. Aceștia au organizat o întrunire publică în fața Palatului Republicii Moldova, după care au decis pe loc redirectionarea protestelor spre Reședința de Stat. Potrivit declarației Centrului de Resurse pentru Drepturile Omului¹⁰⁴, întrunirea în cauză a avut loc cu încălcarea legii, dat fiind exercitarea cu rea credință a dreptului la o întrunire spontană sau puțin numeroasă și nerespectarea procedurii de notificare prealabilă a întrunirii. Neinformarea despre condițiile de desfășurare a întrunirii și nerespectarea ordinii publice au generat îmbrînceli și altercații fizice cu reprezentanții forțelor de ordine.

Toamna anului 2013 a fost marcată de două manifestații de amploare: mitingurile din 03 și 28 noiembrie. De remarcat că, deși la evenimente în ambele cazuri au luat parte un număr impunător de manifestați, autoritățile și forțele de ordine au asigurat desfășurarea întrunirilor cu respectarea drepturilor participanților.

Comomitent, în perioada 29.10.13-01.11.13 în adresa unei reprezentanțe CpDOM

¹⁰⁴ Declarația CreDO; <http://www.credo.md/page-view?id=231>

au parvenit informații că mai mulți funcționari publici din cadrul unor anumite instituții publice din țară au fost "invitați" să participe la eveniment, fixându-se în liste separate numele participanților și ale celor care au refuzat participarea. Totodată, unii prestatori ai serviciilor de transport au fost determinați să-și redirecționeze cursele spre Chișinău. Sursele au dorit să-și păstreze anonimatul.

Exprimarea punctului de vedere pe marginea unor subiecte, evenimente cu impact pentru publicul larg în cadrul unor manifestații, constituie dovada de maturitate a unei societăți democratice. Instituția avocaților parlamentari îndeamnă autoritățile statului, precum și reprezentanții formațiunilor politice să asigure exercitarea drepturilor la libera întrunire și libera exprimare, care nu pot fi disociate, fiind protejate de Constituția țării și actele internaționale, pentru a demonstra respect și toleranță față de orice ființă umană, indiferent de criteriile care le deosebesc sau viziunile politice pe care le au.

În acest context, ținem să menționăm că dialogul civilizată, cu excluderea intimidărilor și agresiunilor, este o condiție definitorie pentru libera întrunire, o premisă importantă pentru asigurarea schimbului liber de idei, opinii și o garanție a respectării principiilor democratice și a statului de drept.

12. Libertatea de gândire, conștiință și religie

Prin dispozițiile cuprinse în art.9, Convenția Europeană protejează valori fundamentale ale personalității umane – gândirea, conștiința, religia, precum și posibilitatea de manifestare socială a ideilor, a convingerilor religioase etc. Apărarea dreptului la libertate de gândire, de conștiință și de religie semnifică respectul datorat de către autoritățile statale diversității de convingeri, ce pot fi exprimate în viața socială, în așa fel încât fiecărui individ să-i fie asigurată independența spirituală.

Potrivit art.31 din Constituție, *libertatea conștiinței este garantată și trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și respect reciproc. În relațiile dintre cultele religioase sînt interzise orice manifestări de învrăjbire.*

Prin respectivul articol, Republica Moldova se declară stat laic, stat care va respecta drep-

turile persoanei privind libertatea de conștiință, va asigura libertatea și autonomia cultelor religioase fără discriminare, reglementările legale în acest sens urmînd să corespundă prevederilor constituționale.

Este extrem de important ca într-o societate democratică bazată pe norme de drept să nu fie interzis și să nu se îngreudească într-un anumit fel exercitarea acestui drept. Or, orice credință sau religie are aceeași valoare și importanță în raport cu alte religii, și nicio confesiune nu poate fi prioritară.

În Republica Moldova există o varietate de grupuri și culte religioase și este important ca dialogul dintre acestea să fie bazat pe respect reciproc și toleranță.

Cazul A.S.

CpDOM a fost sesizat de cet. A.S., preot paroh, care a invocat lezarea dreptului constituțional la libertatea conștiinței prevăzut de art.31 din Constituția Republicii Moldova, prin prisma manifestării intoleranței și lipsei de respect față de cultul religios pe care-l practică de către primarul din localitate. Petiționarul a indicat că pe parcursul ședinței consiliului local, la care acesta a participat împreună cu alți doi consilieri ai bisericii, primarul a manifestat un comportament ostil față de slujitorii bisericii. Potrivit petiționarului, el a afirmat că "va pune lacăt sfintelor lăcașe", că "preotul trebuie să dea darea de seamă la primărie" și că "preoții trebuie împușcați, cum a fost pe vremea revoluției sau exportați în Siberia". Totodată, petiționarul a indicat că un astfel de comportament nu este manifestat pentru prima dată de către reprezentantul autorității publice locale.

Pe parcursul anului 2013, Instituția avocaților parlamentari nu a înregistrat cazuri de favorizare de către stat a unui anumit cult religios. Însă au devenit cunoscute situații în care reprezentanți ai autorităților publice și-au permis acte de intoleranță față de cultul religios

practicat de unele persoane. Un exemplu în acest sens este cazul cetățeanului A.S., în care CpDOM a intervenit cu promptitudine adresându-se organelor de resort pentru luarea măsurilor în conformitate cu legislația în vigoare. Drept rezultat al intervenției, persoanei în cauză i-a fost aplicată sancțiune administrativă.

De asemenea, avocații parlamentari califică drept îngrijorătoare acțiunile din anul trecut de profanare a mormintelor din Cimitirul Evreiesc¹⁰⁵ și Cimitirul de Onoare (Cimitirul Militar)¹⁰⁶ din mun. Chișinău. Ombudsmanii au condamnat aceste și alte manifestări care poartă mesaje xenofobe și discriminatorii și care atrag după sine pedeapsă penală¹⁰⁷.

Avocații parlamentari consideră important ca statul să acorde o atenție sporită promovării libertății de religie, de gândire și conștiință, bazată pe toleranță. Iar în cazul unor atacuri ofensatoare și defăimătoare, autoritățile sînt obligate de a interveni prin adoptarea măsurilor care să conducă la încetarea acestora.

13. Respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană și în localitățile limitrofe

Problematica respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană se află în atenția avocaților parlamentari din momentul înființării Centrului pentru Drepturile Omului. În funcție de factorii care generează încălcarea unui drept, alegem cea mai potrivită metodă pentru soluționarea problemei astfel încît cetățenii să resimtă cît mai puțin deficiențele procesului de negocieri pentru reglementarea conflictului transnistrean.

La 17 octombrie 2012, Centrul pentru Drepturile Omului a deschis o reprezentanță cu sediul în satul Varnița, raionul Anenii Noi. De la începutul activității, în adresa Reprezentanței Varnița s-au adresat 237 de cetățeni: 196 au solicitat audiență și 41 au depus cereri pe numele avocatului parlamentar.

¹⁰⁵ <http://trm.md/ro/social/risca-inchisoare-pentru-profanarea-mormintelor-din-cimitirul-evreiesc/>

¹⁰⁶ <http://unimedia.info/stiri/Profanare-de-morminte-la-Cimitirul-Militar-din-Chisinau-Ambasada-Romaniei-deplange-actele-de-vandalism-67491.html>

¹⁰⁷ Art.222 din Codul Penal al Republicii Moldova

Cetățenii s-au referit la diferite probleme care, în opinia lor, le creează impedimente în realizarea drepturilor și libertăților constituționale. Cel mai frecvent au fost invocate carențe în activitatea Oficiului Stare Civilă Varnița (80 de cazuri), Secției de Evidență și Documentare a Populației Varnița (59 de cazuri), imposibilitatea legalizării actelor de stabilire a tutelei asupra copiilor minori (13 cazuri).

În funcție de natura raporturilor juridice, cele mai frecvente adresări ale locuitorilor din regiunea transnistreană și localitățile limitrofe țin de realizarea defectuoasă a drepturilor copilului, a dreptului la cetățenie, la libera circulație, proprietate privată, muncă, asistență și protecție socială, ocrotirea sănătății, libertatea individuală și siguranța persoanei, integritatea fizică și psihică.

Documentarea populației de Secția evidență și documentare a populației Bender (cu sediul în s.Varnița) a fost un subiect, aflat în atenția noastră și pe parcursul anului 2013. Unele aspecte ce țin de documentarea populației din regiunea transnistreană au fost expuse în Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2012¹⁰⁸: refuzul neîntemeiat și tărgănarea perfectării buletinelor de identitate; solicitarea neîntemeiată de documente suplimentare, cum ar fi dovada deținerii spațiului locativ sau cazierul juridic eliberat de *"direcția afacerilor interne a Ministerului Afacerilor Interne"* din regiunea transnistreană; lipsa mecanismelor pentru asigurarea valabilității pașaportului de tip sovietic în contextul aplicării procedurii simplificate de confirmare a cetățeniei Republicii Moldova pentru persoanele domiciliate în localitățile din stînga Nistrului¹⁰⁹.

Deși Curtea Constituțională¹¹⁰ a statuat că instituția „viza de reședință” și utilizarea ei în raporturile sociale vin în contradicție cu normele și principiile constituționale, fiind o piedică

¹⁰⁸ <http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport2012-final.pdf>

¹⁰⁹ Hotărîrea Guvernului cu privire la măsurile de asigurare a confirmării cetățeniei și documentării populației din localitățile din stînga Nistrului (Transnistria) nr. 959 din 09.09.2005.

¹¹⁰ Hotărîrea Curții Constituționale nr. 16 din 19.05.1997 privind controlul constituționalității dispozițiilor pct. 10 alin. 2 din Regulamentul cu privire la modul de perfectare și eliberare a actelor de identitate ale Sistemului național de pașapoarte;

că în exercitarea dreptului cetățenilor Republicii Moldova la libera circulație, angajații SEDP Bender (subdiviziunea cu sediul în Varnița) au continuat să ceară de la cetățeni, în procesul de documentare, dovada de deținere a spațiului locativ. În lipsa acestei dovezi, solicitanților li se refuza documentarea, recomandându-se identificarea unor persoane care ar fi de acord să îi înregistreze în propriul domiciliu.

În procesul de confirmare a cetățeniei Republicii Moldova de către persoanele domiciliata în regiunea transnistreană, solicitanților li se cerea, contrar prevederilor Regulamentului cu privire la procedura dobândirii și pierderii cetățeniei Republicii Moldova¹¹¹, prezentarea cazierului juridic eliberat de "Direcția afacerilor interne a MAI "rmn".

Cetățenii care solicitau perfectarea actelor de identitate nu erau informați despre posibilitatea de a păstra actele de identitate vechi pînă la perfectarea și eliberarea celor noi. În aceste circumstanțe, oamenii rămîneau fără documente pînă la momentul ridicării actelor noi, fiind puși în situația de a se expune unui pericol permanent din cauza impedimentelor în realizarea dreptului la libera circulație, create de autoritățile transnistrene.

În opinia noastră, în toate aceste cazuri angajații SEDP Bender intenționat sau din neglijență nu au asigurat informarea corectă și în termen a cetățenilor asupra problemelor ce țin de documentare și nu au respectat legislația în vigoare, dispozițiile și ordinele interne, precum și normele profesionale specifice procesului de documentare.

La 9 august 2013, Centrul pentru Drepturile Omului a trimis pe adresa directorului general al Întreprinderii de Stat „Centrul Resurselor de Stat "Registru" informații privind procedura defectuoasă de documentare a populației de către SEDP Bender (cu sediul în s.Varnița), acumulate de Reprezentanța Varnița a CpDOM în cadrul examinării plîngerilor cetățenilor.

Drept urmare a controlului efectuat de ÎS „CRIS "Registru", în comun cu Procuratura Generală și Centrul Național Anticorupție, a fost pornită urmărirea penală în baza art. 327 alin.1 din Codul penal "Abuzul de putere sau abuzul de serviciu" în privința unor angajați ai SEDP Bender (cu sediul în s.Varnița).

¹¹¹ Aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 197 din 12.03.2001.

Pe parcursul anului 2013 au continuat să fie înregistrate adresări de la cetățeni ai Republicii Moldova, domiciliați în regiunea transnistreană (13 adresări), privind **imposibilitatea perfectării actelor de identitate** conform legislației Republicii Moldova pentru copiii minori și pentru copiii care au atins vîrsta majoratului, adopția sau instituirea tutelei asupra cărora a fost încuviințată de către autoritățile transnistrene și toate actele ulterioare au fost perfectate de aceleași autorități conform modelelor de acte valabile numai în această regiune.

Această situație este generată de imposibilitatea implementării în regiunea transnistreană a formelor de protecție a copiilor rămași fără ocrotire părintească și în situații de risc. În rapoartele anterioare¹¹² au fost analizate mai detaliat problemele la acest subiect.

Deși Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerului Justiției și Biroului pentru reintegrare din cadrul Cancelariei de stat s-au angajat să întreprindă acțiuni concrete pentru redresarea situației în acest domeniu, atestăm că în anul 2013 situația nu s-a schimbat.

Răspunderea pentru garantarea dreptului cetățenilor la **ocrotirea sănătății** revine statului. Deși printr-un întreg sistem de legi statul urmărește realizarea strategiilor de bază ale dezvoltării sistemului de sănătate în Republica Moldova, în regiunea transnistreană legislația națională nu este aplicată.

În scopul de a asigura exercitarea dreptului la ocrotirea sănătății pe teritoriul Republicii Moldova al persoanelor asigurate din contul bugetului de stat pentru cetățenii Republicii Moldova, domiciliați în localitățile din stînga Nistrului, prin Hotărîrea Guvernului nr. 1219 din 30.10.2008, a fost creată Agenția Teritorială Bender a Companiei Naționale de Asigurări în Medicină (AT Bender a CNAM), cu sediul în satul Varnița¹¹³.

Potrivit Hotărîrii Guvernului nr.906 din

¹¹² Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2012, www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport2012-final.pdf

¹¹³ Prin Hotărîrea Guvernului nr.1053 din 26.12.2013 agențiile teritoriale ale Companiei Naționale de Asigurări în Medicină au fost reorganizate astfel, încît din 13 agenții teritoriale au rămas 7. Agenția teritorială Bender urmează a fi lichidată/reorganizată într-o reprezentanță a agenției teritoriale Sud-Est (cu sediul în or. Căușeni).

24.09.2010¹¹⁴, AT Bender a CNAM, în comun cu autoritățile administrației publice locale, a creat și a organizat activitatea comisiilor pentru examinarea adresărilor cetățenilor Republicii Moldova din categoriile pentru care calitatea de asigurat o are Guvernul: în satul Varnița, raionul Anenii Noi (cu teritoriul deservit: municipiul Bender, Tiraspol și r. Slobozia), în orașul Rezina (cu teritoriile deservite - raioanele Rîbnița și Camenca), în satul Coșnița, raionul Dubăsari (cu teritoriile deservite - raioanele Dubăsari și Grigoriopol). Comisiile examinează adresările cetățenilor în vederea obținerii polițelor de asigurare obligatorie de asistență medicală.

La momentul actual, persoanele asigurate, cetățeni ai Republicii Moldova, domiciliați în localitățile din stînga Nistrului și în localitățile limitrofe frontierei administrative, înregistrate pe lista medicului de familie, beneficiază de asistență medicală în volum similar tuturor persoanelor asigurate din Republica Moldova, în corespundere cu prevederile Programului unic al asigurării obligatorii de asistență medicală și normele metodologice de aplicare a acestuia. Persoanele neasigurate, înregistrate pe lista medicului de familie, beneficiază de asistență medicală urgentă prespitalicească și asistență medicală primară, precum și asistență medicală specializată de ambulator și spitalicească, în cazul maladiilor social-condiționate cu impact major asupra sănătății publice.

Astfel, au fost întreprinse măsuri pentru a asigura accesul la servicii medicale pentru toți cetățenii, indiferent de locul de domiciliu. În opinia noastră, este un domeniu în care statul a reușit să găsească soluții optime pentru asigurarea realizării unui drept constituțional de către cetățenii Republicii Moldova, cu domiciliu în regiunea transnistreană.

Conform prevederilor art.4 alin. (4) lit.n) din Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală nr. 1585 din 27.02.1998, Guvernul are calitatea de asigurat pentru persoanele defavorizate care beneficiază de ajutor social conform Legii cu privire la ajutorul social

¹¹⁴ Hotărîrea Guvernului nr. 906 din 24.09.2010 privind crearea și activitatea comisiilor pentru examinarea adresărilor cetățenilor Republicii Moldova, domiciliați în localitățile din stînga Nistrului (Transnistria) și în localitățile limitrofe acestora din categoriile pentru care calitatea de asigurat o are Guvernul.

nr. 133 din 13 iunie 2008. Însă persoanele din familiile defavorizate, domiciliate în stînga Nistrului și în localitățile limitrofe nu pot beneficia de polițe de asigurare, deoarece în aceste localități nu există direcții/secții asistență socială și protecție a familiei care stabilesc dreptul la ajutor social.

Din același considerent, grupurile social-vulnerabile nu pot beneficia de ajutor social și ajutor pentru perioada rece a anului în baza Legii cu privire la ajutorul social nr. 133 din 13.06.2008, precum și de alte prestații sociale. Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei nu a identificat o procedură pentru soluționarea cererilor, parvenite de la cetățenii din această zonă, cu solicitarea de a găsi o modalitate de acordare a prestațiilor/serviciilor sociale. Recomandăm ministerului găsirea unor soluții eficiente pentru această categorie de cetățeni ai Republicii Moldova, domiciliați în stînga Nistrului.

Nici **dreptul la învățătură** nu este asigurat în deplină măsură. În pofida multiplelor eforturi de a soluționa problemele de care se confruntă școlile cu predare în grafia latină, care activează în regiunea transnistreană, nu s-a înregistrat un progres substanțial în acest domeniu. Situația creată diminuează calitatea învățămîntului și duce la scăderea numărului de elevi. Considerăm că subiectul dat trebuie să fie prioritar pe agenda formatelor existente de negocieri cu Tiraspolul, inclusiv în cadrul Grupului sectorial de lucru pentru educație și știință¹¹⁵.

Apreciem faptul că a fost soluționată definitiv problema recunoașterii actelor de studii eliberate de instituțiile de învățămînt din raioanele de Est ale Republicii Moldova și or. Bender¹¹⁶. În contextul de promovare a măsurilor de consolidare a încrederii între cele două maluri ale Nistrului, prin ordinul Ministerului Educației nr. 869 din 05.11.2012, a fost simplificată modalitatea de perfectare a actelor de studii, eliberate de instituțiile de învățămînt

¹¹⁵ Hotărîrea Guvernului pentru realizarea inițiativelor președintelui Republicii Moldova privind întărirea încrederii și securității în contextul procesului soluționării problemei transnistrene nr. 1178 din 31.10.2007

¹¹⁶ Regulamentul cu privire la efectele juridice ale actelor de studii eliberate de către instituțiile de învățămînt din raioanele de Est ale Republicii Moldova și or. Bender din 21.01.2004, elaborat de Ministerul Educației.

din regiunea transnistreană, pentru absolvenții care doresc să plece peste hotarele țării la studii sau să se angajeze în câmpul muncii.

Este păstrată cota-parte din numărul total de locuri prevăzute în planul de înmatriculare cu finanțare bugetară la studiile superioare de licență pentru absolvenții școlilor din localitățile de Est ale țării și din mun. Bender, care au studiat conform programelor de învățământ aprobate de Ministerul Educației al Republicii Moldova, precum și pentru absolvenții Liceului Teoretic „A.Mateevici” din Sănătăuca, raionul Florești, originari din localitățile de Est. În același timp, absolvenții celorlalte instituții de învățământ din regiunea transnistreană nu au prea multe șanse să accedă în învățământul superior în situația în care nu beneficiază de înlesnirea menționată și în condițiile sistemului de echivalare a notelor din actele de studii¹¹⁷.

Unele aspecte ce țin de **respectarea dreptului la integritate fizică și psihică, a libertății și siguranței persoanei** în regiunea transnistreană au fost expuse în „Raportul privind Drepturile Omului în Regiunea Transnistreană a Republicii Moldova”, elaborat de Thomas Hammarberg în februarie 2013.

În contextul de limitare a accesului pentru reprezentanții autorităților publice și oficialitățile Republicii Moldova în regiunea transnistreană, activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii nu se extinde asupra locurilor de detenție din partea stîngă a Nistrului. În acest context, prioritară pentru Centrul pentru Drepturile Omului, în anul 2014, este instituirea unui mecanism comun (cu implicarea organismelor internaționale) de monitorizare periodică a condițiilor de detenție din instituțiile de detenție din regiunea transnistreană (acțiune prevăzută în Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014). Ne-am propus să creăm un grup de lucru care să identifice soluțiile optime pentru a asigura realizarea acestei acțiuni.

Un aspect de încălcare a **dreptului la proprietate** ține de faptul că agenții economici înregistrați potrivit legislației Republicii Moldova, care își desfășoară activitatea în stînga

Nistrului și în localitățile limitrofe beneficiază de servicii comunale (apă-canalizare, energie electrică, gaze naturale, evacuarea deșeurilor) furnizate de agenți economici transnistreni. Facturile eliberate de acești furnizori nu corespund cerințelor art. 117 din Codul fiscal și, respectiv, agenții economici nu pot confirma cheltuielile pentru serviciile comunale, care, potrivit Codului fiscal al Republicii Moldova, sînt scutite de TVA.

În opinia noastră, Ministerul Finanțelor, de comun cu alte organe și instituții responsabile, ar trebui să intervină pentru a înlătura dificultățile/impedimentele de care se confruntă acești agenți economici și astfel să contribuie la crearea unui fundal favorabil dezvoltării micului business.

În contextul celor expuse ajungem la concluzia că lipsa mecanismelor de implementare a acordurilor semnate în procesul negocierilor între autoritățile constituționale și cele de la Tiraspol; neintervenirea sau intervenirea ineficientă a autorităților publice centrale în unele cazuri, atunci cînd ar fi posibil; lipsa unor reglementări legislative care ar putea oferi soluții pe unele segmente; birocrațismul și neglijența sau abuzul în serviciu admis de unii funcționari ai statului, informarea insuficientă a populației despre atribuțiile și serviciile prestate de autoritățile publice sînt factori care generează starea de nesiguranță pentru respectarea drepturilor omului în stînga Nistrului, precum și în zona de securitate în general.

În opinia noastră, dinamica și rezultatele consultărilor în cadrul formatului „5+2” de reglementare a conflictului transnistrean impun necesitatea de a elabora o strategie clară de perspectivă, de a revizui și adopta strategia grupurilor de lucru sectoriale, aprobate prin Hotărîrea Guvernului pentru realizarea inițiativelor președintelui Republicii Moldova privind întărirea încrederii și securității în contextul procesului soluționării problemei transnistrene nr.1178 din 31.10.2007. Instituirea grupului de lucru sectorial pentru drepturile omului considerăm că trebuie să fie una dintre prioritățile acestui proces.

¹¹⁷ Notele din actul de studii, în cazul evaluării cunoștințelor în sistemul de cinci puncte, valabil în regiunea transnistreană, se echivalează în sistemul de zece puncte, după cum urmează: notele „3”, „4” și „5” se echivalează, respectiv, cu „5,5”, „7,5” și „9,5”.

CAPITOLUL II

Respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova

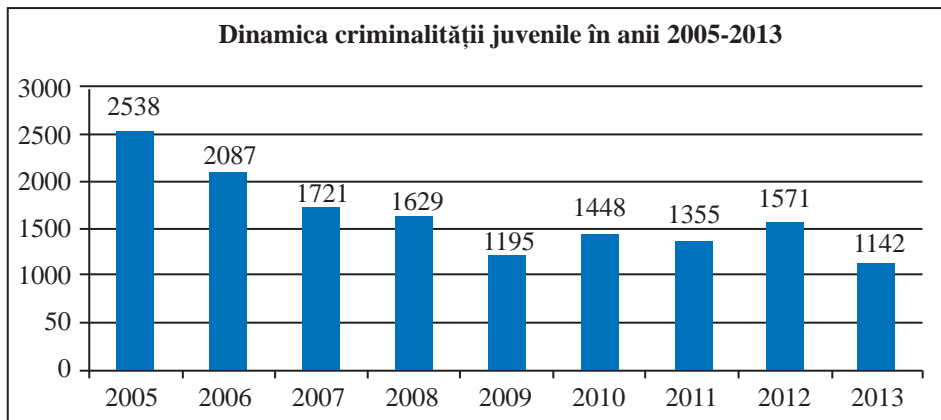
1. Justiția pentru copii

Delincvența juvenilă reprezintă un indicator foarte important care reflectă starea de lucruri în sistemul justiției pentru copii. Creșterea numărului de infracțiuni, în special pe termen mediu și lung, denotă eficiența sau ineficiența mecanismelor implementate în sistemul de justiție pentru copii. În acest context, o analiză aprofundată a statisticilor oficiale cu privire la delincvența juvenilă va oferi mai multă claritate referitor la problemele existente în domeniu.

Pe parcursul anului 2013 au fost înregistrate 1142 de infracțiuni comise de către minori și cu participarea acestora, acesta fiind cel mai mic indicator privind delincvența juvenilă înregistrat în perioada 2005 - 2013.

că, deși numărul infracțiunilor a scăzut, problemele legate de politicile privind prevenirea delincvenței juvenile rămân în mare parte a fi aceleași.

Și în actualul raport atragem atenția autorităților la lipsa unui program național, structurat, cu o strategie clară în privința prevenirii și combaterii delincvenței juvenile, care să determine competențele instituțiilor de resort și să corespundă principiilor Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile („Principiile de la Riyadh”¹¹⁸). Printre principiile de bază trebuie să menționăm: adoptarea unor activități sociale folositoare; orientarea umanistă și nu egoistă a persoanelor tinere; depunerea efor-

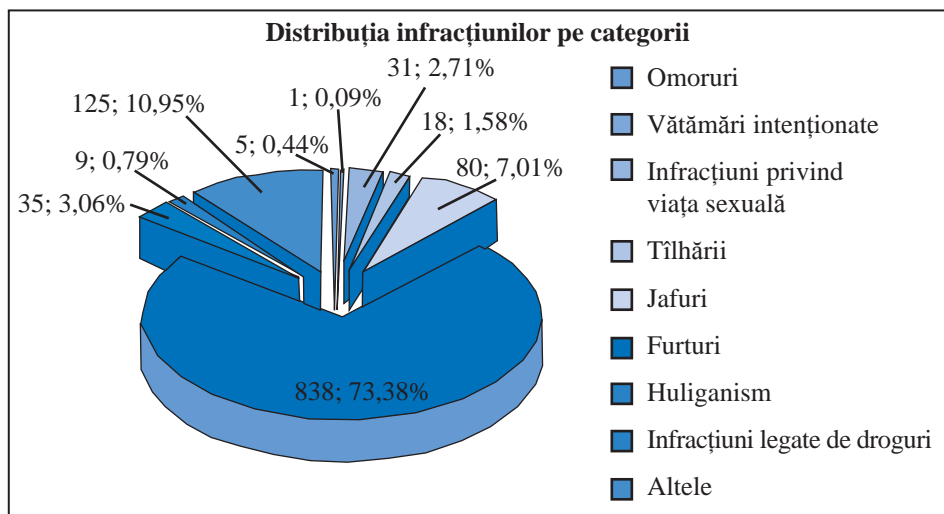
Analiza pe categorii de infracțiuni, conform diagramei, demonstrează că cea mai mare pondere o au infracțiunile contra patrimoniului (tîlhării - 18 cazuri sau 1,58%, jafuri - 80 de cazuri ce constituie 7,01%, furturi - 838 de cazuri sau aproximativ 73,38 la sută), tendință care este caracteristică și pentru anii precedenți. Situația este asemănătoare și în privința altor categorii de infracțiuni.

Datele prezentate în figură atestă faptul

turilor din partea întregii societăți pentru a asigura dezvoltarea armonioasă a adolescenților, cu respect pentru propria personalitate încă din copilărie; influențarea orientării unui copil pentru a avea un rol activ, să fie în parteneriat cu societatea și să nu fie considerați ca și obiec-

¹¹⁸ Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2012, p. 139-141: http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_2012_final1.pdf

te ale socializării sau controlului. Principiile de la Riyadh mai prevăd că bunăstarea persoanelor tinere, din copilărie, trebuie să fie fixată pe orice programe de prevenire; studierea în mod sistematic, precum și elaborarea măsurilor ar trebui, pentru dezvoltarea copilului, să evite incriminarea și penalizarea acestuia pentru un comportament care nu a avut urmări grave; serviciile și programele comunității ar trebui să realizeze prevenirea delinvenței juvenile acționând ca un factor activ; instituțiile legale sau cele de control trebuie utilizate numai ca ultimă soluție. Or, în prezent acțiunile autorităților de prevenire a delinvenței juvenile sînt sporadice și unilaterale, ele nu reprezintă un sistem ajustat criteriilor menționate mai sus.

Un mecanism relativ nou, dar foarte important în sistemul justiției pentru copii îl reprezintă institutul medierii.

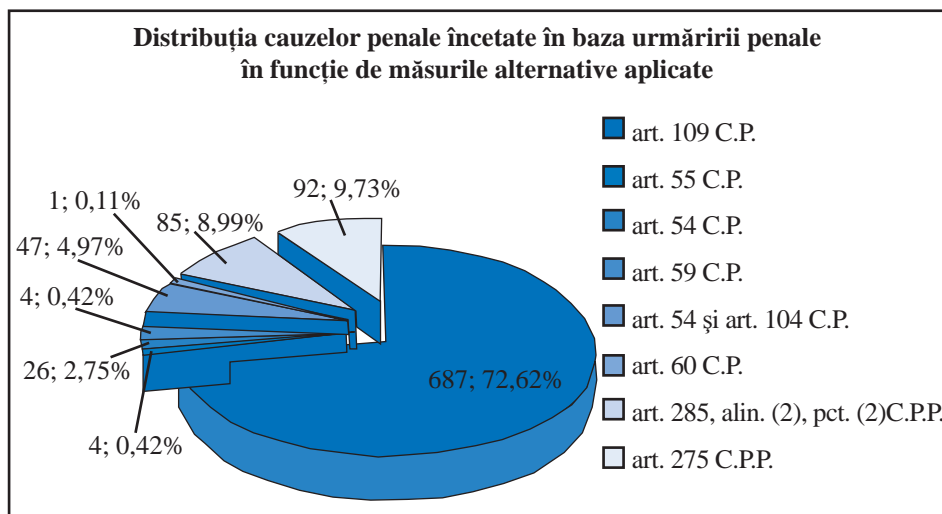
Cel mai nou tip de justiție, fundamentat în cadrul științelor sociale, este justiția restaurativă. Procesul de mediere constituie o parte componentă a justiției restaurative. Mediarea reprezintă un proces prin care victimei și infractorului li se oferă posibilitatea, în cazul în care consimt liber, să participe activ la soluționarea problemelor apărute în urma infracțiunii prin intermediul unei persoane terțe imparțiale (mediator)¹¹⁹.

¹¹⁹ Recomandarea nr. R. 19(99) a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei statelor membre cu privire la mediere în cazuri penale, adoptată la 15 septembrie 1999 la cea de-a 69-a întâlnire a reprezentanților miniștrilor.

Observăm în figura următoare, conform statisticilor oficiale ale Procuraturii Generale¹²⁰, că în anul 2012 cea mai mare parte a cauzelor penale încetate în faza urmăririi penale au avut drept temei legal împăcarea părților. Astfel, din 946 de cauze penale care au fost încetate în faza urmăririi penale, 687 (sau aproximativ 72,62%) au fost încetate în temeiul prevederilor art. 109 Cod penal, pe motiv de împăcare.

La fel, în anii 2011 și 2010 acest indicator a constituit: 830 (91,71%) de cauze dintr-un total de 905 cauze penale, respectiv, 1001 (92,85%) cauze din 1078 de cauze penale încetate la faza urmăririi penale.

¹²⁰ Conform datelor oficiale, din 946 cauze 687 au fost încetate în temeiul prevederilor art. 109. Cod Penal; 26 cauze în baza prevederilor art. 54 Cod Penal- liberarea de răspundere penală a minorilor; 47 – potrivit art. 54 și art. 104 Cod penal, – liberarea de răspundere penală a minorilor cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, preponderent sub formă de încredințare a minorului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îl înlocuiesc sau organelor specializate de stat și avertisment; 4 cauze penale în care urmărirea a fost încetată în baza prevederilor art. 55 Cod Penal cu liberarea de răspundere penală și tragerea la răspundere contravențională; 4 – în baza prevederilor art. 59 Cod Penal cu suspendarea condiționată, 1 cauză penală încetată conform prevederilor art. 60 Cod Penal pe motivul prescripției tregerii la răspundere penală; 85 – în baza art. 385 alin. (2), pct. 2) Cod de procedură penală – pe motiv că persoana nu a atins vârsta la care poate fi trasă la răspundere penală; 92 – potrivit temeiurilor prevăzute la art. 275 Cod de procedură penală, circumstanțe care exclud urmărirea penală.

Avocatul parlamentar consideră că aplicarea prevederilor legale menționate mai sus nu constituie în mod obligatoriu și cea mai eficientă metodă de soluționare a litigiilor în afara procesului judiciar. Abordarea simplistă a litigiilor și caracterul tehnic pe care le oferă aceste mecanisme permite, în opinia avocatului parlamentar, să nu se țină cont de adevăratele sentimente pe care le nutrește victima. De multe ori, în cazul aplicării „impuse” a împăcării părților pe holurile judecătorei, partea vătămată rămâne a fi nemulțumită de rezultatele acesteia.

Din aceste considerente, avocatul parlamentar este de părere că astfel de litigii trebuie soluționate prin aplicarea procesului de mediere, deoarece aceasta produce nu numai efecte juridice, dar și de ordin psihologic și social, mult mai avantajoase decât simpla aplicare a prevederilor art. 109 Cod Penal.

În esența sa, procesul de mediere constă în asistarea părților din procesul penal în scopul de a soluționa conflictul, astfel ca atât victima, cât și persoana care a săvârșit infracțiunea să părăsească sala de judecată sau biroul procurorului cu un sentiment de satisfacție. Acesta reprezintă cel mai important avantaj al institutului medierii - de a oferi o soluție agreată în primul rând de victimă acceptabilă și pentru persoana care a săvârșit infracțiunea.

În acest context, este evident faptul că institutul medierii oferă o abordare mult mai calitativă a procesului de împăcare a părților: pune accent pe soluționarea eficientă a con-

flictelor și nu urmărește în esență raportarea unor indicatori pozitivi de reglementare a situațiilor controversate.

Cu toate acestea, deși adoptată în 2007, Legea cu privire la mediere nu este aplicată, cel puțin la compartimentul medierea cauzelor penale cu implicarea minorilor. Transpunerea în practică a prevederilor legale este defectuoasă din mai multe considerente: nu se axează pe dejudiciarizarea cauzelor penale și consecințele ce pot surveni (disconfort psihologic, examinarea îndelungată a cauzelor etc.); lipsa unei tradiții de soluționare a cazurilor pe cale amiabilă; lipsa unei baze de date actualizate a mediatorilor și a birourilor de medieri la care s-ar putea referi cazul; mediatorii activează pe cont propriu, lipsește motivarea pentru profesarea medierii, toate acestea reduc esențial posibilitățile oferite de legea în cauză.

Legea cu privire la mediere constituie un act determinant în asigurarea unui proces restaurativ, aceasta însă va rămâne ineficientă atâta timp cât agenții statului vor fi reticenți și nu vor fi constituite mecanisme menite să asigure funcționalitatea ei.

Anterior am menționat că, pe parcursul anului 2012, 85 de cauze penale încetate în faza urmăririi penale au avut drept temei prevederile art. 385 alin. (2), pct. 2) Cod de procedură penală - pe motiv că persoana nu a atins vârsta la care poate fi trasă la răspundere penală. Astfel, avocatul parlamentar ține să atragă atenția în mod repetat asupra faptului că din

anul 2010¹²¹ a fost închisă unica instituție existentă în țară pentru copiii cu devieri de comportament care nu au atins vârsta la care pot fi trași la răspundere penală. Totodată, statul nu a creat o instituție de alternativă care să corespundă standardelor internaționale în domeniul administrării justiției juvenile.

Această problemă a fost pusă parțial în sarcina serviciilor alternative de plasament pentru copii, în temeiul prevederilor punctului 4, lit. d) din **Regulamentul-cadru cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă**¹²². Conform acestor prevederi, beneficiarii ai serviciului sînt copiii care au mai puțin de 14 ani și au săvîrșit o încălcare a legislației penale, dar nu poartă răspundere din punct de vedere juridic și se află în cel puțin una dintre situațiile următoare: a) sînt privați temporar sau permanent de mediul lor familial; b) necesitățile lor speciale nu pot fi asigurate de către familia biologică; c) sînt sau pot deveni victime ale unei forme de violență, traficului de ființe umane, abandonului sau neglijenței, reținerii în tratamente, exploatării în timp ce se află în îngrijirea unuia sau ambilor părinți, a reprezentantului legal sau a oricărei alte persoane responsabile de îngrijirea acestora. Prin urmare, copiii care nu întrunesc aceste condiții nu pot fi plasați în serviciul de asistență parentală profesionistă, ei aflîndu-se în afara oricărei atenții din partea statului. Astfel, chiar dacă actul normativ prevede un mecanism pentru astfel de situații, din cele menționate mai sus constatăm că acesta poate fi aplicat doar în anumite condiții, acoperind doar parțial necesitățile.

Avocatul parlamentar apreciază eforturile depuse de autoritățile responsabile privind consolidarea mecanismului de audiere în cadrul procesului penal al minorilor victime și martori. Ne referim aici la amenajarea spațiilor de audiere în cadrul organelor procuraturii, organelor de poliție și instanțelor judecătorești, cît și la propunerile privind modificarea art. 110¹ Cod de procedura penală cu privire la cazurile speciale de audiere a martorului minor. În acest context ținem să menționăm că, potri-

vit Rezoluției cu privire la amenajarea spațiilor de audiere a copiilor și modificarea art. 110¹ Cod de Procedură Penală¹²³, s-au stabilit următoarele:

În acest context, avocatul parlamentar recomandă statului să-și intensifice activitatea pentru soluționarea acestei situații. Copiii cu devieri de comportament au nevoie de suport pentru a depăși problemele cu care se confruntă. În caz contrar, ulterior vor fi necesare mult mai multe eforturi pentru reabilitarea acestei categorii de minori, care vor deveni o povară și mai grea pentru societate.

- Procuratura Generală, din fondurile alocate pentru 2013 urmează să amenajeze încăperi destinate asistenței și audierii copiilor în următoarele 6 localități: or. Ocnița, or. Sorooca, or. Orhei, or. Anenii Noi, or. Leova, or. Cahul. În orașul Călărași se creează un spațiu similar din fonduri externe. Aceste spații vor fi folosite pentru audierea minorilor victime și martori ai infracțiunilor în baza art. 110¹ Cod de procedură penală.

- Ministerul Afacerilor Interne, din fondurile alocate pentru 2013, urmează să amenajeze 6 spații de audiere a minorilor bănuți de săvîrșirea infracțiunilor sau care sînt martori sau victime în alte cauze decît cele care cad sub incidența art. 110¹ Cod de procedură penală.

- În instanțele de judecată se va stopa procesul de amenajare a spațiilor de audiere a minorilor. Mijloacele financiare alocate în acest scop pentru 2013 urmează a fi redistribuite pentru achiziționarea echipamentului audiovideo care să faciliteze examinarea materialelor de acest tip. Iar finanțele care vor rămîne se vor redistribui pentru amenajarea spațiilor de audiere a martorilor anonimi.

- În Chișinău, în cooperare și cu suportul NORLAM, va fi creată o casă, care va fi folosită

¹²³ Modificarea a fost adoptată în cadrul ședinței nr. 5/13 din 25 septembrie 2013 de către Grupul de lucru inter-instituțional pentru realizarea optimă a acțiunii 6.3.2, p.2 din Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016.

¹²¹ Hotărîrea Guvernului nr. 1183 din 22.12.2010 cu privire la lichidarea școlii-internat speciale pentru copii cu devieri de comportament, s. Soloneț, r. Sorooca.

¹²² Adoptat prin H.G. nr. 1361 din 07.12.2007

atît pentru audierea copiilor martori și victime ale infracțiunilor, cît și pentru asistența psihologică și examinarea medicală a acestora.

- Casa din Chișinău și cele 7 spații amenajate de Procuratura Generală urmează să acopere cu serviciile relevante tot teritoriul Republicii Moldova. Peste 3 ani de funcționare a acestor structuri, situația va fi reevaluată și, în caz de necesitate, poate fi decisă și crearea altor spații.

Potrivit datelor Raportului anual 2013 cu privire la implementarea Pilonului VI al Strategiei de reformă a sectorului justiției, la momentul actual, sînt amenajate spații destinate asistenței și audierii copiilor doar în 5 instanțe judecătorești: Curtea de Apel Bălți, Curtea de Apel Cahul, Judecătoria Bălți, Judecătoria Edineț, Judecătoria Hîncești. Despre spațiile care urmau să fie amenajate în acest scop în cadrul organelor procuraturii și organelor Ministerului Afacerilor Interne nu se menționează nimic.

Avocatul parlamentar consideră că sistemul de justiție pentru copii trebuie să reprezinte o prioritate pentru stat prin faptul că acesta are un impact foarte puternic asupra dezvoltării ulterioare a copilului, fie că ne referim la copiii în conflict cu legea, fie la copiii în contact cu legea. Indiferent din care categorie provin, copiii trebuie să beneficieze de servicii de calitate și adaptate necesităților lor. Copiii victime sau martori trebuie să fie tratați în asemenea manieră închît să fie evitată, pe cît e posibil, revictimizarea lor în sistemul de justiție. În același timp, minorii care au săvîrșit infracțiuni trebuie să fie priviți, în primul rînd, ca fiind copii. Este obligatoriu ca ei să fie ajutați să se reintegreze în societate și doar ulterior să fie tratați ca minori ce au comis infracțiuni pentru care trebuie să poarte o răspundere. În caz contrar, după cum s-a menționat mai devreme, va fi nevoie de eforturi mult mai mari pentru reabilitarea acestor copii, atît victime și martori, cît și a minorilor care au comis infracțiuni, ceea ce va fi o povară cu mult mai grea pentru societate. Din aceste considerente, sistemul justiției pentru copii trebuie să fie prioritar pentru stat, el trebuie să fie asociat cu o investiție a societății pe termen lung.

2. Dreptul la învățătură

2.1. Taxele școlare

Problema taxelor școlare a fost și în anul 2013 una actuală și sensibilă. În rapoartele anterioare avocatul parlamentar a atras atenția că colectarea mijloacelor financiare contravine prevederilor art. 35 din Constituția Republicii Moldova, care stipulează că învățămîntul de stat este gratuit. Cu toate acestea, mijloacele financiare sînt colectate de la părinți.

Deși aparent taxele sînt benevole și cadrele didactice nu au atribuții la acest proces, deoarece banii sînt colectați prin intermediul asociațiilor părintești, totuși instituția de învățămînt are un rol activ și decisiv. Părinții sînt determinați să contribuie financiar prin diferite metode. Una dintre metode este condiționarea înscrierii copilului la instituția de învățămînt prin acceptarea de a fi membru al asociației părintești, în al cărui statut se menționează și obligațiile financiare ale părinților. Cazurile examinate de către avocatul parlamentar pe parcursul anilor precedenți, dar și în anul 2013 arată că o altă metodă este stigmatizarea copiilor sau influențarea reușitei la învățătură. Astfel, în cadrul vizitei la o instituție de învățămînt dintr-o localitate rurală, angajații CpDOM au constatat că părinții erau impuși să achite cîte 500 de lei pentru fondul școlii și "caznaua clasei". Bani erau colectați de către dirigintele de clasă, în pofida faptului că în instituție există o asociație părintească și indiferent dacă părinții erau sau nu membri ai asociației părintești¹²⁴. *În opinia dirigintelui, colegii de clasă trebuie să cunoască faptul că unii elevi nu au adus bani sau au refuzat să facă curat în sala de clasă, iar la propunerea sa clasa aprobă, ca formă de pedeapsă, ca elevul să facă curat în clasă mai multe zile la rînd, pentru că acestea "sînt legile clasei"*¹²⁵.

¹²⁴ <http://ombudsman.md/ro/avocatul-copilului/drepturile-copii-sint-incalcate-intr-institutie-invatamint-raionul-calarasi>

¹²⁵ Avocatul parlamentar a solicitat concursul procuraturii raionale și Direcției Generale Învățămînt, Tineret și Sport. Drept urmare a acestor acțiuni, procuratura a expediat instituției de învățămînt o sesizare prin care a cerut înlăturarea încălcărilor depistate și sancționarea disciplinară a profesoarei. Totodată, managerul instituției a aprobat un ordin prin care a interzis cadrelor didactice de a colecta mijloace financiare. Pedagogul vizat a fost avertizat verbal cu privire la respectarea drepturilor copilului.

Avocatul parlamentar consideră că astfel de abordări duc la încălcarea flagrantă a drepturilor copilului, în special al principiului prevăzut în art. 2 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, care garantează egalitatea în drepturi a copiilor și nediscriminarea acestora.

Din aceste considerente, putem considera taxele școlare drept una dintre cauzele fundamentale ale problemelor existente în sistemul educațional. Asta pentru că strângerea de fonduri generează alte probleme, cum ar fi presiunile exercitate asupra părinților și copiilor, influențarea reușitei școlare a elevilor, lipsa de obiectivitate a profesorilor, copierea la bac determinată de pregătirea insuficientă a elevilor.

Totodată, alocarea insuficientă a resurselor financiare pentru acoperirea necesităților sistemului educațional denotă o atitudine neconformă și de subestimare a importanței acestui domeniu, în contextul în care, în opinia noastră, o societate își asigură un viitor mai bun, în primul rând, prin educație de calitate.

În cazul în care statul recunoaște incapacitatea formării unui buget care să acopere suficient necesitățile financiare ale sistemului educațional, avocatul parlamentar insistă ca metodele aplicate pentru susținerea sistemului să fie bazate exclusiv pe principiile liberului consimțământ, asigurându-se că aceste mecanisme nu vor fi influențate sau determinate de instituția de învățământ la care se raportează asociația de părinți respectivă.

2.2. Educația incluzivă

În contextul prevederilor constituționale¹²⁶, dar și al angajamentelor asumate de Republica Moldova odată cu ratificarea Convenției ONU cu privire la drepturile copilului¹²⁷, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Programul de

¹²⁶ Constituția Republicii Moldova garantează tuturor prin în art. 35 dreptul la învățatură. Învățământul constituie un sistem unitar realizat într-o diversitate de structuri, forme, conținuturi, tehnologii educaționale. Politica educațională a statului se întemeiază pe principiile umanitarismului, accesibilității, adaptivității, creativității și diversității.

¹²⁷ Prevederile art. 23 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

În cadrul examinării unui caz s-a constatat că managerul instituției de învățământ a refuzat să creeze condițiile necesare pentru copilul invalid de gr. I, cu handicap locomotor, manifestând indiferență față de necesitățile copilului și motivând că nu dispune de resurse financiare în acest scop. La intervenția avocatului parlamentar, administrația publică locală a reacționat în termene proximale. Astfel, s-a decis ca elevii din clasa în care studiază minorul respectiv să studieze doar într-o sală de studii, fără a se deplasa la etaje diferite. Totodată, a fost adaptat un veceu pentru necesitățile persoanelor cu deficiențe locomotorii.

Într-un alt caz, copilul cu gradul I de invaliditate nu frecventa grupa pregătitoare, deoarece în organigrama instituției de învățământ preșcolar nu era prevăzută unitatea de educator de sprijin. Solicitarea mamei copilului a fost redirecționată de Direcția de învățământ către Centrul de asistență psihopedagogică din raion. În rezultatul intervenirii avocatului parlamentar au fost identificate resursele necesare pentru salarizarea unității de cadru didactic de sprijin și unității de educator în organigrama instituției.

Un alt copil cu grad de invaliditate a fost exmatriculat din instituția de învățământ pe motiv de nereușită școlară, deși cu acest copil urma să se lucreze într-un mod specific particularităților și necesităților sale, conform prevederilor art. 27 din Legea nr. 60 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, și art. 47 din Legea învățământului nr. 547 din 21 iulie 1997. De asemenea, cunoștințelor copilului urmau să fie evaluate în conformitate cu prevederile Concepției evaluării rezultatelor școlare. Aceasta reprezintă un sistem de idei, principii și demersuri metodologice cu privire la organizarea și desfășurarea evaluării rezultatelor școlare.

dezvoltare a educației incluzive pentru anii 2011-2020¹²⁸, prin care educația incluzivă este plasată în rîndul priorităților educaționale. Programul respectiv urmează a fi implementat în trei etape: a) 2011-2012: elaborarea cadrului normativ de dezvoltare a educației incluzive; b) 2013-2016: aplicarea modelelor de educație incluzivă; c) 2017-2020: realizarea la scară largă a Programului.

În contextul măsurilor întreprinse la prima etapă, pe 30 martie 2012 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 60 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

Conform prevederilor articolului 27 din Legea numită *supra*, persoanelor cu dizabilități le vor fi asigurate condițiile necesare pentru educație, instruire și pregătire profesională, iar, potrivit prevederilor articolului 29, acestea beneficiază de acces la studiile generale (gimnaziale, liceale), studiile medii de specialitate și superioare.

Totodată, în condițiile art. 47 din Legea învățămîntului, nr. 547 din 21 iulie 1997, instituțiile de învățămînt preuniversitar funcționează în conformitate cu prevederile legii prenotate și poartă răspundere de realizarea standardelor educaționale de stat, de apărarea drepturilor copiilor și personalului, precum și de ocrotirea vieții și sănătății elevilor. Instituția de învățămînt preuniversitară are competențe în determinarea tehnologiilor educaționale adecvate, stabilirea modalităților de evacuare și control al procesului de învățămînt etc.

Implementarea normelor stipulate supra se realizează anevoios și uneori cu deficiențe majore, aceasta derivă din cazurile ce au ajuns în vizorul avocatului parlamentar în anul 2013.

Avocatul parlamentar încurajează autoritățile să nu ezite în luarea unor decizii prompte, în conformitate cu prevederile constituționale și angajamentele internaționale asumate, ținînd cont de interesul superior al copilului.

2.3. Serviciile psihopedagogice în contextul educației incluzive

În contextul eforturilor statului de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități¹²⁹, Guvernul Republicii Moldova a dispus crearea, prin Hotărîrea nr. 732 din 16 septembrie 2013¹³⁰, a Centrului Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional/ municipal de asistență psihopedagogică. Aceasta este o instituție publică și se subordonează Ministerului Educației. Misiunea Centrului constă în asigurarea dreptului la educație de calitate pentru toți copiii, avînd drept scop organizarea la nivel republican a asistenței psihopedagogice.

Serviciul de asistență psihopedagogică se instituie prin decizia consiliului raional/municipal din unitățile administrativ-teritoriale de nivelul al doilea, inclusiv municipiul Chișinău, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia și municipiul Bălți, în subordinea administrativă a subdiviziunii raionale/municipale cu atribuții în domeniul învățămîntului și metodologică – a Centrului Republican de Asistență Psihopedagogică. Misiunea Serviciului constă în asigurarea dreptului la educație de calitate tuturor copiilor la nivel de raion/municipiu. Scopul Serviciului este organizarea evaluării și acordarea asistenței psihopedagogice la nivel raional/municipal.

Conform prevederilor pct. 3 al Hotărîrii menționate, Guvernul *recomandă* consiliilor raionale/ municipale și Comitetului executiv al Unității Teritoriale Găgăuzia, instituirea serviciului raional/ municipal de asistență psihopedagogică, în

¹²⁹ În temeiul art.10 și 24 din Legea nr.338-XIII din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.13, art.127), cu modificările și completările ulterioare, art.15 alin.(1), art.33 alin.(2) și art.43 alin.(7) din Legea învățămîntului nr.547-XIII din 21 iulie 1995 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.62-63, art.692), cu modificările și completările ulterioare, Legii nr.169 din 9 iulie 2010 pentru aprobarea Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013) (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.200-201, art.660), precum și art.27 din Legea nr.60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.155-159, art.508).

¹³⁰ Hotărîrea Guvernului nr. 732 din 16 septembrie 2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică.

¹²⁸ Hotărîrea Guvernului nr. 523 din 11.07.2011, cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020.

subordinea subdiviziunii raionale/ municipale cu atribuții în domeniul învățământului.

De asemenea, conform pct. 6, Guvernul **recomandă** autorităților administrației publice locale cu competențe în domeniu să asigure implementarea Hotărârii nr. 732 din 16 septembrie 2013 **în limitele mijloacelor financiare aprobate**, luându-se în considerare limitele cheltuielilor și ale unităților de personal stabilite.

În acest context, avocatul parlamentar consideră că prevederile menționate mai sus trebuie să poarte un caracter obligatoriu, pentru a asigura respectarea drepturilor tuturor beneficiarilor săi¹³¹, în mod special pentru a facilita accesul la studii a copiilor cu necesități speciale, care este foarte important în contextul Legii nr.169 din 9 iulie 2010 pentru aprobarea Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010–2013). În caz contrar, în opinia avocatului parlamentar, această Hotărâre a Guvernului va avea un caracter formal.

2.4. Vaccinarea și îngrijirea accesului în instituțiile de învățământ

Problema privind condiționarea admiterii copiilor în instituțiile educaționale și de recreere rămîne a fi în continuare nesoluționată.

Avocatul parlamentar consideră că, prin alin. (6), art. 52 din Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice nr. 10 din 03.02.2009, legiuitorul a instituit în mod nejustificat restrîngerea dreptului la învățatură unui grup minoritar - copiii nevaccinați și a neglijat principiul obligativității învățământului general. Această restrîngere nu este conformă prevederilor art. 35, alin. (1) din Constituție și nu este proporțională cu situația care a determinat-o, fapt ce aduce atingere substanței acestui drept.

În acest context, avocatul parlamentar a sesizat Curtea Constituțională, argumentînd că asigurarea unui just echilibru între nevoia de a proteja interesul general, pe de o parte, și drepturile fundamentale ale individului, pe de altă

parte, revine autorităților statului. Măsura specială luată de Republica Moldova pentru asigurarea supravegherii sănătății publice și protecția interesului general vine în detrimentul interesului superior al copilului și nu păstrează acest echilibru just, în a cărui bază Curtea Europeană a Drepturilor Omului a determinat și obiectivele Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Pe 22.01.2013 Curtea Constituțională a emis decizia nr. 1 de sistare a procesului pentru controlul constituționalității normelor contestate. Trei dintre judecători au menționat că, potrivit jurisprudenței Curții Europene, “[...] odată ce statul adoptă o soluție, aceasta trebuie să fie pusă în aplicare cu claritate și coerență pentru a evita pe cît este posibil insecuritatea juridică și incertitudinea pentru subiecțiile de drept vizate de către măsurile de aplicare a acestei soluții [...]”¹³². În același sens, potrivit articolului 3 alin.(2) din Legea nr.780-XV din 27 decembrie 2001 privind actele legislative, “actul legislativ trebuie să respecte condițiile legalității, accesibilității, preciziei [...]”. În opinia judecătorilor, norma legală contestată nu corespunde acestor cerințe. Totodată, în opinia celor trei judecători, dispozițiile art.52 alin. (6) din Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice vin în contradicție cu dispozițiile din Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, Legea sănătății și Legea învățământului. Din norma legală contestată nu este clar dacă în instituțiile educaționale copiii pot fi admiși în lipsa unui vaccin sau pot fi admiși numai dacă le-au fost administrate toate vaccinurile obligatorii garantate de stat. La fel, din lege nu rezultă dacă restricțiile instituite se referă și la copiii care se află în grupurile de risc (cu contraindicații medicale) sau care provin din familii social vulnerabile. Legea nu stipulează cine este responsabil de școlarizarea copiilor nevaccinați și în ce mod va fi asigurată aceasta. În temeiul celor expuse, cei trei judecători au statuat că norma legală nu corespunde prevederilor art.16, 24, 35 și 54 din Constituție.

În acest context și în temeiul art. 29, lit. a) din Legea cu privire la avocații parlamentari, nr. 1349 din 17.10.1997, la data de 04.04.2013, avocatul parlamentar a înaintat Parlamentului Republicii Moldova propuneri de modificare a cadrului normativ în vigoare ce ar permite

¹³¹ Beneficiari ai serviciilor de asistență psihopedagogică (copii cu cerințe educaționale speciale, copii expuși violenței, abandonului școlar, neglijării parentale, exploatării prin muncă, riscului de trafic de ființe umane, delincvenței juvenile și comportamentelor deviante, riscului de apariție a bolilor cu transmitere sexuală, riscului de nutriție nesănătoasă, riscului de apariție a sarcinii timpurii etc.).

¹³² Hotărîrea CEDO *Păduraru v. România*

asigurarea unui just echilibru între nevoia de a proteja interesul general, pe de o parte, și drepturile fundamentale ale individului, pe de altă parte. Până în prezent nu deținem niciun răspuns referitor la acest subiect.

3. Dreptul la integritate fizică și psihică

3.1. Abuzul față de copii

Un pas important în prevenirea, identificarea și raportarea cazurilor de abuz, neglijare, exploatare și trafic al copilului a fost emiterea de ministrul Educației a Ordinului nr. 77 din 22 februarie 2013¹³³, în scopul de a preveni violența față de copii și a reglementa acțiunile de identificare, documentare și intervenție a lucrătorilor din sistemul de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare și trafic al copilului¹³⁴.

În rezultatul monitorizării aplicării prevederilor respective, au fost identificate unele carențe¹³⁵. În acest context, ministrul Educației-

ei a emis Ordinul nr. 858 din 23 august 2013 cu privire la Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare și trafic al copilului. Scopul Metodologiei constă în oferirea explicațiilor coordonatorilor acțiunilor de prevenire a violenței despre modalitățile de aplicare a procedurii la nivelul instituției de învățământ.

Ulterior, Ministerul Educației a realizat o altă monitorizare privind aplicarea prevederilor Ordinului nr. 858. Rezultatele monitorizărilor efectuate au fost incluse într-un raport privind cazurile de violență față de copii, în conformitate cu prevederile *Procedurii de organizare instituțională și intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului*. Raportul a fost elaborat în baza datelor oferite de direcțiile raionale/ municipale învățământ, tineret și sport.

Astfel, conform rezultatelor raportului¹³⁶, în perioada septembrie - decembrie 2013 au fost identificate, la sesizarea părinților și copiilor, 6332 de cazuri de violență față de copii sau cu 2618 mai multe decât în perioada martie-mai 2013. Aceste cifre includ 3026 de cazuri de abuz fizic, 1940 de cazuri de abuz psihologic, 43 de cazuri de abuz sexual, 1164 - de neglijare și 159 - de exploatare prin muncă. Din numărul total, 384 de cazuri grave suspecte de abuz (cu 173 mai multe decât în perioada martie-mai 2013) au fost raportate de către angajații din instituțiile cu atribuții în domeniul protecției drepturilor copilului. În opinia autorităților, sporirea numărului de cazuri față de perioada martie-mai 2013 se datorează colaborării cadrelor didactice cu părinții și copiii. Cu toate acestea, frecvent directorii de instituții nu raportează cazurile de abuz față de copii pentru a nu dăuna imaginii instituției și a evita procedurile care se impun conform legii, în special când e vorba de abuz sexual, neglijare severă și exploatare prin muncă. Unii angajați sînt intimidăți și nu se simt în siguranță atunci cînd sesizează cazurile de violență.

Cele mai multe dintre acestea – 2404 au fost semnalate de către elevi, iar alte 2177 - de către cadrele didactice. Părinții și personalul nondidactic au raportat 638 și, respectiv,

¹³³ Ordin cu privire la procedura de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului.

¹³⁴ Astfel, fiecare manager al instituției de învățământ preuniversitar este responsabil de: desemnarea prin ordin a coordonatorului acțiunilor de prevenire, identificare, raportare și referire a cazurilor de abuz, neglijare, exploatare și trafic; raportarea organului ierarhic superior trimestrial asupra situației la acest capitol; concedierea cadrelor didactice care aplică acte de violență față de copii.

¹³⁵ a) Regulamentele școlare nu conțin prevederi funcționale despre modalitățile de asigurare a securității copiilor/elevilor în instituții; fișele postului nu responsabilizează angajații în legătură cu protecția copiilor/elevilor față de orice formă de violență; cadrele didactice întîlnesc dificultăți în identificarea cazurilor suspecte de abuz și oferirea asistenței copiilor victime ale violenței;

b) Mijloacele de depunere a plîngerilor din partea elevilor despre cazurile de abuz nu sînt adaptate pentru copii/elevi de vîrste diferite;

c) Mecanismul de depunere a plîngerilor din partea elevilor și părinților nu există.

d) Acțiunile de prevenire a violenței cu copii și părinți/îngrijitorii sînt organizate ocazional, în special cînd au loc cazuri grave de abuz, și poartă un caracter formal.

e) Direcțiile raionale/municipale învățământ și managerii instituțiilor nu evaluează impactul acțiunilor de prevenire organizate asupra mediului educațional în special și diminuării fenomenului în general.

¹³⁶ <http://unimedia.info/comunicate/tot-mai-multe-cazuri-de-violenta-asupra-copilului-sint-identificate-si-raportate-de-cadrelor-didactice-in-colaborare-cu-elevii-si-parintii-3272.html>

619 cazuri. Potrivit datelor raportului, mai frecvent au fost supuși violenței băieții - în 4154 de cazuri, față de 2178 de cazuri - fete.

Avocatul parlamentar consideră că acțiunile realizate constituie în mod cert un pas important în direcția consolidării mecanismelor statului pentru identificarea și raportarea cazurilor de abuz. Afirmăția reiese din evoluția numărului de cazuri identificate și raportate. Astfel, în timp ce statisticile oficiale indicau doar câteva zeci de cazuri de violență, potrivit informației de care dispunea avocatul parlamentar, urmare a realizării CpDOM în 2012 a unui studiu, numărul real al acestora era de câteva sute. Vom menționa că, odată cu implementarea unei noi metodologii de monitorizare a aplicării prevederilor Ordinului nr. 858, Ministerul Educației indică deja mii de cazuri identificate și raportate. Această creștere cantitativă demonstrează, pe de o parte, eficiența deciziilor de ultimă oră ale autorităților și a mecanismelor implementate, iar, pe de altă parte, confirmă că abordarea respectivă este una calitativă.

Avocatul parlamentar încurajează autoritățile să depună în continuare eforturi pentru consolidarea mecanismelor menționate atât la nivel normativ, cât și instituțional, prin instruirea cadrelor didactice, dar și monitorizarea permanentă a implementării Metodologiei de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului.

3.2. Suicidul

Conform statisticilor oficiale ale MAI¹³⁷, pe parcursul anului 2013 numărul cazurilor de su-

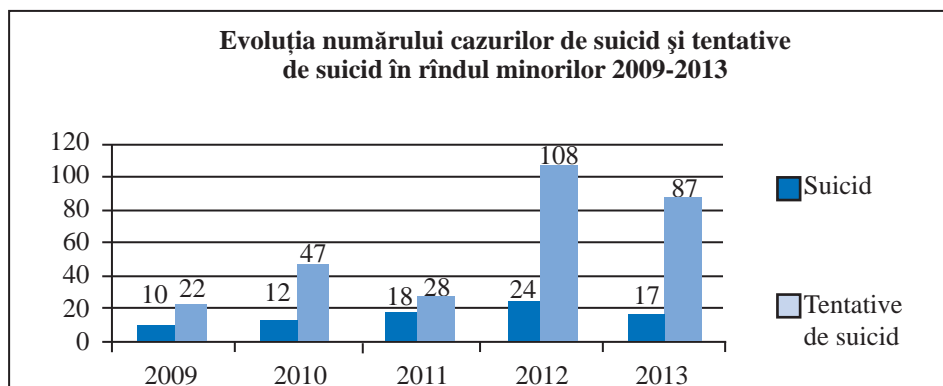
icid și al tentativelor de suicid în rândul minorilor a înregistrat o ușoară scădere comparativ cu anul 2012. Totuși, după cum se poate observa în tabelul alăturat, indicatorii înregistrați pe parcursul anului 2013 îi depășesc semnificativ pe cei înregistrați în anii 2009, 2010 și 2011.

Analiza datelor statistice denotă că în anii 2012-2013 cele mai multe cazuri de suicid au fost comise de copii cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani.

O situație similară se atestă și în cazurile de tentativă de suicid, în care prevalează aceeași categorie de vîrstă, 14-16 ani.

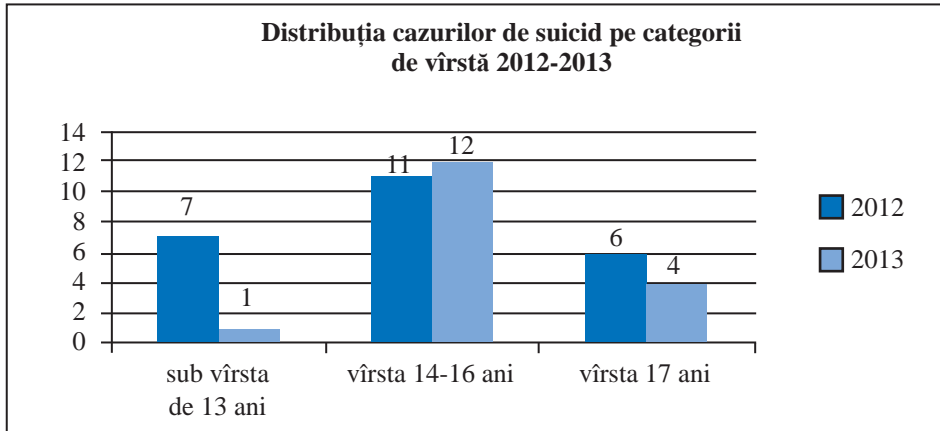
Totodată, s-a constatat că majoritatea cazurilor de suicid și de tentativă de suicid sînt comise de către fete. Astfel, în anul 2012 au fost înregistrate 15 cazuri de suicid comise de către fete, față de 9 - comise de către băieți; totodată, 12 fete și 5 băieți au fost implicați în cazuri de suicid în anul 2013. Referitor la tentativele de suicid, diferența este și mai accentuată atunci cînd acestea sînt distribuite în funcție de sex. Așadar, în anul 2012 au fost înregistrate 94 de tentative de suicid comise de fete, față de 14 - comise de băieți, iar în anul 2013 au fost înregistrate 75 de tentative comise de fete, în raport cu 12 - comise de către băieți.

Atît copiii victime ai abuzurilor, cît și acei care manifestă un comportament de predispoziție la suicid au nevoie de un suport psihologic adecvat pentru a depăși perioadele dificile și pentru a reuși să revină la o viață normală. În acest context, considerăm relevante rezultatele unui studiu realizat de Institutul de Științe ale Educației al Academia de Științe a Moldovei. Potrivit acestuia, violența, dependența de substanțe, suicidul, delincvența juvenilă, problemele emoționale, de

¹³⁷ <https://sheet.zoho.com/view.do?url=http://data.gov.md/download/794>

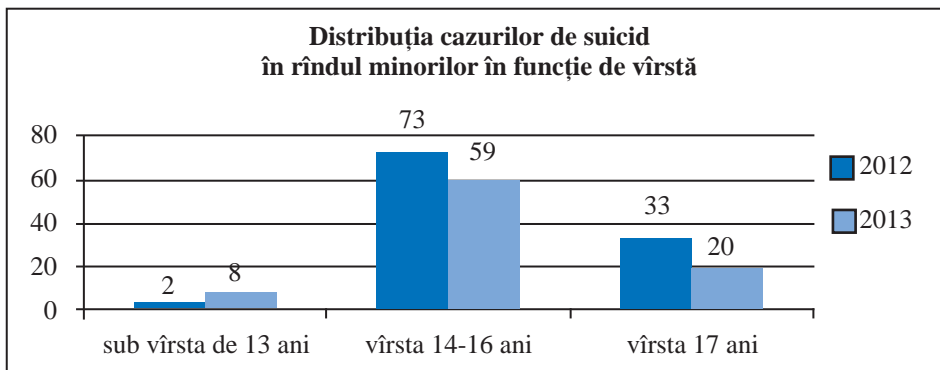
învățare, relaționare și creștere personală, discriminarea, nontoleranța față de copiii cu cerințe

educaționale speciale sînt situațiile care, de regulă, implică asistență psihologică.

Avocatul parlamentar este de părerea că rolul instituției de învățămînt este unul primordial în acest context, deoarece instituția de învățămînt este prima și unica instituție cu care copilul se află în interacțiune permanentă, ceea ce facilitează identificarea timpurie a copiilor expuși pericolului de a fi abuzați, neglijăți, exploatați, traficați sau manifestă predispoziție la suicid. Cu toate acestea, considerăm că misiunea în cauză nu trebuie pusă doar în sarcina psihologului, ci trebuie să fie îndeplinită

Totodată, conform aceluiași studiu, pentru optimizarea asistenței psihologice în școală, în opinia psihologilor școlari, sunt necesare următoarele măsuri: implementarea unor modele eficiente de serviciu psihologic școlar; a managementului modern al asistenței psihologice în educație; crearea unui sistem de coordonare bine organizat al activității psihologului școlar la toate nivelele; atribuții clar determinate a psihologului școlar; raționalizarea documentației; dotarea cu manuale, literatură specială, instrumentar pentru psihodiagnostică, echipamente, spațiu de lucru; asigurarea cu progra-

prin conlucrarea eficientă a corpului didactic și administrației școlii cu psihologul. Prin urmare, pedagogii trebuie să posede anumite cunoștințe specifice, însă noile mecanisme create nu oferă astfel de servicii, ceea ce readuce în atenție actualitatea problemei privind funcționarea mecanismelor stipulate la alin. (7) art. 43 din Legea învățămîntului nr. 547-XIII din 21 iulie 1995¹³⁸.

¹³⁸ http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_tematic_art_43_final.pdf

me performante de calificare și recalificare; crearea de condiții pentru creșterea profesională; conlucrarea eficientă a corpului didactic și administrației școlii cu psihologul.

În opinia avocatului parlamentar, starea de lucruri în acest domeniu demonstrează caracterul reactiv al mecanismelor existente, incoerența și interacțiunea defectuoasă între școală, familie, autoritatea publică locală, poliție și asistentul social. Soluția problemei este

ca sistemul să fie funcțional, iar în acest scop se impune o studiere aprofundată a fenomenului tocmai în sensul interacțiunii copiilor cu mecanismele statului.

4. Dreptul la ocrotirea sănătății

Pe parcursul anului 2012, avocatul parlamentar a intervenit în 7 cazuri privitor la presupusele erori medicale cu impact pentru sănătatea copiilor-pacienți sau au condus la decesul acestora. În cazurile examinate de către avocatul parlamentar s-a atestat tendința generală de tergiversare a urmării penale, expertizele medico-legale s-au efectuat în termene exagerat de mari, cu emiterea de concluzii contradictorii. Din acest motiv, în unele situații a fost solicitată efectuarea unor noi expertize internaționale. În două dintre acestea, rezultatele expertizelor medicale internaționale au oferit probe privind încălcările comise ce s-ar fi aflat în legătură de cauză cu consecințele suportate de copii. **Pe parcursul anului 2013, această problemă a rămas a fi una actuală, fapt despre care a semnalat și mass-media¹³⁹.**

În procesul examinării cazurilor menționate s-a constatat lipsa legislației specifice în domeniul malpraxisului, a unui sistem național de raportare a erorilor medicale. Nu se aplică practica de soluționare a litigiilor legate de erorile medicale pe cale amiabilă și aducerea de scuze pacientului, precum și de acordare a prejudiciului material și a celui moral cauzate pacienților. Potrivit convingerii ombudsmanului, Ministerul Sănătății nu întreprinde acțiuni ferme de contracarare a fenomenului malpraxisului. Cazurile de prejudiciere aduse sănătății pacienților sau și mai grav soldate cu decesul pacienților în procesul de acordare a asistenței medicale nu sînt cercetate în mod eficient, nu sînt recunoscute și sancționate. În opinia ombudsmanului, a venit timpul ca pentru malpraxisul medicilor să fie excluși din sistem. De asemenea este necesar să fie modificată metodologia de evaluare a competenței profesionale a medicilor, inclusiv prin prisma numărului de plîngeri parvenite din partea pacienților.

¹³⁹ <http://protv.md/stiri/social/un-copil-de-sase-ani-din-cahul-a-murit-dupa-ce-a-fost-diagnosticat--248791.html> <http://www.prime.md/rom/news/politics/item/4727/>

Avocatul parlamentar consideră importantă crearea unei comisii independente care să efectueze expertize medicale pe cazuri de erori medicale, în a cărei activitate să fie antrenați și juriști, reprezentanți ai societății civile. Totodată, este oportună crearea în cadrul Ministerului Sănătății a unui fond de stat destinat tratării pacienților-victime ale malpraxisului.

Ombudsmanul apreciază rolul mass-mediei în semnalarea cazurilor de malpraxis, dat fiind faptul că în 3 din cele 7 cazuri examinate privind presupuse erori medicale s-a autosesizat din presă. Avocatul parlamentar încurajează mass-media să mențină și pe viitor în vizor cazurile de comitere a erorilor medicale și să combată hotărît acest fenomen.

Pentru asigurarea respectării drepturilor pacienților, a demnității și integrității lor, în vederea consolidării drepturilor fundamentale ale omului în sistemul serviciilor de sănătate, se impune conjugarea eforturilor ministerului de resort, ale comunității medicale din țară, Instituției avocaților parlamentari, ONG-urilor în domeniu, dar și mass-mediei, iar **autoritățile cu atribuții în domeniu trebuie să întreprindă măsuri hotărîte pentru examinarea eficientă a cazurilor de malpraxis.**

5. Protecția copiilor în situații de risc și a celor rămași fără de ocrotire părintească

Pe 14.06.2013 a fost adoptată Legea cu privire la protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți nr. 140. Conform prevederilor art. 23, alin. (3), la data intrării în vigoare a prezentei legi¹⁴⁰, Codul familiei nr.1316-XIV din 26 octombrie 2000 va fi modificat, inclusiv prin abrogarea Capitolului 17, care reglementa depistarea, evidența și protecția copiilor rămași fără ocrotire părintească.

Legea nr.140 stabilește procedurile de identificare, evaluare, asistență, referire, monitorizare și evidență a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, precum

¹⁴⁰ Conform prevederilor alin. (1), art. 23 din Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, prezenta lege intră în vigoare de la 1 ianuarie 2014.

și autoritățile și structurile responsabile de aplicarea procedurilor respective¹⁴¹.

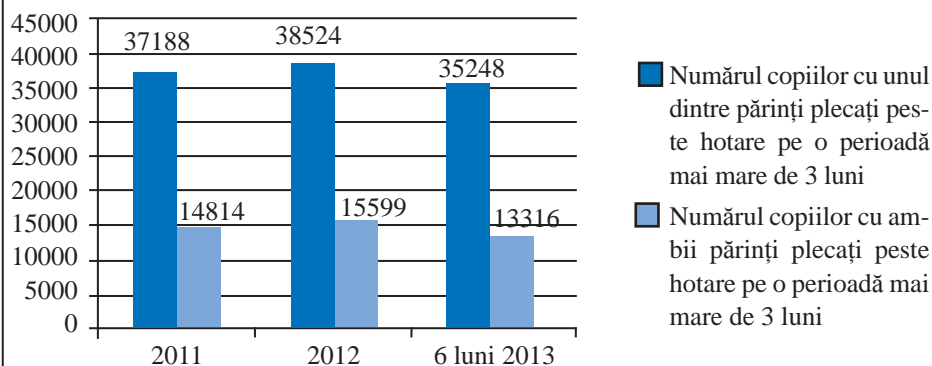
Conform prevederilor art. 5 din Legea numită *supra*, autoritățile tutelare trebuie să întreprindă toate măsurile necesare pentru asistența și suportul copiilor și al familiilor acestora în scopul de a preveni separarea copilului de mediul familial sau, după caz, în scopul (re)integrării acestuia în familie. Plasamentul¹⁴² copilului poate fi dispus de autoritățile tutelare numai în cazul în care, în urma evaluărilor, se constată că menținerea copilului alături de părinți nu este posibilă sau contravine interesului superior al acestuia. În cazul separării copilului de familie, autoritatea tutelară teritorială va dispune plasamentul copilului ținând cont de prioritatea plasamentului sub tutelă în familia extinsă față de celelalte tipuri de plasament, iar în cazul în care acest lucru este imposibil, de prioritatea plasamentului în serviciile de tip familial față de serviciile de tip rezidențial.

Una dintre formele de plasament de tip familial este **tutela și curatela**. Tutela și curatela

La atingerea vârstei de 14 ani, tutela se transformă în curatelă, fără adoptarea de către autoritatea tutelară a unei hotărâri suplimentare. Curatela se instituie asupra copiilor în vârstă de la 14 la 18 ani. Tutela și curatela se instituie de către autoritățile administrației publice locale, în termen de cel mult o lună din momentul primirii cererii respective, în baza avizului scris al autorității tutelare¹⁴³.

O problemă gravă rămîne a fi situația copiilor ai căror părinți sînt plecați peste hotare. Conform datelor oficiale ale Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, pe parcursul anului 2011 au fost înregistrați 37188 de copii cu un părinte plecat la muncă peste hotare și 14814 copii cu ambii părinți plecați la muncă peste hotare. În anul 2012 au fost înregistrați 38524 de copii cu un părinte și 15599 de copii cu ambii părinți plecați la muncă peste hotare. În primele 6 luni ale anului 2013, au fost înregistrați 35248 de copii cu un părinte plecat peste hotare și 13316 copii cu ambii părinți plecați peste hotare.

Evoluția numărului de copii cu unul sau ambii părinți plecați peste hotare în perioada 2011-6 luni 2013

se instituie asupra copiilor rămași fără de ocrotire părintească în scopul educației și instruirii acestora, precum și al apărării drepturilor și intereselor lor legitime. Tutela se instituie asupra copiilor care nu au atins vârsta de 14 ani.

¹⁴¹ Art. 1 al Legii nr. 140 cu privire la protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți.

¹⁴² Plasamentul copilului poate fi de urgență și planificat, conform prevederilor art. 11 și art. 12 din Legea nr. 140 cu privire la protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți.

Atunci cînd vorbim despre copiii care au doar unul dintre părinți plecați peste hotare, se presupune că aceștia rămîn în grija celui alt părinte. Însă în situația copiilor care au ambii părinți peste hotare este evident că aceștia în mod obligatoriu trebuie să fie plasați în grija unui tutore/curator.

Conform datelor oferite de administrația publică locală de nivelul 2, pe parcursul anu-

¹⁴³ Art. 142, Instituirea tutelei, Codul familiei al Republicii Moldova.

lui 2011 au fost plasați sub tutelă/curatelă 3595 de copii sau 24,26 % din numărul total al copiilor care au ambii părinți plecați peste hotare. În anul 2012 au fost plasați sub tutelă/curatelă 2814 copii sau 18,03% din numărul total al copiilor care au ambii părinți plecați peste hotare. Pe parcursul primelor 6 luni ale anului 2013 au fost plasați sub tutelă/curatelă 1560 de copii sau 12,22% din numărul total al copiilor care au ambii părinți plecați peste hotare. Totodată, trebuie să menționăm că plasamentul sub tutelă sau curatelă este aplicat în majoritatea cazurilor copiilor care au ambii părinți plecați peste hotare, pe când plasamentul în alte servicii de îngrijire este o practică foarte rar întâlnită. Nerespectarea din varii motive a procedurii de instituire a tutelei pentru a garanta protecție copiilor în lipsa părinților (iresponsabilitatea părinților, cultura juridică redusă a acestora, birocrațizarea excesivă a procesului de instituire a tutelei) nu absolvă însă autoritățile de obligațiile pe care le au.

Afît conform prevederilor anterioare din Codul familiei¹⁴⁴, cît și potrivit noilor prevederi¹⁴⁵, autoritățile tutelare locale sînt obligate să se autosesizeze în cazul identificării unor copii aflați în situație de risc, să asigure plasamentul de urgență al copiilor separați de părinți, să asigure instituirea tutelei/curatelei asupra copiilor ai căror părinți sînt plecați peste hotare.

Prin urmare, rezultă că ponderea scăzută a copiilor aflați sub tutelă/curatelă se datorează lipsei acțiunilor decise din partea autorităților tutelare.

Avocatul parlamentar consideră că acțiunile autorităților tutelare nu sînt suficiente și efi-

¹⁴⁴ În art. 142, alin. (4) din Codul familiei este stipulat expres că tutela și curatela se instituie de către autoritățile administrației publice locale, în termen de cel mult o lună din momentul primirii cererii respective, în baza avizului scris al autorității tutelare. Totuși conform art. 114, alin. (2) din Codul familiei, autoritatea tutelară care a fost informată despre copilul rămas fără ocrotire părintească este obligată, în termen de 3 zile, să efectueze un control al condițiilor de trai ale copilului și, dacă se confirmă lipsa îngrijirii din partea părinților, să emită o decizie privind luarea copilului la evidență, asigurînd apărarea drepturilor și intereselor lui legitime printr-un plasament provizoriu, admis de lege, pînă la determinarea, în modul prevăzut de prezentul cod, a formei de protecție adecvate.

¹⁴⁵ Legea nr. 140 din 14.06.2013, lit. a), f) și g), alin. (1), art. 6.

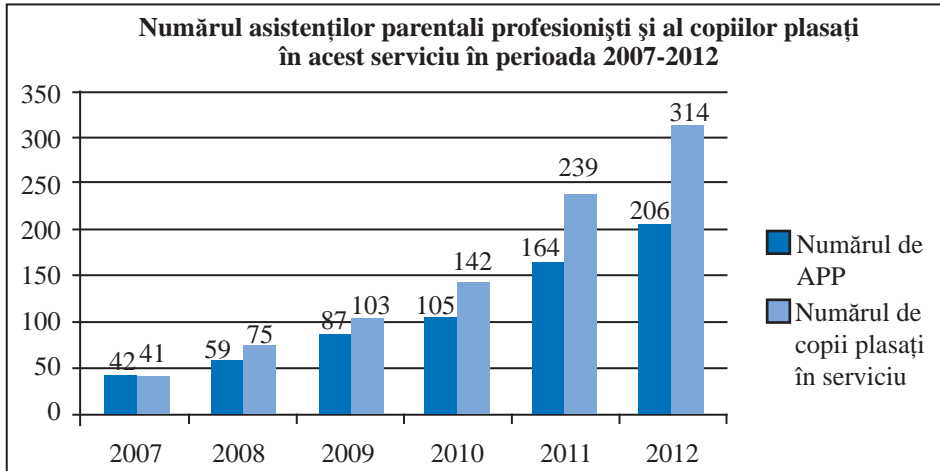
ciente, fapt confirmat și de statisticile oficiale privind situația în domeniu. Din aceste considerente sînt necesare planificarea și realizarea măsurilor de informare a populației privind drepturile copilului, dar și monitorizarea permanentă a numărului copiilor ai căror părinți sînt plecați la muncă peste hotare.

Totodată, în cadrul unei monitorizări a activității direcțiilor raionale de asistență socială și protecția familiei, din discuțiile cu angajații s-a constatat că unele autorități publice locale nu achită indemnizația pentru tutelă/curatelă, conform prevederilor Hotărîrii Guvernului nr. 581 din 25.05.2006 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire și plată a indemnizațiilor pentru copiii adoptați și cei aflați sub tutelă/curatelă.

Motivul invocat de autorități a fost lipsa resurselor financiare. Avocatul parlamentar apreciază aceste acțiuni/inacțiuni ca fiind o dovadă vădită a încălcării dreptului copilului la asistență și protecție socială, garantat de Constituția Republicii Moldova conform prevederilor art. 47.

Asistența Parentală Profesională - o altă formă de protecție de tip familial – este un serviciu social, care oferă copilului îngrijire familială substitutivă în familia asistentului parental profesionist, în baza delimitării drepturilor și responsabilităților cu privire la protecția drepturilor copilului și intereselor lui legale între direcția asistență socială și protecție a familiei / Direcția pentru ocrotirea și protecția minorilor din municipiul Chișinău și asistentul parental profesionist¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Hotărîrea Guvernului nr. 1361 din 07 decembrie 2007 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă. Beneficiari ai serviciului sînt copii care se află temporar sau permanent în cel puțin una dintre următoarele situații: a) sînt privați temporar sau permanent de mediul lor familial; b) necesitățile lor speciale nu pot fi asigurate de către familia biologică; c) sînt sau pot deveni victime ale unei forme de violență, traficului de ființe umane, abandonului sau neglijenței, reținerii, tratamentelor, exploatații în timp ce se află în îngrijirea unuia sau ambilor părinți, a reprezentantului legal sau a oricărei alte persoane responsabile de îngrijirea acestora; d) au mai puțin de 14 ani și au săvîrșit o încălcare a legislației penale, dar nu poartă răspundere din punct de vedere juridic și se află în cel puțin una dintre situațiile expuse în punctul 4 literele a), b) sau c); e) au între 14 și 18 ani și le-a fost aplicată o pedeapsă penală fără privațiune de libertate sau au fost liberați de răspundere penală și se află în cel puțin una dintre situațiile expuse în punctul 4 literele a), b) sau c).

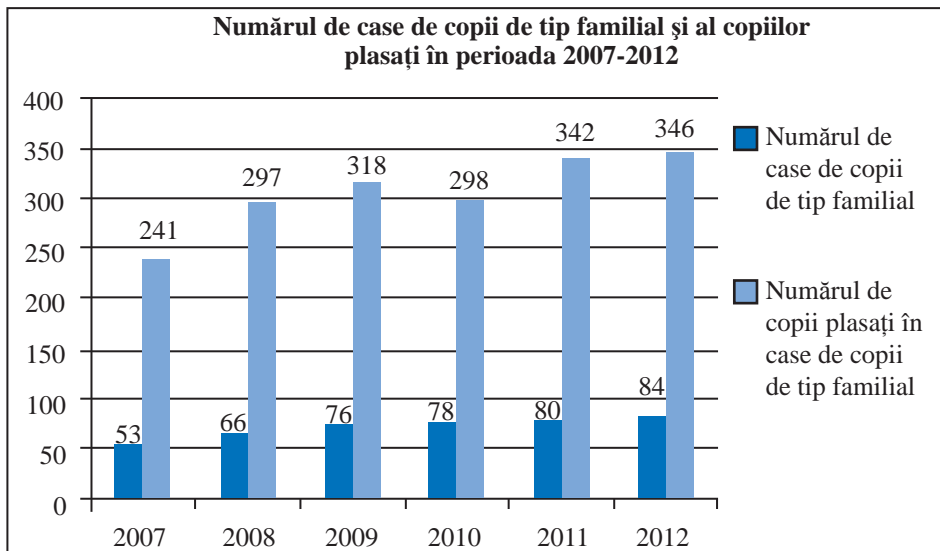
Conform datelor oferite de direcțiile teritoriale de asistență socială și protecția familiei reflectate în diagrama alăturată, se atestă creșterea numărului de copii plasați în acest serviciu și cel al asistenților parentali profesioniști (de la 42 în anul 2007 pînă la 206 în anul 2013).

Casa de copii de tip familial (CCTF), ca formă de plasament de tip familial, reprezintă o instituție creată în baza unei familii complete, care oferă copilului orfan sau rămas fără de ocrotire părintească îngrijire familială substitutivă în familia părintelui-educator¹⁴⁷.

Scopul caselor de copii de tip familial constă în protecția copilului orfan sau rămas fără de ocrotire părintească, socializarea și, după caz, (re)integrarea acestuia în familia biologică, extinsă sau adoptatoare.

În casa de copii de tip familial pot fi plasați de la trei pînă la șapte copii cu vârste de pînă la 14 ani. Numărul total al copiilor plasați în CCTF și al copiilor proprii nu va depăși 7 persoane.

Analizînd diagrama alăturată, observăm o evoluție a numărului copiilor crescuți, educați și îngrijiți în CCTF. Acest fapt se datorează procesului de dezinstituționalizare a copiilor

¹⁴⁷ Hotărîrea Guvernului nr. 937 din 12 iulie 2002 pentru aprobarea Regulamentului casei de copii de tip familial.

din instituțiile rezidențiale. Astfel, copiilor le este oferită posibilitatea să fie crescuți într-un

mediu familial, să se bucure de grija și atenția părinților-educatori. În cadrul serviciului de asistență parentală profesionistă, în tutela/curatelă sau casa de copii de tip familial se prestează servicii care contribuie la dezvoltarea armonioasă a personalității copilului.

Adopția este o formă specială de protecție, aplicată în interesul superior al copilului, prin care se stabilește filiația între copilul adoptat și adoptator, precum și legăturile de rudenie între copilul adoptat și rudele adoptatorului¹⁴⁸.

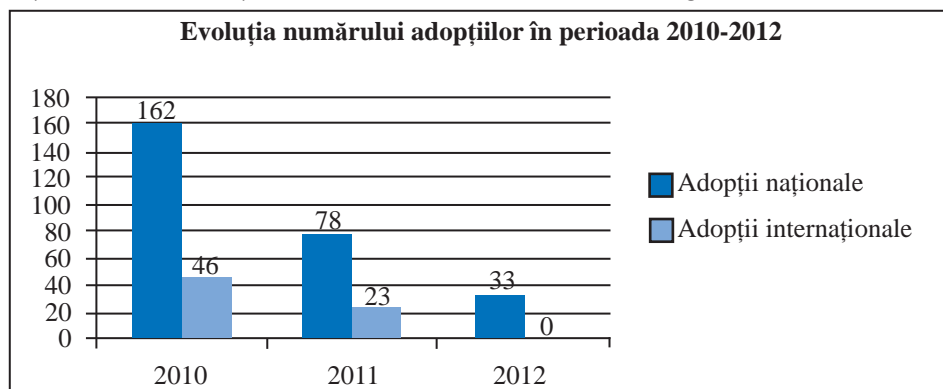
Din perspectiva dreptului copilului la protecție, adopția este o modalitate de a asigura o familie nouă, permanentă copiilor care au fost separați în mod iremediabil de familia biologică, mai ales prin deces sau abandon. De regulă, adopția nu este o soluție adecvată pentru copiii care au fost separați de familie împotriva voinței părinților din cauza relelor tratamente sau a neglijării. Conform datelor oficiale oferite de către Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, numărul adopțiilor naționale și internaționale este în descreștere.

diu¹⁵⁰ realizat de către psihologi referitor la necesitățile psihosociale ale familiei adoptive a constat că părinților adoptatori li se acordă puțină atenție și susținere în oferirea de suport informațional și asistență psihosocială.

Pentru părinții adoptatori determinant a fost accesul la resursele informaționale înainte de adopție în vederea eliminării riscului unor așteptări eronate și pregătirii pentru acest proces. Lipsa informării ample la acest subiect poate conduce la stări de frustrare, incertitudini, alte trăiri de natură să afecteze situația din familia adoptatoare. O altă categorie de resurse sînt cele sociale, formale și informale, serviciile specializate (medicale, psihologice, de asistență socială), resursele economice, dar și caracteristicile sociodemografice ale părinților adoptatori.

Statul trebuie să depună toate eforturile pentru a sprijini familia și a proteja copilul în situațiile de risc astfel încît acesta să se poată întoarce în familia în care s-a născut. La adopții trebuie să se recurgă doar atunci cînd devine

Evoluția numărului adopțiilor în perioada 2010-2012

Problemele identificate de către avocatul parlamentar în cadrul întrunirilor cu autoritățile administrației publice locale și menționate în raportul precedent¹⁴⁹ rămîn a fi în mare parte actuale și în perioada de referință.

Deși statul și societatea civilă conștientizează valoarea adopției ca formă de protecție a copiilor rămași fără de îngrijire părintească și apreciază efortul familiilor adoptive, un stu-

evident faptul că nu există absolut nicio posibilitate pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă copilul. În cazul în care există certitudinea că un copil a fost separat pentru totdeauna de familia sa biologică, acesta are dreptul la un nou mediu familial, dacă este posibil, iar adopția devine cea mai bună alegere.

Astfel, considerăm că, pentru respectarea

¹⁴⁸ Art. 2 al Legii privind regimul juridic al adopției nr. 99 din 28.05.2010.

¹⁴⁹ Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2012, pag. 155-157: http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_2012_final1.pdf

¹⁵⁰ În cadrul Conferinței internaționale: "Respectarea dreptului copilului la abitație în familie", organizată de CpDOM pe 4 octombrie 2013, Svetlana Rusnac, doctor în psihologie, a prezentat rezultatele parțiale ale studiului "Necesitățile psihosociale ale familiei adoptive. Profilul copilului adoptat și al familiei adoptive". http://www.ombudsman.md/sites/default/files/avocatul_copilului/CONF_INT_2013/adoptie_rusnac.pdf

dreptului copilului la abitație în familie, statul trebuie să ofere condiții prielnice pentru adopție și să elimine barierele birocratice care descurajează solicitanții de adopție.

Subiectul protecției copiilor în situații de risc și celor rămași fără de ocrotire părintească a fost discutat în cadrul conferinței internaționale¹⁵¹ organizate în perioada 3-5 octombrie 2013, la Chișinău, de Centrul pentru Drepturile Omului la tema: "Respectarea dreptului copilului la abitație în familie, analiza situației existente în Republica Moldova prin prisma practicilor pozitive ale altor țări". La lucrările conferinței internaționale au fost prezenți aproximativ 70 de participanți, printre care demnitari din Republica Moldova¹⁵², 9 invitați străini¹⁵³.

În cadrul lucrărilor conferinței s-a constatat că problemele cu care se confruntă Republica Moldova sînt similare celor din alte țări din regiune, implicit din cele reprezentate la eveniment. În cursul reuniunii s-a stabilit că dificultățile cu care se confruntă sistemul de protecție a copiilor în situații de risc și rămași fără ocrotire părintească sînt actuale în pofida faptului că în majoritatea țărilor se pune accentul pe creșterea și educarea copilului într-un mediu familial și doar în ultimă instanță în sistemul rezidențial. Starea aceasta de lucru se menține chiar dacă statul a adoptat documente de politici care prevăd dezinstituționalizarea și crearea serviciilor de plasament de tip familial, iar numărul de servicii, al copiilor care beneficiază de ele este în continuă creștere. În majoritatea țărilor, dezvoltarea serviciilor în

cauză, atît în aspect cantitativ, cît și calitativ, este determinată/condiționată de aspectul financiar. Problema financiară influențează și nivelul de pregătire a profesioniștilor care activează în acest domeniu.

Din aceste considerente, avocatul parlamentar consideră că statul trebuie să acorde o atenție sporită acestui domeniu, inclusiv în aspect financiar, pentru a asigura punerea în practică fără de rezerve a documentelor de politici adoptate pe parcursul mai multor ani, în contextul ralierei legislației naționale la standardele europene și internaționale.

6. Respectarea dreptului copilului la nume și cetățenie

În pofida faptului că normele legale internaționale¹⁵⁴ și naționale¹⁵⁵ garantează încă de la naștere dreptul fiecărui copil la nume și cetățenie, pe parcursul anilor 2012-2013, în vizerul avocatului parlamentar au ajuns mai multe cazuri în care nașterea copiilor nu a fost trecută în Registrul actelor de stare civilă. Prin ur-

¹⁵⁴ Conform prevederilor art. 7 din Convenția ONU pentru drepturile copilului, copilul este înregistrat imediat după nașterea sa și are de la această dată dreptul la un nume, dreptul de a dobîndi o cetățenie și, în măsura posibilului, dreptul de a-și cunoaște părinții și de a fi crescut de aceștia. Statele părți vor veghea la aplicarea acestor drepturi conform legislației lor naționale și obligațiilor asumate potrivit instrumentelor internaționale aplicabile în materie, în mod deosebit în cazurile în care, în absența acestora, copilul s-ar găsi în situația de a fi apatrid.

¹⁵⁵ Conform prevederilor art. 5 alin. (1) al Legii privind drepturile copilului nr. 338-XIII din 15 decembrie 1994: (1) Din momentul nașterii, copilul are dreptul la un nume și este înregistrat conform prevederilor Codului căsătoriei și familiei. (2) Fiecare copil are dreptul la o cetățenie. Temeiul și condițiile de dobîndire și schimbare a cetățeniei copilului sînt stabilite de legislație.

Totodată, art. 55 din Codul Familiei al Republicii Moldova prevede: (1) Copilul are dreptul la un nume de familie și prenume. (2) Copilul dobîndește numele de familie al părinților săi. Dacă părinții poartă nume de familie diferite, copilul va lua numele de familie al tatălui sau al mamei, în baza acordului comun al acestora. (3) Copilul va purta un prenume simplu sau unul compus din două prenume, potrivit voinței ambilor părinți. (4) În caz de litigiu, între părinți privind numele de familie și/sau prenumele copilului, decide autoritatea tutelară.

¹⁵¹ Reuniunea a fost organizată întru realizarea punctului 80, subpunctul 8 din Planul Național de Acțiuni în Domeniul Drepturilor Omului pe anii 2011-2014.

¹⁵² Viceprim-ministru, președintele Consiliului național pentru protecția drepturilor copilului, Tatiana Poțing; ministrul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Valentina Buliga; consilierul prezidențial Mihail Șleahțișchi, reprezentanți ai administrației publice centrale și locale, lucrători din cadrul sistemului judiciar, reprezentanți ai societății civile și ai unor misiuni diplomatice.

¹⁵³ Secretarul ENOC, care este și comisarul pentru copii și tineri din Scoția, ombudsmanul Letoniei, adjunctul avocatului poporului din România, reprezentantul Oficiului cancelarului justiției, consilierul ombudsmanului pentru drepturile copilului din Croația, reprezentantul Oficiului împunernicului pentru drepturile omului al Radei Ucrainene, reprezentanți ai organizației „Salvați copiii” din Federația Rusă.

mare, oficial acești copii nu există. Respectiv, minorilor vizați le este îngădită exercitarea dreptului la nume și cetățenie, ei fiind lipsiți de mai multe beneficii. Totodată, copiii nedocumentați sînt expuși unor riscuri precum traficul de persoane, exploatare sexuală, exploatare prin muncă, prelevare de organe etc. E de menționat de asemenea că numărul real al copiilor fără de acte de identitate nu se cunoaște, cum nu se știe nici cel al adulților, care nu au putut beneficia de dreptul de a avea o identitate. Iar copiii nedocumentați, frecvent, trec în categoria maturilor fără de identitate. **CpDOM a realizat un raport la tema „Analiza situației pe țară privind documentarea copiilor cu adeverințe de naștere” și a constatat că în prima jumătate a anului 2013 în vizorul autorităților publice locale se aflau 343 de minori nedocumentați.** Doar în raionale Taraclia, Glodeni, Ceadr-Lunga, Briceni și Basarabeasca autoritățile au raportat că nu au la evidență copii fără acte de identitate.

Cei mai mulți copii fără certificate de naștere sînt de 9-12 ani, ceea ce constituie 38 %, 28 la sută din numărul copiilor nedocumentați au vârste cuprinse între 13 și 16 ani.

Majoritatea copiilor nedocumentați (92,71%) sînt crescuți în familia biologică, ceilalți în forme de plasament de tip familial, după cum se poate observa și în figura de mai jos.

Din numărul total raportat al copiilor nedocumentați, 247 sînt crescuți, educați și întreținuți de ambii părinți și doar 96 dintre copiii nedocumentați provin din familie monoparen-

tală. În unele cazuri, documentarea copilului nu a avut loc, deoarece minorii provin din familii vulnerabile în care nici părinții nu dispun de acte de identitate.

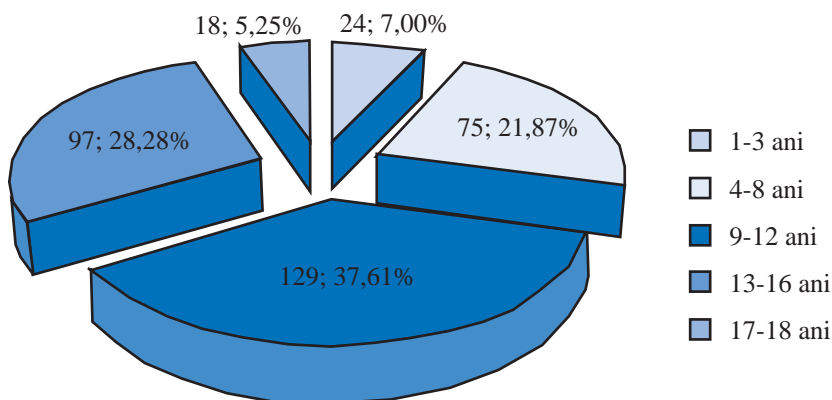
Specialiștii din cadrul direcțiilor de asistență socială și protecția familiei susțin că mai problematică este documentarea copiilor din familiile de romi (*la evidența autorităților locale sînt 44 de minori fără de certificate de naștere*). De regulă, copiii romi rămîn fără acte de identitate din cauza schimbării frecvente a locului de trai al părinților, lipsei actelor ce atestă nașterea părinților, dar și utilizarea de către aceștia a actelor străine.

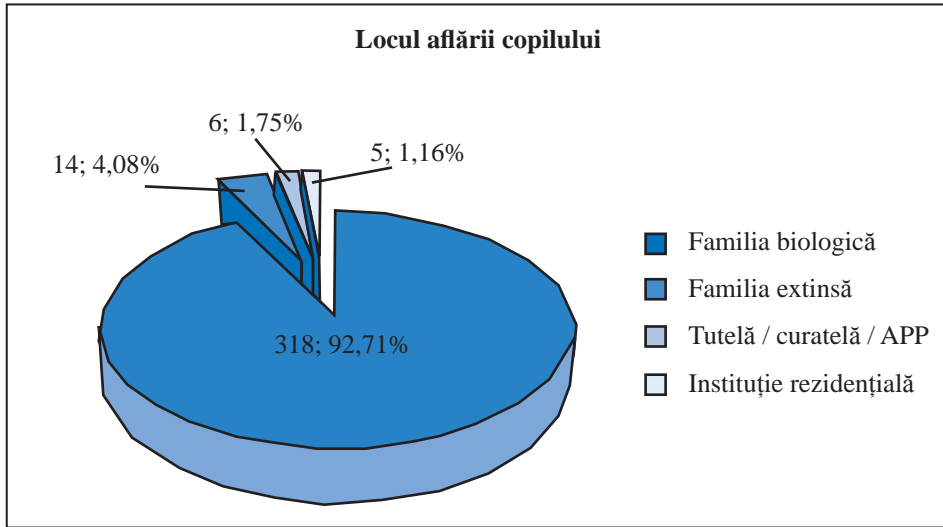
Procesul de documentare poate fi de durată, deoarece în unele cazuri este necesară mai întîi stabilirea identității mamei, documentarea acesteia și ulterior constatarea faptului înregistrării nașterii copilului. Totodată, avocatul parlamentar a aflat despre unele situații în care autoritatea tutelară, deși a luat la evidență copii nedocumentați, nu a întreprins măsuri pentru documentarea lor, motivînd că aceasta este responsabilitatea părinților.

Cei mai mulți copii fără de certificate de naștere care se află în vizorul autorităților mai mult de 3 ani locuiesc în raioanele: Orhei (16 copii), Ștefan Vodă (15 copii), Ocnița (10 copii), Edineț (10 copii).

Apreciem acțiunile întreprinse de organele de resort pentru a asigura respectarea dreptului copilului la nume și cetățenie. Aici vom evidenția adoptarea actelor legislative și normative care au contribuit la simplificarea pro-

Vîrsta copiilor nedocumentați aflați la evidența autorităților

cedurii de înregistrare a copiilor nou-născuți și susținerea familiilor tinere la documentarea copiilor nou-născuți cu acte de identitate, asigurarea cu spațiu a reprezentanțelor Ministerului Tehnologiilor Informației și Comunicațiilor în incinta maternităților¹⁵⁶, acordarea unor scutiri la plata serviciilor de stare civilă¹⁵⁷ etc. De asemenea, a fost prevăzută sancțiunea contravențională pentru părinții care nu respectă termenul de depunere a declarației cu privire la nașterea copilului. Cu regret, în pofida tuturor acestor acțiuni, problema documentării copiilor rămîne a fi una actuală.

Din aceste considerente, avocatul parlamentar propune menținerea în vizorul autorităților responsabile a problemei în cauză prin monitorizarea situației privind evidența viitoarelor mame, supravegherea postnatală a copilului, pentru a identifica ulterior soluții viabile.

Copiii dintr-o familie de romi nu erau documentați deoarece mama acestora, care locuia în concubinaj cu tatăl minorilor, nu dispunea de acte de identitate. Femeia afirmă că s-a născut în Federația Rusă, iar în Republica Moldova a fost adusă în anul 1999 de o persoană de etnie romă. La trecerea frontierei de stat, femeia a prezentat un certificat de naștere ce nu-i aparținea.

În anul 2012, procuratura a depus o cerere de chemare în judecată privind constatarea faptului nașterii femeii și ulterior a copiilor. Instanța a solicitat de la reclamant probe ce ar dovedi faptul că mama copiilor este posesoarea numelui de familie și al prenumelui ce urma a fi confirmat de instanță. Asta deoarece o persoană cu același nume de familie și prenume deja era trecută în Registrul de stat al populației. Instanța nu a ținut cont de faptul că reclamanta anterior a fost condamnată și a fost deținătoarea actului provizoriu Forma 9. Această practică judecătorească este motivată de faptul că cetățenii de etnie romă utilizează acte de identitate ce nu le aparțin.

¹⁵⁶ Hotărîrea de Guvern nr. 258 din 03 aprilie 2009.

¹⁵⁷ Hotărîrea de Guvern nr. 497 din 06 iulie 2012.

CAPITOLUL III

Influențarea politicilor publice în domeniul drepturilor omului și perfecționarea legislației din sfera dată

Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului anii 2011-2014

Prin Hotărârea Parlamentului nr. 90 din 12.05.2011, a fost aprobat Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014 – un instrument național care materializează politica statului privind consolidarea protecției drepturilor omului. Documentul a fost revizuit¹⁵⁸ pentru a respecta angajamentul asumat de Republica Moldova față de organisme internaționale de a introduce în planul respectiv măsuri pentru îndeplinirea recomandărilor pentru țara noastră formulate în cadrul exercițiului de Evaluare Periodică Universală.

Planul de acțiuni are statutul unui document de programare, trasează sarcini concrete pe un termen determinat, propune soluții pentru ameliorarea situației în domeniul drepturilor omului și producerea unor schimbări pozitive în domeniile-cheie – aderarea la instrumentele juridice internaționale în domeniul drepturilor omului; asigurarea accesului la informație, a libertății de exprimare, a libertății întrunirilor și a libertății de asociere; consolidarea justiției și a instituțiilor pentru protecția drepturilor omului; asigurarea dreptului la viață și a dreptului la integritate fizică și psihică; asigurarea dreptului la educație; asigurarea dreptului la muncă și la condiții prielnice de muncă; asigurarea accesului la servicii de calitate; asigurarea dreptului la ocrotirea sănătății; asigurarea dreptului la protecție socială; asigurarea dreptului la un mediu sănătos; prevenirea și combaterea discriminării; asigurarea drepturilor copilului; promovarea și asigurarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova; educarea și informarea cu privire la drepturile omului; libertatea de conștiință, de gândire și de religie;

drepturile persoanelor apatride, ale migranților, ale refugiaților și ale solicitanților de azil.

Planul conține 89 de obiective și 282 de acțiuni care prezintă etapele realizării obiectivelor trasate, resursele financiare necesare și cele existente pentru executarea acțiunilor.

În procesul implementării Planului de acțiuni s-a constatat că unele obiective se regăsesc și în alte documente de politici, însă nu în toate cazurile perioada de executare, instituțiile responsabile și indicatorii de progres coincid. În acest context se solicită ca Guvernul să asigure o coordonare mai eficientă a activității ministerelor, altor autorități administrative centrale, instituții din subordine, în procesul elaborării și implementării politicilor statului.

O problemă majoră este lipsa acoperirii financiare sau finanțarea insuficientă din bugetul de stat pentru realizarea obiectivelor din PNADO. Aceasta conduce la neexecutarea acțiunilor prevăzute sau nerespectarea termenului de executare. În situația creată, instituțiile responsabile sînt constrînse să identifice de sine stătător resursele financiare necesare. De exemplu, în lipsa resurselor financiare, Centrul pentru Drepturile Omului nu a realizat în anul 2013 Studiul privind manifestările de discriminare (obiectivul 70, acțiunea 5 din PNADO) și Studiul privind cazistica națională în domeniul prevenirii și combaterii discriminării (obiectivul 71, acțiunea 1 din PNADO). În cazul în care nu vor fi identificate resurse extrabugetare, accesul la studii nu vor fi efectuate nici în anul 2014.

Lipsa unui mecanism eficient de monitorizare și evaluare a gradului de realizare a obiectivelor propuse în Planul de acțiuni, în special de către autoritățile publice locale, creează inconveniențe la evaluarea nivelului de realizare a PNADO la nivel național.

¹⁵⁸ Modificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 327 din 27.12.2012, în vigoare de la 8 martie 2013

Centrul pentru Drepturile Omului, în calitate de Instituție Națională de Promovare și Protejare a Drepturilor Omului, și-a propus să stabilească contacte directe cu factorii de decizie din teritoriu și se oferă să contribuie, în limita atribuțiilor prevăzute de Legea cu privire la avocații parlamentari, la eficientizarea activității autorităților publice locale pe segmentul asigurării și promovării drepturilor omului.

În acest context, pentru crearea unei imagini de ansamblu privind gradul de implementare a PNADO, Centrul pentru Drepturile Omului a identificat dificultățile și riscurile cu care se confruntă autoritățile publice locale în realizarea PNADO, soluțiile pentru asigurarea îndeplinirii acțiunilor prevăzute, modalitățile de cooperare cu administrația publică locală în acest scop¹⁵⁹. Toate aceste aspecte au fost discutate în cadrul unei reuniuni de lucru, organizate de Centrul pentru Drepturile Omului, la care au participat reprezentanți ai autorităților publice locale (*președinți/vicepreședinți ai raioanelor, coordonatori în domeniul drepturilor omului*), membri ai Comisiei pentru implementarea planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014, parteneri externi ai CpDOM, reprezentanți ai societății civile.

Ne reafirmăm poziția anunțată anterior privitor la necesitatea instituirii unei unități distincte de coordonator în domeniul drepturilor omului, cu retribuirea muncii și instruirea corespunzătoare a persoanei respective. Se impune stabilirea unui dialog permanent și eficient intersectorial între administrația publică locală și autoritățile publice centrale, un rol aparte revenindu-i Ministerului Finanțelor, care să contribuie la finanțarea acțiunilor din plan la nivel local în baza indicatorilor de progres. Este importantă implicarea mai activă a sectorului asociativ în activitățile de implementare a Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului. Nu în ultimul rând este necesar de a optimiza și a facilita organizarea și realizarea procesului de monitorizare a nivelului de implementare a PNADO. În această ordine de idei, Ministerul Justiției, în calitate

de responsabil de coordonarea procesului de implementare a PNADO, a elaborat, în noiembrie 2013, proiectul unui Ghid metodologic cu caracter informativ și de recomandare. La momentul elaborării prezentului raport, Ghidul metodologic încă nu a fost aprobat.

În cadrul ședinței Comisiei pentru implementarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014¹⁶⁰ din 18 noiembrie 2013¹⁶¹ s-a discutat despre oportunitatea de a elabora un nou plan de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2015-2018. În opinia noastră, elaborarea unui nou document de politici în acest domeniu trebuie neapărat să fie precedată de o analiză aprofundată a impactului Planurilor naționale de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2011-2014 și 2004-2008 asupra situației drepturilor omului în Republica Moldova. În acest sens, la propunerea Centrului pentru Drepturile Omului, în PNADO a fost introdus obiectivul nr. 83: "Studiul opiniilor privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova", acțiune ce urma să fie realizată în anul 2013. Menționăm cu regret că, în urma revizuirii și modificării Planului de acțiuni, prin Hotărârea Parlamentului nr.327 din 27.12.2012, în vigoare de la 8 martie 2013, acest obiectiv a fost exclus din document.

Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016

Educarea unui sector al justiției accesibil, eficient, independent, transparent, profesionist și responsabil față de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii, respectarea drepturilor omului și să contribuie la sporirea încrederii societății în actul de justiție este obiectivul general al Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016¹⁶².

Implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 este sprijinită financiar de Uniunea Europeană, în baza Acordului de finanțare dintre Guvernul Re-

¹⁵⁹ Reuniunea de lucru la tema: "Implementarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014. Rolul și aportul autorităților publice locale: probleme și căi de îmbunătățire a situației în domeniu", <http://ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-implementarea-planului-national-actiuni-domeniul-drepturilor-omului-pe-anii>

¹⁶⁰ Instituită prin Hotărârea Guvernului nr. 70 din 06.02.2012

¹⁶¹ <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&id=4&id=1605>

¹⁶² Lege privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 nr. 231 din 25.11.2011

publicii Moldova și Uniunea Europeană privind Programul de suport al reformei justiției, semnat la Bruxelles la 14 iunie 2013. Programul UE de sprijin al politicii sectoriale are drept obiectiv de a sprijini Guvernul în punerea în aplicare a Strategiei de reformă a sectorului justiției și se concentrează pe probleme de guvernare și de protecție a drepturilor omului în cadrul sistemului de justiție. În conformitate cu principiul "more for more", acest program beneficiază de o finanțare adițională de 8 milioane de euro din cadrul programului Parteneriatului Estic de Integrare și Cooperare (EaPIC), în scopul de a promova reformele democratice și a fortifica capacitatea instituțională.

În procesul implementării Strategiei s-a constatat că nu există coerență și consecvență între unele acțiuni, inclusiv prin prisma termenului de realizare, ceea ce implică utilizarea ineficientă a resurselor umane și financiare. Formularea echivocă a unor acțiuni provoacă diverse interpretări din partea subiecților responsabili pentru realizarea lor și, drept urmare, acestea rămân neexecutate sau considerate parțial executate. În unele cazuri, la desemnarea instituțiilor responsabile, nu s-a ținut cont de atribuțiile și competențele lor. Totodată, realizarea unor acțiuni nu mai este oportună având în vedere evoluția situației sau modificarea cadrului normativ pe anumite segmente. Prin urmare, se impune adaptarea Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a justiției la realitate, prin revizuirea unor acțiuni, a instituțiilor responsabile, a termenului de realizare, a indicatorilor de performanță.

Conform concluziilor din Raportul trimestrial nr.4 de monitorizare a implementării Strategiei de reformă a sectorului justiției (perioada de monitorizare 1 octombrie – 31 decembrie)¹⁶³, "progresul în implementarea Planului de acțiuni este mai lent, comparativ cu trimestrul III al anului 2013. Astfel, din 257 de acțiuni planificate a fi îndeplinite până la finele anului, 144 au fost realizate, iar 113 sînt în continuare neîndeplinite, ceea ce constituie, respectiv, un raport de 56% față de 44%". Totodată, reprezentanții sectorului asociativ pun sub semnul întrebării și calitatea unor acțiuni realizate.

¹⁶³ Raport elaborat în cadrul Proiectului "Monitorizarea reformei sectorului justiției pentru sporirea responsabilității Guvernului", implementat de Asociația Promo-LEX și Asociația pentru Guvernare Eficientă și Responsabilă.

Analiza performanței instituțiilor responsabile pentru implementarea acțiunilor din Strategie denotă că Ministerul Justiției a realizat 57% din acțiuni. Aproximativ aceeași rată de îndeplinire o au Consiliul național pentru asistența juridică garantată de stat (50%) și Procuratura Generală (54%). Rate mai bune de realizare le au Centrul Național Anticorupție (71%) și Centrul pentru Drepturile Omului (67%). Printre instituțiile cu o rată scăzută de implementare se numără Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești, cu o acțiune preconizată și nerealizată, și Ministerul Afacerilor Interne cu o acțiune realizată din 5 preconizate.

Deși Ministerul Justiției, autoritatea responsabilă pentru coordonarea și monitorizarea implementării Strategiei, depune eforturi pentru a asigura transparența reformei sectorului justiției, acestea, în opinia noastră, nu sînt suficiente pentru a răspunde necesităților la zi și nu satisfac pe deplin interesul publicului față de procesul de reformă. Astfel, contrar dispozițiilor Legii nr. 231 din 25.11.2011, pînă în prezent Ministerul Justiției nu a creat o pagină web dedicată reformei sectorului justiției; societatea civilă și instituțiile-cheie din sectorul justiției nu au deocamdată posibilitatea să facă sugestii sau comentarii pe marginea progreselor acestei reforme. Multiplele studii care au fost deja realizate deocamdată nu sînt disponibile pentru public. Nu a fost organizată nicio conferință anuală cu participarea societății civile și a instituțiilor-cheie din sectorul justiției pentru a fi prezentate și dezbătute rapoartele anuale de implementare a Strategiei¹⁶⁴.

¹⁶⁴ Legea privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016: "**Transparența reformei sectorului justiției și relaționarea cu publicul** Ministerul Justiției va crea o pagină web dedicată reformei sectorului justiției, în care va fi plasată informația curentă privind procesul și progresele înregistrate în reforma sectorului justiției. Societatea civilă și instituțiile-cheie din sectorul justiției vor avea posibilitatea să facă sugestii și să comenteze pe marginea progreselor acestei reforme. Grupurile de lucru create pentru asigurarea implementării Strategiei vor fi responsabile pentru plasarea informațiilor și colectarea comentariilor/sugestiilor de pe pagina web. În final, Ministerul Justiției va organiza conferințe anuale cu participarea societății civile și a instituțiilor-cheie din sectorul justiției, la care vor fi prezentate și dezbătute rapoartele anuale de implementare a Strategiei, precum și alte informații relevante.

Toate aceste măsuri vor contribui la asigurarea transparenței reformelor derulate și vor oferi tuturor doritorilor posibilitatea reală de implicare și participare la procesul de reformă".

Considerăm drept o omitere gravă ne-publicarea informațiilor despre distribuirea resurselor financiare, debursate de Uniunea Europeană pentru susținerea implementării acțiunilor din Strategie.

Reforma sectorului justiției aflată în derulare are drept scop sporirea eficienței, calității actului de justiție și a încrederii cetățenilor. În opinia noastră, pentru ca impactul acesteia să fie simțit, peotriva așteptărilor și nevoilor crescînde ale societății, iar justiția să reprezinte un factor real de echilibru și stabilitate socială în statul de drept, e nevoie de o abordare mai serioasă a procesului de implementare a reformei. Goana după raportări pentru obținerea următoarelor tranșe de finanțare destinate reformei justiției, fără realizarea unor acțiuni eficiente, cu pondere pentru funcționarea tuturor compartimentelor, dar și a sistemului în ansamblu, nu va permite obținerea efectului scontat. Or, o justiție mai bună și total independentă este esențială pentru protecția și promovarea drepturilor omului în toate domeniile.

Contribuire la perfecționarea legislației din domeniul drepturilor omului

Conform Principiilor de la Paris¹⁶⁵, Instituția Națională de Promovare și Protejare a Drepturilor Omului este chemată să prezinte Guvernului, Parlamentului și altor organe competente opinii, recomandări, propuneri și rapoarte cu privire la orice problemă legată de promovarea și protecția drepturilor omului. Aceste opinii, recomandări, propuneri sau rapoarte, precum și orice prerogativă a instituției, se referă la următoarele domenii:

a) Orice dispoziții legislative sau administrative, precum și dispoziții referitoare la sistemul judiciar îndreptate spre asigurarea și consolidarea protecției drepturilor omului. În acest sens, Instituția Națională examinează legislația în vigoare, proiectele de legi și propunerile de modificare a legislației și face recomandările pe care le consideră adecvate pentru a se asigura că aceste prevederi sînt conforme cu

principiile fundamentale ale drepturilor omului; dacă este necesar, recomandă adoptarea unor noi legi, modificarea legislației existente și adoptarea sau modificarea unor proceduri administrative;

b) Orice caz de încălcare a drepturilor omului, pe care decide să-l examineze;

c) Elaborarea rapoartelor privind respectarea drepturilor omului în țară și a rapoartelor cu privire la aspecte mai specifice;

d) Să atragă atenția guvernului asupra cazurilor de încălcare a drepturilor omului, înaintînd propuneri de măsuri de contracarare a acestora și, dacă este necesar, să-și expună opinia asupra pozițiilor și reacțiilor guvernului.

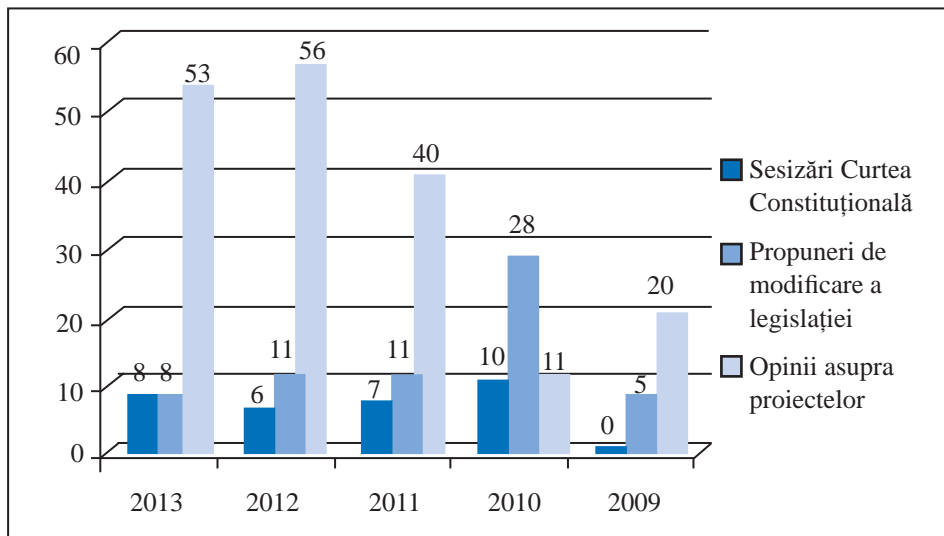
În acest context, una dintre sarcinile principale ale Centrului pentru Drepturile Omului este contribuirea la perfecționarea legislației ce ține de domeniul drepturilor omului prin înaintarea propunerilor de modificare a cadrului normativ și prin sesizarea Curții Constituționale privind controlul constituționalității actelor normative asupra corespunderii lor principiilor generale acceptate și actelor juridice internaționale cu privire la drepturile omului. Expunerea opiniilor pe marginea proiectelor de acte normative este încă o metodă eficientă de contribuire a avocaților parlamentari la edificarea unui cadru normativ național conform drepturilor omului.

Avocații parlamentari valorifică la maxim oportunitățile oferite de Legea cu privire la avocații parlamentari. **Au fost formulate 8 propuneri de modificare a cadrului normativ și 8 sesizări privind controlul constituționalității unor acte normative** care, în opinia avocaților parlamentari, contravin normelor constituționale ce țin de asigurarea dreptului la integritate fizică și psihică, acces liber la justiție, dreptului la educație, viață privată, proprietate, libera circulație.

Centrul pentru Drepturile Omului și-a expus opiniile pe marginea a 54 de proiecte de acte normative, la solicitarea autorităților publice centrale cu drept de inițiativă legislativă. După cum se poate observa și din diagrama alăturată, cel mai des au solicitat opinia noastră Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei și Ministerul Justiției.

În baza analizei datelor privind încălcarea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor și în baza rezultatelor examinării cererilor, precum și în urma efectuării vizitelor preventive în locurile unde se află sau se pot afla persoane private de libertate, avocații par-

¹⁶⁵ Principiile privind Statutul Instituțiilor Naționale pentru Promovarea și Protecția Drepturilor Omului (Principiile de la Paris), adoptate prin Rezoluția Adunării Generale a ONU 48/134 din 20 decembrie 1993.

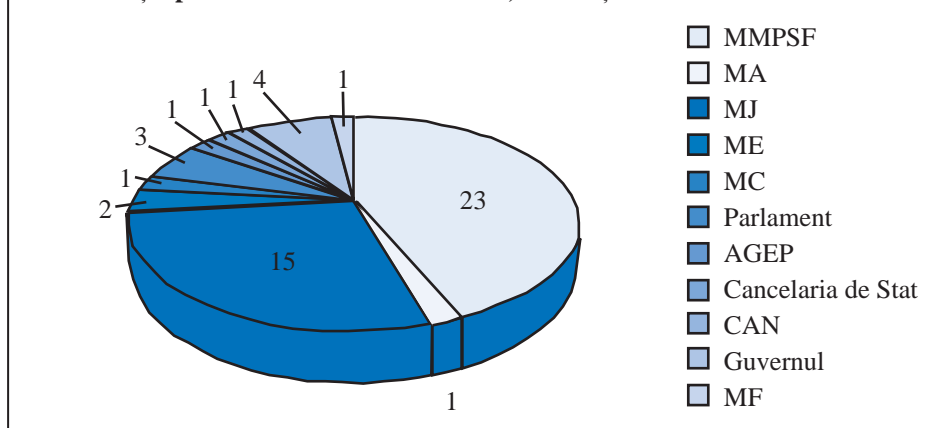
lamentari au înaintat subiecților cu drept de inițiativă legislativă propuneri privind modificarea sau, după caz, completarea unor prevederi din legislația execuțional-penală, Codul contravențional, Legea învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995, Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice nr. 10 din 3 februarie 2009, Legea contenciosului administrativ nr. 793 din 10.02.2000, Legea privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte nr. 273 din 09.11.1994, Legea nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova, Hotărârea Guvernului nr. 1380 din 29.10.2002 pentru aprobarea Regulamentului-tip al Direcției generale județene (municipale) învățământ, Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea

programului național de imunizări pentru anii 2011-2015, nr. 1192 din 23.12.2010.

Având în vedere numărul adresărilor de la cetățenii Republicii Moldova, care dețin și cetățenia Federației Ruse, cu privire la modalitate de stabilire și plată a pensiilor în baza Acordului între Guvernele Republicii Moldova și Federației Ruse privind garanțiile drepturilor cetățenilor în domeniul asigurării cu pensii din 10.02.1995, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a fost încurajat să reia negocierile cu autoritățile competente din Federația Rusă privind revizuirea acestui acord.

În contextul menținerii fenomenului scoaterii ilegale din țară a copiilor în urma divorțului părinților, avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului a solicitat minis-

Distribuția proiectelor de acte normative, în funcție de autoritatea solicitantă

trului Muncii, Protecției Sociale și Familiei inițierea procedurii de încheiere a acordurilor de colaborare cu statele semnatare ale Convenției de la Haga privind aspectele civile ale răpirii internaționale de copii¹⁶⁶ și stabilirea mecanismelor de realizare a prevederilor acestei Convenții.

Conform rapoartelor privind executarea jurisdicției constituționale, elaborate de secretariatul Curții Constituționale, potrivit clasamentului sesizărilor depuse la Curtea Constituțională, avocații parlamentari se plasează constant pe locul doi, după deputați. Astfel, în anul 2012 deputații și fracțiuni parlamentare au depus 30 de sesizări, avocații parlamentari – 5 sesizări, Curtea Supremă de Justiție – 5 sesizări, ministrul Justiției – 2 sesizări, Procurorul General – 1 sesizare. În anul 2011, deputații în Parlament au depus 17 sesizări, avocați parlamentari – 6 sesizări, Curtea Supremă de Justiție – 2 sesizări, ministrul Justiției – 2 sesizări, Procurorul General – 2 sesizări.

Astfel, în anul 2013 avocatul parlamentar Anatolie Munteanu a solicitat exercitarea controlului constituționalității punctului 16 din Hotărârea Guvernului nr.173 din 18.02.2008 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și desfășurarea doctoratului și postdoctoratului, conform căruia *”La învățământul de zi cu finanțare de la buget limita de vîrstă a candidaților este de 35 de ani”*, și a sintagmei *”în vîrstă, de regulă, de pînă la 45 de ani”*, din punctul 4 al Hotărîrii Guvernului nr. 962 din 05.08.2003 privind asigurarea funcționării Academiei de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova. În opinia avocatului parlamentar, diferențierea pe criterii de vîrstă a candidaților în cazul admiterii la doctorat în instituțiile cu activitate de doctorat, precum și la studiile de masterat în cadrul Academiei de Administrare Publică, constituie un tratament discriminatoriu și îngreădește accesul la învățământul superior de masterat și la învățământul postuniversitar (doctorat), venind în contradicție cu prevederile articolelor 16 alin.(2), 35 alin.(7), combinat cu articolul 54 din Constituție și cu o serie de prevederi ale actelor internaționale în domeniu la care Republica Moldova este parte.

Guvernul și Universitatea de Stat din Moldova au susținut sesizarea avocatului parlamentar.

Prin Hotărîrea Curții Constituționale nr.26 din 19 septembrie 2013, sesizarea avocatului parlamentar Anatolie Munteanu a fost acceptată spre examinare, **fiind declarate neconstituționale** reglementările supuse controlului constituționalității.

Într-o altă sesizare, avocatul parlamentar Anatolie Munteanu a solicitat controlul constituționalității articolelor 98 alin.(2) lit.b¹) și 104¹ din Codul penal și al sintagmei *”în ultimele 3 luni de ispășire a pedepsei închisorii”*, cuprinsă în articolul 291¹ din Codul de executare, în redacția Legii nr.34 din 24 mai 2012 pentru completarea unor acte legislative. Prevederile contestate vizează instituirea și aplicarea, în scopul înlăturării unui pericol și preîntîmpinării faptelor prevăzute de legea penală, a măsurii de siguranță *castrarea chimică* a infractorilor ce atentează la inviolabilitatea sexuală a altor persoane, inclusiv a minorilor.

Avocatul parlamentar a pretins, în special, că măsura de siguranță *castrarea chimică*, în condițiile cadrului normativ în vigoare, constituie un tratament inuman și degradant, precum și o imixtiune în viața intimă, familială și privată și vine în contradicție cu prevederile articolelor 24 alin.(1) și (2), 28, și 54 alin.(2) și (3) din Constituție, 3 și 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, 7, 10 alin.(1) și (3) și 17 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, 2 din Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, precum și cu articolele 1, 2 și 5 din Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei. În opinia avocatului parlamentar, aplicarea obligatorie și efectuarea castrării chimice în condițiile legale insuficient reglementate, fără aprecierea necesității terapeutice și în afara voinței persoanei, poate fi calificată ca fiind pedeapsă degradantă instituționalizată, adică pedeapsă degradantă permisă prin lege, ordonată și executată de autoritățile statului, care aduce atingere demnității și integrității ființei umane, inclusiv prin angoasa așteptării

În procesul examinării sesizării, Curtea Constituțională a dispus de opiniile scrise ale Președintelui Republicii Moldova, Parlamentului, Guvernului, Ministerului Sănătății, Departamentului Instituțiilor Penitenciare, Procuraturii Generale, Ministerului Afacerilor Interne,

¹⁶⁶ Convenția de la Haga din 25 octombrie 1980 la care Republica Moldova a aderat prin Hotărîrea Parlamentului nr. 1468 din 29 ianuarie 1998.

Curții Supreme de Justiție, Universității de Stat din Moldova și Universității de Stat de Medicină și Farmacie "Nicolae Testemițanu" din Republica Moldova.

Prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 18 din 04.07.2013, **au fost declarate neconstituționale** articolul 98, alineatul (2), litera b¹), articolul 104¹ din Codul penal nr.985-XV din 18 aprilie 2002, articolul 174, alin. (3¹) și articolul 291¹ din Codul de executare nr.443-XV din 24 decembrie 2004, în redacția Legii nr.34 din 24 mai 2012 pentru completarea unor acte legislative.

Avocatul parlamentar Anatolie Munteanu a solicitat controlul constituționalității unor prevederi din Legea privind aprobarea Nomenclatorului specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior și mediu de specialitate nr.1070-XIV din 22 iunie 2000 și din Legea privind aprobarea Nomenclatorului domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior, ciclul I nr.142-XVI din 7 iulie 2005. Prevederile contestate vizează asigurarea de către Guvern a *pregătirii cadrelor la specialitățile de profil medical și farmaceutic exclusiv în instituțiile de învățământ de stat*. Autorul sesizării consideră că prin normele legale contestate se instituie restricții de pregătire a cadrelor la specialitățile de profil medical și farmaceutic în instituțiile de învățământ privat, astfel aducându-se atingere libertății alegerii opțiunii educative și, în situația existentă, se restrânge nejustificat dreptul fundamental la învățatură, fără a exista un echilibru just sau proporționalitate între restrângerea acestui drept și scopul urmărit.

În procesul de examinare a sesizării, Curtea Constituțională a dispus de opiniile Președintelui Republicii Moldova, Parlamentului, Guvernului, Ministerului Educației, Ministerului Sănătății, Ministerului Justiției, Procuraturii Generale, care nu au susținut sesizarea cu mențiunea că stabilirea criteriilor de organizare și funcționare a sistemului de învățământ este un drept al legiuitorului.

Curtea Constituțională a considerat că obiectul sesizării excede domeniului său legal de competență, deoarece problemele abordate în sesizare constituie o chestiune de oportunitate și nu de constituționalitate și, prin Decizia nr. 7 din 04.07.2013, **a sistat procesul pentru controlul constituționalității normelor contestate de avocatul parlamentar**.

Conform Curții Europene a Drepturilor Omului, "prin însăși natura sa, dreptul la instruire impune adoptarea unor reglementări din partea statului, care pot fi variabile în timp și în spațiu, în funcție de nevoile societății și de resursele comunității statale, în ansamblul ei, precum și în funcție de resursele membrilor acesteia".¹⁶⁷ Pornind de la această constatare, dar având în vedere și procesul de racordare a cadrului normativ din domeniu la standardele internaționale și la principiile Procesului de la Bologna, tendințele de democratizare a învățământului superior și de dezvoltare a autonomiei universitare, de asigurare a coexistenței învățământului public cu cel privat, ne menținem opinia că statul trebuie să păstreze principiul neutralității și al pluralismului în sistemul național de învățământ. Statul trebuie să recunoască în mod clar, prin lege, dreptul de a deschide și de a administra instituții de învățământ privat, posibilitatea ca aceste instituții să devină parte integrantă a sistemului național de învățământ și de a nu supune această recunoaștere decît unor condiții obiective, echitabile și nediscriminatorii, așa cum subliniază Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei¹⁶⁸.

Avocatul parlamentar Tudor Lazăr a sesizat Curtea Constituțională pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 29 din 06 martie 2012. Prin această lege a fost exclus temeiul de revizuire a unei hotărâri judecătorești în cazul declarării unei legi neconstituționale de către Curtea Constituțională, în acest scop fiind abrogată lit. f) de la art. 499 din Codul de procedură civilă. În sesizare avocatul parlamentar a susținut că anularea dreptului de a solicita revizuirea unei hotărâri, la pronunțarea căreia s-a reieșit dintr-o lege declarată neconstituțională, îngreudește accesul la justiție pentru a obține din partea instanțelor judecătorești o reparație efectivă a drepturilor vătămăte. Excluderea acestui drept constituie o negare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei și contravine articolului 54 din Constituție.

Prin Hotărârea nr. 16 din 25.06.2013, Curtea Constituțională **a declarat neconstituțională** norma contestată de avocatul parlamentar, menționînd că excluderea lit. f) de la art.

¹⁶⁷ CEDO, *Cauza privind unele aspecte ale legilor referitoare la utilizarea limbilor în procesul de educație din Belgia*

¹⁶⁸ Rezoluția 1904(2012) Dreptul la libertatea alegerii educaționale în Europa.

499 al Codului de procedură civilă constituie o încălcare a articolelor 4, 20 și 54 din Constituție.

În altă sesizare, avocatul parlamentar Tudor Lazăr a solicitat Curții Constituționale controlul constituționalității articolelor 4 și 5 din Hotărârea Parlamentului nr. 3 din 15.02.2013 cu privire la raportul Comisiei de anchetă pentru elucidarea modului de administrare de către organele abilitate a incidentului din 23 decembrie 2012, care a avut loc în Rezervația naturală "Pădurea Domnească". În opinia avocatului parlamentar, comisia de anchetă a desfășurat o activitate de jurisdicție extraordinară, fără a avea, potrivit Constituției, capacitatea și dreptul de a judeca și de a se pronunța asupra unor litigii care vizează de principiu drepturile subiective ale părților implicate. Comisia de anchetă în cauză a dat, iar Parlamentul, prin hotărârea sa, a aprobat constatări de natură să influențeze rezultatul procedurilor judecătorești și verdictes prin care se constată vinovăția unor persoane, nu doar se constată o stare de fapt și se fac propuneri/recomandări.

Prin Hotărârea Curții Constituționale, pronunțate la 23 septembrie 2013, **sesizarea avocatului parlamentar a fost respinsă**, normele contestate fiind recunoscute constituționale în măsura în care dispozițiile de natură procesual-penală și disciplinară nu vor fi obligatorii pentru Procuratura Generală, Consiliul Superior al Magistraturii și Consiliul Superior al Procurorilor. Totodată, **Curtea a formulat o adresă Parlamentului**, în vederea excluderii lacunelor din Regulamentul Parlamentului referitoare la atribuțiile comisiilor de anchetă.

Avocatul parlamentar Aurelia Grigoriu a sesizat Curtea Constituțională privind controlul constituționalității art. 4 lit.e) din Legea contenciosului administrativ prin care au fost excluse de sub controlul judiciar actele administrative referitoare la situațiile excepționale.

În argumentele sale, avocatul parlamentar a susținut că principiul liberului acces la justiție se aplică indiferent de calitatea persoanei și se concretizează în posibilitatea depunerii oricărei cereri a cărei rezolvare este de competența instanțelor judecătorești. Caracterul legitim sau nelegitim al pretențiilor formulate în justiție este rodul judecării cauzei și el se constată prin hotărârea judecătorească. Potrivit Constituției Republicii Moldova, exercitarea dreptului de acces la justiție nu poate fi îngrădit prin lege, deoarece pe această cale se aduce atingere și existenței dreptului.

În perioada întocmirii prezentului raport, la 11 februarie 2014, Curtea Constituțională a pronunțat hotărârea privind controlul constituționalității normei contestate și a conchis că **prevederile contestate, care exceptează de la orice formă de control judiciar, actele administrative referitoare la situațiile excepționale, sînt neconstituționale**. În același timp, Curtea a formulat o adresă Parlamentului prin care a semnalat necesitatea revizuirii integrale a normelor ce exclud anumite acte administrative de la orice formă de control judiciar.

Avocatul parlamentar Aurelia Grigoriu a solicitat Curții Constituționale controlul constituționalității articolului IV din Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 158 din 05.07.2012 și Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 221 din 19.10.2012. Potrivit opiniei autorului sesizării, modificările operate prin actele legislative menționate, în special sintagmele „*persoanele fizice rezidente și cele nerezidente*” și „*pe parcursul unui an calendaristic*”, îngădesc drepturile fundamentale la libera circulație și dreptul la proprietate ale cetățenilor ce dețin dubla cetățenie și care folosesc vehicule înregistrate peste hotarele Republicii Moldova.

La momentul întocmirii raportului, **sesizarea încă nu a fost examinată**.

O altă sesizare înaintată de avocatul parlamentar Aurelia Grigoriu are ca obiect de examinare prevederile pct. (6) și (7) din art. 3 al Legii privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte nr.273-XIII din 09.11.1994 cu modificările operate prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 187 din 11.07.2012, în special sintagmele „*buletinele de identitate și permisele de ședere se completează în limba de stat*”, „*denumirea cîmpurilor informaționale din buletinul de identitate al cetățeanului Republicii Moldova se indică în limba de stat și în limba rusă*”. Avocatul parlamentar consideră că în urma operării acestor modificări s-a creat un vid legislativ în privința obligativității de a ține cont de voința persoanei aparținînd minorităților naționale la utilizarea dreptului să-și utilizeze numele, prenumele și patronimicul în limba minoritară și dreptul la recunoașterea oficială a acestora.

La 11 decembrie 2013, Curtea Constituțională **a decis sistarea procesului** privind controlul constituționalității prevederilor precitate, pe motiv că obiectul sesizării nu ridică probleme de constituționalitate.

CAPITOLUL IV

Promovarea drepturilor omului în comunitate

În anul 2013, CpDOM a organizat 69 de activități de promovare, printre care conferințe internaționale și naționale, întruniri, mese rotunde, ateliere de lucru, prezentări, difuzare de spoturi, afișare de banere, organizarea de concursuri. (În anul 2011 – 54 de reuniuni, conferințe, mese rotunde, în 2012 – 68 de acțiuni de promovare).

De asemenea, au fost organizate 35 de activități de instruire a populației, 11 conferințe de presă și briefinguri. CpDOM a editat 7 culegeri, pliante și materiale informative, acestea având ca teme combaterea torturii și relelor tratamente, a discriminării, promovarea toleranței și a diversității culturale, promovarea drepturilor copilului.

În anul 2013 au fost desfășurate o conferință internațională și una națională, două campanii: de promovare a toleranței și de combatere a torturii și relelor tratamente. „Respectarea dreptului copilului la abitație în familie. Analiza situației existente în Republica Moldova prin prisma practicilor pozitive ale altor țări” a constituit tema conferinței internaționale desfășurate de CpDOM, avocatul copilului Tamara Plămădeală, pe 4 octombrie curent.

Evenimentul a fost prilejuit de împlinirea a 5 ani de la crearea institutului avocatului parlamentar pentru drepturile copilului în Republica Moldova, reuniunea fiind organizată întru realizarea punctului 80, subpunctul 8 din Planul Național de Acțiuni în Domeniul Drepturilor Omului pe anii 2011-2014. În cadrul celor 3 sesiuni ale reuniunii internaționale au fost examinate următoarele teme: **Cadrul legal privind protecția copiilor rămași fără de ocrotire părintească și a copiilor orfani; Mecanisme instituționale de protecție a copiilor rămași fără de ocrotire părintească și a copiilor orfani; Adopția națională și internațională – reglementări juridice și aspecte practice.** La lucrările conferinței internaționale au luat parte aproximativ 70 de participanți, printre care 9 invitați străini: secretarul ENOC, comisarul

pentru copii și tineri din Scoția, Thomas Baillie; ombudsmanul din Letonia, Juris Jansons; adjunctul avocatului poporului din România, Ionel Oprea; consilierul superior din cadrul Oficiului cancelarului justiției, Margit Sarv; consilierul ombudsmanului pentru drepturile copilului din Croația, Daniejela Zagar; șeful Direcției pentru respectarea drepturilor copilului din cadrul Oficiului Împunerică pentru drepturile omului al Radei ucrainene; reprezentanți ai organizației „Salvați copiii” din Federația Rusă. La eveniment au participat de asemenea demnitari din Republica Moldova cu atribuții în domeniu: viceprim-ministrul, președintele Consiliului național pentru protecția drepturilor copilului, Tatiana Poțing; ministrul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Valentina Buliga; consilierul prezidențial Mihail Șleahtițchi; reprezentanți ai administrației publice centrale și locale, lucrători din cadrul sistemului judecătoresc, reprezentanți ai societății civile și ai unor misiuni diplomatice.

Pe 10 decembrie, de Ziua Internațională pentru Drepturile Omului, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova a desfășurat o reuniune de lucru la tema: **“Implementarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014. Rolul și aportul autorităților publice locale: probleme și căi de îmbunătățire a situației în domeniu”.** Evenimentul a întrunit 65 de participanți: reprezentanți ai autorităților publice locale (*președinte/vicepreședinte al raionului, coordonatori în domeniul drepturilor omului*), membrii Comisiei pentru implementarea planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014, parteneri externi ai CpDOM. În cadrul reuniunii au fost evidențiate dificultățile cu care se confruntă autoritățile publice locale în implementarea PNADO; lansate sugestii privind eventualele soluții pentru asigurarea realizării acțiunilor din PNADO; examinate modalitățile de cooperare între CpDOM și autoritățile publice locale. Provocările în implementarea PNADO pe care

le au de înfruntat autoritățile publice locale au constituit subiectul discuției din cadrul primei sesiuni a reuniunii, moderate de către directorul CpDOM, avocatul parlamentar, Anatolie Munteanu, și directorul Congresului Autorităților Locale, Viorel Furdui. Cooperarea autorităților publice centrale și locale în implementarea PNADO a constituit tema celei de-a doua sesiuni a întrunirii, prezidate de către viceministrul Justiției Vladimir Grosu, care este și vicepreședintele Comisiei naționale de implementare a PNADO pe anii 2011-2014. Vladimir Grosu a propus pentru discuții un proiect de Ghid metodologic privind desfășurarea procesului de monitorizare a gradului de implementare a Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014 în cadrul autorităților publice locale.

Campania de combatere a torturii și relelor tratamente

Pe 25 iunie, Instituția națională pentru protecția drepturilor omului, Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii „Memoria” și Asociația Promo-LEX au lansat o campanie lunară de susținere a victimelor torturii și de prevenire a torturii. Ea a început pe 25 iunie, în ajunul Zilei Internaționale ONU pentru Susținerea Victimelor Torturii. Campania a inclus aproximativ 25 de activități, printre care amplasarea banerelor cu mesaj antitortură în 20 de centre raionale, organizarea în municipiile Bălți, Comrat și orașul Cahul, precum și în alte localități din țară, a unor mese rotunde, efectuarea de donații de materiale informative, ținerea de prelegeri pentru angajați ai organelor de drept și din sistemul penitenciar.

Campania menționată a fost lansată într-o conferință de presă susținută în comun de consilierul avocatului parlamentar Olga Vacarciuc, directorul executiv al RCTV „Memoria”, Ludmila Popovici, juristul Asociației Promo-LEX, Vadim Vieru, care au chemat autoritățile publice, instituțiile specializate, reprezentanții societății civile să-și intensifice eforturile pentru combaterea torturii și relelor tratamente, susținerea victimelor torturii și promovarea toleranței zero față de acest fenomen.

Respectiv, în cadrul campaniei antitortură, Reprezentanța Centrului pentru Drepturile Omului din Bălți a organizat pe 26 iunie o masă rotundă cu prilejul Zilei internaționale pentru

susținerea victimelor torturii: „Prevenirea torturii, angajament sau sarcină a autorității publice”. La reuniune au participat reprezentanții inspectoratelor de poliție, unităților militare, penitenciarelor, trupelor de carabinieri și Internatului Psihoneurologic din zona de nord a țării. S-a discutat despre acțiunile întreprinse de avocatul parlamentar prin prisma recomandărilor CPT în vederea îmbunătățirii condițiilor de detenție, precum și cele ce mai urmează a fi realizate pentru combaterea fenomenului torturii în țara noastră.

O altă masă rotundă la aceeași temă a fost organizată de către angajații Reprezentanței CpDOM din Comrat. Evenimentul care s-a desfășurat pe 26 iunie în incinta Departamentului Afacerilor Interne (DAI) din UTA Găgăuzia a întrunit reprezentanți ai acestei instituții, șefii inspectoratelor raionale de poliție din teritoriu și colaboratori ai izolatoarelor de detenție provizorie din cadrul acestora, procurori, reprezentanți ai APL și APC, ai Cancelariei de stat, ai altor instituții de stat.

Reprezentanța CpDOM din Comrat, în contextul campaniei lunare antitortură, *a asigurat difuzarea spotului video social „Tortura lasă urme” la posturile de televiziune locale GRT, ENY AI, ATV. Angajații reprezentanței au participat la o emisiune radio la tema combaterea torturii și relelor tratamente. Au fost elaborate broșuri cu ocazia aniversării a 6-a a instituirii Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în Republica Moldova; în ziarul local „Vesti Gagauzii” a fost publicat un articol la tema „Activitatea MNPT în RM. Evoluțiile pozitive și problemele existente”.*

În cadrul campaniei antitortură, Reprezentanța CpDOM din Cahul a organizat o masă rotundă pe 31 iulie 2013. La eveniment au participat reprezentanți ai inspectoratelor de poliție, procuraturilor teritoriale și specializate, precum și reprezentanții instituțiilor penitenciare și unităților militare din zonă.

La începutul anului 2013 a fost lansat Raportul de studiu „Tortura și relele tratamente față de copii / minori în contextul justiției juvenile: răspunderea, impactul, prevenirea, identificarea cazurilor, oferirea suportului și raportare”. Studiul a fost realizat de Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova și Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii „Memoria”, cu sprijinul metodic și financiar al Reprezentanței UNICEF în Republica Moldova. La eveniment au participat reprezentanți ai orga-

nizațiilor internaționale în Moldova, angajați ai Ministerului Afacerilor Interne, ai Procuraturii Generale, avocați, membri ai societății civile.

În continuarea acestei colaborări, în luna decembrie 2013, la CpDOM s-a desfășurat o masă rotundă de prezentare tehnică și lansarea a proiectului: "Spune "NU" torturii și impunității în Republica Moldova și "DA" pentru o viață mai bună a minorilor în locurile de detenție". Proiectul în cauză va fi realizat de RCTV „Memoria” și Departamentul Instituțiilor Penitenciare, un acord, în acest sens, fiind semnat în cadrul evenimentului de către directorul RCTV „Memoria”, Ludmila Popovici, și directorul interimar al DIP, Ana Dabija.

Problematika combaterii torturii a fost abordată de avocatul parlamentar, angajații CpDOM în peste 60 de informații, subiecte apărute în mass-media, la această temă fiind plasate peste 70 de materiale pe pagina web a instituției.

Activități de combatere a discriminării. Campania de promovare a toleranței

În perioada 15-30 noiembrie curent, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova a desfășurat o Campanie de promovare a toleranței, care a inclus 26 de acțiuni ce au avut loc în diferite localități ale țării.

Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, susținut de IPNA "Telerradio-Moldova", a desfășurat la Radio-Moldova, Redacția pentru copii, emisiunea "Vocea copiilor", un concurs radiofonic la tema: "Toleranța este democrație". La concurs au participat 65 de elevi din diferite localități ale țării. Lucrările copiilor vor fi utilizate la elaborarea în anul viitor a unei broșuri la tema promovării toleranței.

În perioada de referință, angajații CpDOM au organizat ateliere de lucru la tema: „Persoanele cu dizabilități: între discriminare și toleranță” la Liceul „Mihail Kogălniceanu” din capitală, la Liceul Teoretic din Ruseștii Noi, raionul Ialoveni, Liceul Teoretic din comuna Budești. Activitatea a fost realizată în forma unei discuții interactive cu elemente de joc. Copiii au meditat asupra situației persoanelor cu dizabilități, au discutat despre dificultățile,

stereotipurile și prejudecățile sociale, pe care le înfruntă aceste persoane.

Un ciclu de întâlniri la tema promovării toleranței cu participarea elevilor claselor superioare din satele Congaz, Congazgic, raionul Comrat, orașul Basarabeasca s-a desfășurat în organizarea angajaților Reprezentanților CpDOM din Comrat. Ei de asemenea au ținut prelegeri la tema combaterii violenței domestice la Universitatea de Stat din Comrat, Liceul Teoretic „D. Caraciobanu” din Comrat, Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” din aceeași localitate, Liceul Teoretic din satul Cotovscoe, raionul Comrat, Gimnaziul din s. Ciucur-Mingir, raionul Cimișlia. Subiectul în cauză a fost abordat de către șeful Reprezentanței Comrat a CpDOM, Svetlana Mironova, la întrunirea cu cetățenii din orașul Comrat și de șeful Reprezentanței Varnița a CpDOM, Veaceslav Ursu, la întâlnirea cu elevii claselor superioare de la Liceul Teoretic din localitate.

Angajații Reprezentanței CpDOM din Comrat au mai organizat o masă rotundă cu genericul: „Tinerii și dreptul la muncă: probleme și soluții”, la care au luat parte studenții facultăților de Drept și de Economie ale Universității de Stat din Comrat.

„Realizarea drepturilor cetățenilor la participare la administrația publică: experiență și probleme” a constituit subiectul mesei rotunde desfășurate de angajații CpDOM din Comrat, cu participarea reprezentanților societății civile – ONG-uri „M-Liga”, „Vdohnovenie”, „Ekologhiceski klub”.

Problemele actuale vizînd integrarea socială a veteranilor, persoanelor în etate, a celor cu dizabilități au fost discutate în cadrul conferinței științifico-practice, care a avut loc de asemenea la Comrat, cu participarea profesorilor de la Universitatea de Stat din Comrat și directorilor azilurilor pentru bătrîni din zonă.

Avocatul parlamentar Tudor Lazăr a participat la Clubul de presă „Discriminarea pe criterii de vîrstă”, organizat de Centrul de Investiții Jurnalistice.

În cadrul campaniei de promovare a toleranței, CpDOM a mai organizat trei reuniuni zonale în raioanele de nord, sud și de centru ale țării, respectiv în orașele Rîșcani, Cahul și Chișinău, în al căror cadru a examinat situația privind respectarea drepturilor persoanelor ce aparțin minorităților naționale prin prisma Convenției-cadru. La reuniune au participat

președinți, vicepreședinți de raioane, reprezentanți ai instituțiilor publice raionale responsabili pentru domeniul respectarea drepturilor minorităților, reprezentanți ai societății civile din teritoriu, ai Oficiului Națiunilor Unite în Moldova și Biroului Relații Interetnice. Pe marginea celor stabilite în cadrul întrunirilor menționate, avocatul parlamentar Tudor Lazăr a formulat propuneri și recomandări autorităților responsabile în vederea ameliorării stării de lucruri.

Alte activități desfășurate pe parcursul anului la tema combaterii discriminării și a promovării toleranței

Pe 1 februarie a fost efectuată o razie a avocatului parlamentar Aurelia Grigoriu la **Tîrgul locurilor de muncă**, cu participarea jurnaliștilor de la 5 instituții media: Publika TV, Canal 3 TV, AP Info-Prim-Neo, Radio Moldova, Radio Vocea Basarabiei. Astfel, a fost semnalată problema discriminării unor categorii de persoane la angajare și atenționate instituțiile publice de resort privind neregulile admise de patroni.

Pe 9 aprilie, **Reprezentanța Comrat a CpDOM a organizat masa rotundă: „Participarea societății civile la procesul de luare a deciziilor. Rolul autorităților locale în integrarea socială a comunității rome din Găgăuzia”**. În cadrul evenimentului s-au discutat problemele de integrare socială și participare a romilor la viața publică a regiunii, identificarea rolului autorităților locale în integrarea socială a comunității rome din Găgăuzia. La lucrările mesei rotunde au participat reprezentanți ai autorităților publice locale, ai comunității romilor și ONG-urile din regiune.

Tot în organizarea Reprezentanței Comrat a CpDOM, în **parteneriat cu Centrul european „Pro Europa”, pe 24 aprilie, în incinta Universității de Stat din Comrat, a avut loc Conferința științifico-practică „Particularitățile incluziunii sociale a reprezentanților diferitor etnii în Republica Moldova”**. La eveniment au fost dezbătute subiecte vizînd particularitățile politico-juridice ale incluziunii sociale a etniilor din țara noastră, cercetările etnopsihologice ale identității etnice, politica de stat privind reglementarea proceselor de dialog interetnic. A

fost de asemenea prezentat proiectul „Transparența și responsabilitatea prin prisma acțiunilor comune ale instituțiilor media și societății civile din Moldova”. La eveniment au participat avocatul parlamentar Tudor Lazăr, vicepreședintele Adunării Populare a UTA Găgăuzia, Alexandru Tarnavski, conducătorul Centrului „Pro Europa”, Ludmila Mitioglo, șeful Secției minorități naționale din cadrul Academiei de Științe a Moldovei, Ion Duminica, savanți care activează în domeniul etnopsihologiei, reprezentanți ai comunităților etnice bulgară, rusă, poloneză, profesori de la Universitatea de Stat din Comrat.

Pe 17 aprilie curent, **angajații Reprezentanței Cahul a Centrului pentru Drepturile Omului au participat la masa rotundă „Promovarea respectării principiului nediscriminării în privința persoanelor cu dizabilități în orașul și raionul Cahul”**. La masa rotundă au participat vicepreședintele raionului Cahul, reprezentanții APL, președintele asociației orbilor din raionul Cahul, președintele asociației persoanelor cu deficiențe de auz, reprezentantul Direcția politici de protecție socială a persoanelor cu dizabilități din cadrul Ministerului Muncii și Protecției Sociale și Familiei, reprezentanții societății civile, precum și persoane cu dizabilități. În cadrul mesei rotunde s-au pus în discuție problemele privind incluziunea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii, rolul APL în crearea condițiilor pentru acces la serviciile publice din orașul și raionul Cahul. Tot în cadrul mesei rotunde a fost prezentat raportul „Accesul persoanelor cu nevoi speciale la infrastructura socială: realitate și necesitate”, elaborat de Centrul pentru Drepturile Omului.

La inițiativa Instituției naționale pentru drepturile omului, în mai multe instituții de învățămînt din țară, în luna mai, o oră de educație civică s-a desfășurat la tema „Dialog intercultural. Unitate prin diversitate”, care a constituit și subiectul eseurilor scrise de elevi. CpDOM a solicitat de la conducerea instituțiilor de învățămînt transmiterea celor mai bune lucrări ale copiilor, inclusiv a desenelor. Pe 31 mai, la festivitățile prilejuite de încheierea anului de studiu, 10 copii – participanți la acțiunea CpDOM – au primit diplome ale avocatului parlamentar și cărți.

DECADA PENTRU DREPTURILE OMULUI

(20 de activități de promovare)

În perioada 1-10 decembrie, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, tradițional, a desfășurat Decada pentru Drepturile Omului, care a inclus acțiuni de promovare a drepturilor și libertăților fundamentale, de instruire a populației privind drepturile constituționale de care dispun și posibilitățile de apărare a acestora.

Decada – ediția 2013 a avut o semnificație aparte pentru că a fost prilejuită de aniversarea a 65-a a adoptării Declarației Universale a Drepturilor Omului. CpDOM a marcat evenimentul într-o atmosferă de lucru cu discuții la tema *“Implementarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014. Rolul și aportul autorităților publice locale: probleme și căi de îmbunătățire a situației în domeniu”*. La finalul întrunirii, a avut loc festivitatea semnării unui acord de colaborare între CpDOM și Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității. De asemenea, directorul CpDOM, Anatolie Munteanu, a înmînat premiile ombudsmanului, ediția – 2013, președintelui raionului Rîșcani, Ion Parea, și Organizației Amnesty Internațional Moldova.

Pe subiectul importanței Declarației Universale pentru Drepturile Omului s-au axat *orele de educație civică care, la inițiativa CpDOM, al doilea an consecutiv s-au desfășurat în instituțiile de învățămînt din țară*.

Cu suportul Reprezentanței CpDOM din Varnița, în Liceul Teoretic din această localitate a avut loc o *Decadă a drepturilor omului*, care a inclus un concurs de desene, ore de dirigenție la tema drepturilor omului, mese rotunde, elaborarea de postere, desfășurarea orelor de educație civică la temă, difuzarea unei emisiuni radiofonice despre activitățile realizate în cadrul Decadei. Tot în această perioadă, la sugestia șefului Reprezentanței CpDOM din Varnița, a fost înființată o comisie pentru drepturile copilului în cadrul Consiliului elevilor care activează la Liceul Teoretic din localitate.

Instituția avocaților parlamentari – garant

al respectării drepturilor omului, a constituit tema prelegerii ținute de angajații Reprezentanței CpDOM din Bălți la Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” din acest municipiu. Ei au participat de asemenea la lucrările conferinței organizate de Facultatea de Drept a Universității de Stat din Bălți cu genericul: „Prevenirea și combaterea violenței” și la masa rotundă „Violența între minori”, desfășurată de Primăria Bălți și Biblioteca municipală „Eugen Coșeriu”.

Angajații Reprezentanței CpDOM din Cahul au ținut prelegeri la Penitenciarul nr.5, la Liceul „Mihai Eminescu” din Cahul, au avut o întâlnire cu jurnaliștii de la ziarul „Cahul Expres”.

CpDOM a făcut de asemenea mai multe donații de carte, materiale informative în domeniul drepturilor omului editate de Instituția națională de protecție și promovare a drepturilor omului: Bibliotecii Universității de Stat „Alecu Russo”, Bibliotecii pentru copii, Bibliotecii municipale „Eugen Coșeriu” din Bălți, Bibliotecii Naționale, pentru repartizare a cele raionale, Bibliotecii Academiei de Științe, Bibliotecii de Drept, Bibliotecii municipale Cahul și celei de la Universitatea de Stat din Cahul, Bibliotecii Municipale Comrat și Bibliotecii Universității de Stat din Comrat, Bibliotecii din orașul Cantemir, ale gimnaziilor din s. Larga Nouă și s. Huluboia.

În anul 2013 au fost desfășurate mai multe activități de promovare a CpDOM și de informare a cetățenilor despre posibilitatea apelării la asistența avocaților parlamentari.

În acest scop CpDOM a realizat spoturi video și audio. În perioada 26 martie – 12 aprilie, de 2-3 ori pe zi, acestea au fost difuzate gratis la TV Moldova 1 și Radio-Moldova. Spoturile au avut menirea să-i informeze pe cetățeni despre Instituția avocaților parlamentari, problemele cu care aceștia pot apela la CpDOM. Spotul video a fost plasat pe YouTube și pe site-ul instituției.

În anul 2013 au fost inaugurate încă două birouri publice ale avocatului parlamentar – pe 1 martie la Bălți și pe 5 aprilie la Comrat. Aceste structuri urmează să contribuie la facilitarea accesului cetățenilor la asistență, consultanță juridică la tema drepturilor omului.

Dezvoltarea parteneriatului cu societatea civilă, colaborarea cu APL și APC, cu partenerii externi

Colaborarea cu societatea civilă

În perioada de referință a fost consolidat parteneriatul stabilit în ani precedenți cu mai multe ONG-uri. În anul 2013, CpDOM a realizat mai multe acțiuni în concluzie cu RCTV „Memoria”: a fost făcut public studiul „Tortura și relele tratamente față de copii /minori în contextul justiției juvenile”, elaborat în comun; a fost desfășurată Campania antitortură, în această activitate fiind antrenată și Asociația PROMO LEX.

În anul 2013 a fost intensificat dialogul cu ONG-urile din teritoriu. Reprezentanța CpDOM din Comrat mai multe evenimente le-a organizat cu participarea reprezentanților societății civile din regiune: „Vesta”, „Pro-Europa”, Vdohnovlenie”, Institutul de Democrație”, „M-Liga”.

De asemenea, în contextul desfășurării reuniunilor zonale la Rîșcani, Cahul și Chișinău, la tema respectării drepturilor minorităților naționale, au fost stabilite contacte cu ONG-urile care activează în domeniul dat în teritoriu.

Lansarea birourilor publice ale avocatului parlamentar la Bălți, pe 1 martie, și la Comrat, pe 1 aprilie, a fost posibilă de asemenea grație antrenării active în asigurarea funcționării structurilor în cauză a organizațiilor nonguvernamentale din teritoriu.

În perioada de referință, CpDOM a semnat cinci acorduri noi de colaborare cu diverse instituții și organizații.

În primul semestru al anului 2013 a fost semnat Memorandumul de colaborare între CpDOM și Institutul Național al Justiției, care la scurt timp s-a materializat în acțiuni concrete de instruire a angajaților CpDOM.

Asigurarea respectării drepturilor omului în instituțiile psihiatrice ale Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, sporirea gradului de profesionalism al colaboratorilor și consolidarea relațiilor dintre societatea civilă și structurile statului au constituit scopul semnării unui Acord de colaborare între CpDOM și Institutul pentru Drepturile Omului. În corespundere cu acest acord, reprezentanți ai IDOM și ai CpDOM efectuează în comun vizite de monitorizare și preventive la internatele psi-

honeurologice, pe marginea acestora urmînd a fi elaborate recomandări și propuneri de perfecționare a cadrului normativ în domeniu. De asemenea, acordul prevede organizarea în comun a unor diverse acțiuni menite să abordeze probleme de actualitate din domeniul sănătății mintale și protecției sociale a grupurilor vizate de cetățeni. O asemenea activitate a fost organizată în luna decembrie. În cadrul conferinței de presă: „Violări ale drepturilor omului în cadrul instituțiilor psihiatrice din Moldova”, susținute de directorul IDOM Vanu Jereghi și consultantul principal al avocatului parlamentar Olga Vacarciuc, au fost prezentate date privind neregulile depistate la mai multe internate psihoneurologice din țară și recomandările făcute autorităților de resort în vederea eliminării acestora.

Pe 5 decembrie, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova și Asociația Obștească „Centrul de Resurse Juridice din Moldova” (CRJM) au semnat un acord de colaborare în vederea implementării proiectului „Analiza fenomenului discriminării în câmpul muncii în Republica Moldova”. Acordul prevede cooperarea CpDOM și CRJM în analizarea compatibilității legislației naționale în domeniul nediscriminării în câmpul muncii cu standardele CoE și UE, identificarea victimelor discriminării în câmpul muncii, efectuarea unui schimb de informații privind cazuri concrete de discriminare în câmpul muncii; desfășurarea unor activități comune de promovare în scopul sensibilizării opiniei publice privind problema în cauză.

Pe 10 decembrie, a fost semnat un acord de colaborare între CpDOM și Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității, în scopul consolidării procesului de promovare, respectare și protejare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Un alt acord de colaborare a fost semnat de Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova cu organizația „Academia Nicolae Dumitrescu”. Obiectivele colaborării țin de instituirea unui parteneriat pentru promovarea standardelor internaționale în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Parteneri externi ai CpDOM

În anul 2013, CpDOM a semnat un acord de colaborare cu Instituția ombudsmanului din Ungaria. Acordul prevede efectuarea unui schimb reciproc de informații privind experiența de activitate în domeniul protecției și pro-

movării drepturilor și libertăților fundamentale, organizarea în comun a unor reuniuni internaționale în domeniu, acordarea de suport informațional.

O dovadă a funcționalității parteneriatului stabilit în anul trecut între CpDOM și Instituția ombudsmanului din Ucraina a fost acțiunea comună din 17 mai a avocatului parlamentar Aurelia Grigoriu și omologului său ucrainean Valeria Lutkovskaia de inspectare a punctelor vamale de trecere moldo-ucrainene, ca reacție la sesizările unor cetățeni ai Republicii Moldova de lezare a drepturilor fundamentale la trecerea acestora de partea ucraineană. Ca urmare a vizitei de documentare, ombudsmenii au identificat problemele existente la compartimentul respectarea drepturilor omului la punctele de trecere a hotarului de stat Maiaki-Udobnoe-Palanka, Starokazacie - Tudora și au prezentat conducerii Republicii Moldova și, respectiv, Ucrainei recomandări pentru eliminarea acestora.

Cooperarea cu APL și APC

În anul 2013, CpDOM a continuat colaborarea cu partenerii tradiționali ai instituției: Procuratura, Ministerul de Interne, Departamentul Instituțiilor Penitenciare, Ministerul Justiției, MMPSF, Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal atât în realizarea atribuțiilor ce țin de repunerea în drepturi a petiționarilor, a activităților din cadrul MNPT, cât și în acțiunile de promovare a drepturilor omului și de instruire. Astfel, angajații CpDOM au desfășurat seminare în mai multe instituții publice, asigurându-se pe principii de reciprocitate participarea la evenimentele organizate la teme vizînd respectarea drepturilor omului.

Totodată, în anul 2013 au fost înregistrate evoluții pozitive în ceea ce privește intensificarea dialogului cu autoritățile publice locale. Desfășurarea reuniunilor zonale în problemele respectării drepturilor minorităților la Rîșcani, Cahul și Chișinău, precum și reuniunea care a avut loc pe 10 decembrie la tema implementării PNADO de APL au contribuit la stabilirea unor contacte directe cu factorii de decizie raionali. Acțiunile în cauză au oferit oportunități pentru un schimb larg de opinii privind problemele din domeniul respectării drepturilor omului cu care se confruntă autoritățile publice locale, dar și prilejuri pentru a ne reafirma o

dată în plus disponibilitatea de a colabora pentru ameliorarea stării de lucruri în sfera dată.

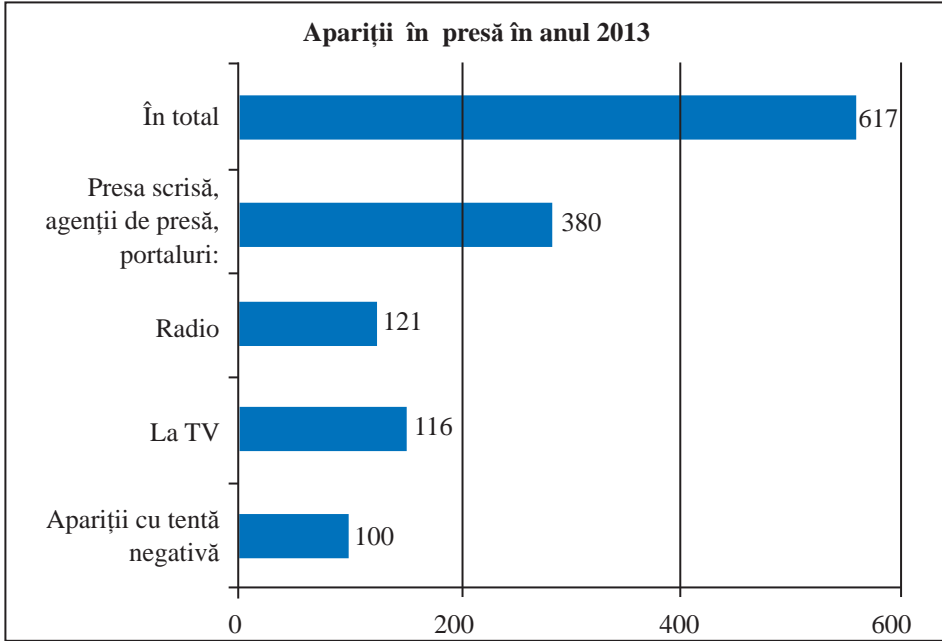
Mediatizarea activității CpDOM, consolidarea relațiilor cu mass-media

În anul 2013 a fost menținută tendința pozitivă de creștere a vizibilității CpDOM în societate. Asta după ce în anul trecut numărul aparițiilor în presă privind activitatea ombudsmanilor s-a triplat de la 217, în anul 2011, la 614 subiecte mediatizate, în 2012.

Astfel, datele statistice privind vizibilitatea instituției, în anul 2013, cu 617 apariții în presă sînt comparabile cu cele din anul trecut. Atît doar că nu toate informațiile din presă au avut un mesaj pozitiv – în peste 100 de subiecte au fost lansate critici la adresa a doi avocați parlamentari implicați în mai multe scandaluri. Efectul acestora asupra imaginii instituției s-a făcut simțit în scurt timp de la producerea incidentelor. În particular, în lunile iulie-august mesajul materialelor informative, subiectelor din presă despre avocații parlamentari vizați, dar și despre CpDOM în ansamblu a fost unul preponderent negativ. Ulterior se resimte o scădere a interesului instituțiilor media față de avocații parlamentari, din cauza reducerii credibilității acestora în societate. Începînd cu luna septembrie, Centrul pentru Drepturile Omului s-a aflat în atenția opiniei publice în contextul examinării în Guvern, Parlament și adoptării ulterioare a Legii cu privire la avocatul poporului.

Nici în anul 2013 nu s-a reușit fortificarea capacităților reprezentanțelor CpDOM de colaborare cu instituțiile media din teritoriu. Din această cauză, prezența CpDOM și a avocaților parlamentari în mass-media din teritoriu rămîne a fi nesemnificativă: 100 de apariții pe parcursul anului, față de 108 în anul 2012. Datele privind colaborarea cu mass-media regională sînt următoarele: *Reprezentanța Comrat – 79 de apariții în mass-media, Reprezentanța Cahul – 11, Reprezentanța Bălți – 8.*

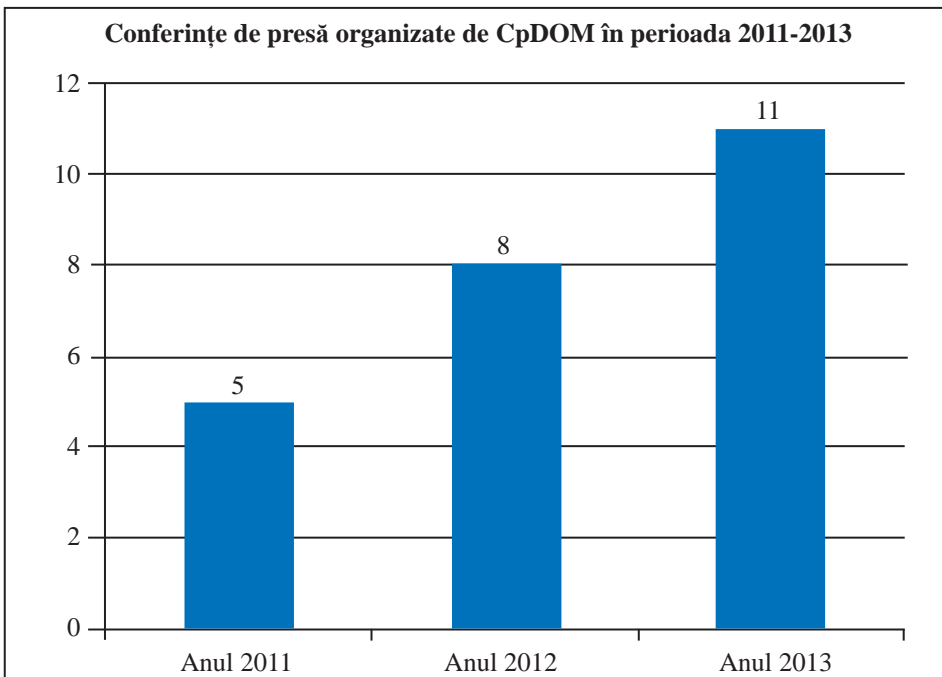
Mai mediatizate au fost subiectele la tema combaterii torturii și relelor tratamente (campania antitortură, recomandarea CpDOM de a sista activitatea Penitenciarului nr. 13); sesizările la Curtea Constituțională ale avocatului parlamentar Anatolie Munteanu privind vaccinarea obligatorie, castrarea pedofililor, limita de vîrstă

de 35 de ani pentru doctoranzi sub aspectul discriminării; diverse probleme ce țin de asigurarea respectării drepturilor copilului; prezentarea Raportului CpDOM pentru anul 2012.

Pînă pe 23 septembrie, au fost organizate 11 conferințe de presă și briefinguri, față

de 7 în anul 2012. Acestea au vizat probleme privind *medierea în cauzele penale cu implicarea minorilor*; *proiectul de lege privind copiii în situație de risc*; *enciclopedia privind viața sexuală*; *prezentarea publică a raportului CpDOM pentru anul 2012*; *inspectarea la punctele de*

tracere moldo-ucrainene. Conferințe de presă au fost organizate cu prilejul Zilei internaționale a copilului, cu prilejul Zilei internaționale de susținere a victimelor torturii, cu temele: „Copii-pacienți – victime ale malpraxisului: lipsă de atitudine și de soluții”; „Închiderea parcului copiilor din capitală: exces de putere din partea autorităților sectorului Rîșcani și ale municipiului Chișinău”; „Violări ale drepturilor omului în cadrul instituțiilor psihiatrice din Republica Moldova”.

Autosesizări ale avocaților parlamentari din presă

Un argument în favoarea menținerii unei interacțiuni constante a CpDOM cu instituțiile media îl constituie sporirea numărului reacțiilor CpDOM la semnalele din presă despre cazuri de încălcare a drepturilor omului. În anul 2013, avocații parlamentari s-au autosesizat pe marginea subiectelor apărute în mass-media privind situații de nerespectare a drepturilor omului, avînd ca temă: poluarea mediului ambiant; starea catastrofală a râului Bîc; defrișarea unor sectoare de păduri; tratamentul degradant la care polițiștii de frontieră ar fi supus cîteva persoane; semnale privind cazuri de relații neregulamentare în armată; mai multe semnale privind posibile atentate la libertatea presei; neregulile comise la construcția mansardelor; reorganizarea gimnaziului din localitatea Troița Nouă din raionul Anenii Noi; neregulile comise de unii angajatori; maltratarea pacienților din spitalele de psihiatrie, implicit abuzarea unui medic de pacientele sale cu probleme de sănătate mintală. Acest din urmă subiect și rezultatele obținute după intervenția avocatului parlamentar au avut o rezonanță în mass-media.

Un exemplu pozitiv de soluționare a unor probleme, ca urmare a autosesizării avocatului parlamentar din presă a fost acel privind refuzul comisiilor de admitere din instituțiile de învățămînt superior de a primi dosarele absolvenților instituțiilor cu predare în limba rusă, care solicită înmatricularea la o facultate cu predare în limba de stat. Într-un mesaj expediat ministrului Educației, Maia Sandu, directorul CpDOM, Anatolie Munteanu, a recomandat demnitarului să intervină cu dispozițiile de rigoare în scopul înlăturării

oricăror practici administrative derivate din interpretarea neconformă a prevederilor Regulamentului de organizare și desfășurare a admiterii la studii superioare de licență (ciclul I) în instituțiile de învățămînt superior din Republica Moldova. Ministerul Educației a reacționat la sesizarea avocatului parlamentar, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova fiind ulterior informat (scrisoarea nr. intr. 2141 din 30.07.2013) despre faptul că *Ministerul Educației a obligat comisiile de admitere să accepte dosarele candidaților alolingvi la o specialitate cu instruire în limba română și să remedieze cazurile concrete, respectînd drepturile conform Constituției și Legii cu privire la asigurarea egalității.*

Perfecționarea paginii oficiale a CpDOM

În anul 2013 s-au înregistrat performanțe în optimizarea structurii și conținutului paginii oficiale a CpDOM. În cadrul conferinței de presă de prezentare publică a Raportului de activitate CpDOM pentru anul 2012, pe 30 aprilie, **a fost lansată versiunea nouă a paginii web a CpDOM.** Pentru promovarea în mediul online, au fost create conturi în rețelele de socializare You Tube, Facebook și Tweeter, care au fost atașate noului site.

În contextul conferinței internaționale „Respectarea drepturilor copilului la abitație în familie. Analiza situației existente în Republica Moldova prin prisma practicilor pozitive ale altor țări”, care s-a desfășurat pe 4 octombrie, a fost lansată pagina copiilor de pe site-ul CpDOM.

Aceasta are ca obiectiv informarea copiilor despre drepturile omului, precum și crearea unui spațiu virtual de discuție la această temă între părinți și copii. Astfel, adulții (părinții, tutorii, părinții adoptivi, pedagogii, asistenții sociali) vor găsi materiale utile, dar și răspunsuri la întrebările frecvente. Pagina va include un joc online la tema drepturilor omului pentru copii.

În anul 2013 a fost elaborată o nouă aplicație care se referă la activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii. Aceasta va începe să activeze la începutul anului 2014 în formă de hartă interactivă, cu informații redactate la zi privind vizitele efectuate în cadrul MNPT în fiecare instituție din țară unde sînt deținuți persoane private de libertate.

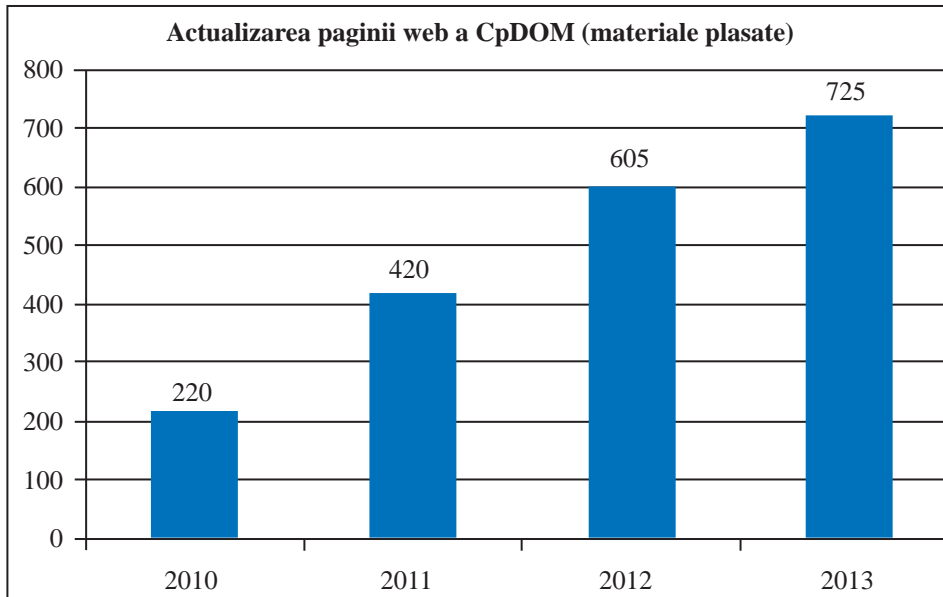
Informația va fi prezentată în conformitate cu structura teritorial-administrativă și va conține date despre fiecare instituție penitenciară în parte. Pe lângă tabloul general al activității MNPT, utilizatorii vor putea accesa informații referitoare la orice instituție: numărul de vizite efectuate în cadrul MNPT, rapoartele elaborate pe marginea acestora, actele de reacționare și răspunsurile autorităților vizate. Prezentarea logică și bine structurată a informațiilor privind activitatea MNPT va asigura transparență acestuia și accesul oricărui utilizator la informațiile respective în volum deplin și termen optim.

La inițiativa CpDOM, în anul 2014 paginile web ale tuturor instituțiilor publice centrale urmează a fi completate cu aplicații care să faciliteze accesul persoanelor cu dizabilități de vedere la informațiile plasate pe site-urile autorităților publice centrale.

grupuri profesionale. Subiectele vizate s-au referit, în general la: chestiuni privind asigurarea respectării dreptului la ocrotirea sănătății; informarea despre drepturile femeilor, dreptul la ajutor social, respectarea drepturilor copiilor; consolidarea eforturilor în combaterea rețelilor tratamente; fortificarea capacităților comunităților afectate de TBC, realizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități și combaterea discriminării categoriei vizate de persoane; participarea romilor la viața publică; integrarea socială a persoanelor cu dizabilități; protecția drepturilor omului în locurile de detenție, mecanisme de apărare a drepturilor omului.

Activitatea editorială

În anul 2013, CpDOM a publicat 7 titluri de materiale informative, broșuri și culegeri.

În anul 2013, pe site-ul instituției au fost plasate 725 de informații, față de 605 în anul 2012, 420 de materiale în anul 2011 și 220 în anul 2010.

Activități de instruire a populației

În anul 2013, angajații CpDOM au participat în calitate de formatori sau au organizat 35 de acțiuni de instruire a populației, a unor

A fost editat **Raportul CpDOM pentru anul 2012, Culegerea materialelor Conferinței internaționale „5 ani de la instituirea MNPT în Republica Moldova”**, ediții bilingve ale broșurilor „**Convenția pentru drepturile copilului**” și „**Drepturile copiilor**”. Au mai fost publicate: „**Ghidul juridic pentru victimele violenței domestice**”, pliantul „**Trei garanții împotriva rețelilor tratamente**”, un **Calendar al zilelor internaționale în domeniul drepturilor omului pentru anul 2014**.

CAPITOLUL V

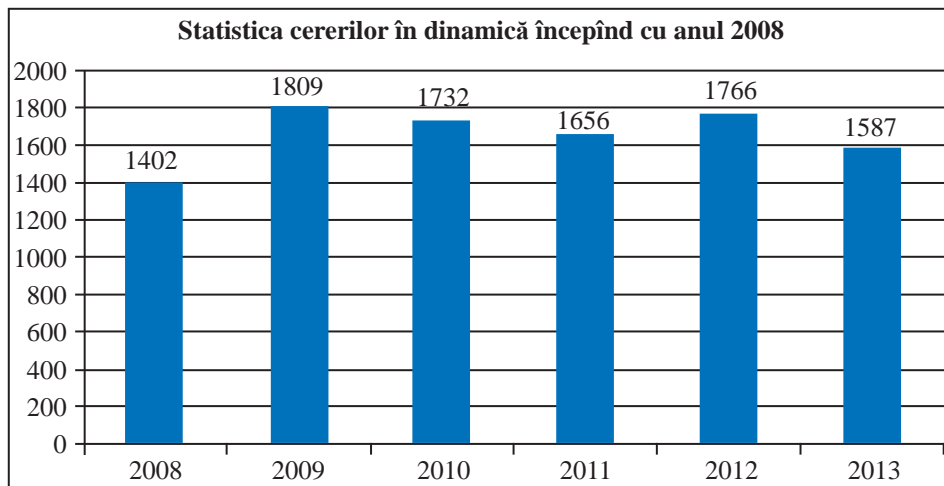
Alte aspecte ale activității Centrului pentru Drepturile Omului în anul 2013

1. Activitatea Centrului pentru Drepturile Omului în cifre

Pe parcursul anului 2013, la Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova au fost înregistrate 1587 de cereri, dintre care la oficiul central din Chișinău au fost recepționate 1261 de cereri, la reprezentanțele CpDOM, respectiv, din Cahul - 70, din Bălți - 145, din Comrat - 76 și din Varnița - 35 de adresări.

De exemplu:

- în 72 de cazuri (4,5%) se reclamă pretinsa tergiversare a examinării cauzelor,
- în 78 de cazuri (4,9%) – neexecutarea hotărârilor judecătorești,
- în 51 de cazuri (3,2%) se invocă dezacordul cu sentința/hotărârea pronunțată,

Statistica cererilor înregistrate la Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova în ultimii ani denotă un număr relativ constant de adresări. Totodată, motivele celor mai frecvente cereri rămîn preponderent aceleași - pretensele încălcări ale dreptului la acces liber la justiție, ale dreptului la securitate și demnitate personală, nerespectarea dreptului la asistență și protecție socială, precum și a dreptului la proprietatea privată.

Remarcăm că din anul 2010 subiectul cel mai des abordat de către solicitanți a fost pretenza încălcare a dreptului de acces liber la justiție, numărul petițiilor fiind relativ constant. În anul 2013, rata adresărilor din numărul total înregistrat cu acest subiect a constituit circa 23%, iar în anii 2012-2011 – de 22%.

- în 167 de cazuri (10,5%) – nerespectarea principiului contradictorialității procesului.

Analiza generală a adresărilor la CpDOM, începînd cu anul 2008, conform dreptului pretins lezat, demonstrează o scădere a numărului de adresări la capitolul securitatea și demnitatea personală, tendință mai evidentă din anul 2011. Considerăm că acest fapt ar putea fi generat de intensificarea activității Mecanismului Național de Prevenire a Torturii, dar și de alți factori. Printre aceștia ar putea fi și crearea în anul 2010 a secției combaterea torturii în cadrul Procuraturii Generale, precum și desemnarea procurorilor specializați în cadrul procuraturilor teritoriale, instituirea liniei fierbinți pentru recepționarea cazurilor aplicării relexor

tratamente în cadrul Procuraturii Generale. De asemenea, considerăm relevant, în acest context, dotarea penitenciarelor și inspectoratelor de poliție cu camere de supraveghere video, dar și instruirea continuă cu privire la standardele naționale și internaționale în domeniul drepturilor omului a personalului instituțiilor care asigură detenția persoanelor, organizată de către funcționarii CpDOM.

Deși dinamica adresărilor la acest compartiment în ultimii ani este în scădere, faptul că acestea ocupă locul doi din numărul total demonstrează că fenomenul relelor tratamente persistă în societate.

În anul 2013 cea mai invocată problemă în acest sens au fost condițiile de detenție în instituțiile penitenciare – în 150 de cazuri. Pentru comparație, în anul 2012 au fost înregistrate 133 de plângeri similare, iar în 2011 – 134. În anul 2013, în 32 de cazuri a fost semnalată aplicarea torturii și tratamentelor inumane sau degradante, în 2012 - în 40 de cazuri și în anul

2011- în 50 de cazuri. 32 de adresări se referă la lezarea demnității personale în anul 2013, în anii 2012 și 2011 - în 28 de cazuri. De asemenea, în alte 10 petiții înregistrate în 2013 la CpDOM au fost invocate diverse probleme ce țin de respectarea procedurii la reținere sau arestare, față de 12 cazuri în anul 2012 și 3 – în anul 2011.

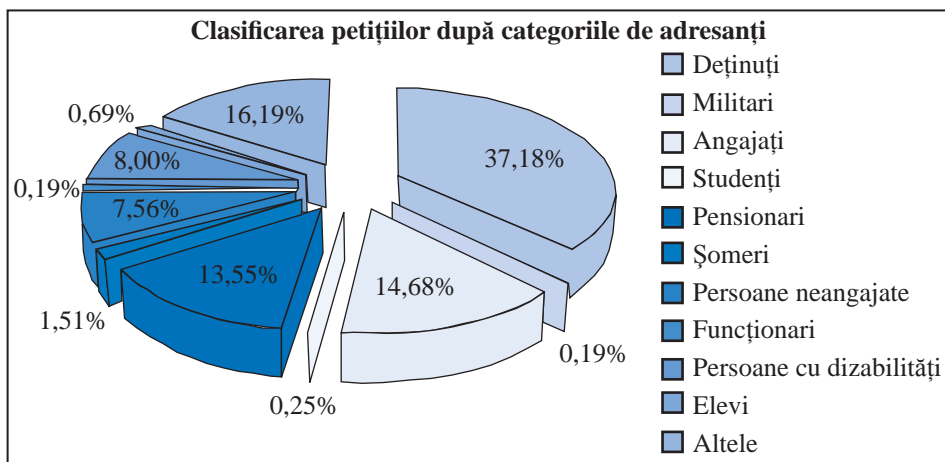
Pe de altă parte, în ultimii 3 ani se observă o tendință de creștere a numărului petițiilor în care se invocă nerespectarea dreptului la asistență și protecție socială, dar și a dreptului la ocrotirea sănătății.

Nemulțumirile persoanelor din grupurile sociale cu un risc sporit de vulnerabilitate se referă la neasigurarea dreptului la asistență și protecție socială, acestea plasându-se constant pe poziția a treia. În particular, în 81 de cazuri, petiționarii susțin că nu le sînt acordate înlesnirile sociale cuvenite, 63 de persoane consideră că nu li se asigură dreptul la un trai decent, iar în 37 de cazuri se reclamă modul de calculare a prestațiilor. De regulă, problemele abordate la acest capitol pot

Clasificarea adresărilor potrivit dreptului pretins lezat

	Tematică	2013	2012	2011	2010	2009	2008
1	Accesul liber la justiție	368	397	361	429	392	401
2	Securitatea și demnitatea personală	224	217	280	422	536	264
3	Dreptul la asistență și protecție socială	181	187	190	172	177	127
4	Proprietate privată	80	144	113	148	136	78
5	Acces la informație	121	93	130	160	146	131
6	Dreptul la muncă	76	109	93	73	110	73
7	Viața familială	81	116	92	117	88	27
8	Dreptul la apărare	45	45	54	39	69	12
9	Viața intimă și privată	7	6	21	12	12	4
10	Dreptul la instruire	24	39	25	16	9	2
11	Dreptul la petiționare	12	17	25	37	15	23
12	Dreptul la libera circulație	11	12	10	30	18	10
13	Dreptul la ocrotirea sănătății	52	59	50	45	43	44
14	Libertăți personale	35	35	16	4	9	11
15	Dreptul la administrare	17	12	13	10	2	5
16	Dreptul la cetățenie	14	7	7	3	5	6
17	Dreptul de vot și de a fi ales		1	2	1	-	-
18	Altele	239	270	170	5	98	178

Notă. La rubrica "Altele" sînt incluse cererile în care nu se invocă încălcarea unui drept constituțional și nu pot fi încadrate în sistemul de evidență automatizată a adresărilor parvenite la CpDOM, cum ar fi drepturile consumatorilor, solicitarea consultațiilor juridice, interpretarea actelor normative, precum și cereri cu presupuse încălcări care au avut loc în afara teritoriului Republicii Moldova.

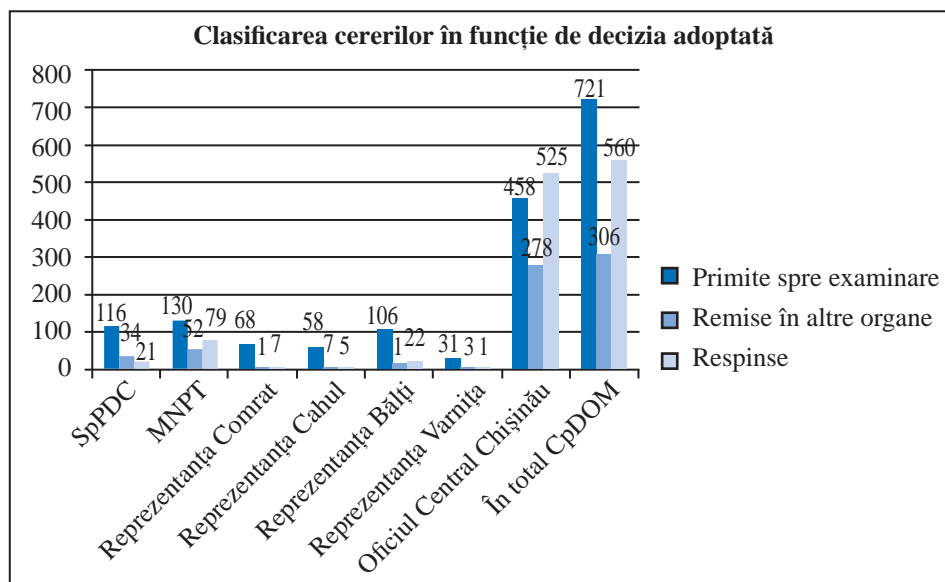
fi soluționate doar ca urmare a elaborării/revizuirii politicilor publice în domeniul social-economic. Din acest motiv, avocații parlamentari intervin în special în cazurile care prezumă admiterea unor erori în stabilirea prestațiilor sociale și în cele în care pot fi găsite soluții de alternativă.

Din numărul total al persoanelor care pe parcursul perioadei raportate s-au adresat la Centrul pentru Drepturile Omului, 37,18% o constituie deținuții, 14,68% - angajații, 13,55% - pensionarii, 7,56% - persoane neangajate, 8,00% - invalizii, 0,25% - studenții, 1,51% - șomerii, precum și alte categorii mai puțin numeroase.

Analiza categoriilor de adresanți din anii precedenți relevă că pe primul loc se plasează

adresările care parvin de la deținuți (excepție fiind anul 2008, în care pe acest loc se aflau persoanele angajate în câmpul muncii), urmînd persoanele angajate în câmpul muncii. De asemenea, CpDOM constată o creștere a adresărilor de la persoanele cu dizabilități și pensionari.

Examinarea cererilor are drept scop identificarea dreptului pretins lezat, verificarea caracterului temeinic al cererii în raport cu cadrul legislativ și normativ național și internațional, examinarea posibilității de implicare a ombudsmanului, iar în cazul în care cererea se află în afara mandatului, este identificată instituția competentă pentru soluționarea cazului.

Dintre cele 1587 de cereri înregistrate, 721 (45,4 %) au fost acceptate spre examinare. Pe cazurile date au fost emise acte de reacționare; a fost solicitat concursul organelor și persoanelor cu funcții de răspundere; au fost înaintate propuneri de modificare a legislației etc.

În 306 (19,3 %) cazuri, cererile au fost remise spre examinare autorităților competente cu trimitere la prevederile art. 20 lit. c) din Legea nr. 1349 din 17.10.1997, fiind instituit controlul avocatului parlamentar asupra rezultatelor examinării. Alte 560 (35,3 %) de cereri au fost respinse în temeiul art. 16, 17 și 18 din Legea cu privire la avocații parlamentari, petiționarilor indicându-se procedurile pe care sînt în drept să le folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile.

Dinamica de creștere a cuantumului petițiilor acceptate spre examinare se datorează tendinței generale de dezvoltare a capacităților instituției de a identifica temeiul de reacționare. Astfel, de la 21% de petiții acceptate în anul 2008 această cotă procentuală a evoluat pînă la 45,4 % în anul 2013.

Respectiv, acest fapt a generat și majorarea treptată a numărului actelor de reacționare emise de avocații parlamentari în adresa autorităților publice care se fac vinovate de încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

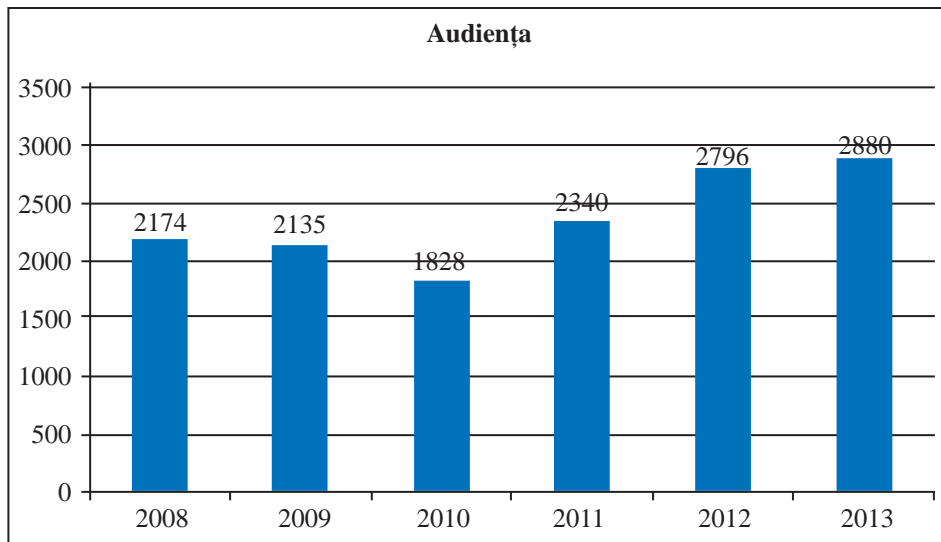
și a lacunelor legislative rămîn a fi plîngerile cetățenilor și informația primită în cadrul audiențelor.

Primirea în audiență a cetățenilor are loc zilnic în sediul CpDOM și ale reprezentanțelor Centrului din mun. Bălți, or. Cahul, or. Comrat, Varnița, precum și în sediile autorităților publice locale sau ale instituțiilor, organizațiilor indicate de avocații parlamentari.

La inițiativa Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, au fost deschise trei birouri publice ale avocatului parlamentar: în mun. Chișinău (2012), în mun. Bălți și mun. Comrat (2013). Aceste entități au fost create în scopul de a consolida cooperarea cu sectorul asociativ în domeniul promovării și protecției drepturilor omului și a realiza drepturile persoanelor cu dizabilități, din păturile social-vulnerabile și victimelor violenței.

Pe parcursul anului 2013, avocații parlamentari și funcționarii CpDOM au primit în audiență 2880 de persoane, dintre care la sediul central - 1020 (35,4%) și la reprezentanțele din teritoriu, după cum urmează: Comrat - 856 (29,7%), Cahul - 515 (17,9%), Bălți - 320 (11,1%) și la Varnița - 169 de persoane (5,9%).

Tabloul general (Diagrama 4) privind numărul persoanelor care s-au adresat la instituție denotă o tendință de descreștere neesențială în perioada 2008-2010 și o dinamică de

Pentru avocații parlamentari, principalele surse de identificare a problemelor de sistem

creștere din anul 2011, acest indicator menținându-se inclusiv în anul 2013.

Acte de reacționare

Drept urmare a examinării cererilor admise, au fost întocmite și înaintate autorităților competente privind încălcările drepturilor constituționale ale cetățenilor, următoarele acte de reacționare:

Tipul acțiunii/de reacționare	2013	2012	2011	2010	2009	2008
Aviz (în temeiul art.27 din Legea nr. 1349)	74	77	95	144	68	13
Demersuri (pentru intentarea unui proces penal/disciplinar în privința persoanei cu funcții de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea considerabilă a drepturilor și libertăților omului (art.28 lit. b) Legea nr. 1349)	18	22	13	32	33	8
Sesizări asupra cazurilor de încălcări a eticii de serviciu, tăgădăre și birocrațism, în temeiul art.28 lit.d) Legea 1349)	45	15	14	59	2	-
Sesizări la Curtea Constituțională (în temeiul art.31 din Legea nr.1349)	8	6	7	10	-	2
Acțiuni în judecată/cereri cu privire la intervenirea în proceses pentru a depune concluzii (în conformitate cu art. 74 CPC)	26/15	15/44	6	6	-	-
Rapoarte tematice	9	6	9	24	-	-
Acord de conciliere	5	4	8	1	-	-
Propuneri privind îmbunătățirea aparatului administrativ în temeiul art. 29 lit.b) din Legea nr.1349	19	19	7	-	-	-
Propuneri de perfecționare a legislației în domeniul drepturilor omului (prezentate Parlamentului și Guvernului în temeiul art.29 lit.a) din Legea nr.1349)	8	11	11	28	5	10
Autosesizare	43	52	22	-	-	-
Sesizare pentru efectuarea investigațiilor de expertiză (art.24 lit.e)	4					
În total	274	230	192	304	108	33

Datele prezentate atestă o majorare neesențială a numărului actelor de reacționare, în raport cu anul 2008.

**Aviz cu recomandări
(art. 27 din Legea cu privire
la avocații parlamentari)**

În situațiile în care se constată încălcări ale drepturilor petiționarilor, avocații parlamentari prezintă organelor sau persoanelor cu funcții de răspundere, ale căror decizii sau acțiuni (inacțiuni), după părerea lor, încalcă drepturile și libertățile constituționale ale omului, avize cu recomandări privind măsurile ce urmează a fi luate pentru repunerea

imediată în drepturile încălcate ale petiționarului.

În anul 2013 au fost întocmite 74 de avize cu recomandări, care au fost transmise autorităților publice centrale și locale. Pentru comparație, în anul precedent au fost elaborate 77 de avize cu recomandări, iar în anul 2011 au

fost elaborate 95, acestea fiind adresate următoarelor autorități:

**Instituțiile în care au fost
remise avize**

Ca și în anii precedenți, din totalul avizelor expediate autorităților vizate, Ministerul Justiției, inclusiv instituțiile subordonate, au fost cel mai des sesizate la tema ameliorării condițiilor de detenție, a asigurării standardelor minime de detenție conform normelor naționale și internaționale în domeniu. În majoritatea cazurilor, instituțiile vizate au ținut cont de recomandările avocaților parlamentari și au întreprins, în limita resurselor financiare alocate, măsurile de rigoare sau au dat asigurări că le vor înde-

Instituția vizată	2013	2012	2011
Guvernul și autoritățile publice centrale	4	1	7
Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, inclusiv instituțiile subordonate	8	13	18
Ministerul Educației și instituțiile subordonate	3	7	11
Ministerul Afacerilor Interne, inclusiv subdiviziunile subordonate și serviciile desconcentrate	3	16	18
Ministerul Justiției, inclusiv instituțiile subordonate	22	16	23
Sistemul judecătoresc	3	-	1
Procuratura Generală și organele procuraturii	1	-	3
Autoritățile publice locale	12	11	5
Primăria/Consiliul mun. Chișinău	9	1	7
Persoane juridice	7	7	1
Ministerul Apărării și instituțiile subordonate	1	3	1
Ministerul Finanțelor	-	1	-
Ministerul Culturii	1		
În total	74	77	95

plini în termene proxime. Au fost însă atestate cazuri în care responsabilii din instituțiile vizate nu au reacționat în niciun mod la recomandările avocatului parlamentar: Ministerul Apărării (Avizul din 05.07.2013), Penitenciarul nr.15 (Avizul din 24.06.2013), Penitenciarul nr. 9 (avizele din 24.10.2013 și din 28.06.2013), Liceul Profesional nr.1 (Avizul din 29.10.2013).

Autoritățile publice locale au constituit cea de-a doua categorie de instituții la care au apelat mai frecvent ombudsmanii. Subiectele abordate în avizele către aceste autorități sînt diverse: probleme privind asigurarea dreptului la un trai decent, respectarea dreptului la proprietatea privată, asigurarea condițiilor adecvate în instituțiile de învățămînt; documentarea unor copii, întreprinderea de măsuri pentru combatarea fenomenului violenței în familie.

Trebuie de menționat că autoritățile publice au reacționat cu promptitudine în toate cazurile semnalate de avocații parlamentari.

Deși, comparativ cu ultimii ani, în 2013 a scăzut numărul de avize expediate Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei (MMPSF) și instituțiilor subordonate acestuia, autoritatea publică vizată rămîne a fi frecvent sesizată cu privire la problemele ce țin de corectitudinea stabilirii prestațiilor/serviciilor sociale pentru categoriile de persoane social-

vulnerabile. De regulă, MMPSF, instituțiile care i se subordonează au ținut cont de recomandările avocaților parlamentari, excepție fiind Direcția Asistență Socială și Protecția Familiei Anenii Noi (Avizul din 24.10.2013), care pînă în prezent nu a reacționat pe marginea cazului semnalat.

Cet. N. din s. Cișmea, r-l Orhei a susținut că ea și copiii săi sînt victime ale violenței în familie, iar polițistul de sector nu reacționează adecvat la adresările ei. După ce femeia apelează la ajutorul polițistului, soțul-agresor achită amenzile impuse, după care devine și mai violent. Avocatul parlamentar a înaintat Inspectoratului de Poliție Orhei un aviz pentru asigurarea tuturor măsurilor de protecție cet. N. și copiilor săi minori, prin înaintarea materialelor în instanța de judecată. Ca urmare a acestui aviz, la 05.11.2013, Judecătoria Orhei a emis o ordonanță de protecție, prin care în privința agresorului au fost impuse măsuri de restricție, acesta fiind obligat să părăsească temporar locuința.

Demers pentru intentarea unui proces disciplinar sau penal (art. 28 lit.b) din Legea cu privire la avocații parlamentari)

În anul 2013, avocații parlamentari au intervenit de 18 ori către organele de resort cu demersuri pentru intentarea proceselor disciplinare sau penale. Pentru comparație, în anul 2012 au fost înaintate 22 demersuri, iar în anul 2011 - 13 demersuri în privința persoanelor cu funcții de răspundere care au comis încălcări, ce au generat lezarea considerabilă a drepturilor și libertăților omului, după cum urmează:

- Procuratura Generală și procuraturi raionale – 13
- Departamentul Instituțiilor Penitenciare - 2
- Autoritățile publice locale – 1
- MAI – 2

La Reprezentanța Varnița s-a adresat cet. X, locuitor al s. Varnița, r-nul Anenii Noi. Petiționarul a relatat că în timp ce se deplasa pe jos cu soția sa pe o stradă din localitate, a fost agresat fizic și verbal. El a fost amenințat de către un angajat al Inspectoratului de Poliție mun. Bender că ar mai avea „zile numărate”. Asta pe motivul că a condus anterior automobilul în stare de ebrietate. Petiționarul a menționat că polițistul de mai multe ori l-a înjosit și l-a învinuit neîntemeiat de conducerea automobilului în stare de ebrietate. La demersul avocatului parlamentar, Serviciul securitate internă și combatere a corupției al MAI a examinat acest caz și, prin ordinul IPG al MAI, căpitanul de poliție a fost sancționat disciplinar cu mustrare aspră.

În cele mai dese cazuri, avocații parlamentari au intervenit către autoritățile competente cu privire la cazurile semnalate de aplicare a torturii și tratamentului inuman și degradant, privind acțiunile ilegale ale angajaților de poliție sau din penitenciare, dar și în privința unui lucrător medical dintr-o instituție rezidențială. În cele 11 demersuri pentru intentarea proceselor

Cet. X, beneficiară a Internatului Psihoneurologic din mun. Bălți, s-a plîns pe acțiunile de abuz sexual săvârșite de către medicul superior din această instituție. Totodată, aceasta a menționat că și alte femei au fost suferite abuzului sexual din partea aceleiași persoane, care, în opinia petiționarei, profita de starea de neputință a persoanelor cazate în internat. Imediat după recepționarea plîngerii, angajații CpDOM, însoțiți de un specialist psiholog, au efectuat o vizită pentru verificarea condițiilor de cazare și au discutat cu mai mulți beneficiari din instituție. Astfel, beneficiara Y a relatat că în anul 2012 a avut un raport sexual, în afara voinței sale, cu acest medic.

Totodată, avocatul parlamentar a solicitat Procuraturii Generale verificarea circumstanțelor expuse de cet. X, precum și a informațiilor acumulate de angajații CpDOM în urma vizitei efectuate la Internatul Psihoneurologic din mun. Bălți. În cadrul investigațiilor efectuate cu concursul Procuraturii mun. Bălți, s-a constatat că, la 01.02.2013, organul de urmărire penală a CP Bălți, a pornit în temeiul plîngerii cet. X urmărirea penală în baza prevederilor art. 171 alin. (1) CP-„Violul”. Tot în aceeași zi medicul F. a fost reținut, iar la momentul de față se află în arest la domiciliu.

durii penale au fost vizate Procuratura Generală și procuraturile raionale, în câte un demers - Ministerul Afacerilor Interne și Departamentul Instituțiilor Penitenciare. Drept urmare, au fost pornite 5 dosare penale, 4 cazuri de refuz de pornire a urmăririi penale și 4 cazuri sînt în proces de examinare. De asemenea, 5 demersuri de intentare a procedurii disciplinare au fost expediate Departamentului Instituțiilor Penitenciare (1), Ministerului Afacerilor Interne (1), autorităților publice locale (1) și Procuraturii Generale (2). În 3 cazuri s-a decis începerea procedurii disciplinare, într-un caz a fost refu-

zată începerea procedurii disciplinare și un caz este în proces de examinare.

Sesizare (art.28 lit.d) din Legea cu privire la avocații parlamentari)

Avînd la bază prevederile art. 28 lit.d), avocații parlamentari au expediat 45 de sesizări persoanelor cu funcții de răspundere de toate nivelurile pe marginea cazurilor de neglijență în lucru, de încălcare a eticii de serviciu, de tărăgănare și birocrațism, comparativ cu 16 sesizări - în anul 2012. Respectiv, au fost sesizate următoarele autorități:

- Autoritățile publice locale – 31
- Procuratura Generală – 5
- Ministerul Educației – 5
- Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești – 1
- Cancelaria de Stat – 1
- Ministerul Sănătății și instituțiile subordonate – 1
- Primăria/Consiliul mun. Chișinău – 1

Examinarea cazurilor, în a căror bază au fost întocmite sesizările respective, au scos în evidență mai multe probleme de sistem, cum ar fi:

- exercitarea defectuoasă a atribuțiilor de serviciu de către managerii unor instituții de învățămînt de diferite niveluri, de către directorul școlii-internat pentru copii orfani din or. Orhei, unii asistenți sociali, funcționari din cadrul Primăriei mun. Chișinău și din alte autorități publice locale;

Prin intermediul „Telefonului Copilului”, avocatul parlamentar a fost informat despre ilegalitățile comise de administrația Școlii-Internat pentru copii orfani din or. Orhei. Apelantul a menționat că nu toate cadourile oferite de compania SA „Moldcell” au ajuns la copii. Avocatul parlamentar a intervenit către organele de poliție și Ministerul Educației pentru a verifica faptele invocate și inițierea procedurii de sancționare pentru neglijență în serviciu a directorului instituției vizate. Ca urmare a acestei adresări, directorul instituției a fost eliberat din funcție.

- depășirea de către executorul judecătoresc a atribuțiilor de serviciu;

- tergiversarea efectuării urmăririi penale, cu precădere în cazurile în care sînt implicați minorii.

Cel mai frecvent, din cauza neglijenței și iresponsabilității manifestate de persoanele cu funcții de răspundere, au de suferit copiii, persoanele cu dizabilități și cele în etate.

Obiecții și propuneri de ordin general privind îmbunătățirea activității aparatului administrativ (art. 29 lit.b) din Legea cu privire la avocații parlamentari)

Avocații parlamentari în 19 cazuri au înaintat autorităților publice centrale și locale obiecții și propuneri privind îmbunătățirea aparatului administrativ, după cum urmează:

- Ministerului Educației și instituțiilor subordonate – 4
- Autorităților publice locale – 8
- Guvernului și autorităților publice centrale – 1
- Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei – 1
- Primăriei/Consiliului mun. Chișinău – 2
- Ministerului Afacerilor Interne – 1
- Ministerului Justiției, inclusiv instituțiilor subordonate – 1
- Ministerului Sănătății și instituțiilor subordonate – 1

Propunerile și obiecțiile avocaților parlamentari au avut ca scop de a îmbunătăți situația în diverse domenii precum:

- asigurarea realizării dreptului la ocrotirea sănătății populației, prin elaborarea, aprobarea și realizarea unor programe teritoriale de control și profilaxie a tuberculozei și realizarea activităților permanente de informare a populației; îmbunătățirea activității aparatului administrativ din Centrul Național Științifico-Practic de Medicină Urgentă;

- asigurarea dreptului la educație a persoanelor cu dizabilități, celor aparținînd minorităților naționale;

- asigurarea dreptului copiilor rămași fără ocrotire părintească la asistență și protec-

Avocatul parlamentar s-a autosesi-zat pe marginea cazului mediatizat privind infestarea cu TBC a copiilor din grădinița s. Cornești, r-nul Ungheni. Drept urmare a investigațiilor efectuate, s-a constatat că fochistul, angajat fără a trece examenul profilactic, a fost internat de urgență la SR Ungheni, cu diagnosticul tuberculoză pulmonară infiltrativă bilaterală.

Avocatul parlamentar a propus autorităților publice locale elaborarea și realizarea unui program teritorial de control și profilaxie a tuberculozei, organizarea activităților permanente de informare și educare a comunității în scopul de a preveni extinderea tuberculozei. Recomandarea menționată a fost examinată la ședința Consiliului sătesc Cornești, fiind aprobată decizia nr.2/1 cu privire la profilaxia și combaterea tuberculozei în s. Cornești.

ție socială, evaluarea eficienței măsurilor de protecție socială a persoanelor fără adăpost, intensificarea activității Direcției asistență socială și protecție a familiei Edineț pentru depășirea situației de dificultate a persoanelor cu dizabilități;

În majoritatea cazurilor, autoritățile sesizate au dat dovadă de receptivitate și au realizat, cu mici excepții, acțiunile de rigoare.

Concilierea părților (art. 23 din Legea cu privire la avocații parlamentari)

Medierea reprezintă o modalitate alternativă de soluționare a conflictului dintre părți pe cale amiabilă, cu ajutorul unei terțe persoane. Pe parcursul anului 2013, avocații parlamentari, în calitate de mediatori, au soluționat 5 cazuri prin concilierea părților: au fost semnate acorduri de conciliere, fapt ce a constituit temei pentru încetarea procesului de examinare a cererilor. Considerăm că avocații parlamentari urmează să facă uz de atribuțiile de mediator în cazurile în care aceasta e posibil.

Asta pentru că aplicarea procedurii în cauză are mai multe avantaje:

- găsirea unui consens reciproc avantajos;
- evitarea procedurilor de durată în contencios administrativ sau procedurilor birocratice;
- implicare și rezolvare imediată;
- sporirea încrederii persoanelor în instituția ombudsmanului.

Exemplele care urmează, soluționate prin conciliere, vin să confirme cele menționate:

1. Pe 07.02.2013 cet. C.C. s-a adresat la Reprezentanța Cahul a CpDOM. Petiționarul s-a plîns că administrația Gimnaziului „Ian Gașec” l-a anunțat despre reducerea unității de lucrător auxiliar fără a fi preavizat. După ce avocatul parlamentar a inițiat pe 15.02.2013 procedura de conciliere, a fost aprobat acordul de conciliere încheiat între administrația Gimnaziului „Ian Gașec” și cet. C.C., privind anularea procesului de reducere a unității de lucrători auxiliari. În baza acordului de conciliere, petiționarul și-a continuat activitatea pînă la finalizarea procesului de reducere a unității conform legislației în vigoare.

2. Cet. V.Z., invalid de gradul II, s-a adresat la Reprezentanța Bălți, invocînd că ÎM „Gospodăria Locativ Comunală” i-a refuzat primirea cererii privind recalcularea sumei la serviciile prestate (deservirea ascensorului). Fiind inițiată procedura de conciliere, la 06.03.2013 a fost semnat un acord de conciliere. Respectiv, „Întreprinderea” a primit cererea petiționarului spre examinare.

3. Pe 12.03.2013 cet. E.A. s-a adresat la Reprezentanța Cahul cu problema neachitării restanțelor salariale după concedierea de la SRL „Noul Ered”. La 27.03.2013, între SRL „Noul Ered” și cet. E.A. a fost încheiat un acord de conciliere, angajatorul asumîndu-și obligația achitării restanțelor salariale petiționarului în termen de 5 zile.

4. Pe 15.05.2013 cet. N.S. s-a adresat la Reprezentanța Bălți în legătură cu faptul că OSC Bălți i-a refuzat acceptarea cererii privind înregistrarea și legalizarea fiului născut în Portugalia. Pe data de 28.05.2013, în baza acordului de conciliere încheiat, OSC Bălți a primit cererea petiționarului spre examinare.

Înaintarea acțiunilor civile (în temeiul art.28) din Legea cu privire la avocații parlamentari)

După examinarea petițiilor, avocații parlamentari sînt în drept să se adreseze în instanțele de judecată cu cereri în apărarea intereselor petiționarilor. Acest mecanism este aplicat în cazurile de încălcare în masă sau gravă a drepturilor și libertăților constituționale ale omului, în cazurile de o importanță socială deosebită sau în cele în care este necesar de a apăra interesele unor persoane ce nu pot folosi de sine stătător mijloacele juridice de apărare.

În perioada de referință au fost trimise în instanța de judecată 26 de cereri de chemare în judecată în apărarea intereselor petiționarilor și 15 cereri cu privire la intervenirea în procesul civil pentru a depune concluzii, în temeiul art. 74 din Codul de procedură civilă.

În cererile adresate de avocații parlamentari în interesele petiționarilor au fost invocate încălcarea drepturilor omului, în următoarele probleme:

La Reprezentanței Bălți a parvenit petiția pensionarului M.C., în care se menționează acțiunile ilegale ale administratorului GAS "Fîntîna Recea", manifestate prin lezarea dreptului la proprietate, și în special în ceea ce ține de dispunerea ilegală de cotele părți valorice ce se află în folosință temporară la întreprinderea sus indicată. Avocatul parlamentar a înaintat cerere de chemare în judecată în interesele pensionarului M.C. privind apărarea dreptului la proprietate și obligarea GAS "Fîntîna Recea" de a restitui cota valorică ce-i aparține cu drept de proprietate, conform documentelor confirmatoare.

- privind repunerea în drepturi a copilului și recuperarea prejudiciilor moral și material;
- privind apărarea dreptului fundamental la învățătură;
- privind apărarea dreptului la acces liber la informație și obligarea eliberării ÎM „GLC” cet. T.N. certificatului de componență a familiei;

- privind apărarea dreptului la proprietate și obligarea GAS „Fîntîna Recea” de a restitui petiționarului cota valorică ce-i aparține cu drept de proprietate conform documentelor confirmatoare;

- privind asigurarea unui trai decent și încasarea plăților pentru munca forțată;

- privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale, obligarea dezmințirii informației, încasarea prejudiciului moral și a cheltuielilor de judecată;

- privind anularea dispoziției primarului mun. Chișinău „Cu privire la înlăturarea obstacolelor în folosirea terenului proprietate municipală și eliberarea terenului ocupat abuziv” și încasarea prejudiciului;

- privind acordarea spațiului locativ persoanei revenite din orfelinat;

- privind anularea deciziei cu privire la reorganizarea gimnaziului Troița Nouă din Anenii Noi;

- privind constatatarea faptului survenirii invalidității ca rezultat al îndeplinirii obligațiilor serviciului militar în termen în unitatea militară.

Exemple relevante:

Cet. I. V. a invocat faptul că în perioada 1979-1981 a făcut serviciul militar în termen în unitatea militară din or. Ucmeghe, Republica Lituaniană, în calitate de șofer. În timpul serviciului militar, în urma unui accident cu emiterea substanțelor radioactive, a fost implicat alături de alți 6 militari în termen din grupa antiincendiară și stări excepționale, pentru a lichida consecințele accidentului radioactiv. Astfel, drept rezultat al activităților de lichidare a consecințelor accidentului, starea sănătății acestuia s-a înrăutățit. Avocatul parlamentar a înaintat cerere de chemare în judecată în interesele cet. V.I. din r-nul Briceni, or. Lipcani privind recunoașterea faptului survenirii invalidității, drept rezultat al îndeplinirii obligațiilor serviciului militar în termen în unitatea militară nr. 32158.

2. Alte aspecte ale activității Instituției avocaților parlamentari

De la crearea Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova și pînă în prezent, instituția și-a desfășurat activitatea într-un sediu care nu corespunde cerințelor înaintate față de activitatea unui oficiu național al ombudsmanului, mai ales în ceea ce privește asigurarea condițiilor de muncă pentru angajați, dar și a celor de lucru cu cetățenii.

Imobilul din municipiul Chișinău, strada Sfatul Țării, nr.16, în care în prezent este situat Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova, are suprafața de 324 m² și conține 17 birouri.

Potrivit expertizei efectuate de Serviciul de Stat pentru verificarea și expertizarea construcțiilor de pe lângă Ministerul Construcției și Dezvoltării Regionale, clădirea este avariată, cu un grad aproape nul de rezistență seismică. Edificiul nu corespunde normativelor în construcție și standardelor tehnice. Acest fapt a fost confirmat prin Actul de expertiză tehnică nr.NDA-67 din 26.03.1998.

Respectiv, angajații Centrului pentru Drepturile Omului își desfășoară activitatea în condiții de risc, fără a le fi asigurat vreun nivel de protecție și siguranță în caz de calamități naturale.

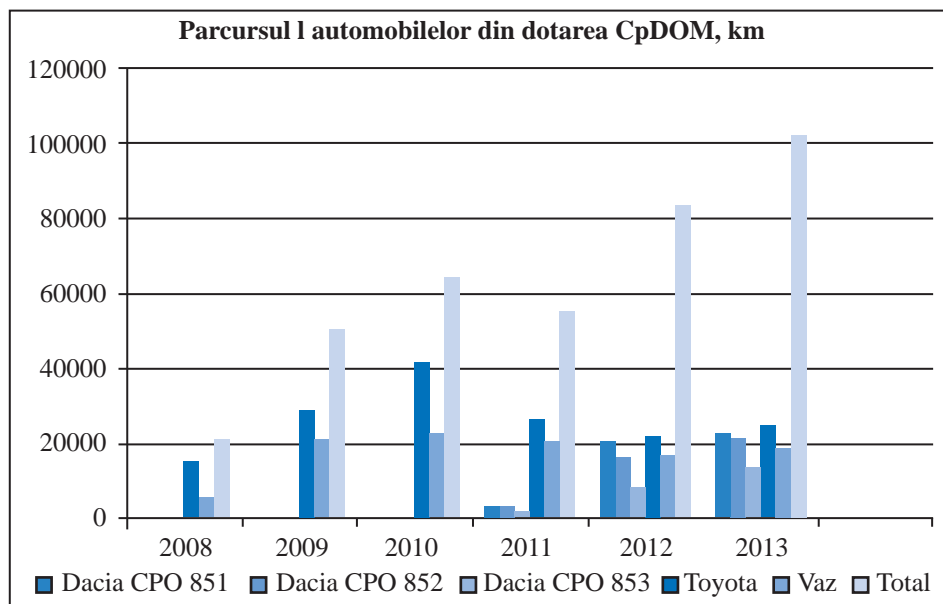
Pe de altă parte, suprapopularea birourilor și lipsa spațiilor libere face imposibilă asigurarea condițiilor de muncă decente și completarea funcțiilor vacante.

Lipsa unui sediu adecvat rămîne a fi o problemă esențială a CpDOM. Totodată, cu sedii corespunzătoare nu sînt asigurate nici reprezentanțele Instituției naționale pentru protecția drepturilor omului.

În prezent CpDOM are în dotare 7 autoturisme, dintre care: două autovehicule: GAZ 2410 (a.f. 1991) și GAZ 3102 (a.f. 1993), transmise Centrului pentru Drepturile Omului în baza Hotărîrii Parlamentului nr. 163 din 18 mai 2008. Automobilele nu au fost utilizate din cauza stării tehnice deplorabile și a consumului de circa 16,5 litri la 100 km, ceea ce în condițiile actuale constituie un consum exagerat și irațional, ce ar afecta considerabil bugetul limitat al instituției.

Pentru a asigura necesitățile celor patru avocați parlamentari și ale angajaților din oficiul central, sînt folosite două autoturisme, cu perioade de exploatare de circa 16 ani și cu un parcurs total de 533 811 km.

Unitățile de transport de care dispune CpDOM nu sînt suficiente pentru a asigura realizarea activităților de protecție și promovare a drepturilor omului în alte localități, ceea ce rezultă din analiza rutelor și distanțelor parcurse de autoturisme în ultimii 6 ani.

	Dacia CPO 851	Dacia CPO 852	Dacia CPO 853	Toyota	Vaz	În total
2008	-	-	-	15282 km	5639 km	20921 km
2009	-	-	-	29343 km	21093 km	50436 km
2010	-	-	-	42112 km	22620 km	64732 km
2011	3307 km	3420 km	1722 km	26402 km	20737 km	55588 km
2012	20535 km	16116 km	8478 km	22139 km	16487 km	83755 km
2013	22934 km	21716 km	13869 km	24694 km	18872 km	102085 km

Automobilele "Dacia Logan" (în valoare totală de 362,10 mii lei), donate de PNUD Moldova în cadrul Proiectului de Asistență Tehnică "Susținerea în consolidarea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii", asigură de la sfârșitul anului 2011 deplasarea angajaților din cadrul reprezentanței Centrului pentru Drepturile Omului, conform Regulamentului, pentru efectuarea vizitelor preventive și de monitorizare a locurilor de detenție. O atare achiziție nu ar fi fost posibilă de realizat cu resursele financiare alocate instituției.

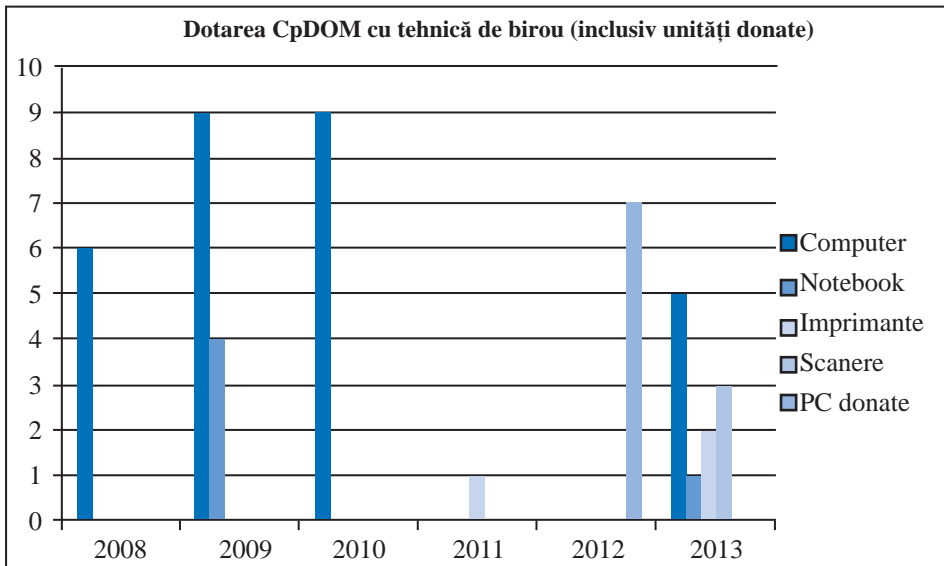
Cît privește dotarea cu echipamente și tehnică de birou, la finele anului 2008, Instituția avocatului parlamentar dispunea de 31 de calculatoare, dintre care 9 (*produse în anii 1999-2001*), pot fi considerate piese de anticariat; 15 imprimante laser; un scanner și două copiatoare foto. Pe parcursul anilor 2008-2013 a fost procurată și primită ca donație tehnică mai performantă.

Acest lucru a permis îmbunătățirea indicatorilor de performanță a angajaților la capitolul operativitate, calitate și eficiență. În 2011, pentru a ameliora condițiile de muncă ale angajaților, au fost procurate și instalate climatizoare în 8 birouri. Pentru a spori eficiența Serviciul programe instructive și relații cu publicul, a fost procurat echipament foto și video performant.

La 17 octombrie 2012 a fost inaugurată Reprezentanța din Varnița a Centrului pentru Drepturile Omului. Pentru a crea condiții adecvate de muncă angajaților din cadrul acesteia, în 2013 din bugetul instituției au fost achiziționate tehnică de birou și mobilier în sumă totală de aproximativ 40 mii de lei.

Anual, pentru întreținerea reprezentanțelor Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, din bugetul alocat Centrului sînt cheltuiți circa 185 mii de lei.

Toate reprezentanțele, deși amplasarea lor actuală lasă de dorit, sînt asigurate cu acces la

baza legislativă a Republicii Moldova, baza de date a practicii juridice, programele de consultare și pentru actualizarea bazelor de date; cu acces la internet.

Pentru o conlucrare mai eficientă cu reprezentanțele, în 2011 a fost procurată și este utilizată tehnica pentru organizarea și desfășurarea conferințelor video.

De la adoptarea Legii nr.200 din 26.07.2007 care instituie un mecanism de prevenire a torturii la nivel național, Centrul pentru Drepturile Omului se confruntă cu probleme în ceea ce privește asigurarea tehnico-materială a activității Mecanismului Național de Prevenire a Torturii.

În prezent persoanele antrenate în efectuarea vizitelor de monitorizare în cadrul MNPT utilizează echipament achiziționat în 2009 în cadrul Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, care în mare parte este uzat, depășit moral și tehnic.

Asigurarea cu un sediu adecvat este principala problemă ce ține de asigurarea materială, a cărei soluționare rămîne a fi stringent necesară. În acest scop, directorul CpDOM, avocatul parlamentar Anatolie Munteanu s-a adresat cu demersuri la Președintele țării, Parlamentul și

Guvernul Republicii Moldova. De soluționarea acestei probleme depinde atât buna funcționare a instituției, eficiența ei, cât și asigurarea unei monitorizări eficiente a respectării drepturilor omului în Moldova.

Potențial uman în cadrul CpDOM

La sfârșitul anului 2013, în cadrul Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova activau 44 de persoane, 55 fiind unitățile aprobate conform statului de personal.

În ceea ce privește dinamica resurselor umane, în anul 2013 față de noiembrie 2008, se atestă o creștere semnificativă cu 51,7% a efectivului de salariați, ceea ce se datorează în esență angajării funcționarilor publici de execuție. În anul 2013, ponderea funcțiilor publice de execuție în structura funcțiilor vacante a fost cea mai mare - de 28,6%. Asta inclusiv din cauza fluctuației mai înalte a acestei categorii de angajați.

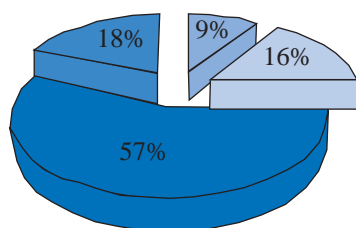
Structura personalului CpDOM la 31.12.2013 a fost următoarea:

- Funcționari care dețin funcții de demnitate publică – 4 persoane

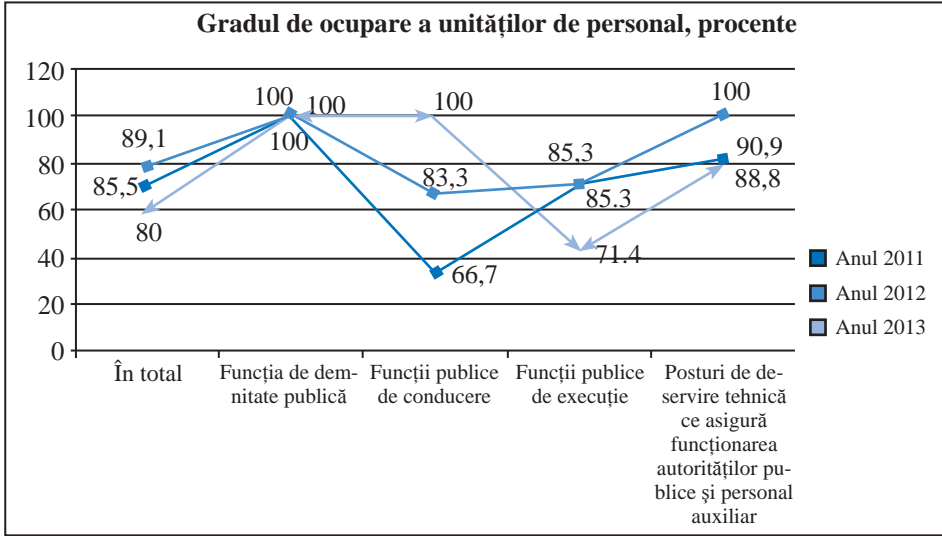
Dinamica efectivului de personal în ultimii 5 ani

Indicatori	Anul 2008 (noiembrie)	Anul 2009	Anul 2013	Dinamica absolută (persoane)		Dinamica relativă (%)	
				2013/11.2008	2013/2009	2013/11.2008	2013/2009
Unități aprobate conform statului de personal	55	55	55	-	-	-	-
Efectiv, persoane	29	37	44	+15	+7	151,7	118,9

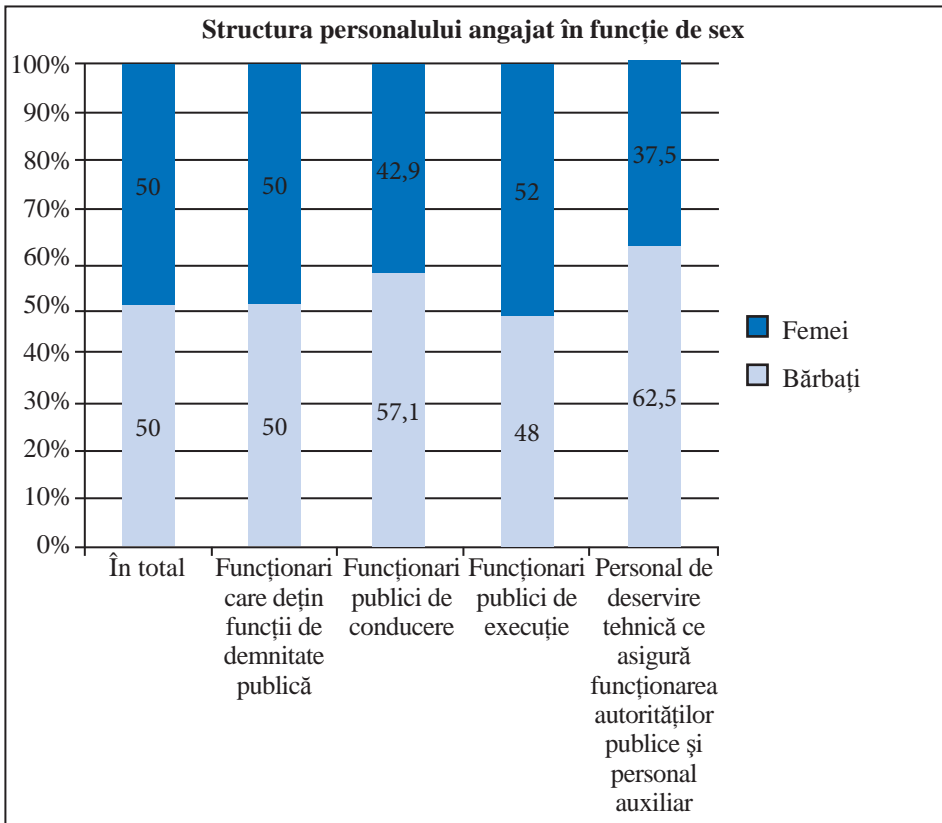
Structura personalului după funcții, procente

- Funcționari care dețin funcții de demnitate publică
- Funcționari publici de conducere
- Funcționari publici de execuție
- Personal de deservire tehnică ce asigură funcționarea autorităților publice și personal auxiliar

- Funcționari publici de conducere – 7 persoane
- Funcționari publici de execuție – 25 de persoane
- Personal de deservire tehnică ce asigură funcționarea autorităților publice și personal auxiliar – 8 persoane.

Gradul de ocupare a funcțiilor publice și a posturilor

Gradul de ocupare a unităților de personal a fost calculat ca raportul dintre numărul salariaților și efectivul-limită de personal pe categorii.

Analiza datelor denotă că gradul de ocupare a funcțiilor publice și a posturilor în cadrul instituției este în limita rezonabilă. Se relevă

Structura personalului în funcție de vîrstă, persoane

Categoria funcției	Sub 25 de ani	Între 25 și 54 de ani	55 de ani și peste	În total
Efectiv (total)	-	40	4	44
Funcționari	-	34	2	36
Personal de deservire tehnică care asigură funcționarea autorităților publice și personal auxiliar	-	6	2	8

un grad înalt de ocupare a funcțiilor de demnitate publică și a posturilor de deservire tehnică care asigură funcționarea autorității publice. Se mai înregistrează o îmbunătățire substanțială a situației prin creșterea cu 33,3% în anul 2013, față de anul 2011 a gradului de ocupare a funcțiilor publice de conducere.

Datele generalizate relevă existența unei structuri uniforme a personalului în funcție de sex, ponderea bărbaților fiind egală cu cea a femeilor. Totodată, ponderea bărbaților care ocupă funcții publice de conducere constituie 57,1%, față de cea a femeilor de 42,9%. Posturile de deservire tehnică ce asigură funcționarea autorităților publice și posturile auxiliare sînt ocupate preponderent de către bărbați (62,5 %).

Structura personalului după nivelul de pregătire profesională

	Funcționari care dețin funcții de demnitate publică, persoane	Funcționari publici de conducere, persoane	Funcționari publici de execuție, persoane	Personal de deservire tehnică care asigură funcționarea autorităților publice și personal auxiliar, persoane	În total, persoane	Structura, %
În total	4	7	25	8	44	100,0
Doctorat	1	1	1	-	3	6,8
Master	1	-	11	1	13	29,5
Licență	2	6	13	3	24	54,6
Studii medii de specialitate	-	-	-	4	4	9,1

După cum se poate observa din datele reflectate în tabel, majoritatea personalului se încadrează în categoria de vîrstă 25-54 de ani, media de vîrstă fiind de aproximativ 37 de ani. Acest lucru denotă existența unui potențial înalt al forței de muncă care poate fi consolidat prin instruire profesională continuă (în perioada menționată angajații manifestă interes sporit pentru participarea la cursuri de formare și dezvoltare profesională).

Gradul de calificare a personalului

Nivelul de pregătire profesională a salariaților, în raport cu funcția ocupată, este prezentat în tabelul nr. 3.

După cum se poate observa din tabel, 90,9 % dintre angajați au studii superioare și postuniversitare.

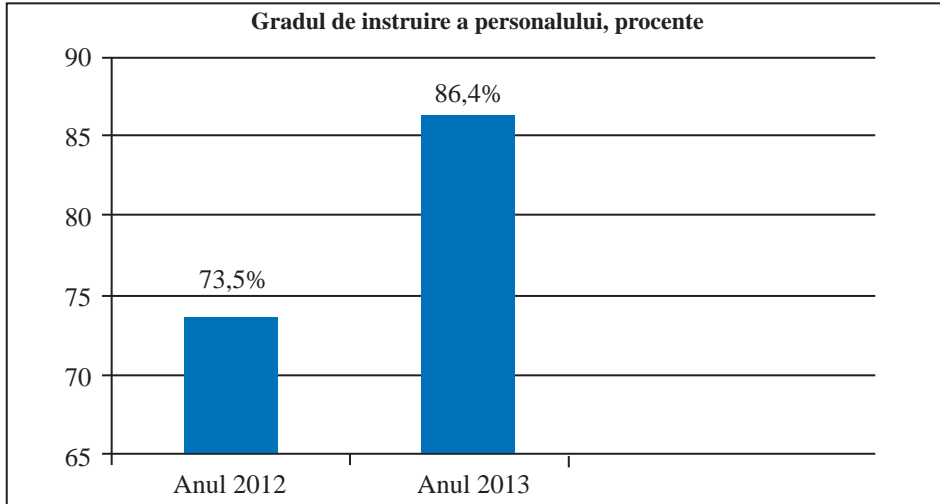
Personalul cu studii medii de specialitate constituie doar 9% din totalul personalului și își desfășoară activitatea în cadrul serviciului administrativ, ocupînd funcția de șoferi.

36,3% din totalul angajaților au studii postuniversitare, ceea ce confirmă gradul înalt al pregătirii profesionale și al competențelor angajaților CpDOM.

Date despre dezvoltarea profesională a salariaților

În anul 2013 au fost instruite 38 de persoane (dintre care funcționarii publici au constituit 36 de persoane), care au beneficiat în total de 1852 de ore de instruire internă și externă.

cere se propune implementarea unui program de instruire managerială, care are ca scop dezvoltarea abilităților manageriale, ce va avea un impact pozitiv asupra sistemului intern de management (planificarea activității, organizarea și coordonarea muncii, monitorizarea și evaluarea activității).

În anul 2013 se atestă o creștere de cca 13%, față de anul 2012, a gradului de instruire a personalului, ceea ce confirmă faptul că dezvoltarea profesională a angajaților constituie una dintre prioritățile politicii de personal din cadrul instituției.

Determinarea cerințelor de instruire

Instruirea reprezintă un proces planificat, care permite oferirea de informații, cunoștințe, abilitați necesare desfășurării de către angajați a unei activități eficiente de către orice salariat la posturile pe care le ocupă. Potrivit art. 37 din Legea nr. 158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, autoritatea publică trebuie să asigure dezvoltarea profesională a personalului sau să întreprindă acțiuni pentru a satisface aceste necesități. Astfel, una dintre prioritățile-cheie în activitatea instituției pe termen scurt și mediu constă în sporirea capacităților manageriale și profesionale ale personalului. Acest obiectiv poate fi atins prin elaborarea unor programe de instruire pentru diferite categorii de personal în raport cu necesitățile acestora și cerințele impuse de standardele din domeniu.

În cazul persoanelor cu funcții de condu-

Pentru funcționarii publici de execuție se propune aplicarea unui program de instruire profesională în vederea dezvoltării abilităților profesionale necesare exercitării atribuțiilor de serviciu pe domenii. Asta deoarece categoria respectivă de specialiști este decisivă în asigurarea unor reacționări și interveniri prompte și calitative ale avocaților parlamentari.

În cazul debutanților și persoanelor nou-angajate se propune utilizarea unui program de instruire privind domeniile principale de competență a Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova, pentru a facilita integrarea lor operativă în activitatea instituției.

Buget 2013

Conform Legii bugetului de stat pe anul 2013 nr. 249 din 02.11.2012, Centrului pentru Drepturile Omului din Moldova i-au fost aprobate surse financiare la componenta bugetară cheltuieli de bază – 15894,9 mii de lei, inclusiv 10 060,5 mii de lei din Strategia de Reformă a Justiției.

Potrivit Legii privind sistemul bugetar și procesul bugetar nr.847-XIII din 24.05.96 și a Ordinului Ministerului Finanțelor privind clasificarea bugetară nr. 91 din 20.10.2008, Centrul

pentru Drepturile Omului a repartizat sursele financiare după cum urmează:

Cheltuieli pentru retribuirea muncii – 4295,8 mii de lei (inclusiv: remunerarea muncii – 3413,4 mii de lei, contribuții de asigurări sociale de stat obligatorii – 746,3 mii de lei, prime de asigurare obligatorie de asistență medicală – 111,8 mii de lei, indemnizații pentru incapacitatea temporară de muncă – 24,3 mii de lei), ceea ce constituie 73,6 % din suma alocată 5834,4 mii de lei, fără alocațiile de la Strategia de reformă a justiției.

Cheltuieli pentru asigurarea funcționării instituției și desfășurarea nemijlocită a activității avocaților parlamentari – 1830,3 mii de lei (inclusiv 291,6 mii de lei alocații de la Strategia de reformă a justiției); 279,4 mii de lei – arendă și

serviciile comunale, 200,3 mii de lei – paza interdepartamentală, 165,1 mii de lei – cheltuieli pentru întreținerea mijloacelor de transport, 82,0 mii de lei – servicii editoriale și 811,8 mii de lei – cheltuieli pentru rechize de birou, servicii de telecomunicație și de poștă. Totodată, cheltuielile pentru plata cotizațiilor de membru al organizațiilor internaționale de specialitate au constituit 45,7 mii de lei, cele pentru deplasări în interes de serviciu – 66,1 mii de lei, pentru elaborarea curriculei au fost cheltuiți 14,2 mii lei, pentru instruirea personalului – 245,4 mii de lei și pentru modificarea paginii WEB, lucrări de informatică și de calcul – 32,00 mii de lei.

În urma modificării Legii bugetului de stat pe anul 2013 prin Legea nr. 277 din 15.11.2013,

**Dinamica resurselor financiare alocate din bugetul de stat pentru perioada 2009-2013
fără alocațiile de la Strategia de reformă a justiției**

Denumirea indicatorilor	Anul 2009	Anul 2010	Anul 2011	Anul 2012	Anul 2013
Remunerarea muncii	1867,7	1980,5	1916,8	2723,8	3 413,4
Contribuțiile la bugetul asigurărilor sociale de stat	373,0	435,9	421,6	590,8	746,3
Plata mărfurilor și serviciilor	763,1	586,9	695,1	1090,3	1 367,0
Rechizite de birou, materialele și obiectele de uz gospodăresc	84,9	72,3	53,6	71,6	152,7
Cărțile și edițiile periodice	10,0	10,0	6,2	0,8	21,3
Serviciile de telecomunicație și de poștă	57,4	71,4	69,2	91,6	90,1
Arendarea mijloacelor de transport și întreținerea mijloacelor de transport	94,0	51,8	115,4	201,1	165,1
Reparațiile curente ale clădirilor și încăperilor	0,8	9,5	2,9	7,1	5,4
Reparațiile curente ale utilajului și inventarului	131,7	2,4	2,6	5,5	11,7
Arenda încăperilor	2,0	122,4	130,6	265,2	279,4
Simbolurile de stat		3,5	0,2		
Serviciile editoriale	132,2	25,7	28,2	62,9	82,0
Cheltuieli de protocol	4,9	2,9		0,8	2,7
Paza interdepartamentală	138,6	126,5	200,3	200,3	200,3
Lucrările de informatică și de calcul	38,0	43,6	40,5	39,6	79,2
Salubritatea	2,4	2,4	2,2	2,2	2,2
Mărfurile și serviciile neatribuite altor alineate	66,2	42,5	43,3	141,6	274,9
Deplasările în interes de serviciu	32,4	37,4	50,9	61,4	66,1
Contr. la asistență medicală	56,7	66,2	63,7	88,8	111,8
Indemnizații pentru incapacitatea temporară de muncă			1,0	5,9	24,3
Transferurile peste hotare	12,0	19,1	36,1	33,7	45,7
Procurarea mijloacelor fixe	51,0	72,7	133,0		59,8
În total	3155,9	3198,7	3318,2	4594,8	5 834,4

în vigoare din 30.11.2013, Centrului pentru Drepturile Omului i-au fost alocate resurse financiare în sumă de **9.768.900 lei** din contul mijloacelor financiare ca suport bugetar din partea Uniunii Europene pentru realizarea Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, în special în scopul de procurare a unui edificiu pentru instituție.

Deși au fost întreprinse măsuri hotărâte, în perioada scurtă de timp rămasă pînă la finele anului bugetar alocația bugetară suplimentară nu a putut fi valorificată (*conform procedurii de achiziții publice, termenul de depunere și primire a cererilor de participare și a ofertelor constituie cel puțin 40 de zile*).

Ofertele prezentate la licitația publică nr. 1744/13 din 12 decembrie 2013 nu au corespuns cerințelor solicitate, ceea ce a condiționat anularea procedurii de licitație. Avînd în vedere poziția Ministerului Finanțelor cu privire la efectuarea tuturor transferurilor pînă la 24 decembrie 2013, Centrul pentru Drepturile Omului a fost în imposibilitate să anunțe licitația repetată sau să atribuie contractul de achiziții publice printr-o procedură negociată.

Bunuri primite cu titlu gratuit pe parcursul anilor 2009-2013

- PNUD

Tehnică de calcul (calculatoare, imprimante, monitoare, camere video etc.) – 281,1 mii lei;

Automobile Dacia Logan - 3 automobile a cîte 120,7 mii de lei, în sumă totală de – 362,1 mii de lei

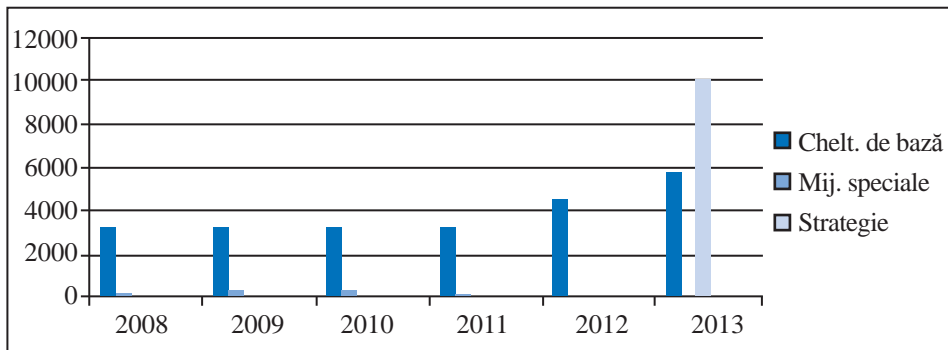
- Cancelaria de Stat

Un set de tehnică de calcul (computer cu tastieră și monitor, imprimantă + scanner) – 11,3 mii lei

În total 654,5 mii lei.

Raportul dintre mijloacele bugetare speciale și mijloacele pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției

Anul	Cheltuieli de bază	Mijloace speciale	SRJ
2008	3223,4	156,7	
2009	3155,9	328,1	
2010	3198,7	310,8	
2011	3318,2	122	
2012	4594,8	87,4	
2013	5834,4	24,5	10060,5

Indicatorii și sumele indicatorilor ce formează cheltuielile pentru executarea mandatului

	2009	2010	2011	2012	2013
Cărțile și edițiile periodice	10.0	10.0	6.2	0.8	21.3
Arenda mijl.de transport	94.0	51.8	115.4	201.1	165.1
Serviciile editoriale	132.20	25.70	28.20	62.90	82.00
Cheltuieli de protocol	4.9	2.9		0.8	2.7
Mărfurile, serviciile atrib.alto					
alineate (atelieri, grupuri de lucru, conferințe tematice)	66.2	42.5	43.3	141.6	274.6
Deplasări în interes de serviciu	32.4	37.4	50.9	61.4	66.1
Transferurile peste hotare	12.0	19.1	36.1	33.7	45.7
ÎN TOTAL	351.7	189.4	280.1	502.3	657.5

Dinamica cheltuielilor pentru executarea mandatului, %

A N U L 2009

În total buget/mii lei	3155.9	100 %
Cheltuieli salariu (contribuții la asist.med.asig.social.de stat)	2297.4	72.80%
Cheltuieli logistică (arenda încăper. pază, repar. utilaj. încăper.)	506.8	16.06%
Cheltuieli pentru executarea mandatului	351.7	11.14%

A N U L 2010

În total buget/mii lei	3198.7	100 %
Cheltuieli salariu (contribuții la asist.med.asig.social.de stat)	2482.6	77.61%
Cheltuieli logistică (arenda încăper. pază, repar. utilaj. încăper.)	527.0	16.47%
Cheltuieli pentru executarea mandatului	189.4	5.92 %

A N U L 2011

În total buget/mii lei	3318.2	100 %
Cheltuieli salariu (contribuții la asist. med. asig. social. de stat)	2403.1	72.42%
Cheltuieli logistică (arenda încăper. pază, repar. utilaj. încăper.)	635.0	19.14%
Cheltuieli pentru executarea mandatului	280.1	8.44%

A N U L 2012

În total buget/mii lei	4594.8	100%
Cheltuieli salariu (contribuții la asist. med. asig. social. de stat)	3409.3	74.20%
Cheltuieli logistică (arenda încăper. pază, repar. utilaj. încăper.)	683.2	14.87%
Cheltuieli pentru executarea mandatului	502.3	10.93%

A N U L 2013

În total buget/mii lei	5834.4	100%
Cheltuieli salariu (contribuții la asist. med. asig. social. de stat)	4295.8	73.62%
Cheltuieli logistică (arenda încăper. pază, repar. utilaj. încăper.)	881.10	15.11%
Cheltuieli pentru executarea mandatului	657.5	11.27%

**ЦЕНТР ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА
В МОЛДОВЕ**

ДОКЛАД

**о соблюдении прав человека
в Республике Молдова
в 2013 году**

**Кишинэу
2014 год**

СОДЕРЖАНИЕ

ГЛАВА I. Соблюдение прав человека в Республике Молдова	104
1. Обеспечение равенства шансов и недискриминация	104
2. Свободный доступ к правосудию	108
3. Право на жизнь и физическую неприкосновенность	114
4. Право на социальное обеспечение и защиту	116
5. Право частной собственности и ее охрана	121
6. Соблюдение права на труд и защиту труда	124
7. Право на образование	127
8. Право на охрану здоровья	131
9. Защита прав лиц с ограниченными возможностями	134
10. Право на здоровую окружающую среду	139
11. Свобода собраний	140
12. Свобода мысли, совести и религии	142
13. Соблюдение прав человека в приднестровском регионе и прилегающих населенных пунктах	143
ГЛАВА II. Соблюдение прав ребенка в Республике Молдова	147
ГЛАВА III. Влияние на общественные политики в области прав человека и совершенствование законодательства в данной области.....	168
ГЛАВА IV. Поощрение и продвижение прав человека в обществе	178
ГЛАВА V. Другие аспекты деятельности Центра по Правам Человека в Молдове в 2013 году.....	190
1. Деятельность Центра по Правам Человека в Молдове в цифрах	190
2. Другие аспекты деятельности учреждения парламентских адвокатов	201

ГЛАВА I

Соблюдение прав человека в Республике Молдова

1. Обеспечение равенства шансов и недискриминация

Защита прав национальных меньшинств является основополагающим элементом защиты прав человека, данный элемент находит свое отражение в политиках и инструментах права, национального и международного уровня. Гарантирование равенства всех людей перед законом и обеспечение законом равной защиты от любой дискриминации – одно из обязательств государства в ходе процесса демократизации. Центр по Правам Человека организовал три рабочие встречи на тему «Соблюдение прав национальных меньшинств сквозь призму Рамочной конвенции о защите национальных меньшинств» (21 ноября 2013 г. в Рышкань¹, 26 ноября – в городе Кахул², 05 декабря 2013 г. в Кишинэу)³. Целью встреч было обсуждение существующих в данной области проблем и определение путей их решения.

Отправной точкой дискуссии послужили положения Рамочной конвенции о защите национальных меньшинств, которые предусматривают полное и эффективное равенство лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, путем создания адекватных условий для их полноценной интеграции в жизнь общества, для их этнического и культурного самовыражения и развития. В ходе дискуссий обсуждались различные аспекты проблематики соблюдения и защиты прав национальных меньшинств в Молдове.

¹ Материал о рабочей встрече от 21 ноября 2013 г. в Рышкань: <http://ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-respectarea-drepturilor-persoanelor-ce-apartin-minoritatilor-nationale-prin>

² Материал о рабочей встрече от 26 ноября в Кахул: <http://ombudsman.md/ro/stiri/reuniune-lucru-tema-respectarii-drepturilor-minoritatilor-nationale-desfasurata-cahul>

³ Материал о рабочей встрече от 05 декабря в Кишинэу: <http://ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-respectarea-drepturilor-persoanelor-ce-apartin-minoritatilor-nationale-prin-0>

Вызывает озабоченность констатация, что серьезным препятствием на пути полноценной интеграции и реализации своих социальных, политических и экономических прав для национальных меньшинств является *низкий уровень знания государственного языка*. Парламентские адвокаты ранее обращали внимание на эту проблему⁴ и настаивают на том, что государство должно прилагать усилия для создания адекватных условий для изучения представителями национальных меньшинств государственного языка.

Также необходимо, чтобы государство создавало адекватные условия для изучения национальными меньшинствами своих родных языков: украинского, болгарского, гагаузского, романи, польского, иврита и проч., а также обеспечить развитие национальных культур путем внедрения соответствующих существующих в национальном законодательстве механизмов⁵.

Только поддержка и развитие культурных, религиозных и лингвистических традиций данных групп обеспечивают развитие многокультурного общества. В данном контексте считаем необходимым, чтобы государство ориентировало свои политики на развитие программ по подготовке специалистов по преподаванию родных языков национальных меньшинств.

Необходимо продвигать социальную интеграцию национальных меньшинств, поощрять активное участие представителей

⁴ Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году, стр. 11.

⁵ Постановление Правительства Р.Молдова № 336 от 09.07.1991 г.; Постановление Правительства Р.Молдова № 219 от 25.04.1991 г.; Постановление Правительства Р.Молдова № 428 от 23.06.1992 г.; Постановление Правительства Р.Молдова № 494 от 08.07.2011 г.

национальных меньшинств в общественной, экономической и культурной жизни страны, а также поддерживать местные органы власти, на территории которых компактно проживают национальные меньшинства, в социально-экономическом развитии регионов и в борьбе с бедностью. Огромное значение имеет знание культуры, истории и религии этнических меньшинств, однако не менее важным является продвижение и поддержка ценностей национального большинства. В данном контексте важно поощрение изучения своей культуры и традиций лицами, принадлежащими к национальным меньшинствам, путем развития и поддержки таких программ и условий для их реализации.

Необходимость активного включения представителей ромов в процесс принятия решений и гарантирование соблюдения основных прав ромов обсуждались в ходе рабочих встреч, организованных учреждением омбудсмана⁶. Несмотря на то, прогресс в области социальной интеграции ромов очевиден, они все же продолжают сталкиваться с феноменом маргинализации.

Представители сообщества ромов рассказали о трудностях, с которыми они сталкиваются при приеме на работу. Работники Агентства по занятости населения подчеркнули, что причиной высокой степени безработицы среди данной группы граждан, особенно на стадии трудоустройства, чаще всего является отсутствие документов у ромов. Однако представители агентства не отрицали существование фактов, о которых говорили ромы. В то же время представители сообщества ромов часто отказываются от предложений по трудоустройству по причине маленькой заработной платы либо потому, что не устраивает предложенная работа (обычно это физическая работа не требующая квалификации). По причине отсутствия документов, удостоверяющих личность, представители сообщества ромов также не имеют доступ к медицинским услугам потому, что у них нет страхового медицинского полиса.

Другой проблемой является интеграция детей ромов в общеобразовательный про-

цесс, к чему есть причины социального и экономического характера, но также большое влияние оказывают и традиции этносов. Установлено, например, что в некоторых случаях сами родители не пускают своих детей в школу, мотивируя тем, что обучение в школе не столь важно в сравнении с приоритетом содержания семьи либо объясняя непосещение своими детьми школы необходимостью выезда вместе с детьми за границу на заработки, где дети будут помогать родителям. Часто дети ромов не внесены в списки учащихся потому, что у них нет документов по удостоверению личности. С другой стороны, высока доля бросающих школу среди детей ромов, что отрицательно влияет на процесс обучения и его качества.

Считаем, что государству необходимо предпринимать адекватные меры для того, чтобы родители ромов осознали необходимость обучения своих детей, их включения в общеобразовательный и воспитательный процесс. Государство должно прилагать усилия, чтобы включить детей-ромов в процесс образования, также чтобы создать для них благоприятную и дружественную среду обучения, выработать механизмы, которые позволили бы представителям ромов закончить прерванное образование, особенно в случаях, когда учащийся долго не посещал школу.

Принцип равного отношения является основной ценностью всех международных инструментов прав человека и осуждает казни, лишение свободы либо нарушение прав человека по причине сексуальной ориентации, либо гендерной идентификации.⁷

Будучи стороной ряда международных актов, Республика Молдова приняла обязательства развивать политику недискриминации, включительно в отношении лиц принадлежащих к группе ЛГБТ, а принятие Закона № 121 «Об обеспечении равенства» от 25.05.2012 г. стало важным шагом в этом смысле.

⁶ 18 декабря 2008 г. Генеральная Ассамблея ООН заслушала декларацию, отредактированную Францией и Нидерландами от имени Европейского Союза, коспонсоризованную шестьюдесятью шестью другими государствами. В данном документе выражен призыв к глобальному отказу от вменения гомосексуальности и осуждение нарушений прав человека по причине сексуальной ориентации, либо гендерной идентификации.

⁶ Материал о рабочей встрече от 20.06.2013 г. в Компате - <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/problemele-integrare-sociala-si-participare-romilor-viata-publica-atiinta-avocaturii>

Парламентские адвокаты с озабоченностью отмечали, что действия некоторых органов местной публичной власти⁸ не соблюдают положения данного закона, когда дело касается представителей ЛГБТ, омбудсмены призывали к толерантному отношению к данной категории лиц.

30 апреля 2013 года Народное Собрание АТО Гагаузии приняло Закон «Об обеспечении принципов равноправия, справедливости и объективности» № 89-X/V, который впоследствии был промульгирован Губернатором АТО Гагаузии М.Формузалом, и вошел в силу в тот же день, одновременно с его публикацией Официального Бюллетеня Гагаузии "Expres-Kanon".

Указанный закон исключал любую защиту сексуальных меньшинств в данном регионе, аргументируя такую позицию необходимостью сохранения традиций и обычаев гагаузского сообщества. Еще на этапе разработки проекта указанного закона, учреждение омбудсмена направило Народному Собранию АТО Гагаузии письмо о пересмотре готовящегося закона с целью исключения положений нарушающих права и основные свободы лиц ЛГБТ.⁹

В условиях, когда при принятии данного закона, рекомендации парламентского адвоката не были приняты во внимание, нормативный акт был оспорен в судебной инстанции.¹⁰ Суд 20 июня 2013 года вынес решение, которым удовлетворил иск и отменил незаконные положения указанного закона.

Целью права недискриминации является обеспечение всем лицам равные перспективы доступа к возможностям, предоставляемым обществом. Любой выбор, любое решение, предпочтение либо занимаемая должность одного человека может

⁸ Учреждение по защите прав человека установило в 2012 году нарушение прав данной категории граждан путем вынесения органами местной администрации решений дискриминационного характера, омбудсмены рекомендовали отмену таких решений. Доклад о соблюдении прав человека в 2012 году, стр. 15;

⁹ Акты реагирования парламентского адвоката - [http://www.ombudsman.md/ro/stiri/avocatul-parlamentar-tudor-lazar-principiul-egalitatii-trebuie-sa-ocupe-loc-prioritar-procesul](http://www.ombudsman.md/ro/stiri/avocatul-parlamentar-tudor-lazarprincipiul-egalitatii-trebuie-sa-ocupe-loc-prioritar-procesul)

¹⁰ Акты реагирования парламентского адвоката - <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/avocatul-parlamentar-tudor-lazar-ataca-instanta-legea-character-discriminatoriu-adoptata>

оказывать влияние на жизнь других людей, поэтому необходимо, чтобы возможности и принципы не нарушали принцип равенства. Только равное отношение ко всем членам общества, независимо от пола, языка, религии, расы и проч. является показателем степени демократичности данного общества.

Принцип недискриминации закреплен в Конституции Молдовы. Он означает признание равенства всех граждан перед законом, независимо от расы, национальности, этнического происхождения, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения или социального происхождения, признание их ценностей и равного права жить в мире.

Несмотря на то, что Республика Молдова в последние годы предпринимала и продолжает предпринимать меры для того, чтобы создать равные условия и борется с дискриминацией в обществе, прилагаемые усилия недостаточны для того, чтобы утверждать, что данный феномен искоренен.

Согласно Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (CEDAW), понятие «дискриминация в отношении женщин» означает любое различие, исключение или ограничение по признаку пола, которое направлено на ослабление или сводит на нет признание, пользование или осуществление женщинами, независимо от их семейного положения, на основе равноправия мужчин и женщин, прав человека и основных свобод в политической, экономической, социальной, культурной, гражданской или любой другой области¹¹.

Часть 2 ст. 5 Закона об обеспечении равных возможностей для женщин и мужчин № 5-XVI от 09.02.2006 г. предусматривает, что «проведение политики или совершение действия, не обеспечивающих равных возможностей женщинам и мужчинам, является дискриминацией и подлежит устранению в соответствии с законодательством компетентными органами публичной власти».

Своим Постановлением № 12 от 01 ноября 2012 г.¹² Конституционный Суд подтвер-

¹¹ Статья 1 Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин.

¹² Постановление о контроле конституционности некоторых положений ст. 32 ч. (4) п. j) Закона № 162-XVI от 22 июля 2005 года о статусе военнослужащих №12 от 01.11.2012 г.

дил необходимость проведения недискриминационной политики, признав, по иску парламентского адвоката, неконституционным слово «женщина» из словосочетания «женщина-военнослужащий» из текста букв d), j) ч. (4) ст. 32 Закона о статусе военнослужащих № 162 от 22.07.2005 г., а также содержащегося в п. 67 букв. j); п. 88 ч. 4 буквы b); буквы i) ст. 108; буквы e) ст. 116; ст. 131 Положения о порядке исполнения военной службы в Вооруженных Силах.

Однако Конституционный Суд прекратил проверку конституционности выражения «но не включается в общий календарный срок военной службы» из текста п. j) ч. 4 ст. 32 Закона о статусе военнослужащих № 162 от 22.07.2005 г. Этот факт, по нашему мнению, создал новые возможности для компетентных органов устранить препятствия законодательного уровня при реализации социальных прав военнослужащих в том, что касается включения периода отпуска по уходу за ребенком в общий трудовой стаж, и выплате пособия из бюджета государственного социального страхования.

Несмотря на то, государство в 2013 году начало серию законодательных инициатив, а именно разработку Военного Кодекса¹³, который должен предусматривать социальные гарантии и равные права военнослужащих, разработка указанного документа – дело перспективы. Данный факт, по мнению парламентского адвоката, может привести к появлению оснований для новых дел, по которым государство Республика Молдова может быть осуждено в ЕСПЧ.

Проблематика равенства полов актуальна для различных аспектов социальной жизни, включительно для блока проблем связанных с трудовым правом. Несмотря на то, что законодательство Республики Молдова предоставляет женщинам и мужчинам равные шансы, при трудоустройстве, женщины решившие стать матерью, находят работу с трудом.

Гарантии при приеме на работу для беременных женщин воспринимаются работодателями как бремя, по этой причине ра-

ботодатели часто отказывают беременным женщинам при приеме на работу. Таким образом, дискриминация беременных женщин при приеме на работу – одна из основных проблем, которую придется решать в контексте внедрения стратегии гендерного развития.

Дело Д.С.

Заявительница сообщила, что после того, как проинформировала работодателя о своей беременности, работодатель создал неблагоприятные для нее условия труда и неудобства на рабочем месте.

Так, работодатель, не вынося официальных распоряжений и не имея согласия заявительницы, направлял ее в различные подразделения учреждения, которые расположены на больших расстояниях от места жительства работника.

Таким образом, перемещение заявительницы на работу в значительной степени затруднилось из-за неразвитой инфраструктуры и необходимости менять транспорт, по причине отсутствия прямого маршрута какого-либо вида общественного транспорта.

Более того, заявительница указала, что на рабочем месте не была обеспечена компьютером, канцелярскими предметами, все это с целью препятствовать ей вовремя выполнять свои обязанности.

ЦПЧМ направил вышестоящему учреждению акт реагирования по данной жалобе, рекомендовав устранить нарушения и создать условия для полного соблюдения прав заявительницы. Однако вышестоящий орган не отреагировал должным образом, поэтому заявительница была вынуждена обратиться в суд.

¹³ Проект Военного Кодекса на сайте <http://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=168&submenuheader=0>

Создание государственной или частной компанией препятствий карьерному росту работника являются действиями дискриминационного характера по признаку половой принадлежности. Один из примеров такого отношения – это петиция Д.С., направленная парламентскому адвокату.

Парламентские адвокаты отмечают, что органы, ответственные за внедрение политики по равенству шансов пассивны в том, что касается продвижения участия женщин во всех сферах жизни.

ЦПЧМ выражает озабоченность в связи с такого рода ситуациями и рекомендует проведение самостоятельными и объективными комиссиями, состоящими из представителей гражданского общества, аудита на предмет соблюдения равенства по половому признаку.

Применение домашнего насилия – одна из форм дискриминации женщин в обществе. Учреждение парламентских адвокатов проводит постоянный мониторинг данного феномена¹⁴. Также как и в прошлые годы, в петициях, поступивших в Центр по Правам Человека в 2013 году по данному вопросу, чаще всего жалуются на позднюю реакцию со стороны органов власти уполномоченных функциями по предотвращению и борьбе с домашним насилием либо на недостаточное знание предоставляемых государством механизмов защиты жертв насилия и др. Установлено, что жертвы домашнего насилия из страха перед агрессором не прибегают к механизму защиты, который предоставлен государством. Зачастую лица, которые стали жертвами домашнего насилия, на этапе обращения в судебную инстанцию или вынесения защитного предписания по удалению с места жительства агрессора, отказываются от такого рода вмешательства. Одним из наиболее часто приведенных доводов в пользу такого решения является страх остаться без средств к существованию, страх поднимать семью одной, а также страх перед преследованием со стороны агрессора, даже на расстоянии. Эти страхи отражают недоверие в отношении органов социальной защиты и полиции и действенности механизмов защиты жертв насилия.

Результатом более тесного сотрудниче-

¹⁴ Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 г., стр. 8-9.

В 2013 году Республика Молдова была осуждена ЕСПЧ за акты домашнего насилия, которые были проигнорированы органами местной власти. Жертва домашнего насилия, после направления нескольких жалоб на действия своего мужа, потребовала в апреле 2011 года вынести защитное предписание, однако лишь по прошествии пяти месяцев решение с удовлетворением требования было вынесено. ЕСПЧ счёл, что данное опоздание является показателем дискриминации по половому признаку.

ства между органами социальной защиты, полиции и специализированными психологами станет обеспечение адекватной защиты жертв насилия; это позволило бы устранить любые поводы для недоверия со стороны жертв домашнего насилия.

2. Свободный доступ к правосудию

С целью построения сектора юстиции, эффективного и доступного, независимого и профессионального, транспарентного и ответственного перед обществом, соответствующего европейским стандартам, который обеспечит верховенство закона и соблюдение прав человека, уже второй год в Республике Молдова внедряется Стратегия реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы¹⁵.

Считаем, что решительные меры принятые Правительством по реформе юстиции благоприятно отразятся на жизни граждан и общества в целом, результаты действий даже в течение короткого времени осязаемы. Были приняты/изменены законы в контексте обеспечения неприкосновенности работников юстиции, выросла зарплата

¹⁵ Закон Республики Молдова об утверждении Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы, № 231 от 25.11.2011 г.; Постановление Правительства Р. Молдова об утверждении Плана действий по реализации Стратегии реформы сектора юстиции на 2011–2016 годы, № 6 от 16.02.2012 г.

судей, некоторые судьи были освобождены от занимаемой должности, в отношении некоторых из них начато уголовное преследование.

Также социальные опросы, проведенные в данный период, указывают на низкий уровень доверия населения к юстиции. Например, социальные опросы общественного мнения, проводимые два раза в год Институтом Общественных Политик, постоянно содержат вопрос о степени доверия граждан к государственным органам, включительно к органам юстиции. Ответы, полученные в 2013 году, на вопрос «Какова степень Вашего доверия к органам юстиции?» отражают существенное снижение степени доверия граждан Республики Молдова к органам юстиции. Анализ ответов «Довольно много доверия» и «Некоторое доверие» указывает на то, что данный индекс составлял 13% в апреле и 15% в ноябре, сравнительно с 24% в марте 2008 г. и 27% и в октябре 2008 г.¹⁶

Сравнительно с индексом доверия к органам юстиции, намного меньше граждан удовлетворены ситуацией в области пенсионного обеспечения (4%), обеспечения заработной платой (5%), борьбы с коррупцией (5%). Немного больше граждан довольны положением дел в образовании (30%), медицины (24,5%), культуры (24%), сельского хозяйства (21%). Индекс доверия к органам юстиции находится посередине данной шкалы и казалось бы, исходя из сравнения вышеуказанных цифр, положение дел в юстиции удовлетворительно. Однако вызывает озабоченность тот факт, что всего 1% респондентов считает обеспечение независимости системы юстиции главной проблемой (в списке приоритетных направлений указаны: необходимость роста уровня жизни (10%), развития экономики (29,9%), усиление порядка в стране (24,8%).¹⁷

Несомненно, решение социально-экономических проблем имеет огромное значение для людей, которые с трудом выживают изо дня в день, в условиях, когда их доходы много ниже минимального уровня

жизни (см. Главу «Социальное обеспечение и социальная защита»). Несмотря на это, отсутствие доверия со стороны граждан к системе юстиции, в социальном плане, может перерасти в опасное явление общего недоверия в эффективность и честность органов власти, и даже государства.

Гражданин связывает свою безопасность с уровнем своего доверия к органам юстиции, которые являются последней инстанцией, куда он обращается для защиты своих законных прав. Доверие гражданина к органам юстиции зависит от качества акта юстиции, но также важны свободный доступ к правосудию, своевременность, компетентность, эффективность и честность представителей системы.

Глобальный Барометр Коррупции (BGC) за 2013 год, проводимый ежегодно Transparency International, указывает на то, что 34% респондентов (либо их родственники) в Республике Молдова давали взятку в последние 12 месяцев работникам судебной системы. Согласно тому же опросу, респонденты считают самой коррумпированной областью юстицию (80%), а также органы внутренних дел (76%) и политические партии (75%), также Парламент (75%)¹⁸.

Степень доверия граждан к системе юстиции не может быть изменена только административными мерами. Большое значение имеет корректное отношение судей к сторонам процесса. Случайное распределение дел, безупречное поведение судей, быстрое и справедливое решение судебных споров, единая судебная практика, борьба с коррупцией внутри системы – вот часть условий для восстановления доверия граждан в органы юстиции.

Анализ статистики Европейского Суда по Правам Человека за 2013 год указывает на существенный рост дел, распределенных одному судебному органу – 1356, в сравнении с 934 в 2012 году и 1017 в 2011 году. Также возросло число неподлежащих рассмотрению и снятых с рассмотрения дел – 3143 (в 2012 году – 1905 исков, в 2011 году – 550 исков).

¹⁶ Барометр общественного мнения, ноябрь 2013 г. http://www.ipp.md/public/files/Barometru/BOP_11.2013_anexa.pdf.

¹⁷ Idem.

¹⁸ <http://www.transparency.org/gcb2013/country?country=moldova>

Анализ (по статьям) решений, вынесенных ЕСПЧ, в отношении Молдовы в 2013 году:

- *Право на жизнь (ст. 2 Конвенции) – 1 нарушение (в материальном аспекте) и 1 нарушение (в процедурном аспекте)*
- *Запрещение пыток (Жестокое или унижающее достоинство обращение) (ст. 3 Конвенции) – 8 нарушений (в материальном аспекте) и 8 нарушений (в процедурном аспекте)*
- *Право на свободу и личную неприкосновенность (ст. 5 Конвенции) – 1 нарушение*
- *Право на справедливое судебное разбирательство (ст. 6 Конвенции) – 5 нарушений*
- *Право на уважение частной и семейной жизни (ст. 8 Конвенции) – 3 нарушения*
- *Право на эффективное средство правовой защиты (ст. 13 Конвенции) – 4 нарушения*
- *Запрещение дискриминации (ст. 14 Конвенции) – 2 нарушения*
- *Защита собственности ст. 1 Дополнительного протокола к Конвенции о защите прав человека и основных свобод – 3 нарушения.*

В течение 2013 года, Европейский Суд вынес 19 решений, из которых 18 решений устанавливают хотя бы одно нарушение Конвенции.

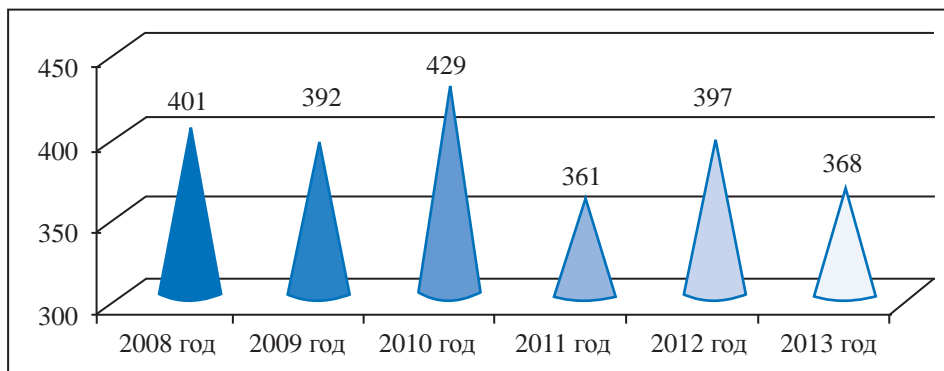
Самым важным в 2013 году, с юридической точки зрения, является Решение вынесенное Судом по делу Еремия против Молдовы (иск № 3564/11, Решение от 28 мая 2013 г.) об отсутствии со стороны национальных органов власти адекватных мер по защите заявителей от домашнего насилия.

В период 1997-2013 гг. ЕСПЧ вынес в отношении Республики Молдова 273 решения о нарушении следующих прав: применение жестокого обращения – 16%, свобода и безопасность личности – 13%, справедливый суд – 25%, защита собственности – 20%, другие права – 26%.

По вынесенным в 2013 году решениям Республика Молдова обязана выплатить компенсации на сумму 315 363 евро (в сравнении с 842 856 евро в 2012 г. и 371 258 евро в 2011 г.).

В 2013 году 368 заявителей обратились в Центр по Правам Человека в Молдове с жалобами на качество процесса юстиции, 72 из которых жаловались на затягивание сроков рассмотрения дел, в 78 случаях предметом петиции являлось неисполнение судебных решений, в 167 жалобах ссылались на нарушение принципа состязательности в судебном процессе.

В контексте вышеуказанных проблем, данные о зарегистрированных в ЦПЧМ петициях в период 2008-2013 гг. указывают на то, что количество людей обратившихся по поводу нарушения права на свободный доступ к правосудию, за малыми исключениями, остается неизменным.

В предыдущих докладах о соблюдении прав человека в Республике Молдова неоднократно упоминались проблемы, связанные с обеспечением права на свободный доступ к правосудию и права на справедливое судебное разбирательство¹⁹, в 2013 году, в целом, имеют место те же проблемы. Это касается нарушающего деонтологические нормы поведения судей; также это относится к затягиванию рассмотрения уголовных и гражданских дел в судах; к неисполнению судебных решений; долгому рассмотрению Пленумом Высшей Судебной Палаты дел в исключительном порядке обжалования, основанном на изменениях, внесенных в Уголовный Кодекс; также при редактировании, с нарушением установленного законом срока, мотивированных решений; к нарушению срока направления судебных решений; совершение работниками судебных инстанций ошибок, которые привели к нарушению прав и законных интересов участников процесса; к выдаче исполнительных листов на основании окончательных судебных решений; недостаточной аргументации судебных решений; несогласия с принятыми окончательными и неподлежащими обжалованию решениями.

лась в ЦПЧМ на то, что у нее есть окончательное и не подлежащее обжалованию, вступившее в силу судебное решение²⁰ о взыскании материального и морального ущерба, причиненного смертью её мужа. Данное решение подлежит исполнению на территории государства Израиль. Заявительница неоднократно обращалась в государственные органы с требованием предпринять необходимые меры по исполнению данного судебного решения. П.Л. полагает, что Министерство Иностранных Дел и Европейской Интеграции (Дипломатическая Миссия и Консульская Служба Республики Молдова в Государстве Израиль) никак не решили и данную проблему²¹ и перспектив её решения заявительнице не предоставили. В письме, полученном из государственных органов Израиля²², заявительнице рекомендуется нанять адвоката, который представлял бы её интересы в суде, для выполнения судебного решения на территории данного государства.

Эффективной реализации основных прав заявительницы на справедливое судебное разбирательство и на собственность препятствует отсутствие финансовых

В Центр по Правам Человека в Молдове обратился гр. С. В., который жаловался на Суд района Орхей, который затягивает рассмотрение уголовного дела, возбужденного в отношении заявителя. Дело находилось на рассмотрении более года, за это время суд не провел ни одного судебного заседания, все это время в отношении заявителя была продлена мера пресечения в виде ареста. Рассмотрев данную петицию, парламентский адвокат установил признаки нарушения прав и основных свобод человека, а также несоблюдение п. 3 и п. 25 Положения об объеме, методах, основаниях и процедуре проверки организационной деятельности судебных инстанций при осуществлении правосудия. Вследствие рассмотрения обращения парламентского адвоката и справки составленной Судебной инспекцией по данному делу, Высший Совет Магистратуры был проинформирован о намерении одного из членов ВСМ возбудить дисциплинарную процедуру в отношении судьи.

Другой проблемой, изученной Центром по Правам Человека в Молдове в 2013 году, является неисполнение на территории других стран судебных решений, вынесенных судебными инстанциями Молдовы. Основная причина неисполнения судебных решений – это отсутствие квалифицированной юридической помощи. Гр. П.Л. пожалова-

средств для оплаты услуг адвоката на территории Израила.

Необходимо уточнить, что положения ст.120 Конституции об обязательности ис-

²⁰ Определение Суда сектора Рышкань муниципия Кишинэу от 20 июня 2005 г.

²¹ Письмо Главного управления консульских дел МИДЕИ РМ от 26.11.2012 г.

²² Legal Assistance to Foreign Countries, Jerusalem 18.01.2011.

¹⁹ <http://www.ombudsman.md/ro/rapoarte-aneuale>

полнения вступивших в законную силу приговоров и других судебных решений относится также к процедуре признания и исполнения судебных решений инстанций других государств, в соответствии с международными актами, частью которых является Республика Молдова.

В соответствии со ст. 5 Венской конвенции о консульских сношениях²³, среди прочих консульскими функциями являются: «с соблюдением практики и порядка, принятых в государстве пребывания, представительство или обеспечение надлежащего представительства граждан представляемого государства в судебных и иных учреждениях государства пребывания с целью получения, в соответствии с законами и правилами государства пребывания, распоряжений о предварительных мерах, ограждающих права и интересы этих граждан, если, в связи с отсутствием или по другим причинам, такие граждане не могут своевременно осуществить защиту своих прав и интересов.

До настоящего времени данное судебное решение не исполнено. Мы считаем, что Министерству Иностранных Дел и Европейской Интеграции необходимо применить все возможные законные инструменты, которыми располагает дипломатическая миссия для реализации прав граждан Республики Молдова на территории других государств.

Мы высоко ценим усилия, предпринятые для развития информационной сети судебной системы и её соответствия европейским стандартам. Однако повторно выражаем свою озабоченность²⁴ тем, что на сайтах судебных инстанций размещаются, в полном объеме и без ограничения в доступе, судебные решения. Указанные решения содержат большой объем персональных данных: имена, даты рождения, место рождения, адреса, данные о национальности, гражданстве, месте жительства, информацию о состоянии здоровья (физиологического, физического, психического характера), данные экономического характера. Мы считаем, что данные факты противоречат положениям Конвенции Совета Европы о защите

физических лиц при автоматизированной обработке персональных данных личного характера №108, Закона Республики Молдова о защите персональных данных № 133 от 08.07.2011 г. и Рекомендации № R(95)11 Комитета министров Совета Европы²⁵ и нарушают право на личную жизнь сторон и других участников процесса.

Размещение судебных решений, содержащих персональные данные, на ресурсы с широким доступом для пользователей, по нашему мнению, является грубым вмешательством со стороны представителей судебных органов, данное вмешательство не может выходить за рамки судебного процесса. Использование информационных и коммуникационных технологий для обеспечения доступа к информации юридического характера вызывает обоснованные опасения по поводу эффективной защиты персональных данных.

Исходя из этого, необходимы качественные и количественные перемены в использовании личной информации и персональных данных. Также необходимо рассмотреть возможность обеспечить равновесие между правом на информацию и обязанностью государства, подписавшего Конвенцию №108, обеспечить право на охрану персональных данных личного характера, включительно при обработке данных для электронной публикации судебных решений. Данное равновесие может меняться в зависимости от типа судебного дела, категории участников процесса. Мы считаем, что необходимо пересмотреть Положение о способе публикации судебных решений на web-страницах, утвержденное Решением Высшего Совета Магистратуры № 472/21 от 18.12.2008 г. и включение руководящих принципов по публикации судебных решений, которые установили бы некоторые правила в отношении

²⁵ Рекомендация № R (95) 11 Комитета министров государствам-членам относительно отбора, обработки, представления и архивации судебных решений в правовых информационно-поисковых системах: когда в рамках использования компьютеризированной системы правовой информации возникают вопросы конфиденциальности и защиты личных данных, они должны регулироваться внутренним правом в соответствии с принципами, закрепленными в Конвенции о защите частных лиц в контексте автоматизированной обработки личных данных (Конвенция № 108, Серия европейских договоров) и вспомогательных документов к ней.

²³ Постановление Парламента Республики Молдова о присоединении Республики Молдова к международным конвенциям №1135-XII от 04.08.1992 г.

²⁴ Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2010 году, www.ombudsman.md

обработки данных персонального характера. В то же время, вопреки положениям предусмотренным ч. (4) ст. 10 Закона о судоустройстве* № 514-XIII от 06.07.1995²⁶, не все судебные решения размещены на web-страницах судебных инстанций.

Согласно Рекомендации № R(81)7 Комитета министров государствам-членам относительно путей облегчения доступа к правосудию, *следует принять меры по облегчению или поощрению, где это уместно, примирения сторон или дружественного урегулирования спора до принятия его к производству или же в ходе разбирательства.*

В данном контексте, полагаем, необходимо повысить эффективность процедуры примирения сторон по семейным, трудовым спорам, по гражданским, коммерческим, административным делам, по спорам о защите прав потребителей. Примирение сторон по такого рода делам является уместной и своевременной альтернативой решения споров. Принимая во внимание преимущества данного механизма, мы призываем к примирению сторон или дружественному урегулированию спора до принятия его к производству или же в ходе разбирательства и выражаем надежду на то, что новый Закон о медиации²⁷, проект которого разработало Министерство Юстиции, внесет свой положительный вклад в скорое решение судебных споров и будет способствовать процессу разгрузки и оптимизации работы судебных инстанций.

Право на защиту принадлежит всем без каких-либо исключений, ограничение данного права было бы явным нарушением положений ст. 26 Конституции Р.Молдова. Государство имеет позитивное обязательство предпринимать меры по обеспечению соблюдения указанного права и соответственно законодательно регламентировать и внедрять в практику эффективные методы защиты лиц, которые не могут позволить себе воспользоваться услугами адвоката.

Анализ данных о зарегистрированных за период 2008-2013 гг. в Центре по Правам Человека в Молдове жалоб позволяет сделать вывод о том, что число жалоб на нарушение

права на защиту остается, за несущественными исключениями, неизменным.

В 2013 году зарегистрировано 45 обращений, предметом которых, как правило, являлось следующее: территориальный офис Национальный Совет по юридической помощи, гарантируемой государством, оставил без ответа обращение об оказании юридической помощи; некачественная юридическая помощь, оказанная адвокатами, невозвращение оригиналов документов, предоставленных по требованию адвокатов; неинформирование клиента о предпринимаемых мерах, отказ территориальных офисов Национального Совета по юридической помощи, гарантируемой государством оказать юридическую помощь.

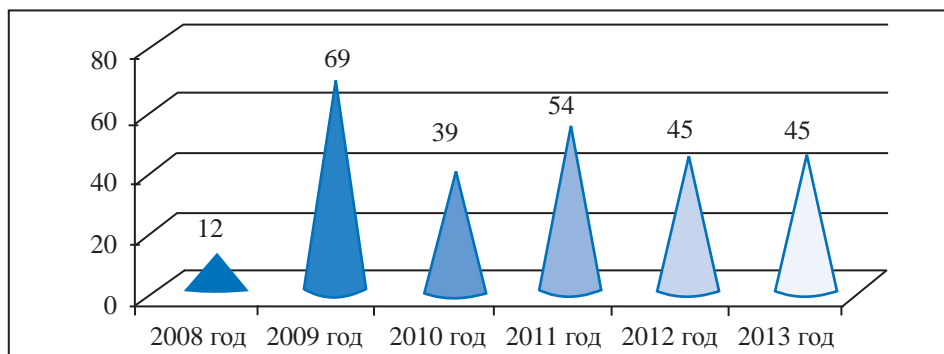
Принимая во внимание, что оказание квалифицированной юридической помощи, включительно гарантированной государством, является процедурной гарантией в контексте фундаментального права на защиту. Данная проблема поднималась в предыдущих докладах Центра по Правам Человека, которые были представлены в Парламент²⁸.

Петиционер Д.Б., заключенный Пенитенциарного учреждения №15 Крикова, жаловался на отказ в оказании ему квалифицированной юридической помощи. Парламентский адвокат рекомендовал Национальному Совету по юридической помощи, гарантируемой государством принять необходимые меры в соответствии с действующим Законом об юридической помощи, гарантируемой государством. Впоследствии заявитель обратился с той же жалобой в Комиссию по правам человека и межэтническим отношениям Парламента Республики Молдова. Таким образом, было установлено, что Национальный Совет по Юридической Помощи, Гарантируемой Государством не предпринял необходимые меры для обеспечения заключенному оказанию квалифицированной юридической помощи.

²⁶ «Решения судов, апелляционных палат и Высшей судебной палаты публикуются на web-странице в сети Интернет».

²⁷ <http://justice.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=192>

²⁸ Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова, www.ombudsman.md

Согласно Докладу действующего механизма мониторинга качества юридической помощи гарантированной государством²⁹, адвокатам было предложено оценить работу системы юридической помощи гарантированной государством. По мнению 89% респондентов, работа данной системы необходима и эффективна, 8% считают, что система необходима, но неэффективна, 3% не дали ответа. Парламентские адвокаты подчеркивают необходимость дальнейшего продвижения Национальным Советом по юридической помощи, гарантируемой государством четкого посыла, что оказание гарантированной юридической помощи ориентировано в первую очередь на социально-уязвимые слои населения, поддерживая и развивая деятельность территориальных подразделений.

Независимая и эффективная юстиция – необходимое условие для прогресса в диалоге с Европейским Союзом. Эффективность других реформ значительно снижается, когда возникают сомнения в независимости юстиции и в её способности беспристрастно и объективно оценивать и разрешать споры.

Многогранность и сложность системы юстиции требуют постоянного и целостного подхода к каждому элементу системы. Нестабильность или непоследовательность действий, либо работы одного элемента в состоянии спровоцировать цепную реакцию, которая приведет к кризису системы. В случае, если участники реформы сектора юстиции запоздают с внедрением действий по реформе, либо государство не поддержит

²⁹ Suportul pentru Reformarea sectorului Justiției în Moldova "Proiect implementat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova.

данные меры, то есть не поднимет зарплату, не оптимизирует законодательство, не улучшит условия труда, все это скомпрометирует и приостановит процесс реформы.

3. Право на жизнь и физическую неприкосновенность

Глава II Конституции Республики Молдова «Основные права и свободы» начинается **статьей 24 «Право на жизнь, физическую и психическую неприкосновенность»** регламентирует три основных права:

- 1) Право на жизнь;
- 2) Право на физическую неприкосновенность;
- 3) Право на психическую неприкосновенность.

Право на жизнь – натуральное право человека, которое защищено законом. Это одно из основных прав, закрепленных во Всеобщей декларации прав человека.

Соблюдение права на жизнь, физическую и психическую неприкосновенность предусматривает запрещение пыток, жестокого или унижающего человеческого достоинство обращения. Применение такого рода действий является тяжким преступлением против человеческого достоинства; данные примитивные практики наказываются законом.

Согласно ст. 23¹ Закона о парламентских адвокатах № 1349 от 17.10.1997 г., парламентские адвокаты уполномочены обеспечить защиту от применения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения.

Вместе с членами Консультативного Со-

вета, парламентские адвокаты уполномочены проводить периодические посещения мест лишения свободы, где находятся люди, помещенные по указанию государственного органа, либо по молчаливому согласию.

В своей деятельности по предупреждению пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания, парламентский адвокат направляет соответствующему органу или должностному лицу рекомендации в целях улучшения обращения с лицами, лишенными свободы, и условий их содержания, а также предупреждения пыток. Если парламентский адвокат не согласен с принятыми мерами, он вправе обратиться в вышестоящую инстанцию для принятия мер по исполнению рекомендаций, содержащихся в его заключении, и/или информировать общественность, а также предать гласности имена лиц, уполномоченных действовать от имени указанных органов.

В течение 2013 г. в ЦПЧМ поступило 224 жалобы, в которых жаловались на нарушение права на физическую и психическую неприкосновенность, из которых:

- 150 жалоб на неадекватные условия содержания в местах лишения свободы;
- 32 обращения, в которых упоминаются факты пыток;
- 32 петиции о унижении человеческого достоинства;
- 10 жалоб на процедуру задержания или ареста.

До 31 декабря 2013 г. ЕСПЧ вынес 273 решения по делам против Молдовы, из которых 19 в 2013 г. Из этих 19 решений, принятых в 2013 г., по 11 делам Молдова была осуждена за нарушение ст.3 ЕКПЧ (запрещение пыток), по следующим категориям:

- **Избиение** (*дело Iurcu v. Moldova, жалоба №33759/10*, Решение от 09.04.2013г., взыскан ущерб – 13500 евро; *дело Ipati v. Moldova, жалоба № 55408/07*; *дело Gorea v. Moldova*, Решение от 05.02.2013 г., взыскан ущерб – 10500 евро);
- **Неадекватные меры со стороны властей в деле защиты истцов от домашнего**

насилия (*дело Eremia и проч. v. Moldova, жалоба № 3564/11*, решение от 28.05.2013 г., взыскан ущерб – 17150 евро; *дело Mudric. v. Moldova, жалоба № 74839/10*, Решение от 16.07.2013 г.; взыскан ущерб – 17150 евро; *дело B. v. Moldova, жалоба № 61382/09*, Решение от 16.07.2013 г., взыскан ущерб – 18000 евро);

- **Неадекватное расследование избиения** (*дело Iurcu v. Moldova* – жалоба 33759/10, Решение от 09.04.2013 г., взыскан ущерб – 13500 евро; *дело Ipati v. Moldova* – жалоба № 55408/07, Решение от 05.02.2013 г., взыскан ущерб – 10500 евро; *дело Gorea v. Moldova, Feodorov v. Moldova* – жалоба № 40424/06, Решение от 29.10.2013 г., взыскан ущерб – 5650 евро; *дело Eduard Popa v. Moldova* – жалоба № 17008/07, Решение от 12.02.2013 г., взыскан ущерб – 24000 евро; *дело Seachir v. Moldova* – жалоба № 50115/06, решение от 10.12.2013г., взыскан ущерб – 8000 евро);

- **Плохие условия содержания в пениitenciаре** (*дело Mitrofan v. Moldova* – жалоба № 50054/07, Решение от 15.01.2013 г., взыскан ущерб – 6500 евро; *дело Ipati v. Moldova, жалоба № 55408/07*, Решение от 05.02.2013 г., взыскан ущерб – 10500 евро; *дело Segheti v. Moldova, жалоба № 39584/07*, Решение от 15.10.2013 г., взыскан ущерб – 6500 евро);

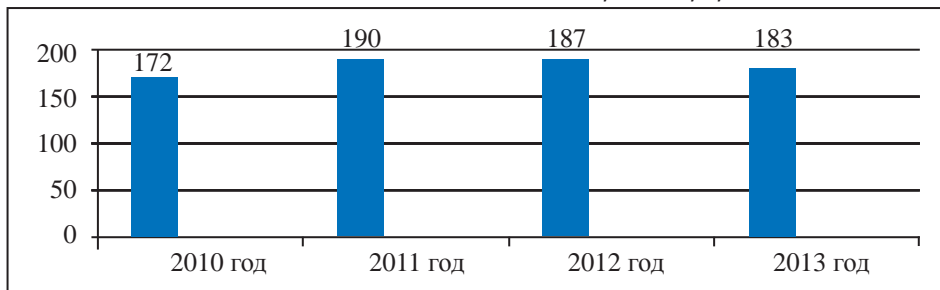
- **Неадекватное расследование изнасилования** (*дело N.A. v. Moldova, жалоба № 13424/06*, Решение от 24.09.2013 г., взыскан ущерб – 11 150 евро).

Таким образом, сумма взысканного ущерба за 2013 год за нарушение властями Молдовы ст. 3 ЕКПЧ составляет 148 900 евро. Европейский суд осудил нашу страну за домашнее насилие и неадекватное расследование изнасилования, расширив сферу применения ст.3 ЕКПЧ на молчаливо допущенное органами власти насилие либо неэффективное расследование данного феномена.

Деятельность Национального Механизма по Предупреждению Пыток в 2013 году отражена в отдельном докладе.

4. Право на социальное обеспечение и защиту

Проблема соблюдения права на социальное обеспечение и социальную защиту неоднократно поднималась в обращениях граждан в Центр по Правам Человека в Молдове в 2013 году. В последние годы количество жалоб по данным вопросам остается неизменным.

Характер указанных нарушений тот же – трудности, с которыми сталкиваются социально-уязвимые, малообеспеченные слои населения: многодетные семьи, пожилые люди, люди с низкими доходами, молодежь, безработные, лица с ограниченными возможностями и те, кто за ними ухаживает, лица, освобожденные из мест лишения свободы и проч.

В частности, заявители жалуются на низкий уровень доходов, социальные выплаты ниже прожиточного минимума, постоянный рост цен и тарифов, трудности при назначении социальной помощи/ материальной помощи в отопительный сезон, несогласие с процедурой назначения/расчета пенсии, ухудшение материального положения лиц, которые не смогли своевременно уплатить по счетам за коммунальные услуги либо по исполнительным листам и проч.

Обеспечение достойного образа жизни, включительно для лиц из социально-уязвимых слоев населения, как это предусмотрено Конституцией Республики Молдова³⁰,

³⁰ Статья 47 Конституции Республики Молдова «Право на социальное обеспечение и защиту» предусматривает, что государство обязано принимать меры для обеспечения любому человеку достойного жизненного уровня, потребного для поддержания здоровья и благосостояния его самого и его семьи, в том числе пищи, одежды, жилища, медицинского ухода и необходимого социального обслуживания.

остается в дальнейшем целью для органов власти на фоне постоянного роста цен и тарифов. Для преодоления данного положения дел, считаем, что органы власти должны прилагать усилия для установления в ближайшее время возможностей поддержки населения, а на средний период пересмотреть нормативную базу и механизмы для соответствия минимальной зарплаты, минимальной пенсии и социальных выплат прожиточному минимуму.

Согласно данным Национального Бюро Статистики³¹ в третьем квартале 2013-го года среднемесячный доход одного человека составлял 1755,5 лей, а среднемесячный уровень расходов на одного человека составляет 1888,0 лей. Заработная плата – основной источник доходов – 41,9%; а 20,3% – социальные выплаты. Важным источником дохода по-прежнему остаются денежные переводы от граждан Молдовы, которые работают за рубежом, это 17,5%.

Государство в Национальной стратегии развития «Молдова 2020»³² связывает тенденцию экономического роста и снижения уровня бедности в Молдове с потоком денежных переводов из-за рубежа и связанно с ним потребления.

В данном контексте специальный докладчик ООН по нищете и правам человека Магдалена Сепулведа, которая 8-14 сентября 2013 года³³ обратила внимание на то, что «экономический рост, основанный на

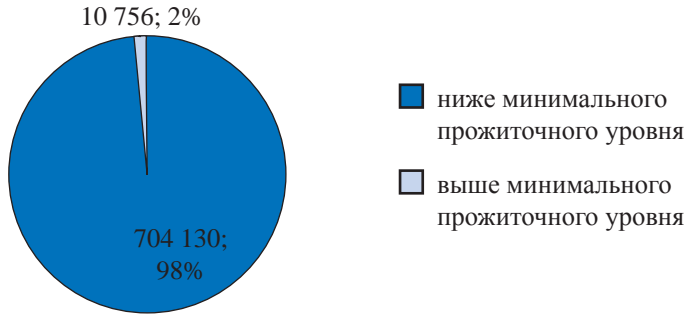
³¹ <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4276>

³² Закон Республики Молдова Национальная стратегия развития «Молдова 2020» № 166 от 11.07.2012 г.

³³ В июне 2014 года специальный докладчик ООН по нищете и правам человека, Магдалена Сепулведа, подготовит Доклад по Молдове, который должен содержать и необходимые рекомендации;

Структура получателей пенсий и государственных социальных пособий в сравнении с минимальным прожиточным уровнем доходов

денежных переводах из-за рубежа не только недолговременен, это неэффективная модель развития. Более того, такая модель скрывает огромные жертвы тех, кто вынужден был уехать в поисках лучших возможностей и драмы тех, кто остался, особенно детей и пожилых.»

По официальным данным, в первом полугодии 2013-го года зарегистрировано 35 248 детей с одним из родителей, уехавшим за границу, и 13 316 детей с обоими родителями, уехавшими за границу (в 2011 г. – 37 188 детей с одним из родителей, уехавшим за границу, и 14 814 детей с обоими родителями, уехавшими за границу, в 2012 г. – 38 524 детей с одним из родителей, уехавшим за границу, и 15 599 детей с обоими родителями, уехавшими за границу).

Особенно трудное положение у лиц, доходы которых состоят только из социальных выплат, которые ниже прожиточного уровня. Согласно информации о количестве получателей пенсий и государственных социальных пособий, которые находятся на учете Национальной Кассы Социального Страхования, по данным на 01.01.2014 г.,³⁴ **большинство получателей (98%) имеют пенсию/социальное пособие ниже прожиточного уровня.**

Своевременным является намерение Правительства по улучшению положения получателей пенсий и государственных социальных пособий путем выплаты материальной помощи государства³⁵ в размере

³⁴ www.cnas.md

³⁵ Закон о внесении дополнений в некоторые законодательные акты № 51 от 28.03.2013 г., с 01 апреля 2013 г. некоторые получатели пенсий/социальных пособий (квантум выплат которым после индексации от 01 апреля 2013 г. не превышает 1300 лей) получают ежемесячную материальную помощь.

90 лей, 60 лей или 50 лей. Считаем, однако, что данных усилий недостаточно для обеспечения необходимого уровня жизни указанных получателей, в условиях постоянно-го роста цен на тарифы и услуги.

Разработка Плана действий³⁶ по внедрению рекомендаций Комитета ООН по экономическим, социальным и культурным правам с мая 2011-го года отражает интерес и обязательство государства для прогрессивной реализации мер по исправлению положения дел по обеспечению достойного образа жизни для каждого человека. Мы поддерживаем мнение специального докладчика ООН по нищете и правам человека о том, что необходимы механизмы реального внедрения и ответственности, а также разработка базы обработанных по главным критериям данных.

Парламентские адвокаты высказали сдержанность в связи с эффективностью Закона о прожиточном минимуме³⁷, который, по мнению омбудсменов, высказанному в предыдущем годовом

³⁶ Постановление об утверждении Плана действий по выполнению Заключительных замечаний Комитета по экономическим, социальным и культурным правам, принятых в Женеве 20 мая 2011 года, ко второму периодическому Докладу Республики Молдова об осуществлении Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах № 974 от 21.12.2012 г.

³⁷ Закон о прожиточном минимуме № 152 din 05.07.2012 г.

Эволюция цен и тарифов на товары широкого потребления и услуги
в период 2011-2013 гг.

Товары и услуги	декабрь 2013 г. (%) относительно:	декабрь 2012 г. (%) относительно:	декабрь 2011 г. (%) относительно:
	декабря 2012 г.	декабря 2011 г.	декабря 2010 г.
Продукты питания / в среднем	2,2	5,4	7,4
Овощи	3,4	22,7	4,5
Фрукты		11,4	14,1
Мясо, мясные препараты и консервы	3,2	8,4	5,4
Молоко и молочные продукты	4,2	4,8	11,7
Яйца	1,7	19,5	32,3
Непродовольственные товары/ в среднем		3,6	5,2
Одежда	3,3	4,3	2,6
Обувь	3,1	3,4	5,1
Горючее	1,8	5,1	10,9
Услуги/в среднем		3,0	11,6
Коммунальные услуги		3,6	22,0
Питьевая вода и канализация	6,9	15,2	6,6
Электроэнергия	4	7,3	10,3
Сетевой натуральный газ	1,8		40,1

Источник: Национальное Бюро Статистики.

докладе³⁸, не регламентирует способ/этапы приравнивания квантума социальных выплат, минимальной зарплаты по стране по меньшей мере прожиточного уровня. Тот же источник указывает на трудность получения обработанных данных о социально-уязвимых лицах/семьях.

Комитет ООН по экономическим, социальным и культурным правам рекомендует повышение пенсий хотя бы до уровня, который позволил бы соответствовать адекватному жизненному стандарту и, в качестве первого шага, достичь минимального прожиточного уровня³⁹. Также действия и

³⁸ www.ombudsman.md, Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году.

³⁹ Рекомендация 12 из Замечания Комитета ООН по экономическим, социальным и культурным правам, принятая в Женеве 20 мая 2011 г., по второму Докладу по Республике Молдова по внедрению Международного Пакта по экономическим, социальным и культурным правам.

показатели, предусмотренные в Плане действий по внедрению данной рекомендации, по нашему мнению, не смогут обеспечить положительных изменений по данному направлению.

В данных условиях, граждане с малыми доходами накапливают долги по оплате коммунальных услуг и против них поставщики услуг подают иски в судебные инстанции.

Так, в подотчетный период все больше человек обратились в Центр по Правам Человека в Молдове, ссылаясь на ухудшение своего материального положения из-за отсутствия средств на оплату коммунальных услуг, а также расходов, связанных с выполнением судебных решений по исполнительным листам. Парламентские адвокаты выражают свою озабоченность положением, в котором находятся данные лица. Данные

Соотношение между средним размером пенсии
и прожиточным минимумом в 2009-2013 гг.

	2009	2010	2011	2012	2013 г., I полугодие
Среднемесячный прожиточный минимум на одного человека, лей	1187,8	1373,4	1503,0	1507,5	1608,3
Среднемесячный прожиточный минимум для пенсионера, лей	1022,8	1184,3	1305,6	1302,8	1341,4
Среднемесячный размер установленной пенсии ⁴⁰ , лей	775,5	810,9	873,9	957,6	1020,8
Соотношение между средним размером установленной месячной пенсии и средним размером прожиточного минимума пенсионера, %	75,8	68,5	66,9	73,5	76,1

граждане, в большинстве случаев, не имея финансовых средств и других ценностей, подлежащих судебному преследованию для исполнения судебных решений, рискуют потерять свое жильё.

Семья Г. из мун.Кишинэу, пожаловалась, что уровень их доходов (которые состоят из социального пособия жены, которая является инвалидом, прикованным к постели, и пособия мужа, как лица ухаживающего за инвалидом) не позволяет им оплачивать коммунальные услуги. По данному случаю вынесено судебное решение, а судебному исполнителю следовало предпринять меры по принудительному исполнению судебного решения путем судебного преследования имущества ответчиков подлежащего исполнению.

В таких случаях, как утверждают заявители, они вынуждены просить отключить их жильё от системы отопления, во избежание накопления долгов. Соответственно, в дальнейшем они живут в холоде и подвержены риску заболеть, от простуды до туберкулёза.

⁴⁰ Среднемесячный размер пенсии, установленной на 1 июля 2013 г.

В другом обращении к парламентскому адвокату семья из трех человек с ограниченными возможностями из с.Максимовка, района Анений Ной, пожаловалась, что в течение 17-ти лет их квартира отключена от системы отопления дома, в котором они проживают. Из-за суровых условий проживания в зимнее время, один из членов семьи заболел туберкулёзом и скончался. Местные органы власти утверждают, что не располагают средствами для установления автономного отопления в жилище данной семьи. После повторного обращения парламентского адвоката к председателю района Анений Ной, местная администрация информировала омбудсмена о том, что данной семье выделена материальная помощь для покупки и установки электрического аппарата для обогрева воды.

Данные факты должны послужить сигналом к действию для местных органов вла-

Гр. В.М. из района Анений Ной пожаловался в ЦПЧМ о том, что ему приостановлена выплата социального пособия/материальной помощи за отопительный сезон. Парламентский адвокат обратился в Социальную Инспекцию, которая после проведенной проверки, установила, что Решение Управления социальной помощи и защиты семьи необоснованно. Омбудсман рекомендовал восстановить петиционера в его правах.

сти по установлению социально-уязвимых семей и выявлению оптимальных решений, включительно путем рационального использования имеющихся финансовых ресурсов.

Начиная с 2011-го года, в своих докладах⁴¹ Центр по Правам Человека в Молдове указывает на наличие большого количества проблем, связанных с назначением и выплатой социального пособия/материальной помощи в течение отопительного сезона.

Поток обращений граждан в Центр по Правам Человека в Молдове по данному вопросу подтверждает несовершенство нормативной базы, а иногда безответственное отношение государственных служащих при назначении социального пособия или других социальных выплат. В некоторых случаях, вследствие вмешательства парламентского адвоката, было признано совершение некоторых ошибок при назначении социального пособия или материальной помощи за отопительный сезон, некоторые заявители были восстановлены в правах.

Подтверждаем важность Социальной Инспекции при проверке корректного применения нормативной базы регламентирующей назначение социального пособия или материальной помощи за отопительный сезон и других социальных выплат, однако не менее важным является её роль в совершенствовании нормативной базы в областях подверженных инспекции.

В чрезвычайно сложной ситуации находятся люди без жилья. В Центр по Правам Человека обратился представитель гражданского общества, который обратил внимание на целый ряд проблем, с которыми сталкиваются данные лица: документирование, невозможность воспользоваться услугами социальных служб, из-за отсутствия удостоверяющих личность документов, которые подтвердили бы место постоянного или временного проживания. Единственной формой социальной защиты указанных лиц остается их временное проживание в специализированных центрах по оказанию помощи лицам без жилья, однако указанные учреждения не покрывают все нужды данной категории граждан. Более того, на данный момент не существует официальной базы данных/учета данной категории лиц и их

⁴¹ www.ombudsman.md

профиля, для того, чтобы разработать программы помощи данной категории граждан.

Вследствие обращения парламентского адвоката по проблемам, с которыми сталкиваются лица без жилья, омбудсмен был информирован о том, что Министерство труда, социальной защиты и семьи разработало проект Решения Правительства об утверждении Положения об организации и деятельности Социальной Службы по социальной адаптации и предоставлению временного жилья лицам без определенного места жительства и минимальных стандартов качества.

Комитет ООН по экономическим, социальным и культурным правам призвал Республику Молдову ратифицировать Факультативный протокол к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах, который признает компетенцию Комитета принимать и рассматривать индивидуальные, либо коллективные обращения граждан, которые заявляют, что они являются жертвами нарушения указанного Пакта. Такого рода рекомендации Молдове сделаны во время первого Универсального периодического обзора (УПО) Республики Молдова. Исследование-анализ выполняемости ратификации Факультативного протокола к Международному пакту об экономических, социальных и культурных правах, разработанное в 2013-ом году, также рекомендует ратифицировать данный договор.

Центр по Правам Человека, оказав содействие в разработке данного исследования, высказывается за ратификацию и поощряет продвижение этого важного для реализации экономических, социальных и культурных прав механизма, как со стороны компетентных органов, так и со стороны гражданского общества.

Республика Молдова частично ратифицировала Европейскую социальную хартию (пересмотренную)⁴², однако некоторые из самых важных статей данного договора не были ратифицированы, такие как ст. 14 (Право пользоваться услугами социальных служб), ст. 23 (Право престарелых на социальную защиту), ст. 30 (Право на защиту от бедности и социального от-

⁴² Закон Республики Молдова о частичной ратификации пересмотренной Европейской социальной хартии № 484-XV от 28.09.2001 г.

торжения). Рассмотрение возможности ратифицировать данные статьи – одна из рекомендаций, которую ранее давали парламентские адвокаты⁴³. Также поощряем Правительство утвердить процедуру коллективного обращения в Европейский Суд по Правам Человека, в соответствии с Дополнительным протоколом к Европейской социальной хартии

Необходимо отметить, что в Докладе по Молдове в 2013 году Европейская Комиссия по социальным правам высказала сожаление по поводу нератификации нашей страной указанных выше статей хартии, а также процедуры коллективного обращения граждан, согласно которой гражданин имеет право подавать жалобу через международные неправительственные организации.⁴⁴

5. Право частной собственности и ее охрана

Чтобы усилить защиту права человека на собственность, юриспруденция Европейского Суда по Правам Человека расширила поле концептуального понятия имущества таким образом, что данное понятие включает различные существующие в обществе имущественные отношения.

Юриспруденция Европейского Суда по Правам Человека установила, что право собственности включает три отдельные, но тесно взаимосвязанные между собой нормы: необходимость соблюдения права собственности, возможность государственных органов лишать данного права собственника, возможность регламентировать способ использования имущества, которое является предметом права собственности.

Суд подчеркнул, что последние две нормы необходимо толковать в свете первой законодательной нормы, только таким образом возможно эффективное обеспечение права собственности, так как первая норма гарантирует суть права собственности.

Как правило, споры, которые рассматривает Европейский Суд, относятся к от-

ношениям между государством и частным собственником. Такие споры относятся также к сфере защиты права собственности, в которых предметом жалобы являются меры законодательного или административного характера, либо судебные решения, которые нарушили права собственности.

На основании ст.1 Европейская конвенция по правам человека, государство, подписавшее данный документ, несет ответственность за нарушения, допущенные частными собственниками, если данные нарушения допустимы на основании законодательства или бездействия властей. Основные права, установленные Конституцией, должны соблюдаться как государством в отношениях с гражданами, так и гражданами в отношениях между собой.

В этом смысле парламентские адвокаты подчеркнули отрицательные последствия постройки мансард⁴⁵ над некоторыми жилыми зданиями в муниципии Кишинэу, постройки, которые строят частные фирмы с разрешения органов власти, омбудсмены настаивают на том, что преимущество права частной собственности должно превалировать над неудобством, причиняемым реализацией прав собственника и собственности. Однако, реализация данных объективов должна соблюдать принцип пропорциональности.

Повторно анализируя данное положение дел, парламентские адвокаты пришли к выводу, что ситуация не улучшилась, подтверждением данного вывода является большое количество обращений граждан в ЦПЧМ. Петиционеры часто жалуются на несоблюдение принципа согласия в процессе постройки мансард. Ярким примером такого положения является дело жильцов дома № 5 по бульвару Московской, мун. Кишинэу, которое рассматривается в суде. Национальное учреждение омбудсмана принимает участие в процессе для дачи заключения по делу, в соответствии со ст. 74 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова.

Также имея в виду важность законного, корректного и пропорционального решения в случаях когда у государства двойная позиция в отношении имущества, парламентские адвокаты повторно рекомендовали органам местной администрации улучшить концеп-

⁴³ Доклад о соблюдении прав человека в Молдове в 2012 г., www.ombudsman.md

⁴⁴ <http://www.infoeuropa.md/interviuri/carta-sociala-europeana-instrument-eficient-de-protectie-a-drepturilor-sociale/>

⁴⁵ Доклад Центра по Правам Человека в Молдове в 2012 году, стр. 204.

Дело жильцов дома, расположенного по бульвару Московей, № 5, мун. Кишинэу

К парламентскому адвокату обратились жильцы дома, расположенного по бульвару Московей, № 5, мун. Кишинэу, с заявлением о том, что Примэрия муниципия Кишинэу выдала лицензию на выполнение по мансардированию дома № 5 по указанному адресу. По мнению заявителей, решение о постройке мансарды на верхнем этаже данного дома противоречит действующему законодательству, оно было принято без согласия хотя бы всех жильцов верхнего этажа, что послужило основанием для обращения с иском в суд.

Вследствие анализа действующего национального и международного законодательства, приведенных фактов, мы пришли к выводу, что действия муниципальных властей противоречат принципам права, и данные действия наносят ущерб праву собственности, гарантированному всем гражданам.

цию строительства мансард в процессе изменения нормативной базы а данной области.

В данный момент соблюдение права собственности основано на критерии пропорциональности, а в данном смысле Европейский Суд указал, что всякое ограничение права пользования частным имуществом со стороны органа власти должно быть оправдано и не превышать резонных ограничений, предусмотренных национальным законодательством государства.

На протяжении последних лет, Национальное учреждение омбудсмана неоднократно констатировала вмешательство местных органов власти в осуществление гражданами права собственности⁴⁶. 2013-ый год не

⁴⁶ В учреждение парламентских адвокатов обратилась группа петиционеров, которые выразили свое несогласие с незаконными действиями местной администрации в процессе оформления доверенности, Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова 2012 году, стр. 201.

стал исключением в этом смысле. К парламентским адвокатам обратилась гр. О.П. с жалобой на действия Примэрии Лэпушна, которая необоснованно отказала в удостоверении подписи основателя и членов крестьянского хозяйства, таким образом, нарушив их право собственности.

Проанализировав аргументы, приведенные заявительницей (которая является человеком с ограниченными возможностями), международное и национальное законодательство в данной области, ЦПЧМ пришел к выводу, что местная администрация создала заявительнице препятствия в реализации основных прав и свобод, из-за чего омбудсман обратился в суд с иском о защите данных прав.

Такие действия местной администрации вызывают озабоченность, принимая во внимание роль местных органов управления в реализации государственных политик. Мы считаем, что органы управления должны пересмотреть критерии выбора в местные органы власти, либо обеспечить необходимую профессиональную подготовку руководителей местной администрации и существенно уменьшило бы отрицательные последствия

Дело О.П.

Во исполнение требований ст. 13 Закона о крестьянских (фермерских) хозяйствах № 1353-XIV от 03.11.2000 г., заявительница О.П. обратилась в Примэрию Лэпушна, района Хынчешть, с просьбой заверки подписей основателя и членов крестьянского хозяйства. Без каких-либо объяснений отказа, Примэрия рекомендовала заявительнице обратиться к нотариусу для оформления данной формальности. В ответе по данному делу, направленном омбудсмену, местная администрация указала, что основанием для отказа послужила ст. 37 Закона о нотариате № 1453 от 08.11.2002 г., которая предусматривает не заверку подписей на документах, а только удостоверение документов.

их действий, что важно, поскольку органы местного управления внедряют политики государства, национальных программ, оказание услуг на местном уровне.

Несовершенство юридического процесса земельной аренды обсуждалось в предыдущих докладах⁴⁷ ЦПЧМ. Продолжая мониторинг соблюдения прав собственности на землю и в 2013 г., работники Национального учреждения омбудсмена документировались по данному вопросу в 15 населенных пунктах в Автономном Территориальном Образовании Гагаузия и в 21 населенном пункте из 8 районов севера страны.

Несмотря на, то что ранее проблема отсутствия договоров об аренде земли, либо их составления с нарушением законодательства неоднократно поднималась, данная проблема остается актуальной.

Договор о земельной аренде является взаимно обязывающей и заменяющей возмездной сделкой, для его подписания необходимо волеизъявление согласия сторон. Договор должен в обязательном порядке содержать целый ряд условий⁴⁸ для его ответственности действительному оформлению, также договор должен составляться в соответствии с типовым договором об аренде земельного участка⁴⁹. Категория типовых контрактов не является строго ограничи-

тельной и не предусматривает строгого ограничения действий лиц, подписывающих договор, клаузами типовой модели. В таком случае, типовая модель теряет свою функцию – служить основополагающей моделью для тех, кто сдает/берет в аренду земельный участок.

Вследствие проведенного мониторинга, с озабоченностью констатируем, что основные обязательные пункты договоров аренды земельных участков, заключенных между арендатором и арендодателем, не соответствуют типовой модели контракта, либо отсутствуют в принципе, не говоря уже о дополнительных пунктах, в которых оговаривается волеизъявление одной из сторон, особенно тех, кто сдает в аренду земельный участок.

Согласно установленным фактам, большая часть договоров об аренде земельных участков не регламентирует механизм исчисления и сроки арендной платы, а также ответственность за неуплату арендной платы.⁵⁰ Арендодатели часто прибегают к обращению в судебные инстанции для взыскания неуплаченных арендных выплат по такого рода договорам. Из-за того, что некоторые арендодатели не имеют возможности самостоятельно (в силу некоторых обстоятельств, например: слабого здоровья, возраста и др.⁵¹) обрабатывать землю, собственники земельных участков часто становятся жертвами произвола и нарушений, допущенных арендаторами при одностороннем составлении договора.

Договор аренды, кроме обязательных, предусмотренных законом, пунктов, может содержать и другие пункты, которые не противоречат действующему законодательству, однако невключенные в текст документа одного или нескольких обязательных пунктов или отсутствие его оформления в письменном виде неизбежно ведут к признанию не-

⁴⁷ Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году.

⁴⁸ Часть (3) статьи 6 Закона об аренде в сельском хозяйстве №198-XV от 15.05.2003г. устанавливает, что в договоре аренды сельскохозяйственного имущества в обязательном порядке указываются: а) стороны договора, место их жительства или место нахождения; б) предмет договора; в) документ, удостоверяющий право собственности или другое право арендодателя на сдачу сельскохозяйственного имущества в аренду; д) сведения о регистрации договора в установленном порядке; е) срок аренды; ф) состав, форма и размер платы за аренду; г) порядок, сроки и место внесения платы за аренду; h) права и обязанности сторон; и) ответственность сторон; j) условия изменения и расторжения договора; к) условия пользования находящимися на арендуемых сельскохозяйственных землях объектами, в том числе оборудованием и сельскохозяйственной техникой; l) условия рекультивации – по необходимости; m) обязательность соблюдения экологических норм.

⁴⁹ Приложение 1 к Постановлению Правительства Р.Молдова о выполнении Закона об аренде в сельском хозяйстве № 72 от 30.01.2004 г.

⁵⁰ Согласно данным обработанным после мониторинга, проведенного ЦПЧМ, всего лишь 50% арендаторов вовремя выплачивают арендную плату по договорам об аренде земельных участков.

⁵¹ Согласно Докладу Центра стратегических исследований и реформы в 2011 году, фактор возраста имеет значение при заключении договоров аренды земельного участка: чем старше владелец земли, тем более тяжело состояние его здоровья.

действительности договора⁵². Низкий юридический уровень собственников земельных участков приводит к подписанию ими договоров заведомо содержащих нарушения, которые в перспективе приводят к нарушению прав арендодателей и причинению ущерба последним. Некоторые договоры предусматривают невыплату арендной платы в случае низкого урожая, вследствие неблагоприятных погодных условий, что неприемлемо, поскольку в нашей стране риск неблагоприятных погодных условий весьма велик.

Также обнаружены факты использования имущественных долей в отсутствие договора аренды, либо на основании договоров, не содержащих указания предмета сделки, оценочной стоимости арендуемого имущества, будучи указана только площадь участка.

Другой проблемой, которая касается аренды в сельском хозяйстве, является учет и регистрация договоров аренды. Установлено, что большинство примэрий не придают достаточного значения процедуре регистрации договоров аренды земли. Как правило, в Реестрах учета имеется запись лишь о сторонах, подписавших договор и о сроке аренды. Установлены случаи, когда некоторые собственники земли не знали месторасположение своей собственности.

Согласно ст.11 Закона об аренде в сельском хозяйстве, *«Договор аренды земельного участка... регистрируется в реестре договоров аренды, который ведется примэрией населенного пункта, на территории которого находятся сдаваемые в аренду земельный участок и другое сельскохозяйственное имущество.»* Также, согласно ст.10 того же закона *«за нерегистрацию договора аренды в срок, ... арендатор несет ответственность, предусмотренную действующим законодательством.»* Однако нет ни одного законодательного акта, предусматривающего способ привлечения к ответственности данных лиц. О данной законодательной *«лазейке»* хорошо известно примэриям, а некоторые арендаторы заведомо нарушают закон, достоверно зная, что не могут быть привлечены к ответственности и наказаны.

⁵² Ст. 6 Закона об аренде в сельском хозяйстве №198-XV от 15.05.2003 г.

Анализ вышеуказанных ситуаций аргументирует очевидность необходимости улучшения процесса и условий аренды земли, в первую очередь, путем создания законного механизма, который позволил бы правильно применять положения Закона об аренде в сельском хозяйстве. В этом смысле, парламентские адвокаты высказали ряд рекомендаций⁵³ среди прочих и четкое регламентирование процедуры составления договора аренды земельного участка, а также создать либо уполномочить компетентный орган функцией контроля основных обязательных юридических положений договоров аренды земли. Это было бы первым шагом по предупреждению нарушений и злоупотреблений со стороны действующих лиц в такого рода сделках, а также сократило бы количество обращений граждан в судебные инстанции по данному вопросу.

6. Соблюдение права на труд и защиту труда

Количество обращений в Центр по Правам Человека в период 2008 г.-2013 г., в которых предметом жалобы является нарушение права на труд и защиту труда остается неизменным.

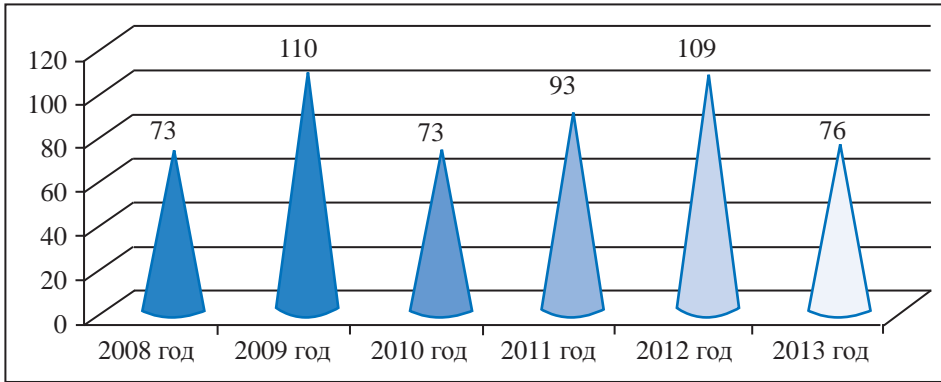
Проблемы, с которыми обращаются граждане, остаются теми же: задолженности по выплате заработной платы, низкий уровень заработной платы, неадекватное расследование инспекторами труда несчастных случаев на производстве, дискриминация при приеме на работу, в также при увольнении, безработица и нелегальная работа.

Острой проблемой остаются задолженности по заработной плате. Она требует срочного решения для того, чтобы обеспечить достойный прожиточный минимум работников и их семей. Согласно данным Национальной Конфедерации Профсоюзов Молдовы, в 2013 г. задолженности по зарплате составляют более 108 миллионов лей⁵⁴. Более тревожным является то, что данное положение характерно как для предприятий частного сектора, так и для государственного.

В случаях обращений в ЦПЧМ, парламентские адвокаты реагируют способами,

⁵³ <http://www.ombudsman.md/ro/rapoarte-tematice>

⁵⁴ www.sindicateme.md

предусмотренными законодательством (рекомендации, посредничество и проч.), а также через уполномоченные функциями контроля в области охраны труда и соблюдения законодательства органы.

С другой стороны, ЦПЧМ отмечает невосприимчивую позицию ответственных

лиц, мотивировав тем, что ЦПЧМ не приложил к своему обращению «достоверной информации, содержащей доказательства наличия фактов нарушения трудового законодательства, фактов несчастных случаев на производстве, фактов изменения или нарушения правил безопасности, что могло бы привести к неминуемой опасности для жизни или имущества граждан либо окружающей среды, с причинением ущерба составляющего не менее 30 среднемесячных зарплат по экономике, прогнозируемых Правительством (3850 лей) на текущий год.»

В данном контексте, специалисты Государственной Инспекции Труда предполагают, что Ювелирный Завод „Giuvaiier” мун. Кишинэу соблюдает трудовое законодательство, а также нормы безопасности труда и здоровья на производстве». Государственная Инспекция Труда также проинформировала о том, что при составлении графиков проверок, ГИТ учит информацию, представленную парламентским адвокатом.

По мнению парламентских адвокатов, данный случай иллюстрирует отсутствие восприимчивости и пассивность Государственной Инспекции Труда – учреждения, целью которого является защита прав и интересов работников на рабочем месте.

Государственная Инспекция Труда сообщила, что вследствие проверки экономических агентов, допускающих задолженности по заработной плате, на момент проведения проверок на 127 предприятиях сумма задолженности по зарплате составляла более 30 миллионов лей, включительно задолженностей прошлых лет – более 11 миллио-

Несколько работников Гимназии-интерната из Фэлешть пожаловались омбудсмену на невыплату заработной платы в течение трех месяцев. После обращения парламентского адвоката в Управление Образования района Фэлешть и Государственную Инспекцию Труда, заработная плата за 2 месяца была выплачена.

лиц Государственной Инспекции Труда (ГИТ), в случаях когда до их сведения доводят о нарушениях, совершаемых на некоторых предприятиях. По факту обращения группы граждан⁵⁵, работников государственного предприятия „Giuvaiier”, подчиненного Министерству Экономики, которые ссылались на нарушения трудового законодательства, включительно невыплату заработной платы 2011 г., на невыполнение соответствующих переводов в фонд социального обеспечения, парламентский адвокат обратился в ГИТ с просьбой о проверке соблюдения трудового законодательства, норм охраны труда и безопасности труда на указанном предприятии.

В своем ответе, Государственная Инспекция Труда отклонила свою ответствен-

⁵⁵ Петиция № 03-768/13

Гр. Е.В. пожаловался, что Прокуратура района Глодень, неэффективно расследовала тяжелый несчастный случай на производстве, вследствие которого скончалась его жена. Также, вследствие проведенной проверки, Прокуратура лишила заявителя права требовать возмещения материального и морального ущерба. Вследствие вмешательства парламентского адвоката, Генеральная прокуратура отменила постановление о прекращении уголовного преследования, вынесенное Прокуратурой района Глодень, с указанием о возобновлении уголовного преследования.

нов лей. У 25 предприятий банковские счета заблокированы. Инспекторы труда составили 58 протоколов о нарушениях, связанных с задолженностями по заработной плате. 01 января 2014 г. было доложено о выплате 3,5 миллионов лей задолженностей.

Принимая во внимание, что труд составляет единственный или главный источник доходов для большинства работников, включительно для пенсионного обеспечения в старости, парламентские адвокаты считают, что любое опоздание с выплатой заработной платы влияет на материальное положение работника и его семьи, вследствие чего нарушается право на достойный уровень жизни.

Повторяем, что заработная плата, в концепции Европейского Суда по Правам Человека, составляет «имущество», а натуральное право входит в сферу права собственности, регламентированы ст.1 Протокола №1 к Конвенции по правам человека.

Другим вызывающим озабоченность аспектом является обеспечение безопасности и охраны здоровья работников на рабочем месте.

Согласно предоставленной Государственной Инспекции Труда справке⁵⁶, в 2013 г. было проведено 3122 проверки в области трудовых отношений; 3087 проверок в области охраны труда и здоровья. В результате проверок установлено, что работодате-

⁵⁶ http://www.inspectiamuncii.md/?lang=ro&menu_id=17

ли чаще нарушают законодательные нормы, касающиеся начисления заработной платы, адаптации условий на рабочем месте к требованиям охраны труда и здоровья работников. В 2013 году Государственная Инспекция Труда зарегистрировала 443 факта травм на производстве и 477 пострадавших.

Необходимо отметить, что председатель Европейского комитета по социальным правам, Льюис Химена Квесада, выразил озабоченность в связи с большим количеством производственных травм в нашей стране. Он уточнил, что «Молдова – рекордсмен по количеству производственных травм. Это означает, что в Молдове происходит в среднем наибольшее количество несчастных случаев на производстве из всех 47 стран Совета Европы.»⁵⁷

Всестороннее и объективное расследование данных фактов особенно важно для лиц, пострадавших вследствие несчастных случаев на производстве.

Более тяжелое положение лиц, ставших жертвами скрытых, незаявленных несчастных случаев на производстве. Несмотря на то, что для улучшения положения дел, Правительство разработало ряд мер⁵⁸, данная проблема остается актуальной. Согласно информации Государственной Инспекции Труда, в 2013 году установлено, что у 148 экономических агентов, без должного оформления необходимых документов, работали 287 работников, включительно 8 несовершеннолетних, по данным фактам составлено 126 протоколов о правонарушении.

По мнению парламентских адвокатов, для искоренения феномена незаконного трудоустройства и труда необходим комплексный подход со стороны органов управления с реализацией эффективной политики по обеспечению занятости рабочих мест, обеспечения адекватной оплаты труда, максимальной степени прозрачности и доступности системы налогообложения и социальной защиты.

Вследствие неожиданной проверки проведенной Центром по Правам Человека в Молдове в феврале 2013 г. на Ярмарке ра-

⁵⁷ <http://www.infoeuropa.md/interviuri/carta-sociala-europeana-instrument-eficient-de-protectie-a-drepturilor-sociale/>

⁵⁸ Постановление Правительства Р.Молдова об утверждении Плана мероприятий по сокращению практики выплаты заработной платы “в конвертах” и нелегальной занятости № 477 от 28.06.2011 г.

бочих мест, установлено нарушение права человека при приёме на работу путём выдвигания дискриминационных требований к работнику. Таким образом, после изучения предложений и вакансий, а также после частных бесед с представителями работодателей, работники ЦПЧМ установили, что из 6 предприятий-участников того дня ярмарки, 2 фирмы выдвинули дискриминационные требования с точки зрения возраста, 3 предприятия – с точки зрения пола. Было установлено, что работодатели предпочитают принимать на работу людей не превышающих возраста 40-45 лет. У мужчин больше шансов получить работу, чем у женщин. Некоторые вакансии отдают предпочтение только молодым женщинам, исключая при этом беременных. Из-за указанных требований, некоторые категории граждан изначально лишены шанса участвовать в конкурсе на замещение вакантной должности.⁵⁹

Еще более тревожными являются факты давления, оказываемого работодателями на беременных женщин, которых вынуждают уволиться по собственному желанию, либо увольняют по надуманным причинам. Таков случай работницы ГП «Air Moldova», которую уволили, несмотря на то, что имелось судебное решение о ее восстановлении в должности.

7. Право на образование

Принимая во внимание, что воспитание – сложный, многогранный процесс, включающий множество заинтересованных людей, результаты реформы станут осязаемы только вследствие последовательных, долговременных действий.

Министерство Просвещения выявило серьезные проблемы в данной области. Проект Стратегии секториального развития на 2014-2020 гг. «Educația-2020», разработал концепцию и основные направления стратегии развития системы образования на долгий и средний срок.⁶⁰ Предусмотрено изменение акцентов в процессе воспитания молодого поколения.

В настоящее время, общее образова-

ние⁶¹ характеризуется сетью учебных заведений, которые не используются в полной мере своих возможностей и не могут быть модернизированы из-за отсутствия инвестиций для приобретения необходимого оснащения. В период 1990-2012 гг. число учащихся уменьшилось на 14, 6%. Среднее число учащихся на одну школу снизилось с 437 учащихся в 1990 г. до 267 учеников в 2012 г. В результате этого, в 2005 году Министерство Просвещения начало процесс реорганизации системы школьных учреждений и создания окружных школ. В период 2005-2013 гг. было реорганизовано 206 учебных заведений общего образования. Большая часть изменений касается реорганизации лицеев в гимназии, гимназий в начальные школы. В результате этого приостановлено снижение среднего числа школьников на одно учебное заведение: возросло среднее количество учащихся в классе: с 19,2 в мае 2012 г. (для сравнения, в 2002-2003 гг. были зарегистрированы в среднем 22 ученика в классе).

Среднее количество учащихся на одно место преподавателя возросло с 10,9 в мае 2012 г. до 11,2 в октябре 2012 г. (Средний показатель для стран членов Организации по сотрудничеству и экономическому развитию составил 14,0 в 2009 г.).

Согласно нашим предыдущим докладам и данным мониторинга, самая злободневная проблема, возникающая в результате процесса оптимизации учебных заведений – это обеспечение транспортом школьников, которые учатся в окружных школах, во-первых, это отсутствие транспортных средств, недостаточное количество существующего на данный момент транспорта или отсутствие адаптации транспорта для перевозки детей. Такие случаи были освещены в прессе и в 2013 году⁶².

В условиях упадка, в котором находятся сельские дома культуры, в отсутствие библиотек или их слабого обеспечения книжным фондом, в трудных условиях их работы,

⁶¹ Обзор положения дел в дошкольном, начальном и среднем образовании отражен в Главе «Соблюдение прав ребенка в Республике Молдова».

⁶² http://www.publika.md/video-elevii-din-copanica-sunt-transportati-la-scoala-ca-intr-o-cutie-de-conserva-cu-un-autobuz-vechi-de-30-de-ani_1668031.html <http://unimedia.info/stiri/video-parinti-din-s-cucioaia-gata-sa-plateasca-numai-sa-aiba-scoala-in-sat-64470.html>

⁵⁹ www.ombudsman.md

⁶⁰ <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=1112>

в отсутствие клубов по интересам и внешкольных занятий, специалистов в примэриях по организации работы с детьми и молодежью, школа остается воспитательным ядром в сельской местности, школе принадлежит важная роль в развитии общества.

Полностью поддерживаем политику государства по переходу в системе образования от количественного подхода к качественному; также считаем необходимым подчеркнуть, что оптимизация образования не должна отрицательно влиять культурно-воспитательные мероприятия в сельской местности.

Согласно оценке Министерства Просвещения, качество профессиональной подготовки не соответствует ожиданиям работодателей, поэтому профессиональное образование не привлекает учащихся.

Механизм оценки и сертификации результатов обучения несовершенен, неэффективен, высоко коррумпирован, система обеспечения качества образования на всех уровнях воспитательного процесса не работает. Несмотря на то, что в последние годы был пересмотрен Curriculum (учебная программа) профессионально-технического образования по определенным специальностям, отсутствие органа по аккредитации и оценке учебных заведений, а также отсутствие программ профессионального формирования и развития не позволяют повышения качества подготовки выпускников.

Сеть средне-специальных и профессиональных учебных заведений слишком большая, её инфраструктура физически и функционально устарела, не адаптирована для обучения лиц с ограниченными возможностями и особыми потребностями. Действующая технико-материальная база не обеспечивает развитие профессиональных навыков, которые необходимы на рынке труда, для её модернизации необходимы существенные инвестиции. Сотрудничество данных учебных заведений с бизнес-сообществом для использования в учебном процессе и профессиональной подготовке современных технологий и технических средств слабое и эпизодическое. Это при том, что одну треть общего числа безработных составляют выпускники средне-специальных и профессиональных учебных заведений.

Несмотря на то, что предприняты уси-

лия по модернизации системы высшего образования, процесс согласования национальной системы образования с единым европейским образовательным пространством не закончен: докторат лишь в 2013 году стал третьим циклом высшего образования⁶³, академическая мобильность остается пока формальной, а университетская автономия не консолидировалась. Высшие учебные заведения не адаптированы в настоящее время ни для современного обучения, ни для обучения лиц со специальными требованиями. Учебные заведения не адаптированы инфраструктурой, которая обеспечила бы доступ для лиц с ограниченными возможностями в учебные корпуса и общежития. Также отсутствует адаптация технико-материальной базы, что препятствует внедрению новых образовательных технологий и реализации значимых и ценных для современного рынка исследований.⁶⁴

Самокритичная позиция Министерства Просвещения в отношении профессионально-технического и высшего образования вселяет надежду, что данный орган обеспечит реализацию намеченных на средний срок целей, с тем, чтобы обеспечить развитие системы воспитания как основы и главного фактора социального и экономического прогресса страны.

Принимая во внимание, что создание единого европейского пространства высшего образования предусматривает в качестве главного требования, выдвигаемого к академическому сообществу, обеспечение качества процесса обучения. Необходимо предпринимать адекватные меры, которые обеспечили бы последовательное повышение качества процесса обучения в системе высшего образования, в соответствии с требованиями Болонского процесса. Это гарантия компетентности и конкурентоспособности нашего высшего образования на европейском рынке. В этом смысле аккредитация на данный момент признана самым важным способом оценки качества образования и самым эффективным инструментом обеспечения улучшения качества образования.

⁶³ Закон о внесении изменений и дополнений в Закон об образовании № 547-XIII от 21 июля 1995 года.

⁶⁴ Стратегия секторального развития на 2014-2020 гг. «Educația-2020».

Оценка качества процесса образования – многосторонняя, долговременная деятельность, результаты которой могут быть оценены в ходе специальной процедуры и специализированным органом, которая проверит соответствие системе профессионального формирования и единым стандартам.

В этом смысле учреждение в 2013 году Национального Агентства по Обеспечению Качества профессионального образования, вследствие изменения Закона об образовании⁶⁵, является решающим шагом в реализации политик государства в области обеспечения качества процесса обучения, для повышения конкурентоспособности специалистов-выпускников национальной системы образования, на внешнем и внутреннем рынке труда.

В течение 2013 г. Центр по Правам Человека вмешался в несколько случаев, когда был ограничен доступ к высшему образованию и нарушен принцип равенства граждан перед законом.

В период поступления в высшие учебные (I-ая ступень) заведения Р.Молдова, приёмные комиссии отказывались принимать документы кандидатов-выпускников школ с русским языком обучения, обладателей степени бакалавра, которые хотели подать документы в группы с государственным языком обучения. Существующее законодательство⁶⁶ не ограничивает право выпускников русских школ поступать в вузы и обучаться на факультетах и по специальностям с преподаванием на другом языке.

Парламентский адвокат рекомендовал⁶⁷ министру Просвещения срочно вмешаться и отдать необходимые распоряжения для устранения любых ошибочных интерпретаций на практике Положения об организации и проведении поступления на первую ступень в высшие учебные заведения Республики Молдова. Необходимо отметить, что Министерство Просвещения отреагировало незамедлительно, доведя до сведения при-

ёмных комиссий неправильность толкования некоторых пунктов Положения о поступлении в высшие учебные заведения и обязало комиссии принимать документы кандидатов выпускников школ с русским языком обучения, поступающих на специальности с государственным языком обучения, а также принять решение по конкретным случаям⁶⁸.

Парламентский адвокат предложил Правительству инициировать изменение положений ч.(1) ст. 178 Трудового Кодекса и п.1 Положения о предоставлении гарантий и компенсаций работникам, совмещающим работу с обучением, утвержденного Постановлением Правительства Р. Молдова № 435 от 23.04.2007 г. в смысле обеспечения гарантий и компенсаций для всех работников совмещающих работу с обучением. Инициатива высказана в контексте принятых Молдовой обязательств при присоединении к Болонскому процессу, а также их обязательств государства по обеспечению равенства шансов в области образования и воспитания, которые приняла наше государство ратифицировав Конвенцию по борьбе с дискриминацией в области образования.

Настоящее положение устанавливает гарантии и компенсации, предоставляемые работникам, успешно обучающимся без отрыва от работы, в высших и средних специальных учебных заведениях, в системе постуниверситетского специализированного образования (мастерат), в учебных заведениях системы среднего профессионального образования (профессиональные и ремесленные училища), в учебных заведениях системы общего среднего образования (гимназии, лицеи, средние общеобразовательные школы) по вечерней и заочной формам обучения. Гарантии и компенсации, предусмотренные настоящим положением, предоставляются работникам, обучающимся в учебных заведениях Республики Молдова, аккредитованных согласно закону. Работники, совмещающие работу и образование в учебных заведениях других стран, остаются без социальной защиты, без какого-либо законного и объективного оправдания.

По мнению омбудсменов, государство не обеспечивает равные условия и доступ к

⁶⁵ Idem.

⁶⁶ Положение об организации и проведении приема в высшие учебные заведения Республики Молдова на получение степени лицензиата (I ступень).

⁶⁷ Рекомендация парламентского адвоката А. Мунтяну № 01-14/10 от 26.07.2013 г., на основании lit. b) ст. 29 Закона о парламентских адвокатах, <http://ombudsman.md/ro/stiri/comunicat-presa-13>

⁶⁸ Ответ Министра Просвещения № 03/10-467 от 26.07.2013 г.

возможностям общества для всех граждан, включительно возможность поступать в высшие учебные заведения и создает разницу между работниками, которые совмещают работу с учебой, вследствие чего уменьшается равенство возможностей и отношения в том, что касается занятости, приема на работу и работы в той или иной должности. Это нарушает принцип равенства перед законом всех граждан Молдовы (ст.16 Конституции) и затрагивает право на труд и охрану труда (ст. 43 Конституции).

Исходя из конституционного права на доступ к учреждениям образования, необходимо предоставить равные возможности для каждого человека иметь доступ к различным типам и ступеням образования на основе заслуг, а любое ограничение должно быть соразмерно в отношении преследуемой цели. По этой причине, омбудсман обратился в Конституционный суд о проверке конституционности положений⁶⁹, которые устанавливают дифференцированный подход в зависимости от возраста, кандидатов для поступления в докторантуру и зачисления на мастерат Академии публичного управления при Президенте Республики Молдова. Омбудсман обратился о контроле конституционности п.16 Положения об организации и прохождении докторантуры и постдокторантуры, принятого Постановлением Правительства 173 от 18 февраля 2008 года, и некоторых положений п. 4 Постановления Правительства № 962 от 5 августа 2003 года об обеспечении деятельности Академии публичного управления при Президенте Республики Молдова.

Своим Постановлением о контроле конституционности некоторых положений, касающихся возрастных ограничений для приема в мастерат и докторантуру № 26 от 19.09.2013 г., Конституционный суд посчитал обоснованным обращение парламентского адвоката и признал неконституционным п.16 Положения об организации и прохождении

докторантуры и постдокторантуры, принятого Постановлением Правительства №173 от 18 февраля 2008 года, также признал неконституционной синтагму «в возрасте, как правило, до 45 лет» из пункта 4 Постановления Правительства № 962 от 5 августа 2003 года об обеспечении деятельности Академии публичного управления при Президенте Республики Молдова. Парламентский адвокат отметил, что данный вопрос отражен⁷⁰ в Предложении по совершенствованию действующего законодательства, которое было направлено Министерству Просвещения в октябре 2011 года и оставлено без рассмотрения центральным органом государственного управления, продвигающему государственную политику в сфере образования.

Ограничения в деле подготовки кадров по специальностям медицинского и фармацевтического профиля в частных учебных заведениях⁷¹, по мнению парламентского адвоката, нарушают право на образование и неоправданно ограничивают право на свободу выбора профессии и не соблюдается справедливое равновесие и соразмерность между ограничением права и преследуемой целью.

Парламентский адвокат обратился в Конституционный суд о контроле конституционности некоторых положений нормативной базы по подготовке кадров по специальностям медицинского и фармацевтического профиля.

В ходе рассмотрения обращения, Конституционный суд отметил, что установление законом обязанности Правительства обеспечить подготовку специалистов по медицинскому и фармацевтическому профилю исключительно в государственных учебных заведениях является выбором законодателя, определяемого социально-экономическими реалиями. Следовательно, в зависимости от социально-экономических факторов, законодатель может считать целесообразным предоставить право подготовки специали-

⁶⁹ Пункт 16 Постановления об утверждении положения об организации и прохождении докторантуры и постдокторантуры №173 от 18.02.2008 г. «Для приема на очное отделение с финансированием из государственного бюджета возраст кандидата составляет 35 лет», а также синтагма «в возрасте, как правило, до 45 лет» из пункта 4 Постановления Правительства № 962 от 5 августа 2003 года об обеспечении деятельности Академии публичного управления при Президенте Республики Молдова.

⁷⁰ Доклады по соблюдению прав человека в Республике Молдова в 2011 г. и 2012 г., <http://ombudsman.md/ro/rapoarte-anuale>

⁷¹ Часть (3) статьи 2) Закона об утверждении Перечня специальностей по подготовке кадров в высших и средних специальных учебных заведениях № 1070-XIV от 22.06.2000 г.; часть (2) статьи 3) Закона об утверждении Перечня направлений профессиональной подготовки и специальностей по подготовке кадров в высших учебных заведениях, цикл I № 142-XVI от 07.07.2005 г.

стов в различных областях, также частным высшим учебным заведениям. Конституционный суд посчитал, что объект обращения превышает сферу его компетенции, так как относится к вопросам целесообразности, а не к вопросам конституционности. Своим Определением № 7 от 04.07.2013 года, Конституционный суд прекратил производство по делу о контроле конституционности законодательных положений, составивших обращение омбудсмена.

Тем не менее, мы сохраняем наше мнение о том, что защита права на свободу выбора в сфере образования требует признания законом права открывать частные учебные заведения и, что данные учреждения станут частью национальной системы образования. Появление нескольких поставщиков услуг в сфере высшего образования, является положительным фактором, так как, из-за конкуренции, услуги становятся более разнообразными, более качественными, и концентрируются на нуждах потребителя. Таким образом, рост количества частных учебных заведений обеспечивает направленность системы образования на интересы общества.

Подчеркиваем также необходимость сохранения нейтралитета со стороны государства и плюрализма в национальной системе образования и рекомендуем реформы, необходимые для обеспечения эффективного гарантирования права на свободу выбора в образовании.

8. Право на охрану здоровья

Гарантирование права на охрану здоровья предполагает обязанности и усилия государства по снижению смертности новорожденных, детской смертности и здорового развития детей, улучшение положения дел по чистоте окружающей среды, соблюдение экологических правил на производстве, профилактика и лечение эпидемических, эндемических, профессиональных болезней и проч., а также создание условий для предупреждения данных болезней, путем создания медицинских услуг и оказания медицинской помощи при болезни, организацию на законодательной основе системы оказания медицинской помощи и медицинского страхования болезней, травм и аварий, материн-

ства и восстановления, контроль за медицинской практики, парамедицинской деятельности, а также другие меры по организации качественной системы здравоохранения.

Нарушение данного права указано в 52 петициях, в которых жаловались на систему здравоохранения: обязательность системы медицинского страхования и последствия неуплаты страховых взносов перечня установленных медицинских услуг, организация и качество медицинских услуг в некоторых медицинских учреждениях, ошибке при диагностировании, неофициальная оплата медицинских услуг, качество срочной медицинской помощи, отсутствие /нехватка санитарного транспорта, особенно в сельской местности. Наличие проблем в системе здравоохранения (в частности в том, что касается качества медицинских услуг, неофициальная оплата пациентами медицинских услуг, безответственное, халатное отношение врачей к пациентам) признано и председателем Национальной Медицинской Страховой Компании (НМСК)⁷².

В 2013 году был расширен список неработающих лиц, проживающих в Молдове, для которых в качестве страховщика выступает Правительство⁷³, это студенты, которые учатся за рубежом, безработные, зарегистрированные в территориальных офисах Национального агентства занятости населения, лица, которые ухаживают за инвалидами с тяжелой формой инвалидности, которые нуждаются в постоянном уходе или опеке, иностранцы, которые пользуются какой-либо формой защиты, включительно программ по интеграции в период их действия.

Однако, также как и в прошлые годы, неработающие и те, кто выплачивает страховые взносы обязательного медицинского страхования, те, кто боится индивидуально, неоднократно продолжали выражать свое недовольство в отношении стоимости страхового полиса, которая постоянно растёт, в контексте тяжелого материального

⁷² <http://vocea.md/asigurarea-in-sanatate-intre-a-dorisi-a-putea/>

⁷³ Закон о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты № 77 от 12.04.2013 г.; Закон № 141 от 14.06.2013 г. о внесении дополнений в статью 4 Закона об обязательном медицинском страховании № 1585-XIII от 27 февраля 1998 года.

положения населения и отсутствия постоянных доходов. Большая часть заявителей не поддерживает принцип обязательности медицинского страхования и применения штрафов за неуплату или несвоевременную оплату страховых взносов обязательного медицинского страхования в контексте затрудненного доступа к медицинским услугам, бюрократических барьеров и наличия незаконной оплаты медицинских услуг.

Коррупция – одна из главных проблем системы здравоохранения. Более 93% молдаван, в определенных условиях, дают взятки врачам и другим работникам медицины. Ежегодно сумма этих взяток достигает 2 миллиарда лей. Даже застрахованные граждане прибегают к данному незаконному способу оплаты услуг. Несмотря на то, что они застрахованы и им гарантированы бесплатные медицинские услуги, граждане все же прибегают к даче взяток медикам. Многие из пациентов, дающих взятку, не имеют какого-либо источника дохода, их расходы на лечение покрываются денежными переводами из-за рубежа⁷⁴. Министр Здравоохранения признал, что 80% граждан, которые приходят на приём признаются, что они вынуждены давать взятки врачам⁷⁵.

Таким образом, квота незаконных выплат составляет: 37% предоставленных первичных и специализированных и амбулаторных медицинских услуг и 94% больничных услуг⁷⁶.

Особенно тревожит положение дел в области оказания больничных услуг и оплата медикаментов в условиях стационара, это в контексте ежегодного роста стоимости страхового полиса, увеличения объема медицинских услуг, оказанных застрахованным лицам и списка компенсированных из фондов медицинского страхования лекарств.

Нехватка подготовленного персонала в области здравоохранения особенно в сель-

ских местностях; уход специалистов и неправильное распределение медицинских кадров; недостаточное обеспечение качества и безопасности медицинских услуг, ограниченный доступ жителей сельской местности к высококачественным услугам скорой медицинской помощи, жалкое состояние медицинских учреждений в целом, устаревшее, слабое техническое оснащение или его отсутствие во многих медицинских учреждениях стационарного и амбулаторного профиля, неудовлетворительное санитарно-гигиеническое состояние больниц и проч.; неравный доступ к качественным, современным медицинским услугам – основные проблемы системы здравоохранения, которые установлены работниками самой системы⁷⁷.

Особенно остра проблема эффективности и объективности аккредитации в системе здравоохранения – важного механизма контроля государством качества медицинских услуг. Аккредитация – процесс, позволяющий поставщику услуг продемонстрировать соб-

Обязательное медицинское страхование не достигло своей цели – предоставление всем гражданам гарантированной государством системы финансовой защиты населения в области здравоохранения и равных возможностей в доступе к необходимым медицинским услугам. Этот вывод напрашивается если, принимая во внимание обязательность медицинского страхования, соотнесем меры предпринятые государством для сбора фондов обязательного медицинского страхования к размеру обязательного медицинского страхового взноса, доходам населения, доступности и качеству оказываемых услуг.

⁷⁴ Мнение директора Национальной Медицинской Страховой Компании изложено во втором издании Национального Форума Здоровья, 25-26 ноября 2013 г., Кишинэу, www.moldova-suverana.md/article/plile-informale-n-sistemul-de-snatate-se-ridic-la-pestea-2-mird-de-lei_3872

⁷⁵ Idem.

⁷⁶ Стратегия институционального развития Национальной Медицинской Страховой Компании на 2013-2017 гг. www.cnam.md

⁷⁷ Стратегия расходов сектора Здравоохранения на 2012-2014 гг., www.minfin.md/common/files/CCTM, Strategia națională de sănătate publică pentru anii 2014-2020, aprobată prin Hotărîrea Guvernului nr. 1032 din 20.12.2013; Постановление Правительства Р.Молдова об утверждении Национальной стратегии в области общественного здоровья на 2014-2020 годы № 1032 от 20.12.2013 г.

ственную состоятельность, свою организационную, функциональную и административную дееспособность, а также один из инструментов продвижения принципа постоянного повышения качества медицинских услуг. Процесс присвоения сертификата аккредитации обусловлен соблюдением требований по материально-техническому оснащению, соответствием уровня работников учреждения необходимому уровню профессиональной медико-санитарной и фармацевтической подготовки, эффективность процесса диагностики и лечения.

Критерии и способ оценки и аккредитации медико-санитарных и фармацевтических учреждений установлены в Законе об оценке и аккредитации в системе здравоохранения № 552-XV от 18.10.2001 г.

Анализ нормативной базы оценки и аккредитации в системе здравоохранения⁷⁸, соотносенный к установленной законом⁷⁹ процедуре оценки/аккредитации и к полномочиям Национального совета по оценке и аккредитации в системе здравоохранения (НСОАСЗ), установил отсутствие законодательно установленной процедуры оценки.

Так, оценка проводится на основании методологии разработанной НСОАСЗ, которая по нашему мнению взяла на себя несвойственные ей функции разработки нормативных актов и таким образом нарушает положения ст. 9 Закона об оценке и аккредитации в системе здравоохранения. Законом о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты № 280-XVI от 14.12.2007 г., Национальный совет по оценке и аккредитации в системе здравоохранения лишен функции разработки нормативных актов по оценке и аккредитации медико-санитарных и фармацевтических учреждений и предоставления Правительству для утверждения.

Также мы установили нарушения законодательных норм по аккредитации медико-санитарных и фармацевтических учреждений. Нарушается в частности ч.(2) ст. 3

Закона об оценке и аккредитации в системе здравоохранения № 552-XV от 18.10.2001 г., который предусматривает, что «в Республике Молдова медицинской и фармацевтической деятельностью вправе заниматься только те учреждения и предприятия, которые прошли оценку и аккредитацию и получили свидетельство об аккредитации», фактически, однако, установилась практика, которая аккредитирует каждое подразделение в отдельности, а не учреждение в целом.

Из Реестра учреждений⁸⁰, получивших аккредитацию следует, что даже в случае если одно или несколько подразделений учреждения не соответствуют стандартам, регулирующим качество медицинских услуг, учреждение все же получает аккредитацию. Например, согласно Списку медико-санитарных учреждений, прошедших аккредитацию по обновленным на 13 января 2014 г. данным, Научно-исследовательский институт охраны здоровья матери и ребенка получил аккредитацию 25 июля 2012 г. (сертификат об аккредитации № 1633) и продолжает свою деятельность, несмотря на то, что несколько подразделений (гастрология, пневмология, детская хирургия и операционный корпус, педиатрия), приёмные отделения (педиатрия и роддом), клинично-диагностическая лаборатория, бактериологическая и иммунологическая лаборатории, аптека и молочная кухня), указанного учреждения не получили аккредитацию. Некоторые учреждения получают аккредитацию условно, на срок шесть месяцев, с наличием существенных недоработок, при условии их устранения.

Существуют неаккредитованные учреждения, с которыми у Национальной Медицинской Страховой Компании заключены договоры⁸¹, как, например, Районная Больница Тараклия, Центр Семейных Врачей Дрокия (получили аккредитацию условно 20.12.2013 г.). Считаем, что Национальная Медицинская Страховая Компания и не получившие аккредитацию, но работающие учреждения пренебрегают законодательной нормой и принимают на себя необоснованный риск, продолжая врачебную практику. В стенах данных учреждений пациенты под-

⁷⁸ Закон об оценке и аккредитации в системе здравоохранения № 552-XV от 18.10.2001 г.; Постановление о Национальном совете по оценке и аккредитованию в системе здравоохранения № 526 от 29.04.2002 г.

⁷⁹ Ст. 9 Закон об оценке и аккредитации в системе здравоохранения № 552-XV от 18.10.2001 г.;

⁸⁰ www.cneas.ms.md; www.ms.gov.md/activitate/evaluare-acreditate

⁸¹ <http://www.e-sanatate.md/News/2099/un-spital-raional-nu-are-acreditate-de-10-ani-dar-functioneaza>

вергаются усиленному риску получить неправильное лечение в несоответствующих нормативам условиях. Среди последствий такого «лечения» существует и риск смертельного исхода.

Положение дел в данной области вызывает большие вопросы к компетентным органам: В какой степени соответствует процедура аккредитации Закону об оценке и аккредитации в системе здравоохранения № 552-XV от 18.10.2001 г.? Как может считаться получившим аккредитацию учреждение, подразделения которого не соответствуют стандартам и нормативам? Почему не получившее аккредитацию учреждение или подразделение может продолжать свою деятельность?

Профессиональная ответственность и поиск решений, но не компромиссных, сиюминутных, продиктованных условиями тяжелого экономического положения, а основательных и перспективных решений, которые соблюдали бы права пациента и уважали его личность и интересы, могли бы привести существенные изменения в проблему аккредитации и оценки медицинских учреждений.

9. Защита прав лиц с ограниченными возможностями

Согласно информации Министерства труда, социальной защиты и семьи⁸² по данным на 01.01.2013 г. в нашей стране зарегистрировано 183 693 лиц с ограниченными возможностями.

Лица с ограниченными возможностями	Число
с тяжелой инвалидностью	27 413
с выраженной инвалидностью	121 454
с инвалидностью средней степени	34 826
Всего	183 693

⁸² http://mpsfc.gov.md/file/2013/rapoarte/Raport_implement_Strategie_%20FINAL_2012.pdf

Статистические данные за последние годы отражают постоянный рост количества лиц с ограниченными возможностями в Молдове.

Несмотря на то, что в последнее время Республика Молдова зарегистрировала прогрессы в продвижении политик, в разработке программ по соответствию международным стандартам по защите прав лиц с ограниченными возможностями, говорить о существенном улучшении положения дел лиц с ограниченными возможностями не приходится.

Характер обращений в ЦПЧМ по проблемам, с которыми сталкиваются лица с ограниченными возможностями аналогичен предыдущим периодам: несоответствующие прожиточному минимуму социальные выплаты, недостаток социальных услуг на местном уровне, ограниченный доступ к социальной инфраструктуре, ограниченный доступ к информационной среде, низкий уровень трудоустроенности, низкая мотивация работодателей для предоставления рабочих мест лицам с ограниченными возможностями, равнодушие общества к проблемам лиц с ограниченными возможностями.

В данном контексте повторяем, что компетентные органы должны соединить свои усилия и создать жизнеспособные механизмы по внедрению Закона о социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями № 60 от 30.03.2012 г.⁸³, что должно способствовать реализации в полной мере обязательств, которые Молдова взяла на международном уровне.

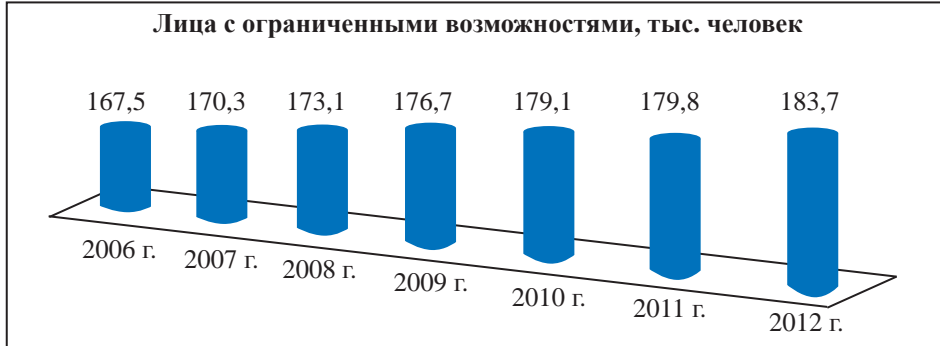
Проблема доступа лиц с ограниченными возможностями к физической и коммуникационной среде было одним из приоритетных направлений деятельности парламентских адвокатов, начиная с 2009 г.⁸⁴ Проблемы, о которых долгое время говорили омбудсмены остаются актуальными по сей день.

Лица с физической инвалидностью, малоподвижные и неспособные к самостоятельному передвижению сталкиваются с большими трудностями при реализации

⁸³ Закон о социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями № 60 от 30.03.2012 г. (в силе 27.07.2012 г.).

⁸⁴ Тематический доклад „Accesul persoanelor cu nevoi speciale la infrastructura socială: realitate și necesitate”, Тематический доклад «Accesul la educație a copiilor și tinerilor cu dizabilități locomotorii», www.ombudsman.md

своих прав. Из-за отсутствия или ограничения доступа в общественные учреждения, к дому, данная категория лиц живет в изоляции в своих домах, в положении полной зависимости от других людей, с помощью которых они могли бы передвигаться.

В своём обращении к омбудсмену, г-р В.Н., инвалид – колясочник, пожаловалась на отказ местной администрации установить пандус в подъезде дома, в котором она проживает. После вмешательства парламентского адвоката, Претура сектора Чокана завершила, что в ближайшее время установит нужный пандус. Однако, несмотря на это, на момент составления доклада, местная администрация не выполнила своего обещания.

В 2013 году не зарегистрирован существенный прогресс в процессе социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями, обеспечения их материального благосостояния при полной реализации своих прав. Во многом положение дел не отличается от прошлых лет – общественные учреждения и жилые дома без специально обустроенного пути доступа для лиц с ограниченными возможностями, либо с формальным доступом, которым невозможно пользоваться, низкий уровень доступности транспорта, информационных средств и коммуникаций.

Несмотря на то, что существуют регламентации по обустройству путей доступа в

общественные места⁸⁵, такие пути отсутствуют, либо их невозможно использовать. Очевидно, что данная проблема не является приоритетом для соответствующих органов управления.

Для изменения положения дел рекомендуем разработку плана действий на средний срок по постепенному устранению существующих барьеров по полной социальной реабилитации лиц с ограниченными возможностями, для обеспечения возможности их свободного передвижения: адаптация инфраструктуры, обеспечение доступа к имуществу, услугам, коммуникационным и информационным технологиям, мониторинг соблюдения норм по адаптации существующих и строящихся зданий путями доступа для людей с ограниченными возможностями.

Считаем абсолютно необходимым разработать комплекс нормативных показателей по определению степени интеграции лиц с ограниченными возможностями с точки зрения обеспечения их доступа к социальной инфраструктуре. А доступность и адаптация инфраструктуры должны быть необходимым условием полноправной реализации гражданских, политических, социальных, экономических и культурных прав лиц с ограниченными возможностями. Данные цели весьма актуальны в контексте курса взятого Республикой Молдовой на европейскую интеграцию. Следовательно, рекомендуем Правительству, в процессе разработки общественных политик, принять во внимание рекомендации Европейского социально-экономического комитета, изложенные в документе «Доступность – одно из прав че-

⁸⁵ Часть III Закона о социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями № 60 от 30.03.2012 г.

ловека для людей с ограниченными возможностями», принятом 21 января 2014 г.

Обеспечение права на социальную помощь и защиту остается уязвимым звеном для людей с ограниченными возможностями.

Согласно данным Национального Бюро Статистики, в первом полугодии 2013 года размер прожиточного минимума составил в среднем на человека 1608,3 лей⁸⁶.

Согласно Министерству труда, социальной защиты и семьи⁸⁷, по данным на 01.01.2013 г., средний размер ежемесячной пенсии по инвалидности составляет 828,40 лей.⁸⁸

Анализ социальных выплат, соотнесенных к прожиточному минимуму, принимая во внимание специальные нужды лиц с ограниченной ответственностью (постоянная не-

обходимость медицинского ухода и лечения, необходимость процедур по реабилитации, уход со стороны другого человека), указывает на несоответствие между социальной помощью государства и элементарными потребностями лиц с ограниченными возможностями.

Это в условиях, в которых согласно данным Национального Бюро Статистики, среднемесячные потребительские расходы составили 1656,1 лей, превысив на 9,6% в сравнении с аналогичным периодом прошлого года. Основываясь на указанных данных, очевиден вывод о том, что среднемесячные расходы лиц с ограниченными возможностями намного превышают прожиточный минимум. Еще более тяжелое положение лиц, которые получателей социальных пособия и выплаты.

Именно исходя из вышеуказанного, защита и продвижение прав лиц с ограниченными возможностями составляют приоритет деятельности парламентских адвокатов. В 2013-ом году мы провели мониторинг обеспечения права на достойный уровень жизни для лиц с ограниченными возможностями.

Выводы мониторинга, а также обращений в ЦПЧМ, указывают на то, что кроме самих людей с тяжелой формой инвалидности, в уязвимое положение попадают и члены их семей, те, кто ухаживает за ними. Как правило, тот, кто ухаживает за инвалидом, остается без работы, что, безусловно, ухудшает материальное положение всей семьи. На данный момент, пособие по уходу за больным⁸⁹, в размере 500 лей, получают только лица, которые ухаживают за:

В ЦПЧМ обратился житель Кишинэу, который сообщил, что проживает вместе с женой, которая является инвалидом и в течение последних 15-ти лет прикована к постели. Заявитель уточнил, что единственным источником доходов данной семьи являются социальные выплаты жены (всего 1100 лей ежемесячно), большая их часть уходит на оплату лекарств и коммунальных услуг, по возможности. В таких условиях они не могут позволить себе есть чаще одного раза в день, а одежду покупали 20 лет назад.

Категории бенефициариев	Количество получателей (человек)	Средний размер выплаты (лей)
Пенсии для лиц с ограниченными возможностями	133 642	826,20
Государственные пособия и выплаты		
для лиц с ограниченными возможностями	6068	110,87
для инвалидов детства	26 939	304,48
для детей-инвалидов в возрасте до 18-ти лет	14044	307,32
в случае потери кормильца	3851	139,65

Источник: Национальная Касса Социального Обеспечения, по данным на 01 января 2014 г.

⁸⁶ <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=445&>;

⁸⁷ <http://cnas.md/lib.php?l=ro&idc=244&nod=1&>.

⁸⁸ http://mpsf.gov.md/file/2013/rapoarte/Raport_implement_Strategie_%20FINAL_2012.pdf;

⁸⁹ Закон о государственных социальных пособиях некоторым категориям граждан* № 499-XIV от 14.07.1999 г.

- ребенком с тяжелой формой инвалидности;
- инвалидом с тяжелой инвалидностью детства;
- инвалидом с тяжелой формой слепоты

С 2010 года созданы несколько социальных служб по типу оказываемых услуг („Echipa mobilă”, „Asistentul personal”, „Locuința protejată”, „Casa Comunitară”, „Respiro”), цель данных служб оказать социальную помощь и поддержку самым уязви-

мым категориям лиц с ограниченными возможностями, однако данные службы не покрывают потребности лиц/семей, которые находятся в сложном положении.

Принимая во внимание то, что расходы связанные с созданием и работой указанных служб ложатся на плечи местных администраций и ассоциативного сектора, главной проблемой, на которую ссылаются управления/отделы социального обеспечения и защиты семьи остается слабое финансирование, отсутствие средств для поддержки работы указанных служб.

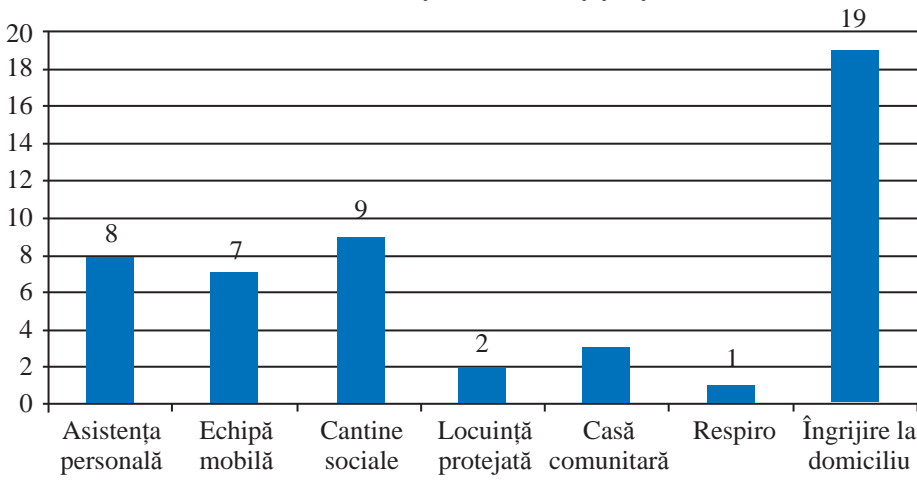
По данной причине местные органы управления не только не в состоянии поддерживать, но и не могут создавать социальные службы по оказанию помощи всем лицам, находящимся в тяжелом положении.

Согласно информации представленной управлениями/отделами социального обеспечения и защиты семьи (см. Таблицу), социальные службы работают как указано:

- «Locuința protejată» («Защищенное жилье») работает с 17.08.2010 г. в 2 районах (Кэлэрашь, Орхей);
- «Casa comunitară» («Социальное жилье») работает с 15.10.2010 г. в 3-ех районах (Ниспорень, Орхей, Сорока);
- «Echipă mobilă» («Мобильная (передвижная) команда») работает с 30.09.2011 г. в 7-ми районах;

Районный Совет Дрокия сообщил нам, что было утверждено финансирование социальной службы «Asistentă personală» «Личный ассистент» только с июня 2013 г. и только на 30 единиц личных ассистентов, а запросов было получено на 109 (то есть только 29% от потребностей). В районе Сорока предусмотрены 30 единиц социальных ассистентов, а зарегистрировано 214 запросов или 14% от необходимого. В некоторых районах не существует ни одной социальной службы для лиц с тяжелыми формами инвалидности.

Число территориально-административных единиц, в которых созданы социальные службы по типу услуги

Источник: управления/отделы социального обеспечения и защиты семьи

Примечание: График не содержит информацию из районов Чимишлия, Глодень, Яловень, Тараклия, Вулкэнешть, которые не представили запрошенную информацию.

- «Respiro»⁹⁰ работает с 22.06.2012 г. в одном районе - Орхей;
- «Asistentul personal» («Личный ассистент»)⁹¹ работает с 01.01.2013 г. в 8-ми районах.

В данном контексте подчеркиваем ценность усилий по реализации задач Стратегии по социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями, прилагаемые компетентными органами по адаптации законодательной базы, однако выражаем озабоченность в связи с эффективностью внедрения и действенности в том, что касается помощи лицам, которые рассчитывают на услуги служб социальной помощи.

Такую же озабоченность выразил специальный докладчик ООН по проблемам инвалидов Шуайб Чалклен (Shuaib Chalklen), который в прошлом году посетил нашу страну: «Не думаю, что какой-либо закон будет работать, если его внедрение зависит от местных органов власти, у которых нет денег. Бессмысленно давать право, не давая достаточное количество денег на внедрение закона.» Считаем своевременными предложения, которые выдвинули неправительственные организации⁹², работающие в данной области о включении периода по уходу за инвалидом/ребенком с тяжелой формой инвалидности в страхового – пенсионный стаж.

Действующее законодательство⁹³ предусматривает, что в страховой пенсионный стаж включался только период ухода за инвалидом до вступления в силу Закона о пен-

⁹⁰ «Respiro» – специализированная служба, созданная недавно, в июле 2012-го года. Назначение службы – оказывать круглосуточную социальную помощь, поддержку, уход лицам с тяжелыми формами инвалидности в специализированных центрах или другие типы социальной помощи, чтобы члены семей лиц с ограниченными возможностями, их родственники, другие лица, которые за ними ухаживают, могли бы иметь перерыв в течение тридцати дней в году.

⁹¹ „Asistentul personal” – специализированная служба по оказанию помощи и уходу детям и взрослым с тяжелыми формами инвалидности.

⁹² Ассоциация по реабилитации детей с ДЦП, Центр по оказанию юридической помощи инвалидам, Ассоциация поддержки детей-инвалидов “Steaua călăuză”, Ассоциация поддержки людей с интеллектуальной инвалидностью “Doi”;

⁹³ Ст. 50 Закона о пенсиях государственного социального страхования № 156-XIV от 14.10.1998 г.

сиях государственного социального страхования (1 января 1999 г.). Таким образом, в условиях, когда альтернативные службы не обеспечивают полную реализацию прав лиц с ограниченными возможностями, необходимо чтобы органы управления предоставляли действенные решения, среди которых и включение периода ухода за людьми с тяжелой формой инвалидности в страховой пенсионный стаж.

Отсутствие обработанных данных о лицах с ограниченными возможностями и их потребностях, статистики, которая способствовала бы разработке и внедрению стандартов, соответствующих Конвенции о правах инвалидов⁹⁴ – важная проблема, к которой считаем необходимым привлечь внимание органов управления. Отметим, что исследование по практическому применению системы опекунов в Республике Молдова⁹⁵ также выделило проблему отсутствия учёта лиц, которым необходима поддержка при решении вопросов о дееспособности/недееспособности лиц с ограниченными возможностями.

Повторяем свою позицию по необходимости укрепления национальных механизмов по внедрению Конвенции, а также Закона о социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями № 60 от 30.03.2012 г. (вступивший в силу с 27.07.2012 г.).

Невозможно достичь намеченной цели лишь принятие законодательных актов, не обеспечив жизненных механизмов по внедрению и не установив показатели уровня достижений в данной области. Лица с ограниченными возможностями, а также неправительственные организации, работающие в данной сфере, отмечают, что многие положения Закона № 60 от 30.03.2012 г. не соблюдаются, включительно ст. 20 об обеспечении доступа лиц с ограниченными возможностями к общественному транспорту, нормы по трудоустройству лиц с ограниченными возможностями и проч.

К сожалению, государство не нашло аль-

⁹⁴ www.ombudsman.md, Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году/

⁹⁵ Исследование проведено при участии управления Верховного Комиссара ООН по правам человека с целью поддержки реформы в области права на равную правоспособность, в соответствие со ст. 12 Конвенции о правах инвалидов, 2013 г.

тернативного варианта по установлению независимого механизма по мониторингу внедрения Конвенции о правах инвалидов в соответствии со вторым параграфом статьи 33 Конвенции.

10. Право на здоровую окружающую среду

Защита окружающей среды относится напрямую к условиям жизни и здоровью населения, но также к возможностям устойчивого развития, поэтому решение экологических проблем должно стать приоритетом национальной политики. Здоровая окружающая среда – неоспоримое условие реализации основных прав человека, предусмотренных в Конституции Республики Молдова. Это включает сохранение качества основных компонентов окружающей среды: воздуха, воды, земли, флоры и фауны в условиях устойчивого развития.

Несмотря на то, что в обращениях граждан не указывается напрямую нарушение закрепленного в ст. 37 Конституции права на здоровую окружающую среду, парламентские адвокаты обращали внимание органов власти, которые занимаются охраной окружающей среды, на необходимость принять целый ряд мер по решению большого количества проблем, связанных с охраной окружающей среды, часть которых нашла своё отражение и в прессе.

Экономическая деятельность, не учитывающая и нарушающая экологические нормы, равнодушие потребителей к состоянию и качеству воды и другие деструктивные факторы, привели к уничтожению водоемов рек и малых рек. Вода является важнейшим элементом жизни и природных процессов. Наше существование и экономическая деятельность полностью зависят от данного ценного ресурса. Более того, на глобальном уровне, вода – ограниченный природный ресурс и это предусматривает решение проблем связанных с обеспечением водой с учётом экономии и гарантии обеспечения водой последующих поколений.

Бытовые отходы – существенный источник загрязнения в Молдове. Проблема неэффективного хранения бытовых отходов актуальная проблема как для города, так и

для сельских населенных пунктов. В селах бытовые отходы зачастую выбрасывают в овраги, на берега водоемов, малых рек. Данные факты приводят к загрязнению подземных вод – главного источника питьевой воды для большинства сельских местностей.

Принимая во внимание полномочия Министерства Окружающей Среды в области охраны окружающей среды и рационального использования натуральных ресурсов, включительно осуществление государственного надзора за соблюдением экологического законодательства, омбудсмены неоднократно обращались в Министерство по сигналам на экологическую тематику из прессы.⁹⁵ Рекомендуем органам власти, которые занимаются проблемами защиты окружающей среды, как на местном, так и на центральном уровне принимать конкретные меры для исправления положения дел. Необходимы срочные меры, включительно разработка и внедрение политик и стратегий, основанных на сотрудничестве местных и центральных органов в области хранения твердых бытовых отходов.

Коалиция неправительственных организаций «Ziua Pămîntului 2014» разработала Черную Книгу экологических проблем Кишинэу. Экологи считают, что самые острые экологические проблемы города связаны с зелеными зонами и берегами реки Бык⁹⁶, переработкой мусора и токсичных отходов.

Экологи подчеркнули в первую очередь остроту проблемы хранения отходов в столице. Несколько лет, после закрытия свалки в Цынцэрень, отходы Кишинэу сваливают на свалке Пурчел, в пригороде столицы Бубуечь. Согласно председателю территориальной организации Кишинэу Экологического Движения Молдовы, «свалка Пурчел – мина замедленного действия. Отходы прессуются и покрываются глиной. Не проводится гидроизоляция почвы, отходы даже не ограждены.» На площади в 3 гектара хранится 1,2 миллионов тонн отходов».

Также разделяем озабоченность экологов по поводу незаконной вырубке зеленых насаждений со строительных площадок, уничтожения газонов для создания парко-

⁹⁶ [http://www.timpul.md/articol/\(reportaj-foto\)-gunoiul-din-vadul-lui-voda-invadeaza-satele-vecine-43766.html](http://www.timpul.md/articol/(reportaj-foto)-gunoiul-din-vadul-lui-voda-invadeaza-satele-vecine-43766.html);

⁹⁷ http://www.noi.md/md/news_id/34364;

вок. Парламентские адвокаты отреагировали на информацию из прессы⁹⁸ о вырубке сосновой плантации на окраине Кишинэу, где планировалась постройка торгового центра.

Вследствие обращения омбудсманов, Государственная Экологическая Инспекция отменила как незаконное разрешение о выделении данных участков земли экономическим агентом для строительства на Балканском шоссе, мун.Кишинэу.

Повторно подчеркиваем необходимость внедрить и развивать механизм информирования общественности согласно положениям Конвенции о доступе к информации, участию общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды (Орхусской конвенции)⁹⁹, о чем омбудсмены говорили в прошлогоднем докладе¹⁰⁰, которые предусматривают, что процедуры по информированию государством общественности должны быть ясными и свободно доступными.

Для эффективной защиты окружающей среды, считаем необходимыми мероприятия по оценке состояния окружающей среды и экологических проблем, разработать соответствующие стратегии решений данных проблем, продвижение экологической культуры в сообществе.

Изменение отношения к окружающей среде, обращения с природой, повышение гражданской ответственности – важные факторы обеспечения здоровой и чистой окружающей среды для будущих поколений, с соблюдением трех аспектов устойчивого развития: экономического, экологического, социального.

Парламентские адвокаты повторно подчеркивают рекомендацию высказанную ранее о правильном экологическом воспитании молодого поколения по разработанным специалистам программам для специального предмета – экологическое воспитание.

Принимая во внимание, что экологическое воспитание занимает одну из основ-

ных позиций в политиках европейского общества, членом которого стремится стать Молдова, экологическое воспитание должно стать постоянным приоритетом в работе всех педагогов. Данные предложения продиктованы временем и вписываются в одно из основных прав человека – право на здоровую окружающую среду.

11. Свобода собраний

В 2013 году в стране и в муниципии Кишинэу имело место несколько собраний и манифестаций, в ходе которых протестанты пожелали высказать своё мнение по поводу некоторых событий¹⁰¹. Способ вмешательства органов правопорядка соответствовал ситуации, все вмешательства происходили в соответствии с законом, в том числе и в случаях, когда манифестанты использовали насилие¹⁰². Например, в 2008 году органам правопорядка не удалось действовать в соответствии с законодательными нормами о свободе собраний.

Статья 40 Конституции, статья 1 Закона о собраниях № 26–XVI от 22.02.2008 г., а также статья 11 ЕКПЧ предоставляют защиту только мирным собраниям. Проблема возникающая в данном контексте касается того, имеют ли органы власти право запрещать собрания по причине нарушения принципа мирного характера собрания, до их проведения. Примечательной в данном смысле является Решение Европейского Суда по Правам Человека по делу Станков против Болгарии 2001 года, по факту запрещения властями организации демонстрации посчитав, что её характер «явно» не будет мирным. Суд подчеркнул, что государство не может просто ссылаться на возможные намерения применения насилия, а для запрещения собрания по данной причине, государство должно доказать намерение применения насилия каждого участника и орга-

⁹⁸ Газета "Кишиневский обозреватель" от 24 января 2013 г.

⁹⁹ Статья 5 «Сбор и распространение экологической информации» Конвенции о доступе к информации, участию общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды (Орхусской конвенции)

¹⁰⁰ www.ombudsman.md, Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году.

¹⁰¹ Статистика о количестве и характере собраний имевших место в 2013 г., <http://intruniri.chisinau.md/#index.php?mod=meetings&do=Rapoarte&year=2013&targetid=maincontent>

¹⁰² <http://www.jurnal.md/ro/news/protest-cu-imbranceli-la-re-edin-a-prezinden-iala-foto-video-1148094/>; <http://trm.md/ro/social/imbranceli-si-proteste-la-pri-maria-chisinau/>; <http://www.prime.md/rom/news/social/item590/>

низатора. Такое обязательство невозможно реализовать, однако государство должно ссылаться не на намерение, а на поведение с применением насилия.

Также ссылка государства на возможные контра-демонстрации с применением насилия или на возможность незаконного события, по поводу проведения протеста, не являются причинами запрещения или ограничения собраний, органы власти должны предпринимать соответствующие меры для обеспечения мирного проведения собраний (дело Platform «Artze fur das Leben» против Австрии).

Несмотря на то, что ЕСПЧ квалифицировал такой отказ как незаконный¹⁰³, власти продолжали ссылаться на него и в 2013 году, для препятствования проведения группой ЛГБТ марша в ходе фестиваля «Радуга над Днестром».

Характер и цели собраний в прямом соотношении со степенью политической зрелости общества, а это не выражается не только гарантированием соблюдения основных прав и свобод человека, также соблюдение гражданами, представителями политических формирований и гражданского общества правовых норм демократических процессов,

Марш «Радуга над Днестром»

В 2013 году, суд сектора Центру, муниципия Кишинэу, решил, что марш группы ЛГБТ, в ходе фестиваля «Радуга над Днестром» может быть организован не в центре столицы, а в летнем театре, который находится в парке Валя Морилор. И это после того как Примэрия выдвинула предложение о перенесении места проведения марша сексуальных меньшинств, выразив свое опасение столкновений между гомофобами и сторонниками группы ЛГБТ. Несмотря на то, что заявление о проведении контра-манifestации было подано после заявления группы ЛГБТ, судебная инстанция решила в ущерб группе ЛГБТ, изменив маршрут собрания.

включительно в том, что касается проведения митингов, собраний и демонстраций.

В ходе собраний часто возникают конфликты. В 2013 году между сторонниками одной из политических партий и органами правопорядка имели место столкновения в марте. Манифестанты собрались перед Национальным Дворцом Молдовы, после чего на месте решили поменять маршрут собрания и пойти к Государственной Резиденции. Согласно Декларации Центра Ресурсов Прав Человека¹⁰⁴, данное собрание происходило с нарушением закона, поскольку происходило с недобросовестным исполнением права на спонтанное или малочисленное собрание и несоблюдение процедуры предварительного извещения о собрании. Неинформирование о проведении собрания и нарушение общественного порядка привело к словесным и физическим столкновениям с представителями органов правопорядка.

Осенью 2013 года имели место две большие манифестации: митинги от 03 и 28 ноября. Стоит отметить, что несмотря на то, что в данных манифестациях принимало участие большое количество человек, органы власти и охраны общественного порядка обеспечили мирное проведение и порядок собраний, соблюдая права манифестантов.

В период 29.10.2013-01.11.2013 г. в ЦПЧМ поступила информация о том, что государственные служащие некоторых учреждений «были приглашены» для участия в указанном событии, и составлялись списки тех, кто участвовал, и тех, кто отказался участвовать. Также на некоторые транспортные фирмы оказывалось давление с целью перенаправить транспорт в сторону Кишинэу. Источник информации пожелал оказаться неизвестным.

Выражение точки зрения и мнения по некоторым вопросам, значимым социальным событиям в ходе манифестаций являются доказательством зрелости демократического общества. Учреждение парламентских адвокатов призывает государственные органы и представителей политических формирований обеспечить реализацию права на свободу собраний и свободу слова, которые неразделимы, и защищены Конституцией и международными документами, чтобы продемонстрировать уважение и

¹⁰³ Дело "Gender Doc-M" против Молдовы, ЕСПЧ, 2012 г.

¹⁰⁴ Декларация ЦРПЧ, <http://www.credo.md/page-view?id=231>

терпимость в отношении каждого человека, независимо от принципов, которые они разделяют или их политических взглядов.

В данном контексте считаем необходимым подчеркнуть, что цивилизованный диалог, с полным исключением запугивания и агрессии, является определяющим условием свободы собраний, а также важным условием обеспечения свободного обмена мнениями, идеями и гарантией соблюдения демократических принципов и правового государства.

12. Свобода мысли, совести и религии

Статья 9 Европейской Конвенции защищает основные ценности человеческой личности – мысль, совесть, религию, а также возможность социального проявления идей и религиозных воззрений, и проч. Защита права на свободу мысли, совести и религии означает уважение государства к разнообразию убеждений, которые могут быть выражены в социальной жизни, таким образом, чтобы каждому человеку была обеспечена духовная независимость.

Согласно ст. 31 Конституции Республики Молдова, свобода совести гарантируется. Она должна проявляться в духе терпимости и взаимного уважения. В отношениях между религиозными культурами запрещаются любые проявления вражды. Данной статьей Республика Молдова провозглашается светским государством, которое соблюдает права человека свободы совести, мнений и выражения, обеспечит свободу и автономию религиозных культов без дискриминации, а все законодательные акты должны соответствовать Конституции.

Очень важно, чтобы в демократическом обществе, правовом государстве не ограничивалось данное право и не создавались препятствия для его реализации. Каждое вероисповедание имеет одинаковое значение в сравнении с другими религиями и ни одно вероисповедание не может быть приоритетным.

В Республике Молдова существует разнообразие вероисповеданий и религиозных групп и важно, чтобы диалог между ними должен основываться на взаимоуважении и толерантности.

В 2013 году учреждение парламентских адвокатов не регистрировало случаев при-

оритетного отношения со стороны государства к тому или иному вероисповеданию. Однако стали известны случаи, когда представители государственных органов позволяли себе выражение нетолерантного отношения к определенному вероисповеданию. Примером в этом смысле является случай гражданина А.С., когда ЦПЧМ своевременно вмешался, обратившись в компетентные органы для принятия мер в соответствии с действующим законодательством. В результате вмешательства в отношении указанного примара, вынесено административное взыскание.

Также парламентские адвокаты квалифицируют как вызывающие тревогу действия профанации памятников на еврейском кладбище¹⁰⁵, имевшие место в прошлом году, и на Военном кладбище¹⁰⁶ из мун. Ки-

Дело А.С.

В Центр по Правам Человека обратился гр. А.С., священнослужитель, который указал на нарушение конституционного права на свободу совести, предусмотренного ст. 31 Конституции Республики Молдова, сквозь призму отсутствия уважения и выражения нетолерантного отношения к вероисповеданию, представителем которого он является, со стороны примара села. Петиционер указал, что на заседании местного совета, на котором присутствовали священнослужитель и еще двое советников церкви, примар враждебно повел себя в отношении представителей церкви. Примар выразился в том смысле, что «поставит замок на двери церкви», что «священник должен отчитываться перед примэрией», что «священников стрелять надо, как во времена революции или депортировать в Сибирь.» Заявитель также указал, что такое поведение со стороны местной администрации имеет место не впервые.

¹⁰⁵ <http://trm.md/ro/social/risca-inchisoare-pentru-profanarea-mormintelor-din-cimitirul-evreiesc/>

¹⁰⁶ <http://unimedia.info/stiri/Profanare-de-mormintele-Cimitirul-Militar-din-Chisinau-Ambasada-Romaniei-deplange-actele-de-vandalism-67491.html>

шинэу. Омбудсмены осудили эти и другие выражения ксенофобии и дискриминации, которые влекут за собой уголовную ответственность¹⁰⁷. Парламентские адвокаты считают важным продвижение государством политик по защите и гарантированию мысли, совести и религии, основанные на терпимости. А в случае проявления оскорбляющих действий, государство обязано вмешаться путем принятия мер пресекающих такие действия.

13. Соблюдение прав человека в приднестровском регионе и прилегающих населенных пунктах

Проблема соблюдения прав человека в приднестровском регионе находится в центре внимания парламентских адвокатов с самого основания Центра по Правам Человека в Молдове. В зависимости от факторов, повлекших появление той или иной проблемы, мы выбираем оптимальный способ её решения таким образом, что бы граждане как можно меньше ощущали трудности переговорного процесса по урегулированию приднестровского конфликта.

17 октября 2012 года ЦПЧМ открыл свое представительство в селе Варница, района Анений Ной. Со дня основания в Представительство Варница обратились 237 граждан: 196 просили приёма у омбудсмана, а 41 подали жалобы на имя парламентского адвоката.

Граждане указывали на разные проблемы, которые, по их мнению, препятствуют реализации их конституционных прав и свобод. Чаще всего жаловались на недоработки деятельности Отдела записей актов гражданского состояния Варница (80 жалоб), Отдела по учету и документированию населения Варница (59 жалоб), невозможность легализации документов по установлению опеки над несовершеннолетними (13 жалоб).

В зависимости от существа юридической проблемы, самые частые обращения жителей приднестровского региона и прилегающих населенных пунктов касаются затруд-

ненной реализации прав ребенка, права на свободное перемещение, права частной собственности, на труд, социальную защиту и помощь, здравоохранение, свободу личности и защиту личности, физической и моральной неприкосновенности.

Документирование населения Отделом по учету и документации населения г. Бендер (Тигина), офис которого расположен в Варнице, было в центре нашего внимания в 2013 году. Некоторые аспекты документирования населения, проживающего в данной зоне, были отображены в прошлогоднем докладе парламентских адвокатов¹⁰⁸: необоснованные отказы в выдаче документов, затягивание выдачи удостоверения личности, необоснованное требование дополнительных документов, как, например, доказательство владения жильем, справку о судимости, выданную так называемым «управлением внутренних дел» указанного региона, отсутствие механизма по обеспечению действительности паспорта советского образца при применении упрощенной процедуры подтверждения гражданства Молдовы для лиц проживающих в населенных пунктах левого берега Днестра¹⁰⁹.

Несмотря на то, что Конституционный Суд¹¹⁰ постановил, что институт «прописки» и его использование в общественных отношениях противоречат конституционным нормам и принципам и создают препятствие реализации права граждан Республики Молдова на свободное перемещение, работники ОУДН Бендер (подразделение Варница) продолжали требовать у граждан в процессе документирования населения, доказательство владения жильем. В отсутствие данного подтверждения, гражданам отказывали в документировании, рекомендуя им найти кого-либо кто согласился бы поставить их на учёт, то есть прописать их по своему месту жительства.

¹⁰⁸ <http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport2012-final.pdf>

¹⁰⁹ Постановление Правительства Республики Молдова о мерах по обеспечению подтверждения гражданства и документирования населения левобережных районов Днестра (Приднестровья) № 959 от 09.09.2005 г.,

¹¹⁰ Постановление Конституционной Палаты о проверке конституционности предписаний пункта 10 (абзац 2) Положения о порядке оформления и выдачи удостоверяющих личность документов национальной паспортной системы № 16 от 19.05.1997 г.

¹⁰⁷ Статья 222 Уголовного Кодекса Республики Молдова.

В процессе подтверждения гражданства Республики Молдова лиц проживающих в приднестровском регионе, у граждан требовали, нарушая при этом Положения о порядке приобретения и утраты гражданства Республики Молдова¹¹¹, предоставление справки о судимости из так-называемого «управления внутренних дел» указанного региона.

Граждане, которые обращались об оформлении удостоверяющих личность документов, не были проинформированы о возможности сохранения старых документов до выдачи новых. В таких ситуациях граждане оставались без документов до момента получения новых, все это время подвергаясь риску попасть в сложное положение, из-за препятствий и ограничений по свободному перемещению, чинимых так-называемыми приднестровскими властями.

По нашему мнению, все это время работники ОУДН Бендер, умышленно или по халатности, не обеспечивали правильного и своевременного информирования населения о проблемах, связанных с документацией граждан и путей их решения, также указанные работники не соблюдали действующее законодательство, внутриведомственные приказы и положения, профессиональные нормы, присущие процессу документирования населения.

09 августа 2013 г. Центр по Правам Человека направил генеральному директору Государственного Предприятия «Centrul Resurselor de Stat "Registru"» информацию о затрудненной процедуре документирования населения Отделом УДН Бендер, который находится в Варнице, которую центр собрал в ходе рассмотрения жалоб со стороны граждан.

Вследствие проведенной Государственным Предприятием «Centrul Resurselor de Stat "Registru"», совместно с Генеральной Прокуратурой и Национальным Центром по Борьбе с Коррупцией проверки, в отношении работников ОУДН Бендер начато уголовное преследование по ч. 1) ст. 327 Уголовного Кодекса по признакам «Злоупотребление властью или служебным положением».

В 2013 году продолжали поступать жалобы от жителей приднестровского региона (13 обращений) о невозможности оформления

удостоверяющих личность документов, в соответствии с законодательством Р. Молдова, для несовершеннолетних детей и тех, кто достиг совершеннолетия, опека над которыми была утверждена так-называемыми органами власти приднестровского региона, и все соответствующие документы по опеке были оформлены по образцу и выданы по процедуре данного региона, то есть являются действительными только в данном регионе.

Данное положение дел возникает по причине невозможности внедрения в приднестровском регионе форм защиты оставшихся без попечения родителей и оказавшихся в трудном положении детей. Проблемы, связанные с данным аспектом, были детально проанализированы в прошлогоднем докладе парламентских адвокатов¹¹².

Несмотря на то, что Министерство труда, социальной защиты и семьи, Министерство Юстиции и Бюро по реинтеграции при Государственной Канцелярии взяли на себя обязательство предпринимать конкретные действия по изменению положения в данной области, отмечаем, что в 2013 году положение не изменилось.

Государству принадлежит ответственность по гарантированию **права граждан на охрану здоровья**. Несмотря на то, что государство, системой законодательных актов, обеспечивает реализацию стратегии по развитию системы здравоохранения в Молдове, в приднестровском районе национальное законодательство не применяется.

Для обеспечения исполнения права на здравоохранение на территории Молдовы лиц, застрахованных из государственного бюджета, для граждан Молдовы, проживающих в районах на левом берегу Днестра, Постановлением Правительства Республики Молдова № 1219 от 30.10.2008 г. было создано Территориальное Агентство Бендер Национальной медицинской страховой компании.¹¹³

Согласно Постановлению Прави-

¹¹² Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 г., www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport2012-final.pdf

¹¹³ Постановлением Правительства Республики Молдова № 1053 от 26.12.2013 г. территориальные агентства Национальной медицинской страховой компании реорганизованы таким образом, что из 13 агентств осталось 7. Территориальное Агентство Бендер будет ликвидировано/ реорганизовано в представительство Юго-восточного территориального агентства (расположенного в г. Кэушень).

¹¹¹ Постановление Правительства Республики Молдова об утверждении Положения о порядке приобретения и утраты гражданства Республики Молдова № 197 от 12.03.2001 г.

тельства Республики Молдова № 906 от 24.09.2010 г.¹¹⁴ Территориальное Агентство Бендер Национальной медицинской страховой компании, совместно с органами публичного управления, создали и организовали деятельность комиссий по рассмотрению обращений граждан Республики Молдова из категорий, страхователем которых является Правительство: в Варнице, района Анений Ной (обслуживаемая территория – муниципий Бендер, Тирасполь и район Слобозия), в городе Резина (обслуживаемая территория – Рыбница и Каменка), в селе Кошница (полиса районы Дубэсарь и Григориопол). Комиссии рассматривают заявления граждан о получении полиса обязательного медицинского страхования.

На данный момент, граждане Молдовы, проживающие в левобережных районах Днестра и некоторых соседних районах, зарегистрированные в списках семейных врачей, имеют право на тот же объем медицинских услуг, что и остальные застрахованные граждане Молдовы, в соответствии с Единой программой обязательного медицинского страхования и методологическими нормами по его применению незастрахованные лица, зарегистрированные в списках семейных врачей, имеют право на услуги срочной и первичной медицинской помощи, а также амбулаторной и специализированной больницы медицинской помощи в случае болезней социального происхождения и социально-опасных болезней.

Так были предприняты меры по обеспечению доступа к медицинским услугам для всех граждан, независимо от места жительства. Мы считаем, что в данной области государству удалось найти оптимальные решения для обеспечения реализации гражданами Молдовы, проживающими в приднестровском регионе одного из конституционных прав.

Согласно п.н) ч.(4) ст.4 Закона об обязательном медицинском страховании № 1585 от 27.02.1998 г., субъектами страхования являются лица из малоимущих семей име-

ющие право на социальное пособие в соответствии с Законом о социальном пособии № 133-XVI от 13 июня 2008 года. Но члены малоимущих семей, проживающих в левобережных районах Днестра и некоторых других районов, не могут воспользоваться страховыми полисами потому, что в этих населенных пунктах нет управлений/отделов социальной защиты и семьи, которые устанавливают право на социальную помощь.

По этой же причине данные категории граждан не могут получать социальную помощь и пособие на холодный период года в соответствии с положениями Законом о социальном пособии № 133-XVI от 13 июня 2008 года, а также другие социальные выплаты. Министерство труда, социальной защиты и семьи не разработало процедуру по решению заявлений граждан из указанных зон с просьбами найти возможность выплаты социального пособия и материальной помощи. Рекомендуем Министерству найти эффективные решения для граждан Молдовы, проживающих в приднестровском регионе.

Право на образование также соблюдается не в полной мере. Несмотря на усилия по решению проблем, с которыми сталкиваются приднестровские школы с преподаванием языка на латинской графике, особых продвижений в данной области нет. Созданные положение снижает качество образования и уменьшает количество учащихся. Считаем, что данный вопрос должен стать приоритетным для всех форматов переговоров с Тирасполем, включительно Секториальной рабочей группы по воспитанию и науке¹¹⁵.

Является ценным то, что окончательно решена проблема по признанию документов об образовании, выданных в восточных районах Молдовы и городе Бендер¹¹⁶. В контексте продвижения мер по сближению двух берегов Днестра, приказом Министра Просвещения № 869 от 05.11.2012 г. была упрощена процедура оформления документов об образовании, выданных учебными заведениями

¹¹⁵ Постановление Правительства Республики Молдова о реализации инициатив Президента Республики Молдова по укреплению доверия и безопасности в контексте разрешения приднестровской проблемы № 1178 от 31.10.2007 г.

¹¹⁶ Положение об юридической значимости документов об образовании, выданных учебными заведениями восточных районов Республики Молдова и города Бендеры от 21.01.2004 г., разработанное Министерством Просвещения.

¹¹⁴ Постановление Правительства Республики Молдова о создании и деятельности комиссий по рассмотрению обращений граждан Республики Молдова, проживающих в населенных пунктах левобережья Днестра (Приднестровья) и прилегающих к ним населенных пунктах, из категории лиц, для которых Правительство выступает страхователем № 906 от 24.09.2010 г.

ями приднестровского региона, для выпускников желающих продолжить образование за границей или устроится на работу.

Сохранена доля от общего количества мест, предусмотренных в Плате приёма учащихся в государственные учебные заведения, финансируемые из бюджета для выпускников левобережных районов Днестра и муниципия Бендер, а также для выпускников Теоретического лицея «А.Матеевич» из с.Сэнэтэука, района Флорешть, уроженцев восточных районов.

В то же время, шансы выпускников других учебных заведений из приднестровских районов поступить в вузы Молдовы маловероятны, особенно если они не пользуются льготами при поступлении, льготами, которые предусмотрены молдавским законодательством, а также системой приравнивания оценок из документов об образовании¹¹⁷.

Некоторые аспекты, которые относятся к соблюдению **права на физическую и психическую неприкосновенность**, свободы и защиты личности в приднестровском регионе изложены в Докладе о состоянии защиты прав и свобод человека в Приднестровье Томаса Хаммарберга, разработанном в феврале 2013 года.

В контексте ограничения доступа представителей органов власти Республики Молдова в приднестровском регионе, деятельность Национального Механизма по Предупреждению Пыток не распространяется на места лишения свободы из левобережной зоны Днестра. В 2014 году приоритетным для Центра по Правам Человека в Молдове становится создание нового общего (совместного с международными органами) механизма по периодическому мониторингу мест лишения свободы из приднестровского региона, что предусмотрено Национальным планом действий в области прав человека на 2011–2014 годы. Мы работаем над созданием рабочей группы, которая нашла бы возможные решения по выполнению данного пункта из плана.

Одним из аспектов нарушения **права собственности** относится к тому, что зарегистрированные по процедуре и законо-

дательству Республики Молдова экономические агенты, которые работают в приднестровском регионе, пользуются коммунальными услугами (электрическая энергия, газ, вода-канализация, вывоз мусора), которые поставляют поставщики из данного региона. Проблема в том, что выданные поставщиками услуг счета не соответствуют требованиям ст.117 Налогового Кодекса и соответственно экономические агенты не могут подтвердить свои расходы по коммунальным услугам, которые, согласно Налоговому Кодексу Р.Молдова, не облагаются НДС.

Мы считаем, что Министерство Финансов, совместно с другими компетентными органами и учреждениями, должно вмешаться для устранения трудностей/преград, с которыми сталкиваются экономические агенты и таким образом создавать благоприятные условия для развития малого бизнеса.

В контексте вышеизложенного, напрашивается вывод о том, что отсутствие механизмов по внедрению достигнутых между конституционными властями Молдовы и властями Тирасполя договоренностей; отсутствие вмешательства, когда оно возможно, либо неэффективное вмешательство со стороны центральных органов власти в конкретные случаи, отсутствие законодательных регламентаций, которые могли бы предотвратить решения по некоторым направлениям, бюрократизм, халатность или превышение полномочий со стороны некоторых государственных служащих, недостаточное информирование населения о полномочиях и услугах, которые имеют и предоставляют государственные органы – все это факторы, которые вызывают и усиливают состояние неуверенности в том, что касается соблюдения прав человека на левом берегу Днестра, как, впрочем, и в зоне безопасности, в целом.

По нашему мнению, динамика и результаты консультаций в формате «5+2» по разрешению приднестровского конфликта обязывают разработать ясную и перспективную стратегию, а также пересмотреть и принять стратегию рабочих групп, утвержденных Постановлением о реализации инициатив Президента Республики Молдова по укреплению доверия и безопасности в контексте разрешения приднестровской проблемы № 1178 от 31.10.2007 г. Считаем, что создание рабочей группы по правам человека должно стать одним из приоритетов данного процесса.

¹¹⁷ Оценки из документа об образовании, в случае наличия их в пятибалльной системе, которая введена в приднестровском регионе, приравниваются по десятибалльной системе следующим образом: 3 приравнивается к 5,5; 4 – к 7,5; 5 – к 9,5.

ГЛАВА II

Соблюдение прав ребенка в Республике Молдова

1. Ювенальная юстиция

Преступность среди несовершеннолетних – важный показатель отражающий положение дел в системе ювенальной юстиции. Рост числа преступлений, за короткий и средний период, отражает эффективность либо неэффективность механизмов по внедрению системы юстиции для детей. В данном контексте углубленный анализ официальных статистик по преступности несовершеннолетних внесет ясность относительно существующих в данной области проблем.

В 2013 году зарегистрированы 1142 совершенных несовершеннолетними или с их участием преступления, данный показатель самый низкий по статистике преступности несовершеннолетних за период 2005-2013 г.

Данные, представленные в диаграмме показывают, что, хотя число преступлений уменьшилось, проблемы, связанные с политиками по предупреждению преступности среди несовершеннолетних не изменились в значительной степени.

И в настоящем докладе мы обращаем внимание органов управления на отсутствие структурированных, имеющих четкую стратегию национальных программ по предупреждению и борьбе с подростковой преступностью, которые определили бы компетенции органов власти и соответствовали бы принципам Руководящим Принципам Организации Объединенных Наций для предупреждения преступности среди несо-

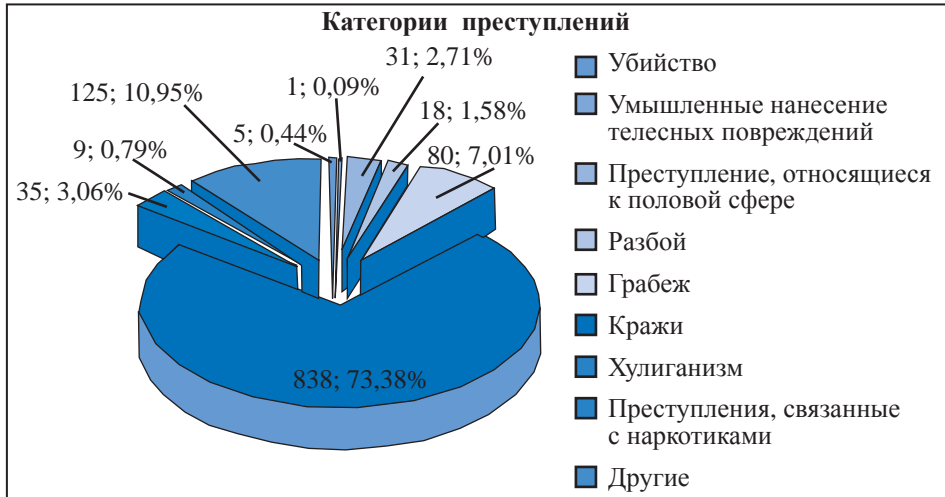
Анализ по категориям преступлений, согласно диаграмме, показывает, что большая часть совершенных преступлений – это преступления против собственности (Разбой – 18 или 1,58%, грабежи – 80 случаев, что составляет 7,01%, кражи – 838 случаев, то есть примерно 73,38%), данная тенденция характерна и предыдущим периодам. Такое же положение характерно и в отношении преступлений другого типа.

вершеннолетних (Руководящие принципы, принятые в Эр-Рияде) Приняты резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1990 года № 45/112¹¹⁸.

Некоторые базовые принципы следует отметить: это выполнение общественно-полезной деятельности; гуманистическая, а

¹¹⁸ http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_2012_final1.pdf, Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году, стр. 251

не эгоистическая направленность молодых; всё общество должно прилагать усилия для обеспечения гармоничного развития подростков, уважая их личность с детства; влияние на направленность ребенка на активную жизненную позицию в обществе, дети и молодежь должны быть партнерами общества, а не рассматриваться как объекты социализации или контроля. Руководящие принципы, принятые в Эр-Рияде, также предусматривают благосостояния молодых людей, а также то, что детство должно быть в центре программ по профилактике, по системному образованию, развитию и воспитанию; необходимо разрабатывать меры по развитию ребенка; избегать обвинения и наказания ребенка за поведение и поступки, которые не имеют тяжких последствий; службы и программы по предупреждению несовершеннолетней преступности должны работать как активный фактор; правовые и контролирующее учреждения в отношении детей следует использовать только в крайнем случае.

Тем не менее, сегодня действия властей по профилактике преступности среди несовершеннолетних являются спорадическими и односторонними, они не носят системного характера и не соотносятся к вышеуказанным принципам.

Относительно новым, но весьма важным механизмом системы ювенальной юстиции является институт медиации (примирения).

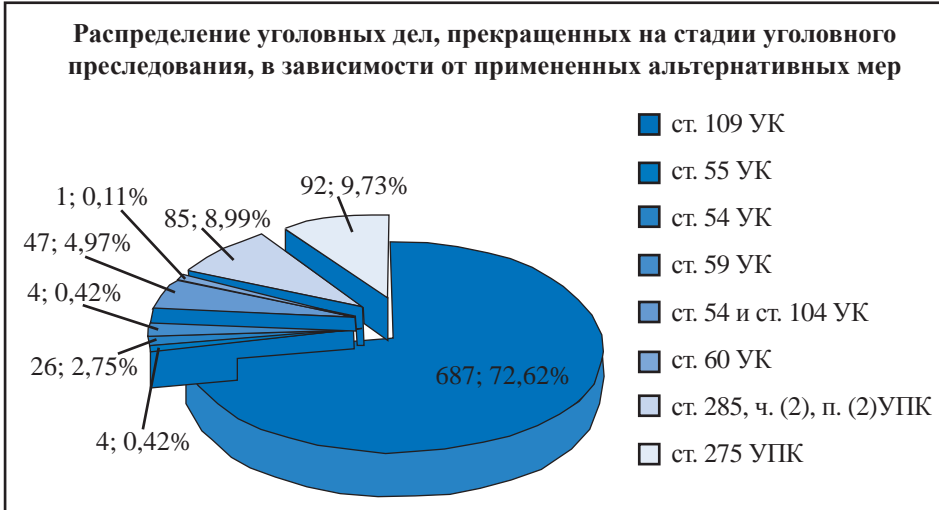
Самый новый тип юстиции, обоснованный социальными науками, это ресторативная юстиция. Процесс медиации является частью ресторативной юстиции. Медиация –

это часть процесса, в рамках которой пострадавшему и правонарушителю предоставляется возможность, в случае их добровольного согласия, с помощью беспристрастной третьей стороны (медиатора), принимать активное участие в разрешении проблем, возникших в результате преступления¹¹⁹.

Следующая диаграмма указывает, что согласно официальной статистике Генеральной Прокуратуры¹²⁰, в 2012 году большая часть

¹¹⁹ Рекомендация № R (99) 19 Комитета министров Совета Европы от 15.09.1999 г. по медиации в уголовных делах (принята Комитетом министров 15 сентября 1999 года на 679-й встрече представителей Комитета)

¹²⁰ По официальным данным, из 946 уголовных дел 687 прекращены на основании ст.109 Уголовного кодекса; 26 дел – по ст. 54 Уголовного кодекса-освобождение от уголовной ответственности несовершеннолетних; 47 – по ст. 54 и ст. 104 Уголовного кодекса – освобождение от уголовной ответственности несовершеннолетних с применением принудительных мер воспитательного характера, чаще с передачей несовершеннолетнего под надзор родителей, лиц, их заменяющих, или специализированных государственных органов; по 4 уголовным делам преследование прекращено на основании положений ст. 55 Уголовного кодекса с освобождением от уголовной ответственности и привлечением к ответственности за правонарушения; по другим 4 делам преследование прекращено на основании ст. 59 УК с условным освобождением от уголовной ответственности; одно уголовное дело прекращено по ст. 60УК по причине истечения срока давности привлечения к уголовной ответственности; 85 по п.2) ч. ст. 385 Уголовно-процессуального кодекса по причине недостижения возраста для привлечения к уголовной ответственности; 92 – в соответствии с положениями ст. 275 УПК – обстоятельства, исключающие уголовное преследование.

прекращенных уголовных дел прекращены на основании примирения сторон. Таким образом, 946 уголовных дел прекращено на стадии уголовного преследования, 687 (примерно, 72, 62%) прекращены на основании ст.109 Уголовного Кодекса, по причине примирения.

В 2011 и 2010 годы данный указатель составил: 830 (91,71%) дел от общего числа 905 уголовных дел, соответственно, 1001 (92,85%) дел из 1078 прекращенных на стадии уголовного преследования дел.

Парламентский адвокат считает, что применение вышеуказанных предусмотренных законодательством норм не является обязательно и самой эффективной мерой несудебного споров. Упрощенный подход к спорам и технический характер указанных механизмов, по мнению парламентских адвокатов, позволяет не принимать во внимание истинные чувства, которые испытывает жертва. Зачастую, вследствие применения «навязанной» в холлах судов процедуры, потерпевшая сторона остается недовольной результатами медиации.

По этим причинам, омбудсмен считает, что такие споры должны решаться путем применения процедуры медиации потому, что она имеет не только юридические последствия, но также и психологического и социального характера, что много выгоднее чем простое применение ст. 109 Уголовного кодекса.

В сущности, процесс медиации является содействием сторонам уголовного процесса с целью решения конфликта таким образом, чтобы и потерпевший, а также лицо,

совершившее преступление, покидали зал суда или прокуратуру, испытывая чувство удовлетворения вследствие примирения. Это самое главное преимущество института медиации – обеспечить решение, приемлемое в первую очередь для потерпевшего, но также приемлемое для лица, совершившего преступление.

В этом контексте становится ясно, что медиация предлагает более качественный подход к процессу примирения сторон: фокусируется на эффективном разрешении конфликта и не нацелен на преимущество наличия позитивных показателей отчетности по решению такого рода споров.

Однако, несмотря на то, что был принят в 2007 году, Закон о медиации не применяется, по крайней мере, по уголовным делам, по которым проходят несовершеннолетние. Применение закона затруднено по нескольким причинам: система не фокусируется на изменении юридической плоскости решения конфликта в пользу другого типа решения, и на возможных последствиях, которые могут возникнуть (психологический дискомфорт, длительное рассмотрение дел и т.д.); отсутствие традиции внесудебного урегулирования конфликтов; отсутствие базы данных медиаторов и офисов медиации, к которым можно было бы обратиться, медиаторы действуют на свой страх и риск, отсутствие мотивации для профессиональной практики медиации – всё это существенно снижает возможности предоставленные указанным законом.

Закон о медиации определяющий в обеспечении ресторативного процесса, однако он останется неэффективным, пока государственные органы будут иметь к нему сдержанное отношение и не будут созданы механизмы, обеспечивающие его функциональность.

Ранее мы упоминали, что в 2012 году 85 уголовных дел прекращены на стадии уголовного преследования на основании п.2) ч.(2) ст.285 Уголовно-процессуального кодекса по причине недостижения возраста для привлечения к уголовной ответственности. Таким образом, парламентский адвокат повторно обращает внимание на то, что в 2010 году¹²¹ было закрыто единственное учреждение, в котором содержались несовершеннолетние, с поведенческими расстройствами, не достигшие возраста для привлечения к уголовной ответственности. Однако, государство не создало альтернативного учреждения, которое соответствовало бы международным стандартам отправления правосудия в отношении несовершеннолетних.

Решение данной проблемы частично является целью альтернативных служб по размещению детей, на основании пункта d) ч. 4) **Типового положения о службе патронатного воспитания № 1361 от 07.12.2007 г.**¹²² Согласно данному положению, пользователями услуг службы являются дети, которые временно или постоянно находятся, по крайней мере, в одной из следующих ситуаций: а) временно или постоянно лишены их семейной среды; б) их специальные потребности не могут быть обеспечены биологической семьей; в) являются или могут стать жертвой какой-либо формы насилия, торговли людьми, отказа или пренебрежения, плохого обращения, эксплуатации во время нахождения с одним или обоими родителями, законным представителем или любым другим лицом, ответственным за уход. Таким образом дети, которые не соответствуют указанным условиям, не могут стать пользователями услуг службы патронатного воспитания и находятся вне зоны действия государства. Несмотря на то, что нормативный

¹²¹ Постановление о закрытии специальной школы-интерната для детей с отклонениями в поведении, с. Солонец, района Сорока № 1183 от 22.12.2010 г.

¹²² Утверждено Постановлением Правительства Р. Молдова № 1361 от 07.12.2007 года.

акт предусматривает механизм действий по такого рода ситуациям, из вышеуказанного следует, что он действует лишь при определенных условиях и только частично покрывает необходимость.

В данном контексте, парламентский адвокат рекомендует государству усилить свою деятельность по решению данной проблемы. Дети, с поведенческими расстройствами, нуждаются в поддержке, чтобы преодолеть проблемы, с которыми сталкиваются. В противном случае, в будущем, усилия по реабилитации данной категории несовершеннолетних потребуют значительно больше затрат и станут более тяжким бременем для общества.

Омбудсмен приветствует усилия властей по укреплению механизма опроса в ходе уголовного процесса и в суде детей-жертв преступлений и детей-свидетелей. Речь идет об устройстве и оснащении специальных помещений в зданиях прокуратуры, полиции и судов, а также предложения, касающиеся изменений в ст. 110¹ Уголовно-процессуального кодекса, касающиеся особых случаев для опроса несовершеннолетнего свидетеля по уголовным делам. В этом контексте следует отметить, что в соответствии с принятой Резолюцией об устройстве и оснащении специальных помещений в зданиях прокуратуры, полиции и судов для опроса в ходе уголовного процесса и в суде детей-жертв преступлений и детей-свидетелей, а также в предложении об изменении ст. 110¹ Уголовно-процессуального кодекса¹²³ установлено следующее:

- Генеральная Прокуратура из средств, выделенных на 2013 год, обустроит специальные помещения для опроса в ходе уголовного процесса детей-жертв преступлений и детей-свидетелей в следующих 6 районах: Окница, Сорока, Орхей, Анений Ной, Леова, Кахул. В Кэлэрашь создается

¹²³ Изменение было принято на заседании 5/13 от 25.09.2013 г. Рабочей группой по реализации действия 6.3.2, п. 2 Плана действий по внедрению Стратегии реформы Сектора юстиции на 2011-2016 гг.

такое помещение, но из внешних источников финансирования. Данные помещения будут использоваться для опроса в ходе уголовного процесса детей-жертв преступлений и детей-свидетелей, в соответствии с требованиями предусмотренными ст. 110¹ Уголовно-процессуального кодекса.

- Министерство Внутренних Дел, из средств, выделенных на 2013 год, обустроит 6 специальных помещений для допроса несовершеннолетних, подозреваемых в совершении преступления, для опроса в ходе уголовного процесса детей-жертв преступлений и детей-свидетелей по другим случаям, нежели те, что предусмотрены ст.110¹ Уголовно-процессуального кодекса.

- Суды прекратят обустройство таких помещений, а выделенные на это средства в 2013 году, будут перераспределены на приобретение аудио- и видеотехники для облегчения рассмотрения таких материалов. И оставшиеся финансы пойдут на обустройство помещений для работы с анонимными свидетелями.

- Кишинэу, в сотрудничестве и при поддержке NORLAM, будет создан дом, в котором будут проводиться опросы детей-жертв преступлений и детей-свидетелей, здесь же указанным детям будет оказана психологическая поддержка и проведено их медицинское освидетельствование.

- Дом в Кишинэу и 7 помещений, обустроенных Генеральной Прокуратурой в районах, достаточны для охвата всего необходимого спектра действий по данному вопросу по всей Молдове. После трех лет работы этих структур, положение дел будет оценено и рассмотрено, в случае необходимости, возможность внесения изменений, например создания дополнительных помещений такого рода.

Согласно Годовому Отчету за 2013 год о выполнении Пилота VI Стратегии реформы сектора юстиции, в настоящее время, обустроены специальные помещения для помощи и опроса детей только в пяти судах: Апелляционная Палата Бэлць, Апелляционная Палата Кахул, Суды Бэлць, Единец, Хынчешть. О помещениях, которые должна была организовать Прокуратура и органы Министерства Внутренних Дел, в документе ничего не говорится.

Омбудсмен считает, что система правосудия для детей должна быть приоритетом для государства потому, что она имеет сильное влияние на дальнейшее развитие

ребенка, будь то дети, в конфликте с законом или дети, в контакте с законом. Независимо от происхождения, дети должны получать качественное обращение, с учетом их потребностей. Необходимо, чтобы к детям-жертвам или свидетелям было отношение исключающее и предупреждающее их ревиктимизацию при контакте с системой правосудия. Между тем, отношение к несовершеннолетним, совершившим преступление должны исходить в первую очередь из того, что они – дети. Им обязательно надо помочь вернуться в общество, реинтегрироваться и только после этого рассматривать их как несовершеннолетних, совершивших преступление, за которое несут ответственность, которые должны нести ответственность. В противном случае, как уже упоминалось ранее, потребуются гораздо больше усилий, чтобы реабилитировать этих детей, как потерпевших и свидетелей, так и несовершеннолетних, совершивших преступления, все это станет еще более тяжким бременем для общества. Исходя из этого, система правосудия для детей должна стать приоритетом для государства, она должна ассоциироваться с долгосрочным социальным вложением в человеческий фактор.

2. Право на образование

2.1. Сбор денег в школе

Вопрос уплаты школьных такс остался злободневным и в 2013 году. В предыдущих докладах парламентский адвокат предупреждал, что сбор денежных средств противоречит ст. 35 Конституции Республики Молдова, которая предусматривает, что Государственное образование является бесплатным. Тем не менее, в учебных заведениях продолжается сбор денег от родителей.

Несмотря на то, что якобы сборы являются добровольными и учителя не участвуют в этом процессе, потому что деньги якобы собираются через ассоциации родителей, самими родителями, образовательные учреждения играют весьма активную и решающую роль в данном процессе. Родителей вынуждают платить поборы, прибегая к различным методам. Одним из способов является условие выдвигаемое школой при записи в учебное заведение, а именно якобы согласие родителя стать членом ассоциации родителей,

а устав данной организации предусматривает и финансовые обязательства родителей. Случаи, рассмотренные омбудсманом в предыдущие годы, а также и в 2013 году показывают, что другими способами заставить платить деньги являются стигматизация детей или влияние на их успеваемость. Таким образом, во время визита в одно сельское учебное заведение, сотрудники ЦПЧМ обнаружили, что родителей вынуждали платить по 500 лей в так-называемые фонд школы и фонд класса. Деньги собирал классный руководитель, несмотря на то, что в школе существовала родительская ассоциация, с родителей требовали деньги не зависимо от их членства в ассоциации родителей¹²⁴. *Классный руководитель открыто заявил, что одноклассники должны знать, что некоторые учащиеся не приносят деньги или отказываются убрать в классе. По предложению классного руководителя, класс утверждает, как форму наказания для таких учеников, уборку класса несколько дней подряд потому, что это делается якобы по «понятиям класса»¹²⁵.*

Омбудсмен считает, что такие подходы приводят к вопиющим нарушениям прав детей, в частности принципа, изложенного в ст. 2 Конвенции ООН о правах ребенка, которая гарантирует равные права для детей без какой-либо их дискриминации.

По этим причинам, мы считаем, что сбор денег в школе является одним из основных источников проблем системы образования. Это потому, что сбор средств порождает другие проблемы в школе, такие как оказываемое давление на родителей и учеников, влияние на успеваемость учащихся, необъективность преподавателей, списывание на выпускных экзаменах из-за недостаточной подготовки учащихся.

¹²⁴ <http://ombudsman.md/ro/avocatul-copiului/drepturile-copiilor-sint-incalcate-intr-institutie-invatamint-raionalu-calarasi>

¹²⁵ Парламентский адвокат обратился в районную Прокуратуру и районное Управление по образованию, по делам молодежи и спорта. Вследствие обращения омбудсмана, Прокуратура направила представление учебному заведению, в котором требовала устранить установленные нарушения и дисциплинарно санкционировать допустившего нарушения преподавателя. Также менеджер учреждения утвердил Приказ, которым запретил преподавателям собирать финансовые средства у родителей. Преподаватель был предупрежден о соблюдении прав ребенка.

Тем не менее, недостаточное выделение финансовых ресурсов для покрытия потребностей системы образования показывает не последовательное и неправильное отношение со стороны государства, которое недооценивает важность образования, в контексте, в котором, по нашему мнению, общество обеспечивает свое лучшее будущее, прежде всего, через развитие системы образования.

В случае, если государство признает невозможность полного покрытия из бюджетных средств финансовых нужд на образование, парламентский адвокат считает, что все способы по поддержке системы должны быть основаны на принципе добровольности и свободной воле, а не принуждения. Также необходимо искоренить какое-либо влияние со стороны учебного заведения на механизмы поддержки образования.

2.2. Инклюзивное воспитание

В контексте конституционных положений¹²⁶ и обязательств Молдовы, связанных с ратификацией Конвенции ООН о правах ребенка¹²⁷ правительство утвердило Программу развития инклюзивного образования в Республике Молдова на 2011-2020 годы¹²⁸, который является одним из приоритетов системы образования. Данная программа будет внедряться в три этапа:

¹²⁶ Статья 35 Конституции гарантирует всем право на образование. Система образования включает сеть учреждений образования различных видов и форм собственности, учебные программы, технологии и государственные образовательные стандарты различных уровней и направлений, а также органы управления образованием и подведомственные им учреждения и предприятия. Политика государства в области образования основывается на принципах гуманитаризации, доступности, адаптивности, творчества и разнообразия. Образование является демократичным и гуманным, открытым и гибким, формирующим и развивающим и основывается на национальных и общечеловеческих культурных ценностях.

¹²⁷ Положения ст. 23 Конвенции о правах ребёнка.

¹²⁸ Постановление об утверждении программы развития инклюзивного образования в Республике Молдова на 2011-2020 годы, № 523 от 11.07.2011 г.

В ходе рассмотрения жалобы парламентский адвокат установил, что менеджер образовательного учреждения отказался создать условия в учебном заведении для ребенка с ограниченными возможностями, инвалида-колясочника первой группы, проявив равнодушное отношение к потребностям ребенка и указав причиной такого отношения отсутствие финансовых средств для адаптации. После обращения омбудсмана, местные органы управления немедленно отреагировали. Было принято решение, что класс в котором учится данный ученик, не будет перемещаться по школе по кабинетной системе, а будет проводить все уроки в своем кабинете. Кроме того, туалет был адаптирован к потребностям людей с ограниченными возможностями.

В другом случае, ребенок с первой группой инвалидности не посещал подготовительную группу детского сада, поскольку в штатном расписании дошкольного учреждения не было предусмотрена единица педагога-воспитателя специализированного по работе с детьми инвалидами. Просьба матери ребенка была перенаправлена Департаментом образования в районный Центр психопедагогической поддержки лиц с ограниченными возможностями. Вследствие вмешательства парламентского адвоката, были изысканы средства для начисления заработной платы единицы педагога-воспитателя специализированного по работе с детьми инвалидами в штатном расписании учреждения.

Другой ребенок с инвалидностью был исключен из учебного заведения на основании неудовлетворительной успеваемости, несмотря на то, что с данным ребенком следовало работать индивидуально, с учетом специфических особенностей и его потребностей, в соответствии со ст. 27 Закона № 60 социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями, и ст. 47 Закона об образовании № 547. Кроме того, знания ребенка следовало оценивать в соответствии с концепцией оценки достижений. Это система идей, принципов и методологических подходов по организации и проведению оценки результатов школьной успеваемости.

а) 2011-2012 гг. - разработка нормативной базы для развития инклюзивного образования; б) 2013-2016гг. – применение инклюзивных воспитательных моделей; в) 2017-2020 гг.– полномасштабное внедрение программы.

Во исполнение мер, предусмотренных на первом этапе, 30 марта 2012 года Парламент Республики Молдова принял Закон о социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями № 60 от 30.03.2012 г.

В соответствии со статьей 27 указанного Закона, людям с ограниченными возможностями будут обеспечены необходимые условия для воспитания, обучения и о подготовки, а также доступ к дошкольному, школьному и внешкольному образованию лиц с ограниченными возможностями для получения ими общего среднего, среднего специального и высшего образования, адаптированного к индивидуальным потребностям, в соответствии с индивидуальной программой реабилитации и социальной интеграции.

В соответствии со статьей 29 Закона о социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями № 60, лица с ограниченными возможностями получают общее, среднее специальное и высшее образование в учебных заведениях. Лица с ограниченными возможностями имеют свободный доступ к интеграции в образовательную систему всех уровней наравне с остальными гражданами.

Также ст. 47 Закона об образовании № 547 от 21 июля 1995 г. предусматривает, что довузовские учебные заведения несут ответственность за введение и соблюдение государственных образовательных стандартов, защиту прав детей и педагогического персонала, а также охрану жизни и здоровья учени-

ков. К компетенции довузовских учебных заведений относятся выбор адекватных технологий обучения, определение способов оценки и контроля учебного процесса.

Внедрение вышеуказанных норм затруднено, иногда встречает большие препятствия, этот вывод сделан вследствие анализа поступивших в 2013 году к омбудсману жалоб со стороны родителей детей с ограниченными возможностями.

Омбудсмен призывает органы управления принимать решительные меры по созданию условий для детей с ограниченными возможностями, в соответствии с конституционными положениями и международными обязательствами нашей страны, с учетом высших интересов ребенка.

2.3. Педагогические службы инклюзивного образования

В контексте государственных усилий по социальной интеграции людей с ограниченными возможностями¹²⁹ Правительство распорядилось, согласно Постановлению № 732 от 16.09.2013 г.¹³⁰ создать Республиканский центр психопедагогической помощи и районную/ муниципальную службу психопедагогической помощи. Это государственное учреждение, оно подчиняется Министерству Просвещения. Миссией Центра является обеспечение права на качественное образование для всех детей, и организация на республиканском уровне службы психопедагогической помощи.

Служба психопедагогической помощи создается решением районного/муниципального совета административно-террито-

риальных единиц второго уровня, включая муниципий Кишинэу, автономно-территориальное образование Гагаузия и муниципий Бэлць, в административном подчинении районного/муниципального подразделения с полномочиями в области образования, и методологически подчиняется Республиканскому центру психопедагогической помощи. Миссия Службы состоит в обеспечении права на качественное обучение всем детям на уровне района/муниципия. Цель Службы – организация оценки и предоставление психопедагогической помощи на районном/ муниципальном уровне. Задачами Службы являются: комплексная оценка развития детей и раннее выявление их специальных потребностей; установление специальных образовательных потребностей и разработка рекомендаций по мерам вмешательства и услугам по поддержке для инклюзивного образования; предоставление психопедагогической помощи ребенку и его семье; предоставление методологической помощи педагогическим кадрам, вспомогательному педагогическому персоналу, психологам, другим специалистам по работе с детьми со специальными образовательными потребностями или детьми, находящимися в ситуации риска, из системы дошкольного, начального и общего среднего образования и местной публичной администрации.

В соответствии со статьей 3 указанного Постановления, Правительство рекомендовало районным/муниципальным советам и Исполнительному комитету автономно-территориального образования Гагаузия создать районные/муниципальные службы психопедагогической помощи в подчинении районного/муниципального подразделения с полномочиями в области образования.

Кроме того, в соответствии со статьей 6 данного Постановления, Правительство **рекомендовало** органам местного публичного управления с компетенциями в данной области обеспечить внедрение настоящего постановления **в пределах утвержденных финансовых средств**, с учетом установленных расходов и штатных единиц.

Парламентский адвокат считает, что вышеуказанные положения должны быть обязательными для обеспечения прав всех

¹²⁹ На основании ст. 10 §1 24 Закона о правах ребенка № 338-XIII от 15.12.1994 г. с последующими изменениями и дополнениями; Ст. 15 ч. (1), ст. 33 ч. (2) и ст. 43 ч. (7) Закона об образовании № 547-XIII от 21.07.1995 г. с последующими изменениями и дополнениями; Закона об утверждении Стратегии социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями (2010–2013 гг.) № 169 от 09.07.2010 г.; а также ст. 27 Закона о социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями № 60 от 30.03.2012 г.

¹³⁰ Постановление о Республиканском центре психопедагогической помощи и районной/муниципальной службе психопедагогической помощи № 732 от 16.09.2013 г.

своих бенефициаров¹³¹, в частности, чтобы обеспечить доступ к образованию для детей с особыми потребностями, что очень важно в контексте выполнения Закона об утверждении Стратегии социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями (2010–2013 гг.) № 169 от 09.07.2010 г. В противном случае, по мнению омбудсмана, указанное Постановление Правительства останется формальным.

2.4. Вакцинация и ограничение доступа в учебные заведения

Проблема условия наличия вакцинации при приёме детей в учебные заведения и заведения отдыха остается нерешенной.

Парламентский адвокат считает, что положениями ч. (б) ст. 52 Закона о государственном надзоре за общественным здоровьем ограничивается доступ детей к образованию, допускается дискриминация детей по признаку наличия или отсутствия прививок, а также ограничивается право родителей принимать решения относительно здоровья своих детей, в том числе против своих религиозных и философских убеждений. Омбудсмен считает, что указанные положения устанавливают неоправданное и дискриминационное условие для доступа к обязательному общему образованию, данной нормой законодатель неоправданно установил ограничения права на образование миноритарной группы – невакцинированных детей и игнорировал принцип обязательности общего образования. Данное ограничение противоречит ч.(1) ст. 35 Конституции Р. Молдова.

В данном контексте, парламентский адвокат обратился в Конституционный суд

с запросом о проверке конституционности данных положений, аргументируя свою позицию тем, что обеспечение правильного равновесия между необходимостью защиты общественных интересов с одной стороны и основных прав индивида, с другой, является приоритетом государственных органов. Специальная мера, предпринятая Р.Молдова для обеспечения государственного надзора за общественным здоровьем и по защите общих интересов, противоречит высшим интересам ребенка и не сохраняет правильного соотношения, на основании которого Европейский Суд по Правам Человека определил задачи Конвенции о защите прав человека и основных свобод.

Своим Определением № 1 от 22.01.2013 г. Конституционный суд прекратил производство по делу о контроле конституционности ч. (б) статьи 52 Закона № 10-XVI от 3 февраля 2009 года о государственном надзоре за общественным здоровьем по обращению парламентского адвоката. Трое судей отметили, что в соответствии с юриспруденцией ЕСПЧ «...если государство приняло решение, данное решение должно применяться с ясностью и последовательностью, во избежание возможной юридической опасности и неясности по правовым вопросам, которых касается выполнение данного решения...»¹³². В этом смысле, согласно ч. (2) ст. 3) Закона о законодательных актах № 780-XV от 27.12.2001 г. «Законодательный акт должен соответствовать требованиям законности, доступности, точности...». По мнению судей, оспариваемая норма не соответствует данным требованиям. Судьи считают, что положения ч. (б) ст. 52 Закона о государственном надзоре за общественным здоровьем, противоречат Закону об охране здоровья, Закону о правах и ответственности пациента, Закону об образовании. Из оспариваемой нормы закона не ясно, могут ли дети быть зачислены в образовательные учреждения, если у них нет одной вакцины, или им необходимо иметь все обязательные прививки, гарантируемые государством, в законе нет ясности и в том, если ограничения касаются и детей, включенных в группы риска (с медицинскими противопоказаниями) или из неблагополучных семей. На основании вышеизложенного, трое судей за-

¹³¹ Бенефициарами услуг Службы являются все дети, независимо от материального положения семьи, среды проживания, этнической принадлежности, языка общения, пола, возраста, состояния здоровья, способностей к учебе, наличия судимостей, или другие категории детей, которые, по различным причинам, являются маргинальными или исключенными из процесса участия и выполнения обязательной учебной программы; это могут быть дети с особыми образовательными потребностями, дети-жертвы насилия, дети, бросившие школу, подвергшиеся различным типам эксплуатации, дети-жертвы трафика, дети с риском заболеваний, связанных с недоеданием или нездоровым питанием, венерологического характера, ранней беременности.

¹³² Решение ЕСПЧ по делу Păduraru vs România.

ключили, что оспариваемые положения не соответствуют положениям ст.16, ст.24, ст.35 и ст.54 Конституции.

В данном контексте, на основании п.а) ст. 29 Закона о парламентских адвокатах № 1349 от 17.10.1997 г., 04.04.2013 г. парламентский адвокат направил в Парламент Республики Молдова предложения об изменении действующего законодательства для обеспечения правильного равновесия между необходимостью защиты общественных интересов с одной стороны и основных прав индивида, с другой. До настоящего времени ответа по данному предложению не поступило.

3. Право на физическую и психическую неприкосновенность

3.1. Насилие в отношении детей

Важным шагом по предупреждению, установлению и информированию случаев насилия, оставления без присмотра, эксплуатации и трафика в отношении детей, стал вынесенный Министерством Просвещения Приказ № 77 от 22 февраля 2013 года.¹³³ Задачей данного документа является предупреждение насилия над детьми и упорядочение действий по установлению, документированию и вмешательству работников системы образования в случаи насилия, оставления без присмотра, эксплуатации и трафика в отношении детей¹³⁴.

В результате мониторинга применения соответствующих положений, были обнаружены и некоторые недостатки¹³⁵. Мини-

¹³³ Приказ об организации процедуры вмешательства работников системы образования в случаи насилия, оставления без присмотра, эксплуатации и трафика в отношении детей

¹³⁴ Таким образом, каждый менеджер учреждения среднего образования несет ответственность за: назначения приказом ответственного за предупреждение, выявление, документирование и передачу дел о жестоком обращении, оставлении без присмотра, эксплуатации и трафику в отношении детей; ежеквартально о ситуации в этой области предоставлять доклад иерархически высшим органам; увольнение преподавателей, которые применяли насилие в отношении детей.

¹³⁵ а) Положения о функционировании школьных учреждений не содержат рекомендации конкретных способов обеспечения безопасности детей в школьных учреждениях; в должностных обязанно-

стерство Просвещения вынесло Приказ № 858 от 23 августа 2013 г. «О методологии применения процедуры организации вмешательства работников системы образования в случаи насилия, оставления без присмотра, эксплуатации и трафика в отношении детей». Задача методологии – разъяснение для ответственных по предупреждению насилия относительно методов работ и процедур на уровне учреждения.

Позднее Министерство Просвещения провело другой мониторинг внедрения положений Приказа № 858 от 23 августа 2013 г. Результаты данного мониторинга стали основой доклада о применении насилия в отношении детей «Институциональные организационные процедуры по вмешательству работников системы образования в случаи насилия, оставления без присмотра, эксплуатации и трафика в отношении детей». Доклад разработан на основе данных предоставленных районными/городскими управлениями образования по делам молодежи и спорта.

Таким образом, согласно выводам доклада¹³⁶, в период сентябрь-декабрь 2013 г. установлены, по информации от родителей и детей, 6332 случаев насилия в отношении детей, что на 2618 случаев больше чем в период март-май 2013 г. Данные цифры включают 3026 случаев физического насилия, 1940 случаев психологического насилия, 43 сексуального насилия, 1164 – оставления без присмотра и 159 – эксплуатации

сотрудника не прописаны и не предусматривают обязанности связанные с защитой детей от любой формы насилия; учителя испытывают трудности в выявлении предполагаемых случаев насилия и оказания помощи детям, пострадавшим от насилия; б) способы подачи жалоб от детей о насилии или жестоком обращении с детьми не приспособлены к разным возрастным категориям детей.

в) Механизм подачи жалоб детьми и их родителями отсутствует.

г) Мероприятия с детьми и родителями по предупреждению насилия организуются редко, только в тех случаях, когда происходят серьезные случаи насилия или жестокого обращения, и носит формальный характер.

е) Районные/городские Управления Образования и менеджеры учебных заведений не оценивают эффекта организованных мероприятий по предупреждению насилия в отношении детей.

¹³⁶ <http://unimedia.info/comunicate/tot-mai-multe-cazuri-de-violenta-asupra-copilului-sint-identificate-si-raportate-de-cadrede-didactice-in-colaborare-cu-elevii-si-parintii-3272.html>

трудом Из общего числа 384 тяжелых случаев подозрения в применении насилия (на 173 больше чем в период март-май 2013), о которых проинформировали работники учреждений по защите прав ребенка.

По мнению органов управления, увеличение количества случаев по сравнению с периодом с марта по май 2013 г. имеет место из-за улучшения сотрудничества между преподавателями, родителями и детьми. Тем не менее, руководители учебных заведений часто не сообщают о случаях жестокого обращения с детьми, чтобы не навредить имиджу заведения и, чтобы избежать процедур, обязательных, в соответствии с законом, особенно когда речь идет о сексуальном насилии, тяжелых формах оставления без присмотра и трудовой эксплуатации. Некоторые сотрудники запуганы и не чувствуют себя в безопасности, когда информируют о случаях насилия.

О большей части из них – 2404 сообщили учащиеся, в 2177 случаях – учителя. Родители и непедагогические сотрудники сообщили о 638 случаях, и соответственно, о 619 случаях. Согласно докладу, мальчики чаще подвергались насилию – в 4154 случаях, в 2178 случаях насилие совершено в отношении девочек.

Парламентский адвокат считает, что предпринимаемые действия являются важным шагом на пути консолидации государственных механизмов для выявления и сообщения о случаях насилия в отношении детей. Данное

с информацией, имеющейся в распоряжении омбудсмана, вследствие проведения в 2012 году Центром по Правам Человека исследования, фактическое количество случаев насилия достигло нескольких сотен. Отметим, что с внедрением новой методологии мониторинга выполнения Приказа № 858, Министерство Просвещения указывает уже тысячи выявленных случаев. Данный количественный рост доказывает, с одной стороны, эффективность последних решений органов управления и внедряемых механизмов на местах, а с другой стороны, подтверждает, что это качественный подход к решению проблемы.

Парламентский адвокат призывает органы управления прилагать и в дальнейшем усилия для укрепления вышеуказанных механизмов на нормативном уровне, а также на практике, обучая специалистов Методологии по применению институциональных организационных процедур по вмешательству работников системы образования в случаи насилия, оставления без присмотра, эксплуатации и трафика в отношении детей и проводя постоянный мониторинг практического применения методологии.

3.2. Суицид среди несовершеннолетних

Согласно официальным статистикам МВД¹³⁷, в 2013 году количество суицидов и попыток самоубийств среди несовершеннолетних снизилось в сравнении с 2012 годом.

утверждение следует из анализа количества выявленных и зарегистрированных случаев насилия. Таким образом, в то время как официальная статистика показала всего несколько десятков случаев насилия, в соответствии

Однако, как следует из таблицы, показатели 2013 года превосходят цифры прошлых лет - 2009, 2010 и 2011 годы.

¹³⁷ <https://sheet.zoho.com/view.do?url=http://data.gov.md/download/794>

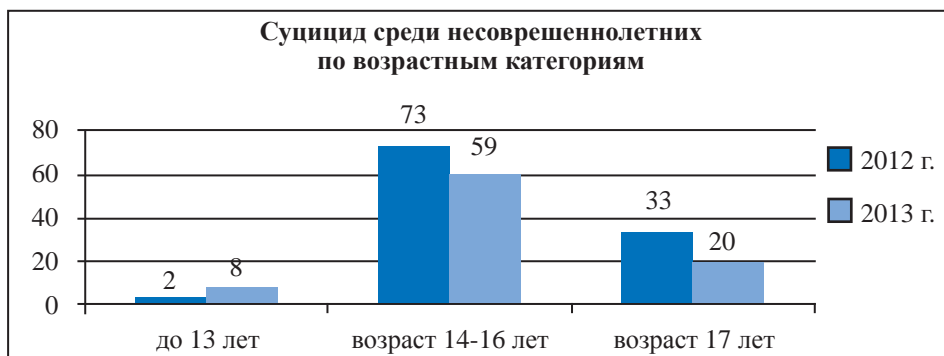
Анализ статистических данных указывает на то, что большее количество суицидов совершено подростками в возрасте от 14 до 16 лет.

В данном контексте считаем, следует отметить Исследование, проведенное Институтом Воспитания при Академии Наук Молдовы. Согласно данному исследова-

Такая же ситуация отмечается по количеству попыток самоубийства, по которым превалирует та же возрастная категория 14-16 лет.

нию, дети которые сталкиваются с насилием, наркотической зависимостью, суицидом, несовершеннолетней преступностью, эмоциональными, личностными пробле-

Также установлено, что большая часть самоубийств и попыток самоубийства совершены девочками. Так в 2012 году зарегистрированы 15 случаев суицида, совершенного девочками и 9 – мальчиками. 12 девочек и 5 мальчиков совершали суицид или его попытку в 2013 году. Самое большое различие в статистиках связанных с суицидом касается различия пола. В 2012 году зарегистрированы 94 попытки суицида среди девочек, в сравнении с 14 среди мальчиков, а в 2013 году 75 суицидов совершенных девочками, в сравнении с 12 совершенными мальчиками.

Дети, ставшие жертвой насилия, а также дети, которые проявляют в своем поведении признаки склонности к суициду, нуждаются в современной и профессиональной поддержке для того, чтобы преодолеть трудный период и вернуться к нормальной

мами, дискриминацией и нетерпимостью к детям с особыми воспитательными потребностями, с проблемами отношений и роста, нуждаются в помощи психолога.

Парламентский адвокат считает, что роль образовательного учреждения имеет первостепенное значение в этом контексте, поскольку учебное заведение является первым и единственным учреждением, с которым ребенок находится в постоянном взаимодействии, что облегчает раннее выявление детей, подверженных риску насилия, оставления без присмотра, эксплуатации, торговли людьми или склонны к суициду. Тем не менее, мы считаем, что это задача не только психолога, её достижение должно быть достигнута за счет эффективного сотрудничества преподавательского состава и школьного психолога. Таким образом, учите-

ля должны иметь специальные познания, однако, созданы новые механизмы не предоставлять такие возможности, что поднимает вопрос об актуальности механизмов, предусмотренных в ч.7) ст. 43 Закона об образовании № 547 -XIII от 21 июля 1995 года¹³⁸.

Тем не менее, по данным того же исследования, для оптимизации психологической помощи в школе, в соответствии с мнением школьных психологов, необходимо предпринять следующие меры: внедрение эффективных моделей школьной психологической службы; современное управление психологической службой в образовании; создание хорошо организованной системы координации деятельности школьного психолога на всех уровнях; четко определить обязанности школьного психолога; совершенствование документации; обеспечение учебниками, справочными материалами и прочим необходимым для работы психолога, обеспечение рабочего места психолога; обеспечение повышения квалификации и переподготовки психологов; создание условий для профессионального роста; эффективное сотрудничество преподавательского состава, администрации школы и психолога.

Согласно омбудсмену, положение дел в данной области демонстрирует реактивную суть существующих механизмов, непоследовательность и затрудненное взаимодействие между школой, семьей и местной властью, полицией и социальными работниками. Решение проблемы заключается в том, что система должна функционировать, а для этого требуется тщательное изучение данного явления, именно для обеспечения взаимодействия детей с механизмами государства.

4. Право на охрану здоровья

В течение 2012 года парламентский адвокат вмешался в 7 случаев, касающихся предполагаемых медицинских ошибок врачей в отношении детей, которые привели к смертельному исходу. В расследованных омбудсманом случаях, подтвердилась общая тенденция по затягиванию расследования по такого рода делам, судебно-медицинские экспертизы проводились в неоправданно долгие сроки, выводы по дан-

ным экспертизам делались противоречивые. По этой причине, в некоторых случаях была проделана другая экспертиза, при участии международных экспертов. По двум из этих международных медицинских экспертиз, результаты позволили получить доказательства о нарушениях, которые были в прямой причинно-следственной связи в фактах смерти детей. В 2013 году, данная проблема не нашла своего решения, и находилась в поле зрения средств массовой информации¹³⁹.

При рассмотрении указанных дел, установлено отсутствие законодательства в области медицинских ошибок, национальной системы информирования о медицинских ошибках. Не применяется практика досудебного решения споров, касающихся медицинских ошибок, и извинения со стороны медицинских работников, а также возмещения пациенту материального и морального ущерба.

По убеждению парламентского адвоката, Министерство здравоохранения не предпринимает эффективных мер по борьбе и предупреждению врачебных ошибок. Случаи нанесения вреда здоровью или которые привели к смертельному исходу пациентов по халатности врачей расследуются неэффективно, факты халатности не признаются, не наказываются. Омбудсмен считает, что настало время исключить из системы здравоохранения врачей, совершающих медицинские ошибки, которые наносят вред здоровью пациентов или приводят к смертельному исходу. Также необходимо изменить и методологию оценки компетенции врачей, принимая во внимание и количество жалоб, поступающих от пациентов.

Омбудсмен считает необходимым создать независимую комиссию для проведения медицинских экспертиз по делам о врачебных ошибках, в деятельности которой должны принимать участие юристы и представители гражданского общества. Также целесообразно создать при Министерстве здравоохранения государственный фонд по поддержке пациентов-жертв халатности и врачебных ошибок.

Омбудсмен ценит роль СМИ в освещении случаев халатности и врачебных оши-

¹³⁸ http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_tematic_art_43_final.pdf

¹³⁹ <http://protv.md/stiri/social/un-copil-de-sase-anim-din-cahul-a-murit-dupa-ce-a-fost-diagnosticat--248791.html> <http://www.prime.md/rom/news/politics/item/4727/>

бок, учитывая, что в 3 из 7 случаев, которые рассмотрел парламентский адвокат, сигнал о нарушении поступил из прессы. Омбудсман призывает средства массовой информации, и в будущем держать в поле зрения случаи врачебных ошибок и продолжать борьбу с ними.

Для обеспечения прав пациентов, их прав и достоинства, для усиления защиты основных прав человека в системе здравоохранения, *требуется прилагать совместные усилия со стороны министерства, медицинского сообщества в целом, учреждения по защите и продвижению прав человека в обществе, неправительственных организаций, а также средств массовой информации, органы управления должны принять решительные меры для эффективного расследования фактов врачебных ошибок или халатности.*

5. Защита детей, находящихся в ситуации риска, и детей, разлученных с родителями

14 июня 2013 года был принят Закон об особой защите детей, находящихся в ситуации риска, и детей, разлученных с родителями № 140. Согласно п. 3) ст. 23 данного закона, со дня его вступления в силу¹⁴⁰, Семейный Кодекс Р.Молдова № 1316-XIV от 26 октября 2000 г. будет изменен путем исключения Главы 17 которая регламентирует обнаружение, учет и защиту детей оставшихся без попечения родителей.

Закон № 140 устанавливает процедуры выявления, оценки, помощи, направления, мониторинга и учета детей, находящихся в ситуации риска, и детей, разлученных с родителями, а также устанавливает органы власти и структуры, ответственные за применение указанных процедур¹⁴¹.

В соответствии со ст. 5 вышеуказанного Закона, местные органы опеки должны предпринимать все необходимые меры для

оказания помощи и поддержки детям и их семьям с целью предотвращения разлучения ребенка с семьей или, по обстоятельствам, с целью его интеграции/реинтеграции в семью. Размещение¹⁴² ребенка может осуществляться органами опеки только в случае, если в результате оценок было установлено, что оставление его вместе с родителями не является возможным или противоречит наивысшему интересу ребенка. В случае разлучения ребенка с семьей, территориальный орган опеки осуществляет размещение ребенка с учетом приоритетности размещения его под опеку в расширенную семью по сравнению с другими типами размещения, а если такое размещение не представляется возможным, приоритетным является размещение ребенка в службы семейного типа по сравнению с размещением в службы интернатного типа.

Одной из форм размещения ребенка в семье является *опека и попечительство*. Опека и попечительство устанавливаются над детьми оставшимися без опеки родителей в целях обеспечения ухода и образования, а также защиты законных прав и интересов ребенка. Опека устанавливается над детьми, не достигшими возраста 14 лет. В возрасте 14 лет, опека переходит в попечительство. Попечительство устанавливается над детьми в возрасте от 14 до 18 лет. Опека устанавливается местными органами власти в течение одного месяца с момента получения такого заявления, на основании письменного разрешения контролирующего органа по опеке и попечительству¹⁴³.

Серьезной проблемой остается положение детей, чьи родители работают за границей. По официальным данным Министерства труда, социальной защиты и семьи, в 2011 году было зарегистрировано 37 188 детей, один из родителей которых работал за рубежом и 14 814 детей, у которых оба родителя работали за рубежом. В 2012 году зарегистрировано 38 524 детей, у которых один из родителей работал за рубежом, и 15 599 детей, у

¹⁴⁰ Закон об особой защите детей, находящихся в ситуации риска, и детей, разлученных с родителями № 140 от 14.06.2013 года, согласно ч. (1) ст. 23 данного закона, он вступает в силу с 01.01.2014 года.

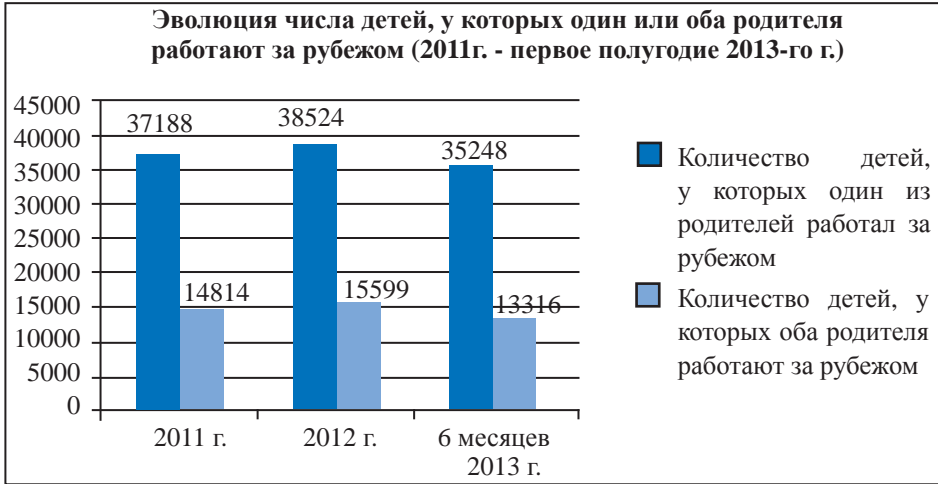
¹⁴¹ Ст.1 Закона об особой защите детей, находящихся в ситуации риска, и детей, разлученных с родителями № 140 от 14.06.2013 года.

¹⁴² Срочное и запланированное размещение ребенка в соответствии со ст.ст. 11, 12 Закона об особой защите детей, находящихся в ситуации риска, и детей, разлученных с родителями № 140 от 14.06.2013 года.

¹⁴³ Ст. 142 Установление опеки и попечительства, Семейный кодекс Р. Молдова.

которых оба родителя работали за рубежом. За первые шесть месяцев 2013 года, было зарегистрировано 35 248 детей с одним из родителей за рубежом и 13 316 детей, у которых оба родителя работали за рубежом.

ская безответственность, низкая правовая культура, чрезмерная бюрократизация процесса установления опеки), не исключает ответственности властей по выполнению своих обязательств.

Когда речь идет о детях, у которых один из родителей работает за рубежом, предполагается, что дети остаются на попечении другого родителя. Но когда у ребенка оба родителя за рубежом, очевидно, что они обязательно должны быть на попечении опекуна/попечителя.

По данным, предоставленным местными органами власти второго уровня, в течение 2011 года были помещены под опеку/попечительство 3595 ребенка, или 24,26 % от общего числа детей, у которых оба родителя работают за рубежом. В 2012 г. были помещены под опеку/попечительство 2814 ребенка, или 18,03 % от общего числа детей, у которых оба родителя работают за рубежом. В течение первых шести месяцев 2013 года были помещены под опеку/попечительство 1560 детей или 12,22 % от общего числа детей, у которых оба родителя работают за рубежом. Мы должны также отметить, что помещение под опеку или попечительство применяется в большинстве случаев в отношении детей, у которых оба родителя работают за рубежом, в то время как другие способы размещения для ухода за ребенком встречаются редко. Несоблюдение, по различным причинам процесса назначения опеки для обеспечения защиты детей, оставшихся без родителей (родитель-

В соответствии с вышеупомянутыми ранними положениями Семейного кодекса¹⁴⁴, а также в соответствии с новыми положениями¹⁴⁵, местные органы попечительства и опеки обязаны предпринимать меры в случае выявления детей из группы риска, для экстренного размещения детей, разлученных со своими родителями, а также обеспечить назначение опеки/попечительства над детьми, чьи родители находятся за границей.

¹⁴⁴ Ст. 142 семейного кодекса указывает, что опека и попечительство устанавливаются органами местного публичного управления на основании письменного заключения органа опеки и попечительства не позднее месячного срока с момента принятия соответствующего заявления. Согласно ч.(2) ст.114 Семейного кодекса, орган опеки и попечительства, проинформированный о ребенке, оставшихся без попечения родителей обязан в течение трех дней, провести проверку условий жизни ребенка и, в случае подтверждения отсутствия родительской заботы, принять решение о взятии ребенка на учет, о защите законных прав и интересов ребенка, путем временного размещения, разрешенного законом, до определения в порядке, предусмотренном настоящим Кодексом, соответствующей формы защиты.

¹⁴⁵ Ст. 6 Закона об особой защите детей, находящихся в ситуации риска, и детей, разлученных с родителями №140 от 14.06.2013 года.

Таким образом, следует, что количество детей под опекой или попечительством столь мало из-за отсутствия решительных действий со стороны органов по опеке и попечительству.

Парламентский адвокат считает, что органы управления не предпринимают достаточных и эффективных мер в данной области, это подтверждается статистическими данными. По этим причинам необходимо планировать и осуществлять меры по информированию общественности о правах детей и проводить постоянный мониторинг количества детей, чьи родители работают за границей.

Также при мониторинге деятельности районных Управлений социальной помощи и защиты семьи, в разговорах с сотрудниками установлено, что некоторые местные органы власти не выплачивают пособие по опеке/попечительству, в соответствии с Постановлением № 581 от 25.05.2006 г. об утверждении Положения об условиях назначения и выплаты пособий усыновленным детям и детям, над которыми установлена опека/попечительство.

В качестве причины властями указано отсутствие финансовых ресурсов. Омбудсмен считает, что эти действия/бездействия являются веским доказательством нарушения прав ребенка на социальное обеспечение и защиту, гарантированные ст. 47 Конституцией Республики Молдова.

Служба патронатного воспитания. Патронатное воспитание является социальной услугой, посредством которой ребенку предоставляется уход в семье патронатного воспитателя, заменяющий семейный уход, на основании разграничения прав и обязанностей по защите прав ребенка и его законных интересов между отделами социального обеспечения и защиты семьи/Управлением по покровительству и защите несовершеннолетних муниципалитета Кишинэу и патронатным воспитателем. Служба патронатного воспитания предоставляет услуги на местном уровне и создается при отделах социального обеспечения и защиты семьи/Управлении по покровительству

и защите несовершеннолетних муниципалитета Кишинэу¹⁴⁶.

Согласно данным, предоставленным территориальными управлениями социальной помощи и защиты семьи, отраженным в диаграмме, количество детей, помещенных в службу, и количество патронатных воспитателей (с 42 в 2007 году до 206 в 2013 году).

Детский дом семейного типа (ДДСТ). Детский дом семейного типа представляет собой учреждение, созданное на основе семьи, которая предоставляет детям-сиротам или детям, оставшимся без попечения родителей, подстановочный уход в семье родителя-воспитателя¹⁴⁷.

Целью детского дома является защита детей-сирот, оставшихся без родительского попечения, их социализация и, в зависимости от случая, (ре)интеграция ребенка в его родную, расширенную семью, либо семью, где он будет усыновлен.

В детский дом могут быть помещены от трех до семи детей в возрасте до 14 лет. Общее количество детей в детском доме семейного типа не должно превышать 7 человек.

¹⁴⁶ Постановление Правительства Р. Молдова №1361 от 07.12.2007 г. об утверждении Типового положения о службе патронатного воспитания. Пользователями услуг службы являются дети, которые временно или постоянно находятся, по крайней мере, в одной из следующих ситуаций: а) временно или постоянно лишены их семейной среды; б) их специальные потребности не могут быть обеспечены биологической семьей; в) являются или могут стать жертвой какой-либо формы насилия, торговли людьми, отказа или пренебрежения, плохого обращения, эксплуатации во время нахождения с одним или обоими родителями, законным представителем или любым другим лицом, ответственным за уход; г) их возраст составляет менее 14 лет и они совершили уголовное правонарушение, но не несут за него ответственности с юридической точки зрения и находятся, по крайней мере, в одной из ситуаций, приведенных в подпунктах а), б) или в) пункта 4; д) их возраст составляет от 14 до 18 лет и к ним было применено уголовное наказание, не предусматривающее лишения свободы, или они были освобождены от уголовной ответственности и находятся, по крайней мере, в одной из ситуаций, приведенных в подпунктах а), б) или в) пункта 4.

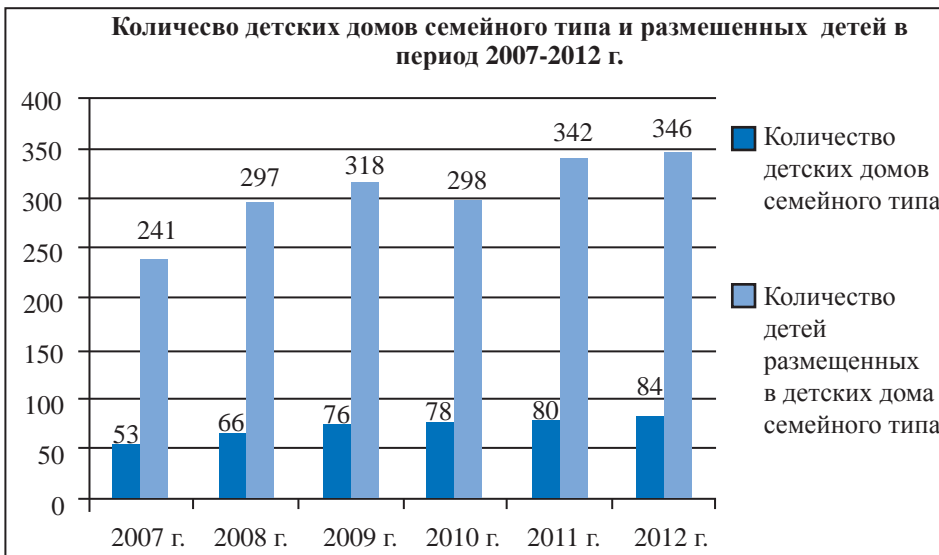
¹⁴⁷ Постановление Правительства Р. Молдова № 937 от 12 июля 2002 г. об утверждении Положения о детском доме семейного типа.

Диаграмма указывает, что количество детей, которые воспитываются и растут в ДДСТ растет. Это связано с деинституционализацией детей из интернатных учреждений. Дети получают возможность воспитываться в семейном кругу, чтобы насладиться вниманием и заботой родителей-воспитателей. В службе патронатного воспитания,

а также родственные связи между усыновленным и родственниками усыновителя¹⁴⁸.

С точки зрения права ребенка на защиту, усыновление является способом обеспечить новую семью, детям, которые непоправимо отделены от своей биологической семьи, особенно вследствие смерти или отказа от

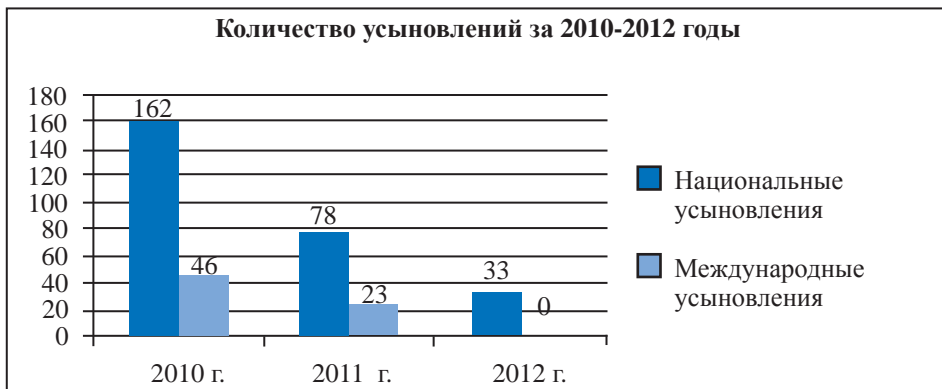

опеки/попечительства или в детском доме семейного типа предоставляются услуги, которые способствуют гармоничному развитию личности ребенка.

Усыновление - применяемая в наилучших интересах ребенка особая форма защиты, в силу которой устанавливаются родство между усыновленным ребенком и усыно-

вения. Как правило, усыновление не является подходящим решением для детей, которые были разлучены со своими родителями вопреки их желанию, из-за жестокого обращения или пренебрежения в семье. По

¹⁴⁸ Ст. 2 Закона о правовом режиме усыновления № 99 от 28.05.2010 г.

официальным данным, предоставленным Министерством труда, социальной защиты и семьи, количество национальных и международных усыновлений снижается.

Проблемы, выявленные омбудсменом во время встреч с местными органами власти и упомянутые в предыдущем докладе¹⁴⁹, остаются в значительной степени актуальными в отчетный период.

Несмотря на то, что государство и гражданское общество осознают ценность усыновления в качестве формы защиты детей, оставшихся без попечения родителей, и ценят усилия приемных семей. Исследование¹⁵⁰, проведенное психологами на предмет определения психосоциальных потребностей приемных семей установило, что поддержка, предоставление информации и психологическая поддержка, оказываемая приемным родителям, недостаточны.

Определяющим для приемных родителей был доступ к информационным ресурсам, перед усыновлением, для предупреждения и устранения риска ошибочных ожиданий и подготовки к процессу. Отсутствие

исчерпывающей информации по этому вопросу может привести к разочарованию, неопределенности и другим чувствам, которые могут повлиять на положение в приемной семье. Другая категория ресурсов – это социальные, формальные и неформальные, специализированные услуги (медицинской, психологической, социальной помощи), экономические ресурсы, а также социально-демографические характеристики приемных родителей.

Государство должно приложить все усилия, чтобы поддержать семью и защитить ребенка находящегося в ситуации риска, так чтобы он смог вернуться в свою родную семью. Усыновление следует использовать только тогда, когда становится ясно, что нет абсолютно никакого способа решить проблемы, с которыми сталкивается ребенок. Если ясно, что ребенок был отделен навсегда от своей биологической семьи, он имеет право на новую семью и если это возможно, усыновление становится лучшим выбором.

Таким образом, мы считаем, что для обеспечения права ребенка на проживание в семье, государство должно обеспечить благоприятные условия для усыновления и устранить бюрократические барьеры, которые создают препятствия для потенциальных усыновителей и обескураживают их.

Тема защиты детей в ситуации риска и детей, которые остались без попечения родителей, обсуждалась на Международной Конференции¹⁵¹ «Соблюдение права ребен-

¹⁴⁹ Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году, стр. 184-187. http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport12_rus_corectat.pdf

¹⁵⁰ В ходе Международной Конференции «Соблюдение права ребенка на проживание в семье», организованной ЦПЧМ 4 октября 2013 г., Светлана Руснак, доктор психологических наук, представила предварительные результаты исследования «Психосоциальные нужды приёмной семьи. Профиль усыновленного ребёнка и приёмной семьи» http://www.ombudsman.md/sites/default/files/avocatul_copilului/CONF_INT_2013/adoptie_rusnac.pdf

¹⁵¹ Международная Конференция была организована во исполнение пункта 80 подпункта 8 Национального Плана действий в области прав человека в 2011-2014 годы.

ка на проживание в семье, анализируя положения дел в Молдове сквозь призму позитивного опыта других стран», состоявшейся 3-5 октября 2013 года в Кишинэу, организованной Центром по Правам Человека. В работе международной конференции приняли участие около 70 участников, в том числе высокопоставленные чиновники Молдовы¹⁵², а также 9 иностранных гостей¹⁵³.

В ходе конференции установлено, что проблемы, с которыми сталкивается система Республики Молдова, аналогичны в других странах региона. Конференция установила, что трудности, стоящие перед системой защиты детей в ситуациях риска и детей, оставшихся без попечения родителей, остаются актуальными, несмотря на то, что в большинстве стран система направлена на повышение уровня воспитания и обучения детей в семейном окружении и только в качестве последнего средства в резиденциальной системе. Такое положение дел сохраняется, несмотря на то, что государство принимает программные документы и предпринимает усилия по деинституционализации системы и созданию ряда услуг для размещения детей в дома семейного типа, и количество детей, которые размещены в ДДСТ растет, также как и спектр услуг для детей в сложных жизненных ситуациях и детей оставшихся без попечения родителей. В большинстве стран развитие указанных услуг, как с точки зрения количества, а также качества определяется и зависит от финансирования. Уровень финансирования также влияет на уровень подготовки специалистов, работающих в этой области.

По данным причинам, парламентский адвокат считает, что государство должно

уделять больше внимания этой области, в том числе финансовому аспекту, чтобы обеспечить реализацию политических документов, принятых на протяжении многих лет, в контексте адаптации национальных правовых норм к европейскому и международному законодательству.

6. Соблюдение права ребенка на имя и гражданство

Несмотря на то, что международные¹⁵⁴ и национальные¹⁵⁵ правовые нормы гарантируют с рождения право каждого ребенка на имя и гражданство, в 2012-2013 гг. в поле зрения парламентского адвоката попало несколько случаев, когда факт рождения ребенка не зафиксирован в актах гражданского состояния. Таким образом, эти дети официально не существуют. Соответственно, права на имя и гражданство данных детей нарушается; они лишены всех прав и льгот,

¹⁵⁴ Согласно ст.7 Конвенции о правах ребенка, ребенок регистрируется сразу же после рождения и с момента рождения имеет право на имя и на приобретение гражданства, а также, насколько это возможно, право знать своих родителей и право на их заботу. Государства-участники обеспечивают осуществление этих прав в соответствии с их национальным законодательством и выполнение их обязательств согласно соответствующим международным документам в этой области, в частности, в случае, если бы иначе ребенок не имел гражданства.

¹⁵⁵ Статья 5. *Право на имя и гражданство Закона Р.Молдова о правах ребенка № 338-XIII от 15.12.1994 г.* предусматривает, что (1) Ребенок с момента рождения имеет право на имя и регистрируется согласно положениям Кодекса о браке и семье. (2) Каждый ребенок имеет право на гражданство. Основания и условия приобретения и изменения гражданства ребенка определяются законодательством. Также Статья 55. *Право ребенка на фамилию и имя Семейного кодекса Р.Молдова* предусматривает, что (1) ребенок имеет право на фамилию и имя. (2) Ребенок получает фамилию своих родителей, при разных фамилиях родителей – фамилию отца или матери с их обоюдного согласия. (3) Ребенку дается простое или двойное имя (состоящее из двух имен) – по желанию родителей. (4) При возникновении спора между родителями относительно фамилии и/или имени ребенка, решение принимается органом опеки и попечительства.

¹⁵² Заместитель премьер-министра, Председатель Национального совета по защите детей Татьяна Потынг; Министр труда, социальной защиты и семьи Валентина Булига; советник президента Михаил Шляхтицкий, представители центральных и местных органов власти, работников судебной системы, гражданского общества и дипломатических миссий.

¹⁵³ Секретарь ЕНОС, который также является Комиссаром по проблемам детей и молодежи Шотландии, омбудсман Латвии, заместитель омбудсмана Румынии, представитель Управления Канцлер Юстиции Эстонии, советник омбудсмана по правам ребенка Хорватии, официальный представитель уполномоченного по правам человека Рады Украины, представители НПО «Спасите детей» из России.

данной категории граждан, они подвержены риску стать жертвами торговли людьми, сексуальной эксплуатации, трудовой эксплуатации, жертвами торговли органами, и т.д.. Необходимо также отметить, что реальное число детей, живущих без документов, удостоверяющих личность не известно, также как неизвестно сколько взрослых не могут воспользоваться правом на идентичность, имя и гражданство. Недокументированные дети часто переходят в категорию взрослых без документов личности. Центр по Правам Человека выпустил доклад «Анализ по документированию детей свидетельствами о рождении в Молдове» и установил, что в первой половине 2013 года в центре внимания местных властей были 343 недокументированных несовершеннолетних. Только компетентные органы Тараклии, Глодень, Чадыр-Лунги, Бричень, Басарабьяса сообщили об отсутствии на своем учете детей, неимеющих документов, удостоверяющих личность.

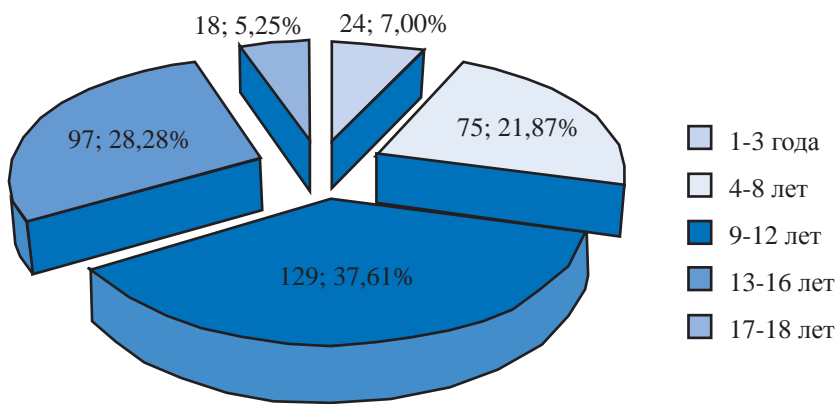
Большинство детей, оставшихся без свидетельств о рождении, в возрасте 9-12 лет, что составляет 38%, 28 процентов недокументированных детей в возрасте от 13-16 лет.

некоторых случаях, документирование детей не произошло из-за того, что некоторые дети происходили из малоимущих семей, где сами родители не имеют документов удостоверяющих личность.

Специалисты управлений/отделов социальной помощи и защиты семьи утверждают, проблематичность документирования детей из семей ромов (на учете у местных органов управления 44 несовершеннолетних без свидетельства о рождении). Как правило, дети ромов остаются без документов, удостоверяющих личность, из-за частой смены места жительства родителей, отсутствия у родителей документов о рождении, а также использование родителями чужих документов.

Процесс документации может быть длительным, потому что в некоторых случаях необходимо в первую очередь установить личность матери, документировать её, а затем регистрировать рождение ребенка. Также парламентский адвокат узнал о некоторых ситуациях, когда орган опеки и попечительства несмотря на то, что взял на учёт недокументированных детей, не предпринимал мер по документированию детей, мо-

Возраст недокументированных детей, взятых на учет органами власти

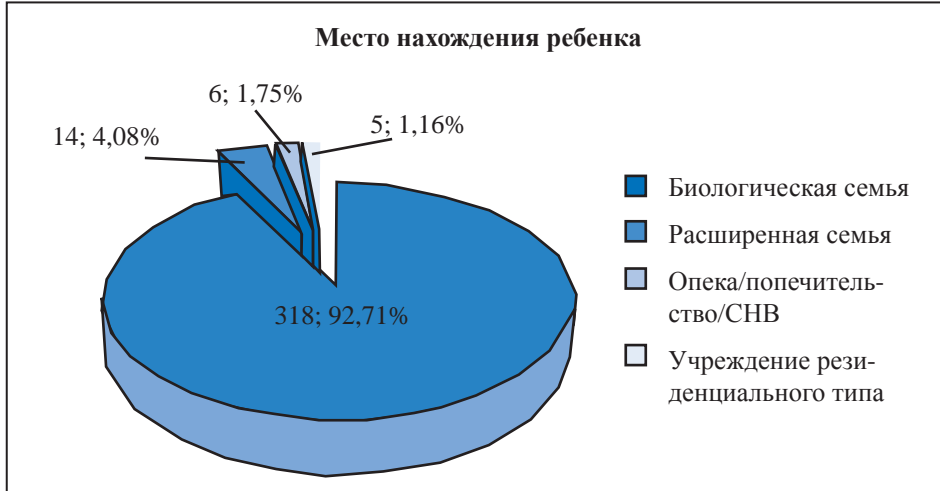

Большая часть незадокументированных детей (92,71%) растут в своей биологической семье, остальные в учреждениях семейного типа по размещению детей.

Из общего числа незадокументированных детей, 247 растут, воспитываются и содержатся обеими родителями и 96 детей происходят из семьи с одним родителем. В

тивируя тем, что это является обязанностью родителей.

Большинство детей, не имеющих свидетельства о рождении, которые находятся на учёте у органов публичного управления в течение трёх лет, проживают в районах Орхей (16 детей), Штефан-Водэ (15 детей), Окница (10 детей), Единец (10 детей).

Мы ценим действия компетентных органов по обеспечению соблюдения права ребенка на имя и гражданство. Здесь мы выделяем принятие законов и положений, которые помогли упростить процедуру регистрации новорожденных и поддержать молодые семьи в документировании новорожденных документами, удостоверяющими личность, по обеспечению офисами представительства Министерства информационных технологий и коммуникаций при роддомах¹⁵⁶, предоставляя освобождение от уплаты государственной пошлины при оформлении актов гражданского состояния¹⁵⁷ и т.д. Также предусмотрено санкционирование для родителей, которые нарушают сроки заявления о рождении ребенка. К сожалению, несмотря на все эти меры, проблема документирования детей остается актуальной.

По этим причинам, парламентский адвокат предлагает сохранить под пристальным вниманием властей вопрос о мониторинге учёта будущих матерей, послеродовой надзор за ребенком, положения дел по документированию детей для дальнейшей идентификации адекватных решений.

¹⁵⁶ Постановление Правительства Р.Молдова № 258 от 03 апреля 2009 г.

¹⁵⁷ Постановление Правительства Р.Молдова № 597 от 06 июля 2012 г.

Дети из семьи ромов не имели документов, удостоверяющих личность потому, что у их матери, которая сожительствовала с их отцом, не было удостоверяющих личность документов. Женищина утверждала, что она рождена в Российской Федерации, а в Молдову ее привез в 1999 году другой ром. При переходе государственной границы она предъявила чужое свидетельство о рождении. В 2012 году Прокуратура направила в Суд иск о признании факта рождения женищины, а впоследствии и детей. Судебная инстанция затребовала у истца доказательства действительности имени и фамилии матери, которую суду предстояло подтвердить. Требование суда мотивировано тем, что указанные имя и фамилия уже были внесены Государственный Регистр населения. Суд не принял во внимание то, что указанная гражданка ранее была осуждена и у нее имеется временное удостоверение личности Форма №9. Данная судебная практика оправдана тем, что ромы часто используют не принадлежащие им документы удостоверяющие личность.

ГЛАВА III

Влияние на общественные политики в области прав человека и совершенствование законодательства в данной области

Национальный план действий в области прав человека на 2011-2014 годы

Постановлением Правительства Республики Молдова № 90 от 12.05.2011 г. был утверждён Национальный план действий в области прав человека на 2011–2014 годы, национальный инструмент реализации политики государства по консолидированию защиты прав человека. Документ был изменен¹⁵⁸ для соблюдения обязательства Молдовы в отношении международных организаций привести в указанный план меры по реализации рекомендации по нашей стране в ходе Универсального периодического обзора (УПО).

План действий – это документ с программным статусом на определенный срок, который устанавливает конкретные задачи на данный срок, предлагает решения для улучшения ситуации в области прав человека и положительных изменений в основных областях – присоединение к международным юридическим документам в области прав человека, обеспечения доступа к информации, свободы слова, свободы собраний и объединений, укрепление юстиции и учреждений по защите прав человека, обеспечение права на жизнь, на физическую и психическую неприкосновенность, обеспечение права образование, обеспечение права на труд и достойные условия труда, обеспечение доступа к качественным услугам, обеспечение права на здравоохранение, права на социальную защиту, на здоровую окружающую среду, предупреждение и борьба с дискриминацией, обеспечение соблюдения прав ребенка, продвижение и обеспечение соблюдения прав человека в

левобережных районах Днестра, воспитание и информирование в области защиты прав человека, свобода совести, мысли и религии, права лиц без гражданства, мигрантов, беженцев и просителей убежища.

План содержит 89 задач и 282 действий, которые представляют этапы реализации поставленных задач, необходимые и существующие финансовые ресурсы для выполнения действий.

В процессе внедрения Плана действий установлено, что некоторые задачи содержатся и в других документах по политикам, однако не во всех случаях сроки реализации, ответственные учреждения и указатели прогресса совпадают. В данном контексте Правительству необходимо обеспечить более эффективное координирование действий министерств, других центральных органов управления, подведомственных учреждений в процессе выработки и внедрения политик государства.

Острой проблемой является отсутствие финансового покрытия или недостаточное финансирование из государственного бюджета по реализации задачи НПДПЧ. Это ведет к невыполнению предусмотренных действий и несоблюдению сроков их реализации. При данных обстоятельствах, ответственные учреждения должны самостоятельно изыскивать необходимые финансовые средства. Например, в условиях отсутствия финансирования, Центру по Правам Человека в Молдове не удалось в 2013 году провести Исследование о проявлениях дискриминации (объектив 70, действие 5 НПДПЧ), а также Исследование национальной судебной практики в области предупреждения и пресечения дискриминации (объектив 71, действие 1

¹⁵⁸ Изменен Постановлением Парламента Р. Молдова № 327 от 26.10.2012 г., в силе с 08 марта 2013 г.

НПДПЧ). В случае, если финансовые ресурсы не будут выявлены из внебюджетных средств, указанные исследования не смогут быть проведены и в 2014 году.

Отсутствие эффективного механизма мониторинга и оценки степени реализации задач предложенных Национальным планом действий в области прав человека на 2011–2014 годы, в частности реализации органами публичного управления, создает неудобства при оценке степени реализации Национального плана действий в области прав человека на 2011–2014 годы на национальном уровне.

Центр по Правам Человека в Молдове, в качестве национального учреждения по продвижению и поощрению прав человека, решил установить прямые контакты с органами управления на местах, и способствовать, в рамках своей компетенции, предусмотренной Законом о парламентских адвокатах, эффективности действий органов местного управления в области обеспечения соблюдения прав человека и их продвижения.

В данном контексте, для создания общей картины о степени внедрения НПДПЧ, Центр по Правам Человека установил риски и трудности, с которыми сталкиваются местные органы управления при внедрении предусмотренных НПДПЧ действий, а также способы сотрудничества с местными администрациями для реализации данной цели¹⁵⁹. Все эти аспекты были обсуждены в ходе рабочей встречи, организованной Центром по Правам Человека, в которых приняли участие представители органов публичного управления (председатели районов, вице-председатели районов, координаторы по работе в области прав человека), члены Комиссии по внедрению Национального плана действий в области прав человека на 2011–2014 годы, внешние партнеры ЦПЧМ, представители гражданского общества.

¹⁵⁹ Рабочая встреча "Implementarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pe anii 2011-2014. Rolul și aportul autorităților publice locale: probleme și căi de îmbunătățire a situației în domeniu", [http://ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-implementarea-planului-national-actiuni-domeniul-drepturilor-omului-pe-anii](http://ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-implementarea-planului-national-actiuni-domeniul-drepturilor-omului-pe-aniihttp://ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-implementarea-planului-national-actiuni-domeniul-drepturilor-omului-pe-anii)

Мы подтверждаем нашу ранее высказанную позицию в отношении необходимости учреждения отдельной единицы координатора по правам человека, с начислением заработной платы и надлежащей подготовки. Необходимо создать постоянный и эффективный межсекторальный диалог между органами местного и центрального управления. Особая роль в данном процессе принадлежит Министерству Финансов, которое должно обеспечить финансирование действий национального плана на местном уровне на основании показателей прогресса. Важно привлечение более активного участия сектора НПО в деятельности по реализации Национального плана действий в области прав человека. Но также необходимо оптимизировать и содействовать организации процесса мониторинга осуществления реализации НПДПЧ. В этом контексте, Министерство Юстиции, в качестве ответственного за координацию реализации Национального плана действий в области прав человека, в ноябре 2013 г., разработало проект методического руководства информационного и рекомендательного характера. На момент подготовки настоящего доклада, методическое руководство не утверждено.

18 ноября 2013 г.,¹⁶⁰ на заседании Комиссии по реализации Национального плана действий в области прав человека на 2011-2014 годы¹⁶¹ обсуждалась необходимость разработки нового плана действий в области прав человека на 2015-2018 годы. По нашему мнению, разработке нового программного документа в этой области обязательно должен предшествовать тщательный анализ влияния национальных планов действий в области прав человека на 2011-2014 годы и 2004-2008 годы на положение дел с правами человека в Республике Молдова. В этом контексте, по предложению Центра по правам человека, в Национальный план в области прав человека был внесен 83-тий объектив: «Исследование мнений о рассматривает по правам человека в Республике Молдова», данное действие должно было быть реализовано в 2013 году. С сожалени-

¹⁶⁰ <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&id=4&id=1605>

¹⁶¹ Создана Постановлением Правительства № 70 от 06.02.2012 г.

ем отмечаем, что вследствие рассмотрения и внесения поправок в Национальный план действий в области прав человека на 2011-2014 годы Постановлением Парламента Р.Молдова № 327 от 27.12.2012, вступившего в силу 8 марта 2013 года, указанное действие исключено из документа.

Стратегия реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы

Общей целью Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы¹⁶² является построение доступного, эффективного, независимого, прозрачного, профессионального и социально ответственного сектора юстиции, соответствующего европейским стандартам, обеспечивающего главенство закона и соблюдение прав человека, содействующего укреплению доверия общества к правосудию.

Реализация Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы финансово поддержана Европейским Союзом в рамках Финансового соглашения между Правительством Республики Молдова и Европейским Союзом о Программе поддержки реформы системы правосудия, подписанного в Брюсселе 14 июня 2013 года. Программа ЕС по поддержке секторальной политики направлена на поддержку Правительства в реализации Стратегии реформы сектора юстиции и фокусируется на вопросах управления и защиты прав человека в системе правосудия. В соответствии с принципом «more for more», данная программа получила дополнительное финансирование в размере 8 миллионов евро из Программы Восточного Партнерства по Интеграции и Сотрудничеству, с целью продвижения демократических реформ и укрепления потенциала компетентных учреждений.

В процессе реализации Стратегии обнаружено, что не существует согласованности и последовательности между некоторыми действиями, в том числе и с точки зрения сроков реализации, что подразумевает не-

эффективное использование человеческих и финансовых ресурсов. Двойственная формулировка некоторых действий вызывает различные толкования со стороны субъектов, ответственных за их выполнение, и, следовательно, они остаются неисполненными или считаются частично выполненными. В некоторых случаях, при назначении учреждений ответственными за реализацию того или иного действия, не принимались в расчет полномочия и компетенции учреждений. Однако, реализация некоторых действий больше не является целесообразным, учитывая изменения нормативно-правовой базы или ситуации. Таким образом, необходимо адаптировать План действий по реализации реформы сектора юстиции к действительности, пересматривая действия, ответственные учреждения и сроки, а также показатели эффективности достижений.

По данным ежеквартального Доклада № 4 по мониторингу реализации Стратегии реформы сектора юстиции (период мониторинга с 1 октября по 31 декабря)¹⁶³, «прогресс в реализации Плана действий медленнее по сравнению с третьим кварталом 2013 года. Так, из 257 запланированных до конца года действий 144 – выполнены, а 113 – не выполнены, что является соответственно соотношением 56% к 44%». Представители неправительственного сектора ставят под сомнение также качество выполненных действий.

Анализ результатов учреждений, ответственных за осуществление действий Стратегии, указывает, что Министерство юстиции выполнило 57 % действий. Примерно на том же уровне Национальный совет по оказанию юридической помощи, гарантированной государством - 50% , Генеральная Прокуратура - 54%. Более высокие показатели у Национального центра по борьбе с коррупцией - 71% и Центра по Правам Человека в Молдове 67%. Среди учреждений с низким уровнем реализации являются Национальный союз судебных исполнителей, который по плану имел провести одно дей-

¹⁶² Закон об утверждении Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы № 231 от 25.11.2011 г.

¹⁶³ Доклад разработан в ходе проекта «мониторинг реформы сектора юстиции для повышения ответственности Правительства», внедренного Ассоциацией «Promo Lex» и Ассоциацией «Pentru Guvernare Eficientă și Responsabilă».

ствие, которое не выполнил и Министерство Внутренних Дел с одним выполненным действием из 5 запланированных.

Несмотря на то, что Министерство Юстиции, в качестве государственного органа, ответственного за координацию и мониторинг реализации Стратегии, прилагает усилия чтобы обеспечить прозрачность реформы в сфере правосудия, которая, на наш взгляд, не являются достаточными для удовлетворения потребностей дня и не в полной мере удовлетворяет общественный интерес в процессе реформы. Таким образом, в нарушение положений Закона № 231 от 25.11.2011 г., до настоящего времени Министерство Юстиции не создало сайт, посвященный реформе системы правосудия; гражданское общество и основные учреждения сектора юстиции не имеют возможности вносить предложения или замечания о ходе реформы. Многочисленные исследования, которые уже проведены, остаются недоступными для общественности. Не было организовано ни одной годовой конференции с участием гражданского общества и ключевых институтов правосудия сектора, на которых были бы представлены и обсуждены ежегодные доклады реализации Стратегии¹⁶⁴.

Считаем серьезным упущением неопубликование информации о распределении

¹⁶⁴ Закон об утверждении Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы: *Прозрачность реформы сектора юстиции и связь с общественностью*.

Министерство юстиции должно создать веб-страницу, посвященную реформе сектора юстиции, на которой будет размещаться текущая информация о ходе и успехах реформирования сектора юстиции. Гражданское общество и ключевые субъекты сектора юстиции получат возможность внести свои предложения и комментировать продвижение реформы. Рабочие группы, созданные для обеспечения реализации Стратегии, будут отвечать за размещение информации и сбор предложений/комментариев, поступающих на веб-страницу.

Наконец, Министерству юстиции предстоит организовывать ежегодные конференции с участием представителей гражданского общества и ключевых субъектов сектора юстиции, на которых будут представляться и обсуждаться годовые отчеты о реализации Стратегии и другая значимая информация.

Все эти меры призваны обеспечить прозрачность проводимой реформы и реальную возможность для всех желающих присоединиться к процессу реформы и участвовать в нем.

финансовых ресурсов, выделяемых Евросоюзом на поддержку осуществлению действий Стратегии.

Задачами Реформы сектора юстиции являются повышение эффективности и качества системы правосудия и повышение доверия к системе со стороны общества. На наш взгляд, для того, чтобы эффект реформы стал ощутим, и соответствовал растущим ожиданиям общества и требованиям времени, чтобы система юстиции стала реальным фактором равновесия и социальной стабильности в правовом обществе, необходим более серьезный подход к реализации реформы. Гонка за показателями для отчетности, для получения последующих траншей финансирования судебной реформы, без выполнения действий, эффективных, определяющих работу всех направлений, а также системы в целом, не позволит достичь желаемого эффекта. А независимая и современная судебная система имеет важное значение для защиты и поощрения прав человека во всех областях.

Вклад в улучшение законодательства в области прав человека

Согласно Парижским принципам¹⁶⁵, Национальное учреждение представляет правительству, парламенту и любому другому компетентному органу на консультативной основе, по просьбе заинтересованных органов или в порядке осуществления своего права рассматривать любой вопрос без обращения в более высокую инстанцию, мнения, рекомендации, предложения и доклады по вопросам, касающимся поощрения и защиты прав человека; национальное учреждение может принять решение о передаче их гласности; эти заключения, рекомендации, предложения и доклады, а также любая прерогатива национального учреждения относятся к следующим областям:

а) любые законодательные и административные положения, а также положения, касающиеся судебных органов и направ-

¹⁶⁵ Принципы, касающиеся статуса национальных учреждений, занимающихся поощрением и защитой прав человека [Парижские принципы], Приложение к Резолюции 48/134 Генеральной Ассамблеи от 20 декабря 1993 года.

ленные на обеспечение и усиление защиты прав человека; в этой связи национальное учреждение изучает действующее законодательство и административные положения, а также законопроекты и предложения и выносит рекомендации, которые оно сочтет целесообразными для обеспечения соответствия этих положений основополагающим принципам в области прав человека; в случае необходимости, оно рекомендует принятие нового законодательства, поправки к действующему законодательству и принятия или изменения административных мер;

б) любой случай нарушения прав человека, который оно решает рассмотреть;

с) подготовка докладов о положении в стране с точки зрения прав человека в целом, а также о более конкретных вопросах;

д) привлечение внимания правительства к случаям нарушения прав человека в любой части страны, представление ему предложений относительно мер, направленных на пресечение таких нарушений, и, в случае необходимости, изложение своего мнения относительно позиции и реакции правительства;

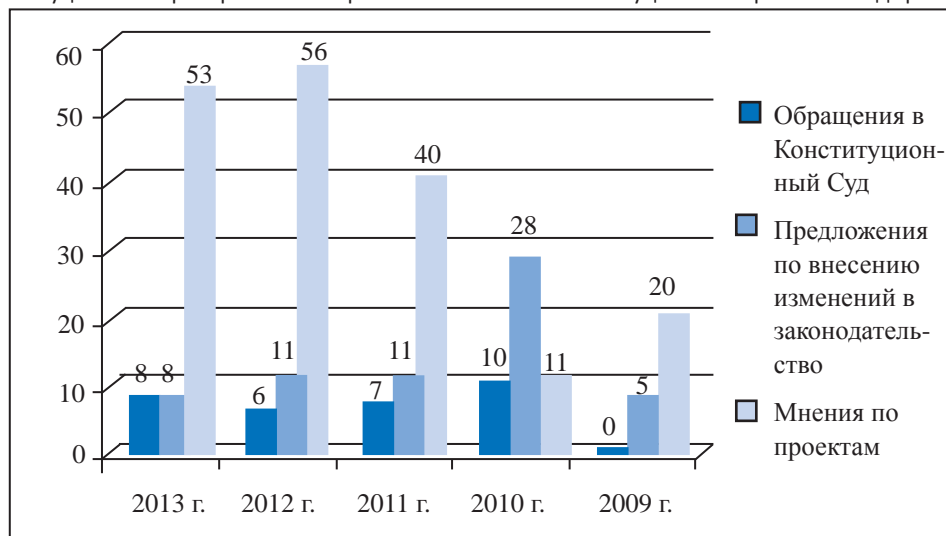
В данном контексте одной из главных задач Центра по Правам Человека является содействие совершенствованию законодательства в том, что касается соблюдения прав человека, предлагая внесение поправок в нормативно-правовую базу и обращаясь в Конституционный суд о конституционной проверке законопроектов на

их соответствие общепризнанными принципам и положениям международного законодательства в области прав человека. Высказывания парламентскими адвокатами мнений по законопроектам также является эффективным способом взаимодействия в построении национальной нормативной базы соблюдающей права человека.

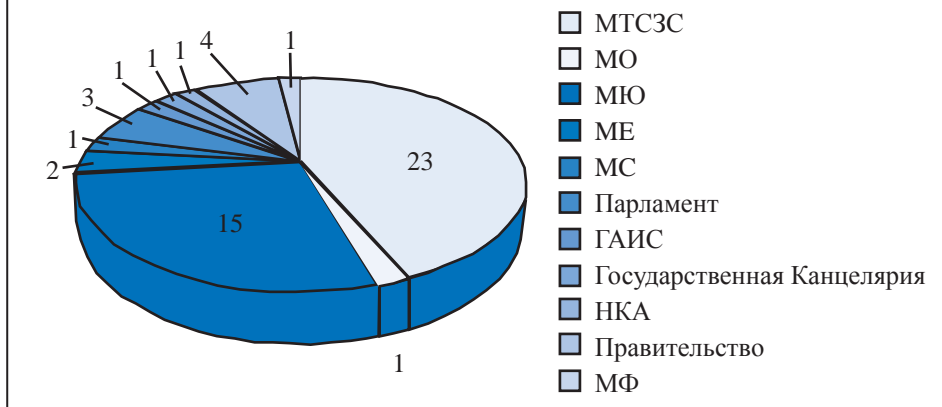
Парламентские адвокаты используют все возможности, предоставляемые Законом о парламентских адвокатах. *Разработано восемь предложений о внесении изменений в нормативно-правовую базу и направлено восемь обращений в Конституционный Суд о проверке конституционности некоторых положений закона*, которые, согласно парламентским адвокатам, нарушают конституционные нормы, связанные с обеспечением права на физическую и психическую неприкосновенность, доступа к правосудию, права на образование, защита частной жизни и собственности, свободы передвижения.

Центр по Правам Человека высказал свое мнение по 54 проектам нормативных актов, по требованию центральных органов управления с правом законодательной инициативы. Как указано в диаграмме, чаще требование высказать мнение по проектам законодательных актов поступало от Министерства труда, социальной защиты и семьи и Министерства Юстиции.

На основе анализа данных о нарушениях конституционных прав и свобод гражд-

Проекты законодательных актов, по которым омбудсмены высказывали свое мнение, в зависимости от учреждения

дан и по итогам рассмотрения поступивших жалоб, вследствие посещения мест, где они находятся или могут находиться лица, лишённые свободы, парламентские адвокаты направили субъектам, имеющим право законодательной инициативы, предложения по внесению изменений или по необходимости, дополнению некоторых положений исполнительного и уголовного законодательства, Кодекса о правонарушениях, Закона об образовании № 547 от 21 июля 1995 года, Закона о государственном надзоре за общественным здоровьем № 10-XVI от 03.02.2009 г., Закона об административном суде № 793-XIV от 10.02.2000 г., Закона об удостоверяющих личность документах национальной паспортной системы № 273-XIII от 09.11.1994 г., Закона о внесении изменений и дополнений в Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова № 122-XV от 14 марта 2003 года № 66 от 05.04.2012 г., Постановление Правительства Р.Молдова об утверждении Типового положения о главном уездном (муниципальном) управлении образования №1380 от 29.10.2002 г., Постановление Правительства Р.Молдова об утверждении Национальной программы иммунизации на 2011-2015 годы № 1192 от 23.12.2010 г.

Учитывая количество обращений молдавских граждан, имеющих российское гражданство, относительно способа выплаты пенсий в соответствии с Соглашением между правительствами Республики Молдова и Российской Федерации о гарантировании прав граждан в области пенсионного обеспечения в 10.02.1995 г., Министерству

труда, социальной защиты и семьи было предложено возобновить переговоры с компетентными органами Российской Федерации о пересмотре данного соглашения.

В контексте продолжения незаконного вывоза детей из страны, вследствие развода родителей, парламентский адвокат по защите прав ребенка обратился к министру Труда, социальной защиты и семьи с предложением начать процедуру заключения соглашения о сотрудничестве со странами, подписавшими Гаагскую конвенцию о гражданских аспектах международного похищения детей от 25.10.1980г.¹⁶⁶, и установления механизмов и инструментов реализации указанного документа.

Согласно докладам об исполнении конституционной юрисдикции, разработанным Секретариатом Конституционного Суда, в соответствии с классификацией обращений, направленных в Конституционный Суд, парламентские адвокаты последовательно занимают второе место после депутатов. Таким образом, в 2012 году депутаты и депутатские фракции направили 30 обращений, парламентские адвокаты – 5, Верховный Суд – 5 обращений, министр Юстиции – 2 обращения, Генеральный Прокурор – 1 обращение. В 2011 году депутаты направили 17 обращений, парламентские адвокаты – 6 обращений, Верховный Суд –

¹⁶⁶ Конвенция о гражданских аспектах международного похищения детей от 25.10.1980 г., к которой Р. Молдова присоединилась Постановлением Парламента Р.Молдова № 1468 от 29.01.1998 г.

Влияние на общественные политики в области прав человека и совершенствование законодательства в данной области

2, министр Юстиции подал 2 обращения, Генеральный Прокурор – 2 обращения.

В 2013 году парламентский адвокат Анатолие Мунтяну обратился в Конституционный суд о контроле конституционности п.16 Положения об организации и прохождении докторантуры и постдокторантуры, принятого Постановлением Правительства № 173 от 18 февраля 2008 года, согласно которому **«для приема на очное отделение с финансированием из государственного бюджета возраст кандидата составляет 35 лет»** и положения **«в возрасте, как правило, до 45 лет»** из пункта 4 Постановления Правительства № 962 от 5 августа 2003 года об обеспечении деятельности Академии публичного управления при Президенте Республики Молдова. По мнению парламентского адвоката, разделение кандидатов по возрастному критерию при приеме в докторантуру в учреждения, осуществляющие подготовку докторантов, а также в мастерат устанавливает дискриминационное обращение и ограничение доступа к мастерату и постуниверситетскому образованию (докторантуре), что противоречит положениям статей 16 ч.(2), ст.35 ч.(7) в сочетании со ст. 54 Конституции, а также ряду положений международных актов в этой области, одной из сторон которых является Республика Молдова. Правительство и Государственный университет Молдовы поддержали обращение парламентского адвоката.

Конституционный суд, Постановлением о контроле конституционности некоторых положений, касающихся возрастных ограничений для приема в мастерат и докторантуру (Обращение № 25а/2013) № 26 от 19.09.2013 г. принял к рассмотрению обращение и признал неконституционным п.16 Положения об организации и прохождении докторантуры и постдокторантуры, принятого Постановлением Правительства № 173 от 18 февраля 2008 года, а также синтагму **«в возрасте, как правило, до 45 лет»** из пункта 4 Постановления Правительства № 962 от 5 августа 2003 года об обеспечении деятельности Академии публичного управления при Президенте Республики Молдова.

Другое обращение парламентского адвоката Анатолие Мунтяну – о контроле конституционности ст. 98 ч. (2) п. b¹) и ст. 104¹ Уголовного кодекса и синтагмы **«в последние**

три месяца отбывания наказания в виде лишения свободы», содержащейся в ст. 291¹ Исполнительного кодекса, в редакции Закона № 34 от 24 мая 2012 года о внесении дополнений в некоторые законодательные акты. Оспариваемые положения касаются установления и применения меры безопасности *химическая кастрация* к преступникам, посягающим на сексуальную неприкосновенность других лиц, включая несовершеннолетних, с целью устранения опасности и предупреждения совершения деяний, предусмотренных уголовным законом.

Парламентский адвокат посчитал, в частности, что в условиях, предусмотренных действующим законодательством, мера безопасности *химическая кастрация* представляет собой бесчеловечный и унижающий достоинство вид обращения, а также вмешательство в частную, семейную и личную жизнь, вступая в противоречие с положениями ст. 24 ч. (1) и (2), ст. 28 и ст. 54 ч. (2) и (3) Конституции, ст. 3 и ст. 8 Конвенции о защите прав человека и основных свобод, ст. 7, ст.10 ч.(1) и (3) и ст. 17 Международного пакта о гражданских и политических правах, ст. 2 Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания и ст.1, ст.2 и ст.5 Европейской конвенции о защите прав человека и человеческого достоинства в области применения биологии и медицины. По мнению автора обращения, мера безопасности *химическая кастрация*, применяемая к преступникам, посягающим на сексуальную свободу и сексуальную неприкосновенность других лиц, включая несовершеннолетних, является унижающим достоинство институционализированным наказанием, предусмотренным законом, установленным и исполняемым органами государственной власти. По мнению парламентского адвоката, обязательное применение и осуществление химической кастрации, осуществляемой медицинскими средствами, в условиях недостаточно четко сформулированных законом условий, без предварительного выяснения терапевтической необходимости и против воли лица, как мера безопасности *химическая кастрация* ущемляет достоинство и физическую и психическую неприкосновенность человека и является вмешательством в его интимную,

семейную и частную жизнь, включительно тревогой ожидания.

В ходе рассмотрения обращения, Конституционный суд истребовал точки зрения Президента Республики Молдова, Парламента, Правительства, Министерства здравоохранения, Департамента пенитенциарных учреждений, Генеральной прокуратуры, Министерства внутренних дел, Высшей судебной палаты, Молдавского государственного университета и Государственного университета медицины и фармации «Николае Тестемицану».

Конституционный суд, Постановлением о контроле конституционности некоторых положений Уголовного кодекса № 985-XV от 18 апреля 2002 года и Исполнительного кодекса № 443-XV от 24 декабря 2004 года в редакции Закона № 34 от 24 мая 2012 года о внесении дополнений в некоторые законодательные акты (Обращение №11а/2013) №18 от 04.07.2013 г. признал неконституционными положения ст.98 ч.(2) п.б¹) и ст.104¹ Уголовного кодекса и синтагмы «в последние три месяца отбывания наказания в виде лишения свободы», содержащейся в ст.291¹ Исполнительного кодекса, в редакции Закона № 34 от 24 мая 2012 года о внесении дополнений в некоторые законодательные акты.

Парламентский адвокат Анатолие Мунтяну направил в Конституционный суд обращение о контроле конституционности некоторых положений, содержащихся в третьем абзаце статьи 2 Закона № 1070-XIV от 22 июня 2000 года «Об утверждении Перечня специальностей по подготовке кадров в высших и средних специальных учебных заведениях» и во втором абзаце статьи 3 Закона № 142-XVI от 7 июля 2005 года «Об утверждении Перечня направлений профессиональной подготовки и специальностей по подготовке кадров в высших учебных заведениях, цикл I». Оспариваемые положения предусматривают обеспечение Правительством подготовки кадров по специальностям *медицинского и фармацевтического* профиля исключительно в государственных учебных заведениях. Парламентский адвокат считал, что оспариваемые законодательные положения устанавливают ограничения в деле подготовки кадров по специальностям медицинского

и фармацевтического профиля в частных учебных заведениях, чем нарушают право на свободу выбора профессии. Он считает, что неоправданно ограничивается основное право на образование и не соблюдается справедливое равновесие и соразмерность между ограничением права и преследуемой целью.

В ходе рассмотрения обращения, Конституционный суд затребовал мнения Президента Республики Молдова, Парламента, Правительства, Министерства просвещения, Министерства здравоохранения, Министерства юстиции, Генеральной прокуратуры, которые не поддержали обращение, отметив, что установление критериев в области организации и функционирования системы образования является прерогативой законодателя.

Конституционный суд посчитал, что объект обращения превышает сферу его компетенции, так как относится к вопросам целесообразности, а не к вопросам конституционности и Определением № 7 от 04.07.2013 г. **прекратил производство по делу о контроле конституционности положений оспариваемых парламентским адвокатом.**

Согласно Европейскому Суду по Правам Человека, «Своей природой, право на образование требует принятия некоторых регламентаций со стороны государства, которые могут меняться во времени и пространстве, в зависимости от нужд общества и ресурсов государства, а также в зависимости от ресурсов его членов.»¹⁶⁷ Исходя из данной констатации, но принимая во внимание и процесс адаптации нормативной базы в области образования к международным стандартам и к принципам Болонского процесса, тенденции по демократизации высшего образования и развития университетской автономии, обеспечения параллельного существования государственного и частного образования, мы остаемся при мнении, что государство должно соблюдать принципы плюрализма и нейтралитета в национальной системе образования. Государство должно ясно признать, законодательно, право основать частные учреждения об-

¹⁶⁷ ЕСПЧ, Дело о некоторых аспектах законов об использовании языков в процессе образования в Бельгии.

разования и управлять ими, обеспечить данным учреждениям возможность стать частью национальной системы образования и обеспечить, чтобы такое признание производилось лишь на объективных, справедливых и недискриминационных условиях, как это подчеркивает Парламентской ассамблеи Совета Европы Парламентской ассамблеи Совета Европы¹⁶⁸.

Парламентский адвокат Тудор Лазэр обратился в Конституционный суд о контроле конституционности положений п. 16 ст. XI Закона № 29 от 6 марта 2012 года о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты. Автор обращения почитал, что исключение п. f) из ст. 449 Гражданского процессуального кодекса нарушает положения ст. 1 ч. (3), ст. 20, ст. 54, ст. 116 и ст. 134 Конституции и ст. 6 Европейской конвенции и ст. 8 Всеобщей декларации прав человека. Отмена права лица требовать судебного пересмотра решения, при вынесении которого суд исходил из закона, признанного неконституционным, ограничивает доступ к правосудию для эффективной защиты судом нарушенных прав. Отмена данного права представляет собой отрицание прав и законных интересов лица и противоречит ст.54 Конституции. Аннулирование п.f) из ст.449 Гражданского процессуального кодекса Законом № 29 от 6 марта 2012 года исключает возможность устранения нарушений прав человека, допущенных судом при вынесении судебного решения в результате применения закона, признанного Конституционным судом неконституционным. По мнению парламентского адвоката, невозможность пересмотра судебных решений, принятых с нарушением Конституции, умаляет функцию Конституционного суда по гарантированию верховенства Конституции и ответственности государства перед гражданином, установленную ст.134 ч.(3) Конституции.

В своем **Постановлении № 16 от 25.06.2013 г.**, Конституционный суд заключил, что исключение п. f) из ст. 449 Гражданского процессуального кодекса Законом № 29 от 6 марта 2012 года нарушает поло-

жения ст. 20 и ст. 54 Конституции и признал *неконституционным* п.16 ст. XI Закона № 29 от 6 марта 2012 года о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты.

В другом запросе в Конституционный Суд парламентский адвокат Тудор Лазэр обратился о проверке конституционности ст.ст 4 и 5 Постановления №3 Парламента Р.Молдова от 15.02.2013 г. О докладе Комиссии по расследованию обстоятельств инцидента от 23 декабря 2012 г., имевшего место в заповеднике «Pădurea Domnească». По мнению парламентского адвоката, комиссия по расследованию выполнила деятельность по экстраординарной юрисдикции, не имея, согласно Конституции, ни полномочий, ни права судить, ни высказываться по спорам, которые принципиально касаются субъективных прав сторон. Данная комиссия дала, а Парламент своим решением утвердил констатации, которые могли повлиять на результат судебных процедур и вердикта, которым признается вина каких-либо лиц, а не констатируется какой-либо факт и не выдвигаются предложения/рекомендации.

Своим **Определением от 23 сентября 2013 года**, Конституционный суд отклонил обращение парламентского адвоката, нормы, о проверке которых обращался парламентский адвокат признаны конституционными в той степени, в которой положения уголовно-процессуального и дисциплинарного характера не станут обязательными для Генеральной Прокуратуры, Высшего Совета Магистратуры, Высшего Совета. Также Конституционный суд направил Представление в Парламент, для исключения недоработок Положения Парламента о полномочиях комиссий по расследованию.

Парламентский адвокат Аурелия Григориу обратилась в Конституционный о контроле конституционности синтагмы из п.е) ст.4 Закона об административном суде № 793-XIV от 10 февраля 2000 года.

Автор обращения считала, в частности, что неподсудность **административных актов, касающихся национальной безопасности Республики Молдова**, нарушает статьи 16, 20, 28, 53, 54, 72 ч.(3) Конституции, а также ст.8 Всеобщей декларации прав че-

¹⁶⁸ Право на свободный выбор образования в Европе, Резолюция 1904 (2012) Парламентской ассамблеи Совета Европы.

ловека, ст.14 Международного пакта о гражданских и политических правах, статьи 6, 8, 13 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод.

По мнению парламентского адвоката, норма закона о неподсудности административных актов, касающихся национальной безопасности Республики Молдова, вступает в противоречие с принципом свободного доступа к правосудию. Парламентский адвокат указывает на то, что конституционная норма гарантирует лицу, ущемленному в каком-либо своем праве органом публичной власти, возможность добиваться признания своего права. Законный или незаконный характер сформулированных претензий в юстиции, результат рассмотрения судом дела и устанавливается судебным решением. Согласно Конституции Р.Молдова, ни один закон не может ограничить доступ к правосудию, оно не может ограничивать право доступа к правосудию таким образом, сама сущность права оказывается затронутой.

В период разработки данного доклада, **Постановлением № 5 от 11 февраля 2014 года**, Конституционный суд заключил, что установленная законодателем, согласно ст.4 п.е) Закона об административном суде, полная неподсудность административных актов, касающихся национальной безопасности Республики Молдова, исполнения режима чрезвычайного положения, принятия органами публичной власти чрезвычайных мер в целях борьбы со стихийными бедствиями, пожарами, эпидемиями, эпизоотиями и другими подобными явлениями, является неоправданным ограничением, затрагивающим принцип свободного доступа к правосудию, закрепленный ст.20 Конституции и признал данную норму неконституционной. Также Конституционный суд направил в Парламент Р.Молдова Представление, в котором отметил необходимость полного пересмотра полной неподсудности некоторых административных актов.

Парламентский адвокат Аурелия Григориу обратилась в Конституционный суд

о проверке конституционности ст.IV Закона о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты № 158 от 05.07.2012 г. и Закона о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты № 221 от 19.10.2012 г. Согласно автору обращения, внесенные изменения в указанные законодательные акты в частности синтагмы «физические лица-резиденты и нерезиденты», «в течение календарного года, преграждают основные права на свободное перемещение и права собственности для лиц с двойным гражданством, которые используют автомобили, зарегистрированные за границей.

На момент разработки данного доклада, **обращение Конституционным судом не рассмотрено.**

Предметом другого обращения парламентского адвоката Аурелии Григориу в Конституционный суд стали положения п.(6) и п.(7) ст.3 Закона об удостоверяющих личность документах национальной паспортной системы № 273 от 09.11.1994 г. с изменениями внесенными Законом о внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты № 187 от 11.07.2012 г. в частности синтагм «Удостоверения личности и виды на жительство заполняются на государственном языке», «Название информационных полей удостоверения личности гражданина Республики Молдова указывается на государственном и русском языках.» Парламентский адвокат считает, что вследствие внесения данных изменений создан законодательный вакуум в отношении обязательности учитывать волю лиц, принадлежащих национальным меньшинствам на использование права использовать фамилию, имя, отчество на языке меньшинства, и права на их официальное признание.

11 декабря 2013 года, **Конституционный суд остановил процесс контроля конституционности данных положений** по причине того, что предмет обращения не поднимает проблем связанных с конституционностью.

ГЛАВА IV

Поощрение и продвижение прав человека в обществе

В 2013 году Центр по Правам Человека в Молдове организовал 69 мероприятий по продвижению прав человека, в том числе национальные и международные конференции, совещания, круглые столы, семинары, презентации и распространение рекламных роликов, размещение баннеров, организация конкурсов. (В 2011 году – 54 мероприятий: рабочие встречи, конференции, круглые столы, в 2012 году – 68 мероприятий по продвижению прав человека).

Также организовали **35 учебных мероприятий с населением, 11 пресс-конференций и брифингов**. ЦПЧМ опубликовал семь сборников, брошюр и информационных материалов по тематике борьбы с пытками и жестоким обращением, на тему дискриминации, толерантности и культурного многообразия, защиты прав детей.

В 2013 году Центром по Правам Человека были проведены **Международная и Национальная Конференции, две кампании: одна - по поощрению толерантности, а другая – по борьбе с пытками и жестоким обращением. Тема состоявшейся 4 октября Международной Конференции - «Соблюдение прав ребенка на семью и проживание в семье. Анализ текущей ситуации в Молдове сквозь призму передового опыта других стран»; конференция была организована парламентским адвокатом по защите прав ребенка Тамарой Плэмэдялэ.**

Мероприятие было организовано по поводу празднования пятой годовщины создания института омбудсмана по правам ребенка в Республике Молдова. Организация конференции стала реализацией пункта 80, подпункта 8 Национального плана действий по правам человека 2011-2014 гг. В ходе трех сессий Международной Конференции были рассмотрены следующие темы: **нормативно-правовая база по защите прав детей, оставшихся без попечения родителей и детей-сирот; институциональные ме-**

ханизмы защиты прав детей, оставшихся без попечения родителей и детей-сирот; национальное и международное усыновление – правовые нормы и практика. В работе Международной Конференции приняли участие около 70-ти участников, в том числе 9 зарубежных гостей: секретарь Европейской сети омбудсменов по правам детей (ENOC), комиссара по защите прав детей и молодежи Шотландии Томас Бейли; Омбудсмен Латвии Юрис Янсонс; заместитель омбудсмана Румынии Ионел Опря; старший советник Канцлера юстиции Эстонии Маргит Сарв; советник омбудсмана по правам ребенка Хорватии Даниела Загар; Глава уполномоченного по правам детей Управления по правам человека Рады Украины; представители организации «Спасите детей» из Российской Федерации. В мероприятии также приняли участие высокопоставленные чиновники Республики Молдова, которые работают в данной сфере: вице-премьер, председатель Национального совета по защите прав детей Татьяна Потынг; Министр труда, социальной защиты и семьи Валентина Булига; советник президента Михаил Шляхтицкий; представители центральных и местных органов управления, работники судебной системы, представители гражданского общества и дипломатических миссий.

10 декабря, в международный день прав человека, Центр по Правам Человека в Молдове провел рабочую встречу на тему «Реализация Национального плана действий в области прав человека на 2011-2014 годы. Роль и вклад местных органов власти: проблемы и пути для улучшения ситуации в области». В мероприятии приняли участие 65 человек: представители органов местного управления (председатели/ вице-председатели районов, координаторы работы по правам человека из районов), члены Комиссии по выполнению Нацио-

нального плана действий в области прав человека на 2011–2014 годы, партнеры Центра по Правам Человека.

В ходе встречи были проанализированы трудности, с которыми сталкиваются местные органы власти в реализации Национального плана действий в области прав человека на 2011–2014 годы; обсуждены предложения по возможным путям реализации Национального плана действий в области прав человека на 2011–2014 годы; обсуждались пути сотрудничества между центральными и местными органами управления.

Трудности, с которыми сталкиваются местные органы управления в процессе внедрения Национального плана действий в области прав человека на 2011–2014 годы, стали предметом обсуждения на первом заседании рабочей встречи, которым руководили директор Центра по Правам Человека в Молдове омбудсмен Анатолий Мунтяну и директор Конгресса органов местного управления Виорел Фурдуй.

Сотрудничество правительства, центральных и местных органов управления в процессе реализации Национального плана действий в области прав человека на 2011–2014 годы стало темой второго заседания рабочей встречи под председательством заместителя министра юстиции Владимира Гросу, который также является вице-президентом Национальной комиссии по реализации Национального плана действий в области прав человека на 2011–2014 годы. Владимир Гросу предложил для обсуждения проект методического пособия процесса мониторинга степени реализации Национального плана действий в области прав человека на 2011–2014 годы местными органами управления.

Кампания против пыток и жестокого обращения

25 июня Национальное учреждение по защите прав человека, Центр по реабилитации жертв пыток «Memoria» и Ассоциация Promo-LEX запустили месячную кампанию в поддержку жертв пыток и по предупреждению пыток. Она началась 25 июня, в канун Международного дня ООН в поддержку жертв пыток. Кампания вклю-

чала около **25 мероприятий**, в том числе размещение баннеров с содержанием по предупреждению пыток в **20 районных центрах**, организацию в Бэлць, Комрат и в других населенных пунктах страны, круглых столов, распределение информационных материалов, проведение лекций для сотрудников правоохранительных органов и работников пенитенциарной системы.

Началом кампании послужила **пресс-конференция**, проведенная старшим советником омбудсмена Ольгой Вакарчук, совместно с исполнительным директором ЦРЖП «Memoria» Людмилой Попович и адвокатом организации «Promo-LEX» Вадимом Виеру, которые призвали органы власти, работников специализированных учреждений, представителей гражданского активизировать усилия по борьбе с пытками и жестоким обращением, и оказанию поддержки жертв пыток и поощрения нетерпимости к данному явлению.

Соответственно, в ходе кампании по борьбе с пытками, Представительство Бэлць Центра по Правам Человека организовало 26 июня Круглый Стол по случаю Международного дня в поддержку жертв пыток «Предотвращение пыток, обязанность и задача государственных органов». В работе круглого стола приняли участие представители инспектората полиции, воинских частей, пенитенциарных учреждений, карабинеров, а также психоневрологического интерната северной части страны. Обсуждались действия омбудсмена сквозь призму рекомендаций ЕКПП по улучшению условий содержания в местах лишения свободы, а также меры, которые предстоит выполнить для искоренения явления пыток и по борьбе с пытками.

Также в ходе кампании по предупреждению пыток, 26 июня 2013 года Представительством Комрат Центра по Правам Человека на ту же тему был организован Круглый Стол в Комрате. Мероприятие состоялось в Департаменте Внутренних Дел АТО Гагауз-Ери, где собрались сотрудники данного учреждения, участковые инспекторы, сотрудники изоляторов временного содержания, прокуроры представители местных и центральных органов управления, работники Государственной канцелярии и других государственных учреждений.

Представительство Комрат Центра по Правам Человека, в контексте кампании борьбы против пыток, *обеспечило показ в течение месяца социального видеоролика ЦПЧМ «Пытки оставляют следы» на местных телеканалах GRT, ENY AI, ATV. Сотрудники представительства приняли участие в радиопередаче на тему борьбы с пытками и жестоким обращением. Были разработаны брошюры к шестой годовщине создания Национального Механизма по Предупреждению Пыток в Республике Молдова; в местной газете «Вести Гагаузии» была опубликована статья «Национальный Механизм по Предупреждению Пыток в Молдове. Положительные тенденции и существующие проблемы».*

В ходе кампании по борьбе против пыток и жестокого обращения Представительство Кахул ЦПЧМ организовало 31 июля 2013 года *Круглый Стол по теме предупреждения пыток и жестокого обращения. На мероприятии присутствовали представители инспекций полиции, региональных и специализированных прокуратур и представители пенитенциарных учреждений и воинских частей из данного региона.*

В начале 2013 года был выпущен доклад-исследование «Пытки и жестокое обращение в отношении детей/ несовершеннолетних в контексте ювенальной юстиции: распространение, влияние, предотвращение и выявление, оказание поддержки и отчетность». Исследование проведено Центром по Правам Человека и Центром по реабилитации жертв пыток «Memoria», при финансовой и методической поддержке UNICEF в Молдове. В мероприятии приняли участие представители международных организаций в Молдове, сотрудники Министерства Внутренних Дел, Генеральной Прокуратуры, юристы, адвокаты, эксперты и члены гражданского общества.

Вследствие данного сотрудничества, в декабре 2013 года в Центре по Правам человека состоялся *круглый стол по технической презентации и запуску проекта «Скажем «нет» пыткам и безнаказанности в Молдове, скажем «да» на лучшей жизни для детей в местах лишения свободы».* Проект был внедрен ЦРЖП «Memoria» и Депар-

таментом Пенитенциарных Учреждений, соглашение об этом сотрудничестве было подписано с директором ЦРЖП «Memoria» Людмилой Попович и и.о. Директора ДПУ Анной Дабижа.

Тема борьбы против пыток и жестокого обращения поднималась парламентским адвокатом и сотрудниками ЦПЧМ в более чем 60 информационных материалах и статьях в СМИ; на эту тему были размещены более 70 публикаций на сайте Центра по Правам Человека в Молдове.

Мероприятия по борьбе с дискриминацией.

Кампания по поощрению терпимости

В период с 15 по 30 ноября 2013 года, Центр по Правам Человека провел кампанию по продвижению толерантности, частью которой стали 26 мероприятий имевших место в разных районах страны.

Центр по Правам Человека при поддержке компании «Телерадио-Молдова», и Радио-Молдова, совместно с программой для детей и подростков «Oga sorii log», провели радиоконкурс школьных эссе на тему: «Толерантность – это демократия». В конкурсе приняли участие 65 учащихся из разных регионов страны. Фрагменты работ участников будут использованы в брошюре на тему поощрения терпимости, над которой работают сотрудники Центра.

В течение отчетного периода, сотрудники Центра организовали несколько *дискуссий со школьниками на тему «Люди с ограниченными возможностями: между дискриминацией и терпимостью».* Мероприятия прошли в Лицее «Михаил Когэлничану» в столице, в Лицее села Русештий Ной, района Яловень, в Лицее села Будешть. Мероприятия проходили как интерактивная дискуссия. Дети размышляли о положении лиц с ограниченными возможностями, обсуждали трудности, с которыми сталкиваются эти люди, социальные стереотипы и предубеждения.

Серия встреч с учащимися на тему поощрения терпимости была организована

представительством Комрат ЦПЧМ *в Лицее села Конгаз, Конгазджик, района Комрат в городе Басарабьяска. Работники Комратского Представительства также провели семинары по борьбе с насилием в семье в Комратском Государственном Университете, в Лицее «D. Sașciobani», в Лицее «Михай Еминеску» муниципия Комрат, в средней школе села Котовское, района Комрат, Чукур-Минжир, района Чимишлия.*

На эту же тему говорили начальник Представительства Комрат ЦПЧМ Светлана Миронова на встрече с гражданами Комрата и начальник Представительства Варница ЦПЧМ Вячеслав Урсу на встрече со старшелканиками местного лица.

Также в Комрате состоялся **круглый стол «Права молодёжи»**, организованный Представительством Центра по Правам Человека в АТО Гагаузии и молодёжной организацией «Молодёжный фонд». Основной целью мероприятия было информирование о правах и обязанностях молодежи, а также обучение молодёжи различным способам решения конфликтов при трудоустройстве, обучении и др. Провела мероприятие начальник Представительства Комрат ЦПЧМ Светлана Миронова.

Представительство Комрат ЦПЧМ организовало **семинар для представителей публичной власти по теме «Народ и власть. Кто для кого?»** Участниками семинара были примары и секретари населенных пунктов, представители СМИ, НПО и общественность. Главной темой семинара стало обсуждение реализации права на доступ к информации и к процессу принятия решений. В рамках работы семинара с анализом положений Закона Республики Молдова «О доступе к информации» выступила начальник Представительства Центра по Правам Человека в АТО Гагаузия Светлана Миронова.

Центр по Правам Человека Республики Молдова, совместно с примэрией муниципия Комрат, организовали и провели **Круглый стол в Доме пожилых людей**. На семинар были приглашены начальники управлений социальной защиты и директоры домов пожилых людей Чимишлии, Чадыр-Лунги, Вулкэнешть, Кантемира и других населенных пунктов. Участники семинара обсудили деятельность местных органов власти в

осуществлении прав пожилых людей и лиц с ограниченными возможностями.

Парламентский адвокат Тудор Лазэр принял участие в работе Пресс-клуба по теме **возрастной дискриминации**. Заседание пресс-клуба было организовано Центром журналистских расследований.

В ходе кампании по поощрению терпимости, Центр по Правам Человека организовал три региональных совещания в районах севера, юга и центра страны, соответственно в Рышкань, Кахул и Кишинэу. На совещании рассматривалось положение дел в области прав лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам сквозь призму Рамочной конвенции о защите национальных меньшинств.

В совещании приняли участие председатели, вице-председатели районов, представители районных государственных учреждений, ответственных за соблюдение прав меньшинств, представители гражданского общества на местах, представители Организации Объединенных Наций в Молдове и Бюро Межэтнических Отношений. По обсужденным на совещаниях вопросам парламентский адвокат Тудор Лазэр разработал предложения и рекомендации по улучшению положения дел.

Другие виды деятельности в течение года на борьбу с дискриминацией и поощрению терпимости

01 февраля омбудсмен Аурелия Григориу провела **рейд на Ярмарке рабочих мест** при участии журналистов из 5 средств массовой информации: Publika TV, Canal 3TV, пресс-агентства Info-Prim Neo, Radio-Moldova, Radio Vocea Basarabiei. Таким образом было привлечено внимание к проблеме дискриминации некоторых категорий лиц при приёме на работу, а также привлечено внимание работодателей к нарушениям, которые они допускают.

Центр по Правам Человека в Молдове, совместно с Национальным Ресурсным Центром "Contact", 09 апреля 2013 года в г. Комрат провел заседание Консультативной группы **«Участие гражданского общества в процессе принятия решений. Роль мест-**

ных органов власти в социальной интеграции представителей общины ромов Гагаузии». Мероприятие было организовано в целях обсуждения проблем участия ромов в общественной жизни региона, а также в целях выявления роли местных органов власти в социальной интеграции представителей общины ромов Гагаузии. В работе консультативной группы приняли участие представители неправительственного сектора Гагаузии и представители средств массовой информации Гагаузии – партнеры проекта «Гласность и ответственность через совместные действия СМИ и гражданского общества Молдовы», а также представители органов местного публичного управления Гагаузии.

Центр по Правам Человека Республики Молдова, в партнерстве с европейским центром «Pro-Eurora», провели 24 апреля 2013 г. в Комратском Государственном Университете Научно-практическую конференцию «Особенности инклюзивности представителей различных этносов Республики Молдова». В работе конференции приняли участие парламентский адвокат Тудор Лазэр, заместитель Председателя Народного Собрания АТО Гагаузии Александр Тарнавский, руководитель европейского центра «Pro-Eurora» в Комрате Людмила Митиогло, представители Академии наук страны заведующий Отделом этнических меньшинств Ион Думиника, этнопсихологи Кауненко И.И., Гашпер Л., представители болгарской, польской и русской общин Гагаузии, а также преподаватели и студенты Комратского госуниверситета.

17 апреля сотрудники Представительства Кахул Центра по Правам Человека принял участие в работе круглого стола «Поощрение принципа недискриминации в отношении лиц с ограниченными возможностями в районе и городе Кахул» В работе круглого стола приняли участие вице-председатель района Кахул, представители местных органов власти, председатель местной организации общества слепых в Кахул, председатель ассоциации лиц с нарушением слуха, представитель Департамента политики социальной защиты инвалидов Министерства труда, социальной защиты и семьи, гражданского общества и люди с ограниченными возможностями. В ходе ра-

боты круглого стола обсудили вопросы трудоустройства людей с инвалидностью, роль местного самоуправления в создании условий для доступа к государственным услугам в городе и районе. Представительство Кахул Центра по Правам Человека представило доклад «Доступ лиц с ограниченными возможностями к социальной инфраструктуре: реальность и необходимость».

По инициативе Национального института по правам человека в учебных заведениях страны в мае, один из уроков по гражданскому воспитанию проведен на тему «Межкультурный диалог. Единство через разнообразие»; а также это стало темой эссе, которое написали школьники. Центр по Правам Человека обратился к руководителям школьных учреждений с просьбой направить в Центр лучшие работы школьников – эссе и рисунки. 31 мая, в ходе торжеств по поводу окончания учебного года, 10 школьников, авторы лучших работ, получили дипломы парламентского адвоката и книги в подарок.

ДЕКАДА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА (20 мероприятий по продвижению прав человека)

В период с 1 декабря по 10 декабря, Центр по правам человека в Молдове, традиционно провёл *Декаду Прав Человека*, которая включала мероприятия по продвижению основных прав и свобод человека, воспитательные и обучающие мероприятия с населением о правах человека и способах их защиты.

Декада, проведенная в 2013 году, имеет особое значение потому, что в ходе декады отмечалось 65-летие Всеобщей декларации прав человека, Центр по правам человека ознаменовал событие *Рабочей Встречи «Реализация Национального плана действий по правам человека 2011-2014 гг. Роль и вклад местных органов власти: проблемы и пути для улучшения ситуации в области»*. В конце встречи прошла церемония подписания соглашения о сотрудничестве между Центром по Правам Человека в Молдове и Советом по предупреждению и ликвидации дискриминации и обеспечению равенства. Кроме того,

директор Центра Анатолий Мунтяну вручил дипломы омбудсмена за активную позицию по защите прав человека в обществе в 2013 году Председателю района Рышкань Ион Паря и Организации Amnesty International Moldova.

Значение Всеобщей декларации прав человека обсуждалось в большинстве школ страны на одном из уроков по гражданскому воспитанию. Данная инициатива Центра по Правам Человека, по проведению уроков гражданского воспитания с единой для всей страны темой, осуществляется уже второй год в ходе декады прав человека.

При поддержке Представительства Варница, в Лицее Варница также отметили Декаду Прав Человека, в ходе которой были проведены: конкурс рисунков, специальные тематические уроки по правам человека, круглый стол, подготовка плакатов, проведение уроков гражданского воспитания и радиопередач с подведением итогов школьной Декады Прав Человека. Также в ходе декады, по предложению Начальника Представительства Варница ЦПЧМ, в школе была создана комиссия по вопросам прав детей при Совете учащихся данного лицея.

«Парламентские адвокаты – гаранты соблюдения прав человека» – тема лекции, прочитанной сотрудниками Представительства Бэлць ЦПЧМ в Лицее «Михай Еминеску». Представительство Бэлць ЦПЧМ также приняло участие в конференции «Предупреждение и борьба с насилием», а также в работе круглого стола «Насилие среди несовершеннолетних», организованных на факультете права Государственного Университета Бэлць и в Городской библиотеке «E. Coșeriu».

Сотрудники Представительства Кахул ЦПЧМ провели лекции о защите прав человека в Пенитенциарном Учреждении № 5. В Лицее «Михай Эминеску» в Кахуле а также провели встречу с журналистами газеты «Cahul Express».

Центр по Правам Человека также распределял в 2013 году, как и в прошлые годы, литературу и информационные материалы по тематике прав человека, которые были опубликованы Центром. Книги и материалы получили Национальная Библиотека Р.Молдова (для распределения по всей системе библиотек страны), Центральная Библиотека мун. Кишинэу «B.P.Hasdeu»,

Библиотека Государственного Университета «А. Руссо» из Бэлць, Центральная детская библиотека мун. Кишинэу, Городская библиотека «E. Coșeriu» Бэлць, Библиотека Академии Наук, Библиотека Юридической Литературы, Городская и Университетская библиотеки Кахул, Муниципальная Библиотека Комрат, Библиотека Комратского Государственного Университета, Библиотека города Кантемир, библиотеки гимназий из с. Ларга и с. Хулубоая.

В 2013 году были проведены ряд мероприятий по информированию граждан о деятельности Центра по Правам Человека и о возможности обращения к парламентским адвокатам.

С этой целью Центр по Правам Человека выпустил видео и аудиоролики. С 26 марта по 12 апреля, 2-3 раза в день, они были показаны бесплатно на ТВ Молдова1 и передавались по Радио Молдова. Данные материалы были разработаны для информирования граждан о парламентских адвокатах, о тех проблемах, с которыми они могут обращаться в центр. Видео было размещено на YouTube и на сайте учреждения.

В 2013 году открылись еще две общественных приёмные парламентских адвокатов: 01 марта в Бэлць и 05 апреля в Комрате. Эти структуры облегчат доступ граждан к юридической помощи, будут способствовать получению гражданами квалифицированной юридической консультации и помощи по вопросам прав человека.

Развитие партнерства с гражданским обществом, сотрудничество с центральными и местными органами управления

Сотрудничество с гражданским обществом

Центр по Правам Человека развивал в 2013 году установленные ранее с несколькими НПО партнерства. В этом году Центр провел ряд мероприятий в сотрудничестве с ЦРЖП «Memoria»; в том числе опубликовал совместно разработанный доклад-исследование «Пытки и жестокое обращение в отношении детей/ несовершеннолетних

в контексте ювенальной юстиции: **распространение, влияние, предотвращение и выявление, оказание поддержки и отчетность**». Также совместно была проведена кампания по борьбе с пытками и жестоким обращением, в которой приняла участие также и Ассоциация PROMO-LEX.

В 2013 году ЦПЧМ вел интенсивный диалог с НПО на местах. Представительство Комрат ЦПЧМ организовали много мероприятий при участии гражданского общества из данного региона – неправительственные организации «Веста», «Про-Европа», «Вдохновение», «Институт демократии», «М-Лига».

Также в контексте региональных совещаний в Рышкань, Кахул и Кишинэу о соблюдении прав национальных меньшинств поддерживался тесный контакт с неправительственными организациями, работающими в этой сфере на местах.

Открытие 01 марта 2013 года Общественной приёмной парламентского адвоката в Бэлць и 05 апреля в Комрате стало возможным благодаря активному участию неправительственных организаций из данных районов в подготовке открытия и по обеспечению деятельности приёмных.

В течение отчетного периода, Центр подписал пять новых соглашений о сотрудничестве с различными учреждениями и организациями.

В первой половине 2013 года был подписан меморандум о сотрудничестве между Центром по Правам Человека в Молдове и Национальным Институтом Юстиции, которое в скором времени материализовалось в виде ряда семинаров и тренингов по обучению сотрудников центра по специально разработанной программе, для повышения их уровня профессиональной подготовки.

Обеспечение соблюдения прав человека в психиатрических учреждениях Министерства труда, социальной защиты и семьи, повышения профессионального уровня сотрудников и укрепление отношений между гражданским обществом и государственными структурами стало целью подписания Соглашения о сотрудничестве между Центром и организацией «Institutul pentru Drepturile Omului». В соответствии с этим соглашением, представители Центра по Правам Человека в Молдове и органи-

зации «Institutul pentru Drepturile Omului» выполняют совместные мониторинговые посещения психоневрологических интернатов; на основе результатов посещений будут разработаны рекомендации и предложения по совершенствованию нормативно-правовой базы в этой области. Соглашение также предусматривает совместную организацию различных мероприятий для привлечения внимания к проблемам в области психического здоровья и социальной защиты данной категории граждан. Такое мероприятие имело место в декабре. **На пресс-конференции «Нарушение прав человека в психиатрических учреждениях в Молдове»** директор организации «Institutul pentru Drepturile Omului» Вану Жереги и главный советник омбудсмена Ольга Вакарчук, представили данные о нарушениях, обнаруженных в нескольких психоневрологических интернатах в стране и соответствующие рекомендации по их устранению.

5 декабря Центр по правам человека и НПО «Centrul resurselor juridice din Moldova» подписали соглашение о сотрудничестве по реализации проекта «Анализ дискриминации в сфере труда в Молдове». Соглашение предусматривает сотрудничество Центра и CRJM по оценке совместимости национального и европейского законодательства о недискриминации в сфере труда, идентификации жертв дискриминации в сфере труда, обмен информацией о конкретных случаях дискриминации в сфере труда; проводить совместные мероприятия для того, чтобы привлечь внимание общественности к данной проблеме.

10 декабря, в целях содействия укреплению, поощрению, уважению и защите прав человека и основных свобод подписано **Соглашение о сотрудничестве между Центром по Правам Человека в Молдове и Советом по предупреждению и ликвидации дискриминации и обеспечению равенства.**

Другое **Соглашение о сотрудничестве** подписано Центром по Правам Человека в Молдове с Организацией «Academia Nicolae Dumitrescu». Задачи данного соглашения связаны с партнерством в целях содействия продвижению международных стандартов в области прав человека и основных свобод.

Зарубежные партнеры Центра по Правам Человека

В 2013 году ЦПЧМ подписал соглашение о сотрудничестве с венгерским учреждением омбудсмана. Соглашение предусматривает взаимный обмен информацией и опытом по работе в области защиты и поощрения основных прав и свобод человека, совместной организации международных встреч на местах, обеспечение информационной поддержки.

Доказательством эффективной работы установленного в прошлом году партнерства между Центром по Правам Человека в Молдове и Уполномоченным Верховной Рады Украины по правам человека стал проведенный омбудсманом Аурелией Григориу и его украинской коллегой Валерей Лутковской, 17 мая 2013 г. совместный осмотр таможенных пунктов пересечения молдавско-украинской границы. Это действие было проведено вследствие поступивших от молдавских граждан жалоб о нарушении их основных прав при пересечении границы на украинских контрольно-пропускных пунктах. По итогам визита омбудсманов, были выявлены проблемы, связанные с соблюдением прав человека при пересечении государственной границы в пунктах Маяк-Удобное-Паланка, Староказачье-Тудора. Разработанные по итогам визита документы с рекомендациями по устранению выявленных нарушений были представлены парламентским адвокатом молдавскому руководству, и, соответственно, украинским омбудсманом – властям Украины.

Сотрудничество с органами центрального и местного управления

В 2013 году Центр продолжил сотрудничество с своими традиционными партнерами: Прокуратурой, Министерством Внутренних Дел, Департаментом Пенитенциарных Учреждений, Министерством Юстиции, Национальным центром по защите персональных данных, а также работу по выполнению своих функций, связанных с восстановлени-

ем в правах граждан обратившихся в ЦПЧМ, проводились мероприятия по поощрению прав человека и образованию в данной сфере. Сотрудники Центра провели несколько семинаров в государственных учреждениях, обеспечили соблюдение принципа взаимности по участию в мероприятиях по тематике прав человека.

Также в 2013 году можно отметить и прогресс с точки зрения активизации диалога с местными органами управления. Проведение *региональных совещаний по вопросам прав меньшинств в Рышкань, Кахуле и Кишинэу и Рабочая Встреча, имевшая место 10 декабря 2013г., по тематике внедрения Национального Плана действий в области прав человека* помогли установить прямой контакт с теми, кто принимает решения на местах. Данные мероприятия предоставили возможность широкого обмена мнениями по вопросам, связанным с соблюдением прав человека, которые решают местные власти, но и возможности подтвердить нашу готовность сотрудничества для улучшения положения в сфере защиты прав человека.

Работа Центра по Правам Человека в Молдове по укреплению связей со средствами массовой информации

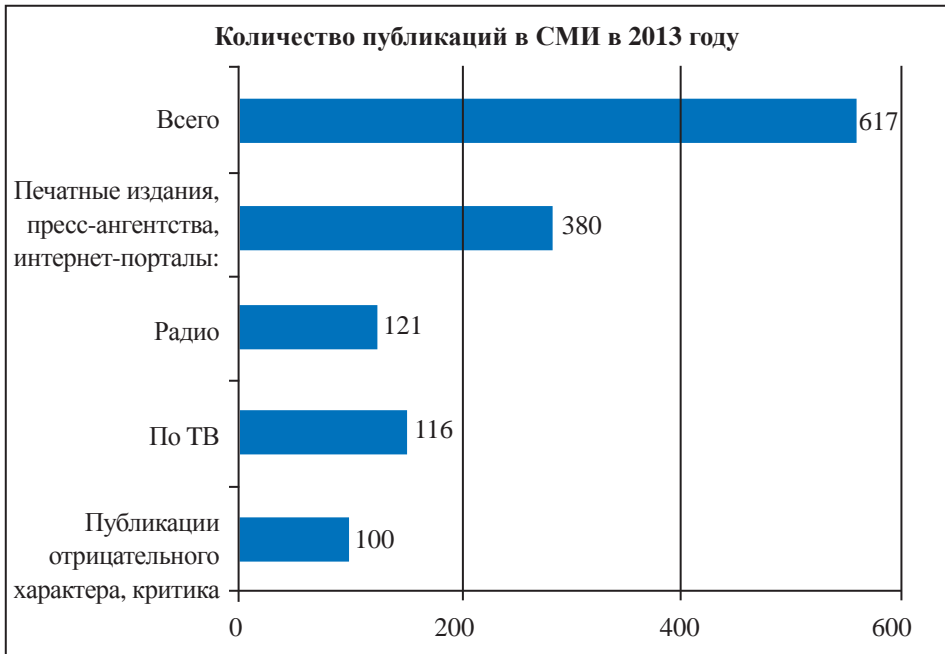
В 2013 году поддерживалась положительная тенденция увеличения видимости в обществе ЦПЧМ. В прошлом году число появлений в прессе публикаций о деятельности парламентских адвокатов увеличилось в три раза с 217 в 2011 г. – до 614 публикаций в 2012 году.

Статистические данные о появлении учреждения по защите прав человека в СМИ в 2013 году с 617 выступлений в средствах массовой информации сопоставимы с показателями прошлого года. Однако, не вся информация в прессе носила положительный характер – в более чем 100 публикациях высказывалась критика в отношении двух омбудсменов, которые были участниками нескольких скандалов. Их влияние на имидж учреждения сразу же стало ощутимым.

В частности, в июле-августе информационные материалы и публикации об указанных парламентских адвокатах и Центре носили отрицательный характер. Впоследствии стало ощутимым снижение интереса к деятельности омбудсменов в связи со снижением уровня доверия в обществе к учреждению. С сентября Центр по Правам Человека был в центре общественного внимания в контексте рассмотрения Правительством и Парламентом и последовавшего принятия Закона о народном адвокате.

кастрации педофилов, об установлении дискриминационного возрастного ограничения – 35 лет для поступления на докторат; различные вопросы, связанные с защитой прав детей; презентация Доклада о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году.

До 23 сентября **состоялись 11 пресс-конференций и брифингов, в сравнении с 7 в 2012 году.** Темы конференций касались процедуры медиации по уголовным делам с участием несовершеннолетних; за-

В 2013 году не удалось наладить сотрудничество представительств ЦПЧМ со средствами массовой информации на местах. Поэтому освещение деятельности омбудсменов и Центра в районных средствах массовой информации остается незначительным – 100 публикаций за год, по сравнению с 108 в 2012 году.

Популярностью пользовались темы, связанные с борьбой против пыток и жестокого обращения (Кампания по борьбе с пытками и жестоким обращением, рекомендации Центра о прекращении деятельности Пенитенциарного Учреждения №13); обращения парламентского адвоката Анатолия Мунтяну в Конституционный суд по вопросу об обязательной вакцинации, о химической

конопроекта о детях в тяжелых жизненных ситуациях; об обучающей книге по сексуальному воспитанию «Энциклопедия сексуальной жизни»; презентация Доклада о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году; осмотра молдавско-украинских пограничных пунктов пропуска. Пресс-конференции были организованы по случаю Международного дня защиты детей, по случаю Международного дня в поддержку жертв пыток на тему «Дети-пациенты – жертвы халатности: отсутствие решений»; «Закрытие развлекательного детского парка в столице: превышение власти полномочий претуры Рышкань и Примэрии Кишинэу»; «Нарушения прав человека в психиатрических учреждениях Республики Молдова».

Реакция парламентских адвокатов на публикации в СМИ по тематике нарушений прав человека

Аргументом в пользу поддержания постоянного взаимодействия со стороны Центра по Правам Человека со средствами массовой информации является увеличение количества реакций парламентских адвокатов на поступающие из прессы сигналы о нарушениях прав человека. В 2013 году парламентские адвокаты реагировали на публикации в СМИ по тематике нарушений прав человека: загрязнение окружающей среды; катастрофическое экологическое состояние реки Бык; вырубку лесных массивов; обращения унижающие человеческое достоинство со стороны пограничников в отношении нескольких граждан; случаи неуставных отношений в армии; публикации о возможных ограничениях свободы слова; нарушения в строительстве мансард; реорганизация гимназии из села Троица Ноуэ района Анений Ной; нарушения трудового законодательства, совершенные некоторыми работодателями; состояние содержания больных в психиатрических больницах, зло-

употребления со стороны врачей в отношении пациентов в психиатрических учреждениях. Последняя тема и результаты вмешательства омбудсмана имели большой резонанс в средствах массовой информации.

Хорошим примером решения проблемы вследствие реакции омбудсмана на публикации в СМИ стал случай, когда приемная комиссия высшего учебного заведения отказала абитуриенту, выпускнику школы с русским языком обучения, в принятии документов на поступление в группу с румынским языком обучения. В письме, направленном на имя Министра Просвещения Майи Санду, парламентский адвокат Анатолий Мунтяну рекомендовал высокопоставленному чиновнику решительно вмешаться для устранения практики, вытекающей из неправильного толкования Положения об организации и проведении приёма в высшие учебные заведения на первую ступень высшего образования в Молдове. Министерство Просвещения сразу же отреагировало на обращение омбудсмана. Центр по Правам Человека был проинформирован (письмо № 2141 из 07/30/2013 г.) о том, что Министерство Просвещения обязало приёмные комиссии вузов принимать документы выпускников русских школ в группы с об-

учением на румынском и устранить любые препятствия в этом смысле, а также разъяснило Положение о приёме в вузы в духе уважения прав человека в соответствии с Конституцией и недопущения дискриминации по какому-либо признаку.

Оптимизация официальной web-страницы Центра по Правам Человека в Молдове

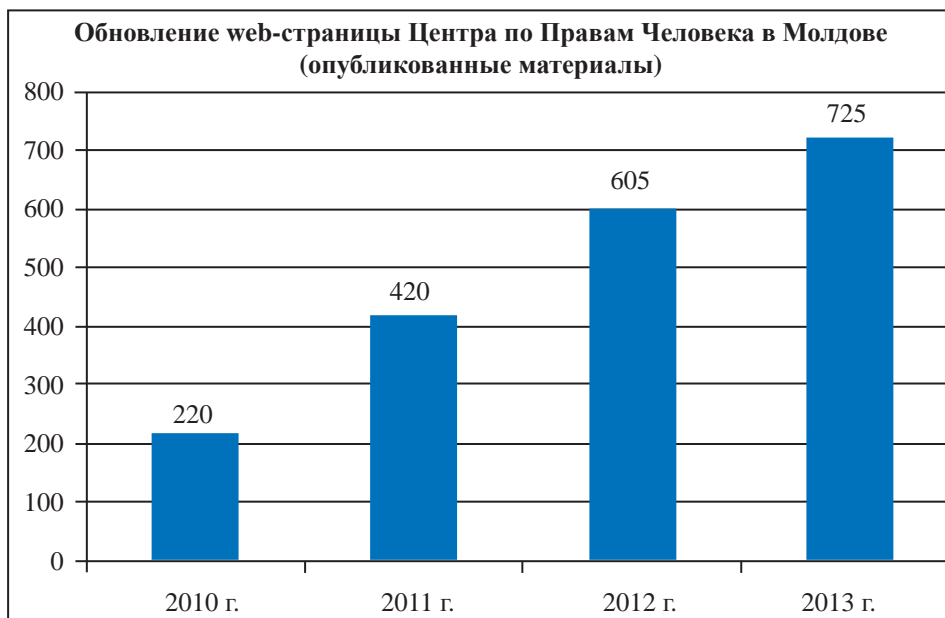
В 2013 году зарегистрированы существенные прогрессы по улучшению структуры и содержания официальной web-страницы ЦПЧМ. На пресс-конференции по публичной презентации **Доклада о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году**, которая состоялась 30 апреля, Центр запустил новую версию своего веб-сайта. Для оптимизации доступа в онлайн-среде также были созданы учетные записи Центра в социальных сетях YouTube, Facebook и Tweeter, которые были прикреплены к новому сайту.

В контексте **Международной Конференции «Соблюдение права ребенка на семью и проживание в семье. Анализ текущей ситуации в Молдове сквозь призму передового опыта других стран»**, была за-

пущена детская страница на официальном сайте Центра.

Она направлена на информирование детей о правах человека и детей в частности, на создание виртуальной дискуссии по этой теме между родителями и детьми. Взрослые (родители, опекуны, приемные родители, учителя, социальные работники) найдут на данной странице полезные для себя материалы и ответы на часто задаваемые вопросы касающиеся защиты и продвижения прав человека. Страница включает в себя онлайн-игру для детей по тематике прав человека.

В 2013 году было разработано новое приложение – деятельность Национального Механизма по Предупреждению Попыток. Приложение заработало в начале 2014 года в виде интерактивной карты с информацией на сегодняшний день о посещениях представителями НМПП всех мест лишения свободы в стране. Информация представлена в соответствии с административно-территориальной структурой и будет содержать данные о каждом пенитенциарном учреждении, полицейском участке, изоляторе временного содержания и проч. в части количества посещений и состояния дел. Помимо общей картины деятельности НМПП, пользователи могут получить доступ к информации о любом учреждении: число

посещений НМПП, отчеты о посещениях, разработанные на основе посещений акты реагирования и ответы соответствующих инстанций. Логическое и хорошо структурированное представление информации о НМПП обеспечит прозрачность деятельности и доступ любого пользователя к информации в полном объеме и в кратчайшие сроки.

По предложению, выдвинутому ЦПЧМ, в 2014 году web-страницы центральных органов управления будут оснащены приложением, которое облегчит доступ лицам с ограниченными возможностями к материалам и информации размещенной на сайтах государственных учреждений.

В 2013 году на сайте учреждения опубликованы 725 материалов, в сравнении с 605 в 2012 году, и 420 публикациями в 2011 году, 220 – в 2010 году.

Деятельность по обучению правам человека

В 2013 году сотрудники Центра приняли участие в качестве лекторов и организовали **35 мероприятий по обучению правам человека** населения и некоторых профессиональных групп. Предметом обсуждения стали, главным образом, вопросы, касающиеся соблюдения **права на здравоохранение; прав женщин, права на социальную помощь, права детей; необходимости объ-**

единения усилий по борьбе с жестоким обращением и пытками; расширения прав и возможностей для людей, страдающих туберкулезом, реализации прав инвалидов и борьба с дискриминацией данной категории лиц; интеграции и участия ромов в общественной жизни; социальной интеграции людей с ограниченными возможностями; защиты прав человека в местах лишения свободы, других правозащитных механизмов.

Издательская деятельность Центра по Правам Человека в Молдове

В 2013 году Центр опубликовал семь информационных материалов, брошюр и один сборник. Опубликован Доклад о соблюдении прав человека в Республике Молдова в 2012 году, сборник материалов Международной Конференции «Пять лет создания Национального Механизма по Предупреждению Пыток в Молдове», издан на двух языках буклет «Международная Конвенция по соблюдению прав ребенка» и брошюра «Я – ребенок! У меня есть права.» Центр также опубликовал буклет «Юридическое руководство для жертв насилия в семье», брошюра «Три гарантии против жестокого обращения», а также календарь международных праздников и дат, связанных с защитой прав человека на 2014 год.

ГЛАВА V

Другие аспекты деятельности Центра по Правам Человека в Молдове в 2013 году

1. Деятельность Центра по Правам Человека в Молдове в цифрах

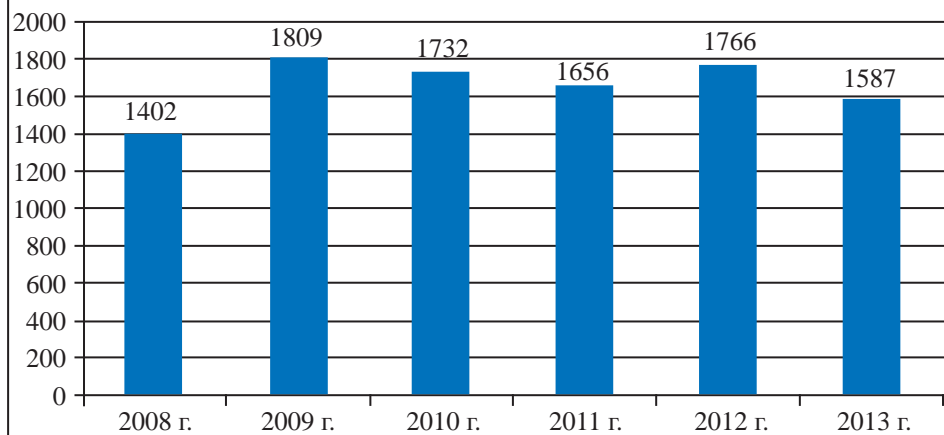
В 2013 году в Центре по Правам Человека в Молдове рассмотрено 1587 петиций, из которых в центральном офисе – 1261 заявления, в представительства ЦПЧМ, соответственно в Кахул – 70, в Бэлць – 145, в Комрат – 76 и Варница – 35 обращений.

жалоб составила более 23%, а в 2012-2011 годах – 22%.

Например:

- в 72 случаях (4,5%) предметом жалоб является затягивание сроков рассмотрения дел в судебных инстанциях,

Статистика количества петиций в динамике на период с 2008 по 2013 годы

Статистика обращений граждан в Центр по Правам Человека в Молдове в последние годы отражает относительно одинаковое количество петиций. Тематика самых частых обращений граждан остается прежней – жалобы на нарушение свободного доступа к правосудию, права на личную безопасность и достоинство, несоблюдение права на социальную помощь и защиту, а также права на личную собственность.

Напоминаем, что с 2010 года чаще всего обращения граждан связаны с нарушением права на свободный доступ к правосудию, количество обращений остается на том же уровне. В 2013 году доля обращений по данному вопросу в соотношении общего числа

- в 78 жалобах (4,9%) – невыполнение судебных решений,

- в 51 случаях (3,2%) – несогласие с вынесенным решением/постановлением,

- по 167 петициям (10,5%) жалуются на несоблюдение принципа состязательности процесса

Общий анализ данных по обращениям граждан в ЦПЧМ, начиная с 2008 года, по критерию права, которое нарушено, доказывает снижение количества обращений по проблематике защиты достоинства и безопасности личности, тенденция становится очевидной с 2011 года. Считаем, что данный факт может быть следствием усиления деятельности Национального Механизма по

Предупреждению пыток, но также и причин другого порядка. Среди них можно указать и на создание Отдела по борьбе с пытками при Генеральной Прокуратуре, а также назначение специализированных прокуроров в прокуратурах на местах, создание Генеральной Прокуратурой горячей линии по сбору информации и жалоб о пытках и жестоком обращении. Также считаем важным в данном контексте оснащение пенитенциаров и инспекторов полиции видеокамерами, а также обучение сотрудников системы органов, связанных с лишением свободы, которое организовали работники Центра по Правам Человека по тематике предупреждения пыток и жестокого обращения, соответствия условий содержания под стражей международным и национальным стандартам в области защиты прав человека.

Несмотря на то, динамика обращений по данной тематике снизилась; то, что данные обращения находятся по количеству на втором месте в общей картине тематик, доказывает, что жестокое обращение имеет место в обществе.

В 2013 году самым частым аспектом обращений были условия содержания в пенитенциарных учреждениях, на это указывалось в 150 обращениях, в 2012 году – в 133 случаях и в 2011 г. – в 134 случаях. В 32 случаях указывается на применение пыток и жестокого, унижающего достоинство обращения в 2013 году, в 2012 – в 40 случаях, в 2011 году – в 50 случаях. 32 жалобы об унижении личного достоинства в 2013 году, в 2012 и 2011 г. по 28 обращений. В других 10 жалобах, направленных в ЦПЧМ, указаны различные проблемы касающиеся соблюдения процедуры задержания и ареста, в сравнении с 12 жалобами в 2012 году, и 3 – в 2011 году.

С другой стороны, в период последних трех лет наблюдается тенденция роста количества петиций, в которых указывалось на нарушение права на социальную помощь и защиту, а также права на здравоохранение.

Константой остается третье место в обращениях недовольство лиц из социально-уязвимых слоев населения, социальных групп с особым уровнем риска в том, что

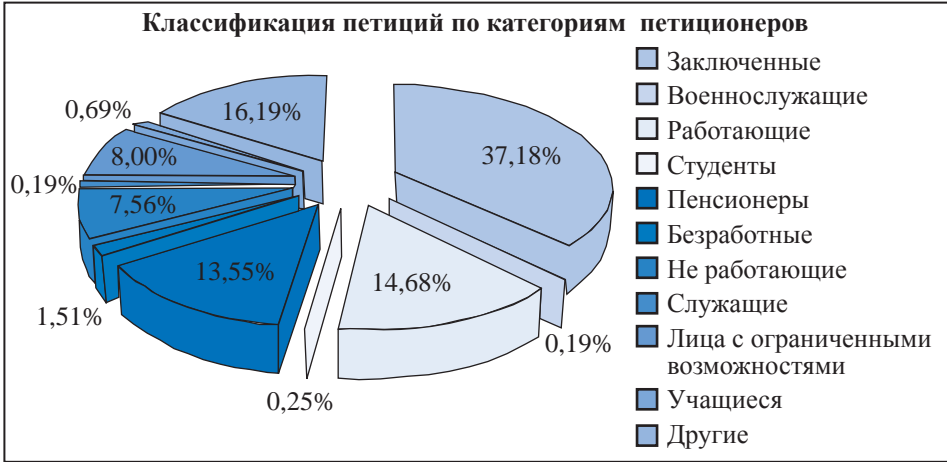
Классификация обращений по типу нарушенного права

Тематика	2013 г.	2012 г.	2011 г.	2010 г.	2009 г.	2008 г.
1 Свободный доступ к правосудию	368	397	361	429	392	401
2 Личная безопасность и защита личности	224	217	280	422	536	264
3 Право на социальную помощь и защиту	181	187	190	172	177	127
4 Частная собственность	80	144	113	148	136	78
5 Доступ к информации	121	93	130	160	146	131
6 Право на труд	76	109	93	73	110	73
7 Семейная жизнь	81	116	92	117	88	27
8 Право на защиту	45	45	54	39	69	12
9 Личная и частная жизнь	7	6	21	12	12	4
10 Право на образование	24	39	25	16	9	2
11 Право на подачу жалобы	12	17	25	37	15	23
12 Право на свободное перемещение	11	12	10	30	18	10
13 Право на здравоохранение	52	59	50	45	43	44
14 Личные свободы	35	35	16	4	9	11
15 Право на управление	17	12	13	10	2	5
16 Право на гражданство	14	7	7	3	5	6
17 Избирательное право		1	2	1	-	-
18 Другие	239	270	170	5	98	178

Примечание: В рубрику **Другое** включены петиции, предмет которых не составляет нарушение какого-либо конституционного права и не может быть включен в автоматизированную систему учета петиций ЦПЧМ, как то нарушение прав потребителей, обращение за юридической консультацией, или петиции о нарушениях имевших место вне территории Республики Молдова.

касается нарушения права на социальное обеспечение и защиту. В частности, в 81 обращении петиционеры жалуются на то, что им не выплачиваются социальные выплаты, на которые они имеют право по закону, 63

ментов и политик по развитию социально-экономической области. По этой причине парламентские адвокаты вмешиваются в те случаи, в которых чаще всего имеются ошибки при начислении социальных выплат

заявителя считают, что государство не обеспечивает им право на достойный уровень жизни, в 37 случаях жалуются на способ расчета социальных пособий и других выплат. Как правило, большая часть проблем, на которые указывают заявители, могут быть решены только вследствие внесения изменений либо разработки программных доку-

и в тех случаях, когда возможно найти альтернативные решения.

Из общего количества обратившихся в Центр по Правам Человека в Молдове в подотчетный период, 37,18% составляют заключенные, 14,68% – работающие, 13,55% – пенсионеры, 7,56% – неработающие, 8,00% – лица с ограниченными возможностями,

0,25% – студенты, 1,51 % – безработные, а также другие немногочисленные категории, что отображено в диаграмме.

Анализ категорий граждан, обратившихся в Центр по Правам Человека в Молдове в предыдущие годы показал, что больше всего обращаются заключенные (исключение составляют петиции 2008 года, когда больше всего обращений поступило со стороны работающих граждан), работающие в последующие годы составляли вторую по количеству группу обращений. Также ЦПЧМ зафиксировал рост обращений со стороны лиц с ограниченными возможностями и пенсионеров.

Задачей рассмотрения заявлений является установление нарушенного права, проверка обоснованности заявления с точки зрения соответствия национальному и международному законодательству, а если заявление не входит в компетенцию парламентского адвоката, устанавливается учреждение, в полномочия которого входит решение данной проблемы.

Из общего числа 1587 зарегистрированных жалоб, 721 (45,4%) приняты к рассмотрению. По данным жалобам вынесены акты реагирования; были направлены ходатайства в компетентные органы и должностным лицам; направлены предложения по изменению законодательства и проч.

306 жалоб (19,3 %) направлены на рассмотрение компетентных органов со ссылкой на положения, предусмотренные ст.20 п. с) Закона № 1349 от 17.10.1997 г., результаты рассмотрения парламентский адвокат взял

под свой контроль. 560 заявлений (35,3 %) отклонены на основании ст.ст. 16,17 и 18 Закона о Парламентских адвокатах, с разъяснением заявителям о процедурах, которыми они имеют права воспользоваться для защиты своих прав и свобод.

Динамика роста количества петиций, принятых к рассмотрению, следствие общей тенденции развития подхода учреждения к установлению основания для реагирования. Таким образом из 21% принятых к рассмотрению жалоб в 2008 году, данный показатель возрос до 45,4 % в 2013 году.

Соответственно, данный фактор привел и к постепенному росту актов реагирования, вынесенных парламентскими адвокатами, направленных в государственные органы управления, которые допустили нарушения основных прав и свобод граждан.

Основным источником определения системных проблем и пробелов законодательства для парламентских адвокатов остается информация из жалоб и поступающая при приеме граждан.

Приём граждан имеет место ежедневно в офисе Центра по Правам Человека в Молдове в Кишинэу, а также в представительствах Центра в Кахул, Бэлць, Варнице и Комрате, а также в офисах местных органов управления, учреждений и организаций, указанных парламентскими адвокатами.

По инициативе Центра по Правам Человека в Молдове, открыты три общественных Приёмных парламентского адвоката: Кишинэу (2012 г.), в Бэлць и Комрате (2013 г.).

Указанные приёмные созданы с целью укрепления сотрудничества парламентских адвокатов с ассоциативным сектором, работающим в области продвижения и защиты прав человека, прав лиц с ограниченными возможностями, а также защиты прав малоимущих слоёв населения, жертв насилия.

В течение 2013 года парламентские адвокаты и служащие ЦПЧМ приняли в ходе приёма граждан 2880 человек, из которых центральный офис – 1020 человек (35,4%) и представительства центра, как следует далее: Комрат – 856 граждан (29,7%), Кахул – 515 (17,9%), Бэлць – 320 (11,1%), Варница – 169 человек (5,9%).

Общая картина о количестве человек, обратившихся в учреждение, указывает на незначительную динамику снижения в период 2008-2010 годов, и более существенный рост в 2011 году, далее данный показатель сохранился вплоть до 2013 года.

Акты реагирования

В результате рассмотрения принятых к рассмотрению заявлений, составлены и направлены в компетентные органы по защите конституционных прав граждан, следующие акты реагирования:

Тип акта реагирования	2013 г.	2012 г.	2011 г.	2010 г.	2009 г.	2008 г.
Заклучения с рекомендациями (на основании ст. 27 Закона о парламентских адвокатах)	74	77	95	144	68	13
Ходатайства о возбуждении дисциплинарного производства либо уголовного дела в отношении должностного лица, допустившего нарушения, повлекшие существенное ущемление прав и свобод человека (на основании п. б) ч.(1) ст.28 Закона о парламентских адвокатах)	18	22	13	32	33	8
Ходатайства по фактам проявления халатности в работе, нарушения служебной этики, волокиты и бюрократизма (на основании п. d) ч.(1) ст.28 Закона о парламентских адвокатах)	45	15	14	59	2	-
Обращения в Конституционный суд (на основании ст.31 Закона о парламентских адвокатах)	8	6	7	10	-	2
Иски на участие в процессе для дачи заключения по делу (в соответствии со ст.74 ГПК РМ)	26/15	15/44	6	6	-	-
Тематические доклады	9	6	9	24	-	-
Соглашение о примирении	5	4	8	1	-	-
Предложения по совершенствованию деятельности административно-управленческого аппарата (в порядке п. б) ст.29 Закона о парламентских адвокатах)	19	19	7	-	-	-
Предложениями по совершенствованию действующего законодательства в области обеспечения прав и свобод человека (направленные в Парламент и Правительство в порядке п.а) ст.29 Закона о парламентских адвокатах)	8	11	11	28	5	10
Меры реагирования принятые по собственной инициативе парламентского адвоката (в соответствии со ст.21 Закона о парламентских адвокатах)	43	52	22	-	-	-
Ходатайство о назначении проведения экспертизы (п.е), ст.24 Закона о парламентских адвокатах)	4					
ВСЕГО	274	230	192	304	108	33

Представленные данные отражают существенный рост актов реагирования в сравнении с 2008 годом.

Заклучения с рекомендациями (на основании ст. 27 Закона о парламентских адвокатах)

В ситуациях, когда установлены нарушения прав петиционеров, парламентские адвокаты направляют органам управления или должностным лицам, решения, действия или бездействия которых, по мнению омбудсменов, нарушают конституционные права и свободы граждан, заключения с рекомендациями для срочного устранения нарушения, а также с рекомендациями необходимых мер по восстановлению граждан в правах.

В 2013 году составлены 74 заключения с рекомендациями, которые направлены в местные и центральные органы управления. Для сравнения, в предыдущем году разработаны и направлены 77 заключения с рекомендациями, а в 2011 году разработаны 95 заключений с рекомендациями, которые направлены в следующие учреждения:

Также как и в прошлые годы, из общего числа направленных в компетентные ор-

ганы, заключения с рекомендациями чаще всего направлялись в Министерство Юстиции, включительно в подведомственные учреждения. Тематика обращений касалась улучшения условий содержания в местах лишения свободы, обеспечения соответствия минимальным стандартам содержания в местах лишения свободы международной практике и стандартам.

В большинстве случаев, данные учреждения приняли во внимание рекомендации парламентских адвокатов и приняли необходимые меры, в рамках выделенных финансовых ресурсов и заверили, что рекомендации будут выполнены в кратчайшие сроки.

К сожалению, есть случаи, когда учреждения никак не отреагировали на рекомендации омбудсмена: Министерство Обороны (Заключение с рекомендациями от 05.07.2013 г.), Пенитенциарное Учреждение № 15 (Заключение с рекомендациями от 24.06.2013 г.), Пенитенциарное Учреждение № 9 (Заключения с рекомендациями от 24.10.2013 г. и 28.06.2013 г.), Профессиональное Училище № 1 (Заключение с рекомендациями от 29.10.2013 г.).

Учреждения, в которые направлены заключения

Учреждения	2013 г.	2012 г.	2011 г.
Правительство и центральные органы управления	4	1	7
Министерство труда, социальной защиты и семьи, включительно подведомственные органы	8	13	18
Министерство Просвещения и подведомственные органы	3	7	11
Министерство Внутренних Дел включительно подведомственные учреждения и службы по документированию	3	16	18
Министерство Юстиции, подведомственные учреждения	22	16	23
Судебная система	3	-	1
Генеральная Прокуратура, органы прокуратуры	1	-	3
Местные органы управления	12	11	5
Примэрия /Муниципальный Совет Кишинэу	9	1	7
Юридические лица	7	7	1
Министерство Обороны и подведомственные учреждения	1	3	1
Министерство Финансов	-	1	-
Министерство Культуры	1		
ВСЕГО	74	77	95

Гр. Н. из села Чишмя, района Орхей заявила, что она и её дети подвергаются семейному насилию, а участковый инспектор полиции никак не реагирует на заявления. После обращения к полицейскому, муж-агрессор выплачивает штраф и усиливает акты насилия в семье. Парламентский адвокат направил в Инспекторат Полиции Орхей заключение с рекомендацией предпринять все меры по защите гр. Н. и её несовершеннолетних детей и направление материалов в суд. Вследствие данного заключения, 05.11.2013 года Суд Орхей вынес защитное предписание, которое обязало агрессора временно покинуть место жительства, а также в отношении него приняты и другие меры, способствующие защите Н. и её детей от насилия.

Местные органы власти составили вторую категорию учреждений, в которые часто обращались парламентские адвокаты. Вопросы, по которым обращались омбудсмены, связаны с обеспечением права на достойную жизнь, права частной собственности, создание условий в учебных заведениях, помощь в документации ребенка, а также принятия мер по борьбе с бытовым насилием.

Следует отметить, что государственные органы оперативно отреагировали во всех случаях обращений парламентских адвокатов.

Несмотря на то, что в сравнении с последними годами, в 2013 году сократилось количество заключений с рекомендациями, направленных в Министерство труда, социальной защиты и семьи и подведомственные учреждения, в данный государственный орган ЦПЧМ часто обращается для решения проблем связанных с проверкой правильности начисления и выплаты социальных пособий и выплат, особенно в случаях граждан из социально-уязвимых слоев населения. Как правило, МТСЗС и его подведомственные органы учитывали рекомендации парламентского адвоката, за исключением отсутствия реакции со стороны Управления социальной помощи и защиты семьи района Анений Ной

на направленное в его адрес заключение с рекомендациями от 24.10.2013 г.

Ходатайства о возбуждении дисциплинарного производства либо уголовного дела в отношении должностного лица, допустившего нарушения, повлекшие существенное ущемление прав и свобод человека (на основании п. б) ч.(1) ст.28 Закона о парламентских адвокатах

В 2013 г. парламентские адвокаты **18 раз ходатайствовали** в компетентные органы о возбуждении дисциплинарного производства либо уголовного дела в отношении должностного лица, допустившего нарушения, повлекшие существенное ущемление прав и свобод человека.

В Представительство Варница обратился гражданин Р., житель села Варница, района Анений Ной. Заявитель сообщил, что во время пешей прогулки с женой по селу, на улице их остановил полицейский, работник Инспектората Полиции Бендер, который проявил в отношении заявителя словесную и физическую агрессию, угрожая расправой и заявив, что «дни заявителя сочтены», все это по причине, что ранее заявитель управлял машиной в нетрезвом виде. Заявитель указал, что данный полицейский многократно унижал его и необоснованно обвинял в вождении в состоянии опьянения. По ходатайству парламентского адвоката, Служба Внутренней безопасности и по борьбе с коррупцией МВД провела расследование и Приказом ГИП МВД, указанный капитан полиции был привлечен к дисциплинарной ответственности – ему объявлен строгий выговор.

Для сравнения, в 2012 году были представлены 22 ходатайства, а в 2011 – 13 ходатайств, из 18 ходатайств в 2013 г. направлены:

Гр-ка X., пациентка психоневрологического интерната Бэлць, пожаловалась на совершение сексуального насилия со стороны врача данного учреждения. Также гр. X. отметила, что и другие женщины бенефициары данного учреждения подверглись сексуальному насилию со стороны того же врача, который, по мнению заявительницы, пользовался беспомощным положением женщин из данного учреждения. Сразу после поступления жалобы, ЦПЧМ, совместно с психологом, провели посещение учреждения для проверки указанных заявительницей фактов, условий содержания. В ходе посещения имели место беседы с несколькими бенефициарами учреждения. Так, некая пациентка Н. указала, что в 2012 г. у нее был половой контакт, без её согласия, с данным врачом.

Парламентский адвокат направил ходатайство в Генеральную Прокуратуру о проверке обстоятельств указанных в жалобе гр. X., а также информации добытой сотрудниками ЦПЧМ в ходе посещения Психоневрологического Интерната Бэлць. Вследствие проверки, проведенной Прокуратурой Бэлць, орган уголовного преследования КП Бэлць начал 01.02.2013 г. уголовное преследование на основании заявления гр. X по признакам преступления предусмотренного ч. (1) ст. 171 Уголовного Кодекса Р.Молдова (изнасилование). В тот же день врач Ф. был задержан; на данный момент он находится под домашним арестом.

- в Генеральную и районные прокуратуры – 13
- в Департамент Пенитенциарных Учреждений – 2
- местным органам власти – 1
- МВД – 2

В большинстве случаев, парламентские адвокаты ходатайствовали в компетентные органы по фактам применения пыток и бесчеловечного и унижающего достоинство обращения, незаконных действий сотрудников полиции и пенитенциарной системы, а также на действия медицинского работника резидентского учреждения. В 2013 году 11 ходатайств в возбуждении уголовного дела направлены в Генеральную и районные прокуратуры, по одному ходатайству в Министерство Внутренних Дел и Департамент Пенитенциарных Учреждений. В результате, были возбуждены 4 уголовных дела, по 4 ходатайствам отказано в возбуждении уголовного преследования и 4 случая рассматриваются. Также направлены 5 ходатайств о начале дисциплинарного производства: в Департамент Пенитенциарных Учреждений – 1, в МВД – 1, в органы местного самоуправления – 1, в Генеральную Прокуратуру – 2. В трех случаях принято решение о начале дисциплинарного производства, по одному ходатайству оказано в начале дисциплинарного производства и одно ходатайство находится на рассмотрении.

Ходатайства по фактам проявления халатности в работе, нарушения служебной этики, волокиты и бюрократизма (на основании п. d) ч.(1) ст.28 Закона о парламентских адвокатах)

На основании п. d) ч.(1) ст.28 Закона о парламентских адвокатах, омбудсмены **направили 45 ходатайств по фактам проявления халатности в работе**, нарушения служебной этики, волокиты и бюрократизма со стороны чиновников всех уровней, по сравнению с 16 ходатайствами, направленными в 2012 году. Соответственно, были ходатайства направлены в следующие органы и учреждения:

- Местные органы власти – 31

Через «Горячую Линию по защите прав ребенка» парламентский адвокат был проинформирован о нарушениях со стороны администрации школы-интерната для детей-сирот в городе Орхей. Звонивший сказал, что не все подарки компании АО “Moldcell” дошли до детей. Парламентский адвокат вмешался и направил в органы полиции и в Министерство Просвещения ходатайство о проверке по данному сигналу и санкционировании допустившего халатность руководителя учреждения. Вследствие проведенной проверки по данному ходатайству, директор учебного заведения был освобожден от занимаемой должности.

- Генеральная Прокуратура – 5
- Министерство Просвещения – 5
- Национальный Союз Судебных Исполнителей – 1
- Государственная Канцелярия – 1
- Министерство Здравоохранения и подведомственные учреждения – 1
- Примэрия / Муниципальный Совет Кишинэу – 1

Рассмотрение жалоб, на основании которых направлены ходатайства, выявлен ряд системных проблем, например:

- несоответствующее выполнение должностных обязанностей некоторыми руководителями образовательных учреждений разного уровня, директором школа-интернат для детей-сирот Орхей, некоторыми социальными работниками, должностными лицами Примэрии муниципия Кишинэу и других местных органов власти;
- превышение служебных полномочий судебным исполнителем;
- затягивание рассмотрения уголовного дела, особенно по делам в отношении, несовершеннолетних;

Чаще всего жертвами халатности и безответственности должностных лиц становятся дети, лица с ограниченными возможностями и пожилые.

Предложения по совершенствованию деятельности административно-управленческого аппарата (в порядке п. в) ст.29 Закона о парламентских адвокатах)

В 2013 году парламентские адвокаты направили **19 предложений по совершенствованию деятельности административно-управленческого аппарата** (в порядке п. в) ст.29 Закона о парламентских адвокатах), как указано ниже:

- в Министерство Просвещения и подведомственные учреждения – 4
- в местные органы власти – 8
- в Правительство и в центральные органы управления – 1
- в Министерство труда, социальной защиты и семьи – 1
- в Примэрию/Муниципальный Совет Кишинэу – 2
- в Министерство Внутренних Дел – 1

Парламентский адвокат отреагировал на получивший широкую огласку случай о заражении туберкулезом детей в детском саду Корнешть, района Унгень. После проведенного расследования установлено, что кочегар был устроен на работу без медицинской карточки, а при экстренном поступлении в больницу Унгень, у него установлен диагноз двустороний инфильтративный туберкулез легких.

Парламентский адвокат предложил местным властям разработать и внедрить региональную программу профилактики и борьбы с туберкулезом, организацию постоянного информирования и просвещения людей, по предотвращению заражения туберкулезом.

Рекомендация была рассмотрена на собрании Сельского Совета Корнешть и утверждена решением №2/1, о профилактике и борьбе с туберкулезом в с. Корнешть.

- в Министерство Юстиции, в том числе подведомственные учреждения -1
- в Министерство Здравоохранения и подведомственные учреждения – 1

Целью направленных парламентскими адвокатами предложений было улучшение ситуации в различных областях, таких как:

- обеспечение реализации права на здравоохранение путем разработки, утверждения и реализации региональных программ по контролю за распространением и профилактике туберкулеза и выполнения постоянных мероприятий по информированию населения, улучшение работы административного аппарата Национального научно-практического центра экстренной медицины;

- обеспечение права на образование для лиц с ограниченными возможностями, а также лиц принадлежащих к национальным меньшинствам;

- обеспечение права на здравоохранение и социальную защиту детей, оставшихся без попечения родителей, оценка эффективности мер по социальной защите бездомных, разработка мер по повышению эффективности деятельности Управления социальной помощи и защиты семьи района Единец по преодолению трудностей, возникших в работе с лицами с ограниченными возможностями;

В большинстве случаев, органы власти были восприимчивы и выполнили предложения парламентского адвоката, с некоторыми исключениями.

Примирение сторон (медиация) (в соответствии со статьей 23 Закона о парламентских адвокатах)

Медиация является альтернативным способом разрешить конфликт между двумя сторонами дружелюбно, при помощи третьей стороны. В 2013 году парламентские адвокаты, в качестве посредников, **урегулировали 5 конфликтов путем примирения сторон**. В этих случаях конфликт решился подписанием акта примирения, что стало основанием для прекращения рассмотрения заявлений. Мы считаем, что в рамках выполнения своих полномочий посредника, парламентские адвокаты должны исполь-

зовать медиацию для решения как можно большего количества конфликтов. Применение медиации имеет ряд преимуществ:

- достижение взаимовыгодного соглашения;
- избежание длительных процедур административного суда или бюрократических процедур;
- участие и быстрое решение проблемы;
- повышает доверие граждан к учреждению парламентских адвокатов.

Приведенные ниже примеры конфликтов, решенных путем процедуры медиации, подтверждают вышеуказанное:

1. 07.02.2013г. в Представительство Кахул обратился С.С. Заявитель жаловался, что администрация гимназии «Ян Гашек» объявила ему о сокращении единицы вспомогательного работника, без предварительного уведомления. После начала 15.02.2013г. парламентским адвокатом процедуры медиации, было утверждено соглашение, подписанное между администрацией гимназии «Ян Гашек» и гражданином С.С., об отмене сокращения должности вспомогательного работника. На основе соглашения о примирении, заявитель продолжил работать до окончания процедуры единицы, в соответствии с процедурой, предусмотренной законом.

2. В Представительство Бэлць ЦПЧМ обратился В.З., который пожаловался на то, что МП «Жилищно-коммунальное хозяйство» оказывается от рассмотрения его заявления о перерасчете оплаты за коммунальные услуги (пользование лифтом). По начатой процедуре медиации 06.03.2013 г. подписано соглашение о примирении и указанное предприятие приняло к рассмотрению заявление гр. В.З..

3. 12.03.2013 г. гражданин Е.А. обратился в Представительство Кахул ЦПЧМ с жалобой на невыплату задолженности по заработной плате после увольнения предприятием ООО «Noul Ered». Вследствие проведения переговоров и процедуры медиации, 27.03.2013 г. между указанным предприятием и гражданином Е.А. подписано соглашение о примирении, работодатель взял на себя обязательство оплатить задолженность по заработной плате заявителю в течение 5 дней.

4. 15.05.2013 г. в Представительство Бэлць обратился Н.С. с жалобой на то, что Отдел ЗАГС Бэлць отказывается регистрировать и легализовать его сына, который родился в Португалии. 28.05.2013 г., вслед-

стве подписания сторонами соглашения о примирении, Отдел ЗАГС Бэлць принял к рассмотрению заявление Н.С.

Подача гражданских исков парламентскими адвокатами

Вследствие рассмотрения жалоб, имея на то основание, парламентские адвокаты имеют право подавать в суд иски в защиту интересов граждан. Этот механизм применяется в случаях серьезного или массового нарушения прав человека и конституционных свобод, в случаях, имеющих особое социальное значение или в случаях, когда это необходимо для защиты интересов людей, которые не могут самостоятельно использовать правовые средства защиты.

В течение отчетного периода, **были направлены в суд 26 исков в защиту интересов заявителей и 15 исков на участие в процессе для дачи заключения по делу**, в соответствии со ст.74 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова.

В направленных парламентскими адвокатами исках в интересах заявителей указывается нарушение прав человека, в частности:

- восстановление в правах ребенка, вызы-

вание морального и материального ущерба;

- защита основного права на образование;
- защита права на свободный доступ к информации и обязательство МП «GLC» выдать гражданке Т. Н. справку о составе семьи;
- защита права собственности и обязательство КХ «Fintina Rese» возратить истцу имущественную долю, которая принадлежит истцу по праву собственности, в соответствии с документами;
- защита права на достойную жизнь и взыскание оплаты за принудительный труд;
- защита чести, достоинства и деловой репутации, обязательства опровержения информации, взыскание морального ущерба и судебных расходов;
- отмена решения Примэрии Кишинэу «Об устранении препятствий в использовании участка земли муниципального пользования и принудительном освобождении участка»;
- предоставление жилой площади лицу, покинувшему детский дом по достижению предусмотренного законодательством возраста;
- отмена решения о реорганизации гимназии в селе Троица Ноуэ, района Анений Ной;
- констатация факта наступления инвалидности в результате выполнения военных обязательств в течение срочной военной службы.

Вот соответствующие примеры:

В Представительство Бэлць ЦПЧМ поступила жалоба от пенсионера М.С., который указывал на незаконные действия руководителя КХ «Fintina Rese», а именно о нарушении прав собственности, в частности, в том, что касается незаконным владением и распоряжением имущественной доли пенсионера, которые находились во временном пользовании указанного хозяйства. Парламентский адвокат подал иск в интересах пенсионера М.С. о защите права собственности и с требованием обязать руководителя КХ «Fintina Rese» вернуть пенсионеру имущественную долю, которая принадлежит ему по праву собственности, согласно имеющимся документам.

Гр. И.В. в заявлении указал, что он между 1979-1981 годами проходил срочную службу в рядах советской армии, в воинской части Укмерге, Литовская ССР, в качестве водителя. Во время военной службы случилась авария с выбросом радиоактивных веществ. В ликвидации последствий аварии, были задействованы семь человек, среди них и И.В. Так, вследствие аварии, состояние его здоровья резко ухудшилось. Парламентский адвокат направил с суд Липкань иск в интересах гражданина В.И. о признании факта наступления инвалидности, имевшего место выполнения своих воинских обязанностей при прохождении срочной службы в армии, в воинской части № 32158.

2. Другие аспекты деятельности учреждения парламентских адвокатов

С момента создания до настоящего времени, Центр по Правам Человека работает в несоответствующем требованиям учреждения омбудсмана зданию, особенно в том, что касается обеспечения условий для работы сотрудников и корректной организации приёма граждан. Одной из главных проблем остается отсутствие подходящего помещения. Также не обеспечены помещением и представительства национального учреждения по защите прав человека.

Помещение Центра по Правам Человека в Молдове, которое находится в мун. Кишинэу, ул.Сфатул Цэрий,16, имеет общую площадь 324 м², содержит 17 рабочих кабинетов и расположено в аварийном здании, с нулевой степенью сейсмической устойчивости. Здание не соответствует строительным нормам и техническим стандартам. Это подтверждается Актом технической экспертизы № NDA-67 26.03.1998 г. Экспертизу провела Государственная служба по контролю и экспертизе Министерства строительства и регионального развития.

На настоящий момент сотрудники Центра по Правам Человека работают в усло-

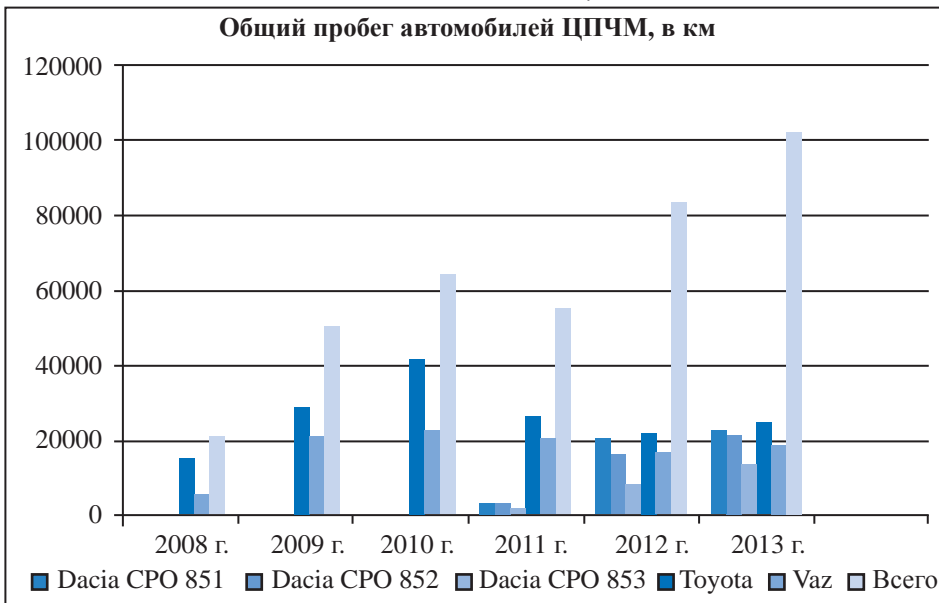
виях риска. Они никак не застрахованы на случай стихийных бедствий.

С другой стороны, перенаселение рабочих помещений и отсутствие свободных рабочих помещений делают невозможным обеспечение достойных условий труда и заполнения свободных вакансий.

Отсутствие адекватного, соответствующего нуждам деятельности, помещения остается одной из главных проблем Центра. Также не обеспечены помещением и представительства национального учреждения по защите прав человека.

В настоящее время транспортный парк учреждения включает 7 автомобилей, из которых 2 автомобиля GAZ 2410 (г.в. 1991) și GAZ 3102 (г.в. 1993), которые переданы Центру в соответствии с Постановлением Парламента Р.Молдова №163 от 18 мая 2008 г. данные автомобили не использовались из-за критического технического состояния и чрезмерного расхода топлива более 16,5 л на 100 км, что в настоящих условиях является нерациональным и завышенным расходом средств, что может привести к существенному ущербу для бюджета учреждения.

Для обеспечения деятельности 4 парламентских адвокатов и сотрудников центрального офиса используются 2 автомобиля, со сроком эксплуатации более 16 лет, с общим пробегом 533 811 км.

	Dacia CPO 851	Dacia CPO 852	Dacia CPO 853	Toyota	Vaz	Всего
2008 г.	-	-	-	15282 км	5639 км	20921 км
2009 г.	-	-	-	29343 км	21093 км	50436 км
2010 г.	-	-	-	42112 км	22620 км	64732 км
2011 г.	3307 км	3420 км	1722 км	26402 км	20737 км	55588 км
2012 г.	20535 км	16116 км	8478 км	22139 км	16487 км	83755 км
2013 г.	22934 км	21716 км	13869 км	24694 км	18872 км	102085 км

Данный транспорт недостаточен для обеспечения деятельности по защите и продвижению прав человека в других населенных пунктах, которые вытекают из анализа пройденных маршрутов и общего пробега автомобилей в последние 6 лет.

Автомобили Dacia Logan (общей стоимостью 362,10 тыс. лей), полученные из донации в ходе программы PNUD Moldova в ходе Проекта Технической Поддержки «Поддержка и укрепление национального Механизма по Предупреждению пыток», обеспечивают с конца 2011-го года перемещение работников Центра по Правам Человека, в соответствии с Положением, проведение посещений по мониторингу мест лишения свободы. Приобретение данных автомобилей было невозможным из финансовых средств учреждения.

С точки зрения обеспечения офисной и компьютерной техникой, на конец 2008 года учреждение располагало 31 единицей компьютеров, 9 из которых (с годом выпуска

1999-2001 гг.) можно считать антиквариатом, 15-тью лазерными принтерами, одним сканером и двумя фотокопирайтерами. В течение 2008-2013 годов была приобретена и получена из донаций более современная техника.

В результате, качество работы, выполняемой сотрудниками учреждения, значительно выросло по форме, содержанию, своевременности и эффективности. В 2011 году для улучшения условий труда сотрудников приобретены и установлены в восьми кабинетах кондиционеры. Для повышения эффективности образовательных программ и связей с общественностью, приобретено видео и фотооборудование высоко качества.

17 октября 2012 г. открыто Представительство Варница Центра по Правам Человека. Для создания надлежащих условий труда работников представительства в Варнице из бюджета учреждения в 2013 году выделены около 40 тысяч лей, для приобретения офисной мебели и техники.

Ежегодно для поддержания деятельности Представительств ЦПЧМ из бюджета Центра по Правам Человека выделяются около 185 тыс. леев.

Все представительства Центра, несмотря на то, что их настоящее расположение оставляет желать лучшего, обеспечены доступом к законодательной базе Республики Молдовы, к базам данных судебной практики, программам консультаций и программам по обновлению базы данных; а также доступом в Интернет.

Для более эффективного сотрудничества с представительствами, в 2011 году приобретена и используется видеотехника для организации и проведения видеоконференций.

С момента принятия Закона № 200 от 26.07.2007 г. о создании механизма для предотвращения пыток на национальном уровне, Центр по правам человека сталкивается с проблемами и трудностями в отношении техническо-материального обеспечения деятельности Национального Механизма по Предупреждению Пыток.

В настоящее время при проведении мониторинговых посещений в ходе деятельности НМПП используются приобретенные в 2009 году в рамках Программы PNUD техника и оборудование. Это оборудование в основном устарело физически и морально.

Обеспечение адекватным помещением – главная проблема, решение которой остается императивом в деятельности учреждения. В этом отношении парламентский адвокат А.Мунтяну направил несколько ходатайств Президенту, в Парламент и Правительство

Р.Молдова. От решения данной проблемы зависит эффективная деятельность учреждения, а также обеспечение надлежащего уровня мониторинга прав человека в Республике Молдова.

Человеческий фактор Центра по Правам Человека в Молдове

К концу 2013 года, в Центре по Правам Человека в Молдове работали 44 человек, 55 единиц были утверждены согласно штатному расписанию подразделений.

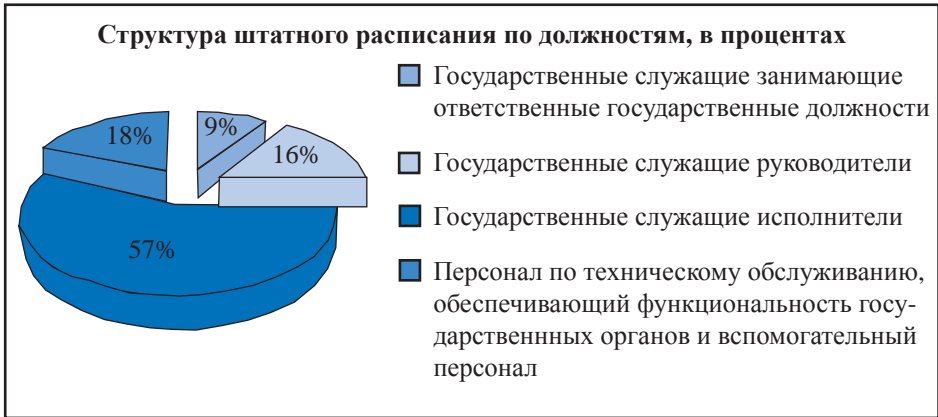
Что касается динамики человеческих ресурсов в 2013 году, по сравнению с ноябрем 2008 года, есть значительное увеличение (на 51,7%) числа работников, в основном за счет принятия на работу государственных служащих. В 2013 году доля исполнительных государственных должностей от общего числа должностей самая высокая – 28,6%. Это также связано с более высокой флуктуацией этой категории работников.

Структура штатного расписания работников ЦПЧМ по данным на 31.12.2013г. следующая:

- Государственные служащие занимающие ответственные государственные должности – 4 человека
- Государственные служащие-руководители – 7 человек
- Государственные служащие-исполнители – 25 человек
- Персонал по техническому обслуживанию, обеспечивающий функциональность государственных органов и вспомогательный персонал – 8 человек

Динамика персонала ЦПЧМ в последние 5 лет

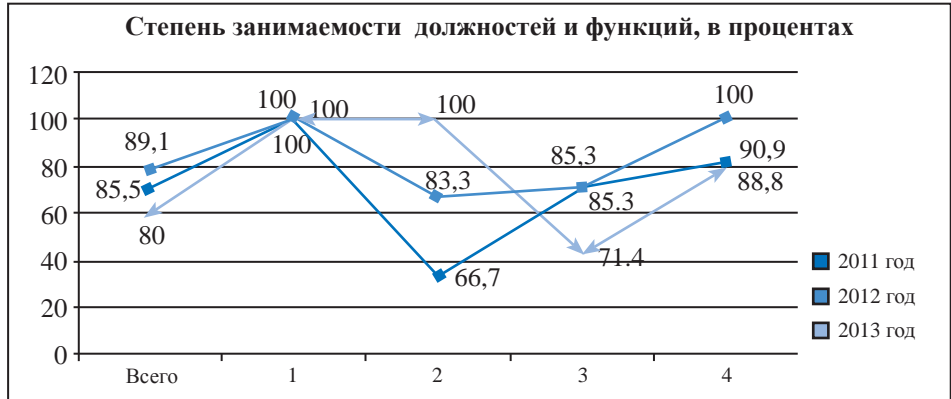
Показатели	2008 год (ноябрь)	2009 г.	2013 г.	Абсолютная динамика (человек)		Относительная динамика (%)	
				2013 г./ 11.2008 г.	2013 г./ 2009 г.	2013 г./ 11.2008 г.	2013 г./ 2009 г.
Единицы утвержденные согласно штатному расписанию	55	55	55	-	-	-	-
Персонал, человек	29	37	44	+15	+7	151,7	118,9

Степень занимаемости государственных должностей и других функций

Степень занимаемости единиц штатного расписания рассчитана исходя из соотношения число работников/максимальное количество персонала по категориям.

служащих, занимающих ответственные государственные должности, функций по техническому обслуживанию, обеспечивающих функциональность государственных органов и вспомогательного персонала. Также отмечено существенное улучшение положения по росту степени занимаемости должностей государственных служащих – руководителей,

Примечание: В диаграмме обозначены цифрами:

1. Государственные служащие, занимающие ответственные государственные должности
2. Государственные служащие-руководители
3. Государственные служащие-исполнители
4. Персонал по техническому обслуживанию, обеспечивающий функциональность государственных органов и вспомогательный персонал.

Анализ данных указывает, что степень занимаемости государственных должностей и функций в учреждении укладывается в рамки рациональности. Отмечается высокая степень занятости государственных

ТОО есть рост на 33,3% в 2013 году в сравнении с 2011 годом.

Общие данные указывают на относительно равное распределение количества работников по признакам половой принадлежности, соотношение между мужчинами и женщинами относительно одинаково. Однако доля мужчин в должностях государственных служащих-руководителей составляет 57,1%, в сравнении с 42,9% женщин. В должностях персонала по техническому обслуживанию, обеспечивающего функциональность учреждения и вспомогательного персонала, преобладают женщины (62,5%).

Примечание: В диаграмме обозначены цифрами:

1. Государственные служащие, занимающие ответственные государственные должности
2. Государственные служащие-руководители
3. Государственные служащие-исполнители
4. Персонал по техническому обслуживанию, обеспечивающий функциональность государственных органов и вспомогательный персонал.

Степень квалификации персонала

Уровень профессиональной подготовки работников, в соотношении с занимаемой должностью, указано в таблице ниже.

Как указано в таблице, у 90,9 % работников высшее и постуниверситетское образование, что подтверждает, что данные

Структура состава сотрудников в зависимости от возраста, количество человек

Категория должности	До 25 лет	между 25-54 годами	55 лет и более	Всего
Персонал (всего)	-	40	4	44
Служащих	-	34	2	36
Персонал технического обслуживания, обеспечивающего деятельность государственных органов и второстепенного персонала	-	6	2	8

Как указано в таблице, большая часть коллектива составляют работники возраста 25-54 лет; средний возрастной показатель составляет 37 лет. Данные показатели указывают на наличие высокого потенциала рабочей силы, который может быть усилен постоянной профессиональной подготовкой (в указанный срок сотрудники проявили постоянный интерес к участию в обучающих семинарах и тренингах по профессиональной подготовке).

работники соответствуют установленным законом условиям для поступления на государственную должность (в ст.27 ч.(2) Закона № 158 от 04.07.2008 года о государственной должности и статусе государственного служащего. Работники со средним образованием составляют 9% от общего числа сотрудников. Они работают в административной службе, в должности водителей.

Структура персонала по уровню профессиональной подготовки

	Государственные служащие занимающие ответственные государственные должности	Государственные служащие - руководители	Государственные служащие - исполнители	Персонал технического обслуживания, обеспечивающего деятельность государственных органов и второстепенного персонала	Всего, человек	Структура, %
Всего	4	7	25	8	44	100,0
Докторат	1	1	1	-	3	6,8
Мастер	1	-	11	1	13	29,5
Лицензиат	2	6	13	3	24	54,6
Средне-специальное образование	-	-	-	4	4	9,1

36,3% от общего числа сотрудников имеют постуниверситетское образование, что подтверждает высокий уровень профессиональной подготовки и компетенцию сотрудников ЦПЧМ.

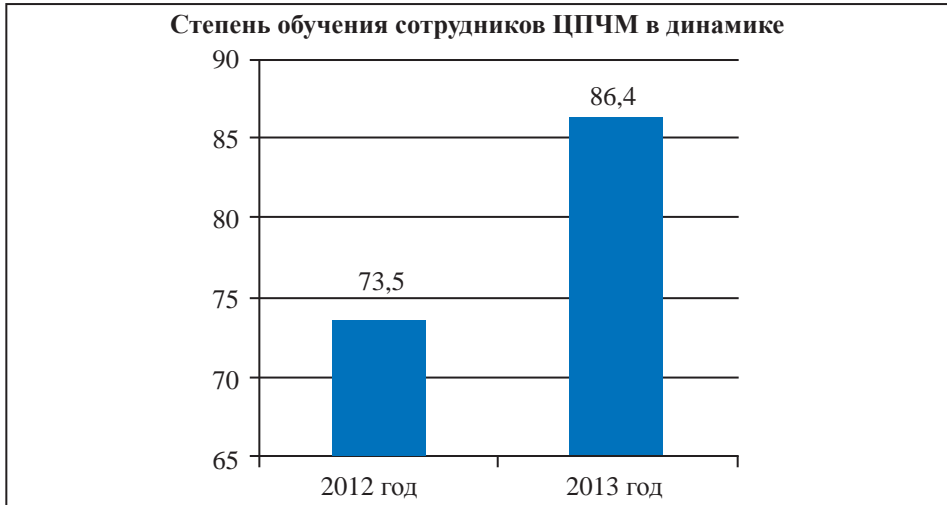
Данные о профессиональном развитии работников ЦПЧМ

В 2013 году обучение прошли 38 работников (из которых 36 государственных служащих), которые посетили 1852 часов занятий, организованных в центре и других учреждениях.

Определение необходимости обучения

Обучение является плановым процессом, который предоставляет информацию, знания, навыки, необходимые для деятельности каждого сотрудника, выполняющего работу, в должности в которой он работает. В соответствии со ст. 37 Закона № 158 от 04.07.2008 года о государственной должности и статусе государственного служащего, каждый орган публичной власти обеспечивает организацию систематического и планомерного процесса непрерывного

Степень обучения сотрудников ЦПЧМ в динамике

В 2013 году имеет место рост на 13%, в сравнении с 2012 годом, степени обучения сотрудников, что является приоритетом политики по работе с кадрами в учреждении.

профессионального развития государственного служащего или принимает меры для удовлетворения этих потребностей. Таким образом, один из ключевых приоритетов в

работе учреждения в краткосрочной и среднесрочной перспективе является повышение управленческих и профессиональных навыков персонала. Это может быть достигнуто путем *разработки* учебных программ для различных категорий сотрудников, в зависимости от их потребностей и требований стандартов в той или иной области.

Для руководителей предлагается реализовать программы по повышению менеджерской подготовки, которые направлены на развитие управленческих качеств, что должно оказать положительное влияние на внутреннюю систему управления (планирование деятельности, организация и координация работы, мониторинг и оценка деятельности).

Для государственных служащих в исполнительных должностях предложена программа профессионального обучения для развития профессиональных навыков, необходимых для выполнения должностных обязанностей. Это потому, что это группа профессионалов имеет решающее значение в обеспечении оперативного и качественного вмешательства и реакции парламентских адвокатов.

Для новых работников и внештатных сотрудников предложена учебная программа по основным направлениям деятельности Центра по Правам Человека, чтобы обеспечить эффективную интеграцию в коллектив и работу учреждения.

Бюджет 2013 года

В соответствии с Законом о государственном бюджете на 2013 год № 249 от 02.11.2012 г., Центру по Правам Человека в Молдове были выделены финансовые ресурсы для основных расходов в пределах 15894,9 тыс. лей, включительно 10 060,5 тыс. лей из Стратегии развития сектора юстиции.

Согласно Закону о бюджетной системе № 847-XIII от 24.05.1996 г. и приказу Министерства финансов о бюджетной классификации № 91 от 20.10.2008 г., Центр по правам человека распределил финансовые ресурсы следующим образом:

расходы на оплату труда – 4295,8 тыс. лей (в том числе: оплата труда – 3413,4 тыс. лей, взносы обязательного государственного социального страхования – 746,3 тыс. лей, взносы обязательного медицинского страхования –

111,8 тыс. лей, пособия по временной нетрудоспособности, выплаченные из финансовых средств работодателя – 24,3 тыс. лей), что составляет 73,6% от выделенной суммы.

Расходы на обеспечение деятельности учреждения и непосредственно деятельности парламентских адвокатов – 1830,3 тыс. лей (в том числе: 291,6 тыс. лей из Стратегии развития сектора юстиции); 279,4 тыс. лей – аренда и коммунальные услуги; 200,2 тыс. лей – межведомственная охрана; 165,1 тыс. лей – расходы на содержание транспортных средств; 82,0 тыс. лей – издательские услуги и 811,8 тыс. лей – расходы на канцелярские принадлежности, услуги связи и почты и т.д.), расходы на оплату членских взносов в международные специализированные организации – 45,7 тыс. лей; расходы на служебные командировки – 66,1 тыс. лей, расходы на разработку курикулы – 14,2 тыс. лей; расходы на обучение работников – 245,4 тыс. лей и разработку новой веб-страницы учреждения и другие IT работы – 32,00 тыс. лей.

Вследствие изменений, внесенных в 2013 году в Закон № 277 от 15.11.2013 года, вступивших в силу 30.11.2013 г., Центру по Правам Человека в Молдове были выделены 9.768.900 лей в качестве финансовой поддержки из средств Европейского Союза для реализации Плана действий по внедрению Стратегии реформы сектора юстиции на 2011-2016 годы, в частности на приобретение нового здания для учреждения.

Несмотря на то, что были предприняты решительные шаги, в короткий оставшийся промежуток времени бюджетного года, освоение дополнительных бюджетных средств оказалось невозможным (в соответствии с процедурой государственных закупок, срок подачи заявок на участие в тендерах, составляет как минимум 40 дней).

Предложения, представленные на тендер №1744-1713 от 12 декабря 2013 года, не отвечали выдвинутым требованиям, и обусловили отмену тендера. Учитывая позицию Министерства Финансов об окончании всех расчетов до 24 декабря 2013 года, Центр по Правам Человека не смог объявить повторный тендер или присудить контракт по государственным закупкам путем открытой процедуры переговоров.

Динамика финансовых ресурсов из государственного бюджета на 2009-2013 годы без дотаций из Стратегии реформы сектора юстиции

Название показателей	2009 год	2010 год	2011 год	2012 год	2013 год
Оплата труда	1867,7	1980,5	1916,8	2723,8	3 413,4
Взносы в государственный бюджет социального страхования	373,0	435,9	421,6	590,8	746,3
Оплата товаров и услуг	763,1	586,9	695,1	1090,3	1 367,0
Канцелярские товары, материалы и хозяйственные товары	84,9	72,3	53,6	71,6	152,7
Книги и периодические издания	10,0	10,0	6,2	0,8	21,3
Услуги связи и почтовые услуги	57,4	71,4	69,2	91,6	90,1
Аренда транспортных средств, содержание собственных транспортных средств	94,0	51,8	115,4	201,1	165,1
Текущий ремонт зданий и помещений	0,8	9,5	2,9	7,1	5,4
Текущий ремонт инвентаря и техники	131,7	2,4	2,6	5,5	11,7
Аренда помещений	2,0	122,4	130,6	265,2	279,4
Предметы государственной символики		3,5	0,2		
Типографские услуги	132,2	25,7	28,2	62,9	82,0
Протокольные расходы	4,9	2,9		0,8	2,7
Межведомственная охрана	138,6	126,5	200,3	200,3	200,3
IT работы	38,0	43,6	40,5	39,6	79,2
Санитаризация	2,4	2,4	2,2	2,2	2,2
Товары и услуги по другим статьям расходов	66,2	42,5	43,3	141,6	274,9
Служебные командировки	32,4	37,4	50,9	61,4	66,1
Взносы медицинского страхования	56,7	66,2	63,7	88,8	111,8
Пособия по временной нетрудоспособности, выплаченные из финансовых средств работодателя			1,0	5,9	24,3
Переводы за границу	12,0	19,1	36,1	33,7	45,7
Покупка основных средств	51,0	72,7	133,0		59,8
ВСЕГО	3155,9	3198,7	3318,2	4594,8	5 834,4

Дотации, полученные Центром по правам Человека на протяжении 2009-2013 гг.
 - Programul Națiunilor Unite Pentru Dezvoltare (UNDP)

Компьютеры и компьютерная техника (компьютеры, принтеры, мониторы, видеокмеры проч.) – 281,1 тыс. лей;

Автомобили «Dacia Logan» – 3 автомобиля стоимостью 120.7 тыс. лей, на общую сумму – 362,1 тыс. лей.

- Государственная Канцелярия

Комплект компьютерной техники (компьютер, клавиатура, монитор, принтер, сканер) – 11,3 тыс. лей.

ВСЕГО на сумму 654,5 тыс. лей

Год	Основные расходы	Специальные средства	Стратегия по реформе сектора юстиции
2008	3223,4	156,7	
2009	3155,9	328,1	
2010	3198,7	310,8	
2011	3318,2	122	
2012	4594,8	87,4	
2013	5834,4	24,5	10060,5

Показатели и суммы показателей формирующих расходы по исполнению мандата

	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.
Книги и периодические издания	10,0	10,0	6,2	0,8	21,3
Аренда транспортных средств	94,0	51,8	115,4	201,1	165,1
Типографские услуги	132,20	25,70	28,20	62,90	82,00
Протокольные расходы	4,9	2,9		0,8	2,7
Товары и услуги по другим статьям расходов					
(рабочие встречи, рабочие группы, тематические конференции)	66,2	42,5	43,3	141,6	274,6
Служебные командировки	32,4	37,4	50,9	61,4	66,1
Переводы	12,0	19,1	36,1	33,7	45,7
ВСЕГО	351,7	189,4	280,1	502,3	657,5

Динамика расходов, связанных с исполнением мандата в процентном отношении

2009 год

Всего бюджет/тыс. лей	3155,9	100 %
Расходы по заработной плате (взносы в гос. бюджет соц. страхования, взносы медицинского страхования)	2297,4	72,80%
Расходы по логистике (аренда помещений, охрана, ремонт помещений, ремонт мебели и проч.)	506,8	16,06%
Расходы, связанные с исполнением мандата	351,7	11,14%

2010 год

Всего бюджет/тыс. лей	3198,7	100%
Расходы по заработной плате (взносы в гос. бюджет соц. страхования, взносы медицинского страхования)	2482,6	77,1%
Расходы по логистике (аренда помещений, охрана, ремонт помещений, ремонт мебели и проч.)	527,0	16,47%
Расходы, связанные с исполнением мандата	189,4	5,92 %

2011 год

Всего бюджет/тыс. лей	3318,2	100 %
Расходы по заработной плате (взносы в гос. бюджет соц. страхования, взносы медицинского страхования)	2403,1	72,42%
Расходы по логистике (аренда помещений, охрана, ремонт помещений, ремонт мебели и проч.)	635,0	19,14%
Расходы, связанные с исполнением мандата	280,1	8,44%

2012 год

Всего бюджет/тыс. лей	4594,8	100%
Расходы по заработной плате (взносы в гос. бюджет соц. страхования, взносы медицинского страхования)	3409,3	74,20%
Расходы по логистике (аренда помещений, охрана, ремонт помещений, ремонт мебели и проч.)	683,2	14,87%
Расходы, связанные с исполнением мандата	502,3	10,93%

2013 год

Всего бюджет/тыс. лей	5834,4	100%
Расходы по заработной плате (взносы в гос. бюджет соц. страхования, взносы медицинского страхования)	4295,8	73,62%
Расходы по логистике (аренда помещений, охрана, ремонт помещений, ремонт мебели и проч.)	881,10	15,11%
Расходы, связанные с исполнением мандата	657,5	11,27%

**CENTRE FOR HUMAN RIGHTS
FROM MOLDOVA**

REPORT

on observance of human rights
in the Republic of Moldova
in 2013

**Chişinău
2014**

CONTENTS

CHAPTER I. Observance of human right in the Republic of Moldova	214
1. Non-discrimination and the principle of equality of opportunity	214
2. Free access to justice	217
3. The right to life and physical and mental integrity	222
4. The right to social assistance and protection	224
5. The right to private property and its protection	228
6. The right to labour and labour protection	231
7. The right to education	233
8. The right to healthcare	236
9. Protection of persons with disabilities	239
10. The right to a healthy environment	243
11. Freedom of assembly	244
12. Freedom of thought, conscience and religion	246
13. Observance of human rights in the Transnistrian region and adjacent communities	247
CHAPTER II. Observance of child's rights in the Republic of Moldova	251
CHAPTER III. Influencing public policies in the field of human rights and improving the legislation in this sphere.....	270
CHAPTER IV. Promotion of human rights in the community	278
CHAPTER V. Other aspects of Centre for Human Rights activity in 2013	288
1. Activity of the Centre for Human Rights in figures	288
2. Other aspects of Ombudsmen Institution activity	297

CHAPTER I

Observance of human rights in the Republic of Moldova

1. Non-discrimination and the principle of equality of opportunity

The protection of minorities' rights is a crucial element of human rights protection that is found both in national legal policies and mechanisms, as well as in international ones. Ensuring the equality of all human beings before the law and providing through law equal protection against any type of discrimination and incitement to discrimination is one of the commitments of the state in the process of democratization. In order to identify the existing problems in this respect and to remedy them, the Center for Human Rights (CHR) organized in 2013 three working meetings in the districts Riscani (on 21.11.2013)¹, Cahul (on 26.11.2013)² and in the municipality of Chisinau (on 05.12.2013)³ on the topic "*Observance of the rights of the persons who belong to national minorities through the prism of the Framework Convention*".

The provisions of the Framework Convention for the protection of national minorities, which promotes their full and effective equality by ensuring adequate conditions for plenary integration in society, affirmation and development of ethnic and cultural identity, served as a starting point for the discussions. Issues of observance of national minorities' rights in Moldova were broadly addressed during the meetings.

It has been stated with concern that a serious obstacle, for full inclusion into society of some representatives of national minorities and the fulfilment of their social, economic and

political rights, is their *insufficient knowledge of the state language*. The ombudsmen have raised this issue⁴ previously and reiterate that the state follows to make efforts to facilitate the study of the state language by speakers of other languages. It is equally important that the state provide adequate conditions for national minorities to study their mother-tongue languages: Ukrainian, Bulgarian, Romani, Hebrew, Polish etc. and contribute to the development of the national community culture through adequate implementation of existing national legal mechanisms⁵. It is possible to speak about a real multicultural society only through maintaining and developing the cultural, linguistic and religious traditions specific of these groups. In this context, we consider necessary that the state should provide the training of teaching staff for the instruction of ethnic minorities' languages based on the needs.

It is important to promote the social inclusion of national minorities, their active involvement in the public, economic and cultural life, as well as to support the local authorities, on whose territories the national minorities live densely, in their efforts of socio-economic community development and poverty eradication. It is also imperative that the culture, history, religion, traditions of the ethnic minorities, as well as those of the majoritarian population, are known and promoted.

The active participation of the Roma population in the decision-making process and the guarantee of their fundamental rights were among the topics discussed during the working meetings organized by the Ombudsman

¹ <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-respectareadrepturilor-persoanelor-ce-apartin-minoritatilor-nationale-prin>

² <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/reuniune-lucru-temarespectarii-drepturilor-minoritatilor-nationale-desfasurata-cahul>

³ <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-respectareadrepturilor-persoanelor-ce-apartin-minoritatilor-nationale-prin-0>

⁴ Annual Report of CHR 2012, page 11

⁵ Government Decision No. 336/09.07.91; Government Decision No.428/23.06.92; Government Decision No. 219/25.04.91; Government Decision No. 494/08.07.2011

institution⁶. Although Roma have made some progress in the process of social inclusion, they still face the phenomenon of marginalization.

Roma community representatives spoke about the difficulties they encounter in being employed. The officials of the Employment Agency mentioned that such cases are not excluded, but the main reason for high unemployment among Roma is lack of their documentation. The members of Roma community often refuse offers of employment because of the low pay or because they do not accept the proposed job. Moreover, because of lack of identity cards, Roma have no access to health care, as they do not have medical insurance.

Another sensitive issue is that Roma children are not attending schools, the causes of the phenomenon bearing a social and economic character. An unfavorable influence in this sense have some Roma traditions. It has been stated that in some cases the parents themselves motivate that the kids have to go abroad to work with them to help or that education is not important when it comes to support the family. Frequently, the Roma children are not enrolled in school because they do not possess identity cards. On the other hand, the school dropout rate among Roma children is high, which affects the educational process and the quality of education obtained by them.

We believe that the State should respond appropriately to determine the representatives of this ethnic group to enroll their children in school. Also, it is necessary to create a favourable and friendly environment of instruction for the schooling of these children but also to develop mechanisms to allow Roma minors, who were absent from school for a long time, to complete their studies.

Equal treatment principle is a fundamental value of all international instruments on human rights, which condemn executions, arbitrary detention and human rights violations based on sexual orientation or gender identity⁷.

⁶ <http://www.ombudsman.md/ro/stiri/problemele-integrare-sociala-si-participare-romilor-viatapublica-atentia-avocatului>

⁷ On December 18, 2008, the UN General Assembly examined a strong declaration drafted by France and the Netherlands on behalf of the European Union, co-sponsored by sixty-six countries from the whole region. It appealed to global decriminalization of homosexuality and condemned human rights violation based on sexual orientation and gender identity.

Being a party to a number of international acts, the Republic of Moldova has made a commitment to develop non-discriminatory policies, including for LGBT persons. The adoption of the Law on Equality No. 121/25.05/12 was an important step in this respect.

The ombudsmen reported with concern that some local public authorities (LPA)⁸ do not comply with the provisions of this law when LGBT persons are targeted. The ombudsmen requested the mentioned LPA to display tolerance towards this category of people.

On 30.04.2013, the Popular Assembly of Gagauz Administrative Territorial Unit adopted the Law on the Principles of Equality, Fairness and Objectivity No. 89-X/V, which was subsequently promulgated by Mihail Formuzal, Governor of Gagauzia, and entered into force on the day it was published in the Official Bulletin of Gagauzia "Express-Kanon". The given Law excludes any protection for sexual minorities from this region having as argument the preservation of the cultural traditions and customs of the Gagauz community. Even at the stage of its being drafted the Ombudsman Institution sent notifications to the Popular Assembly and the Governor of ATU Gagauzia to review its provisions and exclude the norms that directly affect the rights and freedoms of persons belonging to LGBT⁹ group. Since the authorities did not take into consideration the proposed recommendations at the adoption of the legal act, it was contested in court¹⁰. On 20.06.2013, the Court issued a decision, which allowed the appeal and annulled the illegal provisions of the mentioned Law.

According to the national and international legislation in the field, all persons shall have equal and equitable access to the opportunities available in the society. Therefore, it is important that any decision made by public au-

⁸ The Ombudsman stated that in 2012, some local public authorities issued discriminatory decisions against sexual minorities and requested their annulment (CHR Report 2012, p.15).

⁹ Notification acts of parliamentary advocate (<http://www.ombudsman.md/ro/stiri/avocatul-parlamentar-tudor-lazarprincipiul-egalitatii-trebuie-sa-ocupe-loc-prioritar-procesul>)

¹⁰ Notification acts of parliamentary advocate (<http://www.ombudsman.md/ro/stiri/avocatul-parlamentar-tudor-lazar-ataca-instanta-legea-caracter-discriminatoriu-adoptata>)

thorities does not deviate from the principle of equality. Yet, the application of an equal treatment to all members of society, regardless of race, language, sex, religion, etc. demonstrates the degree of democratization of a state.

The principle of non-discrimination is enshrined in our Constitution. It means accepting the human beings regardless of the characters that distinguish them and recognizing their values and rights to live in peace as being equal before law.

Although, the Republic of Moldova has undertaken and continues to take actions to ensure equal opportunities and to fight discrimination in society in the recent years, the efforts made are still insufficient to talk about the eradication of the phenomenon.

According to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) *“discrimination against women shall mean any distinction, exclusion or restriction made on the basis of sex which has the effect or purpose of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise by women, irrespective of their marital status, on a basis of equality of men and women, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field.”*¹¹

Paragraph 2, Article 5 of the Law on Equal Opportunities for Women and Men states that *“the promotion of a policy or undertaking discriminatory actions shall be removed by competent public authorities under the law.”*

The need to promote a non-discriminatory policy was reaffirmed by the Constitutional Court. At the request of the parliamentary advocate, by its Decision of November 1, 2012¹², the Court declared unconstitutional the word *“women”* in the compound *“women-military”*, article 32, paragraph 4, letter d) and j) of the Law on the Statute of the Military, as well as items 67 letter j), 88, paragraph 4, letter b), 108 letter i), 116 letter e), 131 of the Regulations on the Fulfilment of Military Service in the Armed Forces.

¹¹ Article 1 of the Convention on Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)

¹² Constitutional Court Decision on review of the constitutionality of the provisions of the Law on the Statute of the Military (<http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=429&l=ro>)

The Constitutional Court also suspended the review of the constitutionality of the phrase *“but not included in the calendar term of military service”* (letter j), paragraph 4, article 32 of the Law on the statute of the military. In this way, in our opinion, new opportunities were created for the competent public authorities to remove the impediments at legislative level for achieving the social rights of the military in order to include the parental leave for childcare in the length of service and receive payment from state social insurance budget.

In 2013, the process of drafting the Military Code¹³ began, which follows to provide for social security and fair treatment of the military personnel. The ombudsmen warn, however, that before the adoption of this document, there are grounds for condemning the Republic of Moldova to the ECHR.

Gender equality topic is up-to-date in many areas of social life including employment. Although the Moldovan legislation provides equal opportunities to women and men in their employment, women, who decide to become mothers, can hardly find a job. Employers often perceive employment of pregnant women as a burden, which is why they often refuse to offer them jobs. Thus, discrimination of pregnant women at hiring is one of the key issues that should be addressed in the implementation of gender strategy development.

The creation of impediments in career development by a public or private authority denotes discriminatory actions on grounds of gender. The case of citizen D.S. is revealing in this regard.

The ombudsmen find that frequently the authorities responsible for the implementation of equal opportunity policies do not promote the active participation of women in all spheres of life. In this context, the CHR recommends to empower independent and objective commissions to carry out a gender audit with the involvement of representatives of the civil society.

Application of domestic violence is one of the forms of discrimination against women in society. The given phenomenon is monitored by the Institution of Parliamentary Advo-

¹³ Draft of the Military Code (<http://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=168&submenuheader=0>)

Case of D.S.

The petitioner said that after she informed the employer of her pregnancy he created unfavorable conditions and inconveniences at her workplace. Thus the employer, without issuing any legal dispositions and without the petitioner's consent, disposed her removal to different subdivisions of the institution which were situated at a long distance from the petitioner's residence. In such a way, the woman's commuting became more complicated. Moreover, the petitioner mentioned that she was deprived of a computer, office supplies, etc. at the workplace to create difficulties for the timely fulfillment of the job tasks.

In response to the petitioner's situation, the CHR notified the hierarchically superior body of the given institution addressing necessary recommendations for the achievement of the petitioner's rights.

Because the responsible institution did not react adequately, the petitioner was forced to appeal to court.

cases¹⁴. As in previous years, the complaints filed by the CHR on this topic claim delayed intervention of the enforcement officials, responsible for the prevention and control of

In 2013, the Republic of Moldova was sentenced to ECHR for domestic violence acts ignored by the local authorities. Having filed several complaints against her husband, the victim of domestic violence requested a protective order in April 2011 but she had to wait for five months until her request was approved. The court established that this kind of delay is a case of sex discrimination.

the phenomenon, insufficient knowledge of the protection mechanisms guaranteed by the state, etc. It was also stated that because of fear of the abuser, the victims of domestic violence hesitate to use the protection mechanisms provided by the state. Often, the persons subjected to domestic violence waive it at the stage of addressing the court or of the issuance of protection orders for the removal of the abuser from the family.

The most frequent reasons invoked by the victims are the fear to remain alone to provide for the family and the fear to be followed/harassed by the aggressor. The conclusion that emerges here is that the victims of domestic violence are not certain that the social assistance institutions and the police will secure necessary protection. Therefore, we believe that in order to remedy the situation it is necessary that the social assistance institutions, the police and psychologists specialized in the field should cooperate closer.

2. Free access to justice

To make the justice sector affordable, efficient, independent, transparent, professional and accountable to society to correspond to European standards and ensure the rule of law and observance of human rights, the Strategy of Justice Sector Reform for the period 2011-2016¹⁵ is being implemented for the second consecutive year. We consider that it is for the benefit of the country and society the fact that the Government has started the reform of the justice sector and registered tangible results in a short period. Several laws were adopted/modified to ensure the integrity of the justice actors, the salaries of the judges were raised, and several judges were dismissed or prosecuted.

At the same time, the surveys demonstrate a low level of trust in justice. For example, the biannual surveys, conducted by the Institute of Public Policies, contain a constant question regarding the citizens' degree of trust in state institutions, including justice. The answers to the

¹⁵ Law on the approval of the Strategy of Justice Sector Reform for the period 2011-2016, No. 231 of 25/11/11; Parliament Decision on the approval of the Action Plan for the implementation of the Strategy of Justice Sector Reform for the period 2011-2016, No. 6 of 16/02/2012.

¹⁴ Annual Report of CHR 2012, pages 8-9.

question “How much do you trust in justice?” given in 2013 show a considerable decrease of the degree of trust of the citizens of the Republic of Moldova in justice. The analyses of the answers of the type “considerable trust” and “to some degree” prove that this indicator constituted 13 % in April and 15 % in November, compared to 24 % in March 2008 and 27 % in October 2008¹⁶.

Compared with the indicator of trust in justice, far fewer people accept the situation of the pension (4%), salaries (5%), and fighting corruption (5 %). More people are satisfied with what the state is doing in the field of education (30%), medical care (24.5%), culture (24%), and agriculture (21%). The indicator of trust in justice is placed in the middle of this scale and the situation in justice seems to be a relatively satisfactory one. Another concern is the fact that only 1 % of the respondents consider ensuring of an independent justice as the most important issue (among the priority directions are: raising the living standard (10%), economy development (29.9), reinforcement of the order in the country (24.8 %) ¹⁷.

We are aware that solving the social-economic problems is of major importance for the people, who barely survive day-by-day, bearing in mind that their income is well below the subsistence minimum (see chapter “Social as-

become a dangerous phenomenon of general mistrust in the efficiency and integrity of the public authorities and even in the state.

The citizen perceives his security based on the level of confidence he has in justice, the latter being the terminus-authority he appeals to when claiming a legitimate right. The citizen’s trust in justice is conditioned by its quality, unrestricted access, timeliness, competence, efficiency, the integrity of the representatives of the justice sector being important.

The Barometer of Global Corruption (BGC) of 2013 conducted annually by Transparency International shows that 34 % of the respondents (or their relatives) from the Republic of Moldova gave bribes to the actors in the judicial system. According to the same survey and the opinion of the respondents, the most corrupt are justice (80 %), internal affairs bodies (76%), political parties (75%), and the Parliament (75%)¹⁸.

The increase of the degree of trust in justice cannot be achieved solely through administrative measures. The judges’ fair attitude towards litigants is more important. Thus, the random distribution of cases, judges’ irreplaceable personal conduct, prompt solution of cases, unitary judicial practice, annihilation of corruption are only some of the prerequisites for restoring trust in the judiciary.

Analysis of ECHR judgements on Moldova according to articles in 2013:

- ***The right to life (Article 2 of the Convention) – 1 violation (material aspect) and 1 violation (procedural aspect);***
- ***Inhuman and degrading treatment (Article 3 of the Convention) – 8 violations (material aspect) and 8 violations (procedural aspect);***
- ***The right to liberty and security (Article 5 of the Convention) – 1 violation;***
- ***The right to a fair trial (Article 6 of the Convention) – 5 violations;***
- ***The right to respect private and family life (Article 8 of the Convention) – 3 violations;***
- ***The right to effective remedy (Article 13 of the Convention) – 4 violations;***
- ***Prohibition of discrimination (Article 14 of the Convention) – 2 violations;***
- ***Respect for property (Article 1 of the Additional Protocol) – 3 violations.***

sistance and protection”). However, the lack of citizens’ trust in justice on the social level may

¹⁶ Barometer of Public Opinion, November 2013, http://www.ipp.md/public/files/Barometru/BOP_11.2013_anexa.pdf.

¹⁷ Ibidem

Statistical analysis of the European Court of Human Rights for 2013 shows a significant increase of the number of applications assigned to a judicial body: 1356 compared to

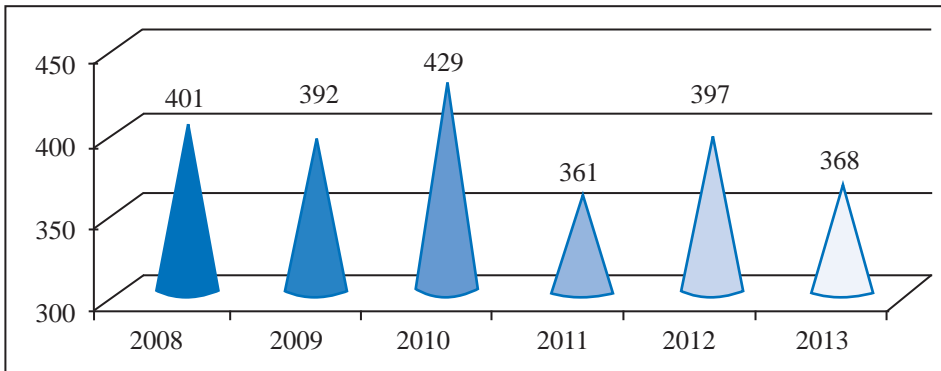
¹⁸ <http://www.transparency.org/gcb2013/country?country=moldova>

934 in 2012 and 1017 in 2011. However, the number of applications considered inadmissible or terminated also increased -3143 compared to 1905 in 2012 and 550 in 2011.

In the period 1997 – 2013, the ECHR pronounced 273 decisions against the Republic of Moldova regarding the violation of the following rights: ill treatment – 16 %; liberty and safety of person – 13 %; fair trial – 25 %; property protection – 20 %; other rights – 26 %.

Concerning Moldova, the Court ruled in 19 cases during 2013, of which in 18 rulings at least one violation of the Convention was found.

The most important decision, from the legal point of view, pronounced by the Court during 2013 against Moldova is the case *Eremia vs. Moldova* (application No. 3564/11, decision of May 28, 2013) regarding the failure

of the national authorities to take appropriate measures to protect the complainants against domestic violence.

According to the pronounced decisions, the Government of the Republic of Moldova was obliged to pay compensations in the amount of 315,363 EURO in 2013 (compared to 842,856 EURO in 2012 and 371,258 EURO in 2011).

In 2013, at least 368 applicants appealed to the Centre for Human Rights with complaints about the quality of justice, of which 72 cases alleged delay of hearings, 78 cases – failure to execute the rulings; 167 cases – infringement of proceedings.

In the context of the issues raised above, the data on complaints made to the CHR in the period 2008-2013 show that the number of petitioners who alleged infringement of free ac-

cess to justice remains, with a few exceptions, a constant one.

In previous reports on human rights in the Republic of Moldova, current issues referring to ensuring the right to free access to justice

Citizen C.V. appealed to the Centre for Human Rights and complained that Orhei District Court delayed the examination of the criminal case against him. The case is pending for more than a year without holding any hearing and prolonging the preventive measure, the arrest.

While examining the given petition, the ombudsman found indices of violation of human rights and freedoms, especially under Article 6 of the Convention for the protection of fundamental rights and freedoms, as well as non-compliance with the provisions of items 3 and 25 of the Regulations on the volume, methods, reasons and verification procedure of the organizational activity of the courts in carrying out justice. After examining the notification of the ombudsman and the informative note made on this case by the judicial inspection, the Superior Council of Magistracy got informed on the intention of a SCM member to take disciplinary action against the judge.

and the right to a fair trial¹⁹ were repeatedly mentioned, which registered, in general lines, the same deficiencies as in 2013. These were related to the following: the conduct of the judges contrary to the deontological norms; delay in examining the civil and criminal cases; non-execution of court decisions; prolonged examination by the Plenum of the Supreme Court of Justice of the appeals for annulment based on the modifications in the Criminal Code; the drafting of the decisions beyond the deadline established by law; infringement of the term for the delivery of court decisions; errors made by employees of legal institutions, which led to the violation of the legal rights of the participants in the process; issuing executive orders based on decisions that were not final; inadequate reasoning of judgements; disagreement with the final and irrevocable decisions.

A new issue examined by the Centre for Human Rights in 2013 refers to non-execution of court rulings of national courts on the territory of other states because of lack of qualified legal assistance. *Citizen P.L. notified the CHR that she was in possession of a final and irrevocable decision²⁰ on collecting material and moral damage after her husband's death. The decision followed to be enforced on the territory of the State of Israel.*

The petitioner repeatedly requested the state authorities to take necessary measures to enforce the execution of this court ruling. P.L. claims that the Ministry of Foreign Affairs and European Integration (the Diplomatic and Consular Mission of the Republic of Moldova in the State of Israel) left her in a state of uncertainty²¹ about the prospect of solving the problem. The letter of Israeli authorities²² clearly stated that the petitioner was recommended to get a lawyer to be represented in court in order to enforce the ruling on the territory of this State.

Efficient implementation of the petitioner's fundamental rights to a fair trial and to property is subject to lack of money for paying a lawyer on the territory of the State of Israel.

¹⁹ <http://www.ombudsman.md/ro/rapoarte-anuale>

²⁰ Decision of Riscani sector, Chisinau Municipal Court of June 20, 2005

²¹ The letter of the General Direction on Consular Affairs within the MFAEI of 26/11/2012

²² Legal Assistance to Foreign Countries, Jerusalem 18.01.2011.

It should be noted that the constitutional provisions of article 120 on the binding nature of sentences and other final court decisions also apply to procedures for the recognition and enforcement of foreign court decisions in accordance with international legal assistance instruments that the Republic of Moldova is a party to.

In accordance with article 5 of the Vienna Convention on Consular Relations²³, the Consular Office, has the function "subject to the practices and procedures obtained in the receiving State, representing or arranging appropriate representation for nationals of the sending State before the tribunals and other authorities of the receiving State, for the purpose of obtaining, in accordance with the laws and regulations of the receiving State, provisional measures for the preservation of the rights and interests of these nationals, where, because of absence or any other reason, such nationals are unable at the proper time to assume the defence of their rights and interests".

The court decision has not been enforced so far. In our opinion, the Ministry of Foreign Affairs and European Integration must use all possible legal levers at their disposal to ensure that the rights of Moldovan citizens are realized on the territory of other states.

We highly appreciate the efforts made to develop the legal information system and its harmonization to European standards. Yet, we repeatedly voice our concern²⁴ in connection with the fact that complete, with no restrictions, access to court rulings that contain a significant amount of personal data such as name, surname, patronymic, year of birth, origin, residence, nationality, citizenship, education, information related to physical, physiological, psychic, economic characteristics of the people, etc. are placed on the official websites of courts. In our opinion, this is contrary to the provisions of the Convention for the protection of individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data No. 108, the Law on protection of personal data No. 133 of 08/07/2011 and the Recommendation R (95)11 of the Committee of Ministers of the

²³ Parliament Decision on adherence of the Republic of Moldova to international conventions, No. 1135-XII of 4/08/1992

²⁴ Report on the observance of human rights in the Republic of Moldova in 2010, www.ombudsman.md

Council of Europe and violates the right to private life of the parties and other participants in the process²⁵.

We are of the opinion that the inclusion of court decisions that contain personal data in sources of data available to the public at large (a forced interference of the representatives of the judiciary) cannot go beyond the limits of judicial processes. Using information and communication technologies to provide access to jurisdiction raises justified concerns about efficient protection of personal data. For this reason, quantitative and qualitative changes are necessary to manage the information and data. In addition, the possibility of ensuring a balance between the public's right to information and the obligation of the State, signer of Convention No.108, follows to be examined to guarantee the right to personal data, including in cases of processing the information for electronic dissemination of court decisions. This balance may vary depending on various criteria related to the nature of litigation or the categories of involved persons. In our opinion, it is necessary to revise the Regulations on the publication of court decisions on the webpage approved by Decision of the Superior Council of Magistracy No. 472/21 of 18/12/2008 and include the guidelines for the publication of court decisions that would establish certain rules for processing personal data.

Meanwhile, contrary to the provisions of Article 10, paragraph (4) of the Law on the Judicial Organization No. 514 of 06/07/1995²⁶, not all the court decisions can be found on the official websites of the courts.

According to Recommendation No. (81)7 of the Council of Ministers on measures facilitating access to justice, *measures should be taken to facilitate or encourage, where appro-*

²⁵ Recommendation R (95)11 of the Committee of Ministers to member states concerning the selection, processing, presentation and archiving of court decisions in legal information retrieval systems: where issues of privacy and protection of personal data may arise in computerised legal information systems, they shall be regulated by domestic law in accordance with the principles laid down by the Convention on the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data

²⁶ „Court decisions of the Courts of Appeals and the Supreme Court of Justice shall be placed on the website”

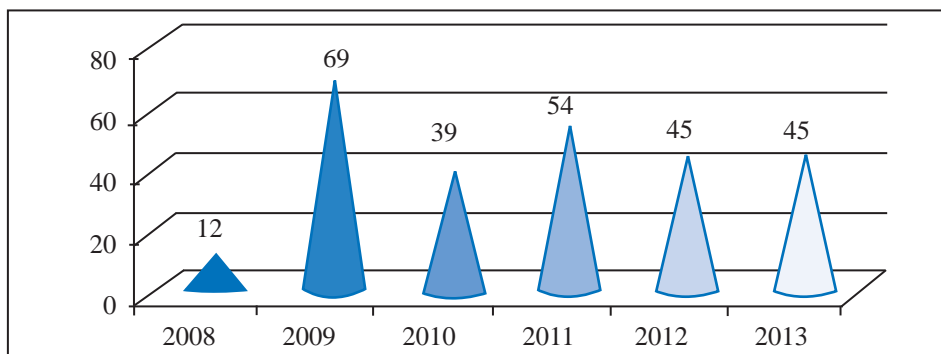
priate, the conciliation of the parties and the amicable settlement of disputes before any court proceedings have been instituted or in the course of proceedings. In this context, we consider necessary to streamline the functioning of the mediation procedure in specific areas such as family, civil and commercial, labour, administrative, consumer protection disputes as an alternative dispute resolution. Given the advantages of this mechanism, we encourage the reconciliation of the parties before the start of the legal proceedings and hope that the new Law on Mediation,²⁷ whose draft was prepared by the Ministry of Justice, will have a positive impact for the speedy resolution of litigations and will help avoid the overloading of the courts.

Everybody without exception has the right to defence and limiting this right would be an obvious violation of the provisions of Article 26 of the Constitution of the Republic of Moldova. The State has the positive obligation to take measures to ensure the observance of this right and respectively, to include it in legislation and in the practical implementation of ways of effective defence of the people who cannot afford to hire a lawyer.

The data on the applications filed by the Centre for Human Rights in the period 2008 – 2013 show that the number of petitioners, who alleged violations of the right to defence, remains, with few exceptions, a constant one.

Petitioner D.B. detained in prison No. 15 in Cricova, alleged denial of qualified legal assistance. The ombudsman urged the National Council of Legal Assistance Guaranteed by the State to respond appropriately under the Law on legal assistance guaranteed by the state. Subsequently, as a result of repeated appeals to the Committee of Human Rights and Inter-Ethnic Relations of the Parliament, it was stated that the competent institution has not taken any measures to provide the inmate with legal assistance guaranteed by the state.

²⁷ <http://justice.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=192>

During 2013, 45 complaints were registered covering the following allegations: the territorial office for legal assistance guaranteed by the state does not react to the request for legal assistance; the unsatisfactory quality of the legal advice offered by lawyers; failure to return the original copies of the documents submitted at the request of the lawyers; not informing the client on the undertaken actions; the refusal of the territorial offices of the National Council for State Guaranteed Legal Assistance to offer legal assistance guaranteed by the state.

Given that qualified legal assistance, including the one guaranteed by the state, is a guaranteed procedure in the context of the fundamental right to defence, the Centre for Human Rights addressed this issue in the previous reports submitted to the Parliament²⁸.

According to the Report, the lawyers were asked to give an appreciation of the work of the system of legal assistance guaranteed by the state²⁹ within the current mechanism for monitoring the quality of legal assistance guaranteed by the state. In the opinion of 89 % of the respondents to the questionnaire, the work of the system is necessary and effective, 8 % believe that this system is necessary but inefficient, 3 % gave no answer. In this context, we encourage the National Council of Legal Assistance Guaranteed by the State to further promote a clear message and namely that the system of legal assistance guaranteed by the state is designed for the vulnerable people ensuring efficient functioning of territorial subdivisions.

Independent and efficient judiciary is an

²⁸ Report on the observance of human rights in the Republic of Moldova in 2012, www.ombudsman.md

²⁹ The support for the Justice Sector Reform in Moldova „Project implemented by the United Nations Development Programme in Moldova

obligatory prerequisite to advance the dialogue with the European Union. The efficiency of other reforms, in the situation when there is doubt regarding the independence of the judiciary and its ability to respond impartially to conflicts, will decrease.

The complexity of the judiciary and its multilateral character requires continuous and integrated approach of each element of the system. The instability and discontinuity of one element can generate a chain reaction capable to cause the crisis of the whole system. In this sense, we uphold that when other actors, involved in the implementation of the reform of the justice system, will either be late in carrying out their tasks or will not have the necessary support on behalf of the state, in the meaning of adjusting the salaries, the normative framework, the work conditions, they will baffle and compromise the reform process.

3. The right to life and physical and mental integrity

Chapter II of the Constitution of the Republic of Moldova – *the Fundamental Rights and Freedoms* – starts with Article 24 – **the right to life, physical and mental integrity**. Article 24 actually regulates three fundamental rights:

- 1) The right to life
- 2) The right to physical integrity
- 3) The right to mental integrity

The right to life is the most natural human right and is protected by law. This right is an essential one and is enshrined in the Universal Declaration of Human Rights.

Respecting the right to life, physical and mental integrity naturally implies prohibition

of torture, inhuman and degrading punishment or treatment. Application of such processes and treatments is a serious offense against human dignity. These are primitive practices forbidden by law.

According to article 23¹ of Law No. 1349 of 17/10/1997 on Parliamentary Advocates, the ombudsmen are empowered to ensure the protection of people against torture and other cruel, inhuman and degrading treatments and punishments. Together with the members of the Advisory Committee, the ombudsmen are authorized to periodically make preventive visits to places where there are or might be imprisoned people placed at the disposal of a state institution or its indication, with its agreement or tacit consent. In its activity of prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading ill treatment and punishments, the Ombudsman presents to the authorities or to the competent person in charge its recommendations on the improvement of the behaviour towards detainees, detention conditions and torture prevention. In the case when the Ombudsman does not agree with the taken actions, he has the right to address a superior body to take appropriate measures in order to enforce the recommendations contained in his notification and/or to inform the public opinion, including disclosing the names of the persons authorized to act on behalf of that authority.

During 2013, the CHR received 224 complaints alleging violation of the right to physical and mental integrity, including:

- 150 complaints alleging poor conditions of detention in the institutions providing imprisonment;
- 32 complaints alleging torture;
- 32 complaints which reported violation of personal dignity;
- 10 complaints alleging violation of the procedure of detention or arrest.

By December 31, 2013, the ECHR pronounced 273 judgements on cases against Moldova, of which 19 in 2013. Of the 19 judgements pronounced in 2013, the Republic of Moldova was convicted for violation of Article 3 of ECHR (*prohibition of torture*) of the following categories:

- **Maltreatment** (*Iurcu vs. Moldova* – application No. 33759/10, Decision of 9/04/2013,

received damage – 13,500 euro; *Ipati vs. Moldova* – application No. 55408/07; *Gorea vs. Moldova*, Decision of 5/2/2013, received damage – 10,500 euro);

- **Failure of authorities to protect the complainants against domestic violence** (*Eremia vs. Moldova* – application No. 3564/11, Decision of 28/5/2013, received damage – 17,150 euro; *Mudric. v. Moldova* – application No. 74839/10, Decision of 16/07/2013, received damage – 17,150 euro; *B. v. Moldova* – application No. . 61382/09, Decision of 16/07/2013, received damage - 18,000 euro);

- **Inadequate investigation of maltreatment** (*Iurcu v. Moldova* – application No. 33759/10, Decision of 09/04/2013, received damage - 13,500 euro; *Ipati v. Moldova* – application No. 55408/07, Decision of 05/02/2013, received damage – 10,500 euro; *Gorea v. Moldova*, *Feodorov v. Moldova* – application No. 40424/06, Decision of 29/10/2013, received damage - 5,650 euro; *Eduard Popa v. Moldova* – application No. 17008/07, Decision of 12/02/2013, received damage – 24,000 euro; *Ceachir v. Moldova* – application No. 50115/06, Decision of 10/12/2013, received damage – 8,000 euro);

- **Detention in poor conditions** (*Mitrofan v. Moldova* – application No. 50054/07, Decision of 15/01/2013, received damage – 6,500 euro; *Ipati v. Moldova*, application No. 55408/07, Decision of 05/02/2013, received damage – 10,500 euro; *Segheti v. Moldova*, application No. 39584/07, Decision of 15/10/2013, received damage – 6,500 euro);

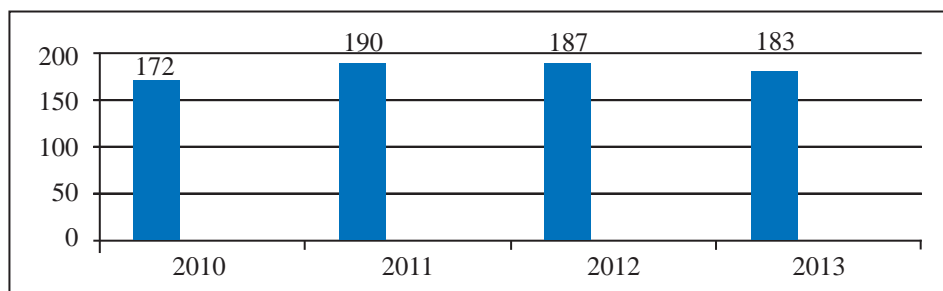
- **Inadequate investigation of a rape** (*N.A. v. Moldova*, application No. 13424/06, Decision of 24/09/2013, received damage – 11,150 euro).

Thus, the amount of damages received in 2013 for the violation by the Republic of Moldova of Article 3 of ECHR is 148,900 euro. The European Court condemned our country for domestic violence and inadequate investigation of rape by extending the area of application of Article 3 of ECHR to tacit violence admitted by state authorities or ineffective investigations of this phenomenon.

The activities conducted within the National Preventive Mechanism against Torture are reflected in a separate section, the annex to the annual CHR Report.

4. The right to social assistance and protection

The issue of the right to social assistance and protection was frequently invoked in the appeals to the Centre for Human Rights in the reference year as well. A relatively equal number of petitions were registered in the recent years in this regard.

The nature of reported complaints is also the same: difficulties that people in social risk situations face – families with many children, elderly, low income, young people, persons with disabilities and those who take care of them, unemployed, persons released from places of detention, etc. In particular, the petitioners invoke the ridiculous income, social benefits under the subsistence level, permanent increase of prices on consumer goods and tariffs for basic needs, deficiencies in establishing social aid/aid for the cold period of the year, disagreement with the method of determining/calculating pensions, the worsening of the financial situation of the individuals, who were not able to pay in time for the utilities etc.

Providing decent living for any person, including for socially vulnerable groups, as required by the Constitution of the Republic of Moldova³⁰, continues to be a challenge for the competent public authorities on the background of evolution of prices and tariffs for goods and basic services. To overcome this situation, we believe that the authorities should strive to identify as soon as possible the possibilities of supporting the population, and in the medium term, to revise the regulatory framework and the mechanisms for adjusting

³⁰ Article 47 of the Constitution of the Republic of Moldova

the minimum wage, minimum pension, and social benefits to the minimum subsistence level.

According to the National Bureau of Statistics³¹, in the third quarter of 2013, the average monthly income constituted 1,755.5 lei and the average monthly consumption expenditures of the population 1,888 lei per person. Salaries are the most important source of income – 41.9 % of the available total revenue and 20.3 % are social benefits.

According to the same source, remittances from abroad continue to be an important source of household budget, they accounted for 17.5 % of the total revenues.

However, the State reaffirms in the National Development Strategy “Moldova 2020”³² the fact that the tendency to reduce poverty and economic growth are closely correlated in the Republic of Moldova with the flow of remittances and the consumption generated by them.

In this context, the UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, Magdalena Sepulveda warned, on a visit to Moldova in the period 8-14 September 2013³³, that “economic growth based on migrants’ remittances is not only unsustainable, but also a model of non-inclusive development. Moreover, this approach hides the enormous sacrifices of those who are forced to leave in search of better opportunities and the dramatic impact on those left behind, especially children and the elderly.”

Official data show that in the first quarter of the year 2013, 35,248 children have one parent gone and 13,316 children have both

³¹ <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4276>;

³² Law No. 166 of 11.07.2012 on Approval of the National Development Programme „Moldova 2020”

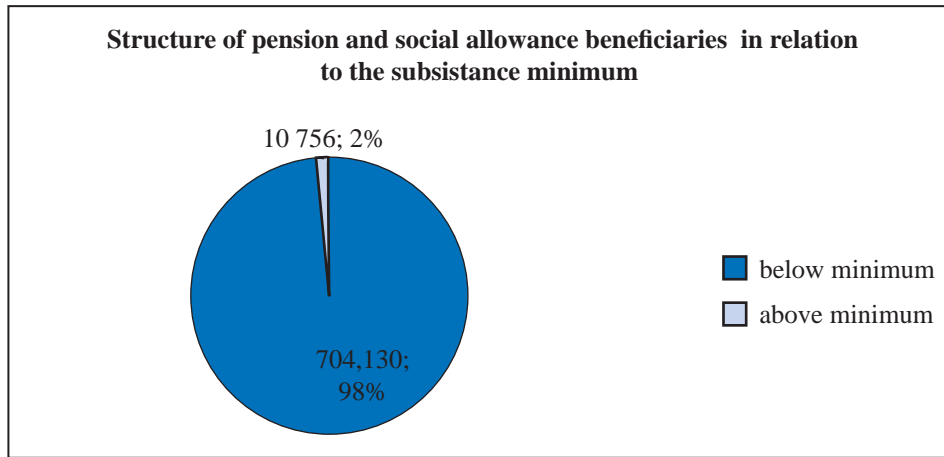
³³ In June 2014, the UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, Magdalena Sepulveda, will prepare a report on Moldova, in which she will include appropriate recommendations.

parents gone (in 2011 – 37,188 children with one parent gone abroad and 14,814 children with both parents gone; in 2012 - 38,524 children with one parent gone abroad and 15,599 children with both parents gone).

People whose income consists only of social benefits, the majority of them below the subsistence level, are in a particularly difficult situation. Based on the information on the number of pension and social allowance beneficiaries registered at the National Social Insurance House as of 1/1/2014³⁴, we conclude that the majority of beneficiaries (98 %) receive state pension/ social allowance under subsistence level.

Implementation of the Recommendations of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights of May 2011 demonstrates the interest and the commitment of the state in taking actions for the remedy of the situation in terms of ensuring a decent living for every person. In this context, we support the opinion expressed by the UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights regarding the need for sustainable and accountable implementation mechanisms and of a disaggregated database in the key areas.

The ombudsmen have had serious reservations about the efficiency of the Law on Sub-

We welcome the Government intention to improve the situation of state pensions and social allowances by granting a state financial support³⁵ in the amount of 90, 60 and 50 lei. However, we consider that it is not enough to ensure an adequate standard of living for the given beneficiaries, while the prices for services and essential goods increase yearly and even monthly.

The elaboration of the Action Plan³⁶ on the

³⁴ www.cnas.md

³⁵ According to Law No. 51 of 28.03.2013 on completion of some legislative acts of 1 April 2013, state financial support is monthly granted to some beneficiaries of state pensions/social allowances, whose quantum after the indexation of 1 April 2013 does not exceed 1,300 lei.

³⁶ Government Decision No. 974 on the approval of the Action Plan for the implementation of the concluding observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, adopted in Geneva on May 20, 2011 on the second Periodic Report of the Republic of Moldova on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

sistence³⁷ exposed in the previous Report³⁸, which in the ombudsmen's view does not regulate the modality/stages of adjusting the amount of benefits and the minimum salary per country to the level of at least this minimum. The same source mentioned the difficulties of obtaining disaggregated data on vulnerable persons/families.

The UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights recommended the increase of pensions, so that they allow an adequate standard of living, and, as a first step, to achieve the minimum subsistence level³⁹.

³⁷ Law No. 152 of 5/7/2012 on Subsistence

³⁸ Report on the Observance of Human Rights in the Republic of Moldova for the year 2012, www.ombudsman.md.

³⁹ Recommendation 12 of the Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights adopted in Geneva on May 20, 2011 on the second Periodic Report of the Republic of Moldova on the Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

Evolution of prices and tariffs on consumer goods and services in the period 2011-2013

Goods and services	December 2013 (%) compared to:	December 2012 (%) compared to:	December 2011 (%) compared to:
	December 2012	December 2011	December 2010
Food products/average	2,2	5,4	7,4
Vegetables	3,4	22,7	4,5
Fruits		11,4	14,1
Meat, cooked and canned meat	3,2	8,4	5,4
Milk and dairy products	4,2	4,8	11,7
Eggs	1,7	19,5	32,3
Non-food products/average		3,6	5,2
Clothing	3,3	4,3	2,6
Footwear	3,1	3,4	5,1
Fuel	1,8	5,1	10,9
Services/average	1,6	3,0	11,6
Housing services		3,6	22,0
Drinking water and sewerage	6,9	15,2	6,6
Electricity	1,4	7,3	10,3
Natural gas through network	1,8		40,1

Source: National Bureau of Statistics

However, the actions and the indicators contained in the Action Plan for the implementation of this recommendation, in our opinion, will not ensure developments in this regard.

The ombudsmen express concern about the situation of these people. The petitioners of the given category, in most cases having no financial sources and whose liable goods and

**The ratio between the average pension and minimum subsistence level
in the period 2009-2013**

	2009	2010	2011	2012	2013, 1st quarter
Subsistence level, monthly average per person, lei	1187,8	1373,4	1503,0	1507,5	1608,3
Subsistence level for pensioners, lei	1022,8	1184,3	1305,6	1302,8	1341,4
Average monthly set pension ⁴⁰ , lei	775,5	810,9	873,9	957,6	1020,8
The ratio between the average monthly set pension and the average value of the minimum subsistence level for pensioners, %	75,8	68,5	66,9	73,5	76,1

In these circumstances, low-income people accumulate debts in paying the utilities and are sued in court by the providers. Thus, in 2013 a number of people appealed to the Centre for Human Rights invoking the worsening of the situation due to lack of money to pay for housing and communal services but also the costs for the enforcement of the writs of execution.

valuables are subject to enforcement, risk to be deprived of housing.

In other cases, people report being forced to request to disconnect their homes from heating not to accumulate debts. Respectively, they endure the cold and risk to get ill with

⁴⁰ Average monthly set pension as of July 1, 2013.

The family G. from Chisinau complained that its income, which consists of the bedridden wife's social benefits and care allowance are not enough to pay for utilities. For this reason, a court decision was issued and the bailiff was to take enforcement action, including prosecution of all liable goods for the execution of the writ.

various diseases, including tuberculosis. In another petition addressed to the ombudsman, a family from the district Anenii Noi, village Maximovca (3 people with disabilities) complained that the delivery of heating to the block, where they reside, stopped 17 years ago. Due to unbearable conditions in the cold season, a family member got ill with tuberculosis and died. The local public authorities affirm that they do not have financial resources to install autonomous heating in this case. Finally, after repeated notifications to the Head of Anenii Noi district, the ombudsman was informed that the given family was offered material support to purchase and install a hot water appliance.

Such cases should alert the competent authorities to identify the socially vulnerable families and find optimal solutions, including rational management of available financial resources.

Since 2011, the Centre for Human Rights mentioned several issues related to the setting of social benefits/allowances for the cold season of the year in its reports⁴¹. The flux of citizens' complaints to the Centre for Human Rights on the given issue confirms the im-

Citizen V.M. from Anenii Noi district complained to the CHR that the payment of the social benefit/allowance for the cold season was stopped. The ombudsman notified the Social Inspection which found that the decision of the Department of Social Assistance and Family Protection was unfounded. The ombudsman recommended the reinstatement of the petitioner.

perfection of the normative framework, but, sometimes also, the irresponsible attitude of the officials to the setting of this social benefit. In some cases only after the intervention of the ombudsman, it was acknowledged having committed errors in setting the social benefit/allowance for the cold season and the petitioners were reinstated.

We reaffirm the importance of the Social Inspection in verifying fair and uniform application of the regulatory framework, which manages social benefits/allowances for the cold season and social services, but not least important is its role in improving the regulatory framework in the inspected areas.

Homeless people are in an extremely difficult situation. A representative of the civil society addressed the Centre for Human Rights who invoked several problems of this category of persons, such as documents, the impossibility to benefit of social services due to lack of identity cards that might confirm the place of permanent or temporary residence. The only form of possible social protection is temporary placement in shelters, which do not cover all the needs of the given category of citizens. Moreover, currently there is no official database/ estimates on the number and profile of these people, which would facilitate the development of assistance programmes for them. After notifying the authorities in charge on the problems homeless people face, the ombudsman was informed that the Ministry of Labour, Social Protection and Family prepared a draft of Government Decision on the approval of a Regulatory Framework on the Organization and Functioning of the Social Service for housing and social adaptation of homeless people and Minimum Quality Standards.

The UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights urged the Republic of Moldova to ratify the Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, which recognizes the competence of the Committee to receive and examine complaints from individuals or groups of people, who pledge victims of violation of rights stipulated in the Covenant. Such recommendations were made to the Republic of Moldova during the first Universal Periodic Review (UPR) of the Republic of Moldova.

The feasibility Study prepared in 2013 on the accession to the Optional Protocol of the

⁴¹ www.ombudsman.md

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights recommends the ratification of this treaty. The Centre for Human Rights offers support in the development of this study, opts for the ratification and encourages the promotion of this important mechanism, so that authorities in charge and civil society enhance the realization of economic, social and cultural rights.

The Republic of Moldova partially ratified the Revised Social Charter⁴² but some of the most important articles were not accepted, such as article 14 (*right to social services*), article 23 (*right of elderly to social protection*), article 30 (*right to protection against poverty and social exclusion*).

The examination of the opportunity to accept these goals was one of the recommendations formulated previously by the ombudsmen⁴³. However, we encourage the Government to accept the procedure for submitting collective complaints to the European Commission on Social Rights under the Additional Protocol to the Social Charter.

It should be noted that in the Report on Moldova in 2013, the European Commission on Social Rights deplored the fact that our country accepted neither the mentioned articles nor the procedure of collective complaints according to which the citizen can file a complaint through an international NGO⁴⁴.

5. The right to private property and its protection

In order to enhance the human right to property, the concept of *goods* was extended by the jurisprudence of the European Court of Human Rights, so as currently it includes diverse patrimonial relations existent in society.

The European Court of Human Rights established in its jurisprudence that the right to property includes three distinct tightly connected norms: the need to respect the right to property, the possibility of depriving a holder

of this right through state actions, and the possibility to regulate the way of using the goods that form the object of the right to property.

The Court has highlighted that the last two norms should be interpreted in the light of the first norm, it is only in this way that a more efficient protection may ensure the right to property, as it guarantees the essence of the right to property.

As a rule, the disputes brought to Court deal with the relations between the state and individuals. Such disputes also refer to the domain of protection of the right to property in which the object of the complaint are the measures of legislative and administrative nature or court decisions through which the right to property was violated.

Under article 1 of the European Convention on Human Rights, the signatory state shall bear responsibility for the violations made by individuals, if these violations are made within domestic legislation, or the inactivity of authorities. The fundamental rights enshrined in the state's Constitution must be respected

Case of residents of block 5 in Moscova Boulevard

The Ombudsman Institution was notified by a group of residents of block 5, Moscova Boulevard, Chisinau municipality who reported that the Mayor's Office of Chisinau municipality issued to a legal entity an authorization to build lofts on the top of the block. According to the petitioners, the decision of building lofts on the given block issued by the municipal authority contravenes the legal norms, as it was granted without obtaining the agreement of, at least, all the residents living on the last floor. This served as reason to initiate a lawsuit. As result of examining the invoked arguments and the materials annexed to the petition, as well as the examination of the national and international legislation in the field, we concluded that the actions of the municipal authority contravene the legal principles and through this the right to property guaranteed to all citizens is affected.

⁴² Law No. 484-XV of 28/09/2001 on partial ratification of the European Revised Social Charter

⁴³ www.ombudsman.md /Report on the observance of human rights in the Republic of Moldova in 2011;

⁴⁴ <http://www.infoeuropa.md/interviuri/carta-soci-ala-europeana-instrument-eficient-de-protectie-a-drepturilor-sociale/>

both by the state in relation to its citizens and by the citizens in relation to themselves.

In this sense, the ombudsmen highlighted the negative consequences of loft building⁴⁵ on some blocks from Chisinau by private companies with the agreement of the public authorities and noted that the advantage of the right to property must weigh more than the disadvantage caused by the implementation of tasks imposed onto the property and the owner. The performance of such tasks should respect the principle of proportionality.

Having repeatedly analysed the situation in this area, the ombudsmen concluded that the state of affairs has not improved, which is also confirmed by the complaints registered by the CHR. Petitioners frequently invoke the principle of agreement in the process of loft building. An example is the case of the residents of block No. 5 in Moscova Boulevard, Chisinau municipality, which is under investigation in court. The Ombudsman National Institution intervened to submit conclusions under article 74 of the CPC of the Republic of Moldova.

Also, given the importance of a fair and proportionate legal regulation when it comes to dual position of the state in relation to property, the ombudsmen have repeatedly recommended to the local public authorities to improve the concept of loft building in the process of amendment of the legal framework in the field.

The criterion on which the observance of the right to private property is that of proportionality, and in this respect the European Court indicated that any restriction of the right to use private property by a public authority must be justified and not exceed the reasonable restriction stipulated in the national legislation of the signatory state.

In the course of the recent years, the Ombudsman National Institution attests more cases of interference of the local public authorities in the citizens' exercise of the right to property⁴⁶. The year 2013 is not an exception in this respect. The ombudsmen were notified by citizen O.P. that the Mayor's Office from

Case of O.P.

Petitioner O.P. requested Lapusna Mayor's Office to authenticate the signatures of the founder of the peasant's farm and its members in compliance with provisions of article 13 of the Law on peasants' farms (farmers) No. 1353-XIV of 03.11.2000. Without any explanation the petitioner was denied the execution of the request and was sent to a notary to solve the problem. In the answer to the CHR notification on execution of the provisions of the legal act in question, Lapusna LPA indicated that the refusal was a founded one, as article 37 of the Law on Notary No. 1453 of 08.11.2002 does not stipulate "authentication" of signatures on documents, just their "legalization"

Lapusna refused to authenticate the signatures of the founder and of the members of a peasant household unfoundedly, thus violating her right to property. Having examined the petitioner's arguments (a disabled person), in compliance with the national and international legislation in the field, the CHR concluded that the public authority created impediments in the fulfilment of the petitioner's fundamental rights and freedoms, for which the ombudsman addressed the court to claim them.

Such actions of the local authorities raise concern, given the role they have in implementing state policies. In our opinion, the authorities should review the eligibility criteria of the elected officials or to provide sufficient managerial training for the LPA administrative staff, which would diminish the negative effects arising because of their activity. LPA implements state policies, national programmes and public services at local level.

The imperfection of land lease legal procedure was among the topics mentioned in CHR previous reports⁴⁷ as well. Continuing the monitoring of the land rights in 2013, the Ombudsman employees got informed on the mentioned problem in 15 communities from

⁴⁵ CHR Annual Report, page 61

⁴⁶ The Ombudsman Institution was notified by a group of petitioners who expressed their disagreement with the LPA illegal actions in the authentication of a proxy. CHR Annual Report 2012, page 58

⁴⁷ CHR Annual Report, page 60

the Administrative Territorial Unit of Gagauzia and in 21 communities from 8 northern districts of the country.

Although having previously been highlighted, the problem about the lack of land lease agreements and/or their signing with the infringement of legal norms is still a current one. The land lease contract is a mutually binding and onerous one, for whose signing it is necessary first of all the agreement of the parties. It should obligatorily contain a number of conditions⁴⁸ for being valid and must be compiled according to the sample contract on land lease⁴⁹. The category of sample contract is a permissive one and cannot compel the concerned parties to strictly respect all the clauses of the sample. Otherwise, it would lose its specific purpose: to serve as a guide to those who want to lease land or take land into leasing.

Following the carried out monitoring, we state with concern that the obligatory clauses of the land lease contract, signed between the lessee and lessor, do not correspond to the sample contract or lack altogether, to say nothing of the additional clauses, which might manifest the will of a party, especially of the one who leases the land.

According to the findings, the majority of agricultural land lease contracts do not cover the setting mechanism and the terms for the lease payments, as well as the liability for not paying them⁵⁰. Lessors often resort to court to

⁴⁸ Article 6, paragraph (3) of the Law on Agriculture No. 198/15/5/2003 sets obligatory requirements which prove the validity of the lease. These are: a) the contracting parties, their residence or office; b) the object of the contract; c) the act authenticating ownership right or other right of the renter to lease the plot; d) the registration of the contract in an established manner; e) the period of lease; f) the composition, form and amount of lease payment; g) the manner, term and place of lease payment; h) the rights and obligations of the parties; i) liability of parties; j) conditions of modification and termination of contract; k) conditions for using the objects found on the leased land, including equipment and agricultural machinery; l) re-cultivation conditions, as appropriate; m) complying with environmental standards

⁴⁹ Annex No. 1 of Government Decision on the implementation of the Law on lease in agriculture 72/30.01.2004

⁵⁰ According to the data of a CHR thematic report, only 50 % of the lessees timely pay the lease payments

claim the payments. Given the fact that they cannot work on their lands by themselves, one of the main reasons being their health⁵¹, landowners become victims of arbitrariness manifested by unilateral preparation of the lease contract.

Besides the obligatory clauses, the lease contract may include other ones that do not contravene the legislation in force, but not including an essential clause or non-observance of its written form may lead to its nullification⁵². Limited legal culture of the landowners leads to their signing of contracts that contain vividly unfair clauses. Some contracts provide for non-payment of rent in the case of lower yields due to natural disasters, which is unacceptable given that there are increased risks of their occurrence in our country. Also, there were found cases in which the value shares are managed without lease contracts or the contract does not contain the object of the concluded transaction and the worthiness of the asset, only the land surface being indicated.

Another issue related to lease in agriculture is the recording and registration of land lease contracts. It was stated that the majority of Community Mayor's Offices do not pay due attention to the procedure of registration of lease contracts. Typically, the records indicate only the information of the contracting parties and the term of the lease. There were identified cases when some citizens did not know the location of the land in their private property.

Under Article 11 of the Law on Leasing in Agriculture, "*the land lease contract and of agricultural assets ... are entered into the register of lease contracts kept by the community Mayor's Office in whose territorial jurisdiction the land and other agricultural assets are found*". Under Article 10 of the same Law "*for failure to register the lease contract within the time limit, the lessor is liable in accordance to the law in force*". However, not a single normative act stipulates the manner in which the guilty persons should be held liable. This imperfection of the legislation is well known by the community

⁵¹ According to the Report of the Centre for Strategic Studies and Reforms of 2001, the age factor is a motive for leasing the land: the older the landowner, the shakier is his health.

⁵² Article 6 of the Law on Agriculture No. 198/15.05.2003

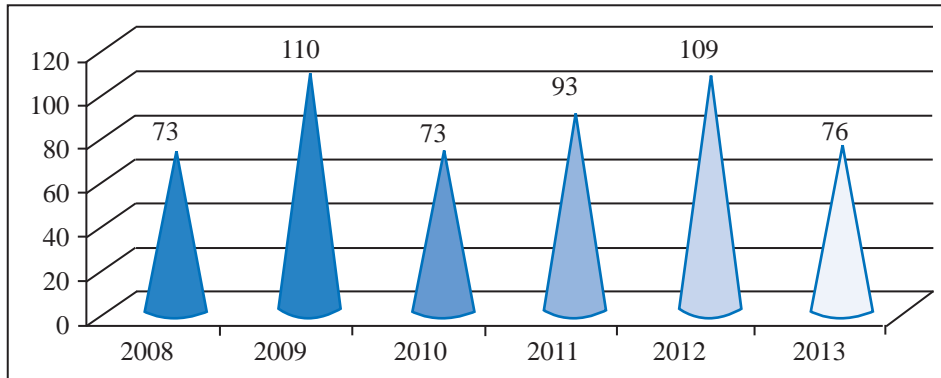

Mayor's Offices and some lessees allow irregularities for which they know that they will not be penalized.

The analysis of the cases described above requires the improvement of the process and conditions of land lease through the creation of a legal mechanism that would allow proper application of the provisions of the Law on Leasing in Agriculture. In this regard, the ombudsmen come up with a number of recommendations⁵³, including clear regulations pertaining to the signing of land lease contract, as well as the creation and empowerment of a body with control functions of the essential contractual legal terms. This could be a first step in preventing and excluding the abuse on behalf of the actors involved and possible appeals to courts.

6. The right to labour and labour protection

The number of appeals of alleged violations of the right to labour and labour protection to the Centre for Human Rights in 2008-2013 is relatively constant.

In fact, the issues lately raised by petitioners are the same: salary arrears, low salaries, non-compliance with labour law, inadequate involvement of labour inspectors in investigating labour accidents, discrimination in hiring and dismissal, unemployment and undeclared work.

The salary arrears continue to be a sensible issue. It requires urgent solution to ensure decent living to employees and their families. According to the data of the National Confedera-

tion of Trade Unions, arrears in the payment of wages in the national economy branches were over 108 million lei⁵⁴ in 2013. It is even more alarming the fact that such cases are found not only in the private sector but in the public one as well. The ombudsmen intervene in the cases reported at the CHR through specific means (notifications with recommendations, mediation, etc.), but also through competent authorities with control functions in the field of labour law.

On the other hand, the CHR notes the refractory position, adopted by the employees of the State Labour Inspectorate (SLI), in the cases when they are notified about irregularities in some businesses. Based on the petition of a group of employees of "Giuvaier" enterprise⁵⁵ under the Ministry of Economy, who invoked violation of labour law, including non-payment of salaries in 2011 and correspondingly transfers to the social insurance fund, the ombudsman requested the SLI to check the observance of labour law and of health and labour safety norms at this enterprise.

The State Labour Inspectorate denied its responsibilities in the answer sent to CHR arguing that CHR "did not attach accurate informa-

Several employees of Boarding Gymnasium from Falesti complained about not being paid the salaries for three months. After the ombudsman intervened to Falesti Department on Education and the State Labour Inspectorate, salary arrears for two months were paid.

⁵³ <http://www.ombudsman.md/ro/rapoarte-tematic>

⁵⁴ www.sindicat.md

⁵⁵ Petition No. 03-768/13

tion supported by evidence of the existence of cases of violation of labour laws, of accidents, modification or violation of security norms, fact that might present imminent danger to the life and/or property of the people and the environment with a damage estimated not less than 30 average monthly salaries, predicted by the Government (3,850 lei) for the current year”.

In these circumstances, the specialists of Labour Inspection “presume that Chisinau Jewellery Factory “Giuvaier” respects the labour legislation and security and health norms at the workplace”. However, they assured that while preparing the schedule of inspections, the State Labour Inspectorate will take into consideration the information brought to the attention by CHR.

According to the ombudsman, this case illustrates lack of receptivity and passivity displayed by the State Labour Inspectorate – institution designed to protect the employees’ rights and interests at the workplace.

The State Labour Inspectorate informed that as result of verifying the businesses that allow salary arrears, it was found at the moment of inspection visits that in 127 economic agencies the salary arrears amounted to more than 30 million lei, including debts from previous years in the amount of more than 11 million lei; 25 businesses had blocked their bank accounts. The labour inspectors concluded 58 Minutes on offense in connection with the admission of salary arrears. On January 1, 2014, it was reported on the payments of over 3.5 million lei.

Considering that work is either the only or the most important source of income and existence for the majority of employees, including old age insurance, the ombudsmen argue that any delay in salary payment affects the financial situation of the employee and his family, and consequently his right to a decent living.

We reiterate that the salary, in the sense of the European Court of Human Rights, is an “asset” and the right to salary is part of the right to property stipulated in Article 1 of Protocol No. 1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Another aspect of concern is the employees’ safety and health at the workplace.

In 2013 according to an informative note of the State Labour Inspectorate⁵⁶, 3122 of

⁵⁶ http://www.inspectiamuncii.md/?lang=ro&menu_id=17

check-ups were conducted in the field of labour relations and 3087 in the field of labour safety and health. As a result, it was found that most frequently employers commit violations of the laws related to fixing the salaries and adapting the working conditions to the safety and health requirements at the workplace.

In 2013, the State Labour Inspectorate registered 443 cases of accidents at the workplace in which 477 employees were injured.

It should be noted in this context, that the President of the European Committee of Social Rights, Luis Jimena Quesada, expressed his concern in connection with the high number of labour accidents that occur in our country. He mentioned: **“Moldova holds the record for workplace accidents. That means that accidents at the workplace occur in average in Moldova more than in the other 47 member states to the Council of Europe...”**⁵⁷

Comprehensive and objective investigation of these cases is particularly important for the people who have suffered from labour accidents.

Citizen E.V. complained that the Prosecutor’s Office from the district Glodeni inefficiently investigated the serious accident at the workplace, because of which his wife died. However, after the carried out investigation, the Prosecutor’s Office deprived the petitioner of the right to ask for financial and moral compensation. Following the ombudsman’s intervention the General Prosecutor’s Office cancelled the order of termination of criminal prosecution issued by the Prosecutor’s Office from Glodeni and disposed to resume the investigation.

The situation of the victims in cases of undeclared work is even more serious. Although the Government developed a set of actions⁵⁸

⁵⁷ <http://www.infoeuropa.md/interviuri/carta-sociala-europeana-instrument-eficient-de-protectie-a-drepturilor-sociale>

⁵⁸ Government Decision No. 477 of 28.06.2011 on approval of the Action Plan to minimize the practice of paying salaries in “envelopes” and “moonlighting”.

in order to improve the state of affairs in this field, the problem continues to be current. According to the data of State Labour Inspectorate, in 2013, 287 people, who worked without legal employment, including eight minors, were found in 148 businesses, on which 126 Minutes on offense were registered.

In the opinion of ombudsmen, in order to counteract undeclared labour, an overall approach on behalf of the authorities is needed, as well as to develop efficient employment policies, to ensure adequate remuneration and a maximum degree of transparency and accessibility to the tax and social protection systems.

Following the unannounced visit to the Job Fair on February 2013 made by the employees of the Centre for Human Right, violations of the right to employment by imposing discriminatory conditions were found. Thus, having examined the offers and the private discussions with the employers' representatives, the CHR employees established that of the six institutions participating in the Job Fair, two imposed discriminatory age conditions and three on the grounds of gender. It was found that employers prefer employees under the age of 40 or 45. Men have more chances to be hired, while for certain positions young women are preferred but not pregnant ones. Because of the grounds mentioned above, some categories of people are from the very start deprived of the chance to enter the competition for a vacant position⁵⁹.

Even more alarming are the situations when pregnant women are exposed to pressure on behalf of the employers and forced to resign or are even fired. This is the case of an employee of "Air Moldova" Company who was fired even after her reinstatement by a court decision.

7. The right to education

Given that education is a complex domain with many levels and many involved and interested actors, the reforms and results in education can become visible only as result of consistent actions over a longer period. The Ministry of Education has identified the major problems and proposes its vision and strategic directions of development for a medium and long term in the draft of the Sector Development Strategy

for the period 2014-2020 "Education 2020".⁶⁰ It seeks to change the emphasis in education in the favour of the quality of the educational process and the competences that the youth get within it.

Currently, general education⁶¹ is characterized by an oversized network of schools that are not fully used and cannot be modernized because of lack of needed investments for proper equipment. In the period 1990-2012, the number of pupils has halved, while the number of schools was reduced only by 14.6%. The average number of pupils per school decreased from 437 in 1990 to 267 pupils in 2012. Consequently, in 2005 the Ministry initiated a reorganization of the school network and the creation of district schools. In the period 2005 -2013, 206 institutions of general education were reorganized. The vast majority of reorganizations consist in transforming the lyceums into gymnasiums or the gymnasiums into primary schools. The result was to stop the reduction of average number of pupils per institution: the average number of pupils in a class increased from 19.2 in May 2012 to 20 in October 2012 (for comparison, in 2002 -2003 there were 22 pupils in a class). The average number of pupils per teacher increased from 10.9 in May 2012 to 11.2 in October 2012 (the average for the countries of the Organization for Economic Cooperation and Development was of 14 in 2009). According to our findings presented in the previous reports, one of the most serious problem, appeared as result of optimization of educational institutions, is linked with providing transportation for pupils to district schools: lack of vehicles, insufficient number of existing ones or their unfitness for the transportation of pupils. Such cases were broadcasted in 2013 as well⁶².

The community culture centres are in a deplorable state, because of lack of libraries or

⁶⁰ <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro &idd=1112>

⁶¹ The state of affairs in pre-school, primary and general education is additionally reflected in Chapter „Observance of children's rights in the Republic of Moldova”

⁶² http://www.publika.md/video-elevii-din-copan-ca-sunt-transportati-la-scoala-ca-intr-o-cutie-de-conservacu-un-autobuz-vechi-de-30-de-ani_1668031.html
<http://unimedia.info/stiri/video-parinti-din-s-cucioaia-gata-sa-plateasca-numai-sa-aiba-scoala-in-sat-64470.html>

⁵⁹ www.ombudsman.md

insufficient supplies of books, the precarious conditions of their activity due to lack of interest clubs and extracurricular activities, lack of specialists within Mayor's Offices to organize events for children and youth. Thus, the school is the educational core of the rural community assuming an important role in forming the future society.

We fully support the state policy that promotes the shift of emphasis in education in favour of its quality and encourage the authorities to make sure that the optimization of educational institutions will not affect the cultural and educational life in rural communities.

According to the assessment of the Ministry of Education, the quality of professional training is below the expectations of beneficiaries and employers and is not attractive enough. The assessment and certification mechanism of training results is imperfect, inefficient and with a high degree of corruption. The system of quality provision does not function at all levels of the educational process. Although the curriculum for vocational/technical training for some specialties has been revised in the recent years, the lack of an evaluation and accreditation structure of institutions and programmes of professional training impedes the qualitative improvement of the graduates. The network of secondary professional and specialized educational institutions is oversized and has an out-dated, physically and functionally, infrastructure, which is not adapted to provide access to education to persons with special educational needs. The existing technical and material base does not facilitate the development of professional competences in demand on the labour market and requires major upgrading. The cooperation of these institutions with businesses to use the modern equipment and technologies in the students' professional training is weak and episodic. Meanwhile, over one third of all unemployed are graduates from vocational secondary and specialized secondary educational institutions.

Despite the measures taken to modernize the higher education, the adjustment of the national system to the European one has not been completed yet. The doctoral studies became the 3rd cycle of higher education only in 2013⁶³, academic mobility is only formal, and ac-

ademic autonomy has not been enhanced yet. Higher educational institutions are not adapted enough neither to modern instruction nor to respond to people with special educational needs. They lack access infrastructure to study blocks and hostels and student-centred curricula. The material and technical base does not allow the implementation of new teaching technologies and carry out research relevant to the market⁶⁴.

The self-critical spirit of the Ministry of Education related to the state of affairs in the vocational/technical and higher education makes us believe that this institution will manage to meet the objectives and carry out the medium term tasks in the development of education, so that this system becomes the main factor of economic and social progress of the country.

Given that the establishment of Single European Higher Education Area requires the quality of education as a priority for the entire academic community, it is necessary to intervene with appropriate measures aimed at continuous improvement of the quality of higher education in accordance with requirements of Bologna Process and become fully competitive with the European education. In this respect, accreditation is recognized today as the most important way of determining the quality of education and the most effective tool to ensure and improve the quality of education.

Evaluation of the quality of educational services is a complex long-term task whose results can be appreciated only after a long period by a specialized body through special procedures, which verify the correspondence of the system of professional training to unified criteria and standards. The creation in 2013 of the National Agency for Quality Provision in Vocational Education following the amendment of the Law on Education⁶⁵ was a decisive step in the realization of the state policy in the sphere of quality education aimed at increasing the credibility and attractiveness of vocational education internationally, as well as at raising the competitiveness of specialists trained within the national educational system on the internal and external labour market.

During 2013, the Centre for Human Rights intervened in several cases connected with restricting access to higher education and viola-

⁶³ Law No. 239 of 18.10.2013 on the modification and completion of the Law On Education No. 547 of July 21, 1995

⁶⁴ EDUCATION -2020, Sector Development Strategy for 2014-2020

⁶⁵ Ibidem

tion of the principle of equality of all citizens before the law.

In the period of admission to higher education (first cycle) to higher educational institutions from the Republic of Moldova, the enrolling commissions refused to accept the documents of candidates, speakers of non-state language and holders of baccalaureate diplomas who wanted to enrol for a specialty with instruction in the state language. The legislation in force⁶⁶ does not limit the right of school graduates to admission to educational institutions with instruction in the Russian language or other languages.

The ombudsman **recommended⁶⁷ the Minister of Education to intervene urgently with necessary dispositions in order to remove any administrative practices derived from improper interpretation of the provisions of the Regulations on organizing and conducting admission to higher education (cycle 1) in higher educational institutions from the Republic of Moldova.** It should be mentioned that the Ministry of Education promptly responded to the request of the ombudsman and notified immediately the admission boards about the misinterpretation of some provisions of the mentioned Regulations and obliged them to accept the documents from the candidates, speakers of other languages, to a specialty with instruction in the state language at their request, as well as to remedy the specific cases⁶⁸.

The ombudsman proposed to the Government to initiate the amendment of the provisions of Article 178, paragraph 1 of the Labour Code and of item 1 of the Regulations on granting guarantees and compensations to the employees who combine work and studies, approved by Government Decision No. 435 of 23/4/2007, in order to provide fair guarantees and compensations for all those who combine work and studies. The initiative was made in view of the commitments made by the Republic of Moldova by adhering to the Bologna Process

but also the state's obligation to ensure equality of opportunity and treatment for each person involved in education assumed by our country by ratifying the Convention on the Fight against Discrimination in Education. The mentioned above Regulations sets guarantees and compensations to be granted to employees who study successfully in higher and secondary specialized, in specialized post-graduate, in vocational secondary, in secondary general (gymnasiums, lyceums, general secondary schools) educational institutions, in evening schools and part-time. Currently only employees who study in legally accredited educational institutions from the Republic of Moldova enjoy guarantees and compensations. Persons who combine work and studies in educational institutions from other countries are outside state's special protection with no objective and reasonable justification.

In our opinion, the state does not provide equal and fair conditions of access to opportunities available in the society for all the people, including opportunities to accede to higher education and creates a distinction between the employees who combine work and studies, with the effect of suppression of equality of opportunity and treatment in employment and performance of career. This violates the principle of equality of all citizens of the Republic of Moldova before the law (article 16 of the Constitution) and affects the right to labour and labour protection (article 43 of the Constitution).

Based on the constitutional right, the right of access to educational institutions must provide equal opportunities to any person to accede various types and levels of education on a merit basis and any limitation must be proportionate to the pursued aim. For this reason, the ombudsman requested the Constitutional Court to review the constitutionality of some provisions⁶⁹ that establish differentiated approach based on age of the candidates to post-graduate studies and master degree enrolment at the Academy of Public Administration. By Decision No. 26 of 19/9/2013 the Constitutional

⁶⁶ Regulations on Admission to higher education (cycle I) in higher educational institutions from the Republic of Moldova

⁶⁷ Recommendation of ombudsman Anatolie Munteanu no. 01-14/10 of 26.07.2013, on the grounds of article 29, letter b) of the Law on ombudsmen, <http://ombudsman.md/ro/stiri/comunicat-presa-13>;

⁶⁸ Answer of the Ministry of Education No. 03/10-467 of 26.07.2013.

⁶⁹ Item 16 of Government Decision No. 173 of 18/02/2008 on the approval of the Regulations on the organization and conduct of doctoral and post-doctoral studies, according to which „the age limit of full time students with budgetary support is of 35”, the phrase „of the age of 45, as a rule” item 4 of Government Decision No. 962 of 5/8/2003 on the functioning of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Moldova

Court accepted the ombudsmen's notification on the review of the constitutionality of some provisions related to age limit for master and doctoral degree studies. Item 16 of the Regulations on the organization and conduct of doctoral and post-doctoral studies, approved by Government Decision No. 173 of 18/02/2008 and the phrase "of the age of 45, as a rule" from item 4 of Government Decision No. 962 of 5/08/2003 on the operation of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Moldova, were declared *unconstitutional*. However, it should be noted that this issue was addressed⁷⁰ in the proposal for the improvement of the legislation in force submitted to the Ministry of Education in October 2011, which was left without examination by the specialized central institution that promotes the state policy in education.

Prohibition to train specialists in medicine and pharmaceuticals in private⁷¹ educational institutions is, in our opinion, an unfounded restriction of the fundamental right to education and a limitation of the freedom of choice of educational option, without the existence of a balance or proportionality between restriction of these rights and the pursued goal. The ombudsman notified the Constitutional Court on the review of the constitutionality of the provisions related to the training of staff in medicine and pharmaceuticals exclusively in state educational institutions.

Examining the notification, the Court noted that the regulation of the legal and organizational framework of state and private higher educational institutions and the institution of a special regime for their activity, as well as setting of restrictions are prerogatives of the legislator and considered that the object of the notification exceeds its scope of legal competences because the issues raised in the notification are a matter of opportunity, not a constitutional one. By Decision of the Constitutional Court No. 7 of 4/7/2013, the review of

⁷⁰ Reports on the observance of human rights in the Republic of Moldova in 2011 and 2012 <http://ombudsman.md/ro/rapoarte-anuale>

⁷¹ Article 2, paragraph (3) of Law No. 1070 of 22.06.2000 on approval of the Nomenclature of specialties for instruction in higher and specialized education; article 3, paragraph (2) of Law No. 142 of 7/7/2005 on the approval of the Nomenclature on domains of professional training and of specialties for the training of staff in higher educational institutions, cycle I.

the constitutionality of the norms contested by the ombudsman was terminated.

However, we maintain our view that effective protection of the right of choice in education requires the recognition through law of the right to open private educational institutions and the possibility that these institutions become part of the national educational system. Appearance of several providers of educational services at higher level is a positive factor because due to competition, the services become more diverse, qualitative and centred on beneficiary needs. Therefore, the creation and maintenance of private educational institutions ensures that the entire educational system serves the interests of society.

We also underline the need to preserve state neutrality and pluralism in the national educational system and recommend identifying reforms necessary to efficiently guarantee the right to freedom of educational choice.

8. The right to healthcare

The guarantee of the right to healthcare by the state entails its obligations and efforts to lower new-born mortality, infantile mortality and healthy child development; improvement of the situation of environmental and industrial hygiene; prophylaxis and treatment of epidemic, endemic, occupational and other types of diseases, as well as fighting them by creating conditions that would provide medical services and medical aid in case of sickness; legal organization of medical aid and of the system of medical care in case of sickness, accidents, maternity and recuperation; exercise control on medical professions and paramedical activity and other measures meant to protect a person's health. This guarantee, stipulated in the Constitution, is general and requires the state to ensure access to quality health services both through adopted laws and their actual implementation.

Violation of this right was invoked in 52 petitions which have as object of complaint dissatisfaction with the system of healthcare: mandatory healthcare insurance and the consequences of non-payment of mandatory health insurance premiums in a fixed amount; organization and quality of medical care services provided by public medical institutions, errors in diagnosis; deplorable conditions of the infrastructure of medical institutions; informal payments; the

quality of emergency medical services and lack/insufficiency of medical transportation, particularly in rural areas. Moreover, the existence of problems in the healthcare system (in particular connected with the quality of medical services, informal payments from patients, careless attitude of some doctors towards patients) is admitted by the President of the National Health Insurance Company⁷².

In 2013, the list of unemployed people residing in the Republic of Moldova, for whom the Government assumes the insurance,⁷³ was extended. These are students who study abroad, unemployed registered by employment territorial agencies, people, who look after a person with severe disability that needs care and/or permanent supervisions of another person; foreign recipients of a form of protection included in an integration programme during its development.

Like in the previous years, the unemployed, but payers of mandatory health insurance premiums in a fixed amount, continued to express their dissatisfaction with the cost of the insurance, which is annually increasing, in the context of precarious financial situation or lack of stable income. Many petitioners do not agree with the principle of compulsory medical insurance and application of fines and penalties for untimely payment of mandatory healthcare insurance premiums in a fixed amount in the context of difficult access to medical services, bureaucratic barriers and the phenomenon of informal payments.

Corruption is a big problem in the healthcare system. About 93% of Moldovans offer, in certain conditions, informal payments to doctors and other medical staff. The annual amount of such payments gets to over two milliard lei. Even insured people resort to such experience. People reward doctors financially in spite of the fact that they are insured and benefit of free of charge services. Many patients who offer informal payments to doctors do not have an income; their medical costs (treatment and drugs) are covered by transfers from abroad⁷⁴.

⁷² <http://vocea.md/asigurarea-in-sanatate-intre-a-dorisi-a-putea/>

⁷³ Law on modification and completion of some legal acts, No. 77 of 12/4/2013; the Law on completion of article 4 of Law No. 1585-XVIII of February 27, 1998 on mandatory medical care insurance No. 141 of 14/6/2013

⁷⁴ Opinion of the Director of the National Health

The Minister of Health admitted that 80% of citizens who come in audience complain that they have to give doctors informal payments⁷⁵.

The share of informal payments related to the direct payments constitutes 37% for services provided within primary and specialized outpatient care, and 94 % for hospital services⁷⁶. Particularly alarming is the situation regarding hospital services and drug costs in the context of annual increases of mandatory health insurance premiums, extension of medical care provided in insured persons and of the list of compensated drugs from mandatory health insurance funds.

Shortage of competent staff in public healthcare, especially in rural areas; the exodus of specialists and uneven distribution of medi-

Mandatory health insurance has not achieved its objective – to provide an autonomous state guaranteed system of financial protection of the population in healthcare and of equal opportunities in obtaining opportune and quality medical care by all citizens. This is the conclusion to make if to take into account the obligation of medical insurance and to compare the measures taken by the state for raising the mandatory health insurance funds with the quantum of the mandatory health insurance premium, the household income, the affordability and quality of provided medical services.

cal staff; insufficient quality and safety of medical care services; limited access to highly skilled emergency services in rural communities; the deplorable infrastructure and unsatisfactory sanitary-hygienic and sanitary-technical conditions of the medical institutions; outdated and insufficient medical equipment; unequal access

Insurance Company expressed at the 2nd edition of the National Healthcare Forum, November 25-26, 2013, Chisinau, www.moldova-suverana.md/article/plile-informale-n-sistemul-de-sntate-se-ridic-la-pestre-2-mlrd-de-lei_3872

⁷⁵ Ibidem

⁷⁶ Institutional Development Strategy of the National Health Insurance Company for the period 2013-2017, www.cnam.md

to quality services are key problems that the health care system is confronting and identified by the officials in the field⁷⁷.

The problem of efficiency and objectivity of the accreditation procedure in the health system is particularly acute. This is an important mechanism by means of which the state monitors the quality of medical services. Accreditation is the process through which the service provider demonstrates his own functional, organizational and administrative potential in service delivery and one of the levers to promote the principle of continuous quality enhancement of medical services. Obtaining the accreditation certificate is based on compliance with technical and material requirements, professionalism of healthcare and pharmaceutical staff, documentation and financial activity, compliance with medical-sanitary and pharmaceutical quality, effectiveness of diagnosis and treatment in medicine.

The principles and methodology of evaluation and accreditation in medicine are established in Law on Evaluation and Accreditation in Healthcare System No. 552 of 18/10/2001.

The analysis of the regulatory framework on evaluation and accreditation in medicine⁷⁸ related to the procedure of evaluation/accreditation itself and the attributions of the National Council of Evaluation and Accreditation in Healthcare System (NCEAHS) established by law⁷⁹, revealed lack of an instituted legal procedure of evaluation. Thus, the results of evaluation are assessed based on a methodology developed by NCEAHS, which, in our opinion, has arrogated improper attributions of drafting normative acts and thus violates the provisions of article 9 of the Law on Evaluation and Accreditation in Healthcare System. Under Law on modification and completion of some legislative acts No. 280 of 14.12/2007, NCEAHS was deprived of the attribution to draft legislation on the evaluation and accreditation of medical-

sanitary and pharmaceutical institutions and to submit it to the Government for approval.

We also attest violation of legal provisions regarding the accreditation of units performing medical-sanitary and pharmaceutical activity. Contrary to the provisions of Article 3, paragraph (2) of the Law on Evaluation and Accreditation in the Healthcare System No. 552 of 18.10.2001 according to which *“only units that obtained evaluation and accreditation and got an accreditation certificate have the right to perform medical-sanitary and pharmaceutical activity in the Republic of Moldova”*, it was instituted a practice, which de facto evaluates and accredits each subdivision separately, not the entire medical-sanitary institution.

From the Register of Accredited Institutions⁸⁰ results that in cases, when one or more subdivisions of an institution do not correspond to the standards governing the quality of medical services, the unit is accredited anyway. For example, according to the List of medical-sanitary institutions publicly accredited, updated on January 13, 2014, IMPS Scientific Research Institute of Mother and Child Care was accredited on 25.07.2012 (accreditation certificate No. 1633) and continues its activity having some subdivisions unaccredited (gastroenterology, pulmonology, paediatric surgery with the operating block (paediatrics), hospitalization divisions (paediatrics, maternity), the clinical-diagnosis laboratory, the bacteriological laboratory, immunological laboratory, pharmacy, milk kitchen). Some institutions are conditionally accredited (with great reservations) for a period of 6 months without issuing an accreditation certificate.

The situation in this respect raises serious question marks. The society expects answers from competent authorities: To what extent is the procedure of evaluation and accreditation compliant to the requirements of Law No. 552? How can a medical-sanitary institution, whose subdivisions do not correspond to the standards, be considered accredited? Why can a medical institution or one of its subdivisions, which was not accredited, continue its activity?

⁷⁷ Strategy of Expenditures in the sector „Healthcare”, 2012-2014, www.minfin.md/common/files/CCTM, National Healthcare Strategy for the period 2014-2020 approved by Government Decision No.1032 of 20/12/2013

⁷⁸ Law on Evaluation and Accreditation in Healthcare System No. 442 of 18/10/2001; Government Decision on the National Council of Evaluation and Accreditation in Healthcare System

⁷⁹ Article 9 of the Law on Evaluation and Accreditation in Healthcare System No. 552 of 18/10/2001

⁸⁰ www.cneas.ms.md; www.ms.gov.md/activitate/evaluare-acreditare

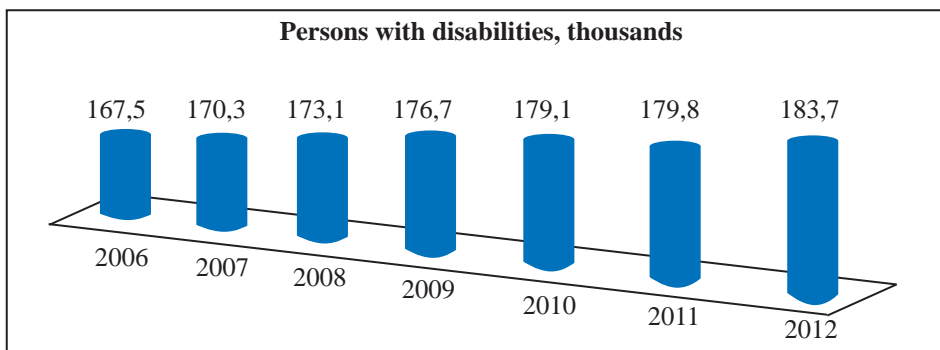
There are unaccredited institutions that operate and are contracted by the National Health Insurance Company (NHIC)⁸¹ such as IMPS District Hospital from Taraclia, IMSP Centre of Family Doctors from Drochia (conditionally accredited on 20.12.2013). We consider that the unaccredited medical-sanitary institutions, on the one hand, and NHIC, on the other, defy the legislation in force and assume undue risks by allowing the continuation of medical practice. Within these institutions, the patients are subject to high risk of being poorly treated in unsuitable conditions. There is also the risk of death among the consequences of such kind.

Professional responsibility in seeking and finding solutions, not compromises but perspectives, in the context of the serious economic situation and in the spirit of respect for patient's rights and interests, could bring a substantial change in the issue of accreditation of medical institutions.

9. Protection of persons with disabilities

According to the information submitted by the Ministry of Labour, Social Protection and Family⁸², 183,693 persons with disabilities were registered in our country on January 1, 2013.

Persons with disabilities	Number
Severe disabilities	27 413
Accentuated disabilities	121 454
Medium disabilities	34 826
Total	183 693

The statistics for the recent years denotes a continuous growth of the number of persons with disabilities in the Republic of Moldova.

Although, the Republic of Moldova has recently made progress in promoting the policies and developing programmes adjusted to international standards concerning the persons with disabilities, we cannot speak of a significant improvement of the situation of persons with special needs.

The nature of the appeals to CHR on issues this category of people face, was similar with that of previous years: social benefits below the subsistence level; lack of social services at community level; limited access to social infrastructure; limited access to information; low level of employment and employers' reduced motivation to hire persons with disabilities; society's tolerance towards the problems of such persons.

Citizen V.N., inhabitant of Chisinau, dependent on a wheelchair invoked the refusal of the local public authority to install an access ramp in the house where she lives. After the intervention of the ombudsman, Ciocana Sector Mayoralty assured that the ramp would be set in a short time in the given block. In spite of this, the local authorities have not honoured their obligations by the moment of editing the present report.

⁸¹ <http://www.e-sanatate.md/News/2099/un-spital-raional-nu-are-acreditare-de-10-ani-dar-functioneaza>

⁸² http://mpsf.gov.md/file/2013/rapoarte/Raport_implement_Strategie_%20FINAL_2012.pdf

We reiterate in this context that the authorities in charge must join efforts to set viable mechanisms for the implementation of the provisions of the Law on Social Inclusion

of Persons with Disabilities⁸³, which will contribute to achieving the plenary commitments assumed by the Republic of Moldova at international level.

The problem of ensuring access of people with disabilities to the physical and communication environment was a priority on the working agenda of ombudsmen starting with 2009⁸⁴. The problems raised by ombudsmen in all these years regarding limited access of this category of people to social infrastructure remain, however, current up to now. Persons with impaired locomotion confront serious difficulties in realizing their rights. Due to lack or inadequate access ways to public institutions and residential buildings, they live almost isolated or are helpless, as they depend on another person to be able to move.

Significant progress in terms of social inclusions of the persons with special needs, their well-being or full exercise of their rights was not observed in 2013 either. The situation does not differ much from that of previous years – public institutions and residential buildings without or with impassable access roads, limited access to public transport and information and communication media.

Although there are regulations regarding building access roads to all public institutions⁸⁵, these are either missing or are impassable. Evidently, the issue in question is not included on the priority list of the authorities in charge.

To improve the situation, we recommend developing a medium-term action plan on gradual removal of existing barriers for full inclusion of persons with disabilities in society, ensuring their mobility, adaptation of the infrastructure, access to goods, services, communication and information technologies, monitoring compliance with the standards for equipping the residential blocks and buildings under construction with access ramps. We consider imperatively necessary to establish a set of indicators for the assessment of the degree of integration of persons with disabilities to social infrastructure. Accessibility should be

⁸³ Law on social inclusion of persons with disabilities No. 60 of 30/3/2012 (in force since 27/7/2012);

⁸⁴ Thematic report „Access of persons with special needs to social infrastructure: reality and necessity”, www.ombudsman.md;

⁸⁵ Chapter III of the Law on social inclusion of persons with disabilities No.60 of 30/3/2012

considered an indispensable prerequisite for the exercise of civil, political, social, economic and cultural rights. This objective is extremely up-to-date in the context of Republic of Moldova's aspiration to European Union integration. Therefore, we recommend the Government to take into account the Opinion of the European Economic and Social Committee on the topic “Accessibility – a human right for people with disabilities”, adopted on January 21, 2014.

Ensuring the right to social assistance and protection is still a vulnerable issue for the persons with disabilities.

According to the data of the National Bureau of Statistics, the size of the subsistence minimum constituted an average of 1,608.3 lei per person⁸⁶ in the first semester of 2013.

Also, according to the estimates of the Ministry of Labour, Social Protection and Family⁸⁷, the average size of the disability pension was of 828.4 lei/per month⁸⁸ on January 1, 2013. The analysis of social benefits related to the minimum subsistence, considering the specific needs of people with disabilities (*permanent medical care, rehabilitation procedures, care given by another person*), demonstrates that state assistance does not meet the basic needs of these people.

This is in the conditions, in which, according to the data of the National Bureau of Statistics, the average monthly expenditure of household consumption of the population constituted 1656.1 lei per person, increasing by 9.6 % compared with the same period of the previous year. Based on these data, we conclude that the persons with disabilities spend much more than the subsistence minimum. Much more serious is the situation of beneficiaries of state social allowances.

It is for this reason, that protection and promotion of the rights of persons with disabilities is one of the priorities in the work of the ombudsmen. In the reference period, we conducted an assessment on ensuring the right to decent living for persons with severe disabilities.

The conclusion, after conducting the mentioned assessment, but also considering the

⁸⁶ <http://www.statistica.md/category.php?ro&idc=445&>;

⁸⁷ http://mpsfc.gov.md/file/2013/rapoarte/Raport_implement_Strategie_%20FINAL_2012.pdf;

⁸⁸ <http://cnas.md/lib.php?ro&idc=244&nod=1&>.

Categories of beneficiaries	Number of beneficiaries (persons)	Size of benefit (lei)
Pensions for people with disabilities	133 642	826.20
State social allowances		
For persons with disabilities	6 068	110.87
For persons with disabilities since childhood	26 939	304.48
For children with disabilities under the age of 18	14 044	307.32
In case of loss of bread earner	3 851	139.65

Source: National House of Social Insurance, as of January 1, 2014

A petitioner from Chisinau, who has been living with his bedridden wife for over 15 years, addressed the CHR and stated that the only source of existence for his family is the social allowance granted to his wife (a total of 1,100 lei/per month). It is mostly spent on drugs and payment of utilities to the extent of possibilities. In these conditions, both eat only once per day and have not bought clothes for themselves for more than 20 years.

appeals to the Centre, is that in the majority of cases in the families, where there is a person with severe disabilities, the caregiver becomes vulnerable. As a rule, the caregiver is not employed, which has a negative impact on the financial situation of the whole family.

Currently, care allowances⁸⁹, in the size of 500 lei, is a benefit of persons who care about:

- A child with severe disabilities under the age of 18;

Drochia District Council informed us that the funding of the social service „Personal Assistance” was approved only in June 2013 and only for 30 units of personal assistants, the demands being of 109 (27% of the demand). In Soroca, 214 demands were registered but only 30 units of social assistants are planned, which forms 27 % of the demands. In some districts, there is no service for persons with severe disabilities.

⁸⁹ Law No. 499-XIV of 14/7/1999 on social allowances for some categories of citizens, article 14,15

- A person with severe disabilities since childhood;

- A blind person with severe disabilities.

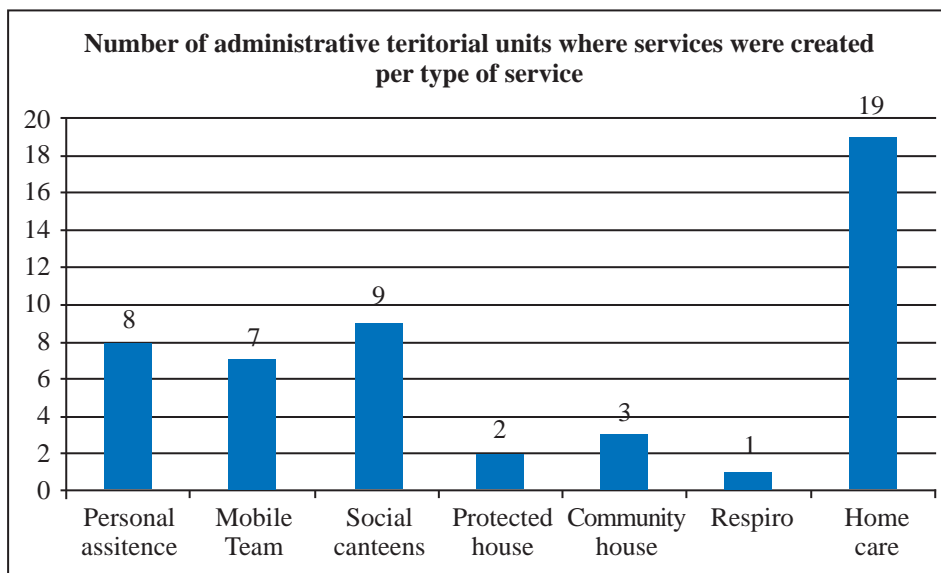
Since 2010, a number of social services have been created (“Mobile Team”, “Personal Assistant”, “Protected Home”, “Community House”, “Respiro”) designed to assist the most vulnerable categories of persons with disabilities, but they are far from enough to cover the needs of the persons/families in difficulty.

Given that the costs for the organization and operation of mentioned services are covered by the public administration and the associative sector, one of the core issues raised by the departments/divisions of Social Assistance and Family Protection is the insufficiency of financial means to provide for the given service. For this reason, local authorities are not able to create or hardly support the social services for providing necessary assistance to all people at risk.

According to the data submitted by departments/divisions of Social Assistance and Family Protection (see Table 1), the social services operate as follows:

- „Protected home”(effective since 17.08.2010) - in 2 districts (Călărași, Orhei);
- „Community House” (effective since 15.10.2010) - in 3 districts (Nisporeni, Orhei, Soroca);
- “Mobile Team” (effective since 30.09.2011) - in 7 districts;
- „Respiro”⁹⁰ (effective since 2.06.2012)- in 1 district (Orhei);

⁹⁰ “Respiro” is a specialized service created in June 2012. It is intended to provide social assistance, support, 24-hour care and supervision to persons with severe disabilities, within specialized centers or other social services for the families, relatives or other persons who look after them, so that they benefit of a maximum rest of 30 days per year.

Source: Departments/divisions of Social Assistance and Family Protection

Note: the chart does not contain information from the districts Cimislia, Glodeni, Ialoveni, Taraclia and Vulcanesti, which did not submit the requested information.

- „Personal assistant”⁹¹ (effective since 01.01.2013) - in 8 districts

We appreciate the efforts made by competent authorities in meeting the objectives of social inclusion of people with disabilities in terms of adoption of the legal framework but we are reserved about the efficiency of its implementation that would have a positive impact on people who rely on the given services.

This concern was also voiced by the UN Special Rapporteur, who visited our country last year. He mentioned: *“I think a law will not work if its implementation depends on local authorities who have no money. You cannot give them the right without giving sufficient money to implement a law”*.

We consider opportune the proposals made by NGOs, which work in this domain,⁹² on the inclusion of the period of care for a person/child with severe disabilities in the

⁹¹ „Personal assistant ” is a specialized service to provide assistance and care to children and adults with severe disabilities.

⁹² Association for Rehabilitation of Children with Infantile Cerebral Paralysis, Centre for Legal Assistance for Persons with Disabilities, Association for Support of Children with Disabilities „Steaua Calauza”, Association for support of persons with mental disabilities „Dor”

person’s period of contribution to benefit of pension.

The legislation in force⁹³ stipulates that only the period of care for a person with disabilities is included in the contribution period before the entry into force of the Law on State Social Insurance Pensions (January 1, 1999). Consequently, in the conditions when the alternative services do not provide for the full realization of the rights of persons in difficulty, it is necessary that the authorities offer viable solutions/opportunities including the inclusion of the period of care for a person/child with severe disabilities in the contribution period.

Lack of disaggregated official statistics on persons with disabilities and their needs, which might facilitate the adoption of public policies and the implementation of norms according to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities⁹⁴, is a very important issue that we would like to warn the authorities about repeatedly. We underline that in the Study on the Practical Application of the Trust-

⁹³ Article 50, paragraph (1), letter (d) of Law No. 156-XIV of 14/10/1998 on State Social Insurance Pension

⁹⁴ www.ombudsman.md, Report on the observance of human rights in 2012

eeship System in the Republic of Moldova⁹⁵, we also reported about the lack of records of people who need support in exercising their legal capacity/declared disabled and of persons who offer such support.

We also reiterate the need to strengthen the national mechanisms for monitoring the implementation of the mentioned Convention, but also of the Law on Social Inclusion of Persons with Disabilities No. 60 of 30.03.2012 (in force since 27.07.2012). Achieving the desired goal is not possible only by adopting legal provisions without providing viable mechanisms and setting some performance indicators in the field. Both the persons with disabilities and the organizations that work in the field mention that several provisions of Law No. 60 of 30.03.2012 are not observed and implicitly article 20 on ensuring the access of persons with disabilities to public transport, norms on employment of persons with disabilities, etc.

It is regretful, but the state has not come up yet with an alternative variant on designing an independent monitoring mechanism for the implementation of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, in accordance with paragraph 2, Article 33.

10. The right to a healthy environment

Environment protection is directly aimed at the population's living conditions and health, but also at the capacities of sustainable development of society. That is why the solution of ecological problems should be a national priority. The existence of a healthy environment is an incontestable prerequisite for achieving the fundamental human rights as provided by the Constitution of the Republic of Moldova. This involves maintaining the quality of the main components of the environment: air, water, soil, flora and fauna in terms of sustainable development.

Although, the citizens' appeals do not directly invoke the violation of the right to a healthy environment, enshrined in article 37

of the Constitution, the ombudsmen intended to attract the attention of the authorities responsible for environment to the measures to be taken related to several issues in this field raised by the media.

Reckless economic activities, consumer indifference to the status and the quality of water, as well as destructive factors that led to the degradation of rivers and rivulets. Water is an essential element for life and natural processes. Our existence and economic activities totally depend on this precious resource. Moreover, water is a scarce source at global level, which requires addressing the issue in such a way as to provide the future generations with water reserves.

Wastes are a substantial pollution source in the Republic of Moldova. The issue of improper waste management is a current one for both the urban and rural areas. In rural areas, household waste is often dumped on river banks and in precipices. This leads to essential pollution of groundwater that is the main source of drinking water in rural areas.

Given the powers of the Ministry of Environment on issues of environmental protection and rational use of natural resources, and implicitly the exercise of state control over compliance with laws and regulations in the field, the latter was notified on several issues⁹⁶ broadcast by the media. We recommend the authorities in charge of the environment, both at central and local level, to take concrete actions to redress the situation in this domain in the nearest future. Urgent measures are needed, including drafting and implementing policies and strategies related to solid waste management and the accountability of the institutional system of waste management, based on cooperation between central and local public administration bodies.

The NGO Environmental Coalition "Earth Day 2014" developed the Black Book of ecological problems in Chisinau. The ecologists affirm that the most stringent problems in the capital are related to the state of green zones and of the Bic river⁹⁷, waste recycling and toxic wastes.

⁹⁵ The Study was carried out with the support of the UN High Commissar for Human Rights (OHCHR) aimed at supporting the reform of the right to equal legal capacity, according to article 12 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2013.

⁹⁶ [http://www.timpul.md/articol/\(reportaj-foto\)-guno-iul-din-vadul-lui-voda-invadeaza-satele-vecine-43766.html](http://www.timpul.md/articol/(reportaj-foto)-guno-iul-din-vadul-lui-voda-invadeaza-satele-vecine-43766.html)

⁹⁷ http://www.noi.md/md/news_id/34364

First of all, the ecologists mentioned the waste disposal problems in the capital. For several years after the cessation of access to Tintereni dumping place, the administration from Chisinau transports the household wastes to the mine from Purcel in the suburb of the capital (village Bubuieci). According to the affirmations of the Chairman of Chisinau territorial branch of Ecological Movement from Moldova, “garbage dump at Purcel mine is a delayed effect bomb. The wastes are pressed and covered with clay. No soil hydro-isolation is performed, the wastes are not fenced.” On a surface of 3 hectares, 1.2 million tons of waste have already been stored.

We also share the ecologists’ concern about illegal felling of green plantations on land for construction, as well as the destruction of lawns for setting parking lots. The ombudsmen got informed from the media⁹⁸ on the intention of the municipal authorities to fell down a pine forest in the suburb of Chisinau where the building of a shopping centre is planned. Following the ombudsman’s notification, the State Ecological Inspectorate cancelled the notices of attributing the land, issued to the economic agents for carrying out construction on the sectors of Balcani highway, city Chisinau, as being illegal.

We reiterate that the need to develop and apply a mechanism for public information in accordance with the provisions of Aarhus Convention⁹⁹, (idea also mentioned in the previous report¹⁰⁰), which provide that the procedures by which the state authorities deliver environmental information to the public shall be clear and easily accessible. For an efficient protection of environment, we consider that actions are necessary to evaluate environmental matters and to develop appropriate strategies to solve them, to promote ecological culture in the community. The change of attitude and behaviour towards environment and civic awareness are very important for transmitting a clean and healthy environment with the ob-

servance of the three dimensions of sustainable development: economic, environmental and social to the future generations.

The ombudsmen reaffirm the recommendation on proper ecological education of the young generations within programmes developed by specialists of a particular school subject – ecology. Given that environmental education has a central place in European community policies to which the Republic of Moldova aspires, ecological education must become a permanent concern of all teachers. These proposals are certainly dictated by time and form part of the fundamental right to a healthy environment.

11. Freedom of assembly

During 2013, there were several meetings and manifestations in the country, especially in Chisinau, in which the protesters wanted to express their views on some events¹⁰¹. The way to maintain public order was an adequate one; everything was within the limits of the law even in cases when demonstrators resorted to violence¹⁰². In 2008, for example, the management of the situation failed to be in strict compliance with the legal norms on the freedom of assembly.

Article 40 of the Constitution, article 1 of the Law on Assembly No. 26 of 22.02.2008 and article 11 of ECHR provide protection only for peaceful assembly. The problem, which appears in this case, is whether the authorities have the right to prohibit the meetings on grounds of violation of peace before they take place. Relevant in this regard is the approach of ECHR decision *Stankov vs. Bulgaria* in 2001, in which the Bulgarian state prohibited the organization of a demonstration considering that “evidently” it was not going to be peaceful. The Court specified that a state could not simply invoke possible intended violence; to prohibit a protest on this ground would be

⁹⁸ Newspaper “ Кишиневский обозреватель” of January 24, 2013

⁹⁹ Convention of 25/6/1998 on access to information, public participation in decision-making and access to justice in environmental matters. Article 5. Collection and Dissemination of environmental information

¹⁰⁰ www.ombudsman.md, Report on the observance of human rights in 2012.

¹⁰¹ The statistics on the number and nature of conducted meetings in 2013, <http://intruniri.chisinau.md/#index.php?mod=meetings&do=Rapoarte&year=2013&targetid=maincontent>;

¹⁰² <http://www.jurnal.md/ro/news/protest-cu-imbranceli-la-re-edin-a-prezinden-iala-foto-video-1148094/> ; <http://trm.md/ro/social/imbranceli-si-proteste-la-pri-maria-chisinau/> ; <http://www.prime.md/rom/news/social/item590/>.

bound to prove the violent intentions of each participant and organizer. Such an obligation is unlikely to perform; the state must not prohibit the intention but the violent behaviour.

Neither the invocation by the state of a possible violent counter-demonstration nor the possibility of an illegal event, on the occasion of the protest, are reasons to prohibit or to limit the meeting. The authorities have the obligation to act appropriately to ensure its peaceful conduct (case *Platform "Artze fur das Leben" vs. Austria*).

Although the ECHR qualified this type of refusal an illegal one¹⁰³, the authorities continued to invoke it in order to restrict the conduct of the march during the festival "Rainbow over the Dniester" organized by LGBT group in 2013.

The nature and purpose of the meetings are directly proportional with the degree of political maturity of a society and this is not manifested only by ensuring respect for fundamental human rights, but also by respect on behalf of citizens, representatives of political parties and civil society of the legal norms in the achievement of democratic processes, including the holding of meetings, assemblies and demonstrations.

Clashes often outbreak during meetings. We recall the clashes that took place in March 2013 between the supporters of a political party and the police. They held a meeting in front of the Palace of the Republic of Moldova, after which they decided, on the spot, to change the direction and march to the State Residence. According to the declaration of the Resource Centre for Human Rights¹⁰⁴, the meeting in question took place in violation of the law, since it exercised the right to a spontaneous non-numerous assembly ill-willingly and did not respect the procedure of prior notification of the meeting. Not announcing the conditions of the conduct of the meeting and non-observance of public order generated pushes and physical altercations with law enforcement representatives.

The autumn of 2013 was marked by two major events, the meetings on November 3 and November 28. It should be noted that al-

The March "Rainbow over the Dniester"

In 2013, the Centre Sector Court, Chisinau, decided that the march of LGBT groups organized within the festival "Rainbow over the Dniester" could not be held in the centre of the capital but at the Summer Theatre in "Valea Morilor" park. This happened after the Chisinau Mayor's Office requested to change the venue of sexual minorities march by expressing the concern that this year there will be clashes between the homophobic protesters and the supporters of LGBT group. Although the application to conduct a counter-demonstration was submitted after the LGBT group's request, the Court ruled against the latter and changed the route of the march.

though an impressive number of demonstrators participated in both events, the authorities and the police managed to conduct the meetings by respecting the rights of the participants.

Simultaneously, in the period 29.10.2013 – 1.11.2013, the CHR received information that several civil servants from certain public institutions in the country were "invited" to attend the event. The names of the participants and of those who refused to participate were included in separate lists. However, some transport services providers were made to redirect their routes to Chisinau. The sources wished to remain anonymous.

The expression of opinion on issues and events affecting the public within meetings is proof of the maturity of a democratic society. The Ombudsman Institution urges the State authorities, as well as the representatives of political parties, to ensure the exercise of the right to the freedom of assembly and expression, which cannot be separated as they are protected by the Constitution of the country and international instruments. It is necessary to demonstrate respect and tolerance towards any human being, regardless of the criteria that differentiate them or what political views they share.

¹⁰³ Case "Gender Doc-M" versus Moldova, ECHR, 2012

¹⁰⁴ CreDO declaration; <http://www.credo.md/pageview?id=231>

In this context, we would like to mention that civilized dialogue with exclusion of intimidation and aggression is a defining condition for freedom of assembly, an important prerequisite for ensuring free exchange of ideas, opinions and a guarantee of the respect for democratic principles and the rule of law.

12. Freedom of thought, conscience and religion

By the provisions of article 9, the European Convention protects fundamental values of human personality – thought, conscience, religion, as well as the possibility of social manifestation of ideas, religious beliefs, etc. The protection of the right to thought, conscience and religion signifies respect owed by state authorities to the diversity of beliefs, which may be expressed in social life, so that each individual be provided spiritual independence.

According to article 31 of the Constitu-

Case A.S.

The CHR was notified by citizen A.S., a parish priest, who invoked violation of the constitutional right to freedom of conscience provided by article 31 of the Constitution of the Republic of Moldova expressed through the manifestation of intolerance and lack of respect for the religious cult he practices on behalf of the community Mayor. The petitioner indicated that during the local council meeting he attended with other two church counselors, the Mayor demonstrated hostility towards the church ministers. According to the petitioner, the Mayor affirmed that he “will lock the holy places”, that the “priest must be accountable to the Mayor’s Office” and that the “priests must be shot or sent to Siberia as it was done during the revolution”. The petitioner mentioned that the representative of the local authority did not manifest such behavior for the first time.

tion, *the freedom of conscience is guaranteed and must be manifested in the spirit of mutual tolerance and respect. Any manifestations of animosity are prohibited in the relationship between religious cults.*

Through this article, the Republic of Moldova declares itself a secular state, a state that respects a person’s rights to freedom of conscience, ensures religious freedom and autonomy without discrimination, the legal regulations in this sense following to meet the constitutional provisions.

It is extremely important that in a democratic society based on the rule of law this right is not prohibited or restricted in any way. Any faith and religion has the same value and importance in relation with other religions, and no confession can be a priority.

There are a variety of religious groups and cults in the Republic of Moldova and it is important that the dialogue between them be based on mutual respect and tolerance.

During 2013, the Ombudsman Institution did not record cases of the state favouring a particular religious denomination. However, there were known situations in which the representatives of the public authorities displayed acts of intolerance towards the religion practiced by certain persons. An example in this sense is that of citizen A.S. in which the CHR intervened promptly by notifying the competent authorities to take measures in accordance with the law. The person concerned was imposed administrative sanction as consequence of intervention.

Also, the ombudsmen qualify the last year’s actions of desecration of graves in the Jewish Cemetery¹⁰⁵ and in the Honour Cemetery (Military Cemetery) from Chisinau¹⁰⁶ as disturbing. The ombudsmen condemned these and other events that bear xenophobic and discriminatory messages that entail criminal punishment¹⁰⁷.

The ombudsmen consider important that the state should pay more attention to the promotion of policies in the field of protection

¹⁰⁵ <http://trm.md/ro/social/risca-inchisoare-pentru-profanarea-mormintelor-din-cimitirul-evreiesc/>

¹⁰⁶ <http://unimedia.info/stiri/Profanare-de-morminte-la-Cimitirul-Militar-din-Chiinau-Ambasada-Romaniei-deplange-actele-de-vandalism-67491.html>

¹⁰⁷ Article 222 of Criminal Code of the Republic of Moldova

of the right to freedom of religion, thought and conscience based on tolerance. In offensive and defamatory cases, the authorities are obliged to intervene by adopting measures leading to their termination.

13. Observance of human rights in the Transnistrian region and adjacent communities

The issue of human rights in the Transnistrian region is in the centre of ombudsmen's attention since the foundation of the Centre for Human Rights. Depending on the factors that generate the violation of a right, we choose the most appropriate method to resolve the problem so that citizens feel as little as possible the deficiencies of the negotiations for the settlement of the Transnistrian conflict.

On October 17, 2012 the Centre for Human Rights opened a representation with the headquarters in the village Varnita, Anenii-Noi district. Since the beginning of its activity, 237 citizens appealed: 196 requested audiences and 14 submitted applications to the ombudsman.

Citizens referred to various matters that, in their opinion, create impediments in achieving their constitutional rights and freedoms. The most common raised issues were the deficiencies in the activity of the Office on Civil Status (80 cases); of Varnita Department of Registration and Documentation of Population (59 cases); the impossibility to legalize the documents for establishment of guardianship of underage children (13 cases).

Depending on the nature of legal relations, the most common complaints of the residents of the Transnistrian region and adjacent communities are related to the defective achievement of children's rights, the right to citizenship, freedom of movement, private property, the right to labour, social assistance and protection, healthcare, individual freedom and personal safety, physical and mental integrity.

Documenting the population by Bender Department of Registration and Documentation of Population (with the headquarters in the village Varnita) was an issue under our scrutiny during 2013 as well. Some aspects related to the documentation of the population

in the Transnistrian region were exposed in the Report on the Observance of Human Rights in 2012¹⁰⁸: unjustified refusal and delay in issuing identity cards; unfounded request of additional documents, such as proof of residence ownership or criminal record issued by "Department of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs" from the Transnistrian region; lack of mechanisms to ensure the validity of the Soviet-type passport in the context of simplified procedure of confirmation of Moldovan citizenship for persons residing in localities on the left bank of the Nistru¹⁰⁹.

Although the Constitutional Court¹¹⁰ stated that inclusion of "residence visa" and its use in social relations contradicts the constitutional norms and principles being an obstacle in the exercise of the right to freedom of movement of the citizens of the Republic of Moldova, Bender DRDP (the division situated in Varnita) continued to request from citizens proof of residence ownership in the process of documentation. Without such a proof, the applicants were denied documentation and were recommended to find a person who would agree to register them in their own homes.

In the process of confirming citizenship of the Republic of Moldova, the applicants residing in the Transnistrian region were requested the submission of criminal records issued by "the Department of Internal Affairs of the MIA of "Moldovan Transnistrian Republic", which is contrary to the Regulations on the procedure of Acquisition and Losing Citizenship by citizens of the Republic of Moldova"¹¹¹.

Citizens applying for identity cards were not informed about the possibility to keep the old identity cards until the issuance of new ones. In these circumstances, people remain without documents until the new ones are issued, thus being exposed to permanent risk

¹⁰⁸ <http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport2012-final.pdf>

¹⁰⁹ Government Decision on measures for ensuring the confirmation of citizenship and population documentation in localities on the Left bank of Nistru (Transnistia) No. 959 of 9/9/2005

¹¹⁰ Constitutional Court Decision No. 16 of 19/5/1997 on the control of the constitutionality of the dispositions of item 10, paragraph 2 of the Regulations on the method of perfecting an issuing identity cards of the National Passport System

¹¹¹ Approved by Government Decision No. 197 of 12/3/2001

because of the impediments to realize the right to free movement created by the Transnistrian authorities.

In our opinion, Bender DRDP intentionally or negligently failed to inform correctly and timely the citizens on the issues related to documentation and did not observe the law in force, the internal provisions and orders, as well as perform the professional norms typical of the documentation process in all these cases.

On August 9, 2012 the Centre for Human Rights sent to the address of the General Director of the State Enterprise "State Resource Centre "Registru" information on the defective procedure of population documentation by Bender DRDP (based in Varinta village), accumulated by Varnita Representation of the CHR in the examination of citizens' complaints.

As result of the carried out control by the SE "CRIS "Registru" together with the General Prosecutor's Office and the National Anticorruption Centre, a criminal prosecution against some employees of Bender DRDP (based in Varinta village) was initiated under Article 327, paragraph 1 of the Criminal Code "abuse of power or abuse of office".

In the course of 2013, appeals of the citizens of the Republic of Moldova, residents of Transnistrian region, continued to be registered (13 appeals). They dealt with **the impossibility of getting identity cards** in accordance with the legislation of the Republic of Moldova for the under-aged children and children who become of age, whose adoption or guardianship was approved by the Transnistrian authorities and whose subsequent documents were issued by the same authorities in accordance with acts valid only in this region.

This situation is generated by the impossibility to implement in the Transnistrian region protection of children remained without parental care and in risk situations. Issues on this topic were analysed in more details in the previous reports¹¹².

Although the Ministry of Labour, Social Protection and Family, the Ministry of Justice and the Integration Bureau within the State Chancellery pledged to take concrete actions

¹¹² Report on the observance of human rights in the Republic of Moldova in 2012, www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport2012-final.pdf

to redress the situation in this area, in 2013 we see that the situation has not changed.

The responsibility for ensuring the citizens' right to **healthcare** belongs to the state. Although the state aims to implement the basic strategies of the development of the healthcare system through a whole set of laws, the national legislation is not applicable in the Transnistrian region.

In order to provide the exercise of the right to healthcare on the territory of the Republic of Moldova to citizens insured by the state budget and residing on the left bank of Nistru, Bender Territorial Agency of the National Insurance Company (BTA of NIC), based in the village Varnita, was created by Government Decision No. 1219 of 30.10.2008¹¹³.

According to Government Decision no. 906 of 24.09.2010¹¹⁴, Bender TA of NIC, together with the local authorities, created and organized the activity of Commissions for the examinations of appeals from the citizens of the Republic of Moldova of the categories of people for whom the Government provides insurance: in Varnita, Anenii-Noi district (providing services for Bender, Tiraspol and Slobozia district), in Rezina (providing services for Ribnita and Camenca districts), in the village Cosnita, Dubasari district (providing services for Dubasari and Grigoriopol districts). The Commissions examine the requests of citizens for obtaining mandatory health insurance policies.

Currently, the insured people, citizens of the Republic of Moldova residents on the left bank of the Nistru and neighbouring the administrative border communities, registered on the family doctor's list, benefit of medical care in the conditions provided to all the people insured in the Republic of Moldova in accordance with the provisions of the Unique

¹¹³ By Government Decision No. 1053 of 26.12.2013, the territorial agencies of the National Insurance Company in Medicine were reorganized, so that of 13 territorial agencies there remained only 7. Bender Territorial Agency is to be liquidated/reorganized into an office of southeast territorial agency based in Causeni district.

¹¹⁴ Government Decision No. 906 of 24.09.2010 on the creation and activity of commissions for the examination of appeals of the citizens of the Republic of Moldova residing in communities on the left bank of the Nistru (Transnistria) and its adjacent communities for which the Government has the attribution of insurer.

Compulsory Health Insurance Program and the methodological norms of its application. The persons, who are not insured and registered on the family doctor's list, benefit of pre-hospital emergency medical care and primary medical care, as well as outpatient and inpatient specialized medical care in case of socially caused diseases with a major impact on public health.

Measures were taken to provide access to medical services for all the citizens, regardless of their place of residence. In our view, this is an area, in which the state managed to find optimal solutions, to ensure the achievement of a constitutional right by the citizens of the Republic of Moldova residing in the Transnistrian region.

Under provisions of article 4, paragraph (4), letter (n) of the Law on Mandatory Health Insurance No. 1585 of 27.02.1998, the Government has the attribution of providing insurance to disadvantaged people who benefit of social assistance in accordance with the Law on Social Benefits No. 133 of June 13, 2008. However, the people from disadvantaged families, residing in Transnistria and the neighbouring communities cannot benefit of insurance policies, because there are no departments/divisions of family social assistance and protection, which establish the right to social assistance.

Similarly, the socially vulnerable groups cannot benefit of social benefits and allowances for the cold period of the year under the Law on Social Benefits No. 133 of 13.06.2008, as well as of other social services. The Ministry of Labour, Social Protection and Family has not identified a procedure for solving the applications that come from the citizens in this region with the request to find a way to grant them social benefits and services. We recommend that the Ministry find an efficient solution for this category of citizens from the Republic of Moldova residing on the left bank of the Nistru.

Nor the **right to education** is fully provided. Despite the many efforts to solve the problems faced by the schools with instruction in the Romanian language, that function in the Transnistrian region, no significant progress has been made in this respect. The existing situation diminishes the quality of education and decreases the number of pupils. We believe that this issue should be a priority one on the agenda of talks in the existing formats with

Tiraspol, including within the Sector Working Group for Education and Science¹¹⁵.

We appreciate the fact that the issue of recognition of certificates of studies issued by the eastern districts of the Republic of Moldova and the city Bender has been completely solved¹¹⁶. In the context of promoting confidence-building measures between the two banks of the Nistru, by Order of the Ministry of Education No. 869 of 5.11.2012, the modality of perfecting certificates of study, issued by the educational institutions from the Transnistrian region, was simplified for the graduates who desire to continue their studies abroad or to be employed.

The share of the total number of student enrolment to higher educational institutions with budgetary funding is preserved for the graduates of schools from the Eastern districts of the country and the city Bender, who studied according to curricula approved by the Ministry of Education of the Republic of Moldova, and for graduates of the theoretical lyceum "A. Mateevici" from Sanatauca, Floresti district residing in the East. However, graduates of other educational institutions from Transnistria do not have too many chances to gain access to higher education in the situation when they do not benefit of the mentioned advantage and in the conditions of equivalence of marks of study certificates¹¹⁷.

Some aspects related to the observance of **the right to physical and mental integrity, freedom and safety of the person** in Transnistria were included in the "Report on Human Rights in the Transnistrian Region of the Republic of Moldova" made by Thomas Hammarberg in February 2013.

In the context of restriction of access for representatives of public authorities and offi-

¹¹⁵ Government Decision on the implementation of the President of the Republic of Moldova's initiatives for the strengthening of confidence and security in the context of Transnistrian problem settlement No. 1178 of 31/10/2007

¹¹⁶ Regulations on the legal effects of certificates of studies issued by educational institutions from the eastern districts of the Republic of Moldova and the city Bender of 21/01/2004, issued by the Ministry of Education.

¹¹⁷ In case of knowledge assessment, the marks of the five-point system, valid for the Transnistrian region, should be equivalent to the ten-point system, as follows: the marks „3”, „4” and „5” shall be equal to „5.5”, „7.5” and „9.5” respectively.

cial of the Republic of Moldova to the Transnistrian region, the activity of the National Mechanism for the Prevention of Torture does not extend to the places of detention from the left bank of Nistru. Thus, a priority for the CHR in 2014 will be the creation of a common mechanism (with the involvement of international bodies) of periodic monitoring of the conditions of detention in the prisons from the Transnistrian region (action contained in the National Action Plan on Human Rights 2011-2014). We decided to create a working group to identify the best solutions to ensure completion of this action.

An aspect of the violation of **the right to property** is the fact that the economic agents registered in accordance with the legislation of the Republic of Moldova and who operate on the left bank of the Nistru and in adjacent areas benefit of utilities (water, sewer, electricity, gas, waste disposal) provided by Transnistrian economic agents. The bills issued by these providers do not correspond to the provisions of article 117 of the Tax Code and respectively, the economic agents cannot confirm the costs for the utilities, which, according to the Tax Code of the Republic of Moldova, are exempt from VAT.

In our view, the Ministry of Finance, together with other competent bodies and institutions should intervene to remove the difficulties/impediments these companies face

and contribute to the creation of a favourable background for small business development.

Considering the above, we come to the conclusion that lack of implementation mechanisms of the signed agreements in the process of negotiations between the constitutional authorities and the de facto authorities from Tiraspol; non-interference or inefficient interference of the central public authorities in some cases when it might be possible; lack of legal regulations that could offer solutions in some areas; bureaucracy, negligence or abuse by some state officials; insufficient information of the public about the attributions and services provided by the public authorities are factors that generate insecurity for the observance of human rights on the left bank of Nistru, as well as in the security zone in general.

In our opinion, the dynamics and results of the consultation in the "5+2" format of Transnistrian conflict settlement require the need to develop a clear perspective strategy, to review and adopt the sector working groups strategy, approved by Government Decision for the implementation of the President of the Republic of Moldova's initiatives on consolidation of confidence and security in the context of Transnistrian conflict settlement No. 1178 of 31.10.2007. Also, we consider the need for the creation of a sector working group on human rights as one of the priorities of this process.

CHAPTER II

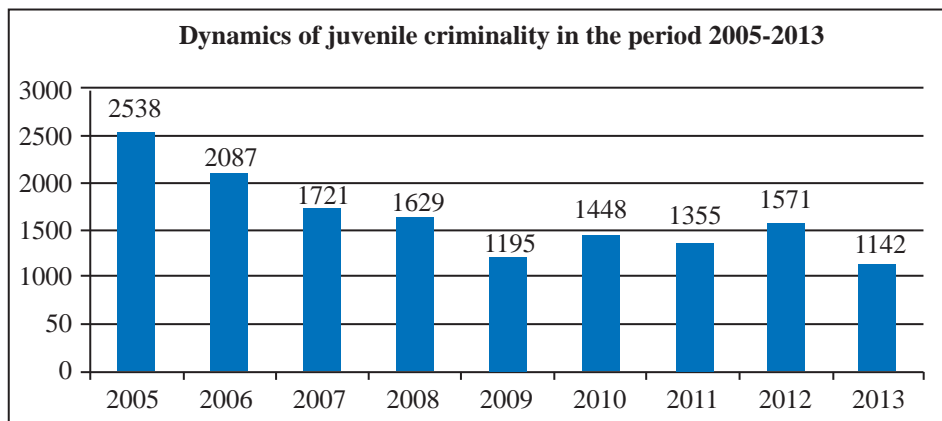
Observance of child's rights in the Republic of Moldova

1. Justice for children

Juvenile delinquency is an important factor that reflects the state of affair in the justice system for children. The increasing number of crimes, especially in a medium and long term, denotes the efficiency of the mechanisms implemented in the justice system for children. In this context, a thorough analysis of official statistics on juvenile delinquency will provide more clarity on the existing problems in the field.

During 2013, 1,142 crimes, committed by juveniles and with their participation, were registered; this being the lowest indicator on juvenile delinquency in the period 2005 -2013.

In the present report, we again draw the attention of the authorities to the lack of a clearly structured national strategy on preventing and combating juvenile delinquency, which might determine the competences of relevant institution to meet the principles of the United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency ("The Riyadh Guidelines"¹¹⁸). We have to mention some basic principles: engagement in socially useful activities; humanistic not selfish orientation of the young people; to make efforts on the part of the entire society to ensure the harmonious development of

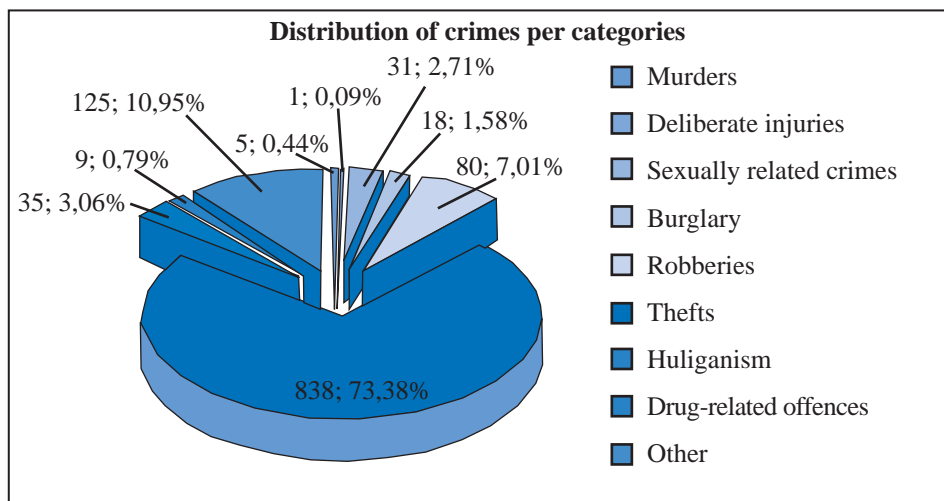

The analysis by type of crime, as shown in the diagram, indicates that the largest share is ascribed to crimes against property (burglaries – 18 cases or 1,58 %, robberies – 80 cases or 7,01 %, thefts – 838 cases or about 73,38 %). This is a tendency characteristic of the previous years as well. The situation is similar on other types of crime.

The data presented in the Chart on page 252 reveal that, although the number of offenses decreased, the problems related to the policies of juvenile delinquency prevention remain largely the same.

adolescents, with respect for and promotion of their personality from early childhood; to pursue the orientation of a child to have an active role and partnership within the society and not to be considered as mere object of socialization or control. The Riyadh Guidelines also provide for the welfare of the young people, who, since childhood, should be the focus of

¹¹⁸ Report on the observance of human rights in the Republic of Moldova in 2012, p.139-142: http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_2012_final1.pdf

any prevention programme; systematic study, as well as elaboration of measures should be for the child's development, to avoid incriminating and penalizing him for a behaviour that has no serious consequences; community services and programmes should be focused on prevention of juvenile delinquency operating as an active factor; the legal or control institutions should be appealed to only as a last resort. However, currently, the authorities' actions of juvenile delinquency prevention are sporadic and unilateral and are not adjusted to the criteria mentioned above.

The mediation institute is a relatively new but very important mechanism in the child justice system.

The newest type of justice, founded within social sciences is restorative justice. Mediation is part of restorative justice. Mediation is a process whereby the victim and the offender are given the opportunity, if they freely consent, to actively participate in the solution of the problems arising from the crime, through an impartial third party (mediator)¹¹⁹.

In the Chart on page 253 we observe, based on the official statistics of the General Prosecutor's Office¹²⁰, that in 2012 the major-

ity of criminal cases terminated during prosecution had the reconciliation of parties as legal basis. Thus, of 946 criminal cases terminated during the prosecution, 687 (or about 72.62 %) were closed pursuant to Article 109 of the Criminal Code on the grounds of reconciliation.

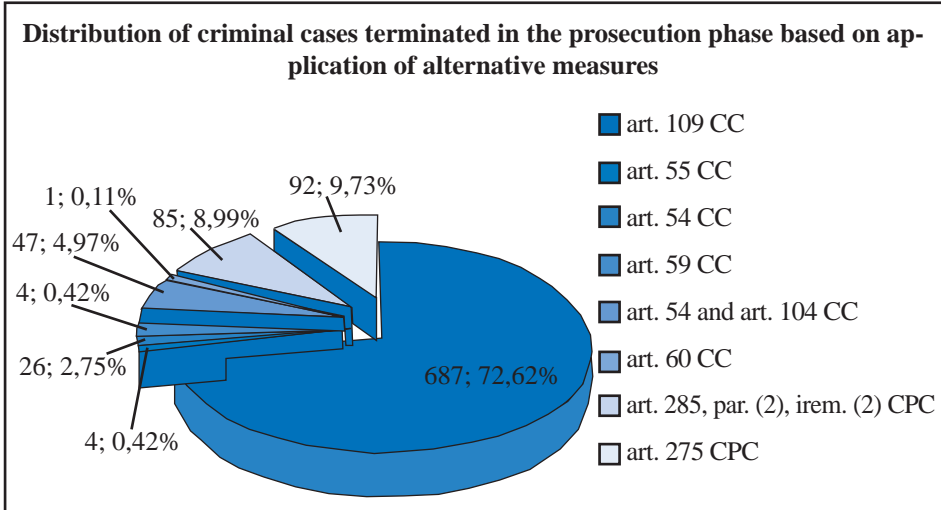
Similarly, this indicator was of 830 (91.71 %) out of a total of 905 criminal cases in 2011 and of 1,001 out of a total of 1,078 cases in 2010, which were terminated in the criminal prosecution phase.

The ombudsman considers that the legal provisions mentioned above are not necessarily the most effective method of resolving disputes outside the judicial process. The simplistic approach to disputes and the technical character of these mechanisms do not allow,

Code – exemption from criminal liability of minors; 47 – under article 54 and article 104 of the Criminal Code - exemption from criminal liability of minors with application of coercive educational measures, mostly in the form of entrusting the minor under parent supervision, persons who substitute them or state specialized and warning bodies; 4 criminal cases were terminated pursuant to the provisions of article 55 of the Criminal Code exemption from criminal liability and replacement with contravention liability, 4 cases were terminated under provisions of article 59 of the Criminal Code - conditional suspension; 1 criminal case was terminated under the provisions of article 60 of the Criminal Code on the ground of limitation of criminal liability; 85 cases – under article 385, paragraph (2), item (2) of Criminal Procedure Code – on the ground that the person has not reached the age to be held criminally liable; 92 – under the provisions of article 275 of the Criminal Procedure Code, circumstances excluding prosecution

¹¹⁹ Recommendation R 19(99) of the Committee of the Ministers of Council of Europe member states on mediation in criminal cases, adopted on September 15, 1999 at the 69th meeting of the Ministers' Deputies.

¹²⁰ According to official data, of 946 cases, 687 were terminated pursuant to article 109 of Criminal Code; 26 cases under the provisions of article 54 of Criminal

in the opinion of the ombudsman, to take into account the true feelings the victim has. Often, in cases of “imposed” application of the reconciliation of the parties on the premises of the court, the injured party is dissatisfied with its results.

For these reasons, the ombudsman is of the opinion that such disputes should be resolved by applying mediation because it not only has legal effects but also psychological and social ones, which are more advantageous than the simple application of the provisions of article 109 of the Criminal Code.

The essence of mediation consists in helping the parties in criminal proceedings to resolve the conflict in such a way that both the victim and the person, who committed the crime, leave the courtroom or the prosecutor’s office with a sense of satisfaction. This is the most important advantage of the mediation institute – to offer an agreeable solution accepted both by the victim and by the person who committed the crime.

In this context, it is obvious that the mediation institution offers a much more qualitative approach to the reconciliation between the parties. It focusses on effective resolution of conflicts not on reporting positive indicators of settling controversial cases.

However, although adopted in 2007 the Law on Mediation is not applied, at least not in the mediation of criminal cases involving minor children. The application of the legal provisions is flawed for several reasons: it is not aimed at

de-judicialization of the criminal cases and the consequences that may arise (psychological discomfort, prolonged examination of cases, etc.); lack of tradition of amicable settlements of cases; lack of an updated database of mediators and of their offices the case could be referred to; mediators are self-employed and there is no motivation for the profession of mediation. All these greatly reduce the possibilities in question offered by the law.

The Law on Mediation is a determining act in providing a restorative process, but it will remain ineffective as long as the state agents are reluctant and do not establish mechanisms to ensure its functionality.

We mentioned earlier that during 2012, 85 criminal cases terminated during prosecution were under the provisions of article 385, paragraph (2), item (2) of the Criminal Procedure Code on the grounds that the person has not reached the age at which he can be held criminally liable. The ombudsman would like to repeatedly draw the attention to the fact that in 2010²²¹ the only existing institution in the country for children with behavioural disorders, who have not reached the age when they can be held liable, was shut down. However, the state has not created an alternative institution to meet the international standards of juvenile justice management.

²²¹ Government Decision No. 1183 of 22.12.2010 on the liquidation of the specialized boarding school for children with behavioural disorders, village Solonet, Soroca district

This problem was partly put in charge of alternative placement services for children, under the provisions of item 4, letter d) of the **Framework Regulations on Professional Foster Care Service**¹²². According to these provisions, service beneficiaries are children under the age of 14, who have committed a violation of criminal law, but are not held legally liable and are in at least one of the following situations: a) are temporarily or permanently deprived of family environment; b) their special needs cannot be met by their biological family; c) are or may become victims of some form of violence, human trafficking, abandonment or neglect, maltreatment, exploitation, while in care of one or both parents, legal representative or other person responsible for their care. Therefore, the children, who do not meet these conditions, cannot be placed in professional foster care service and are left without any attention on the part of the state. Thus, although the enactment provides a mechanism for such situations, based on the above said, we find that it can be applied only under certain conditions, only partly covering the needs.

In this context, the ombudsman recommends the state to intensify work to resolve this situation. Children with behavioural disorders need support to overcome the problems they face. Otherwise, much more efforts will be required for the rehabilitation of such minors, who will become a heavier burden to society.

The ombudsman welcomes the efforts made by competent authorities regarding the strengthening of the mechanism for hearing in the trial of child victims and witnesses. We refer here both to setting hearing rooms on the premises of prosecutors' offices, police offices and courts, and the proposals for the amendment of article 110¹ of the Criminal Procedure Code related to special cases for hearing juvenile witnesses. We would like to mention that according to the Resolution on setting hearing rooms for children and the amendment of arti-

cle 110¹ of the Criminal Procedure Code¹²³, the following were established:

- from the funds allocated for 2013, the General Prosecutor's Office is to set up a room for assisting and hearing children in the following towns: Ocnița, Soroca, Orhei, Anenii Noi, Leova, Cahul. A similar room will be created in Calarssi from external funds. These rooms will be used to hear minor victims and crime witnesses under article 110¹ of the Criminal Procedure Code.

- From the funds allocated for 2013, the Ministry of Internal Affairs, is to set up 6 hearing rooms for minors suspected of having committed crimes or who are witnesses in other cases than those covered by article 110¹ of the Criminal Procedure Code.

- The courts will cease the process of setting up spaces for hearing minors. The funds allocated in 2013 for this purpose shall be redistributed for the purchase of audio-video equipment to facilitate the examination of materials of this type. The left finances will be used to set up hearing rooms for anonymous witnesses.

- In Chisinau, in cooperation and with the support of NORLAM, a house will be created, which will be used for hearing children, witnesses and victims of crimes, as well as for offering them psychological support and medical assistance.

- The house from Chisinau and the seven rooms set up by the General Prosecutor's Office are meant to cover relevant services on the whole territory of the Republic of Moldova. After 3 years of activity of these structures, the situation will be re-evaluated and, if necessary, the creation of other spaces can be decided.

According to the data of 2013 Annual Report on the Implementation of Pillar VI of the Justice Sector Reform Strategy, currently the rooms set for assisting and hearing children exist only in five courts: the Court of Appeals from Balti, the Court of Appeals from Cahul, the Court from Balti, the Court from Edinet, the Court from Hincesti. Nothing is mentioned about the spaces that were to be set up for this

¹²³ The amendment was approved during Sitting No. 5/13 of September 25, 2013 by the inter-institutional Working Group on optimal implementation of action 6.3.2, item 2 of the Action Plan for the Implementation of the Justice Sector Reform Strategy in the period 2011-2016.

¹²² Adopted by Government Decision No. 1361 of 7/12/2007

purpose within the institutions of the Prosecutor's Office and the Ministry of Internal Affairs.

The ombudsman considers that the justice system for children should be a state priority because it has a strong impact on the future development of the children, either on the ones in conflict with the law or the ones in contact with the law. Regardless of the category, the children must benefit of quality and adapted to their needs services. It is necessary that the child victims or witnesses should be treated in such a manner as to avoid, as much as possible, their re-victimization in the justice system. Meanwhile, the minors, who have committed crimes, must be regarded first of all as children. It is mandatory that they be helped to reintegrate into society and only subsequently be treated as minors who committed crimes and who have to bear responsibility. Otherwise, as mentioned earlier, much more effort will be needed to rehabilitate these children, both victims and witnesses, as well as minors who committed offences. That will be a much heavier burden for the society. For these reasons, the justice system for children must be a priority for the state. It must be associated with a company's long-term investment.

2. The right to education

2.1. School fees

The issue of school fees was a current and sensitive one in 2013 as well. In the previous reports, the ombudsman warned that the collection of funds contravenes the provisions of article 35 of the Constitution of the Republic of Moldova, which stipulates that state education is free of charge. Nevertheless, funds are collected from parents.

Although apparently, the fees are voluntary and teachers have nothing to do with them, as the money is collected through parents' associations, still the educational institution has an active and decisive role. Parents are made to contribute financially by various means. One condition for the enrolment of the child in the educational institution is that parents accept to become members of the parents' association, in whose statute the financial obligations of the parents are mentioned. The cases examined by the ombudsmen during

the previous years and in 2013 as well, show that another method is stigmatizing children and influencing their success in school. Thus, during a visit to an educational institution in a rural community, the CHR employees found that parents were forced to pay 500 lei for the school fund and the class "treasury". The money was collected by the class teacher, in spite of the fact that there was a parents' association in the school, and whether or not the parents were members of the parents' association¹²⁴. *In the class teacher's opinion, the classmates should be aware that some pupils did not bring money or refused to clean the classroom, and at his proposal, the pupils approve, as a form of punishment, that they clean the classroom for several consecutive days, as this is the "class rules"*¹²⁵.

The ombudsman considers that such approaches lead to flagrant violation of children's rights, in particular the principle under article 2 of UN Convention on the Rights of Children, which guarantees equal rights for children and their non-discrimination.

For these reasons, we believe school fees as one of the fundamental causes of the problems of the educational system. That is because the collection of funds generates other problems, such as exercising pressures on parents and children, influencing the pupils' school performance, teachers' lack of objectivity, cheating in the final exams due to insufficient training of the pupils.

However, insufficient allocation of financial resources to cover the needs of the educational system reveals an inconsistent and underestimating attitude of the importance of this area in the context in which, in our opinion, a society provides a better future, first of all, through quality education.

¹²⁴ <http://ombudsman.md/ro/avocatul-copilului/drepturile-copilor-sint-incalcate-intr-institutie-invatamint-raionul-calarasi>

¹²⁵ The ombudsman requested the help of the district Prosecutor's Office and of the General Department on Education, Youth and Sport. As result of these actions, the Prosecutor's Office sent to the educational institution a notification in which it demanded the removal of the detected violations and the disciplinary sanction of the teacher. The manager of the institution approved an Order by which he forbade the collection of funds by the teaching staff. The given teacher was verbally warned on observance of child's rights.

If the state admits its inability to form a sufficient budget to cover the financial needs of the educational system, the ombudsman insists that the methods used to support the system be based exclusively on the principle of free consent, ensuring that these mechanisms will not be influenced or determined by the educational institution to which the parents' association belongs.

2.2. Inclusive education

In the context of constitutional provisions¹²⁶ and the commitments of the Republic of Moldova assumed with the ratification of the UN Convention on the Rights of the Child¹²⁷, the Government of the Republic of Moldova approved the Programme on the Development of Inclusive Education for the period 2011-2020¹²⁸, in accordance with which inclusive education is among the educational priorities. The Programme will be implemented in three stages: a) 2011-2012: drafting the legal framework for developing inclusive education; 2) 2013-2016: application of inclusive education models; c) 2017-2020: implementation of the Programme at a large scale.

In the context of the measures taken during the first stage, on March 30, 2012, the Parliament of the Republic of Moldova adopted Law No. 60 on Social Inclusion of People with Disabilities.

Under the provisions of article 27 of the mentioned above Law, people with disabilities shall be provided the necessary conditions for education, instruction and professional training, and under the provisions of article 29, they

¹²⁶ Under article No. 35 of the Constitution of the Republic of Moldova, everybody has the right to education. Education constitutes a unitary system achieved by a diversity of structures, forms, contents, educational technologies. The state educational policy is based on the principles of humanism, accessibility, adaptability, creativity and diversity.

¹²⁷ Provisions of article 23 of UN Convention on the Rights of the Child

¹²⁸ Government Decision No. 523 of 11/7/2011 on the approval of the Programme on the Development of Inclusive Education in the Republic of Moldova for the period 2011-2020.

While examining a case, it was found that the manager of the educational institution refused to create necessary conditions for a child with first degree locomotion disability and manifested indifference to the child's needs by invoking lack of financial resources for this purpose. At the intervention of the ombudsman, the local public administration reacted in proximal terms. So, it was decided that the pupils in the class, where the disabled child studied, will not have to move to different classrooms but stay only in one, without going to different floors. Also, a toilet was adapted to the needs of people with impaired mobility.

In another case, a child with first-degree disability did not attend the pre-school preparatory group because in the organizational chart of the pre-school institution, there was no position for a support educator. The mother's request was re-addressed by the Department on Education to the district Psycho-pedagogical Assistance Centre. Following the intervention of the ombudsman, necessary resources were found to pay for a support educator and include the position in the organizational chart of the institution.

Another child with disability was expelled from school on the ground of unsatisfactory performance, although the child had to be taught in a method specific to his peculiarities and needs, in accordance with provisions of article 27 of Law No. 60 on Social Inclusion of Persons with Disabilities and article 47 of the Law on Education No. 547 of July 21, 1997. Also, the child's knowledge had to be assessed in accordance with the provisions of the Concept on School Performance Assessment. This is a system of ideas, principles and methodological approaches on the organization and conduct of the assessment of school performance.

benefit of access to general (primary, secondary), secondary vocational and higher education.

However, under the provisions of article 47 of the Law on Education No. 547 of July 21, 1997, pre-university educational institutions operate in accordance with the provisions of the pre-noted law and bear responsibility for achieving state educational standards, the rights of children and staff, and the protection of pupils' life and health. The pre-university educational institution is competent to determine appropriate educational technologies, establish modalities for the implementation and control of the educational process, etc.

The implementation of the rules stipulated above is carried out with difficulty and has major flaws. This conclusion derives from the cases that came to the attention of the ombudsmen in 2013.

The ombudsman encourages the authorities not to hesitate in making prompt decisions in accordance with the constitutional provisions and international commitments, taking into account the child's best interest.

2.3. Psycho-pedagogical services in the context of inclusive education

In the context of state efforts for social inclusion of persons with disabilities¹²⁹, the Government ordered the creation of the Republican Psycho-Pedagogical Assistance Centre and District/Municipal Psycho-Pedagogical Assistance Service by Government Decision No. 732¹³⁰ of September 16, 2013. This is a public institution under the Ministry of Education.

¹²⁹ Under articles 10 and 24 of Law No.338-XVIII of December 15, 1994 on Child's Rights (Official Monitor of the Republic of Moldova, 1995, No. 13, article 127) with the ulterior modifications and additions, article 15, paragraph (1), article 33, paragraph (2) and article 43, paragraph (7) of the Law on Education No. 547-XIII of June 21, 1995 (Official Monitor of the Republic of Moldova, 2010, No. 200-201, article 660), as well as article 27 of Law No. 60 of March 30, 2012 on Social Inclusion of Persons with Disabilities (Official Monitor of the Republic of Moldova, 2012, No. 155-159, article 508)

¹³⁰ Government Decision No. 732 of September 16, 2013 on the Republican Psycho-Pedagogical Assistance Centre and District/Municipal Psycho-Pedagogical Assistance Centers.

The Government's Mission consists in ensuring the right to quality education for all the children, aiming at the organization of psycho-pedagogical assistance at national level.

The Psycho-Pedagogical Assistance Service is created by the decision of the district/municipal council in the territorial-administrative units of second level, including Chisinau, in the Territorial Autonomous Unit of Gagauzia and in Balti under the administration of district/municipal subdivision with attributions in the field of education and methodology of the Republican Psycho-Pedagogical Assistance Centre. The mission of the service consists in conducting assessment and providing psycho-pedagogical assistance at district/municipal level.

According to item 3 of the mentioned Decision, the Government **recommends** to the district/municipal Councils and the Executive Committee of the Territorial Unit Gagauzia the creation of the psycho-pedagogical assistance service in the subordination of district/municipal subdivisions with attributions in the field of education.

Also, under item 6, the Government **recommends** to local public authorities with attributions in the field, to provide for the implementation of Decision No. 732 of September 16, 2013, **within the limits of the approved funds**, taking into account the spending limits and the established personnel units.

In this context, the ombudsman considers that the provisions mentioned above should have a mandatory nature to ensure the observance of the right of all beneficiaries¹³¹, especially in order to facilitate access to education of children with special needs, which is extremely important in the context of Law No. 169 of July 9, 2010 on the approval of Social Inclusion Strategy of Persons with Disabilities (2010-2013). Otherwise, in the opinion of the ombudsman, the given Government Decision with have a formal character.

¹³¹ Beneficiaries of psycho-pedagogical assistance (children with special educational needs, children exposed to violence, school abandonment, parental care, labour exploitation, risk of human trafficking, juvenile delinquency and behavioural disorders, sexually transmitted diseases, risk of unhealthy nutrition, risk of early pregnancy, etc.)

2.4. Vaccination and restriction of access to educational institutions

The issue of children's enrolment to educational and recreational institutions remains unsolved.

The ombudsman believes that by paragraph (6), article 52 of the Law on State Supervision of Public Health No. 10 of 3.2.2009, the legislator established unduly restriction of the right to education of a minority group – the unvaccinated children, and neglected the principle of compulsory primary education. This restriction does not comply with the provisions of article 35, paragraph (1) of the Constitution and is not commensurate with the situation that caused it, which affects the substance of this right.

In this context, the ombudsman notified the Constitutional Court arguing that a fair balance between the need to protect the general interest, on one side, and the fundamental rights of the individual, on the other side, is a state entitlement. The special measure undertaken by the State in the Republic of Moldova to ensure the supervision of public health and protection of general interest, is in the detriment of the child's best interest and does not maintain a fair balance, based on which, the European Court of Human Rights has determined the objectives of the Convention on the Protection of Fundamental Human Rights and Freedoms.

On January 22, 2013, the Constitutional Court issued Decision No. 1 of termination of the review on the constitutionality of the contested rules. Three of the judges mentioned that according to European Court jurisprudence, "[...] once the state adopts a solution, it has to be enforced with clarity and coherence to the extent possible to avoid legal insecurity and uncertainty for the targeted legal subjects by the enforcement measures of this solution [...]"¹³². Similarly, under article 3, paragraph (2) of Law No. 780-XV of December 27, 2001 on Legislative Acts, "the legislative act must comply with legality, accessibility, accuracy [...]". In the judges' opinion, the contested legal norm does not meet these requirements. However, according to the three judges, the provisions of article 52, paragraph (6) of the Law on State Supervision of Public Health contradict the provisions of the Law on Patient's Rights and

¹³² ECHR Decision *Paduraru v. Romania*

Responsibilities, the Law on Health and the Law on Education. It is not clear from the disputed legal norm, whether children can be admitted to an educational institution in the absence of one vaccine or can be admitted only if they have been administered all mandatory vaccines guaranteed by the state. Also, it does not result from the Law whether the imposed restrictions refer to the children who are in risk groups (with medical contraindications) or who come from socially vulnerable families. The Law does not stipulate who is to bear responsibility for the education of unvaccinated children and how this can be provided. Based on the above, the three judges held that the legal norm does not comply with Articles 16, 24, 35 and 54 of the Constitution.

On the grounds of Article 29, letter a) of the Law on Ombudsmen No. 1349 of 17.10.1997, on April 4, 2013, the ombudsman submitted to the Parliament of the Republic of Moldova proposals for the amendment of the legislation in force, which would ensure a fair balance between the need to protect the general interest, on one hand, and the individual rights, on the other hand. So far, we do not have an answer to the submitted proposals.

3. The right to physical and mental integrity

3.1. Child abuse

An important step in preventing, identifying and reporting cases of child abuse, neglect, exploitation and trafficking was the issuance by the Ministry of Education of Order No. 77 of February 22, 2013¹³³, aimed to prevent violence against children and to regulate the identification, documentation and intervention actions of the employees in the educational system in cases of child abuse, neglect, exploitation and trafficking¹³⁴.

¹³³ Order on the procedure of institutional organization and intervention of employees of educational institutions in cases of child abuse, neglect, exploitation, and trafficking

¹³⁴ Thus, the manager of each institution is responsible for: appointing by order the coordinator for the prevention, identification, reporting and referring of cases of abuse, neglect, exploitation and trafficking; reporting to a hierarchically superior body on the situation in this respect quarterly; dismissal of teachers who apply violence against children

As a result of monitoring the application of the given provisions, we identified some flaws¹³⁵. In this context, the Ministry of Education issued Order No. 858 of August 23, 2013 on the Methodology of Application of the Procedure of institutional organization and intervention of employees in the educational system in cases of child abuse, neglect, exploitation and trafficking. The aim of the Methodology consists in offering explanations to the coordinators of violence prevention actions on ways of application of the procedure in educational institutions.

Subsequently, the Ministry of Education carried out another monitoring on the application of the provisions of Order No. 858. The results of the monitoring were included in a Report on cases of violence against children in accordance with *the Procedure of institutional organization and intervention of employees in educational institutions in cases of child abuse, neglect, exploitation, trafficking*. The Report was based on data provided by the district/municipal Departments on *Education, Youth and Sports*.

Thus, according to the results of the Report¹³⁶, in the period September – December 2013, 6,332 cases of violence against children were identified at the notification of children and parents, or by 2,618 cases more than in the period March – May 2013. These

figures include 3,026 cases of physical abuse, 1,940 cases of psychological abuse, 43 cases of sexual abuse, 1,164 cases of neglect, and 159 cases of labour exploitation. Of the total number, 384 were cases of suspected serious abuse (173 more than in the period March – May 2013) reported by the employees of the institutions with responsibilities in the field of protection of child's rights. In the opinion of the authorities, the increased number of cases of abuse against children, compared to the period March – May 2013, is due to the collaboration of the teachers with the parents and children. However, the directors of the institutions often do not report cases of child abuse not to harm the image of the institution and to avoid the procedures imposed by law, especially in cases of sexual abuse, severe neglect and labour exploitation. Some employees are intimidated and do not feel safe when reporting cases of violence.

Pupils reported the majority of abuse cases, 2,404; teachers reported 2,177. The parents and non-teaching staff reported 638 cases, and 619 cases respectively. According to the data of the Report, boys were subjected to violence more often, 4,154 cases compared to 2,178 cases involving girls.

The ombudsman considers that the taken actions are certainly an important step towards the consolidation of state mechanisms for the identification and reporting of cases of abuse. The assertion is based on the number of identified and reported cases. Thus, while the official statistical data showed only a few dozens of cases of violence, according to the information available to the ombudsmen following a Study carried out by the CHR in 2012, the real number was of several hundreds. We mention that with the implementation of the new monitoring methodology of the provisions of Order No. 858, the Ministry of Education already indicates thousands of identified and reported cases. This quantitative growth demonstrates the efficiency of the latest decisions of the authorities, on the one hand, and of the implementation mechanisms, on the other hand, which confirms that the given approach is a qualitative one.

The ombudsman encourages the authorities to continue to make efforts to strengthen the mentioned mechanisms, both at normative and institutional levels, through teacher

¹³⁵ a) School Regulations do not contain functional provisions on the ways to ensure children's safety in institutions; the job descriptions do not empower the employee with the protection of child against any form of violence; the teaching staff is confronted with difficulties in identifying suspected cases of abuse and assisting children, victims of violence;

b) the means of complaint submission from pupils about cases of abuse are not adapted for children/pupils of different ages;

c) the mechanism for submitting complaints from pupils and parents does not exist

d) actions of violence prevention with children and parents/caregivers are organized occasionally, especially only when serious cases of abuse occur and have a formal character

e) district/municipal departments on education and the managers of the institutions do not assess the impact of organized prevention actions on the educational environment, especially on diminishing the phenomenon in general

¹³⁶ <http://unimedia.info/comunicate/tot-mai-multe-cazuri-de-violenta-asupra-copilului-sint-identificate-si-raportate-de-cadrede-didactice-in-colaborare-cu-levii-si-parintii-3272.html>

training and ongoing monitoring and implementation of the Methodology of Application of the Procedure of institutional organization and intervention of employees in educational institutions in cases of child abuse, neglect, exploitation and trafficking.

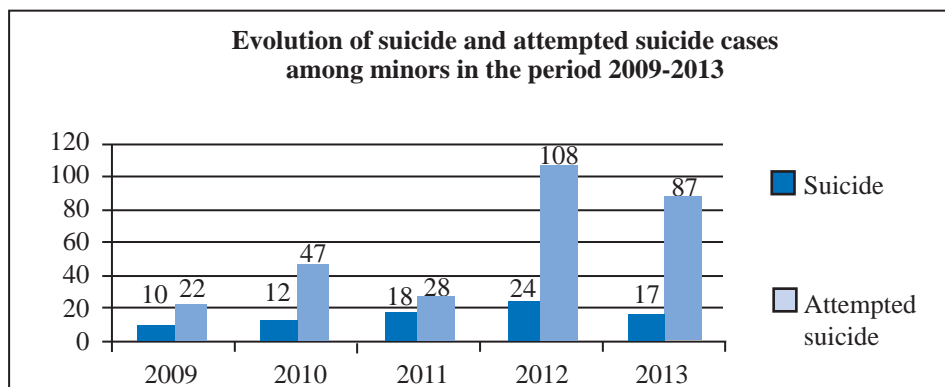
3.2. Suicide

According to the official statistical data of the Ministry of Internal Affairs¹³⁷, in 2013, the number of cases of suicide and attempted suicide among minors has decreased slightly compared with 2012. Yet, as observed in the chart below, the level registered in 2013 significantly outnumbers those registered in 2009, 2010 and 2011.

A similar situation is observed in cases of attempted suicide, where the same age category, 14-17, prevails.

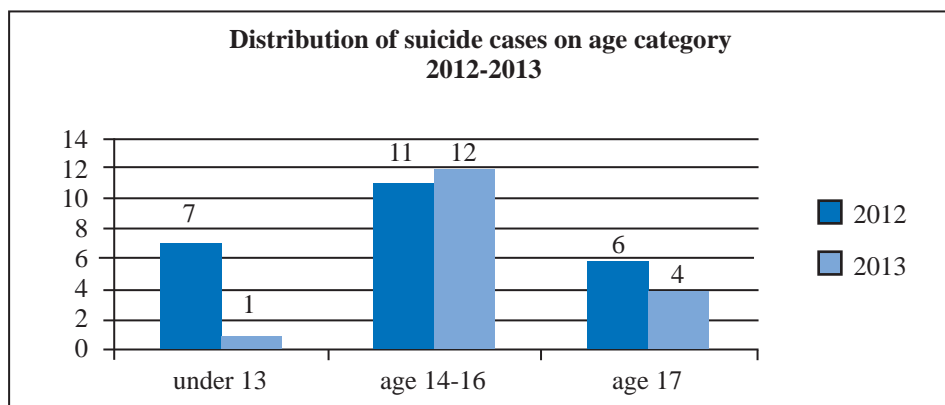
It was also found that most cases of suicide and attempted suicide are committed by girls. Thus, in 2012, there were 15 cases of suicide committed by girls, and 9 committed by boys, in 2013, 12 girls and 5 boys were involved in cases of suicide. As for attempted suicide, the difference is more pronounced, when they are distributed according to sex. In 2012, there were 94 cases of attempted suicide committed by girls compared to 14 committed by boys; in 2013 there were registered 75 cases of attempted suicide committed by girls compared to 12 cases committed by boys.

Both, the children victims of abuse and

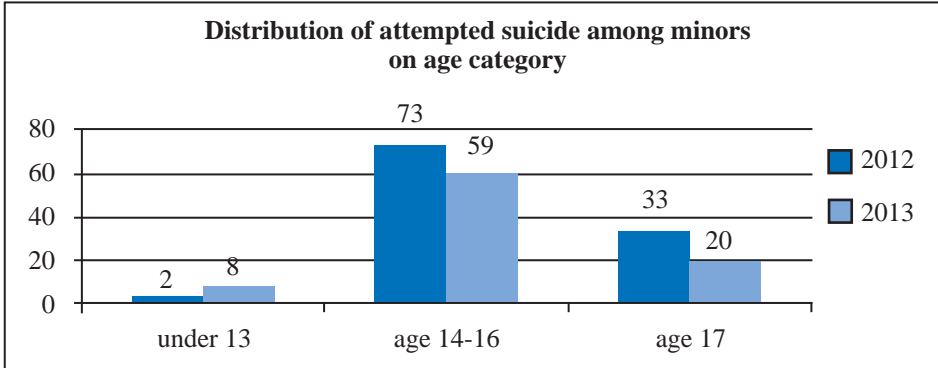
Statistical analysis shows that in the period 2012 – 2013, most suicides were committed by children aged 14 – 16.

those who display a predisposed suicidal behaviour need appropriate psychological support to overcome the difficult periods and

¹³⁷ <https://sheet.zoho.com/view.do?url=http://data.gov.md/download/794>

to manage to return to a normal life. In this context, we consider relevant the results of a

study conducted by the Institute of Education Sciences of the Academy of Sciences of Moldova. According to the study, violence, drug addiction, suicide, juvenile delinquency, emotional, learning, relationship, personal growth problems, discrimination, intolerance towards children with special educational needs are situations, which, as a rule, involve psychological assistance.

The ombudsman is of the opinion that the role of the educational institution is paramount in this context, as the educational institution is the first and the only institution with which the child is in permanent contact, which facilitates the early identification of children exposed to the risk of being abused, neglected, exploited, trafficked or who display suicidal predisposition. However, we believe that the mission in question should not be made the task of the psychologist only; it has to be carried out by efficient co-working of the teaching staff and of the school administration with the psychologist. Therefore, the teachers must have some specific knowledge. However, the newly created mechanisms do not offer such services, which would bring to attention the up-to-datedness of the problem on the functionality of the provisions stipulated in paragraph (7), article 43 of the Law on Education No. 547-XIII of July 21, 1995¹³⁸.

Also, according to the same Study, the following measures are necessary in order to optimize the psychological assistance in school: the implementation of effective models of school psychological service; modern management of psychological assistance in education; the creation of a well-organized coordinating

¹³⁸ http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoar-te/raport_tematic_art_43_final.pdf

system of the school psychologist at all levels; clearly defined responsibilities of the school psychologist; streamlining documentation; provision of books, specialized literature, psycho-diagnostic equipment, workspace; providing advanced training and professional development programmes; creating conditions for professional development; effective collaboration of the teaching staff and school administration with the psychologist.

According to the ombudsman, the situation in this domain demonstrates the reactive character of the existing mechanisms, incoherence and defective interaction between the school, family, local public authority, police and social assistant. The solution of the problem is that the system should be a functional one. This requires a profound study of the phenomenon regarding the interaction of children with the state mechanisms.

4. The right to healthcare

During 2012, the ombudsman intervened in 7 cases related to presupposed medical errors with impact on the children-patients' health or which led to their death. The cases examined by the ombudsman confirmed the general tendency of delay of the prosecution. It took too long to perform forensic expertise, which issued contradicting conclusions. For this reason, in some situations, new international expertise was requested. In two of the cases, the results of international medical expertise offered evidence on committed violations with consequences supported by the children. **In 2013, the same problem remained a current**

one, which was also covered by the mass-media¹³⁹.

While examining the mentioned cases, it was found that there is lack of specific legislation on malpractice, of a national system of reporting medical errors. The practice of amicably solving disputes, related to medical errors, and apologizing to the patient, as well as granting material and moral damage caused to patients, is not applied. According to the ombudsman's conviction, the Ministry of Health does not take firm action to counteract the phenomenon of malpractice. The cases of damage caused to patients' health, or even worse their death, in the process of providing medical assistance, are not effectively investigated, are not admitted, and are not sanctioned. In the ombudsman's view, the time has come that doctors be excluded from the system for malpractice. It is also necessary to modify the assessment of professional competences of doctors, including through the number of complaints received from patients.

The ombudsman considers important the creation of an independent commission to carry out medical expertise in cases of malpractice, in whose activity lawyers and representatives of the civil society should be involved. It is also opportune the creation of a state fund for the treatment of patients, victims of malpractice, within the Ministry of Health.

The ombudsman appreciates the role of mass media in reporting cases of malpractice, given that 3 of the 7 examined cases of alleged malpractice were found out from the press. The ombudsman encourages the mass media to keep under control cases of medical errors and firmly combat this phenomenon in the future as well.

To ensure the observance of patient's rights, of their dignity and integrity, in order to strengthen fundamental human rights in the healthcare system, it is necessary to join the efforts of the Ministry, of the medical community of the country, the Ombudsman Institution, NGOs in the field and the media. The empowered authorities in the field must take resolute measures for effective examination of malpractice cases.

¹³⁹ <http://protv.md/stiri/social/un-copil-de-sase-ani-din-cahul-a-murit-dupa-ce-a-fost-diagnosticat---248791.html> <http://www.prime.md/rom/news/politics/item/4727/>

5. Protection of children in risk situations and left without parental care

On June 14, 2013, the Law on Special Protection of Children at Risk and Children Separated from Parents No. 140 was adopted. Under the provisions of article 23, paragraph (3), at the date of entry into force of the given Law¹⁴⁰, the Family Code No. 1316-XIV of October 26, 2000 shall be modified, including the abrogation of Chapter 17, which regulates the detection, registration and protection of children left without parental care.

Law No. 140 establishes the procedures of identification, assessment, assistance, reference, monitoring and registration of children at risk and children separated from parents, as well as the authorities and structures empowered with the application of the respective procedures.¹⁴¹

Under the provisions of article 5 of the above mentioned Law, the guardianship authorities must take all necessary measures to assist and support the children and their families in order to prevent the separation of the child from the familial environment, or where appropriate, to re(integrate) him into the family. The child's placement¹⁴² may be ordered by the guardianship authorities only in cases in which, after assessment, it is confirmed that keeping the child with the parents is impossible or contravenes his best interests. If the child is separated from the family, the territorial guardianship authority will dispose the placement of the child taking into consideration the priority of placement under guardianship of the extended family over other types of placement, and, in cases when this is impossible the priority of foster family services over residential ones.

One of the forms of family type placement is **guardianship and trusteeship**. Guardianship and trusteeship is established for the children left

¹⁴⁰ Under the provisions of paragraph (1), article 23 of the Law on Special Protection of Children at Risk and Children Separated from Parents, the given Law enters into force on January 1, 2014.

¹⁴¹ Article 1 of Law No. 140 on Special Protection of Children at Risk and Children Separated from Parents.

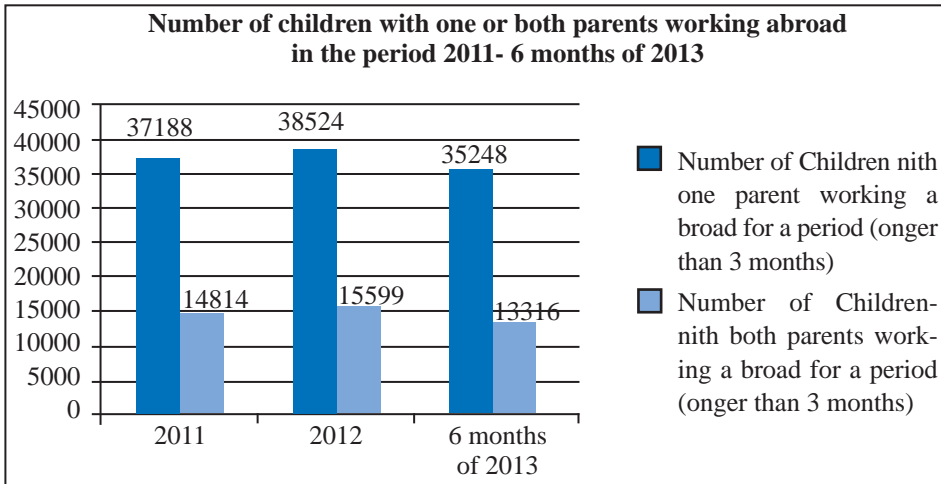
¹⁴² The placement of children may be emergent or planned under the provisions of articles 11 and 12 of Law 140 on Special Protection of Children at Risk and Children Separated from Parents.

without parental care aiming at their upbringing and education, as well as the protection of their legitimate rights and interests. Guardianship is established for children under the age of 14. At the age of 14, guardianship is replaced by trusteeship without the adoption of an additional decision issued by the custody authority. Trusteeship is established for the children aged 14 to 18 years old. Guardianship and trusteeship are established by the local public authorities within one month of receipt of application, on the basis of a written request of the custody institution¹⁴³.

The situation of children whose parents work abroad continues to be a serious problem. According to the official data of the Ministry of Labour, Social Protection and Family, there were 38,188 children with one parent working abroad and 14,814 children with both parents working abroad in 2011. In 2012, there were 38,524 children with one parent working abroad and 15,599 children with both parents working abroad. In the first six months of 2013, there were 35,248 children with one parent

3,595 children or 24.26 % of the total number of children, who have both parents working abroad, were placed under guardianship/trusteeship. In 2012, 2,814 children or 18.03 % of the children, who have both parents working abroad, were placed under guardianship/trusteeship. In the first six months of 2013, 1,560 children or 12.22% of the total number of children with both parents working abroad were placed under guardianship/trusteeship. We must also mention that the placement under guardianship/trusteeship is applied in most cases when both parents are gone abroad, while placement under other services is rarely encountered. Non-observance, for various reasons, of the procedure of setting up custody to ensure children's protection in the absence of parents (parents' irresponsibility, their limited legal culture, excessive bureaucratization of the process of establishing guardianship) does not discharge the authorities of their obligations.

Under the previous provisions of the Family Code¹⁴⁴, as well as under the new provi-

working abroad and 13,316 children with both parents working abroad.

When speaking about children who have only one parent working abroad, it is assumed that they remain in the care of the other parent. But, when children have both parents abroad, it is obvious that they must obligatorily be placed in the care of a guardian/curator.

According to the data provided by the local administration of second level, during 2011,

¹⁴³ Article 142, Establishment of custody, Family Code of the Republic of Moldova

¹⁴⁴ Article 142, paragraph (4) of the Family Code expressly stipulates that guardianship and trusteeship are established by local public authorities within a month of receipt of the given application based on the written request of the custody authority. Yet, under article 114, paragraph (2) of Family Code, the custody authority, which was informed about the child left without parental care, is obliged, within 3 days, to conduct an assessment of the child's living conditions and if lack of parental care is confirmed, to issue a decision on registering the child and safeguard his legitimate rights and interest by offering temporary placement, allowed by law, until appropriate form of protection is determined in the manner provided by the present Code.

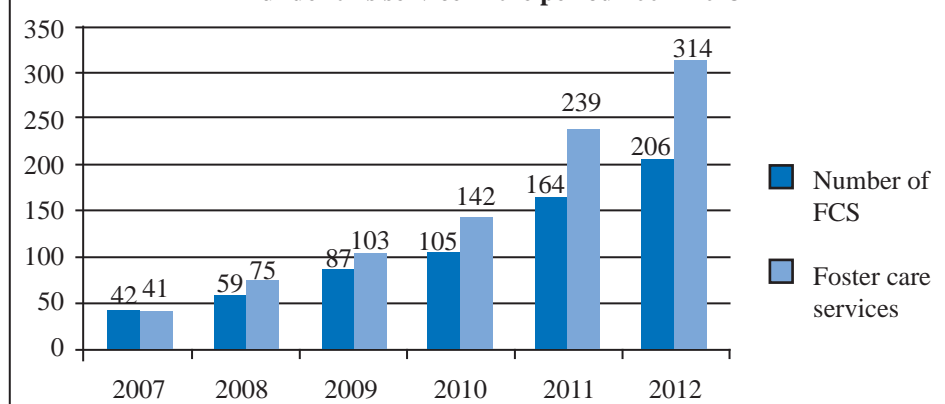
It results that the low share of children under guardianship/trusteeship is due to lack of decisive actions on part of custody authorities.

sions¹⁴⁵, the local custody authorities are obliged to take actions in case of identification of children at risk, to provide emergency placement of the children separated from parents, to ensure the establishment of guardianship/trusteeship over children whose parents are working abroad.

lack of financial resources. The ombudsman considers these actions/inactions as obvious proof of infringement of the child's right to social assistance and protection guaranteed by the Constitution of the Republic of Moldova under article 47.

Foster care – is another protection form of family type. It is a social service which offers the child substitute family care in the family of the professional parental assistant based on delimitation of the rights and responsibilities regarding the protection of children's legal rights and interests between the Social As-

Evolution of the number of foster care assistants and of children placed under this service in the period 2007 -2013

The ombudsman considers that the custody authorities are not sufficient and effective, which is confirmed by the official statistics on the situation in the field. For these reasons, it is necessary to plan and implement measures to inform the public on children's rights, and perform ongoing monitoring of the number of children whose parents are working abroad.

However, in the monitoring of the activity of the district Department on Social Assistance and Family Protection and from the discussion with the employees, it was found that some local public authorities do not pay allowances for guardianship/trusteeship in accordance with the provisions of Government Decision No. 581 of 25.05.2006 on the Adoption of the Regulations on the conditions of setting and paying allowances for the adopted children and for the children under guardianship/trusteeship.

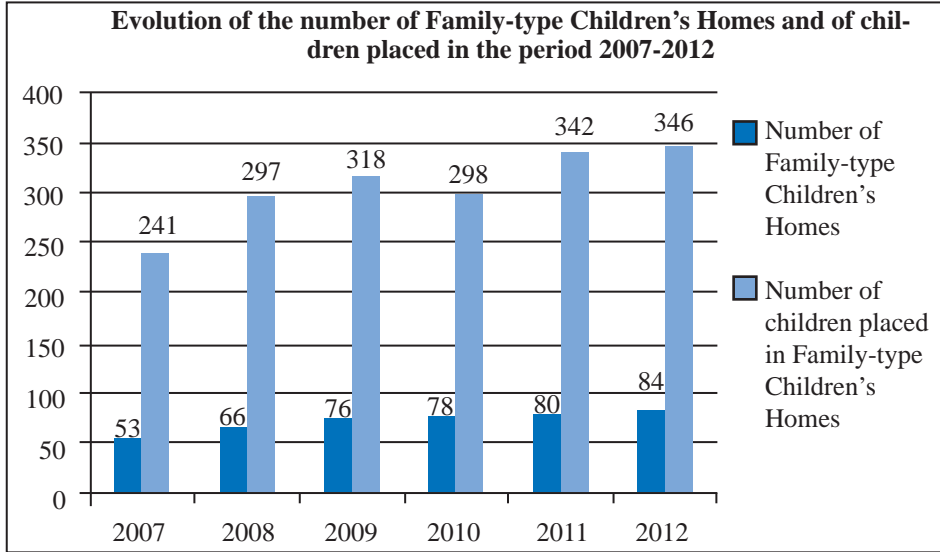
The reason invoked by the authorities is

¹⁴⁵ Law No. 140 of 14/6/2013, letter a), f), paragraph (1), article 6.

sistance and Family Protection Department / Department for Protection of Minors from Chişinău and the foster care assistant¹⁴⁶.

According to the data submitted by the territorial Social Assistance and Family Protection

¹⁴⁶ Government Decision No. 1361 of December 7, 2007 on the approval of Regulations-framework on Foster Care Service. The beneficiaries of this service are children, who are temporarily or permanently, in at least one of the following situations: a) are temporarily or permanently deprived of family environment; b) their special needs cannot be met by the biological family; c) are or may become victims of some form of violence, human trafficking, abandonment or neglect, ill-treatment, exploitation while in the care of one or both parents, of the legal representative or of any other person responsible for their care; d) are under the age of 14 and committed an offence but are not legally liable and are in at least one of the situation outlined in item 4 letters a), b), or c); e) are between 14 and 18 years old and have been applied a criminal penalty without imprisonment or have been released of liability and are in at least one of the situations outlined in item 4, letters a), b), or c).

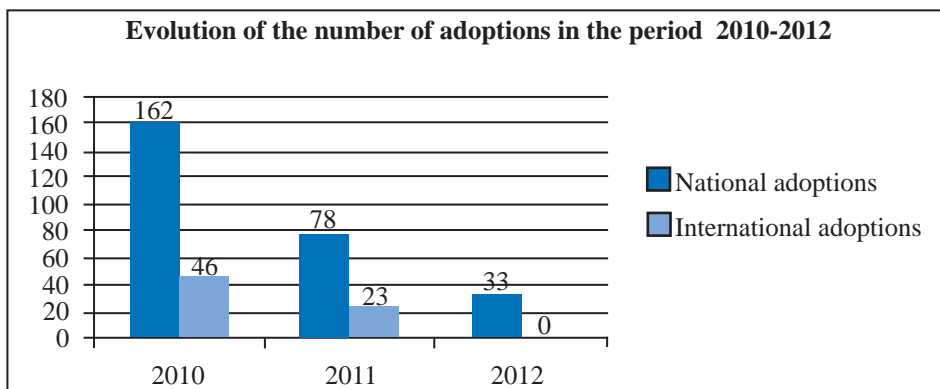
Departments reflected in the diagram, we attest an increasing number of children placed in this service and of the number of professional parental assistants (from 41 in 2007 to 206 in 2013).

Family-type Children's Home (FTCH) as a family-type of placement is an institution created based on a complete family that provides to the orphan child or the child left without parental care substitutive family care in the family of foster parent/educator¹⁴⁷.

The purpose of Family-type Children's Homes is to protect the orphan child or the child left without parental care, his socialization, and where appropriate his (re)-integration in the biological, extended or adoptive family.

From three to seven children under the age of 14 can be placed in Family-type Children's Homes. The number of total children, placed in FTCH shall not exceed seven.

The analysis of the diagram shows an evolution of the number of children brought up, educated and cared for in FTCH. This is due to deinstitutionalization of children in residential institutions. Thus, the children are offered the possibility to be grown up in a family environment, to enjoy the care and attention of parents-educators. Foster care, guardianship/trusteeship, family-type children's homes offer services that contribute to the harmonious development of the child's personality.

¹⁴⁷ Government Decision No. 937 of July 12, 2002 on the adoption of the Regulations of family-type children's home

Adoption is a special form of protection, applied in the best interests of the child, which is set between the adopted child and the

adopter, as well as the kinship between the adopted child and the adopter's relatives¹⁴⁸.

From the perspective of the child's right to protection, adoption is a way to provide a new permanent family to the children, who were irremediably separated from their biological family, especially due to death or abandonment. As a rule, adoption is not an appropriate solution for the children who were separated against the parents' will because of ill-treatment or neglect. According to the official data of the Ministry of Labour, Social Protection and Family, the number of national and international adoptions is decreasing.

The problems identified by the ombudsman during the meetings with the local public administration authorities and mentioned in the previous report¹⁴⁹ remain to be largely present in the reference period as well.

Although the civil society is aware of the value of adoption as a form of protection of children left without parental care and appreciates the efforts of adoptive families, a study¹⁵⁰ carried out by psychologists on the psycho-social needs of adoptive families reveals that adoptive parents are offered little attention and support in providing information and psycho-social assistance.

Access to informational resources before adoption, in order to exclude the risk of erroneous expectations in the preparation for the process, was essential for the adoptive parents. Lack of comprehensive information on this topic may lead to frustration, uncertainty, and other feelings affecting the situation of the adoptive family. Other categories of resources are the social ones, formal and informal, specialized services (medical, psychological, social assistance), economic resources, but also the socio-demo-

graphic characteristics of the adoptive parents.

The state must make efforts to support the family and protect the child at risk, so that he may return to his biological family where he was born. Adoption should be resorted to only when it is obvious that there is absolutely no other possibility to solve the problems the child is facing. If it is clear that a child was forever separated from his biological parents, he has the right to a new family environment, and if possible, adoption becomes the best choice.

Thus, we believe that in order to observe the child's right to family habitation, the state must provide favourable conditions for adoption and eliminate the bureaucratic barriers that discourage the applications for adoption.

The issue of protection of children at risk, and those left without parental care, was discussed at the international conference¹⁵¹ organized in the period 3–5 October 2013 in Chisinau by the Centre for Human Rights on the topic "*Observance of the child's right to family habitation, Analysis of the existing situation in the Republic of Moldova through the prism of positive practices of other countries*". The conference was attended by about 70 participants including officials from Moldova¹⁵² and 9 foreign guests¹⁵³.

It was stated, during the conference, that the problems which the Republic of Moldova is confronting are similar with those of other countries in the region, implicitly including from the ones attending the event. It was agreed that the difficulties that the system of protection of children at risk and children left without parental care is confronting remain

¹⁵¹ The conference was held to carry out item 80, sub-item 8 of the National Action Plan on Human Rights in the period 2011-2014.

¹⁵² Vice-prime Minister, chairman of the National Council for the protection of children's rights, Tatiana Poting; the Minister of Labour, Social Protection and Family, Valentina Buliga, presidential councillor Mihail Sleahitichi, representatives of central public and local administration, employees of the judicial system, representatives of the civil society and of some diplomatic missions.

¹⁵³ ENOC Secretary, who is the commissar for children and youth from Scotland, Latvia Ombudsman, Deputy Ombudsman from Romania, the representative of the Office of Chancellor of Justice, the advisor of the ombudsman for children's rights from Croatia, the representative of the Office of the Commissar for human rights of the Ukrainian Rada, representatives of „Save the Children” organization in the Russian Federation.

¹⁴⁸ Article 2 of the Law on the Legal Regime of Adoption No. 99 of 28/5/2010

¹⁴⁹ Report on the observance of human rights in the Republic of Moldova in 2012, pages 155-157; http://ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_2012_final1.pdf

¹⁵⁰ During the international conference „*Observance of the child's right to habitation in the family*” organized by CHR on October 4 2013, Svetlana Rusnac, PhD in Psychology, presented the partial results of the study „*Psycho-social needs of the adoptive family. The adopted child's profile and of the adoptive family*”. http://www.ombudsman.md/sites/default/files/avocatul_copilului/CONF_INT_2013/adoptie_rusnac.pdf

up-to-date, despite the fact that the majority of countries focus on upbringing and educating children in a family environment and only as a last resort in the residential system. The state of affairs is maintained even though the adopted policy documents that provide deinstitutionalization and creation of placement services of family type and the number of services for the children who benefit of them is increasing. In the majority of countries, the development of such services, both quantitatively and qualitatively, is determined/conditioned by financial resources. The financial issue also influences the level of training professionals who work in this field.

For these reasons, the ombudsman believes that the state should pay more attention to this domain, including financially, in order to put into action without reservation the policy documents adopted over many years in the context of rallying the national legislation to the European and international standards.

6. Observance of the child's right to a name and nationality

Despite the fact that the international¹⁵⁴ and national¹⁵⁵ legal norms guarantee from

¹⁵⁴ According to article 7 of the UN Convention on the Rights of the Child, the child shall be registered immediately after birth and shall have the right from birth to a name, the right to acquire a nationality, and, as far as possible, the right to know and be cared for by his or her parents. States Parties shall ensure the implementation of these rights in accordance with their national law and their obligations under relevant international instruments in this field, in particular where the child would otherwise be stateless.

¹⁵⁵ According to Article 5, paragraph (1) of the Law on the Child's Rights No. 338-XVIII of December 15, 1994: (1) at the moment of birth the child has the right to a name and is registered in accordance with the provisions of the Marriage and Family Code. (2) Each child has the right to nationality. The conditions of acquisition and change of nationality shall be established by the law.

However, article 55 of the Family Code of the Republic of Moldova stipulates: (1) the child is entitled to a surname and a name. (2) the child acquires the surname of his parents. If the parents have different surnames, the child shall take the surname of his father or mother as mutually agreed. (3) The child shall get a simple surname or one consisting of two surnames, according to the will of his parents. (4)

birth the right of every child to a name and nationality, several cases of childbirths, which were not entered in the Register on civil acts, were the centre of attention of the ombudsman in 2012-2013. Therefore, these children do not officially exist. Accordingly, the given minors are restricted the exercise of the right to a name and nationality, being deprived of many benefits. Undocumented children are exposed to risks such as human trafficking, sexual exploitation, labour exploitation, organ removal, etc. It should also be mentioned that the actual number of children without identity documents is not known, similar to the number of adults who could not benefit of the right to have an identity. The CHR made a report on the topic "*Analysis of the situation in the country on the documentation of children with birth certificates*" and found that in the first half of 2013, 343 undocumented minor children were in the attention of local public authorities. Only the districts Taraclia, Glodeni, Ceadir-Lunga, Briceni and Basarabasca reported that they do not have undocumented children. Most children without birth certificates are of the age 9-12, which is 38 %, 28 % of undocumented children are of the age between 13 -16 the Chart (see the Chart below).

The majority of undocumented children (92.71 %) are raised in their biological families, the others in family type placement as seen in the Cart.

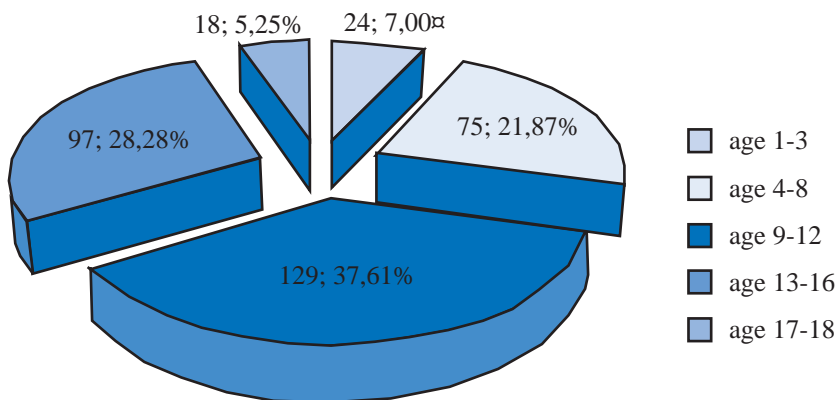
Of the total number of undocumented children, 247 are raised, educated and cared for by both parents and only 96 of undocumented children come from single-parent families. In some cases, the child has not been documented because they come from vulnerable families where parents themselves have no identity documents.

The specialists within Social Assistance and Family Protection Departments claim that the documentation of Roma children is more problematic (*44 minor children without birth certificates are tracked down by the local authorities*). Typically, Roma children remain without IDs because of frequent change of parents' residence, lack of parents' birth certificates, and the use by them of identity cards belonging to other people.

the guardianship authority decides, in case there is a dispute between the parents, related to the surname and/or the name of the child.

Age of undocumented children in the attention of authorities

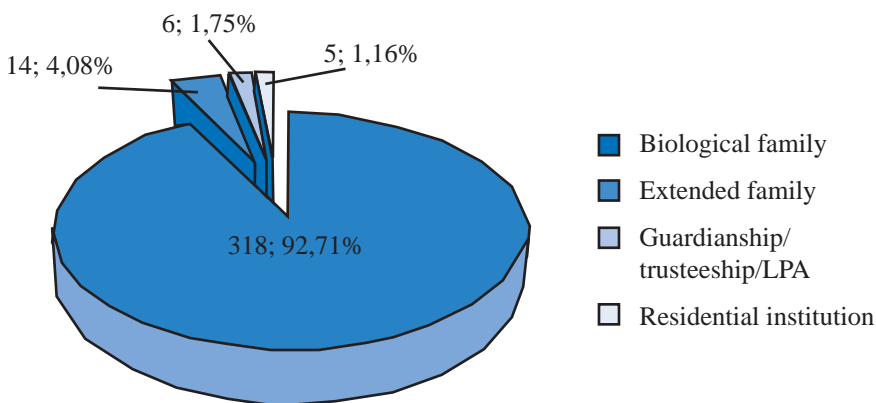

The documentation process can be lengthy because, in some cases, it is necessary first to establish the mother's identity and her documentation and then find the child's birth registration. However, the ombudsman found out about some situations in which, although the custody authority took the undocumented children, it did nothing to document them claiming that this is the responsibility of the parents.

Most children without birth certificates tracked down by the authorities live in the districts: Orhei (16 children), Stefan Voda (15 children), Ocnita (10 children), Edinet (10 children).

We appreciate the actions undertaken by the relevant bodies to ensure the respect of the right to a name and nationality. Here, we highlight the adoption of legislative and normative acts, which contribute to the simplification of the procedure of registration of newly-born children and help the young families in documenting their newly born by providing offices to representatives of the Ministry of Information Technology and Communications on the premises of maternities¹⁵⁶ and by granting them exemptions from some civil service fees¹⁵⁷, etc. Also, the sanction for the parents who do not comply with the deadline for the

Child placement

¹⁵⁶ Government Decision No. 258 of April 3, 2009.

¹⁵⁷ Government Decision No. 497 of July 2012

The children in a Roma family were not documented because their mother, who cohabitated with their minor father, had no identity card. The woman affirms that she was born in the Russian Federation and was brought to the Republic of Moldova in 1999 by a Roma person. When she crossed the border she showed a birth certificate that did not belong to her.

In 2012, the Prosecutor's Office filed a lawsuit on stating the fact of birth of the woman and subsequently of her children. The court requested the applicant to show evidence that she is the bearer of the name and surname that was to be confirmed by the court. That's because another person with the same name and surname had already been registered by the State Register of the Population. The Court disregarded the fact that the applicant was previously convicted and was holder of a provisional document of Sample 9. This judicial practice is motivated by the fact that Roma citizens use identity cards that do not belong to them.

declaration of the child's birth was established. Regretfully, despite all these measures, the issue of documenting children remains a current one. For these reasons, the ombudsman proposes to the relevant authorities to maintain

the issue in question in the centre of their attention by monitoring the situation related to the registration of future mothers and postnatal child supervision to further identify viable solutions.

CHAPTER III

Influencing public policies in the field of human rights and improving the legislation in this sphere

National Action Plan in the field of human rights for the period 2011-2014

The National Action Plan in the Field of Human Rights (NAPFHR) for the period 2011-2014, a national instrument that materializes the state policy on strengthening human rights protection, was approved by Parliament Decision No. 90 of 12.05.1011. The Document was revised¹⁵⁸ to meet the commitment of the Republic of Moldova to international organizations and introduce, in the given Plan, measures for the implementation of the recommendations made to our country within the Universal Periodic Review.

The Action Plan is considered a programming document, which outlines concrete tasks for a fixed term. It proposes solutions for the improvement of the situation in the field of human rights and positive changes in the key areas – accession to international legal instruments on human rights; provides access to information, freedom of expression, freedom of assembly and freedom of association; strengthening of justice and of the institutions on human rights protection; ensures the right to life and the right to physical and mental integrity; ensures the right to education; ensures the right to labour and favourable working environment; ensures access to quality services; ensures the right to healthcare; ensures the right to social protection; ensures the right to a healthy environment; prevents and combats discrimination; ensures the rights of the child; promotes and ensures human rights in the Transnistrian region of the Republic of Moldova; provides education and information on human rights; freedom of conscience, thought and religion; the rights of stateless persons, migrants, refugees and asylum seekers.

The plan contains 89 objectives and 282 actions, which indicate the stages of achieving the objectives, the needed financial resources

and the existing ones for the implementation of the actions.

In the process of implementation of the Action Plan, it was observed that some objectives are also found in other policy documents, but not in all the cases the execution period, the institutions in charge and progress indicators coincide. In this context, it is requested that the Government ensures a more efficient coordination of the activity of ministries, other central administrative authorities and subordinated institutions in the process of elaboration and implementation of state policies.

A major problem is lack of financial coverage or insufficient funding from the state budget to achieve the NAPFHR objectives. This leads to non-execution of the planned actions or non-observance of the term of execution. In the created situation, the institutions in charge are constrained to identify the necessary financial resources independently. For example, in 2013, due to lack of financial resources, the CHR did not conduct the Study on manifestations of discrimination (objective 10, action 5 of NAPFHR) and the Study on national case law in the field of preventing and combating discrimination (objective 71, action 1 of NAPFHR). These studies will not be carried out in 2014 either if extra-budgetary resources are not found.

The lack of an efficient mechanism to monitor and assess the degree of implementation of the proposed objectives in the Action Plan, particularly by local public authorities, creates inconveniences in assessing the degree of implementation of NAPFHR at national level.

The Centre for Human Rights, as National Institution for the Promotion and Protection of Human Rights, aims at establishing direct contacts with the decision makers in the territory and offers to contribute, within the powers provided by the Law on Ombudsman, to im-

¹⁵⁸ Modified by Parliament Decision No. 327 of 27.12.2012, in force since March 8, 2013

prove the activity of local public authorities related to ensuring and promoting human rights.

In this context, to create an overall picture on the degree of NAPFHR implementation, the Centre for Human Rights identified the difficulties and risks faced by local public authorities in implementing NAPFHR, the solutions to ensure the fulfilment of the planned actions, the modalities of cooperation with local public administration for this purpose¹⁵⁹. All these aspects were discussed during a working meeting organized by the Centre for Human Rights attended by representatives of local public authorities (*heads and deputy heads of districts, coordinators in the field of human rights*), members of the Commission for the implementation of the National Action Plan in the Field of Human Rights for the period 2011-2014, external partners of CHR, representatives of the civil society.

We reaffirm our previously announced opinion regarding the need for a separate position of coordinator on human rights, with wages and proper training. It is necessary to establish permanent and effective inter-sector dialogue between the local public administration and central authorities, in which the Ministry of Finances should have a special role and contribute to the funding of the planned actions at local level based on performance indicators. It is important to involve more actively the NGOs in the implementation of the activities of the National Action Plan in the Field of Human Rights. Last but not the least, it is necessary to optimize and facilitate the organization and implementation of the monitoring process of the degree of NAPFHR realization. In this context, the Ministry of Justice, as responsible for coordinating the implementation process of NAPFHR, elaborated in November 2013 the draft of a Methodological Guide for information and referral, which at the moment of writing of the present report, has not been approved yet.

During the meeting of the Commission for the Implementation of the National Action Plan in the Field of Human Rights for the period 2011-

2014¹⁶⁰ of November 18, 2013¹⁶¹, the opportunity of elaboration of a new action plan in the field of human rights for the period 2015-2018 was discussed. In our opinion, the elaboration of a new policy document in this field must necessarily be preceded by a profound analysis of the impact of the National Action Plans in the Field of Human Rights for the periods 2011 -2014 and 2004 -2008 on the human rights situation in the Republic of Moldova. In this respect, objective No. 83 "Study of the opinions on observance of human rights in the Republic of Moldova" was included, an action that was to be carried out in 2013. Regrettably, we note that following the review and modification of the Action Plan by Parliament Decision No. 327 of 27.12.2012 in force since March 8, 2013, this objective was excluded from the document.

Justice Sector Reform Strategy for the period 2011-2016

Building an accessible, effective, independent, transparent, professional and accountable to society justice sector, which would correspond to European standards, to ensure the rule of law, the observance of human rights and to contribute to the society's raise of confidence in the judiciary is the general objective of the Justice Sector Reform Strategy for the period 2011-2016¹⁶².

The implementation of the Justice Sector Reform Strategy for the period 2011-2016 is financially supported by the European Union based on the Financing Agreement between the Government of the Republic of Moldova and the European Union on the Support Programme of the Justice Reform signed in Brussels on June 14, 2012. The EU Support Programme of sector policy aims at supporting the Government in putting into action the Justice Sector Reform Strategy and focuses on governance issues and protection of human rights in the justice system. Under the principle "more for more",

¹⁵⁹ The working meeting on the topic „Implementation of the National Action Plan in the Field of Human Rights for the period 2011-2014. The role and contribution of local public authorities: problems and ways to improve the situation in the field”, <http://ombudsman.md/ro/stiri/reuniunea-lucru-implementarea-planului-national-actiuni-domeniul-drepturilor-omului-pe-anii>

¹⁶⁰ Created by Government Decision No. 70 of 6/2/2012

¹⁶¹ <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&id=4&id=1605>

¹⁶² Law on approval of the Justice Sector Reform Strategy for the years 2011-2016 No. 231 of 25/11/2011

this programme receives additional funding of eight million euro from Eastern Partnership Integration and Cooperation Programme (EaPIC) in order to promote democratic reforms and strengthen institutional capacity.

In the process of implementation of the Strategy, it was found that there is no coherence and consistency between some actions, including through the timetable, which implies inefficient use of human and financial resources. The equivocal wording of action provokes various interpretations on part of the subjects responsible for their implementation, and as result, they remain unexecuted or considered partly executed. In some cases, at the designation of institutions in charge, their powers and competences were not taken into consideration. However, the fulfilment of some actions is no longer appropriate, given the developments or the modification of the normative framework in certain areas. Therefore, it is necessary to adapt the Action Plan for the Implementation of the Justice Sector Reform Strategy to reality, to review the actions, the institutions in charge, the deadline for the fulfilment, the performance indicators.

According to the conclusions of the Quarterly Report No. 4 on monitoring the implementation of the Justice Sector Reform Strategy (monitoring period October 1 – December 31)¹⁶³, “the progress in implementing the Action Plan is slower compared to the third quarter of 2013”. Thus, of 257 planned actions to be carried out by the end of the year, 144 were fulfilled and 113 are still unfulfilled, which constitutes a ratio of 56% to 44 % correspondingly. The NGO representatives are also questioning the quality of the fulfilled actions.

The analysis of the performance of the institutions in charge for implementing the actions of the Strategy indicates that the Ministry of Justice has realized 57 % of the actions. Approximately the same share of fulfilment has been realized by the National Council of State Guaranteed Legal Assistance (50 %) and by the General Prosecutor’s Office (54 %). Better achievement rates has the National Anticorruption Centre (71 %) and the Centre for Human Rights (67 %). Among the institutions with a low achievement rate is the National Union of

Bailiffs, which has one planned and unfulfilled action and the Ministry of Internal Affairs, which has one fulfilled action of five planned.

Although the Ministry of Justice, the authority responsible for the coordination and monitoring of Strategy implementation, makes efforts to ensure the transparency of the reform of the justice sector, in our opinion, these are not sufficient to meet the current needs and the interests of the public in the reform process. Thus, contrary to the provisions of Law No. 231 of 25.11.2011, up to now, the Ministry of Justice has not created a website dedicated to the justice sector reform; the civil society and the key institutions from the justice sector have no possibility to make suggestions or comments on the progress of this reform. Multiple studies, which have already been conducted, are not yet publicly available. Not a single annual conference, with the participation of the civil society and key institutions from the justice sector, was organized to discuss and debate the annual reports of Strategy implementation¹⁶⁴.

We consider a serious omission not to publish the information about the distribution of financial resources disbursed by the European Union to support the implementation of the Strategy actions.

The ongoing reform of the justice sector aims to increase the efficiency, the quality of the justice act and public trust. In our opinion, for its impact to be felt, so as to match the growing expectations and needs of the society

¹⁶⁴ Law on the approval of the Justice Sector Reform Strategy for the period 2011-1016: “**Transparency of justice sector and relations with the public**”. The Ministry of Justice shall create a website dedicated to the justice sector reform, where current information on the process and progress of the justice sector reform will be placed. The civil society and key institutions from the justice sector will have the possibility to make suggestions and to comment on the progress of this reform. The working groups set up for ensuring the Strategy implementation shall be responsible for placing information and collecting comments/suggestions on the website.

Finally, the Ministry of Justice shall hold annual conferences with the participation of the civil society and the key institutions from the justice sector, where annual reports on Strategy implementation, as well as other relevant information, will be presented and debated. All these measures shall contribute to ensure transparency of the undertaken ongoing reforms and provide to everyone the real possibility of involvement and participation in the reform process”.

¹⁶³ Report done within the Project „Monitoring of Justice Sector Reform for enhancing Government responsibility” by Promo-LEX Association and the Association on Efficient and Responsible Governance

and justice to represent a real factor of social balance and stability in a rule of law state, a more serious approach to the process of reform implementation is necessary. The rush for reports to obtain the subsequent tranches of funding for the judicial reform without achieving effective actions, with the operation of all compartments, but also of the whole system, will not allow achieving the desired effect. Instead, a better and totally independent judiciary is essential for the protection and promotion of human rights in all the fields.

Contribution to the improvement of human rights legislation

According to the Paris Principles¹⁶⁵, the National Institution for the Promotion and Protection of Human Rights is required to submit to the Government, Parliament and other relevant bodies, opinions, recommendations, proposals and reports on any matter relating to the promotion and protection of human rights. These opinions, recommendations, proposals and reports, as well as any prerogative of the institution, cover the following areas:

a) Any legislative or administrative provisions, as well as provisions relating to the jus-

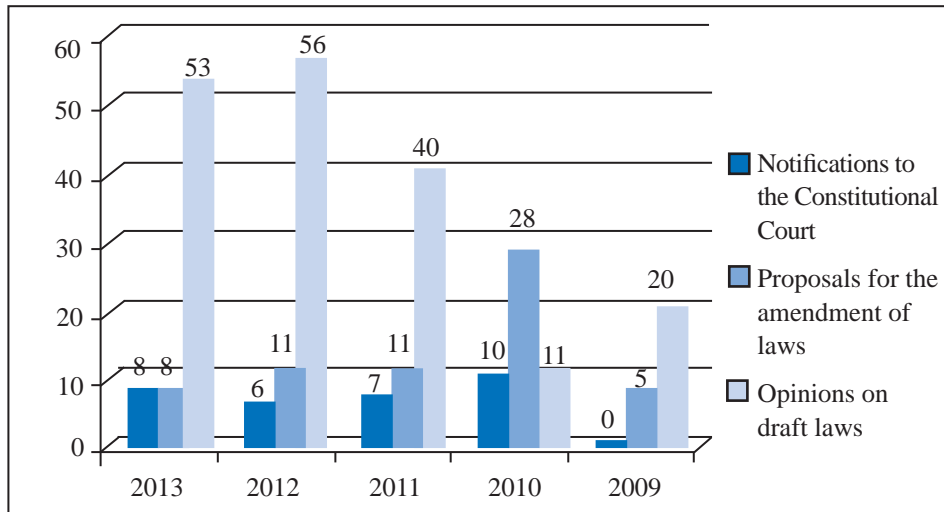
tice system aimed at providing and strengthening human rights protection. In this regard, the National Institution examines the legislation in force, draft laws and proposals to amend legislation and makes recommendations, which it considers appropriate to ensure that these provisions comply to the fundamental principles of human rights; if necessary, it recommends the adoption of new laws, the amendment of the existing laws and adoption or modification of administrative procedures;

b) Any case of violation of human rights it decides to examine;

c) Make reports on observance of human rights in the country and reports on other more specific matters;

d) Draw attention of the Government to human rights violations by submitting proposals for their counteraction, and, if necessary, to express its opinion on the positions and reactions of the government.

In this context, one of the main tasks of the Centre for Human Rights is to contribute to the improvement of legislation related to human rights by submitting proposals for the amendment of the regulatory framework and by notifying the Constitutional Court on the review of the constitutionality of regulatory acts and their compliance to the generally accepted principles and international laws on hu-

¹⁶⁵ Principles related to the Status of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights (Paris Principles), adopted by UN General Assembly Resolution 48/134 of 20 December 1993.

man rights. The expression of opinions on draft legislation is another effective way of ombudsmen's contribution in building a national regulatory framework according to human rights.

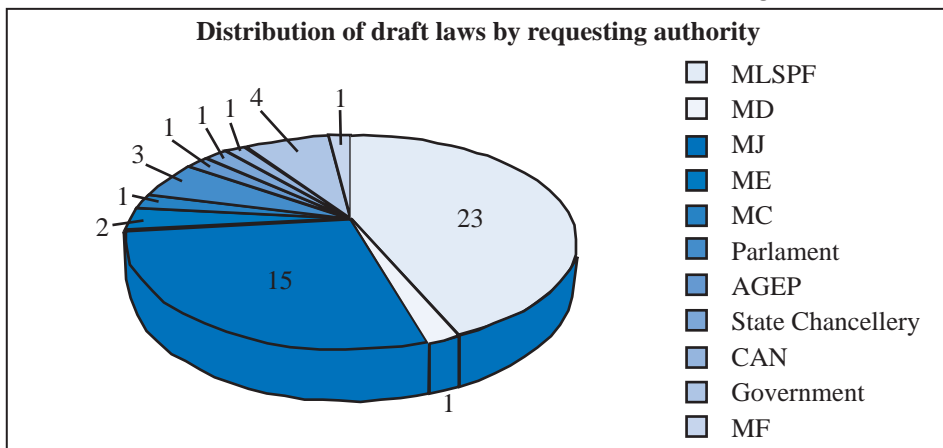

The ombudsmen exploit to the maximum the opportunities offered by the Law on Ombudsman. **Eight amendment proposals of the regulatory framework and eight notifications regarding the constitutionality of some laws were made**, which, in the ombudsmen's opinion, contravene the constitutional norms related to ensuring the right to physical and mental integrity, access to justice, the right to education, private life, property and freedom of movement.

The Centre for Human Rights expressed its views on 54 draft laws, at the request of central public authorities entitled to legislative initiation. As observed from the chart, more requests came from the Ministry of Labour, Social Protection and Family and the Ministry of Justice.

No. 1380 of 29.10.2002 on the Approval of sample-Regulations of the county (municipal) General Department on Education, Government Decision on the approval of the National Immunization Programme for the period 2011-2015, No. 1192 of 23.12.2010.

Given the number of appeals from the citizens of the Republic of Moldova, who hold citizenship of the Russian Federation, on the modality of establishing and paying pensions on the basis of the Agreement between the Government of the Republic of Moldova and of the Russian Federation on guaranteeing the citizens' right to pensions of 10.02.1995, the Ministry of Labour, Social Protection and Family was encouraged to resume negotiations with the authorities from the Russian Federation on the review of the Agreement.

Based on the analysis of data on violations of citizens' constitutional rights and freedoms and on the results of application examination, as well as after making preventive visits to places, where there are or can be persons held in custody, the ombudsmen submitted to the subjects entitled to legislative initiation proposals, or, if applicable, the completion of certain provisions of the Criminal Execution Law, Contravention Code, Law on Education No.547 of July 21, 1995, Law on State Supervision of Public Health No. 10 of 3 February 2009, Law on Administrative Offences No. 793 of 10.02.2000, Law on Identity Cards and National Passport System No. 273 of 9.11.1994, Law No. 55 of 5.04.2012 on Modification and Completion of Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova, Government Decision

In the context of supporting the illegal removal of children as a result of parents' divorce, the ombudsman for the protection of child's rights requested the Minister of Labour, Social Protection and Family to initiate the procedure of concluding collaboration agreements with the signatory states of the Hague Convention on civil aspects of international child kidnapping¹⁶⁶ and set mechanisms for the implementation of the provisions of the Convention.

According to the reports on the execution of constitutional jurisdiction, developed by the Secretariat of the Constitutional Court on the classification of notifications submitted to

¹⁶⁶ The Hague Convention of 25 October 1980 to which the Republic of Moldova adhered by Parliament Decision No. 1468 of 29 January 1998.

the Constitutional Court, the ombudsmen are consistently ranked on the second place after the parliamentarians. Thus, in 2012, the deputies of parliamentary factions submitted 30 notifications, the ombudsmen – 5 notifications, the Supreme Court of Justice – 5 notifications, the Ministry of Justice – 2 notifications, the General Prosecutor – 1 notification. In 2011, the parliamentarians submitted 17 notifications, the ombudsmen – 6, the Supreme Court of Justice – 2, the Ministry of Justice – 2, the General Prosecutor – 2.

Thus, in 2013, the ombudsman Anatolie Munteanu requested the review of the constitutionality of item 16 of Government Decision No. 173 of 18.02.2008 on the approval of Regulations for the organization and conduct of doctoral and postdoctoral studies, according to which *“The age limit of candidates to full-time education financed from state budget shall be of 35”*, and the phrase *“as a rule, of the age of 45”* contained in item 4 of Government Decision No. 962 of 5.08.2003 on the operation of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Moldova. In the opinion of the ombudsman, the differentiation of candidates on the age criterion in the case of enrolment to doctoral studies in authorized institutions, as well as to master degree studies within the Academy of Public Administration, is discriminating and restricts access to master degree higher education and postgraduate studies (doctoral) and contradicts article 16, paragraph (2), article 35, paragraph (7), in conjunction with article 54 of the Constitution and a number of provisions of international laws in this field to which the Republic of Moldova is party.

The Government and Moldova State University supported the notification of the ombudsman.

By Decision No. 26 of 19 September 2013 of the Constitutional Court, the notification of ombudsman Anatolie Munteanu was accepted for review and the regulations subjected to constitutionality control were declared unconstitutional.

In another notification ombudsman Anatolie Munteanu requested the review of the constitutionality of articles 98, paragraph (2), letter b¹) and 104¹ of the Criminal Code and of the phrase *“in the last three months of sentence service in prison”*, contained in article

291¹ of Execution Code, as amended by Law 34 of 24 May 2012 on the Completion of Legislative Acts. The contested provisions relate to the establishment and application, in the aim of eliminating a hazard and preventing deeds under criminal law, of the security measure of *chemical castration* of sex offenders, which undermines the sexual inviolability of other persons, including underage children.

The ombudsman alleged, in particular, that the security measure *chemical castration*, in the conditions of the regulatory framework in force, constitutes inhuman and degrading treatment, as well as interference in intimate, family and private life and is contrary to the provisions of articles 24, paragraph (1) and (2), 28 and 54, paragraph (2) and (3) of the Constitution, articles 3 and 8 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, articles 7, 10 paragraphs (1), (3) and article 17 of the International Covenant on Civil and Political Rights, article 2 of the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment, as well as articles 1, 2, and 5 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine. According to the ombudsman, the mandatory application of chemical castration in the condition of insufficiently regulated laws, without assessment of therapeutic need and against the will of the person, can be qualified as institutionalized degrading punishment, i.e. degrading punishment allowed by law, ordered and executed by state authorities, which affects human dignity and integrity, including through the anguish of waiting.

In examining the notification, the Constitutional Court ordered the written opinions of the President of the Republic of Moldova, the Parliament, Government, Ministry of Health, Department of Penitentiary Institutions, General Prosecutor’s Office, Ministry of Internal Affairs, the Supreme Court of Justice, Moldova State University, State University of Medicine and Pharmacy “Nicolae Testemițanu” from the Republic of Moldova.

By Constitutional Court Decision No. 18 of 7.04.2013, Article 98, paragraph (2), letter b¹), article 104¹ of the Criminal Code No. 985-XV of 18 April 2002, article 174, paragraph.(3¹) and article 291¹ of the Execution Code No. 443-XV

of 24 December 2004 as amended by Law No. 34 of May 24, 2012 on the Completion of Legislative Acts, **were declared unconstitutional**.

Ombudsman Anatolie Munteanu requested to review the constitutionality of some provisions of the Law on Approval of Specialties for Training Personnel in Higher Educational and General Specialized Institutions No. 1070-XIV of 22 June 2000 and of the Law on Approval of Training Areas and Specialties for Training Personnel in Higher Educational Institutions, cycle I No. 142-XVI of 7 July 2005. The contested provisions are related to the Government's ensuring of *training medical and pharmaceutical staff exclusively in state educational institutions*. The author of the notification considers that the contested legal norms introduce restrictions of training personnel for the medical and pharmaceutical areas in private educational institutions, thus affecting the liberty of choice of the educational option, and in the existing situation, the fundamental right to education is unduly restricted, without there being a just balance or proportionality between the restriction of this right and the targeted purpose.

In the process of examining the notification, the Constitutional Court ordered the opinions of the President of the Republic of Moldova, the Parliament, the Government, the Ministry of Education, the Ministry of Health, the Ministry of Justice, the General Prosecutor's Office, who did not support the notification mentioning that the criteria for organization and functioning of the education system is a prerogative of the legislature.

The Constitutional Court considered that the subject of the notification exceeds the lawful scope of its jurisdiction because the issue addressed in the notification is a matter of convenience and not of constitutionality, and by Decision No. 7 of 04.07.2013, **ceased the review of the constitutionality of the norms contested by the ombudsman**.

According to the European Court of Human Rights, "the right to education by its very nature calls for regulation by the State, regulation which may vary in time and place according to the needs and resources of the community and of individuals".¹⁶⁷ Based on this state-

ment, but also taking into account, the process of harmonization of the regulatory framework to international standards and the principles of Bologna Process, the trends of democratization of higher education and development of university autonomy, of ensuring the co-existence of public and private education, we maintain the view that the state should retain the principle of neutrality and pluralism in the national educational system. The state must clearly acknowledge, through laws, the right to open and administer private educational institutions, to offer the possibility that these institutions become integral part of the national educational system and to subject this recognition only to objective, fair and non-discriminatory conditions, as the Parliamentary Assembly of the Council of Europe underlines¹⁶⁸.

Ombudsman Tudor Lazar notified the Constitutional Court to review the constitutionality of some provisions of the Law on the modification and completion of certain legislative acts No. 29 of 6 March 2012. This Law excluded the ground for reviewing a court decision in the case of declaring a law unconstitutional by the Constitutional Court. For this purpose, letter f) of article 499 of the Civil Procedure Code was repealed. In his notification, the ombudsman reiterated that the cancelation of the right to request the review of a decision, which emerged from a law declared unconstitutional, restricts the access to justice in order to obtain an effective redress of the damaged rights on behalf of courts. The exclusion of this right constitutes a denial of legitimate rights and interests of the person and is contrary to Article 54 of the Constitution.

By Decision No. 16 of 25.06.2013, the Constitutional Court **declared unconstitutional** the rule contested by the ombudsman, noting that exclusion of letter f) of article 499 of the Civil Procedure Code is a violation of Articles 4, 20 and 54 of the Constitution.

In another notification submitted by ombudsman Tudor Lazar, the Constitutional Court was requested to review the constitutionality of articles 4 and 5 of Parliament Decision No. 3 of 15.02.2013 on the Report of the Investigation Committee for the elucidation of the manner of administration by competent bodies

¹⁶⁷ ECHR, Case "Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium"

¹⁶⁸ Resolution 1904 (2012) the right to freedom of educational choice in Europe

of the incident of December 23, 2023, which took place in the natural reservation “*Padurea Domneasca*”. According to the ombudsman, the Investigation Committee conducted an extraordinary jurisdiction activity, without having, according to the Court, the capacity and the right to judge and to rule on litigation aimed, in principle, at the subjective rights of the involved parties. The Investigation Committee expressed and the Parliament, by its decision approved, findings likely to influence the outcome of judicial proceedings and verdicts by which the guilt of a person is stated. The Committee did not just state a fact and make suggestions/recommendations in this respect.

By its Decision of 23 September 2012, the Constitutional Court **rejected the ombudsman’s notification**, the contested rules being recognized as constitutional to the extent to which the provisions of criminal procedure and disciplinary nature are not binding on the General Prosecutor’s Office, the Superior Council of Magistrates and the Council of Prosecutors. The **Court also made an address to the Parliament** to exclude the gaps in the Parliament Regulations on the powers of investigation committees.

Ombudsman Aurelia Croitoru notified the Constitutional Court on the review of the constitutionality of Article 4, letter e) of the Law on Administrative Litigation under which administrative acts on exceptional situations were excluded from judicial review.

In her arguments, the ombudsman maintained that the principle of access to justice is applied, regardless of the quality of the person, and is materialized on the possibility of submitting any application, whose solution involves the competence of courts. The legitimate or illegitimate nature of complaints formulated in justice is the result of adjudication of the case and is stated in the court rulings. Under the Constitution of the Republic of Moldova, the right of access to justice cannot be restricted by law, since, in this way, the existence of the right is prejudiced as well.

While working on the Report, on February 11, 2014, the Constitutional Court ruled on the review of the constitutionality of the contested rule and concluded that the **contested provisions, which exclude the administrative acts**

related to exceptional situations from any form of judicial review, are unconstitutional. At the same time, the Court formulated an address to the Parliament in which it signalled the need to review integrally the norms, which exclude certain administrative acts from any form of judicial review.

Ombudsman Aurelia Grigoriu requested the Constitutional Court to review the constitutionality of article IV of the Law on modification and completion of certain legislative acts No. 158 of 5.07.2012 and the Law on the modification and completion of certain legislative acts No. 221 of 19.10.2012. According to the author of the notification, the modifications made by the mentioned legislative acts, especially by the phrases “*resident and non-resident individuals*” and “*in the course of a calendar year*”, restrict the fundamental right to freedom of movement and the right to property of the citizens, who possess double citizenship, and who use vehicles registered outside the Republic of Moldova.

At the moment of writing the Report, **the notification has not been examined yet.**

Another notification submitted by ombudsman Aurelia Grigoriu has as object of examination the provisions of items (6) and (7) of Article 3 of the Law on Identity Cards of the National Passport System No. 273-XIII of 9.11.1994 with the modifications operated by Law on Modification and Completion of Certain Legislative Acts No. 11.07.2012, especially the phrases “*identity cards and residence permits shall be filled out in the state language*”, “*the information rubrics in the identity cards of the citizen of the Republic of Moldova are filled out in the state language and in Russian*”. The ombudsman considers that, as result of these modifications, a legislative vacuum was created regarding the obligation to take into account the will of the person belonging to national minorities to enjoy the right to use his name, surname and patronymic in the native language and the right to their official recognition.

On December 11, 2013, the Constitutional Court ruled on ceasing the process on the review of the constitutionality of the provisions cited above, on the grounds that the object of the notification does not raise issues of constitutional complaint.

CHAPTER IV

Promotion of human rights in the community

In 2013, the CHR organized 69 promotional events, including national and international conferences, meetings, round tables, workshops, presentations, publicity broadcasts, display of banners, competitions (*In 2011 – 54 meetings, conferences, round tables; in 2012 – 68 promotional events*).

There were also organized 35 training events for the population, 11 press conferences and briefings. The CHR published seven collections, pamphlets and informational materials, having as theme the fight against torture and ill-treatment, discrimination, promotion of tolerance and cultural diversity, promotion of the child's rights.

In 2013, one international and one national conferences and two campaigns to promote tolerance and combat torture and ill-treatment were held. *“Observance of the child's right to family habitation. Analysis of the current situation in the Republic of Moldova through the best practices of other countries”* was the theme of an international conference held by CHR, organized by the child ombudsman Tamara Plamadeala on 4 October 2013.

The event was dedicated to the 5th anniversary of the Institute of Ombudsman for Child's Rights in the Republic of Moldova. It was organized to implement item 80, subitem 8 of the National Action Plan in the Field of Human Rights for the period 2011-2014. During the three sessions of the international conference, the following topics were examined: **the legal framework on protection of children without parental care and orphans; institutional mechanisms for the protection of children without parental care and orphans; national and international adoption – legal regulations and practical aspects.** The international conference was attended by about 70 participants, among whom 9 foreign invitees: Thomas Baillie, ENOC Secretary, commissioner for children and youth from Scotland, Juris Jansons, ombudsman from Lithuania; Ionel Oprea, deputy ombudsman from Romania; Margit Sarv, senior advisor in the Justice Chancellery

Office; Daniejela Zagar, ombudsman advisor on child's rights from Croatia; head of the Department on the Observance of Child's Rights in the Office of the Commissioner for Human Rights of the Ukrainian Rada; representatives of the organization “Save the Children” from Russian Federation. The event was also attended by Moldovan officials with attributions in the field: Tatiana Poting, vice-prime Minister, chairperson of the National Council for Protection of Child's Rights; Valentina Buliga, Minister of Labour, Social Protection and Family; Mihail Sleahitchi, presidential advisor; representatives of central and local public administration, employees within the legal system; representatives of the civil society and of some diplomatic missions.

On December 10, which is the International Day of Human Rights, the Centre for Human Rights from Moldova held a working meeting on the topic **“Implementation of the National Action Plan in the Field of Human Rights for the period 2011 -2014. The role and contribution of local public authorities: problems and ways to improve the situation in the field”**. The event gathered 65 participants: representatives of local public authorities (*district heads/deputy-heads, coordinators in the field of human rights*), members of the Commission on the Implementation of the National Action Plan in the Field of Human Rights for the period 2011 -2014 (NAPFHR), CHR external partners. During the meeting, the difficulties that local public authorities encounter in NAPFHR implementation were highlighted; suggestions on possible solutions for ensuring the fulfilment of NAPFHR actions were made; ways of cooperation between CHR and local public authorities were examined. The challenges in the implementation of NAPFHR that the local public authorities encountered was the topic of discussion within the first session of the meeting, which was moderated by ombudsman Anatolie Munteanu, Director of CHR, and Viorel Furdui, Director of the Local Authorities Congress. The cooperation of central and local public authorities in NAPFHR

implementation was the topic of the second session of the meeting presided by Vladimir Grosu, vice-minister of Justice, who is also the President of the National Commission for NAP-FHR Implementation for the period 2011 -2014. Vladimir Grosu proposed the draft of the Methodological Guide on the Process of Monitoring the Degree of Implementation of the National Action Plan in the Field of Human Rights for the period 2011 -2014 within local public authorities for discussion.

Campaign against torture and ill-treatment

On June 25, the National Institution on Human Rights Protection, the Centre for Rehabilitation of Victims of Torture „Memoria” and Promo-LEX Association launched a monthly campaign to support the victims of torture and to prevent torture. It started on June 25, on the eve of the UN International Day in Support of Victims of Torture. The campaign included approximately 25 events, as well as placement of banners with anti-torture messages in 20 districts; round table discussions held in the municipalities Balti, Comrat and Cahul and in other communities from the country; donations of informative materials, lectures held to employees of law enforcement and penitentiary institutions.

The mentioned campaign was launched in a press conference jointly conducted by Olga Vacarciuc, ombudsman advisor, Ludmila Popovici, Executive Director of RCTV Memoria, and Vadim Vieru, Promo-LEX Association lawyer, who urged the public authorities, specialized institutions, representatives of civil society to intensify their efforts to combat torture and ill-treatment, to support the victims of torture and to promote zero tolerance towards this phenomenon.

Accordingly, within the anti-torture campaign, the Representation of the Centre for Human Rights from Balti organized, on the occasion of the International Day in Support of Victims of Torture, a round table discussion on the topic *“Torture prevention, commitment or task of the public authorities”*. Representatives of police inspectorates, military units, penitentiaries, carabinieri troops and Psycho-Neurological Boarding Home from the northern zone of the country participated in the meeting.

The actions undertaken by the ombudsman through the CPT recommendations on the improvement of detention conditions, as well as what follows to be done to combat torture in our country were proposed for discussion.

The employees of Comrat Representation of CHR held another round table discussion on the same topic. The event took place on June 26 on the premises of the Department of Internal Affairs from TAU Gagauzia and gathered representatives of this institution, heads of district police inspectorates and employees of temporary detention facilities within them, prosecutors, LPA and CPA representatives, representatives of State Chancellery and of other state institutions.

Within the campaign, Comrat Representation of CHR *provided the broadcast of the social video advertisement “Torture Leaves Scars” by the local TV channels GRT, ENY, AI, and ATV. The employees of the Representation participated in a radio programme on the topic of fighting torture and ill-treatment. Brochures were published on the occasion of the 6th anniversary of the National Preventive Mechanism against Torture, the article entitled “NPMT activity in the Republic of Moldova. Positive developments and existing problems” was published in the local newspaper “Vesti Gagauzii”.*

Within the anti-torture campaign, Cahul representation of CHR organized a round table on July 31, 2013. Representatives of police inspectorates, territorial and specialized prosecutors’ offices, as well as representatives of penitentiaries and military units in the region, participated in the event.

At the beginning of 2012, the Study Report *“Torture and ill-treatment of children /minors in the context of juvenile justice: spread, impact, prevention, case identification, offering support and reporting”* was launched. The study was carried out by the Centre for Human Rights from Moldova and the Centre for Rehabilitation of Victims of Torture “Memoria” with the financial support of UNICEF Representation in the Republic of Moldova. Representatives of international organizations, employees of the Ministry of Internal Affairs, of General Prosecutor’s Office, lawyers, members of the civil society participated in the event.

Following the collaboration, in December 2013, a round table discussion on technical presentation and launch of the project *“Say*

“NO” to torture and impunity in the Republic of Moldova and “YES” for a better life of underage children in detention facilities” was held at the CHR. The given project will be carried out by RCTV “Memoria” and the Department of Penitentiary Institutions. An agreement was signed during the event by Ludmila Popovici, director of RCTV “Memoria”, and Ana Dabija, deputy director of DPI.

The issue of combating torture was addressed by the ombudsman and the employees of CFR in about 60 information items, which appeared in the mass media on this topic, and also in 70 materials uploaded on the website of the institution.

Activities on fighting discrimination

Campaign for promoting tolerance

In the period November 15 -30, 2013, the Centre for Human Rights from Moldova conducted a Campaign for promoting tolerance, which included 26 events that took place in different parts of the country.

The Centre for Human Rights from Moldova, supported by “Teleradio-Moldova” Company, conducted within the programme “The Children’s Voice” a radio competition on the topic “Tolerance is Democracy” at the Radio Moldova Station, Children’s Department. Sixty-five children from different parts of the country participated in the competition. The children’s works will be used in the brochure on the topic of tolerance promotion, which will be published next year.

In the reporting period, the employees of the CHR organized workshops on the topic “Persons with disabilities: between discrimination and tolerance” at “Mihail Kogalniceanu” Lyceum from Chisinau, at the Theoretical Lyceum from Rusestii Noi, Ialoveni district, the Theoretical Lyceum from the village Budesti. The event was conducted in the form of an interactive discussion with play elements. The children pondered on the situation of the persons with disabilities, discussed the difficulties, social stereotypes and prejudices that these people face.

A series of meetings on the topic of promoting tolerance with the participation of senior grades pupils from the villages Congaz and Congazic from Comrat district, and town

Basarabeasca were held by the employees of Comrat Representation of the CHR. They also delivered lectures on the topic of fighting domestic violence at Comrat State University, the Theoretical Lyceum “D. Caraciobanu” from Comrat, the Theoretical Lyceum “Mihai Eminescu” from the same place, the Theoretical Lyceum from the village Cotovscoe, Comrat district, the Gymnasium from village Ciucur-Mingir, Cimisia district. The topic was also addressed by Svetlana Mironova, head of Comrat Representation of the CHR at the meeting with the citizens from Comrat and by Veaceslav Ursu, head of Varnita Representation of CHR at the meeting with senior grades pupils from the local Theoretical Lyceum.

The employees of Comrat Representation of CHR held a round table discussion on the topic **“Youth and the right to work: problems and solutions”** at which students of Law and Economics Departments of Comrat State University participated.

“Realising the citizens’ rights to participate in public administration: experience and problems” was the topic of a round table discussion held by CHR from Comrat with the participation of representatives of civil society, NGO_s „M-Liga”, „Vdohnovenie”, „Ecologhiceschii klub”.

Current issues on social integration of veterans, the elderly, and persons with disabilities were discussed during the scientific-practical conference, which also took place in Comrat with the participation of professors from Comrat State University and the directors of nursing homes for the elderly in the area.

Ombudsman Tudor Lazar participated in the Press Club **“Discrimination on Age Criteria”** organized by the Centre of Journalistic Investigations.

During the campaign of tolerance promotion, the CHR organized three regional meetings in the northern, southern and centre districts of the country, in Riscani, Cahul and Chisinau, respectively. The situation on the observance of the rights of persons belonging to national minorities through the framework of the Convention was examined during these meetings. The meetings were attended by district heads, deputy heads of district, representatives of district public institutions responsible for the observance of the human rights of minorities, representatives of civil society in the area, of UN

Office in Moldova, and Interethnic Relations Bureau. Based on the issues discussed in the meetings, Ombudsman Tudor Lazar made proposals and recommendations to competent authorities to improve the state of things.

Other events held during the year on fighting discrimination and promoting tolerance

On February 1, 2013, ombudsman Aurelia Grigoriu made a raid to the Job Fair with the participation of journalists from five media institutions: Publika TV, Canal 3 TV, TV, AP Info-Prim-Neo, Radio Moldova, Radio Vocea Basarabiei. Thus, discrimination of certain categories of people in employment was reported and relevant institutions were warned on the irregularities committed by employers.

On April 9, Comrat Representation of CHR organized a round table discussion on the topic *“Civil society participation in the decision-making process. The role of local authorities in social integration of Roma community in Gagauzia”*. Issues of social integration and participation of Roma community in the public life of the region, of identifying the role of local authorities in social integration of Roma community in Gagauzia were discussed during the meeting. Representatives of local public authorities, of Roma community, NGOs from the region participated in the event.

On April 24, Comrat Representation of CHR, in partnership with the European Centre “Pro Europa” held the scientific-practical conference on the topic *“Peculiarities of social inclusion of different ethnic groups in the Republic of Moldova”*. Topics regarding the political and legal peculiarities of social inclusion of ethnicities in our country, ethno-psychological research of ethnic identity, state policy on the process regulation of interethnic dialogue were debated during the conference. The project *“Transparency and accountability through common actions of media and civil society institutions from Moldova”* was presented. Ombudsman Tudor Lazar, Alexandru Tarnavschii, vice President of Popular Assembly of ATU Gagauzia, Ludmila Mitiglo, leader of “Pro Europa” Centre, Ion Duminica, head of National

Minorities Department of the Academy of Sciences of Moldova, researchers who activate in the field of ethno-psychology, representatives of Bulgarian, Russian, Polish, ethnic communities, professors of Comrat State University participated in the event.

On April 17, 2013, the employees of Cahul Representation of CHR participated in the round table discussion on the topic *“Promoting the principle of non-discrimination against persons with disabilities in Cahul and Cahul district”*. The round table was attended by vice-president of Cahul district, LPA representatives, the president of the Association of the Blind from Cahul, the president of the Association of Persons with Impaired Hearing, the representative of the Department on Social Protection Policies of Persons with Disabilities within the Ministry of Labour, Social Protection and Family, representatives of the civil society, as well as persons with disabilities. Problems related to the employment of persons with disabilities, the LPA role in creating conditions for access to public services in Cahul and Cahul district were debated during the round table. Also, the report *“Access of persons with special needs to social infrastructure: reality and necessity”*, made by the Centre for Human Rights, was presented during the round table.

At the initiative of the National Institution for Human Rights, in May, a civic education lesson on the topic *“Intercultural Dialogue. Unity through Diversity”* was conducted in several educational institutions from the country, which was also the topic of the essays that pupils wrote. The CHR requested the managers of the educational institutions to send the children’s best essays, including their drawings. On May 31, during the festivities celebrating the end of the school year, 10 children-participants in the CHR event received ombudsman diplomas and books.

Human Rights Decade (20 promotional events)

In the period December 1-10, the Centre for Human Rights from Moldova, held, traditionally, the Human Rights Decade, which included promotional events of human rights and fundamental freedoms, instructional activities on constitutional rights and available

opportunities for protecting them for the population.

The Decade -2013 had special significance as it was dedicated to the 65th anniversary of the adoption of the Universal Declaration of Human Rights. The CHR marked the event in a working atmosphere with discussions on the topic ***“Implementation of the National Action Plan in the Field of Human Rights for the period 2011 -2014. The Role and contribution of local public authorities: problems and ways of improving the situation in the field”***. The meeting ended with the ceremony of signing a cooperation agreement between the Centre for Human Rights and the Council for the Prevention and Elimination of Discrimination and Equality Ensuring. Also, the CHR Director, Anotolie Munteanu, handed in the awards of the Ombudsman, 2013 edition, to Ion Parea, Riscani district chairman, and to Amnesty International Organization from Moldova.

At the initiative of CHR, civic education lessons focused on the topic of the importance of the Universal Declaration of Human Rights took place simultaneously in the educational institutions from the country for the second consecutive year.

A Human Rights Decade was held in the theoretical lyceum from Varnita with the support of CHR Representation in this community. The Decade included a drawing competition, class lessons on the topic of human rights, roundtables, poster preparation, civic education lessons, and broadcast of a radio programme about the events within the Decade. Also in this period, at the suggestion of the head of Varnita Representation of CHR, a Commission on child's rights was created within the Pupils' Council that activates in the Theoretical Lyceum.

“The Ombudsman Institution - guarantor of observance of human rights” was the topic of the lecture delivered by the employees of Balti Representation of CHR at “Mihai Eminescu” Theoretical Lyceum from this town. They also participated in the works of the conference organized by the Law Department of Balti State University on the topic *“Preventing and Combating Violence”* and the roundtable *“Violence among Underage Children”* organized by the City Hall and Municipal Library “Eugen Coseriu”.

The employees of Cahul Representation

of CHR delivered lectures at Penitentiary No. 5, and “Mihai Eminescu” Lyceum from Cahul, also had a meeting with the journalists of “Cahul Express” newspaper.

The CHR donated books and informative materials in the field of human rights published by the National Institution for the Protection and Promotion of Human Rights to: “Alecu Russo” State University Library, Children’s Library, “Eugen Coseriu” Municipal Library from Balti, to the National Library for further distribution to district libraries, to the Library of the Academy of Sciences, Law Library, Cahul Municipal Library, Cahul State University Library, Comrat Municipal Library and Comrat State University Library, the Library from Cantemir and the gymnasiums from the villages Larga and Huluboaia.

In 2013, several events were held to promote CHR activity and to inform the citizens about the possibility of appealing to the ombudsman’s assistance.

For this aim, CHR produced a video and audio clip. In the period March 26 – April 16, they were broadcast for free by TV Moldova I and radio Moldova twice or three times per day. The clips were designed to inform citizens about the parliamentary advocates institution, the issues that they can address to CHR. The video clip was uploaded on YouTube and on the website of the institution.

In 2013, two public offices of ombudsman were opened in Balti on March 1, and in Comrat on April 5. These structures will help facilitate citizens’ access to assistance and legal advice on human rights.

Developing partnerships with the civil society, cooperation with LPA and CPA, external partners

Cooperation with the civil society

In the reporting period, the partnerships established in the previous years with several NGOs strengthened. The CHR organized some events in collaboration with RCTV “Memoria” such as: the joint study *“Torture and ill-treatment of children/underage children in the context of juvenile justice”*, which was made public; the anti-torture

campaign was held, which was carried out jointly with the Promo-LEX Association.

In 2013, the dialogue with regional NGOs intensified. The Comrat Representation of CHR organized a number of events with the participation of civil society from the region: “Vesta”, “Pro-Europa”, “Vdohnovlenie”, “Institute of Democracy”, “M-Liga”.

Also, contacts with NGOs, which activate in the field of human rights, were established during regional meetings on the topic of observance of national minorities’ human rights in Riscani, Cahul, and Chisinau.

The opening of public offices of the Ombudsman in Balti on March 1 and in Comrat on April 1 was possible due to active involvement of the NGOs on the site in ensuring the functioning of the given structures.

During the reporting period, the CHR signed five new collaboration agreements with various institutions and organizations.

In the first quarter of 2013, the Cooperation Memorandum between CHR and the National Institute of Justice was signed, which shortly materialized in concrete actions of training CHR employees.

Ensuring respect for human rights in the psychiatric institutions of the Ministry of Labour, Social Protection and Family, enhancing the professionalism of the employees and strengthening the relations between the civil society and state structures has been the purpose of signing the Collaboration Agreement between CHR and the Institute of Human Rights. In accordance with this Agreement, representatives of IHR and CHR realize joint monitoring and make preventive visits to psycho-neurological boarding homes, resulting in the elaboration of recommendations and proposals for the improvement of the regulatory framework in this domain. The agreement also provides for joint organization of various events to address issues on mental health and social protection of the given group of citizens. Such an event took place in December. During the press conference “*Violation of human rights in psychiatric institutions in Moldova*”, held by Vanu Jereghi, IHR Director and Olga Vacarciuc, main ombudsman adviser, data on the detected irregularities in several psycho-neurological boarding homes and recommendations made to competent authorities to eliminate them were presented.

On December 5, the Centre for Human Rights from Moldova and the NGO “*Centre of Legal Resources in Moldova*” (CLRM) signed a collaboration agreement to implement the project “*Analysis of discrimination in employment in the Republic of Moldova*”. The agreement provides for the cooperation of CHR and CLRM in analysing the compliance of national legislation in the field of non-discrimination in employment to the CoE and EU standards, identifying the victims of discrimination in employment, exchange of information on concrete cases of discrimination in employment; holding joint promotion events for raising public awareness on the issue.

On December 10, a collaboration agreement between CHR and the Council for the Prevention and Elimination of Discrimination and Ensuring Equality was signed aiming at strengthening the promotion, observance and protection of fundamental human rights and freedoms.

Another agreement was signed by the Centre for Human Rights from Moldova with the organization “*Nicolae Dumitrescu Academy*”. The objectives of cooperation are related to establishing a partnership to promote international standards in fundamental human rights and freedoms.

External partners of CHR

In 2013, CHR signed a cooperation agreement with the Ombudsman Institution from Hungary. The agreement provides for mutual exchange of information on work experience in the field of protection and promotion of fundamental rights and freedoms, the joint organization of international meetings, provision of informational support.

As proof of the functionality of the established partnership between CHR and the Ombudsman Institution from Ukraine in 2012 was the joint action of May 17 of ombudsman Aurelia Grigoriu and her Ukrainian counterpart Valeria Lutkovskaia, who inspected the Moldovan-Ukrainian Customs, as reaction to the notification of some citizens from the Republic of Moldova complaining of being violated the fundamental right of crossing the Ukrainian border. Following the documentation visit, the ombudsmen identified the existing problems related to observance of human rights at

crossing the state border and submitted a recommendation for their elimination to the administration of the Republic of Moldova, and, respectively, Ukraine.

Cooperation with LPA and CPA

In 2013, the CHR continued the cooperation with the traditional partners of the institution: Prosecutor's Office, Department of Penitentiary Institutions, the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of Justice, MLSPF, and the National Centre for Personal Data Protection, both in carrying out functions related to the reinstatement of petitioners, the activities of NMTP, as well as the promotion of human rights and training activities. Thus, the CHR employees conducted workshops in several public institutions. The attendance of the events organized on topics of the observance of human rights were based on principles of reciprocity.

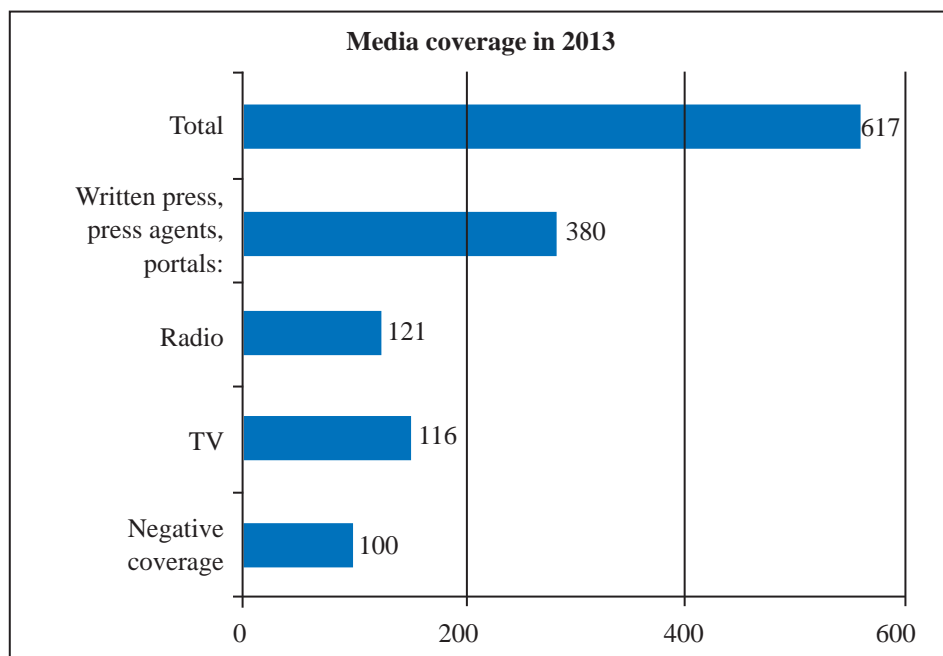
In 2013, positive developments in terms of intensifying the dialogue with local public administration were registered. Regional meetings on issues of observing the rights of minorities held in Riscani, Cahul and Chisinau, as well as the meeting, which took place on December 10 on the topic of NAPFHR implementation by LPA, helped establish direct contact with dis-

trict decision makers. These actions offered opportunities for a broad exchange of views on issues of human rights faced by local public authorities, but also occasions to once again reaffirm the willingness to work together to improve the state of things in the given area.

Media coverage of CHR activity, consolidation of relations with mass media

The positive tendency of CHR growing visibility in society was maintained in 2013, as well. The number of publications on the ombudsmen's activity tripled, from 217 in 2011 to 614 topics covered in the media in 2012.

Thus, the statistical data on the visibility of the Institution in 2013, 617 publications, is comparable with that of last year. It should be mentioned that not all the information in the press had positive messages – *in over 100 topics there was criticism at the address of two ombudsmen involved in several scandals.* Their effect on the image of the institution was felt shortly after the occurrence of the incidents. In particular, in the period July-August, the message of the informative materials, the topics in the press about the ombudsmen concerned, but also about the CHR, as a

whole, was preponderantly a negative one. Subsequently, a decrease of media interest in ombudsmen, due to reduced credibility, is felt in society. Starting in September, the Centre for Human Rights was in the centre of public attention being examined by Government and Parliament and the subsequent adoption of the Law on Ombudsman.

The strengthening of cooperation capacities of CHR representations with media institutions in the regions failed in 2013, as well. That is why the coverage of CHR and of ombudsmen in mass media in the regions is insignificant: 100 for the whole year, compared to 108 in 2012. The statistics on cooperation with regional mass media is the following: *Comrat Representation – 79 cases of coverage in mass media, Cahul Representation – 11, Balti Representation – 8.*

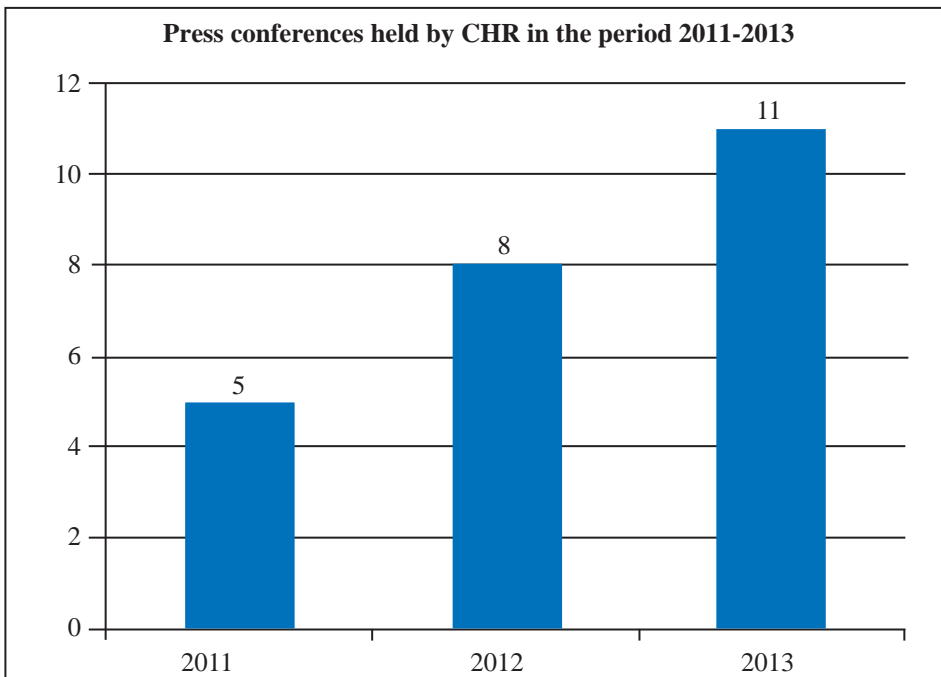
The topics on combating torture and ill-treatment (anti-torture campaign, CHR recommendation to cease the activity of Prison No. 13); the notifications of ombudsman Anatolie Munteanu on mandatory vaccination, castration of paedophiles, 35 age limit of post-graduate students in terms of discrimination; various issues related to the enforcement of child's rights; presentation of CHR Report for

2012 were mostly publicized.

By September 23, 11 press conferences and briefings were organized, compared to 7 in 2012. They covered issues about *mediation in criminal cases involving underage children; the draft law on children at risk; encyclopaedia on sexual life; public presentation of CHR Report for 2012; inspection Moldovan – Ukrainian border crossing points.* Press conferences were organized on the occasion of International Children's Day, of the International Day in Support of Victims of Torture and had as topics *"Children patients – victims of malpractice: lack of attitudes and solutions", "The closing of children' park in the capital: excess of power of the authorities of Riscani sector and of municipality Chisinau", "Violations of human rights in psychiatric institutions in the Republic of Moldova".*

Self-notifications of ombudsmen from the press

An argument in the favour of maintaining constant interaction between the CHR and the media is the increased number of CHR reactions to signals from the media about cases of human rights violations. In 2013, the ombuds-

men got self-notified from mass media coverage of cases of violation of human rights on the topics: environmental pollution, catastrophic state of the river Bic, deforestation of some areas, degrading treatment of some persons by border guards, signals on cases of irregular relations in the army; on possible attacks on the freedom of the press; irregularities in the building of lofts; reorganization of the gymnasium from the village Troita Noua, Anenii Noi district; injustice committed by some employers; ill-treatment of patients in psychiatric hospitals, implicitly of a doctor's abuse of his patients with mental health problems. The last mentioned topic and the consequences after the ombudsman's intervention were largely covered in the media.

A good example of solving problems due to ombudsman's self-notification from the press was the refusal of the admission commissions of higher educational institutions to accept the documents of Russian school graduates, who requested enrolment to a department with instruction in the state language. In a letter sent to Maia Sandu, the Minister of Education, the CHR Director, Anatolie Munteanu recommended the officials to intervene with corresponding dispositions to eliminate any administrative practice derived from misinterpretation of the provisions of the Regulations on organizing and conducting enrolment to higher licentiate education (cycle I) in higher educational institutions from the Republic of Moldova. The Ministry of Education reacted to the ombudsman's notification. The Centre for Human Rights was informed (letter No. 2141 of 20.07.2013) that the *Ministry obliged the admission commissions to accept the documents of candidates, speakers of other languages, to a department with instruction in the Romanian language and to remedy the concrete cases by respecting the constitutional rights and the Law on Equality.*

Updating of CHR official webpage

In 2013, we succeeded in optimizing the structure and contents of CHR official webpage. During the press conference of official

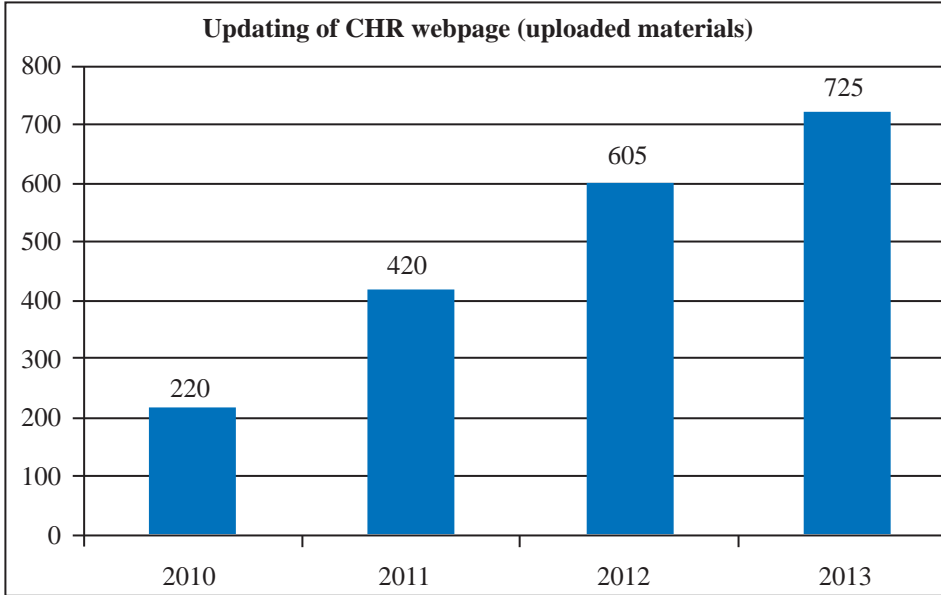
presentation of CHR Activity Report for 2012, on April 30, a new version of CHR webpage was launched. New accounts for on-line promotion, attached to the new site, were created on the social networks YouTube, Facebook and Twitter.

In the context of the international conference "*Children's rights to family habitation. Analysis of the current situation in Moldova through the best practices of other countries*", which took place on October 4, the children's page was launched on CHR site. It has as objective to inform the children about human rights, as well the creation of a virtual space for discussion on this topic between parents and children. Thus, the adults (parents, guardians, foster parents, teachers, social workers) will find useful materials, as well as answers to frequently asked questions. The page includes an online game on human rights for children.

In 2013, a new application was developed related to the activity of the National Mechanism for the Prevention of Torture. It will start at the beginning of 2014 in the form of an interactive map, with updated information on the visits made within the NMPT in every institution from the country where detainees are held. The information will be presented in accordance with the territorial-administrative structure and will contain data on each penitentiary separately. Besides the general picture of NMPT activity, the users will be able to access information on any institution: number of visits made within NMPT, the reports made on the visits, reactions and answers of the authorities in charge. Logical and well-structured presentation of information on NMPT work will ensure its transparency and access of any user to full and prompt information.

At CHR initiative, in 2014, the webpages of all central public institutions are to be completed with applications to facilitate the access for people with impaired vision to information posted on the central government websites.

In 2013, 725 items of information were placed on the institution's website in comparison with 605 in 2012, 420 during the whole 2011 year and 220 in 2010.

Training activities for the population

In 2013, the CHR employees contributed as trainers and conducted 35 training sessions for the population and some professional groups. The topics were related mostly to: observance of human rights in healthcare; information on women's rights; the right to social benefits; observance of child's rights; strengthening efforts to combat ill-treatment; enhancing the capacities of communities affected by TB; achievement of the rights of persons with disabilities and combating their discrimination; Roma participation in public life; social integration of persons with disabilities; protection of human rights in places of detention; mechanisms for protection of human rights.

Editorial activity

In 2013, the CHR published seven titles of informative materials, brochures and collections. The following publications appeared: **CHR Report for the year 2012**, the **Collection of the Proceedings** of the International conference "Five years after the establishment of NMPT in the Republic of Moldova", bilingual editions of the brochures "**Convention for the Rights of the Child**" and "**The Rights of the Child**", "**Legal Guide for Victims of Domestic Violence**", the leaflet "**Three Safeguards against ill-treatment**", a **calendar of international days on human rights for the year 2014**.

CHAPTER V

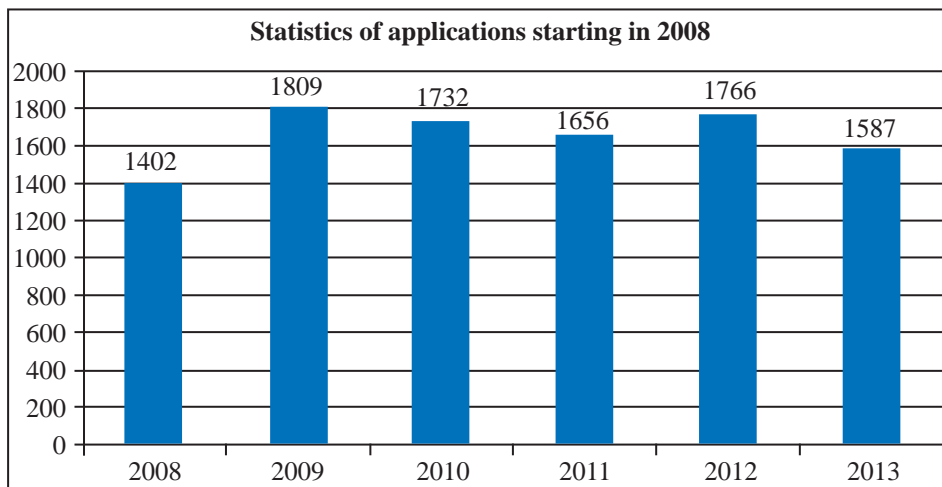
Other aspects of Centre for Human Rights activity in 2013

1. Activity of the Centre for Human Rights in figures

In the course of 2013, 1,587 applications were registered at the Centre for Human Rights from Moldova, out of which 1,261 by the Central Office in Chisinau, 70 by Cahul Representation, 143 by Balti Representation, 76 by Comrat Representation and 35 by Varnita Representation.

For example:

- in 72 cases (4.5 %), alleged delay of examination of cases is claimed;
- in 78 cases (4.9 %), non-enforcement of court decisions;
- in 51 cases (3.2 %) disagreement with the pronounced sentence/judgement is invoked;

The statistics of registered applications by the Centre of Human Rights from Moldova in the recent years shows a relatively constant number of appeals per year. Also, the most common reasons of complaints remain largely the same: alleged violations of the right to access to justice, of the right to personal safety and dignity, violation of the right to social assistance and protection, as well as the right to private property.

We note that since 2010 the most frequently addressed issue by the applicants was alleged violation of access to justice, the number of petitions being relatively constant. In 2013, the rate of appeals on this issue constituted 23 %, while in 2012-2011 – 22 %.

- in 167 cases (10.5 %) infringement of the principle of contradictoriness of the process.

The general analysis of the appeals to the CHR starting in 2008, according to the allegedly violated right demonstrates a decrease of the number of applications on the right to personal safety and dignity, which was more evident in 2011. We consider that could be caused by the intensification of the activity of the National Mechanism for the Prevention of Torture, as well as by other factors. Among these could be the creation in 2010 of the Division for Combating Torture under the General Prosecutor's Office, as well as appointment of specialized prosecutors within territorial offices, the creation of the hot-line for reporting cases of ill-

treatment to the General Prosecutor's Office. We also consider relevant, in this context, the equipment of the penitentiaries and police inspectorates with surveillance cameras, as well as continuous training on national and international standards in the field of human rights of the personnel in the institutions providing detention carried out by CHR employees.

Although the dynamics of appeals on this topic in the last ten years is decreasing, it is still on the second place of the total number of complaints, which demonstrates that ill-treatment persists in society.

In 2013, the most frequent problem invoked in this sense was the conditions of detention in penitentiaries – 150 cases. For comparison, in 2012, 133 similar complaints were recorded, in 2011 – 134. In 2013, application of torture and inhuman or degrading treatment was invoked in 32 cases, in 2012 – in 40 cases and in 2011 – in 50 cases. In 2013, 32 appeals were related to damage of personal dignity, in

2012 and 2011 in 28 cases. Also, various problems related to respect of detention or arrest procedure were invoked in 10 petitions registered by CHR in 2013, compared to 12 cases in 2012 and 3 cases in 2011.

On the other hand, a tendency of decreasing the number of petitions invoking non-observance of the right to social assistance and protection, and of the right to health protection is observed in the last three years.

The dissatisfaction of persons belonging to social groups with a high degree of vulnerability is linked with the failure to achieve the right to social assistance and protection, constantly being on the third position. In 81 cases, the petitioners claim that they are not provided with proper social benefits; 63 people consider that their right to a decent life is violated, and in 37 cases, people believe that the manner of calculating their benefits is not correct. The addressed problems can be solved only by elaborating/reviewing public policies in the so-

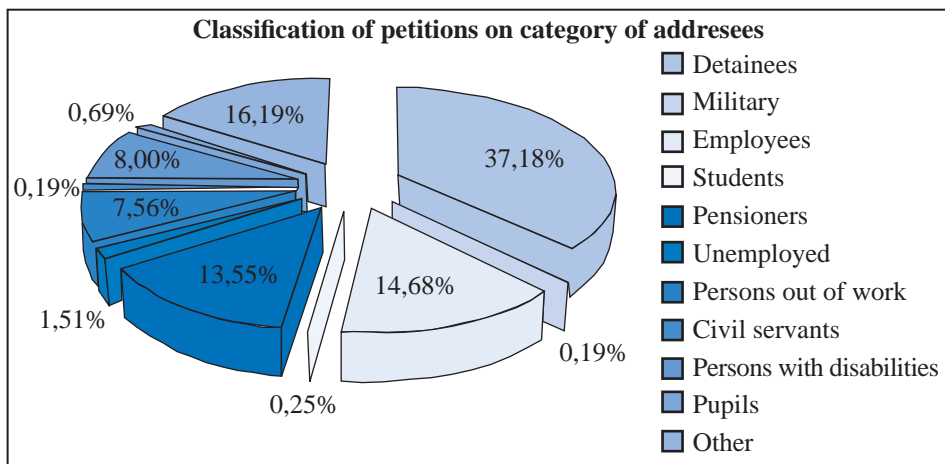
Classification of appeals related to the allegedly violated right

Field	2013	2012	2011	2010	2009	2008
1 Access to justice	368	397	361	429	392	401
2 Personal safety and dignity	224	217	280	422	536	264
3 The right to social assistance and protection	181	187	190	172	177	127
4 Private property	80	144	113	148	136	78
5 Access to information	121	93	130	160	146	131
6 The right to labour	76	109	93	73	110	73
7 Family life	81	116	92	117	88	27
8 The right to defence	45	45	54	39	69	12
9 Intimate and private life	7	6	21	12	12	4
10 The right to education	24	39	25	16	9	2
11 The right to petition	12	17	25	37	15	23
12 The right to movement	11	12	10	30	18	10
13 The right to health care	52	59	50	45	43	44
14 Personal freedoms	35	35	16	4	9	11
15 The right to administration	17	12	13	10	2	5
16 The right to citizenship	14	7	7	3	5	6
17 The right to vote and be elected		1	2	1	-	-
18 Other	239	270	170	5	98	178

Note. The rubric 'other' includes applications in which it is not invoked the violation of a constitutional right and they cannot be included in the automatic registration of appeals addressed to CHR, such as consumer's rights, requests for legal assistance, interpretation of regulatory acts, as well as applications with alleged violations, which took place outside the Republic of Moldova.

cial and economic fields. For this reason, the ombudsmen intervene, especially in the cases which presuppose errors in determining social benefits and in those in which alternative solutions can be found.

Of the total number of persons, who in the reporting period addressed the Centre for Human Rights, 31.18 % are prisoners, 14.68 % are employees, 13.55 % are pensioners, 7.56 % are out of work, 8.00% are disabled persons, 0.25 % are students, 1.51 % are unemployed, as well as other less numerous categories. The data are reflected in per cent in the Chart below.

The analysis of petitions, registered in the previous years, reveals that the appeals coming from prisoners are on the first place (an exception being 2008, when appeals coming from employees were on the first place), followed by petitions from employees. Also, the CHR notes a growing number of petitions coming from disabled persons and pensioners.

The examination of applications is aimed at the identification of the violated right, thorough check-up of the nature of the application in relation to the national and international legislative and regulatory framework, examination of possibilities for the ombudsman's involvement and in the cases, when this is impossible, the competent institution is found.

Of the 1,587 filed applications, 721 (45.4 %) were accepted for examination. In the given cases, reaction documents were issued; the help of competent bodies and authorized persons was requested; proposals to amend the legislation were submitted, etc.

In 305 (19,3 %) cases, the applications were redirected for examination to competent authorities with reference to the provisions of article 20, letter c) of Law No. 1349 of 17.10.1997. The ombudsman established control on the results of examination. Other 560 (35.3 %) applications were rejected under articles 16, 17 and 18 of the Law on Ombudsmen. The petitioners were told the procedures they are entitled to use to defend their rights and freedoms.

The dynamic growth of the amount of petitions accepted for examination reflects the general trend of the institution's capacity to

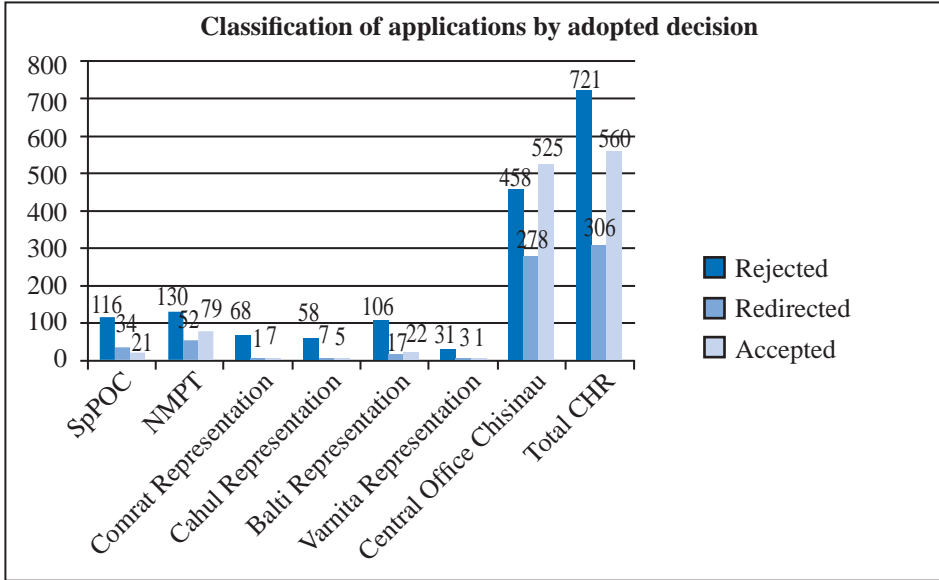
identify the ground for reaction. So, from 21 % of accepted petitions in 2008, the percentage share has evolved to 45,4 % in 2013.

Accordingly, this has generated a gradual increase of the number of reaction acts submitted by ombudsmen to public authorities, which are guilty of violating human rights and freedoms.

The main sources of identification of the system problems and of the legislative flaws for the ombudsmen serve the citizen's complaints and the information received during the receptions.

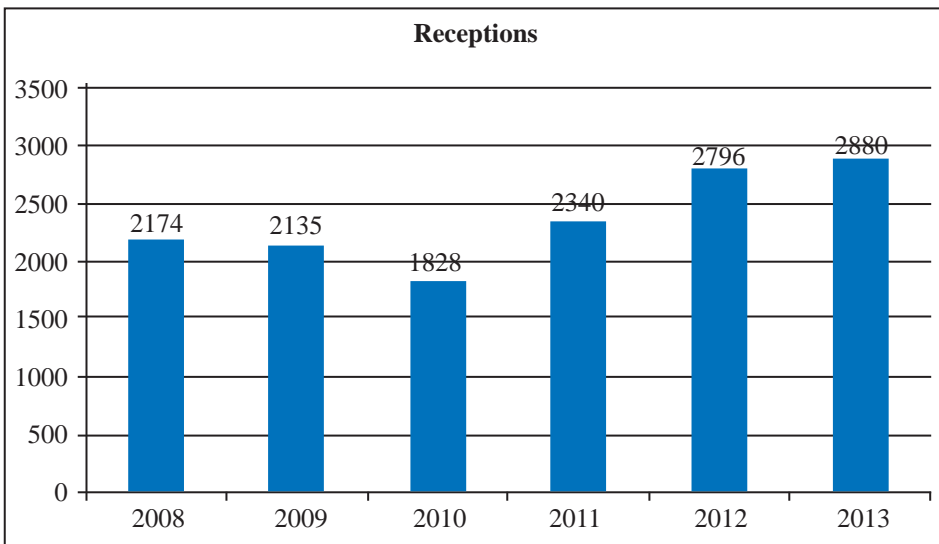
The reception of citizens takes place daily on the premises of the CHR and of the representations from Balti, Cahul, Comrat, Varnita, as well as on the premises of local public authorities or institutions, organizations specified by ombudsmen.

At the initiative of the Centre for Human Rights from Moldova, three Public Offices of Ombudsman were opened in Chisinau (2012),

in Balti and in Comrat (2013). These entities were created in order to strengthen the cooperation with the NGOs, which promote and protect human rights, and to achieve the rights of persons with disabilities, socially vulnerable and victims of violence.

The general picture on the number of people, who appealed to the institution, shows a slight decrease in the period 2008 – 2010 and a dynamic growth in 2011, this indicator being maintained in 2012 as well.

During 2013, the ombudsmen and employees of CHR received in audience 2,880 people, out of whom 1,020 (35,4 %) at the central office, and at the regional representations as follows: Comrat – 856 (29,7 %), Cahul – 515 (17,9 %), Balti – 320 (11,1 %) and Varnita – 169 (5,9 %).

Reaction acts

As result of examination of accepted applications, the following reaction acts were prepared and submitted to competent authorities on violations of citizen’s constitutional rights:

Type of action/reaction act	2013	2012	2011	2010	2009	2008
Notice (pursuant to article 27 of Law No. 1349)	74	77	95	144	68	13
Requests (to initiate a criminal/disciplinary lawsuit against the official who committed violation that generated considerable damage to human rights and freedoms (art.28 letter b) Law No.1349)	18	22	13	32	33	8
Notifications on cases of breaches of service ethics, adjournment and bureaucracy, under article 28 letter d) of Law 1349	45	15	14	59	2	-
Notifications to the Constitutional Court (under art.31 of Law No. 1349)	8	6	7	10	-	2
Legal proceedings/applications on intervening in the process to submit conclusions (in accordance with article 74 of CPC)	26/15	15/44	6	6	-	-
Thematic reports	9	6	9	24	-	-
Conciliation agreement	5	4	8	1	-	-
Proposals to improve the administrative system under article 29 letter b) of Law No. in 1349	19	19	7	-	-	-
Proposals to improve human rights legislation (submitted to the Parliament and Government under article 29, letter a) of Law No.1349)	8	11	11	28	5	10
Self-notification	43	52	22	-	-	-
Notification to carry out expertise investigations (article 24, letter e)	4					
TOTAL	274	230	192	304	108	33

The data show a slight increase in the number of reaction acts compared to 2008.

Notices with recommendations (article 27 of the Law on Ombudsmen)

In the situations when breaches of petitioners' rights is confirmed, the ombudsmen submit to institutions or authorized persons, whose decisions or actions (inactions), in their opinion, violate human constitutional rights and freedoms, notices with recommendations on the measures that are to be taken for immediate restoration of the petitioner's violated rights.

In 2013, 74 notices with recommendations were prepared which were sent to central and local public authorities. For comparison, in 2012, 77 notices with recommendations were prepared, in 2011 – 95.

As in previous years, of the total number of submitted notices to concerned authorities, the Ministry of Justice, including its subordinated institutions, was most frequently notified on the issues of improving detention conditions and ensuring minimum detention norms according to national and international standards in the field. In the majority of cases, the concerned institutions took into consideration the ombudsmen's recommendations and undertook appropriate measures, within available financial resources, or promised to fulfil them in the nearest future. However, there were cases when the officials in charge of the concerned institutions did not react in any way to the ombudsmen's recommendations: Ministry of Defence (notice of 5.07.2013), Penitentiary No. 5 (notice of 24.06.2013), Penitentiary No. 9 (notices of 24.10.2013 and of 28.06.2013), Vocational Lyceum No. 1 (notice of 29.10.2013).

Institution concerned	2013	2012	2011
Government and central public authorities	4	1	7
Ministry of Labour, Social Protection and Family	8	13	18
Ministry of Education and subordinated institutions	3	7	11
Ministry of Internal Affairs, including subordinated subdivisions and de-concentrated services	3	16	18
Ministry of Justice, including subordinated institutions	22	16	23
Legal system	3	-	1
General Prosecutor's Office and bodies	1	-	3
Local Public Authorities	12	11	5
Mayor's Office/Chisinau Municipal Council	9	1	7
Legal entities	7	7	1
Ministry of Defence and subordinated institutions	1	3	1
Ministry of Finances	-	1	-
Ministry of Culture	1		
În total	74	77	95

Local public authorities constituted the second category of institutions that the ombudsmen frequently appealed to. The issues tackled in the notices to these authorities were diverse and included: ensuring the right to a decent living, respect of the right to private property, ensuring adequate conditions in educational institutions, documenting some children, taking measures to fight domestic violence.

It should be mentioned that the public

Citizen N. from the village Cismaea, Orhei district claimed that she and her children are victims of domestic violence but the sector police officer does not respond adequately to her appeals. When the woman appeals to the police officer's help, the aggressor pays the imposed fines, after which he becomes more violent. The ombudsman submitted a notice to Orhei Police Inspectorate to provide protection measures to citizen N. and her underage children by submitting materials to the court. As result of the notice, on 5.11.2013, Orhei Court issued an order of protection, according to which the aggressor was imposed restriction measures being obliged to leave the residence temporarily.

authorities reacted promptly in all the cases alerted by the ombudsmen.

Although, compared to last year, the number of notices submitted to the Ministry of Labour, Social Protection and Family and its subordinated institutions decreased, the given concerned institution continues to be notified on issued related to establishing fair social benefits/services for socially vulnerable people.

Generally, the Ministry of Labour, Social Protection and Family and its subordinated institutions took into consideration the ombudsmen's recommendations, an exception being the Department of Social Assistance and Family Protection from Anenii Noi (notice of 24.10.2013), which has not reacted to the reported case.

Requests to initiate a disciplinary or criminal lawsuit (article 28, letter b) of the Law on Ombudsmen

In 2013, the ombudsmen intervened 18 times and submitted requests for the initiation of disciplinary or criminal lawsuits to competent bodies. For comparison, in 2012, 22 requests were submitted and in 2011 – 13 requests regarding the persons in charge, who committed violations, which generated considerable damage of human rights and freedoms. The following institutions were submitted requests to:

- General Prosecutor's Office and district prosecutors – 13
- Department of Penitentiary Institutions – 2
- Local public authorities – 1
- Ministry of Internal Affairs - 2

Citizen X., beneficiary of psycho-neurologic boarding home from Balti, complained of sexual abuse committed by the senior doctor of this institution. She noted that other women were also subjected to sexual abuse by the same person, who, in the opinion of the petitioner, took advantage of the helplessness of the persons staying in the boarding home.

Upon reception of the complaint, the employees of the CHR, accompanied by a psychologist, made a visit to check the accommodation conditions and discuss with several beneficiaries of the institution. So, petitioner X. told that she had a sexual intercourse with the doctor against her will in 2012.

Also, the ombudsman requested the General Prosecutor to check the circumstances reported by citizen X., as well as the information accumulated by CHR employees after their visit to Balti Psycho-neurologic Boarding Home. The investigations carried out by Balti Prosecutor's Office, resulted in opening on February 1, 2013, criminal proceedings on the ground of citizen X's complaint under the provisions of "article 171, paragraph (1) CC – "rape". Doctor F. was detained on the same day and at the moment, he is under house arrest.

In most circumstances, the ombudsmen intervened to competent authorities in the cases related to application of torture and inhuman and degrading treatment, illegal actions of police and prison staff, as well as of some medical staff from a residential institution. Eleven requests for initiation of criminal lawsuits addressed to the General and District Prosecutors, one to the Ministry of Internal Affairs and one to

the Department of Penitentiary Institutions. As a result, criminal proceedings were initiated in five cases, in four cases criminal proceedings were denied, and four cases are under investigation.

Also, five requests of disciplinary proceedings were sent to: the Department of Penitentiary Institutions (1), the Ministry of Internal Affairs (1), local public authorities (1) and General

Citizen X, inhabitant of the village Varnita, Anenii Noi district appealed to Varnita Representation. The petitioner reported that while he was walking with his wife on a street in the village, he was physically and verbally assaulted. He was threatened by an employee of Bender Police Inspectorate, who said that his "days are numbered". This is because he previously drove the car being drunk. The petitioner mentioned that the police officer had humiliated and unfoundedly blamed him several times. At the request of the ombudsman, Internal Security and Corruption Combating Service examined the case and by order of IPG of MIA, the police captain was disciplinary sanctioned with severe reprimand.

Prosecutor's Office (2). In three cases, it was decided to initiate disciplinary proceedings, in one case initiation of disciplinary proceedings was declined, and one case is under examination.

Notifications (article 28, letter d) of the Law on Ombudsmen

Under the provisions of article 28, letter d), the ombudsmen sent 45 notifications to persons in charge of all levels on the cases of negligence in work, of violation of work ethics, and of procrastination and bureaucracy, compared to 16 notifications in 2012. The following authorities were notified:

- Local Public Authorities – 31
- General Prosecutor's Office – 5
- Ministry of Education – 5
- National Union of Bailiffs – 1
- State Chancellery – 1
- Ministry of Health and subordinated institutions – 1

- Mayor's Office from Chisinau – 1

The examination of the cases on whose basis the given notifications were compiled, revealed several system flaws, such as:

- Improper exercise of work duties by the managers of some educational institutions of all levels, by directors of boarding schools for orphans from Orhei, of some social assistants, employees of Chisinau Mayor's Office and other local public authorities;

- exceeding of work duties by bailiffs;
- delay in criminal proceedings, especially in cases when underage children are involved.

Children, persons with disabilities and the elderly have to suffer most because of negligence and irresponsibility of the persons in charge.

The ombudsman took action in the case publicized on TB infestation of children in the kindergarten from village Cornesti, Ungheni district. Following the investigations, it was found that the fireman, who was hired without passing the prophylactic examination, was urgently admitted to district hospital from Ungheni and diagnosed with bilateral infiltrative pulmonary tuberculosis. The ombudsman proposed to local public administration to elaborate and implement a territorial programme of control and prevention of tuberculosis, to organize permanent events for the information and education of the community in order to prevent the spread of tuberculosis. The mentioned recommendation was examined at the meeting of Cornesti Village Council where Decision 2/1 on the prophylaxis and combating tuberculosis in the village Cornesti was approved.

General objections and proposals on improving the activity of the administrative body (article 29, letter b) of the Law on Ombudsmen

The ombudsmen submitted to central and local authorities objections and proposals on improving the activity of the administrative body in 19 cases, as it follows:

- Ministry of Education and subordinated institutions – 4;
- Local public authorities – 8;
- Government and central public authorities – 1;
- Ministry of Labour, Social Protection and Family – 1;
- Chisinau Mayor's Office – 2;
- Ministry of Internal Affairs – 1;
- Ministry of Justice, including subordinated institutions – 1;
- Ministry of Health and subordinated institutions – 1.

The proposals and objections of the ombudsmen aimed at improving the situation in various areas such as:

- To ensure the realization of the right to healthcare by elaboration, approval and implementation of regional programmes for the control and prevention of tuberculosis and organize continuous awareness activities for the population; to improve the administrative staff activity of the National Scientific and Practical Centre of Emergency medicine;

- To ensure the right to education of persons with disabilities and belonging to national minorities;

- To ensure the right of children without parental care to social assistance and protection, to assess the efficiency of social protection measures of homeless people, to intensify the activity of the Social Assistance and Family Protection Department from Edinet to overcome the difficult situation of the persons with disabilities;

In the majority of cases, the notified authorities displayed receptivity and took, with few exceptions, appropriate actions.

Conciliation of parties (article 23 of the Law on Ombudsmen)

Mediation is an alternative approach of solving the conflict between the parties amicably with the help of a third party. During 2013, the ombudsmen, in their capacity as mediators, settled five cases through conciliation of parties; conciliation agreements were signed, which served as ground for terminating the process of application examinations. We consider that the ombudsmen are to make use of their attribution as mediators in the cases when this is possible. This is because the application of this procedure has several advantages:

- finds a mutually beneficial consensus;
- avoids lengthy administrative and bureaucratic procedures;
- provides immediate involvement and solution;
- increases confidence in Ombudsman Institution.

The examples that follow, solved through conciliation, come to confirm the mentioned above:

1. On 7 February 2013, citizen C.C. appealed to Cahul Representation of CHR. The petitioner complained that the administration of "Ian Gasec" Gymnasium announced him that the unit of auxiliary worker position was made redundant without being notified in advance. After the ombudsman initiated a conciliation procedure on 15.02.2012, the conciliation agreement was approved and signed by the administration of "Ian Gasec" Gymnasium and citizen C.C. regarding the annulment of the process of making the unit of auxiliary worker redundant. Under the conciliation agreement, the petitioner continued to work until the redundancy of the unit was finalized as required by law.

2. Citizen V. Z, disabled of the 2nd degree, appealed to Balti Representation of CHR, invoking that the Communal Residential Enterprise refused to accept his application for the recalculation of the payment for the provided services (the lift service). The conciliation procedure started and the conciliation agreement was signed. Accordingly, the Enterprise accepted the petitioner's application for examination.

3. On 12.03.2013, citizen E.A. appealed to Cahul Representation in connection with non-

payment of salary arrears after dismissal from Ltd. Company "Noul Ered". On 27.03.2013, a conciliation agreement was signed between the Ltd. Company "Noul Ered" and citizen E.A.. The employer assumed the obligation to pay the salary arrears of the petitioner in a period of 5 days.

4. On 15.05.2013, citizen N. S. appealed to Balti Representation in connection with the fact that Balti Office of Civil Status refused to accept the application for the registration and legalization of the birth of the son born in Portugal. Under the concluded conciliation agreement, Balti OCS accepted the application for examination on 28.05.2013.

Filing civil actions under article 28 of the Law on Ombudsmen

After examining the complaints, the ombudsmen have the right to appeal to courts to protect the interests of the petitioners. This mechanism is applied in cases of massive or serious violations of constitutional rights and freedoms, in cases of special social importance, or in those in which it is necessary to defend the rights of the persons who cannot independently use the legal means of defence.

During the reporting period, 26 applications for summons to court in the defence of the petitioners' interests and 15 applications on intervening in the civil lawsuit to submit conclusions under article 74 of Civil Procedure Code were sent to court.

The following issues on violation of human rights were alleged in the requests made by ombudsmen in the petitioners' interests:

- reinstatement into rights of the child and material damage recovery;
- defence of the fundamental right to education;
- defence of the right to access to information and obligatory issue to citizen T. N. of family composition certificate by "GLC" enterprise;
- protection of the right to property and obliging GAS "Fintina Recea" to return to the petitioner the value share that belongs to him confirmed by ownership documents;
- provision of decent living and collecting payments for forced labour;
- protection of honour, dignity, and professional reputation, order of information de-

nial, collection of non-pecuniary damage and court costs;

- cancellation of Chisinau Mayor's Decision "On Removing Obstacles in Using Municipal Owned Land and Liberation of Land Occupied by Force" and collecting pecuniary damage;
- granting individual dwelling to persons leaving the orphanage facilities;

Pensioner M. C, appealed to Balti Representation alleging illegal the actions of the administrator of GAS "Fintina Rece" manifested by violating his right to property, particularly in terms of illegal disposition of value shares for temporary use by the mentioned above company. The ombudsman filed a summons to court in the pensioner's interests on the defence of the right to property and the obligation of GAS "Fintina Rece" to return the value share that belongs to him as right to property according to the documents confirming ownership.

Citizen I. V. alleged the fact that in the period 1979 – 1981 he did military service in the military unit from the city Ucmmerge, Lithuanian Republic as driver. During the military service, after an accident with emission of radioactive substances, he and other 6 soldiers from the anti-fire and exceptional emergencies group were involved in liquidating the consequences of the radioactive accident. Thus, as result of the activities for the elimination of the consequences of the accident, his health worsened. The ombudsman filed a lawsuit in the interests of citizen V. I. from town Lipcani, Briceni district related to recognizing that his disability occurred as result of his doing obligatory military service in the military unit No. 32158.

- annulment of the decision on the reorganization of the gymnasium from Troita Noua village, Anenii-Noi district;
- establishing that the occurrence of disability was the result of doing military service within the military unit.

Relevant examples:

2. Other aspects of Ombudsman Institution activity

Since the creation of the Centre for Human Rights from Moldova and up to now, the Institution has been carrying out its activity in a building that does not meet the requirements for the work of a national ombudsman office, especially regarding the working conditions of its employees and those of working with the citizens.

The Centre for Human Rights from Moldova is situated at present in a building from Chiusinau at the address 16 Sfatul Tarii, which has a surface of 324 m² with 17 offices.

According to the assessment performed by the State Service on Verification and Valuation of Buildings under the Ministry of Construction and Regional Development, the building is damaged, with an almost zero degree of seismic resistance. The building does not meet the building regulations and technical standards. This fact was confirmed by Act of Technical Expertise No. NDA-67 of 26.03.1998.

Accordingly, the employees of the Centre for Human Rights work in hazardous conditions without being provided any protection and safety in case of natural disasters.

On the other hand, over-crowdedness and lack of open spaces makes it impossible to ensure decent working conditions and fill vacancies.

Lack of suitable headquarters continues to be an essential problem for the CHR. Nor the Representations of the National Institution for the Protection of Human Rights dispose of adequate premises.

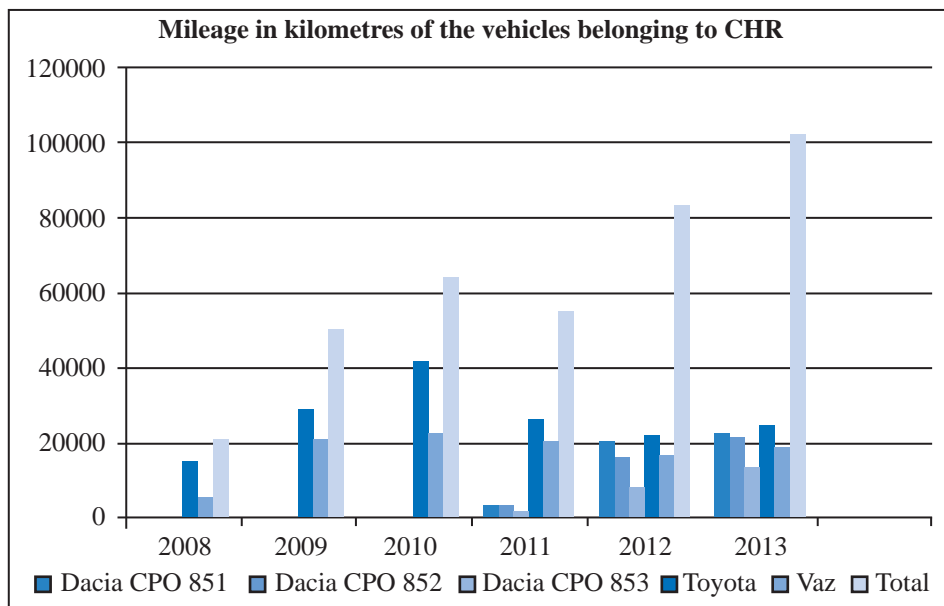
Currently, the CHR possesses 7 cars, including: 2 cars of the make GAZ 2410 (made in 1991) and GAZ 3102 (made in 1993) transmitted to the Centre for Human Rights by Parliament Decision No. 163 of 18 May 2008. The cars have not been used because of bad tech-

nical condition and a consumption of about 16.5 litters of fuel per 100 km, which under current conditions is an exaggerated and irrational consumption and would significantly affect the limited budget of the institution.

To provide for the needs of the four ombudsmen and of the employees of the central office, two cars, with an exploitation period of about 16 years and a total mileage of 533,811 km, are used.

dova within the Technical Assistance Project “Supporting the Strengthening of the National Mechanism for Torture Prevention” provide the travel of the employees of CHR Representations, in accordance with the Regulations, to make preventive and monitoring visits to places of detention since the end of 2011. Such a purchase would not have been possible with the financial resources allocated to the Institution.

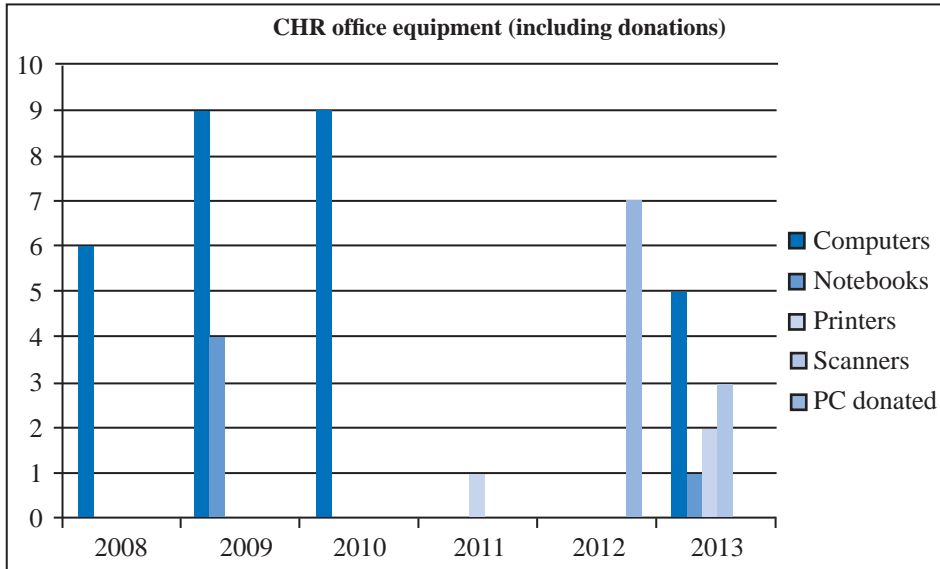

	Dacia CPO 851	Dacia CPO 852	Dacia CPO 853	Toyota	Vaz	În total
2008	-	-	-	15282 km	5639 km	20921 km
2009	-	-	-	29343 km	21093 km	50436 km
2010	-	-	-	42112 km	22620 km	64732 km
2011	3307 km	3420 km	1722 km	26402 km	20737 km	55588 km
2012	20535 km	16116 km	8478 km	22139 km	16487 km	83755 km
2013	22934 km	21716 km	13869 km	24694 km	18872 km	102085 km

The vehicles that the CHR possesses are not sufficient to carry out the activities for the protection and promotion of human rights in other communities, which results from the analysis of the routes and distances covered by the cars in the last six years.

The cars “Dacia Logan” (amounting to 362,100 lei total value), donated by UNDP Mol-

As for office equipment and supplies, the Institution of Ombudsman possessed 31 computers, out of which 9 (*manufactured in 1999-2001*) may be considered antique; 15 laser printers; a scanner and two photocopiers at the end of 2008. In the period 2008 – 2013, more up-to-date technical equipment was purchased and received as donations.

This enabled to improve employee performance indicators of efficiency, quality and promptness. In 2011, air conditioners were purchased and installed in 8 offices in order to improve the employee's working conditions. Sophisticated photo and video cameras were purchased to improve the work of Educational Programmes and Public Relations Service.

On 17 October 2012, Varnita Representation of the Centre for Human Rights was inaugurated. In order to create adequate working conditions for its employees, office equipment and furniture in an amount of about 40,000 lei was purchased in 2013 from the budget of the institution.

Annually, about 185,000 lei, from the budget allocated to the CHR, is spent for the maintenance of the Representations of the Centre for Human Rights.

Although the current location of the Representations leaves to be desired, all of them are provided with access to the legislative database of the Republic of Moldova, the data base of legal practice, consulting programmes and database update software, internet access.

In 2011, video conference equipment was purchased and is used for a better collaboration with the Representations.

Since the adoption of Law No. 200 of 26.07.2007, which establishes a mechanism of torture prevention at national level, the Centre for Human Rights is confronted with problems

regarding technical and material endowment of the activity of the National Mechanism for Torture Prevention.

Currently, the people involved in monitoring visits within NMTP use equipment purchased in 2009 under United Nations Development Programme, which is worn out, morally and technically outdated.

Providing suitable premises is the main concern related to material endowment, whose solution is imperative. For this aim, ombudsman Anatolie Munteanu, CHR Director, submitted requests to the Parliament and the Government of the Republic of Moldova. Both the good operation and efficiency of the Institution and ensuring effective monitoring of human rights observance in the Republic of Moldova depend on the solution of this problem.

CHR human potential

At the end of 2013, 44 people worked for the Centre for Human Rights, the need being of 55, as approved by staff units.

Regarding the dynamics of human resources, in 2013 compared to November 2008, a significant increase of 51.7 % of employees is observed, which is due to employment of executive civil servants. In 2013, the share of executive positions in the structure of vacancies was the highest – 28.6 %. This is also due to higher fluctuation of this category of employees.

Dynamics of staff in the last five years

Indicators	2008	2009	2013	Absolute dynamics (persons)		Relative dynamics (%)	
				2013/11.2008	2013/2009	2013/11.2008	2013/2009
Approved staff units	55	55	55	-	-	-	-
De facto staff, persons	29	37	44	+15	+7	151,7	118,9

On 31.12.2013, the CHR staff structure was as follows:

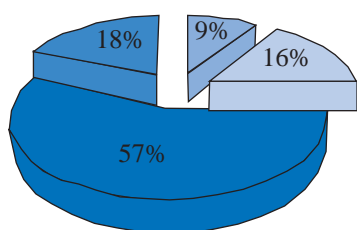
- officials who hold public positions – 4 persons
- civil servants who hold leading positions – 7 persons
- executive civil servants – 25 persons
- technical service staff, who provide the functioning of public authorities and auxiliary staff – 8 persons

Occupancy of public functions and positions

The degree of occupancy of staff units was calculated as the ratio between of number of employees and the number of authorized positions by category.

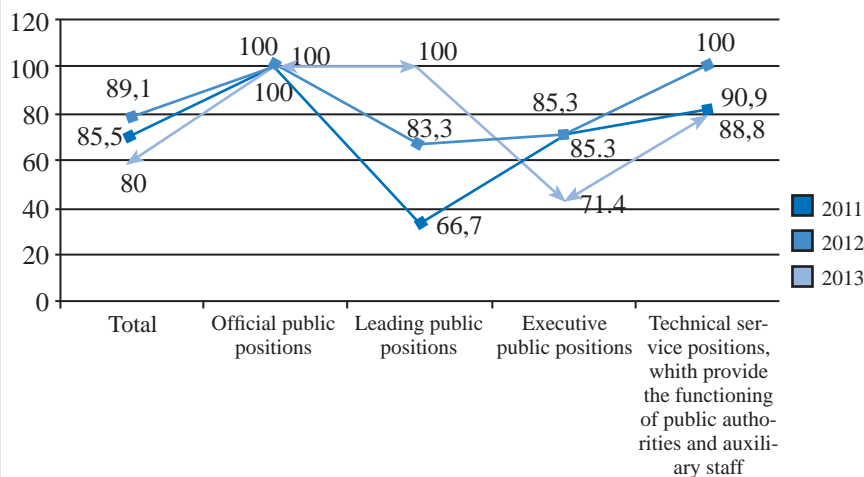
Data analysis shows that the occupancy of public functions and positions of the Institu-

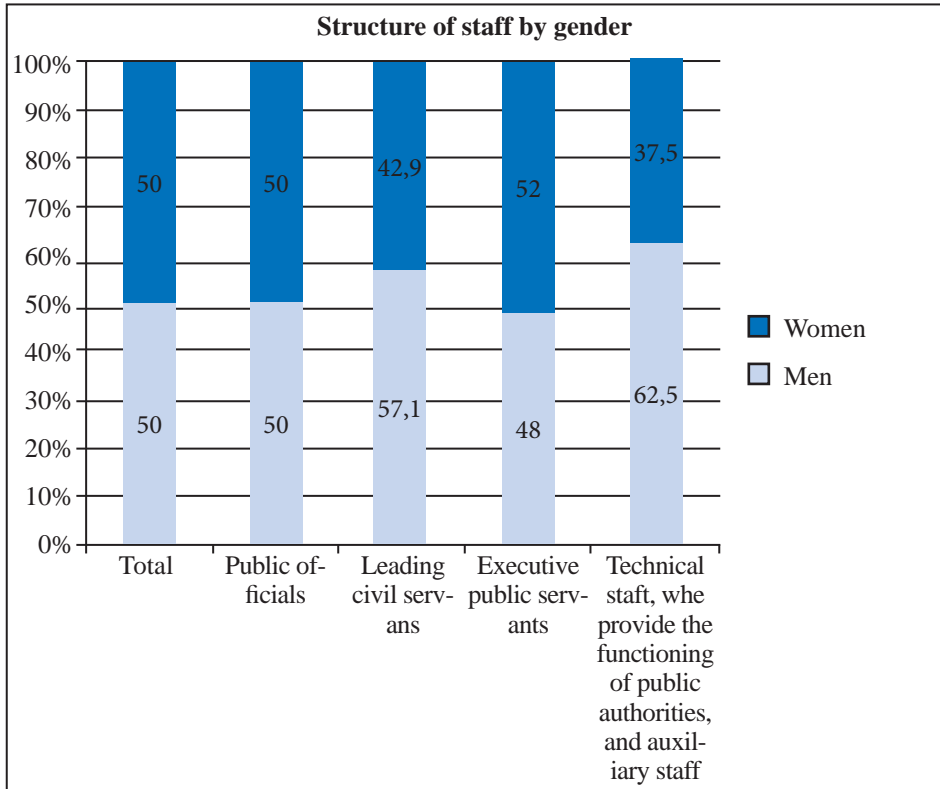
Structure of staff by position, per cent

- Officials who hold public positions
- Civil servants who hold leading positions
- Executive civil servants
- Technical service staff, who provide the functioning of public authorities, and auxiliary staff

Occupancy of staff units, per cent

tion is within reasonable limits. A high degree of filling official public functions and technical service positions, who provide the functioning of public authorities, is noted. Substantial improvement of the situation is observed in filling leading public positions, by 33,3 % increase in 2013 compared to 2011.

The aggregate data reveals the existence of a uniform structure of the staff by gender, the share of men being equal to that of

service positions, who provide the functioning of the public authorities and auxiliary staff, are mostly occupied by men (62,5 %).

As observed from the data shown in the Table below, most of the staff fall within the age category of 25 – 54 years old, the average age is of approximately 37 years old. This shows the existence of a high potential workforce, which can be enhanced through continuous professional training (in the mentioned

Structure of staff by age, persons

Position	Under the age of 25	Between the age of 25-54	The age of 55 and over	total
Staff (total)	-	40	4	44
Civil servants	-	34	2	36
Technical staff who provide the functioning of public authorities and auxiliary staff	-	6	2	8

women. However, the share of men in leading public positions constitutes 57,1 % compared to that of women, which is 42,9 %. Technical

period, the employees showed increased interest for participation in professional development and training courses).

Structure of staff by qualification

	Officials holding public positions, persons	Civil servants holding leading positions, persons	Executive civil servants, persons	Technical service staff, who provide the functioning of public authorities and auxiliary staff, persons	Total, persons	Structure,
Total	4	7	25	8	44	100,0
PhD	1	1	1	-	3	6,8
Master	1	-	11	1	13	29,5
Bachelor	2	6	13	3	24	54,6
Secondary specialized education	-	-	-	4	4	9,1

The qualifications of employees by position held is shown in the Table above.

As can be seen 90.9 % of the employees possess higher education and post-graduate degrees.

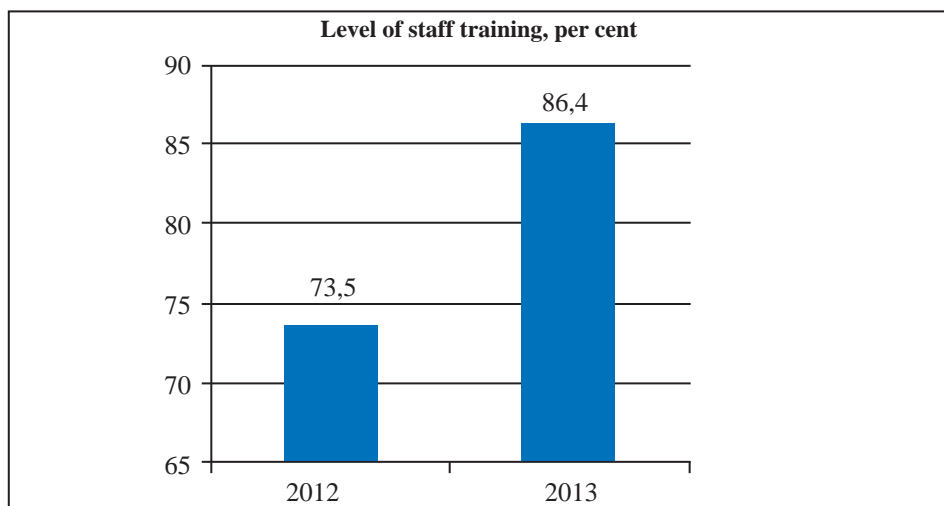
The employees with secondary specialized education constitute only 9 % of the staff and work in the administrative service, in the position of drivers.

36,3 % of all employees possess post-graduate degrees, which confirms the high level of professional qualification and skills of CHR employees.

Data on employees' professional development

In 2013, 38 people (including 36 civil servants) benefitted of 1,852 hours of internal and external training.

In 2013, an increase of the level of staff training of about 13 % compared to 2012 is observed, which confirms the fact that employee professional development training is one of the priorities of the personnel policy of the institution.

Setting training requirements

Training is a planned process, which enables the provision of information, knowledge, and skills necessary for the employees to carry out efficient work in the positions they perform. According to article 37 of Law No. 158 of 4.07.2008 on Public Positions and the Status of the Civil Servant, the public authority shall ensure staff professional development or to take actions to meet these needs. Thus, one of the key priorities in the work of the institution, in the short and medium terms, is to enhance the managerial and professional capabilities of the personnel. This objective can be achieved through the development of training programmes for various categories of personnel related to their needs and requirements imposed by the standards in the field.

In the case of persons who hold leading positions, it is proposed to implement a management training programme aimed at developing the managerial skills, which will have positive impact on the internal management system activity (planning, labour organization and coordination, activity monitoring and assessment).

For executive civil servants, it is proposed to apply a professional training programme aimed at developing professional skills necessary for performing work duties in the field. This is because the given category of specialists is decisive in providing prompt and qualitative reactions and interventions of the ombudsmen.

In the case of beginners and newly employed staff, it is proposed to use a training programme on core areas of competence of the Centre for Human Rights from Moldova to facilitate their prompt integration in the activity of the institution.

2013 Budget

In accordance with Law on State Budget for 2013 No. 249 of 2.11.2012, the Centre for Human Rights from Moldova was approved financial resources to cover basic expenses in an amount of 15,894.900 lei, including 10,060.500 lei from the Justice Reform Strategy.

According to Law on Budgetary System and Budgetary Process No. 847-XIII of 24.05.1996

and of the Order of the Ministry of Finances on Budgetary Classification No. 91 of 20.10.2008, the Centre for Human Rights allocated the financial resources, as follows:

Labour retribution expenses – 4,295,800 lei (including: salaries – 3,413,400 lei, state social insurance contributions – 746,300 lei, mandatory medical insurance – 111,800 lei, compensations for loss of temporary work capacity – 24,300 lei), which constitutes 73.6 % of the allocated amount of 5,834,400 without the allocation from the Justice Reform Strategy.

Expenses to ensure the functioning of the institution and direct conduct of ombudsmen activity in the amount of 1,830,300 lei (including 291,600 lei allocated from Justice Reform Strategy); 279,400 lei - for rent and utilities, 200,300 lei for inter-departmental security, 165,100 lei for car maintenance, 82,000 for publishing services and 811,800 lei for office supplies, telecommunication and mail. The membership fees to specialized international organizations constituted 45,700 lei, for business trips – 66,100 lei, for curriculum development – 14,200 lei, for personnel training – 245,400 lei and for website modification, information and computer services – 32,000 lei.

Following the amendment of Law on State Budget for 2013 by Law No. 277 of 15.11.2013, in force since 30.11.2013, the Centre for Human Rights was allocated financial resources in the amount of 9,768,900 lei from the account of financial resources, as budgetary support on behalf of the European Union for the fulfilment of the Action Plan for the Implementation of Justice Sector Reform Strategy for the period 2011 -2015, in order to purchase a building for the institution.

Although decisive steps have been taken, in the short period left until the end of the budgetary year, the additional budgetary allocation could not be used (*according to the procedure of public procurement, the deadline for submission and receipt of participation applications in tenders is of at least 40 days*).

The offers included in the public tender No.1744/13 of December 12, 2013 did not meet the requested requirements, which lead to cancelling the tender procedure. Given the demand of the Ministry of Finances on making all transfers by December 24, 2013, the Centre

Dynamics of financial resources from state budget in the period 2009-2013, without allowances from Justice Sector Reform Strategy

Indicators	Anul 2009	Anul 2010	Anul 2011	Anul 2012	Anul 2013
Labour remuneration	1867,7	1980,5	1916,8	2723,8	3 413,4
Contributions to state social insurance	373,0	435,9	421,6	590,8	746,3
Payments for goods and services	763,1	586,9	695,1	1090,3	1 367,0
Office supplies, materials and household items	84,9	72,3	53,6	71,6	152,7
Books and periodicals	10,0	10,0	6,2	0,8	21,3
Telecommunication and mail services	57,4	71,4	69,2	91,6	90,1
Car rental and maintenance	94,0	51,8	115,4	201,1	165,1
Current repairs of buildings and offices	0,8	9,5	2,9	7,1	5,4
Current equipment and tool repairs	131,7	2,4	2,6	5,5	11,7
Lease of venues	2,0	122,4	130,6	265,2	279,4
State symbols		3,5	0,2		
Publishing services	132,2	25,7	28,2	62,9	82,0
Protocol expenses	4,9	2,9		0,8	2,7
Inter-departmental security	138,6	126,5	200,3	200,3	200,3
Computer and information services	38,0	43,6	40,5	39,6	79,2
Sanitation	2,4	2,4	2,2	2,2	2,2
Goods and services not included in other rubrics	66,2	42,5	43,3	141,6	274,9
Business trips	32,4	37,4	50,9	61,4	66,1
Medical insurance contributions	56,7	66,2	63,7	88,8	111,8
Compensations for temporary loss of work capacity			1,0	5,9	24,3
Transfers abroad	12,0	19,1	36,1	33,7	45,7
Purchase of fixed assets	51,0	72,7	133,0		59,8
TOTAL	3155,9	3198,7	3318,2	4594,8	5 834,4

for Human Rights was unable to announce a repeated tender or to attribute the public purchase to a negotiated procedure.

Assets received free of charge during 2009-2013

- UNDP

Office equipment (computers, printers, monitors, video cameras, etc.) -281,100 lei;
Dacia Logan cars - 3 cars of 120,700 lei each, amounting to 362,100 lei

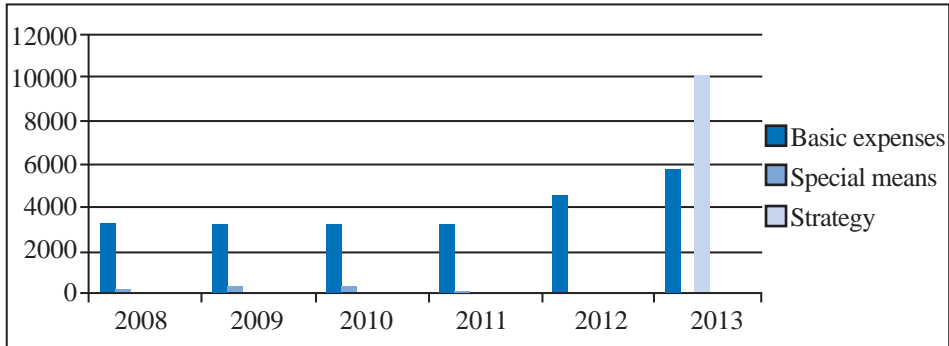
- State Chancellery

A set of computers (computer with keyboard and monitor, printer + scanner) – 11,300 lei

In total 654,500 lei.

Ratio between budgetary and special resources and means for the implementation of Justice Sector Reform Strategy

Year	Basic expenses	Special means	JSRS
2008	3223,4	156,7	
2009	3155,9	328,1	
2010	3198,7	310,8	
2011	3318,2	122	
2012	4594,8	87,4	
2013	5834,4	24,5	10060,5

Indicators and indicator sums forming expenditures for mandate execution

	2009	2010	2011	2012	2013
Books and periodicals	10.0	10.0	6.2	0.8	21.3
Car rental	94.0	51.8	115.4	201.1	165.1
Publishing services	132.20	25.70	28.20	62.90	82.00
Protocol expenses	4.9	2.9		0.8	2.7
Goods, services in other rubrics (workshops, working groups, thematic conferences)	66.2	42.5	43.3	141.6	274.6
Business trips	32.4	37.4	50.9	61.4	66.1
Transfers abroad	12.0	19.1	36.1	33.7	45.7
TOTAL	351.7	189.4	280.1	502.3	657.5

Dynamics of expenditures for mandate execution, in %

2009

Total budget/thousand lei	3155.9	100 %
Salary expenses (state social and medical insurance contributions)	2297.4	72.80%
Logistics expenses (premises rent, security, equipment and office repairs)	506.8	16.06%
Expenses for mandate execution	351.7	11.14%

2010

Total budget/thousand lei	3198.7	100 %
Salary expenses (state social and medical insurance contributions)	2482.6	77.61%
Logistics expenses (premises rent, security, equipment and office repairs)	527.0	16.47%
Expenses for mandate execution	189.4	5.92 %

2011

Total budget/thousand lei	3318.2	100 %
Salary expenses (state social and medical insurance contributions)	2403.1	72.42%
Logistics expenses (premises rent, security, equipment and office repairs)	635.0	19.14%
Expenses for mandate execution	280.1	8.44%

2012

Total budget/thousand lei	4594.8	100%
Salary expenses (state social and medical insurance contributions)	3409.3	74.20%
Logistics expenses (premises rent, security, equipment and office repairs)	683.2	14.87%
Expenses for mandate execution	502.3	10.93%

2013

Total budget/thousand lei	5834.4	100%
Salary expenses (state social and medical insurance contributions)	4295.8	73.62%
Logistics expenses (premises rent, security, equipment and office repairs)	881.10	15.11%
Expenses for mandate execution	657.5	11.27%

Com. 2872

Întreprinderea de Stat Firma Editorial-Poligrafică

„Tipografia Centrală”

MD-2068, Chișinău, str. Florilor, 1

Tel.: 022 43-03-60, 022 49-31-46

CENTRUL PENTRU DREPTURILE
OMULUI DIN MOLDOVA

Str. Sfatul Țării, 16,
MD-2012, Chișinău, Republica Moldova
Tel.: (+37322) 23 48 00
Fax: (+37322) 22 54 42
Web: www.ombudsman.md
E-mail: cpdom@mdl.net